

שבוע שמע"צ ושמחת תורה, פרשת בראשית

(19 – 25 Oktober 08)

כ' – כ"ו תשרי ה'תשס"ט

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ת, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

סדר הנחת תפילין

זמנה משהאיר היום עד שקיעת החמה - אך חשוב להניחן מיד בבוקר. בימי חול המועד אין נוהגים להניח תפילין.

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיִם שֶׁהַחַיּוּת בִּי נִשְׁמָתִי בְּחִמְלָה. רַבָּה אֲמוּנָתְךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך לזוהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך. **בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בְּרוּךְ אַתָּה יי, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:**

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִנִּיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השנייה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של-יד לשל-ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בְּרוּךְ אַתָּה יי אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יי אֱלֹהֵינוּ, יי אֶחָד:

בלחש: בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַהֲבָתְךָ אֶת יי אֱלֹהֶיךָ, כָּכָל לְבָבְךָ וּכָכָל נַפְשְׁךָ וּכָכָל מְאֹדְךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ

הַיּוֹם, עַל לְבָבְךָ. וְשִׁנְנָתָם לְבָנֶיךָ וְדִבְרָתְךָ בֵּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל יָדְךָ, וְהָיוּ לְטָטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ. וְכִתְבָתָם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ שְׁמָעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֹתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יי אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ, כָּכָל לְבַבְכֶם וּכָכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מִטָּר אֶרְצְכֶם בְּעֵת יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ, וְאַסַּפְתִּי דִגְגָךָ וְתִירְשְׁךָ וְיִצְהַרְךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשֹׁדְךָ לְבִהְמֹתֶךָ, וְאִכְלָתָ וּשְׂבַעְתָּ. הִשְׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְסִרְתֶּם וּעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יי בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מִטָּר וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וְאִכְדֶּתֶם מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יי נָתַן לָכֶם. וְשָׁמַתָּ אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וְקִשְׁרָתָם אִתָּם לְאוֹת עַל יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְטָטְפַת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בֵּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְכִתְבָתָם עַל מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעֶיךָ. לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְּנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יי לְאַבְרָהָם לֵאמֹר, לָתֵת לָהֶם, בְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יי אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף, פֶּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית, וְרָאִיתֶם אֹתוֹ, וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יי, וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אִתָּם זֵנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעִשִּׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי, וְהָיִיתֶם קְדָשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהָיִית לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יי אֱלֹהֵיכֶם אֶמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הָרִינִי מְקַבֵּל עָלֵי מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל וְאַהֲבָתְךָ לְרַעְדָּךְ בְּמוֹד

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילות שחרית כולל פרקי התהלים היומיים. **יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שִׁיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ כְּתוּרָתְךָ. אֲךָ צְדִיקִים יוֹדוּ לְשִׁמְךָ יִשְׁבוּ יִשְׂרָאֵל אֶת פָּנֶיךָ.**

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת-צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לכד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיתבנו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשיתיות "לה'") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קז

זה המזמור נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה, כי בעונש חטאם היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָיָו לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב יֹאמְרוּ גְאוּלֵּי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֲלָם מִיַּד־צָר: ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמְעַרְב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ עִיר מוֹשֵׁב לֹא מָצְאוּ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַפֵּף: ו וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יִצְלָם: ז וַיְדַרְיֶכֶם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵלֶכֶת אֶל־עִיר מוֹשֵׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ שִׁקְקָה וּנְפֶשׁ רָעָבָה מִלֹּא־טוֹב: י יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֲסִירֵי עֲנִי וּבְרוֹל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלוּיֹן נֶאֱצוּ: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמַל לֶבָם כְּשָׁלוּ וְאִין עֹזֶר: יג וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: יד יוֹצִיאֵם מִחֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתֵּק: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שֹׁבֵר דְּלָתוֹת נִחַשְׁתָּ וּבְרִיתִי בְרוֹל גִּדַּעַ: יז אוֹלִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁע וּמַעֲוֹנוֹתֵיהֶם יִתְּעֲנוּ: יח כָּל־אֶבֶל תִּתְּעַב נֶפֶשָׁם וַיִּגְעֻ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁעֵם: כ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת עָשִׂי מְלֹאכָה בַּמַּיִם רַבִּים: כד תִּמְהָ רְאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצּוֹלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעֲרָה וַתְּרוֹמֶם גִּלְיוֹ: כו יַעֲלוּ שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְּהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוּגַג: כז יַחֲזֹגוּ וַיִּגְעֻ כְּשָׁפוֹר וְכָל־חֲכָמָתָם תִּתְּבַלַּע: כח וַיִּצְעְקוּ אֶל־יְהוָה בָּצָר לָהֶם וּמִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם: כט יָקָם סַעֲרָה לְדַמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גְלִיהֶם: ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתַּקּוּ וַיִּנָּחֵם אֶל־מַחֲזוֹ חֲפָצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: לב וַיִּרְוֹמְוּהוּ בַקֵּהל עָם וּבְמוֹשֵׁב זִקְנִים יַחֲלֹלוּהוּ: לג יֵשֶׁם נִתְרוֹת לַמִּדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן: לד אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מְרֻעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאֲגַם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם: לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רַעֲבִים וַיִּכְוֶנּוּ עִיר מוֹשֵׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּמְעֻ בְּרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְרִי תְבוּאָה: לח וַיִּבְרַכֶּם וַיִּרְבוּ מְאֹד וּבִהְמָתָם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֻטוּ וַיִּשְׁחֻ מַעֲצָר רָעָה וַיִּגְזֹן: מ שִׁפָּךְ בּוֹז עַל־נְדִיכִים וַיִּתְּעַם בְּתוֹחוֹ לֹא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגֹּב אֲבִיוֹן מַעֲוִי וַיִּשֶׁם כְּצֹאן מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכָל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֵלָה וַיִּתְּבוֹנְנוּ חֲסִדֵי יְהוָה:

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נִכּוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אֲשִׁירָה וְאֶזְמְרָה אֶף־כְּבוֹדִי: ג עוֹרָה הַגָּבֹל וּכְזֹר אַעֲרִה שָׁחַר: ד אוֹדֶךָ בַּעֲמִים | יְהוָה וְאֶזְמְרֶךָ בְּלֵאמִים: ה כִּי־גִדַּל מַעַל־שָׁמַיִם חֲסִדְךָ וְעַד־שְׁחָקִים אֲמַתְךָ: ו רִוְמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדְךָ: ז לִמְעַן יַחֲלִיצוּ יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וְעֲנֵנִי: ח אֱלֹהִים | דַּבֵּר בַּקֶּדְשׁוֹ אֲעֹלָה אַחֲלֶקָה שְׂכָם וְעַמְּךָ סִבּוֹת אֲמַדֵּד: ט לִי גִלְעָד | לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מַעֲזֵז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי: י מוֹאָב | סִיר רַחֲצִי עַל־אֲדָוָה אֲשֶׁלֶּיךָ נַעֲלִי עָלַי פִּלֶּשֶׁת אֲתָרוּעַע: יא מִי יִבְלִנִי עִיר מִכְצָר מִי נַחֲנִי עַד־אֲדָוָה: יב הֲלֹא־אֱלֹהִים וְנַחֲתָנוּ וְלֹא־תִצָּא אֱלֹהִים בְּצַבָּאוֹתֵינוּ: יג הִבְהִלְנוּ עוֹרֹת מִצָּר וְשׂוֹא תְשׁוּעַת אָדָם: יד בָּאֱלֹהִים נַעֲשֶׂה־חֵיל וְהוּא יָבוֹם צָרֵינוּ:

א	סדר הנחת תפילין	ב
ב	מזמורי תהלים ק"ז ק"ח	ג
ג	מאמר ד"ה בראשית ברא אלקים מבה"ח מרחשון, ה'תשט"ו	ה
ד	שיחת ליל שמחת תורה (קודם הקפות) ה'תשט"ו	יא
ה	שיחת ליל שמע"צ ה'תשמ"ב	יז
ו	שיחת ליל שמחת תורה ה'תשמ"ב	כ
ז	שיחת ש"פ בראשית, מבה"ח מרחשון, ה'תשט"ו	כב
ח	לקוטי שיחות פרשת בראשית (בלה"ק)	כה
ט	שיעורים בספר התניא (מוגה) לשבוע פרשת בראשית	ל
י	לוח "היום יום" לשבוע פרשת בראשית	לח
יא	הלכה יומית לעיון ברמב"ם	מ

שיעורי רמב"ם – ע"פ נוסח כתבי יד תימן מדויקים (קאפח):

יב	– ג' פרקים ליום לשבוע פרשת בראשית	מב
יג	– פרק אחד ליום לשבוע פרשת בראשית	סז
יד	– ספר המצוות לשבוע פרשת בראשית	עג
טו	נביאים וכתובים יהושע פרק כד, דברי הימים-א פרק כג	עו
טז	מסכת קידושין עם ביאורים מדף יא עד דף יז	פ

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

יז	שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו"ר הזקן	קח
יח	שולחן ערוך הלכות ברכות השחר - אדמו"ר הזקן	קט
יט	לקוטי תורה - ד"ה וידעת היום - אדמו"ר הזקן	קי
כ	מאמרים קונטרסים - אדמו"ר האמצעי	קיג
כא	דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו"ר ה"צמח צדק"	קיד
כב	המשך והחרים תרל"א - אדמו"ר מוהר"ש	קטו
כג	קונטרס החלצו - אדמו"ר מוהרש"ב	קטז
כד	ספר המאמרים ה'תש"ב - אדמו"ר מוהרי"צ	קיו
כה	לקוטי דיבורים - אדמו"ר מוהרי"צ	קיח
כו	ספר הזכרונות - אדמו"ר מוהרי"צ	קכ
כז	אגרות קודש – אדמו"ר מוהרי"צ	קכג

כח	הפטרה לשמיני עצרת	קכד
כט	חומש, רש"י ותרגום אונקלוס לשבוע פרשת בראשית	קכה
ל	לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית	קמט
לא	סדר מצות הדלקת נרות לשמיני עצרת – שמחת תורה ושבית בראשית	קנא

בס"ד. ש"פ בראשית, מבה"ח מרחשון, ה'תשט"ו

(הנחה בלתי מוגה)

בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ¹, ופירש רש"י א"ר יצחק לא הי' צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם², ומה טעם פתח בבראשית, משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים³ שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, יאמרו להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו כו'. וצריך להבין, דהן אמת שבכדי לתרץ טענת אוה"ע שיאמרו לסטים אתם צ"ל בראשית ברא, מ"מ אינו מובן למה נאמר ענין זה בתורה, הרי התורה, לשון הוראה⁴, היא ספר הוראה וספר דינים לישראל, ומה נוגע בתורה להשיב על טענת אוה"ע⁵. וגם צריך להבין, דבשביל להשיב על טענת אוה"ע מספיק לומר כל הארץ של הקב"ה היא, שמצד זה הוא המענה לאוה"ע שלא בעל דברים ידידי את⁶, ולמה הוצרך להוסיף הא דנתנה לאשר ישר בעיניו כו'.

(ב) ולהבין זה צריך להקדים תחלה מה שנתבאר במאמר הקודם⁸ בענין מ"ש⁹ כי אל דעות הוי', דעות תרין¹⁰, דעת עליון ודעת תחתון¹¹, דעת עליון, שהוא דעת הבורא ודעת המשפיע, אשר הכל הוא מיש לאין (למעלה יש ולמטה אין), ודעת תחתון, שהוא דעת המקבל ודעת הנבראים, אשר הוא מאין ליש (למעלה אין ולמטה יש), שכל זה הוא בכללות, אבל בפרטיות, הנה בהמשפיע עצמו ישנם ג"כ ב' הדעות, וכדמוכח גם מלשון הפסוק כי אל דעות הוי', שב' הדעות הם באלקות גופא, והם ב' בחי' אין, אין של יש האמיתי ואין של יש הנברא. ובכללות העולמות הוא ההפרש בין אצילות ובי"ע, ועד"ז למעלה מאצילות ואצילות, ועד לפנימיות הקו וחיצוניות הקו – דפנימיות הקו לגבי חיצוניות הקו, למעלה מאצילות לגבי אצילות, ואצילות לגבי בי"ע, הם בחי' האין של יש האמיתי¹².

והנה ע"פ האמור שבכללות ב' הדעות הם במשפיע ומקבל, ובפרטיות ישנם ב' הדעות בהמשפיע גופא, צריך לומר דכמו כן הוא בהמקבל גופא, שהוא האדם, שיש בו ב' הדעות דדעת עליון ודעת תחתון. ומאחר שכן הוא בהאדם, הנה כן הוא גם בתכלית בריאתו, שהו"ע עבודת הוי', כמארז"ל¹³ אני לא נבראתי אלא לשמש את קוני, שישנם ב' אופני עבודה, יחודא עילאה ויחודא תתאה, שהם באים מב' הדעות דעת עליון ודעת תחתון.

(ג) ולהבין הטעם שעבודת היחוד (הן יחו"ע והן יחו"ת) באה מצד בחי' הדעת דוקא (יחו"ע מצד ד"ע ויחו"ת מצד ד"ת), יש להקדים תחילה ביאור ענין הדעת.

(8) ד"ה ביום השמיני עצרת דיום שמח"ת (לעיל ע' 57)

ואילך).

(9) שמואל-א ב, ג.

(10) ראה תקו"ז תס"ט בתחילתו.

(11) ראה לקו"ת פ' ראה כג, ד. ובכ"מ.

(12) בכהנ"ל – ראה המשך תער"ב שם ע' אקנה ואילך.

(13) משנה וברייתא סוף קידושין – כגירסת הש"ס כת"י

(אוסף כתבי-היד של תלמוד הבבלי – ירושלים תשכ"ד). וכ"ה במלאכת שלמה למשנה קידושין שם.

(1) בראשית א, א.

(2) בא יב, ב.

(3) תהלים קיא, ו.

(4) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. ס' השרשים להרד"ק ערך ירה.

(5) ראה גם רד"ה בראשית ברא עתר"ו (המשך תער"ב ח"ב

ע' אקנה ואילך).

(6) לשון הש"ס – כתובות צב, ב. ועוד.

(7) בהבא לקמן – ראה ד"ה בראשית הנ"ל (המשך תער"ב

שם). וראה גם ד"ה בראשית ברא תשט"ו.

דהנה, ענין הדעת, עם היותו בכלל המוחין, אחד מג' המוחין (מוח שלישי), מ"מ אינו שכל (היינו נקודת השכל) ואינו הבנה והשגה, דנקודת השכל הוא ענין החכמה, וכמו שהשכל בא בפרטים בהבנה והשגה הוא ענין הבינה, אמנם הדעת אינו נקודת השכל ואינו הבנה והשגה, אלא ענינו הוא התקשרות, כמ"ש¹⁴ והאדם ידע וגו'¹⁵, דזהו"ע הדעת שהוא מקשר חכמה ובינה, וכן מוחין ומדות, והיינו, שכללות החיבור דעליון ותחתון הוא ע"י הדעת דוקא. אך מ"מ נכלל הדעת בענין המוחין (שהוא אחד מג' המוחין), להיות שענין ההתקשרות הוא הכרת והרגשת השכל. והיינו, שלאחרי שנקודת השכל (חכמה) באה בהבנה והשגה (בינה), הרי נוסף לכך שמבין ומשיג הענין, נעשית אצלו גם התאמתות והכרת הענין, ועד להרגשת הענין (ומזה נעשה אח"כ גם הרגשה בלב), ועי"ז הוא ההתחברות וההתקשרות, שזהו"ע הדעת, ולכן הוא בכלל המוחין.

והנה כשם שבאדם למטה נעשה ענין ההתקשרות וההתחברות ע"י הדעת, כמו כן הוא גם למעלה בכללות ענין ההשתלשלות, שהוא החיבור דעליון ותחתון, שענין זה הוא ע"י הדעת. והענין בזה, דהנה, בכללות ענין ההשתלשלות והבריאה ישנם כמה טעמים, כפי שמבאר כ"ק מו"ח אדמו"ר בהמשך דר"ה¹⁶ שישנו הטעם דטבע הטוב להטיב¹⁷, וכן הטעם שיתגלו שלימות כחותיו¹⁸, ובגין דישתמודעון ל'י¹⁹. אמנם, הטעם לכל הטעמים הוא מצד ענין הרחמים²⁰, שזהו הרחמים שמצד הרגש. וכידוע שברחמים יש ב' אופנים, אופן א', שהרחמים הם מצד הרוממות, דטבע הרוממות להיות נמשך אל השפל, ואופן ב', שהרחמים הם מצד הקירוב וההרגש, דלהיות שמרגיש את זולתו לכן מרחם עליו. וענין זה שהרחמים הוא הטעם לכל הטעמים של ההשתלשלות (בגין דישתמודעון ל'י, לגלות שלימות כחותיו, וטבע הטוב להטיב), הו"ע הרחמים שמצד ההרגש. וזהו שכללות ענין ההשתלשלות הוא ע"י הדעת, כי דעת הוא ענין ההרגש, ומצד זה נעשה ההתקשרות וההתחברות דעליון ותחתון שהו"ע ההשתלשלות.

וכשם שכללות ההשתלשלות הוא מצד הדעת, כמו כן הוא גם בענין העבודה, שכללות ענין העבודה הוא מצד הדעת. דהנה, במתן תורה ניתן לישראל כללות ענין העבודה על משך כל הזמן. וההכנה למ"ת הו"ע יצי"מ, כמ"ש²¹ בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה. והענין דיצי"מ (שהוא ההכנה למ"ת) הי' מצד הדעת דוקא, כמ"ש²² כי ידעתי את מכאוביו, וכפרש"י שהוא כמו וידע אלקים²³, כלומר כי שמתי לב להתבונן ולדעת את מכאוביו, והוא ענין ההרגשה, שמצד זה הי' הענין דיצי"מ, ובהמשך לזה גם מ"ת וכללות ענין העבודה, שכל זה הוא מצד הדעת.

(14) בראשית ד, א. ראה עץ חיים שער א (דרוש עיגולים ויושר) בתחילתו.

(15) ראה תניא ספ"ג. ובכ"מ.

(16) ד"ה שוקיו עמודי שש תש"ב (סה"מ תש"ב ע' 32 ואילך)

— שיצא לאור בקונטרס חודש תשרי שנה זו (תשט"ו).

(17) ראה עמק המלך שער א (שער שעשועי המלך) רפ"א.

וראה הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א במאמרי אדמו"ר האמצעי

קונטרסים ע' ה.

(18) ראה זח"ב מב, ב.

(20) ראה גם המשך תערי"ב שם ע' א'קיה-ט.

(21) שמות ג, יב.

(22) שם, ז.

(23) שם ב, כה.

ובפרטיות יותר, הנה ענין העבודה הוא לחבר ולייחד עולמות עם אלקות, והו"ע יחוד הוי' ואלקים, לחבר ולייחד שם אלקים שהוא מקור העולמות עם שם הוי' שהוא למעלה מהעולמות. והיחוד הוא בכ' אופנים, יחו"ע ויחו"ת, והם ב' האופנים דשילוב הוי' באד' ושילוב אד' בהוי' [שהרי אד' ואלקים שייכים זל"ז, ששניהם בספירת המלכות, אלא שאד' הוא ספירת המלכות כמו שהיא בבי"ע, ואלקים הוא ספירת המלכות כמו שהיא באצילות], שההפרש ביניהם הוא ע"פ המבואר בתניא²⁴ שכל אות הקודמת בצירוף היא הגוברת, ולכן, כאשר השילוב הוא הוי' באד', שאז האות הראשונה היא הא' דאד', אזי גובר שם אד' (ואלקים) על שם הוי', והו"ע יחודא תתאה. וכאשר השילוב הוא אד' בהוי', שאז האות הראשונה היא הוי' דשם הוי', אזי גובר שם הוי' על שם אד' (ואלקים), והו"ע יחודא עילאה. וכיון שענין העבודה הוא השילוב והחיבור, וכל חיבור בא ע"י הדעת, לכן גם ענין העבודה הוא מצד הדעת דוקא. אלא שבזה גופא ישנם ב' האופנים ומדריגות דדעת תחתון ודעת עליון, היינו, שמצד דעת תחתון, שהוא ההכרה בהאלקות המתלבש בהעולמות, איך שהוא ממלא כל עלמין וסובב כל עלמין, כולל גם בחי' הסובב כמו שנמשך בממלא, נעשית העבודה דיחודא תתאה, ומצד דעת עליון, שהוא ההכרה בהאלקות המופלא מהעולמות, איך שכולא קמי' כלא חשיב²⁵, נעשית העבודה דיחודא עילאה.

(ד) וביאור הענין, דהנה, שם אד' הוא בחי' דיבור העליון, והוא כמשל דיבור האדם שהוא נפרד יותר מן המחשבה, שזהו ההפרש בין מחשבה לדיבור, שמחשבה היא לבוש המיוחד, ודיבור הוא לבוש הנפרד. דהנה, עם היות שגם המחשבה היא (לא עצם הנפש, וגם לא כחות הנפש, אלא) לבוש הנפש בלבד, ולא עוד אלא שלבוש המחשבה הוא כמו דבר אחר המלביש [שהרי יש לבוש שאינו דבר אחר מהמלוּבש אלא הוא הארה ממנו, ורק להיותו הארה בלבד ולא העצם לכן ה"ה בבחי' לבוש, והוא כהדין קמצא דלבושא מיני' ובי"ע²⁶, דכמו כן הוא כללות ענין הלבושים למעלה שהם באים מצד אור העליון, שהרי ממך הכל²⁷, משא"כ לבוש המחשבה אינו באופן כזה, אלא הוא כמו דבר אחר המלביש], מ"מ, מעלת לבוש המחשבה שהוא לבוש המיוחד עם הנפש. ולכן, לבוש המחשבה הוא מלביש (ובמילא גם מעלים, שהרי כל לבוש הוא מעלים) גם על עצם הכחות קודם שהם במהות כחות עדיין, שהרי אנו רואים גם אצל חכם שלא תמיד יש אצלו גילוי השכל, דלפעמים מוחו פנוי מגילוי אור שכל, ויתירה מזה, שגם מקור השכל אינו נרגש אצלו, דכאשר ישאלו אצלו, או הוא בעצמו, אינו מרגיש כלל אשר יוכל להשכיל את הענין, והוא לפי שגם מקור השכל אינו בגילוי אצלו. אמנם המחשבה היא בתמידות, דתמיד ישנם אותיות המחשבה במציאות, דגם כאשר אינו מרגיש שהוא חושב, הנה באמת ישנם אותיות המחשבה במציאות [ולכן מצינו שלפעמים מרגיש האדם אַז ער האַלט אינמיטן טראַכטן אַ ענין, והוא מפני שכבר חשב בעבר ענין זה, ולכן גם עכשיו כאשר מצד מצבו וענינו האַלט ער ניט באַ דעם ענין, מ"מ באמת ישנם אצלו אותיות המחשבה במציאות]. וטעם

(26) ב"ר פכ"א, ה.

(27) דברי הימים-א כט, יד.

(24) שער היחוד והאמונה פי"ב.

(25) זח"א יא, ב.

הדבר הוא לפי שהמחשבה היא לבוש המיוחד עם הנפש, ולכן מלבשת המחשבה את כח השכל גם קודם שהוא בבחי' מהות ומציאות שכל עדיין.

ובפרטיות יותר, הנה כתיב²⁸ והחכמה מאין תמצא, שיש בזה ג' מדריגות. מדריגה הא' היא בחי' האין, שהוא הכח המשכיל כל השכלות (דכל השכלים באים מכח המשכיל), שהוא כח היולי ואינו במציאות שכל כלל, וגם אינו נרגש כלל (ורק כאשר נמצא איזה שכל, אזי מרגישים שישנו מקור שמשם נמצא, אבל כח המשכיל עצמו, וכן בהיות השכל בכח המשכיל, אינו נרגש כלל), והוא בהעלם לגמרי, ולכן נקרא בשם אין, וגילוי השכל מכח המשכיל הוא ע"ד יש מאין. מדריגה הב' היא בחי' החכמה (החכמה מאין), והיינו בחי' אור שכל שנמשך מכח המשכיל להיות מקור אל השכליים הפרטיים, והוא עלוליות אליהם, דעלולית זו היא במציאות, והוא שמרגיש שהוא עלול להשכיל בכל דבר שכל. וכיון שכבר נמשך עלולית לשכל, וגם עלולית לשכל פרטי, לכן, הנה גילוי השכל מהעלולית הוא (לא ע"ד יש מאין, אלא) בדרך עילה ועלול. ומדריגה הג' הוא מה שתמצא החכמה (החכמה מאין תמצא) בבחי' מציאות ממש כשמשכיל באיזה שכל פרטי. וג' מדריגות אלו הם כתר שבחכמה, חכמה שבחכמה, ובינה שבחכמה. כתר שבחכמה הוא דוגמת כח המשכיל שהוא בהעלם לגמרי, חכמה שבחכמה הוא כמו העלולית שהיא כבר בהמשכה, ובינה שבחכמה הוא כשבא בבחי' מציאות ממש בשכל פרטי. והנה, לבוש המחשבה מלביש לא רק לבחי' בינה שבחכמה, ולא רק לבחי' חכמה שבחכמה, אלא גם לבחי' כתר שבחכמה שהוא כח המשכיל. ונמצא, שלבוש המחשבה מלביש את כח השכל גם קודם שהוא בבחי' מהות ומציאות שכל עדיין, בהיותו בכח המשכיל, שאינו נרגש אפילו העלוליות שיוכל להבין דבר שכל. וכל זה הוא מפני היות לבוש המחשבה לבוש רוחני עדיין [שהרי אותיות המחשבה הם אותיות רוחניים, וגם ה' המוצאות שמהם באים אותיות המחשבה הם מוצאות רוחניים], שלכן מיוחד הוא עם הנפש.

אך לבוש הדיבור, כיון שאותיות הדיבור באים בהגשמה, לכן לבוש הדיבור הוא לבוש הנפרד, ומלביש רק להכחות כמו שהם במציאות כחות דוקא, ובזה גופא דוקא כשהם באים באופן של צמצום, אבל כאשר הכחות מאירים בתקפם אזי אינו שייך ענין הדיבור כלל. וכמו בשכל, הרי בעת נביעת אור השכל אי אפשר כלל לדבר בו, וכמו"כ הוא במדות, שכאשר המדות מאירים בתקפם אינו יכול לדבר, כי אם לאחרי שמתצמצם אור השכל והמדות כו'. ומה שלפעמים מדבר גם כאשר הוא עסוק בפנימיות השכל, אין זה ענין הדיבור ממש, כי אם כמו שהדיבור בטל וכלול בהשכל, שלכן הדיבור הוא ללא הכנה כלל, ועד שאינו מרגיש שהוא מדבר.

ועד"ז הוא גם למעלה, שמחשבה מלבשת גם להאור שאינו במציאות, היינו האור שאינו מתלבש בכלים, והוא האור שלמעלה מהעולמות, וההתהוות שמצד המחשבה הוא עלמין סתימין דלא אתגליין²⁹. אבל הדיבור מלביש להאור כמו שהוא בא בצמצום להתלבש

(29) תקו"ז בהקדמה (יו, א). וראה תניא שעהיה"א פ"א.

(28) איוב כח, יב.

בכלים, וההתהוות שמצד הדיבור הוא בחי' יש ונפרד. וזהו"ע ב' הדעות דדעת עליון ודעת תחתון שמהם באים ב' אופני היחוד ד'יחו"ע ויחו"ת, שמצד ד"ת שהוא כמו הדיבור שמלביש להאור כמו שהוא בצמצום דוקא, שהוא אור הממכ"ע, וכן אור הסוכ"ע כמו שהוא בממלא, נעשה שילוב הוי' באד' (ואלקים), שהוא המשכת הוי' באד' (ואלקים) בדרך מלמעלה למטה, והו"ע יחו"ת, ביטול היש. אך מצד ד"ע שהוא כמו מחשבה שמלביש לעצם האור, וענינו בעבודה הוא ההתבוננות באלקות המופלא מהעולמות איך שכולא קמי' כלא חשיב, הנה מצד זה נעשה שילוב אד' (ואלקים) בהוי', שהוא ההעלאה בדרך מלמעלה למעלה, והו"ע יחו"ע, ביטול במציאות.

ה) והנה ב' הדעות דד"ע וד"ת שהם ב' אופני היחוד ד'יחו"ע ויחו"ת הם גם ביצי"מ (שהי' מצד ענין הדעת, כנ"ל) ומ"ת. והענין בזה³⁰, דהנה, איתא בזהר פ' ויצא³¹ שכאשר ישראל יצאו ממצרים אכלו מצה שהיא לחם מן הארץ, ועי"ז נמשך להם בחי' הדעת לידע את ה', כידוע שהדעת בא ע"י הלחם, כמאמר³² אין התינוק יודע לקרוא אבא עד שיטעום טעם דגן (וכידוע שביצי"מ היו בני' כמו תינוק קטן), והי' זה לחם מן הארץ, שבא ע"י בירורים דתנא סידורא דפת נקט החורש והזורע כו'³³, שהו"ע עבודת הבירורים בדרך מלמטה למעלה. וזהו גם כללות הענין דספה"ע שבא בהמשך ליצי"מ, שהעומר הוא משעורים³⁴, מאכל בהמה, שמורה על העבודה דבירור נפש הבהמית³⁵. והנה, כללות ענין הבירורים שייך בבחי' הכלים דוקא, משא"כ בבחי' האורות לא שייך ענין הבירור והיחוד, שהרי האורות הם מיוחדים בעצם, ורק בהכלים שהם בבחי' מציאות, שייך ענין הבירור ויחוד. אמנם, כיון שמצד עצמם הם בבחי' מציאות, הרי גם אחרי פעולת הבירור והיחוד נשארים הם בבחי' מציאות, והביטול שלהם אינו אלא ביטול היש בלבד. ועוד זאת, שהביטול והיחוד אינו אלא לבחי' האור השייך לכלים וגם כמו שבא בהתלבשות בהכלים. ובכללות הו"ע העבודה ד'יחו"ת בדרך מלמטה למעלה. אך להיות אשר עבודה זו אינה תכלית הכוונה, לזאת נתן הקב"ה לישראל גם לחם מן השמים, שזהו כללות הענין דמתן תורה בדרך מלמעלה למטה, כדיוק הלשון מותן תורה, באופן של מתנה מלמעלה למטה, שמצד זה נעשה הביטול במציאות, והו"ע העבודה באופן של יחו"ע, שמיוחד בעצם. ועוד זאת, שענין זה מגיע לא רק בהאור השייך בהכלים וכמו שבא בהתלבשות בהכלים, אלא גם בהאור כמו שהוא למעלה מהתלבשות בכלים, וגם בהאור שאינו שייך להכלים כלל.

ו) אמנם גם העבודה ד'יחו"ע שמצד ד"ע, אף שמגעת בבחי' האור שאינו שייך לכלים כלל, מ"מ, אין זה אלא חיצוניות האור בלבד. אך יש מדריגה ג' בדעת, והוא כמאמר³⁶ תכלית הידיעה שלא נדעך, והיינו, להכיר ולהרגיש את הא"ס שלא נודע בבחי' השגה כלל. דהנה, ב' הדעות דד"ת וד"ע הם מצד הבנה והשגה כנ"ל, אלא שהחילוק ביניהם הוא אם

(30) ראה המשך תער"ב שם ע' א'קלד ואילך.

(31) קנו, ב.

(32) ברכות מ, א.

(33) שבת עד, ב.

(34) משנה סוטה יד, סע"א.

(35) ראה לקו"ת אמור לה, ד. לו, א ואילך. ובכ"מ.

(36) ראה בחינות עולם ח"ח פ"ב. עיקרים מאמר ב ספ"ל.

של"ה קצא, ב.

הדעת הוא מצד השגת החיוב, שהיא ההשגה בממכ"ע וסוכ"ע, שזהו"ע ד"ת, או שהדעת הוא מצד השגת השלילה שכולא קמי' כלא חשיב, שזהו"ע ד"ע, אבל תכלית הדעת (תכלית הידיעה שלא נדעך) הוא מה שעצם הנפש מכיר ומרגיש עצמות א"ס שלא נודע ומושג כלל (גם לא באופן של השגת השלילה). והמשל לזה הוא הרגשת הלב, שהלב מרגיש גם מה שאינו יודע, וכמו לב יודע מרת נפשו³⁷, דאף שאינו מבין ומשיג ואינו יודע הסיבה לזה כלל, מ"מ הרי הוא מרגיש, מפני שהדבר נוגע לו בעצם נפשו. ודוגמתו בעבודה, הו"ע ההתקשרות עצמי דנשמה, שזהו מצד עצם הנשמה ולא ע"י התבוננות, גם לא ההתבוננות בבחי' ההפלאה דאוא"ס. והענין בזה, דד"ת שהוא באופן של השגת החיוב, הוא מצד בחי' נר"נ, וד"ע הוא למעלה מנר"נ, כי העבודה שמצד ד"ע היא בדרך רעו"ד שבאה מצד מקיף דחי', אבל אעפ"כ ה"ז בא ע"י השגה והתבוננות, אלא שההתבוננות היא (לא בדרגת האלקות המתלבש בהעולמות, אלא) בדרגת האלקות המופלא מעולמות. אמנם מדריגה הג' בדעת היא מצד מקיף דיחידה, שאינו בא ע"י התבוננות כלל, כי אם שהנפש מצד עצמה מתקשרת בעצמות א"ס, ומצד זה נעשית גם ההכרה וההרגשה בעצמות א"ס לא ע"י השגה אלא באופן שאלקות נוגע בעצם נפשו, שזהו כמו שעצם תופס עצם, שזהו"ע דחבוקה ודבוקה בך³⁸. ועבודה זו מגעת (לא רק בחיצוניות האור אלא גם) בפנימיות האור, ויתירה מזה, שמגעת בפנימיות עתיק דכללות, שהוא עצמות ומהות א"ס ב"ה (כמשנ"ת במאמר הקודם⁸).

ז) וזהו מ"ש בראשית ברא אלקים, ופירש"י לא הי' צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם ומה טעם פתח בבראשית כו'. דהנה, מבואר בעקידה³⁹ שיש ב' אופנים שעל ידם יכולים לראות הפלאות האלקות בהנהגת העולם, ע"י הנהגה טבעית שבאה מצד דרגת האלקות המתלבש בהעולמות, שזהו"ע דד"ת, וע"י הנהגה ניסית שבאה מצד האלקות המופלא מעולמות, שזהו"ע ד"ע. ובכללות ה"ז ההפרש בין חודש תשרי וחודש ניסן, שתשרי הוא זמן בריאת העולם, שזהו"ע הנהגת הטבע, וניסן הוא חודש של גאולה, שזהו"ע הנהגה ניסית. וזהו מה שפירש"י לא הי' צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם כו', דכיון שתורה ענינה העבודה דיחו"ע (כנ"ל ס"ה), א"כ הי' צריך להתחיל מהחודש הזה לכם, שהו"ע הנהגה ניסית שמצד דרגת האלקות שמופלא מעולמות, ומה טעם פתח בבראשית, שהו"ע הנהגה טבעית שמצד דרגות האלקות שמתלבשת בעולמות. ומתרץ, משום כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שזהו כללות הענין דעבודת הבירורים, מצד יחודא תתאה, וגם ענין זה שייך לתורה, כי, גם בשביל העבודה דיחו"ת צריך נתינת כח מיחו"ע⁴⁰, ועוד זאת, שהרי הכוונה בעבודה דיחו"ת היא שע"י יגיעו אח"כ להעבודה דיחו"ע, וא"כ הרי בודאי צריך נתינת כח מיחו"ע ליחו"ת בכדי שיוכלו להגיע מזה ליחו"ע, ולכן פתח בבראשית, שהו"ע ההוראה ונתינת כח מהתורה (שהיא בחי' יחו"ע) להעבודה דיחו"ת, שע"י אפשר להגיע ע"י העבודה דיחו"ת גם ליחו"ע וד"ע, וגם למדריגה הג' דדעת. וזהו מה שמסיים

המשך בעמוד כד

ב ואילך. סה"מ תרנ"ד ע' קלא ואילך. המשך תרס"ו ע' קנו.

סה"מ תרע"ח ע' רכה. וראה לקו"ש ח"י ע' 152 ואילך.

(40) ראה קונטרס עץ החיים פ"ז ואילך.

(37) משלי יד, יו"ד.

(38) נוסח הושענות (יום ג).

(39) שער ל"ח בתחילתו. הובא ונתבאר באוה"ת בראשית יח,

בס"ד. שיחת ליל שמחת-תורה (קודם הקפות), ה'תשט"ו.

בלתי מוגה

א. (כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שכיון ש"מצות היום בשמחה"¹, יש להתחיל בניגון שמחה. ולאחרי הנגון אמר:) השמחה דשמחת תורה היא שמחה גדולה ביותר.

בכלל, כל יו"ט הוא זמן שמחה – "מועדים לשמחה"², ובפרט חג הסוכות, שבו נאמר ציווי מיוחד – "ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים"³, ובפרט השמחה דשמחת בית השואבה.

וא"כ, השמחה דשמיני עצרת ושמח"ת, שהיא שמחה נוספת, הרי היא שמחה גדולה ביותר.

– לאמיתו של דבר הרי ענין השמחה אינו רק ביו"ט, אלא בכל זמן, שהרי עבודת ה' צריכה להיות בשמחה, כמ"ש⁴ "עבדו את הוי' בשמחה", ובמילא, כל זמן שישנו הענין ד"עבדו את הוי'" – שזהו ענין תמידי (כדלקמן) – ישנו גם הענין ד"בשמחה", ונמצא, שענין השמחה צריך להיות תמיד. אלא שביו"ט בכלל, ובסוכות ושמח"ת בפרט – ישנה מעלה נוספת בהשמחה (כדלקמן).

ב. הענין האמור שעבודת ה' צריכה להיות בתמידות – הוא מהחילוקים בין דת ישראל האמיתית ובין דתות אחרות שברו בני אדם מלבם:

בכל הדתות – כשאדם עושה פעולה מסוימת משך זמן ידוע ביום, חצי שעה או פחות מזה, די בזה למשך כל היום. משא"כ בדת ישראל האמיתית מוכרח להיות ענין העבודה בתמידות, באופן שהתורה מקיפה את כל הפרטים שבחיי האדם.

והטעם לזה:

איתא באבות דרבי נתן⁵: "עשרה נקראו חיים. . . ישראל נקראו חיים שנאמר⁶ ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום", והיינו, שבני ישראל נקראים "חיים" ע"י דביקותם בהקב"ה.

והרי הדביקות בהקב"ה היא ע"י "והלכת בדרכיו"⁷ – קיום התומ"צ, שעז"נ⁸ "ושמרו דרך הוי'" (היינו שהתומ"צ הם דרכו של הקב"ה, כפי שמצינו שהקב"ה מבקר חולים⁹ ומניח תפלין¹⁰, ועד"ז בשאר המצוות), שע"ז נעשית הדביקות בהקב"ה, ובמילא – ענין החיים.

וכשם שבחיים גופניים, אי אפשר לחלק את החיות (היינו נקודת החיות) לזמנים שונים, לחיות חצי שעה בכל יום, כי, כאשר החיות נפסקת לרגע אחד בלבד אזי מתבטל כל הענין (ולכן צריכים לעשות פעולות כאלו שהן בבחינת "תחיית המתים") – כן הוא גם בחיים הנמשכים ע"י קיום המצוות, שענין זה מוכרח להיות בתמידות, ואם יפסק לרגע אחד הרי הוא חסר לגמרי¹¹.

ולכן, הסדר בתורה הוא שכל הענינים קשורים עם התורה:

לא רק ענינים נעלים, ענינים הקשורים במוח ולב, קשורים עם התורה, אלא גם ענינים גשמיים ופשוטים, שלכאורה אין להם שייכות לתורה – גם בנוגע אליהם ישנה הוראה בתורה, וכמ"ש הרמב"ם¹² "שהחכם ניכר. במאכלו כו'", ומונה שם עשרה דברים, וביניהם גם ענינים פחולים.

והיינו, שכל הפרטים של יהודי צריכים להיות ע"פ תורה, כדי שלא יהי' הפסק ח"ו בענין החיים.

ג. ולדוגמא:

גם בענין האכילה – צריכה להיות עבודה, דהיינו, שהאכילה תהי' לשם שמים.

וואדרבה: בימינו עיקר העבודה היא באכילה, ולא בתענית –

(1) ראה שיחת שמח"ת תש"ג ותש"ה ס"ב (סה"ש תש"ג ריש ע' 8, תש"ה ע' 58).

(2) נוסח תפלת יו"ט.

(3) אמור כג, מ.

(4) תהלים ק, ב.

(5) ספ"ד.

(6) ואתחנן ד, ד.

(7) תבוא כח, ט.

(8) וירא יח, יט.

(9) סוטה יד, א. ב"ר ספ"ח.

(10) ברכות ו, א.

(11) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ו ע' 4.

(12) הל' דעות רפ"ה.

כפי שאמר כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע¹³, שבדורות שלפנינו היתה עבודה בענין של צום ותענית, כיון שלא היו מסתכלים כ"כ זה על הנהגתו של זה, ואפילו אם ידעו שפלוני מתענה, לא היו עושים מזה "מציאות" ("קין וועזן"), ולכן ה' אפשר לפעול שענין התענית יהי' באמיתיות;

משא"כ בימינו, כאשר כל אחד מסתכל על חברו, ומכל דבר עושים "מציאות" – אזי ענין התענית אינו עבודה, כי, אפילו אם יעלה בידו שאיש לא ידע על כך, הרי עצם הידיעה שאם יודע הדבר אזי יעשו מכך "מציאות" ("אָ גאַנצן צימעס און וועזן"), מביאה אותו לידי ישות ("ער ווערט פון דעם ברייטער ווי לענגער"...), מצד המחשבה שאילו יצויר שהדבר יודע לחבירו, בודאי יכבדנו מאד!...

ולכן, בימינו ענין התענית אינו עבודה, והעבודה היא – באכילה, שתהי' לשם שמים].

והדרך לזה – ע"י ההתבוננות שיתבונן האדם בהמעמד ומצב של נשמתו כמו שהיתה למעלה קודם ירידתה בגוף, שאז היתה בתנועה של אהבה ויראה, ולא היתה לה שום שייכות לענינים גשמיים; ואילו עתה, בהיותה בגוף, מלבד זאת שעושה את הענינים הגשמיים שמוכרח בהם, הרי הוא עושה זאת מתוך תענוג וחשק: אם חסר מלח במאכל מוסיף הוא מלח, וכיו"ב – הרי גם אם עדיין אינו אווז במדריגה זו (שלא ירגיש תענוג בענינים גשמיים), תפעל בו ההתבוננות עכ"פ בהנוגע לפועל, שאכילתו תהי' כדבעי.

ד. ויתירה מזה, שאפילו בענין השניה – שאז אין שום חיות בגילוי, ולכאורה האדם הוא כמו בהמה – צריכה להיות "עבודה":

"אדם מועד לעולם... בין ער בין ישן"¹⁴. ולכאורה, כיון שבשעת השניה האדם הוא כמו בהמה, ואינו שולט בעצמו – מדוע הוא "מועד"? – אך הענין הוא, שכאשר האדם שוכב לישון כדבעי, אזי יהי' גם בשעת השניה כדבעי¹⁵.

והיינו, שכאשר יקרא קריאת שמע שעל המטה, ויתבונן בכל מחשבותיו דבוריו ומעשיו שבמשך היום, ויהי' "ממארי דחושבנא"¹⁶, ויבוא לידי מרירות ולב נשבר, כמ"ש¹⁷ "זבחי אלקים רוח נשברה" – הרי לא זו בלבד שבשעת השניה לא יהיו ענינים לא טובים, אלא אדרבה – שע"י השניה יתוסף עילוי לגבי מעמדו ומצבו בהיותו ער, כפי שמצינו¹⁸, ש"בשעה שאדם ישן היא (הנשמה) עולה ושואבת לה חיים מלמעלה", דהיינו, ממקום כזה שבשעה שהאדם ער אינו יכול לקבל ממנו, כי, בשעה שהוא ער ישנן הגבלות הגוף, ורק בשעת השניה, שאז מתבטלות הגבלות אלו, אזי ביכלתו לקבל חיות ממקום זה.

– ישנם כאלו שענין זה הוא בגילוי אצלם; אבל אפילו אלו שענין זה אינו בגילוי אצלם, הנה ע"י ההכנה דקריאת שמע שעל המטה כדבעי, נפעל ענין זה אצלם, אף שאינם מרגישים זאת.

ה. היוצא מכל האמור – שעבודת ה' צריכה להיות באופן תמידי, במשך כל כ"ד שעות המעל"ע, כי, רק כשהעבודה היא באופן תמידי יכול האדם לקבל חיות, כנ"ל שבענין החיות אי אפשר שיהי' הפסק. וכיון שהענין ד"עבדו את הוי"ו" צ"ל באופן תמידי, ו"עבדו את הוי"ו" צ"ל "בשמחה" – הרי מובן, שגם ענין השמחה צ"ל באופן תמידי.

והיינו, שמצד זה שהוא יהודי, ועומד בתנועה של דביקות באלקות, ומצד זה הרי הוא חי – מזה לבד צריך להיות בשמחה גדולה ביותר.

וכידוע הסיפור¹⁹ אודות הרה"צ ר' לוי יצחק מבארדיטשוב, שפעם ראוהו יוצא בריקוד בבית הכנסת לפני תפלת שחרית, ושאלוהו: לשמחה מה זו עושה? מה פשר השמחה עתה – לפני התפלה ולפני כל שאר הענינים? והשיב ר' לוי יצחק, שבאמרו זה עתה את ברכות השחר – כפי שנוהגים אצלם לומר את ברכות השחר בבית הכנסת – והגיע לברכת "שלא עשני גוי", התבונן עד כמה מאושר הוא, שהרי ה' יכול להיות באופן אחר ח"ו, ואעפ"כ "לא עשני גוי"! וא"כ, כמה מאושר הוא שזכה בענין שלא התייגע עבורו כלל, שזוהי שמחה גדולה ביותר, כמי שזוכה בהון עתק שלא עמל ויגע בו כלל²⁰.

(18) ב"ר פי"ד, ט.

(13) שיחת שמח"ת תרס"ה ס"ו (סה"ש תורת שלום ע' 57).

(19) ראה שיחת שמחת תורה תרס"ד ס"ד (ספר השיחות תורת

(14) ב"ק כו, סע"א (במשנה). וש"נ.

שלום ע' 10). אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ה ע' קצו. ח"כ

(15) ראה המשך תער"ב ח"א ע' צא. וראה גם תורת מנחם –

ע' צח. תורת מנחם – התוועדויות ח"ה ע' 172.

התוועדויות ח"ד ע' 30. ועוד.

(20) ראה תניא פל"ג (מב, רע"ב).

(16) זח"ג קעח, א.

(17) תהלים נא, יט.

ו. והנה, אף שענין השמחה צ"ל באופן תמידי – יש מעלה בענין השמחה ביו"ט בכלל, ובזמני שמחה בפרט: בכל ימות השנה – העיקר הוא העבודה עצמה, וענין השמחה הוא תנאי ודבר טפל להעבודה; משא"כ ביו"ט, ובזמני שמחה בפרט – השמחה עצמה היא עבודה וענין בפ"ע.

וטעם הדבר – כיון שיו"ט הוא זמן שמחה למעלה, ולכן השמחה עצמה היא ענין בפ"ע. ולכן אנו רואים שביו"ט כאו"א מישראל – אפילו מי שאינו יודע כלל שיו"ט היום עומד בתנועה של שמחה ("אויפגעלייגט"), כיון שמאירה בו השמחה שלמעלה²¹.

ובזה גופא יש מעלה בשמחת תורה – שאז השמחה היא בלי גבול.

* * *

ז. השמחה דשמחת תורה באה בהמשך להעבודה דראש השנה ויוהכ"פ וכללות חודש תשרי. והיינו, שבתחילה כל הענינים הם "בכסה"²², בתנועה של עלי' והעלם; וכשמתחיל ענין ההמשכה והגילוי – "ליום חגיגו"²², בחג הסוכות – אזי נעשית השמחה, ובפרט בשמע"צ ושמח"ת, שאז נעשית קליטת ההמשכה – אזי השמחה היא ביותר. והנה, בענין ההעלם והכיסוי ישנם כמה אופנים: ישנם לבושים שמעלימים לגמרי, שעליהם נאמר²³ "ואנכי הסתר אסתיר", וישנם לבושים נעלים יותר, שענינם גילוי אלקות, אלא שאעפ"כ הרי הם בכל זאת לבושים. ובשמחת תורה – מתבטלים כל סוגי הלבושים.

ח. ובהקדמה:

כל הלבושים, גם הלבושים המעלימים לגמרי – כוונתם היא בשביל הגילוי.

וכפי שמצינו²⁴ בענין זה משל מא' הצדיקים ("א' גוטן אידן"), מילדים ששיחקו ב"מחבואים", שא' מתחבא כדי שחבירו יחפש אחריו. פעם התחבא א' הילדים, וחבירו – במקום לחפשו, הסתלק לגמרי. פרץ הילד המתחבא בבכי מר: הוא מתחבא, ואף אחד אינו מחפש אחריו!...

וכן הוא בנוגע להעלם וההסתה שהקב"ה מסתיר את עצמו – שהכוונה בזה היא כדי שיחפשו אחריו, ולכן, כאשר מחפשים את הקב"ה אע"פ שהוא מסתתר – הרי זה ענין פנימי כו'; משא"כ כאשר אין מחפשים כלל – הרי זה לגמרי היפך הכוונה.

אמנם, גם כאשר האדם מחפש את הקב"ה, ומסיר את הלבושים המעלימים – יש בזה כמה מדריגות, כדלהלן.

ויובן ע"פ משל²⁵:

כאשר אדם בא אל המלך – צריך לעבור תחילה דרך חצר המלך, ואח"כ נכנס להדירה ועובר בהחדרים ורואה את כל השרים כו', ורק אח"כ מגיע הוא אל המלך עצמו.

אמנם, מצד גודל ההתפעלות שמתפעל בהיותו בחצר המלך – עלול האדם לשקוע לחלוטין ("פאָרטרונקען ווערן") בהתפעלות זו, ולא להמשיך הלאה.

וישנו מי שאינו מסתפק בכל הגילויים שרואה בחצר המלך, וממשיך ללכת הלאה, אבל, בהכנסו פנימה יותר – מתפעל גם הוא, ואינו ממשיך הלאה. ובזה ישנם כמה וכמה מדריגות, והצד השווה שבהם – שכולם נעצרים במקום מסוים, ואינם מגיעים אל המלך עצמו.

אך, ישנו אדם – חכם גדול ביותר, או בן המלך – שמצד העצם שלו קשור הוא עם עצם המלך, והוא אינו מסתפק בגילויים, איזה שיהיו. את שכלו ומדותיו – משאיר הוא אמנם בא' המקומות הקודמים, אבל הוא עצמו, מצד העצם שלו – נמשך הוא אל עצם המלך.

וככל הדברים האלה יש גם בעבודת ה':

(24) ראה גם אגרות קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ח ע' קסח.

(25) ראה אור המאיר פ' וישלח עה"פ לג, יז (בשם הבעש"ט). וראה

גם תורת מנחם – התועדויות ח"ב ע' 62. וש"נ.

(21) ראה גם תניא ספמ"ו.

(22) תהלים פא, ד. וראה לקו"ת דרושי ר"ה נד, סע"ג ואילך.

ובכ"מ.

(23) וילך לא, יח.

ישנו מי שבשעה שמתבונן בגדולת הוי', "מה גדלו מעשיך" ו"מה רבו מעשיך"²⁷, יוצא הוא אמנם עי"ז מלבושי הטבע המסתירים לגמרי, ועומד בתנועה של קירוב לאלקות, אבל, מצד גודל ההתפעלות שמתפעל מגדולת הוי' שבהתהוות העולם – נעצר הוא במדריגה זו, ואינו ממשיך למעלה יותר. והיינו, לפי שעבודתו היא רק מצד בחי' נר"נ, שהם כחות פנימיים.

וישנו מי שעבודתו היא מצד מקיף דחי', ולכן אין הוא נעצר בהתבוננות בדרגת האלקות שבהתלבשות בעולמות, אלא עולה למעלה יותר ומתבונן בהפלאות הא"ס שלמעלה מעולמות; אלא, שבמדריגה זו, נעצר גם הוא, ואינו ממשיך למעלה יותר.

וישנה עבודה נעלית יותר – העבודה שמצד מקיף דיחידה, שהיא "חבוקה ודבוקה בך"²⁸, בדוגמת בן לאביו, שמצד בחינה זו אינו נעצר ואינו מסתפק בגילויים, איזה שיהיו, אלא נמשך להעצמות. וכמאמר אדמו"ר הזקן²⁹: "מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ"³⁰, איך וויל זע גאָר ניסט, איך וויל ניט דאין ג"ע, איך וויל ניט דאין עוה"ב כו', איך וויל מער ניט אַז דין אליין".

ט. והנה ידוע³¹, שגילוי הנשמה הוא ע"י התורה. והיינו, שאף שהנשמה היא למעלה מהתורה, מ"מ, גילוי הנשמה הוא ע"י התורה דוקא. ובתורה גופא – ישנם כמה מדריגות, והמדריגה המתגלית בנשמה – היא כפי המדריגה בתורה שעל ידה נעשה הגילוי.

ובכללות ישנם בתורה ב' מדריגות – גליא דתורה ופנימיות התורה:

גליא דתורה – נתלבשה בדברים גשמיים, ושייכת להעולם, ולכן המדריגה המתגלית על ידה בנשמה היא נר"נ בלבד; ופנימיות התורה, שהיא למעלה מהעולם – מגלה בנשמה את המקיף דחי', ואפילו מקיף דיחידה.

י. וזהו תוכן ענין ההקפות דשמח"ת³²:

בשעת ההקפות – ישנה ההתקשרות דעצם הנשמה עם עצמות ומהות א"ס ב"ה.

ולכן אומרים לפני ההקפות את הפסוקים ד"אתה הראת" – שהם י"ז פסוקים, בגימטריא טו"ב (כמבואר במאמרים³³), שהפסוק הראשון שבהם הוא – "אתה הראת לדעת כי הוי' הוא האלקים אין עוד מלבדו"³⁴, שפירושו: "אתה – דו, עצמות א"ס ב"ה, הראת – האָסט זיך באַוויזן, לדעת – אַז מען זאָל דין וויסן", ותוכן הידיעה הוא בב' הענינים – "כי הוי' הוא האלקים" ו"אין עוד מלבדו"³⁵.

וע"י הקדמת הענין ד"אתה הראת" – שתוכנו גילוי העצמות שע"י התורה – הולכים אח"כ להקפות, שענינם הסרת כל הלבושים, כולל הלבושים דהשתלשלות ואפילו למעלה מהשתלשלות.

ומצד זה הוא גודל השמחה – "נגילה ונשמחה בך"³⁶.

* * *

יא. יום שמיני-עצרת הוא המשך לחג הסוכות. ולכן הלשון בנוסח התפלה (ע"פ נוסח אדמו"ר הזקן) הוא: "שמיני עצרת החג הזה", ולא "חג שמיני עצרת", כמו בשאר הימים טובים – כי, אף ששמיני-עצרת הוא "רגל בפני עצמו"³⁷, הרי הוא המשך לחג הסוכות ("עצרת החג")³⁸.

והנה, בחג הסוכות ישנם ב' מצוות – מצות סוכה, ומצות ד' מינים:

בנוגע למצות סוכה – אמרו חז"ל³⁹ "כל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת". והיינו, שאף שבני ישראל הם

(26) תהלים צב, ו.

(27) שם קד, כד.

(28) נוסח ההושענות ליום ג'.

(29) הובא בשהמ"צ להצ"צ שרש מצות התפלה פ"מ (דרמ"צ קלח,

סע"א). – נעתק ב"היום יום" יח כסלו.

(30) תהלים עג, כה.

(31) ראה סה"מ תש"ה ס"ע 122 ואילך.

(32) ראה גם שיחת ליל שמח"ת דאשתקד ס"ד (תורת מנחם –

התועודיות ח"י ע' 85 ואילך).

(33) ראה סד"ה לעושה נפלאות גדולות לבדו תש"ד (סה"מ תש"ד

ע' 54).

(34) ואתחנן ד, לה.

(35) שה"ש א, ד.

(36) סוכה מח, רע"א. וש"נ.

(37) ראה ט"ז או"ח רסתרס"ח. ועוד.

(38) שם כז, ב.

באופן ד"לא ימד ולא יספר"³⁹, מ"מ ה"ה "ראויים לישב בסוכה אחת", כיון שזהו ענין של בלי גבול (כמדובר בהתוועדות דשמחת בית השואבה⁴⁰).

אמנם, מכיון שהאדם יודע את מעמדו ומצבו כו', איך יכול הוא להגיע למדרגה ד"לישב בסוכה אחת"? – הנה על זה באה המצוה ד' מינים, שענינה החיבור ד"אתרוג" ("שיש בו טעם ויש בו ריח") עם "ערבה" ("שאיין בה טעם ואין בה ריח")⁴¹, והיינו, שכאשר ה"אתרוג" מקרב גם את ה"ערבה", היינו, שאינו יושב ב"מזרח" וממתין עד שיבואו אליו ויתנו לו כבוד, ואז יואיל בטובו ללמוד עם הזולת... אלא הוא עצמו משתדל לקרב את הערבה – אזי מתנהג עמו הקב"ה באופן ד"מדה כנגד מדה"⁴², דהיינו שאף שהאמת היא (כפי שידוע בעצמו) שהוא אינו אלא "ערבה", מ"מ, לוקח אותו הקב"ה ומכניסו ב"סוכה אחת"⁴³.

* * *

יב. כ"ק מו"ח אדמו"ר אמר כמה פעמים, וגם כתב ענין זה במאמרי חסידות⁴⁴, ששמיני-עצרת הוא אותו הענין כמו ראש השנה, אלא שאותם הענינים שפועלים בראש השנה בקו המרירות – פועלים בשמע"צ בקו השמחה. והרי העבודה דראש השנה היא עבודת התשובה, שכללות ענין התשובה הוא על העדר העבודה, אך ע"י התשובה נעשה עילוי גדול ביותר – "במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו"⁴⁵, ועד ש"זדונות נעשו לו כזכיות"⁴⁶.

והנה, כיון שבשעת ירדת הנשמה למטה "משביעין אותו תהי צדיק ואל תהי רשע"⁴⁷, נמצא, שבהעדר העבודה, הרי לבד העדר העבודה עצמו, הרי הוא עובר גם על השבועה.

וזוהו מ"ש⁴⁸ "על כל דבר פשע גו" – כפירוש רש"י "שימצא שקרן בשבועתו".

וממשיך בכתוב "על שור על חמור על שה על שלמה" – כיון שענין זה ("על כל דבר פשע") נעשה בסיבת נפש הבהמית, שיש בה כמה חילוקים, שהם פרטי הענינים⁴⁹ ד"שור", "חמור", "שה" ו"שלמה" שמונה בכתוב, [המשך הביאור בענין "על כל דבר פשע גו" – הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש ח"א ע' 155 ואילך]⁵⁰.

* * *

יג. הקריאה דשמח"ת היא בפ' ברכה – "וזאת הברכה אשר בך משה איש האלקים את בני ישראל לפני מותו", והפטרת שמח"ת היא מעין הקריאה – "ויהי אחרי מות משה עבד הוי' גו"⁵¹.

ונשאלת השאלה: הרי יום שמח"ת הוא זמן של שמחה, ומדוע קורין ביום זה בענינים המעוררים היפך השמחה?

יד. וביאור הענין – בהקדים ביאור כללות ענין ההפטרה:

ענין ההפטרה⁵² – נתקן בזמן הגזירה, דכיון שהיתה אז גזירה שלא לקרות בתורה, והי' קשה ביותר לפעול שיוכלו לקרוא בתורה, לכן התקינו לקרות לכה"פ כנביא מעין הקריאה, שענין זה הי' קל יותר לפעול.

ואף שענין זה נתקן בזמן הגזירה – נמשך הענין גם לאח"ז, ויתירה מזו – שהעלי' דמפטיר (הקשורה עם ענין ההפטרה) חשובה עוד יותר משאר העליות.

– ע"פ נגלה, העלי' החשובה ביותר היא שלישי, ואילו לפי כתבי האריז"ל, העלי' החשובה ביותר היא ששי⁵³.

(48) משפטים כב, ח.

(49) ובכללות הם שני סוגים – "האובדים בארץ אשור והנודחים בארץ מצרים" (ישעי' כז, יג): "אשור" הוא ענין התענוג, דהיינו – מצב של "חופש" ("פרייהייט"), כפי שנתבאר בשמחת בית השואבה סכ"ד ואילך (לעיל ע' 30 ואילך) בענין "מי הנהר העצומים והרבים גו' מלך אשור" (ישעי' ח, ז); ו"מצרים" הוא ענין המצרים וגבולים, שהוא ענין העוני והדוחק.

(50) בשילוב עם שיחות יום שמח"ת ושבת בראשית.

(51) יהושע א, א.

(52) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רספ"ד.

(53) ראה שיחת יום שמח"ת תשי"א ס"ג (תורת מנחם –

(39) הושע ב, א.

(40) סל"ז (לעיל ס"ע 42 ואילך).

(41) ויק"ר פ"ל, יב.

(42) סנהדרין צ, סע"א. וראה סוטה ח, ב ואילך.

(43) חסר אריכות הדברים בענין זה, והשייכות לשמע"צ (המו"ז).

(44) ד"ה ביום השמע"צ תרצ"ה פכ"ו (סה"מ קונטרסים ח"ב שלט,

א). – נעתק ב"היום יום" כב תשרי, שמע"צ. וראה גם "רשימות"

חוברת קפה ס"ע 14.

(45) ברכות לד, ב. רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד.

(46) יומא פו, ב.

(47) נדה ל, ב.

ואעפ"כ נהגו אדמו"ר הזקן, וכן רבותינו נשיאינו שלאחריו, לעלות לתורה (לא לשלישי ולא לשני, אלא) דוקא למפטיר⁵⁴, כיון שלאמיתו של דבר, דוקא במפטיר יש יתרון מעלה. –

והענין בזה – שאע"פ שכל ענין ההפטר נתקן רק בזמן הגזירה, ואינו ענין עיקרי, אלא תחליף בלבד במקום הקריאה בתורה, הרי, ענין זה גופא הוא המעלה שבדבר – כידוע⁵⁵ שדוקא בזמן הגזירות, שישנם העלמות והסתרים, והנסיונות הם חזקים כו', אזי מתעורר כח המס"נ ביותר.

וכפי שמצינו במשל הנ"ל (ס"ח) בענין הלבושים, דכיון שהסיבה שהמלך מסתתר היא דוקא כדי שיחפשו אחריו, נמצא, שלאמיתו של דבר אין זה העלם, ואדרבה, בשעה שמחפשים, "לוקחים" ע"י החיפוש את עצם המלך. וזהו הפירוש ד"אנכי הסתר אסתיר" – שדוקא בהענין ד"הסתר אסתיר" (ההעלמות והסתרים) מתגלה הענין ד"אנכי" (העצמות)⁵⁶.

טו. עפ"ז יובן הטעם שקריאת התורה דשמח"ת היא בפרשת "וזאת הברכה גו' לפני מותו", וההפטר היא "ויהי אחרי מות משה עבד הוי'":

כל זמן שהי' משה רבינו בחיים – הי' מעמד ומצב הראוי⁵⁷; המן הי' בזכות משה⁵⁸ (אף שגם אח"כ הי' מסתפקין ממן שבכליהם⁵⁹), ואפילו הבאר וענני הכבוד, שהיו בזכות אהרן ומרים, הרי אח"כ "חזרו שניהם בזכות משה"⁵⁸, כיון שעל ידו היו כל ההשפעות בגילוי. ואילו אחרי מיתת משה – הי' ענין של העלם והסתור.

ולכן צוה הקב"ה "חזק ואמץ"⁶⁰ – שלא להתפעל מההעלם וההסתור, ואדרבה, יש להתחזק ביתר שאת, כיון שדוקא ע"י ההעלם והסתור מתגלה כח המס"נ ביותר, ודוקא עי"ז "לוקחים" את העצמות.

וכן הוא בכל דור ודור – שישנם העלמות והסתרים, ואין רואים גילוי אלקות. גם עתה יש נסים, אלא שההעלם הוא עדי-כדי-כך ש"אין בעל הנס מכיר בנסו"⁶¹.

ועל זה ישנו הזמן דשמחת תורה – שבו ניתן הכח להסיר את כל הלבושים (כנ"ל ס"י), ולהפיק מההעלם רק את התכלית שבו, ואזי – "נגילה ונשמחה בך".

ולכן קורין בשמח"ת בפרשת "וזאת הברכה גו' לפני מותו", ומפטירין בנביא בענין "ויהי אחרי מות משה עבד הוי'" – להורות, שמבלי הבט על כך שנמצאים "אחרי מות משה עבד הוי'", צריך להיות (כהמשך ההפטר) "חזק ואמץ", שזהו הענין דשמח"ת.

ועי"ז פועלים את הענינים שצריכים להיות נפעלים בשמח"ת – כנ"ל (ס"ט) שגילוי עצם הנשמה הוא ע"י התורה, ובאופן שמסירים את כל הלבושים, ונעשה הענין ד"נגילה ונשמחה בך".

* * *

טז. מנהג העולם⁶² שבשמחת-תורה עולים כל הנערים לתורה, ובשעת הקריאה פורסים טלית מעליהם, ולאחר הקריאה אומר החזן "המלאך הגואל גו"⁶³.

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר, שבליובאוויטש לא נהגו במנהג זה; אבל, הטעם לזה אינו משום שענין זה לא קיים, אלא מפני שהענין דשמח"ת הוא למעלה מזה.

וכיון שישנו גם ענין זה – הנני להציע, שיביאו מחר להתוועדות גם את הילדים, מבין חמש שנים ומעלה. ועי"ז יומשכו הן הענינים ד"המלאך הגואל גו'", והן הענינים שלמעלה מזה.

* * *

התוועדויות ח"ב ע' 48). וש"נ.
 (54) ראה "לקט הליכות ומנהגי ש"ק" (קה"ת תשנ"ו) פ"ז (ע' 38 ואילך). וש"נ.
 (55) ראה סה"מ תרמ"ח ע' קפו ואילך. הנסמן בסה"מ מלוקט ח"ד ע' קפח.
 (56) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ו ע' 164. וש"נ.
 (57) חסר איזה תיבות (המור"ל).
 (58) תענית ט, א.
 (59) קידושין לח, א.
 (60) יהושע א, ו. שם, ז. שם, ט. שם, יח.
 (61) נדה לא, א.
 (62) ראה רמ"א או"ח סתרס"ט. וראה גם "אוצר מנהגי חב"ד" (קה"ת תשנ"ה) תשרי ס"ע שעט ואילך. וש"נ.
 (63) ויחי מח, טז.

יז. [אחר ההקפות של התלמידים (ע"פ הוראת כ"ק אדמו"ר שליט"א שלאחרי ההקפות של כל הקהל, יערכו הקפות גם התלמידים) – נכנס כ"ק אדמו"ר שליט"א לביהמ"ד, וכשהפסיקו לרקוד לקח בידו בקבוק משקה, והכריז:] מי שיקבל על עצמו ללמוד חסידות בכל יום – נוסף על שיעור תניא היומי – יתנו לו עתה "לחיים". [כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן בידו הק' לחיים לכל אלו שקיבלו על עצמם הנ"ל].

בס"ד. שיחת ליל שמע"צ ה'תשמ"ב – בעת "הקפות".

בלתי מוגה

קודם הקפה ה' אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

א. נמצאים אנו עתה ב"עת רצון" – זמן עריכת ה"הקפות" דשמע"צ ושמח"ת, ולכן הרי זו שעת הכושר לבטל ענינים בלתי רצויים כו'. ובפרט שכללות ענין ה"הקפות" קשור עם ענין התורה, והרי התורה היא בעה"ב על מציאות העולם, אפילו על ענינים שהיו בעבר, ועאכ"כ בנוגע לעניני ההוה והעתיד. ובהקדים:

אע"פ שאין זה הזמן לדבר בגנותן של ישראל – הרי הענין שידובר לקמן אינו מצד רצונו האמיתי של יהודי (כי כאו"א מישראל רוצה לקיים את רצון הקב"ה כו'), אלא רק מצד זה ש"יצרו אנסו כו'", היינו, שיצרו מתמודד עמו ולפעמים אונסו לעשות היפך רצונו האמיתי.

ובנוגע לעניננו:

לאחרונה החל היצה"ר להתנגד לכללות הענין ד"שלימות הארץ", "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה", ששלימותה קשורה עם "שלימות העם", כדאיאת במדרז"ל "כשברא העולם חלק הארצות כו' ובחר בארץ ישראל כו' ובחר לחלקו ישראל כו' יבואו ישראל שבאו לחלקי וינחלו את הארץ שבאה לחלקי", זאת אומרת, שהקב"ה נתן את כל ארץ ישראל לעם ישראל באופן ד"נחלת עולם".

והנה, מאחר שכך נאמר בתורה, תורה נצחית, "תורת אמת" ו"תורת חיים", היינו, שהתורה נותנת הוראה אמיתית ונצחית בחיים – הרי בודאי שענין זה (שארץ ישראל בשלימותה שייכת לעם ישראל בשלימותו) הוא ענין של קיימא, באופן אמיתי ונצחי.

ולעומת זאת – כל תחבולות היצר (שמתנגד לענין זה) אין להם מציאות כלל, כי מאחר שזהו היפך רצון הקב"ה, הרי זה ענין של "שקר", היפך האמת, אפילו כאשר מדברים בלשונות "דיפלומטיים" וכו' – ולכן אין לזה מציאות כלל.

ומה גם שזהו היפך רצונם של בני" – בליוני יהודים שהיו במשך כל הדורות, שהרי כאשר ישאלו אותם בקשר ל"שלימות הארץ" – בודאי שיאמרו שאינם מסכימים כלל וכלל שיפגעו ב"שלימות הארץ".

ויתירה מזו: גם היצה"ר בעצמו אינו רוצה לפגוע ב"שלימות הארץ" ח"ו, אלא הוא מוכרח לעשות את מלאכתו (לנסות לדבר עם יהודי שיעשה היפך רצון הקב"ה ח"ו), ותכלית הכוונה (גם כוונת היצה"ר) היא – שיהודי יגלה ויראה לעיני כל את כחותיו הנעלים, שהוא שייך ל"עם חכם ונבון", ועד שזה מתבטא גם בעניני עוה"ז הגשמי והחומרי, שכאשר "החושך יכסה ארץ וערפל לאומים", הנה "עליך יזרח ה' גו'", ולכן אינו נשמע לפיתויי היצר כו'. ובפשטות: מאחר שהקב"ה נתן את כל ארץ ישראל לכל בני" עד סוף כל הדורות, הרי בודאי שאף א' אינו יכול לשנות זאת.

וגם כאשר "יצרו אנסו" ועושה פעולות שהם היפך הענין ד"שלימות הארץ", ועד שמדבר עם גוים שיתנהגו באופן כזה רחמנא ליצלן – הנה סוף כל סוף הרי הוא תופס את האמת, ורואה שגרם (גם לעצמו) צרות צרורות! אבל אעפ"כ, מאחר שבנ"י קשורים עם התורה, והתורה היא בעה"ב על מציאות העולם כולו, כולל גם בנוגע לעניני העבר – הנה כאשר יהודי מחליט שמכאן ולהבא לא ישמע עוד לפיתויי היצר, אלא יתנהג ע"פ הוראות התורה ומצוותי, הרי בכחו ויכלתו לתקן ולשנות גם את הענינים שהיו בעבר.

ולכן, יהודי צריך לדעת שהדרך היחידה שעליו לבחור בה היא דרך התורה ומצוותי' - כי "רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום".

ב. והנה, מאחר שנמצאים אנו עתה ב"עת רצון" - כללות ענין היו"ט, ובפרט בעת עריכת ה"הקפות" דשמע"צ - שהם באים לאחרי שבעת ימי הסוכות, שבכולם גומרים את ההלל, ובאמירת הלל מודגש הענין ד"הללו את ה' כל גוים שבחיהו כל האומים", והטעם לזה - "כי גבר עלינו חסדו גוי", היינו, שאומות העולם יודעים ומכירים ש"גבר עלינו חסדו גוי" - הרי זו שעת הכושר לבטל מלכתחילה את כללות ההתנגדות לענין ד"שלימות הארץ", ובאופן שיתבטלו גם הענינים הבלתי רצויים שהיו בעבר כו'.

ולכן, מן הראוי שבהקפה זו ("מלך עולמים") ילכו כל הרבנים הנמצאים כאן [הכוונה - לרבנים שעוסקים בפסקי הלכה בפועל (לא רק לימוד התורה בפ"ע, למרות שזהו ענין נעלה ביותר)], שעליהם נאמר "מאן מלכי רבנן", והם יפסקו פס"ד בנוגע לפועל שכל ארץ ישראל בשלימותה שייכת לעם ישראל.

ומאחר שהפסקי דינים שלהם אינם באופן ד"כחי ועוצם ידי", אלא בכחו של הקב"ה, כי הם סמוכים איש מפי איש עד משה רבינו, שהוא נסמך ע"י הקב"ה - "מלך עולמים", הנה כאשר הם פוסקים פס"ד בנוגע לפועל, ובפרט ב"עת רצון", הרי הפס"ד של "מלכי רבנן" נמשך מ"מלך עולמים", ובמילא הרי זה פועל ב"עולמים", היינו שזה פועל וניכר בכל העולמות כולם, עד עוה"ז הגשמי והחומרי, ואפילו אצל אומות העולם.

ועי"ז פועלים שהנהגת כל העולם כולו תהי' ע"פ רצונו של "מלך עולמים" - שהוא מורה כיצד צריכה להיות הנהגת כל בני האדם, הן בני"ו והן אוה"ע, וצוה שאוה"ע יתנהגו עם בני"ו באופן ד"ועמדו זרים ורעו צאנכם", "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך", היינו, שאוה"ע יסייעו לבני"ו בכל עניניהם, ובמיוחד בנוגע לעניני יהדות.

ג. והנה, כללות הענין ד"מאן מלכי רבנן" - בא בהמשך להושענא רבא, וכמדובר לעיל שה"אושפיזא" דהוש"ר הוא דוד המלך, שעליו נאמר "דוד מלך ישראל חי וקיים".

ועד"ז בנוגע ל"אושפיזין החסידיים" - הרי ה"אושפיזא" דהוש"ר הוא כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, וידועה שיחתו אודות "כל היוצא למלחמת בית דוד כו'", היינו, שכל החסידים עד סוף כל הדורות הם "חיילי בית דוד".

עפי"ז נפעל כללות הענין דנצחון המלחמה (בנוגע למלחמת היצר כו') - בדרכי נועם ובדרכי שלום, מאחר שהולכים בדרך התורה כו', החל מהענין האמור - פסק דין ברור בתורה שארץ ישראל כולה שייכת לעם ישראל.

ד. בנוגע לפועל:

בהקפה זו ("מלך עולמים") ילכו "מאן מלכי רבנן" - הרבנים שעוסקים בפסקי דינים בפועל (וזוהי אומנתם כו'), והם יפסקו פס"ד ברור את פסק דין התורה שארץ ישראל כולה שייכת לעם ישראל.

ובקרוב ממש נזכה ל"חוט המשולש" - "שלימות הארץ", ביחד עם "שלימות העם" ו"שלימות התורה",

במהרה בימינו ממש, ומתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

קודם הקפה ו' אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

ה. בהמשך להקפה ד"מלך עולמים" הקשורה עם "מאן מלכי רבנן" - הנה כללות הענין ד"מאן מלכי רבנן" נפעל ע"י נתינת התורה, כמובן בפשטות.

והנה, בעת מ"ת נעשו כל בני"ו "ממלכת כהנים וגוי קדוש", ומזה מובן שבני"ו הם בעלי-בתים על כל העולם כולו, מאחר שהם בבחי' "ממלכת כהנים גוי".

וכמרז"ל "לפיכך נברא האדם יחידי כו'" כדי שידע שהוא "עולם מלא", ולכן "כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם" - בדוגמת אדה"ר, יציר כפיו של הקב"ה, ועד"ז בנוגע לכאו"א מישראל, "אתם קרויין אדם", ע"ש "אדמה לעליון", שכל העולם כולו נברא "בשביל ישראל", וכמרז"ל שכל עניני העולם "לא נבראו אלא לשמשני כו'", זאת אומרת, שיהודי הוא בעה"ב על כל העולם כולו.

וכאמור לעיל שכל זה נפעל ע"י כללות הענין דמ"ת, שאז נעשו בני"ו בבחי' "ממלכת כהנים גוי".

ו. האמור לעיל שבני"ו הם בעלי-בתים על העולם כולו - שייך במיוחד לשמיני עצרת. ובהקדים:

שמיני עצרת בא לאחריו הוש"ר. וכשם שבהוש"ר ישנו ה"אושפיזא" דוד, כמו כן מבואר בזהר ששמיני עצרת קשור עם יוסף הצדיק.

ובנוגע ל"אושפיזין החסידים" - הנה ה"אושפיזא" דהוש"ר הוא כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, ולאחרי זה בא שמיני עצרת, שענינו קשור עם כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, כי שמו (הראשון) הוא "יוסף" - אלה תולדות יעקב יוסף", ושמיני עצרת קשור עם יוסף הצדיק.

והנה, כללות ענינו של יוסף הוא - בעלות ושליטה על העולם כולו, וכפי שאמר לו פרעה "ומבלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו גוי", זאת אומרת, גם כאשר בני נמצאים בגלות (בדוגמת הגלות דיוסף בארץ מצרים) אומר להם "פרעה" שהם בעלי-בתים על העולם כולו.

וכמסופר במדרז"ל שפרעה צוה למצריים למול את עצמם - והרי כללות ענין המילה (בנוגע לאוה"ע) שייך אצל "קנין כספו", זאת אומרת, שע"י ענין המילה נעשו המצריים "קנין כספו" של יוסף הצדיק, עבדיו של הקב"ה.

והנה, מאחר שבנ"י הם בעלי-בתים על העולם כולו - מובן, שכאשר בא משהו וטוען שהנהגת בני צריכה להיות באופן ד"אל תתגרה בגוי כו" - אומרים לו שכאשר מדובר אודות ענינים הקשורים עם תורה ומצוות, הרי בני"י הם בעלי בתים על כל העולם כולו, ואין להם מה להתפעל מהמניעות והעיוכים שבעולם כו'.

וכידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו בשם אביו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע - שהנשמה לא נמסרה לגלות כלל, ומאחר שבנ"י עושים את נשמתם עיקר וגופם טפל (כמבואר בתניא פרק לב) - מובן, שהנשמה פועלת גם על הגוף שלא ימצא בגלות, היינו, שענין הגלות לא יפעל עליו מאומה בנוגע לכללות הענין דקיום התורה ומצוות.

ז. והנה, ע"פ האמור לעיל שכללות הענין ד"ממלכת כהנים" (שע"ז נעשו בני"י בעלי בתים על העולם כולו) נפעל בעת מ"ת - מובן, שכאשר בני"י מוסיפים בקשר שלהם עם ענין התורה, הרי זה פועל הוספה בכחם ובעלותם על העולם כולו.

ובהמשך לזה - הרי כאן המקום לעורר עוד הפעם אודות המדובר כמ"פ לאחרונה שצריכים להשתדל לאחד את כל בני"י ע"ז שכאו"א מבנ"י יקנה אות א' בספר תורה.

ובפרט ע"פ המבואר במאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר מיום שמח"ת שנת תש"ו - ש"כל א' וא' מישראל יש לו אות בתורה כו' ואות זה נותן לו כח ועוז לעמוד נגד כל מונע ומעכב כו', ואשר לבד זאת כי היא מגינה עליו, עוד זאת היא הכלי אשר בה ועל ידה מגיע לו הברכה העליונה בכל הטוב כו'."

וכמדובר כמ"פ אודות גודל המעלה הנפעלת כאשר כאו"א מישראל קונה אות א' - בספר תורה - שע"ז מתאחדים מאות אלפי יהודים ביחד, "האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך", וכמבואר בתניא פרק לב (פרק שלם!) אודות גודל המעלה דאהבת ישראל.

והנה, גם אלו שהשתתפו בכתיבת הס"ת לקבלת פני משיח צדקנו שנכתבה ונסתיימה ע"פ פקודת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו - צריכים גם הם לקנות אות בספרי התורה הנכתבים עתה, באופן ד"חדשים לביקרים".

ח. וזהו הקשר עם הקפה הששית - "עוזר דלים":

ע"ז שמאחדים את כל בני"י באיחוד אמיתי ונצחי (ע"י כתיבת ספר תורה) - נפעל כללות הענין ד"עוזר דלים", היינו, שהקב"ה עוזר ומסייע לבנ"י לצאת מהמעמד ומצב ד"דלים", שזהו מעמד ומצבם של בני"י בהיותם בגלות.

וכל זה נפעל ע"י אחדותם של כל בני"י - כולל אלו שנמצאים במעמד ומצב ד"דלים" מצד זה שאינם מרגישים את גודל ירידת הגלות, וחושבים שמעמדם ומצבם בגלות הוא באופן טוב כו'! - יהודים צריכים לדעת שהגלות הוא עונש, ועונש רע ומר כו', ולכן רוצים כל בני"י שמשיח יבוא תיכף ומיד, "נאו", ובאופן ד"את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח", "ותחזינה עינינו בשובך לציון".

וזהו כללות הענין ד"עוזר דלים" - שמאחדים בס"ת את כל בני"י, גם אלו הנמצאים במעמד ומצב דגלות, וע"ז נפעל אצלם הענין ד"עוזר דלים".

ט. ויש לקשר את הענין דהקפה הששית, "עוזר דלים", עם ענינו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו: הקפה הששית היא כנגד ספירת היסוד, שזהו כללות ענינו של יוסף הצדיק. וזהו הקשר עם כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו - ששמו "יוסף".

ונוסף לזה:

כללות עבודתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע להפצת היהדות והמעיינות חוצה, היתה באופן ד"עוור דלים" - כידוע החילוק שבין אופן עבודת כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע לאופן עבודת כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע התעסק בעיקר עם תמימים וחסידיים כו', ופעל שיהיו "חיילי בית דוד" וכו', אבל כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו התעסק עם כל הסוגים דבנ"י, כולל עם אלו הנמצאים במעמד ומצב ד"דלים". וענין זה קשור גם עם כללות ענינו של יוסף - "יוסף לי ה' בן אחר", כמבואר בדרושי חסידות שעבודתו של יוסף היתה לעשות מ"אחר" - "בן".

ועד"ז הי' אופן העבודה דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, והצלחתו בזה היתה באופן דשלא בערך כו', ובאופן שפעולתו הביאה פירות ופירי פירות עד סוף כל הדורות. וידוע מארז"ל שכאשר זרעו בחיים אף הוא בחיים כו'. והנה, עי"ז נפעל כללות הענין ד"עוור דלים" - היינו, שמתגלה העשירות שישנה אצל כאו"א מישראל, ועד"ז מתגלית העשירות שישנה בעולם כולו - כמרז"ל "באתי לגני - לגנוני כו'", היינו, שהעולם הוא בבחי' "גן" של הקב"ה, ועד שיעקר שכניה בתחתונים היתה. אלא מאחר שענין זה הוא באופן דהעלם והסתר, לכן צריך להיות כללות הענין ד"עוור דלים".

י. ע"פ האמור לעיל - כדאי ונכון וטוב כו' (ככל ט"ו הלשונות ד"אמת ויציב כו'") שבהקפה הששית ("עוור דלים") ילכו אלו השייכים ל"ועדים" העוסקים בכתיבת הספרי תורה. לכל לראש - הרבנים, "מאן מלכי רבנן", הן הרבנים דארץ הקודש, והן הרבנים דכאן, והן הרבנים דשאר המקומות. ועד"ז אלו השייכים ל"ועדים" דכתיבת הספרי תורה ד"תומכי תמימים" ו"בית רבקה", ועד"ז בנוגע לספרי התורה הנכתבים ב"קליפורני", ב"לונדון" וכו' - ותבוא עליהם ברכה.

וכאמור לעיל שע"ז שמתקשרים עם "מלך עולמים" - ע"י התורה - נפעל הענין ד"עוור דלים".

ולאחרי זה הולכים להקפה השביעית - "תומך תמימים", שזה קשור עם ישיבת תומכי תמימים, שתלמידי' הם "נרות להאיר", ועד"ז בנוגע לשאר תלמידי הישיבות, ועד"ז בנוגע לכל בנ"י כולם שעליהם נאמר "וכל בניך לימודי ה'".

ויה"ר שע"י עריכת ה"הקפות" בשמחה גדולה, ששמחה פורצת גדר - נזכה בקרוב ממש לפריצת גדרי הגלות, ובלשון הרמב"ם "מיד הן נגאלין", "מיד" ממש.

בס"ד. שיחת ליל שמחת תורה ה'תשמ"ב - בעת "הקפות".

בלתי מוגה

קודם הקפה ה' אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

התחלת הקפה זו היא - "מלך עולמים".

והנה, ל"מלך עולמים" ישנו צבא - "צבאות השם", דקאי על כאו"א מבנ"י, שהרי משעה שנולד שייך הוא ל"ממלכת כהנים", ובמילא הרי הוא נכלל ב"צבאות השם".

וב"צבאות השם" גופא - ישנה מעלה מיוחדת אצל ילדי ישראל שקודם בר-מצוה, שהם נקראים ע"י הקב"ה בשם "משיחי", כמרז"ל עה"פ "אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו", "משיחי" - אלו תינוקות של בית רבן, "הבל שאין בו חטא".

ולכן, מן הראוי לכבד בהקפה החמישית - "מלך עולמים" - את הילדים שקודם בר-מצוה (ואליהם יצטרפו גם הוריהם - באופן דטפל כו'). ולאחרי אמירת הפזמון "מלך עולמים כו'" ינגנו את ה"מארש" הידוע.

והיות שבהקפה זו מכבדים את ילדי ישראל הנקראים בשם "משיחי" - הנה יה"ר שע"י השמחה שבהקפה זו נזכה בקרוב ממש לקבל פני משיח צדקנו, ובאופן ד"מיד הן נגאלין".

ו"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", היינו, שעוד קודם היציאה מהגלות נמצאים בני" במעמד ומצב ד"לכל בני ישראל הי' אור במושבותם", ויציאתם מהגלות - "על צבאותם" - היא "ביד רמה".

ועד"ז בנוגע לגאולה העתידה - שע"י גודל השמחה והקפות, ובפרט ההקפה ד"משיחי", "הבל שאין בו חטא", ממהרים ומזרזים את הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, ובאופן ד"מיד הן נגאלין".

[כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שיכולים לקחת ספר תורה א' עבור הרבה ילדים

- ע"פ משנ"ת בהתוועדויות הקודמות שכל בני" נכללים בס"ת א' - והעיקר הוא, שכל הילדים ישתתפו בהקפה].

* * *

קודם הקפה ו' אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

ידועה תורת הבעש"ט אשר במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא, היינו, כאשר האדם מקשר מחשבתו בתוקף כו' עם מקום מסויים, הרי שם הוא נמצא.

וכמדובר כמ"פ שישנה הוכחה לדבר מנגלה דתורה - בנוגע להלכות עירובין, שכאשר האדם מקשר את דעתו עם המקום שבו הניח את העירוב, הרי זה נחשב למקומו - שם הוא נמצא.

וישנו קשר מיוחד בין כללות הענין דעירובין עם הקפה זו, הקפה הששית - כי עשיית העירוב היא בערב שבת, יום הששי, ותכלית הכוונה שבעשיית העירוב היא - לאחד ולקשר בין הרשויות כו', שזהו בדוגמת כללות הענין דמדה הששית, מדת היסוד, ענין ההתקשרות כו'.

והרי עתה נמצאים אנו ביום הששי דכללות הזמן - שזהו הזמן שקודם הגאולה העתידה, "ערב שבת", "ערב" הגאולה העתידה. ולכן צריך להיות עשיית העירוב בעבודת האדם - לאחד ולקשר את כל הרשויות שבעולם עם הקב"ה, "מלך עולמים", שע"י זוכים לקיום היעוד "ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד".

והנה, היות שרוצים שמשיח צדקנו יבוא "מיד", "נאו", ורוצים ללכת ביחד עם משיח צדקנו לארץ הקודש - מן הראוי שאלו שיכבדו אותם בהקפה הששית יקשרו דעתם ומחשבתם בתוקף עם ארץ הקודש וירושלים עיר הקודש, היינו, שיחשבו (כדבעי ובתוקף) שהם עורכים את ההקפות בירושלים עיר הקודש, עיר הבירה של ארץ הקודש, "מקדש מלך עיר מלוכה" - והרי במקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא.

ובפרט שגם (בארץ הקודש ו) בירושלים עיר הקודש נערכות עתה "הקפות" (אע"פ שנקראות "הקפות שניות", מאחר ששם הרי זה כבר מוצאי שמח"ת) - וא"כ, כאשר חושבים אודות ירושלים עיר הקודש, מתאחדים עם היהודים שעורכים "הקפות" בירושלים עיר הקודש.

ואע"פ שישנו הפרש בכמה שעות בין הזמן דעריכת ההקפות בירושלים עיר הקודש ובין הזמן דעריכת ההקפות כאן - הרי מבאר אדמו"ר הזקן בשו"ע שלו (או"ח מהדו"ת ס"א ס"ח), ועד"ז מבאר אדמו"ר האמצעי בתורת חיים, ש"אף שהימים והלילות משתנים לפי האקלימים וריחוק המדינות זו מזו כו' וכמו זמן ק"ש ותפלה כו' שהוא ג"כ בכל מדינה ומדינה לפי זמן הימים והלילות שלה, אעפ"כ, "עת רצון שלמעלה ויחודים עליונים כו' הוא למעלה מגדר המקום והזמן, רק שמאיר למטה לכל מקום ומקום זמנו הראוי לו".

ועד"ז מובן בנוגע לענין ה"הקפות" - שאע"פ שעריכת ההקפות היא בכל מקום ומקום לפי זמנו, הרי כל עניני ההקפות שבכל העולם כולו עולים למעלה למקום אחד - ל"מלך עולמים", ואח"כ נמשכת ההמשכה מבחי' "מלך עולמים" לכל המקומות כולם, לכל ה"עולמים", כל מקום ומקום לפי ענינו.

ואע"פ שאלו ההולכים להקפה זו עם ספרי התורה הם אנשים אחדים בלבד - הרי הם הולכים בתור באי-כח של כל הנאספים כאן, ולכן, כאשר הם חושבים ומתבוננים שהם עורכים את ההקפות בירושלים עיר הקודש, ובמקום שמחשבתו של אדם שם הוא נמצא - הרי זה נחשב כאילו כל הקהל עורכים את ההקפות בירושלים עיר הקודש.

ויה"ר שע"י גודל השמחה והקפה זו (הקשורה עם ירושלים עיר הקודש) - נזכה בקרוב ממש לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, שאז יבואו כל בני" לארץ הקודש, "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה", ובארץ הקודש גופא - לירושלים עיר הקודש, "קרית חנה דוד" - דוד מלכא משיחא, במהרה בימינו ממש.

בס"ד. שיחת ש"פ בראשית, מבה"ח מרחשון, ה'תשט"ו.

בלתי מוגה

א. ידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר¹ בשם כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק: "ווי מ'שטעלט זיך אַוועק שבת בראשית אַזוי גייט אַוועק אויף דעם גאַנצן יאָר" (כפי שנעמדים בשבת בראשית כך הולך ונמשך על כל השנה). ולהעיר, שפתגם זה נאמר בנוגע לענינים רוחניים, אבל, מובן שכן הוא גם – ובמכ"ש וק"ו – בנוגע לענינים גשמיים, כי:

ידוע ומבואר בחסידות² שגשמיות נשתלשל מרוחניות. ובפרט ע"פ הידוע בענין ההשתלשלות שהדבר שנשתלשל הוא אותו הדבר ממש כמו שהו א במקורו, אלא שתחילה הוא רוחני יותר, ואח"כ יורד ונתגשם כו'. ועוד זאת – שהשתלשלות הגשמיות מן הרוחניות הוא כהשתלשלות העלול מן העילה, וע"פ הכלל בענין עילה ועלול, שלא כל העילה באה בהעלול, אבל העלול, כל מציאותו באה מציאות העילה (וע"ד שיש בכלל מאתיים מנה³, אבל אין בכלל מנה מאתיים), נמצא, שכל מציאות הגשמיות (העלול) אינו אלא מה שנשתלשל מהרוחניות (העילה).

וא"כ, אם בענינים רוחניים, ה"עילה", נוגע שבת בראשית לכל השנה כולה – בענינים גשמיים, ה"עלול", שכל מציאותו היא מה שנשתלשל מהרוחניות, על אחת כמה וכמה שכן הוא, שכפי שנעמדים בשבת בראשית כך הולך ונמשך בכל שבתות השנה, ובמילא גם בימי החול דכל השנה שמתברכים משבתות השנה (שהרי מיום השבת מתברכין כולו יומין⁴).

ב. והנה, עיקר הכוונה בכל דבר הוא ענין העשי' והפועל, היינו, שתהי' התעוררות בענין של מעשה בפועל ממש.

– ולהעיר, שמצד מעלת ההתעוררות בענין של פועל ממש, היתה הפני' אל כ"ק מו"ח אדמו"ר⁵ בשאלה וטענה ע"ד ענין המופתים, שאף שענין זה שייך בעיקר לדרך החסידות של אדמו"ר פולין, הרי זה ענין הכרחי, כיון שאין לך דבר שפועל התעוררות בעבודה בפועל כמו ענין ה"מופתים" שעל ידם רואים גילוי אלקות במוחש. ואכן, כ"ק מו"ח אדמו"ר לא שלל טענה זו, ואדרבה כו', וכפי שכותב במכתבו⁶, שכן הי' הסדר החל מהנשיא הראשון של חסידות חב"ד, אדמו"ר הזקן – שכשהי' צורך, הראה גם "מופת", באמרו: "וזה יהי' לו לאות ולאחרים למופת". –

ובנוגע לעניננו:

בעמדנו בשבת בראשית שפועל על כל השנה כולה, צ"ל התעוררות בענין של מעשה בפועל ממש – שתהי' לכל אחד קביעות ללמוד (גם) חסידות בכל יום.

וע"י לימוד החסידות – יומשכו כל ההמשכות בפועל ממש, הן ברוחניות והן בגשמיות.

וקבלת קביעות זו תהי' מתוך שמחה – שמחה בפועל ממש, עי"ז שינגנו עתה ניגון שמח – ששמחה פורצת גדר⁷, פריצת כל הגדרים, כולל גם בנוגע להמשכות כל ההמשכות ברוחניות ובגשמיות.

[ניגנו ניגון שמח].

* * *

ג. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה בראשית ברא אלקים גו'.

אדמו"ר מוהרי"צ (במענה על מכתבו ע"ד "חב"ד ופולין והתיחסותם להבעש"ט והרב המגיד" הנדפס באגרות-קודש אדמו"ר מוהרי"צ "חב"ד ע' שסא ואילך) ע"ד מעלת המופתים – הנדפס ב"רשימות" חוברת קלח.

(6) ראה גם אגרות-קודש הנ"ל ע' שעו.

(7) ראה בארוכה סה"מ תרנ"ז ס"ע רכג ואילך.

(1) ראה גם מכתב כ"ז תשרי שנה זו (אגרות-קודש ח"י ס"ע כ). שיחת יום שמח"ת ס"ב, וש"פ בראשית (התוועדות א) ס"ז – דאשתקד (תורת מנחם – התוועדויות ח"י ע' 100, ס"ע 107), ובהנסמן שם.

(2) ראה תניא רפ"ג. לקו"ש ח"ז ע' 154 ואילך. וש"נ.

(3) ב"ק עד, א. ועוד.

(4) זח"ב סג, ב. פח, א.

(5) אולי הכוונה למכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א אל חותנו כ"ק

* * *

ד. השיחה בהמשך להמדובר בשמחת תורה בפירוש הכתוב⁸ "על כל דבר פשע גו' עד האלקים יבוא דבר שניהם גו'", בעבודת האדם – הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה בלקו"ש ח"א ע' 155 ואילך.⁹

* * *

ה. בהמשך להמוזכר לעיל (ס"ב) ע"ד הפני' אל כ"ק מו"ח אדמו"ר ע"ד ענין המופתים – הנה בכלל, כאשר כותבים מכתב לרבי, לא כותבים סתם לשם ביאור ענין, או ענין שנוגע לפלוני כו', אלא כותבים רק ענין שנוגע לעצמו. ובמילא, גם הכתיבה לרבי ע"ד ענין המופתים היתה בתור דרישה ותביעה ("וואָס מ'האַט געמאַנט") להיות גילוי אלקות במוחש, כדי שעי"ז תהי' ההתעוררות לעבודה בפועל באופן היותר נעלה. ולכן, אף שבכלל לא אווזים בחב"ד מענין המופתים, ועד שישנו פתגם אצל חסידים ש"מופתים" הראה הקב"ה בשביל פרעה, אבל בני ישראל לא הוצרכו למופתים¹⁰ – מ"מ, כאשר יש צורך, מראים גם מופתים (כנ"ל ממכתבו של כ"ק מו"ח אדמו"ר אודות הסיפור עם אדמו"ר הזקן).

ו. כלפי מה הדברים אמורים?

ישנו יהודי עסקן ציבורי, שכ"ק מו"ח אדמו"ר קירבו (אע"פ שלא כל פעם הי' מציית לדברי הרבי...), ופעל על ידו כמה ענינים.

אמנם, עכשיו, לאחר ההסתלקות, נראים פני הדברים באופן אחר מכמו שהיו נראים בהיות כ"ק מו"ח אדמו"ר בעלמא דיין. ובמילא, אירע מאורע עם סכום כסף – כסף שצריך למסרו עבור עניניו של הרבי, אך רצונו של יהודי הנ"ל שהכסף יועבר למטרה אחרת.

ובנוגע לפועל: שהכסף יועבר לשם ("אֶהיין") – הרבי לא מניח; ואילו עבור עניניו של הרבי ("אָהער") – אינו מוכן ליתן, וכך הולך הכסף ומתקרב.

בענין זה הראה הרבי כמה ענינים של מופתים – שכן, העובדה שהכסף לא מגיע למטרה האחרת ("אֶהיין") אינה בדרך הטבע, ואין זה אלא מפני שהכסף שייך לכאן ("אָהער"), לעניניו של הרבי. ואעפ"כ, הוא עדיין בשלו ("ער האַלט זיך נאָך באַ זיינס")...

אמנם, הנהגתו של הרבי היא בחסד וברחמים¹¹, ולכן נשאר עדיין חלק מהכסף, והרבי עומד וממתין שיעשה תשובה.

– הנני מספר זאת בידעי טבע העולם ש"סיפור" הולך ומתפרסם (ואילו ענין של תורה – לאו דוקא...), וכך יגיעו הדברים גם ליהודי הנ"ל שאליו שייכים הדברים.

ז. ועובדה נוספת – באברך שמנהל מוסדות של כ"ק מו"ח אדמו"ר, שנולדו לו כמה בנות, והי' חפץ שיולד לו בן זכר, וכשבא לבקש ברכה עבור זה, השיבו לו, שיקבל על עצמו לקרוא שם בנו על שמו של כ"ק מו"ח אדמו"ר, ואז יולד לו בן זכר.

– ענין זה הי' למעלה מהטבע, שהרי במשך כל השנים לא נולד לו בן זכר, ולא הועילו שום תחבולות. אלא שרצה כ"ק מו"ח אדמו"ר שתהי' בעולם עוד נשמה שיהי' בה ניצוץ שלו (ע"י שיקראוהו על שמו), ולכן נולד לו בן זכר.

ואעפ"כ, מבלי הבט על כך שהראו לו מופתים גלויים, הנהגתו בניהול המוסדות של הרבי היא שלא כפי הכוונה.

ויהי רצון שיעשה תשובה על אותם ענינים שצריך לעשות עליהם תשובה,

(11) ראה שיחת שמח"ת תרצ"ג (נעתקה באגרות-קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א ח"ג ע' שנג. וראה "רשימות" חוברת קפ ע' 9 (נעתק ב"היום יום" כ חשון)).

(8) משפטים כב, ח.
(9) בשילוב עם שיחות ליל ויום שמח"ת.
(10) ראה גם תורת מנחם – התועדויות ח"א ע' 70. וש"נ.

– היצה"ר, שהוא "אומן במלאכתו"¹², אינו אומר ליהודי שלא יעשה בתשובה, כי אם, שיעשה תשובה על ענין אחר. והחסרון בזה הוא בשתים: (א) שאינו עושה תשובה על הענין שעליו צריך באמת לעשות תשובה. (ב) הוא מצטער על ענין כזה שאליבא דאמת לא הי' צריך לצער אותו – ואז יומשכו כל הענינים בגשמיות וברוחניות.

[ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א:] כיון ששבת בראשית הוא המשך לשמח"ת, אפשר לדבר בענינים הנ"ל אף שאינם רצויים – על יסוד פתגם כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע¹³: "שמחת תורה שאדט ניט" ... [בשמחת תורה זה לא מזיק...] ובודאי יהי' זה בחסד וברחמים.

ח. ועובדה נוספת – באברך שדברתי עמו אודות ענין הזקן, שלאחרי הנישואין יגדל את זקנו, – לאברך זה יש שייכות ל"תומכי תמימים" ולתורת החסידות, קורה לפעמים שהוא מאריך בתפלת שבת עד השעה השלישית, ועושה קידוש כמנהג רוסלאנד וכו'; חבל איפוא שיחסר אצלו הענין של גידול הזקן – ולא הי' מוכן להבטיח שיעשה כן.

והנה, לאחרונה אירעו כמה ענינים שבגללם נעשה אצלו קושי בענין הפרנסה, ומ"מ הי' סבור שזהו ענין טבעי. ואז אירע עוד מאורע – שהי' עסק מסויים שבו הצליחו כולם, חוץ ממנו!

ובכן, כאשר מראים מופתים גלויים – צריך הדבר להביא לידי התעוררות בנוגע לפועל, כנ"ל.

וכאמור, "שמחת תורה שאדט ניט", ובודאי יהי' זה בחסד וברחמים.

ט. [וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:] על יסוד הפתגם האמור לעיל ששבת בראשית נוגע וממשיך על כל השנה כולה – יהי' שכל אלה שזקוקים לברכה עבור בנים, יפקדו בשנה זו בזרעא חייא וקיימא, ויקראו שמם על שם כ"ק מו"ח אדמו"ר, או בשמו של הצמח צדק¹⁴.

וכמו כן כל אלה הזקוקים לברכה עבור פרנסה – שתהי' להם פרנסה בהרחבה, ויומשך לכל אחד ואחת כל המצטרך להם בגשמיות וברוחניות¹⁵.

(14) ראה גם תורת מנחם – התועודיות ח"א ס"ע 185. וש"נ.
(15) ראה גם תורת מנחם שם ריש ע' 71.

(12) ראה שבת קה, ב. וראה גם שיחת יום שמחת תורה סי"א (לעיל ע' 71). וש"נ.
(13) ראה שיחת הנ"ל ס"ח (לעיל ע' 69). וש"נ.

ש"פ בראשית, מבה"ח מרחשון, ה'תשט"ו

בפירש"י ונתנה לאשר ישר בעיניו, נתנה דייקא, בדרך מתנה מלמעלה למטה, שהו"ע יחו"ע, ויתירה מזה, לאשר ישר בעיניו, ישר דייקא, דישור הוא כמ"ש⁴¹ ישר יחזו פנימו, שהוא מדריגה הג' דדעת, שלגבי מדריגה זו הנה ד"ע וד"ת הם בשוה ממש. והיינו, שעיי"ז שיש נתינת כח מהתורה גם על העבודה דחו"ת, אזי אפשר להגיע אח"כ להעבודה דחו"ע שמצד מקיף דחי', ואח"כ גם להעבודה שמצד מקיף דיחידה אשר תמיד היא חבוקה ודבוקה בך.

לקוטי שיחות פרשת בראשית כרך ה'

מתורגם ללשון הקודש

כך, כי אנו מוצאים בדומה לכך במקומות אחרים⁵, שבהם מוסיפה התורה תואר כלשהו למלה מסוימת רק כדי להדגיש את הענין שמבטא תואר זה, כי הדבר הנקרא בשם זה הוא תמיד בעל התכונה המתוארת בתורה.

אך כיון שעל ידי ציטוט "דברי אגדה" על ידי רש"י מובן שלפי דרך הפשט אין ידוע איזה סוג דגים נקרא תנינים, מוכח, לכאורה, שבפירושו "דגים גדולים" אין רש"י מתכוון לתת סימן לדגים-התנינים, אלא לכאר את פירוש המלה תנינים⁶, שהמשמעות של המלה תנינים עצמה היא – דגים גדולים⁷,

ולפי זה קשה⁸: אם במלה תנינים עצמה נכללת המשמעות של דגים גדולים, אין מקום להוסיף את התואר "הגדולים" לאחר המלה "התנינים"?

ג.

התנינים - "הוא לויתן"

לאחר שמביא רש"י את פירוש האגדה שתנינים "הוא לויתן", הוא מוסיף "ובן זוגו"⁹ – שבמלה תנינים אין הכוונה רק ללויתן הזכר, אלא אף לבן זוגו. לאחר מכן הוא מצטט את המשך דברי האגדה: "שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא"¹⁰, שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם¹¹. ומסיים רש"י: "התנינים כתיב" – שבכך מובן מדוע נאמר "התנינים" ללא יו"ד, בלשון יחיד¹², כי לאחר שהקדוש-ברוך-הוא הרג את הלויתן-הנקבה, נשאר רק תנין אחד.

ואינו מובן: כדי לפרש לאיזה סוג דגים הכוונה במלה "תנינים", מספיק לומר "הוא לויתן". מדוע מצטט רש"י גם את המשך דברי האגדה?

ד.

דברי האגדה באים ליישב קושי בולט

במבט ראשון נראה מדברי רש"י, שהקושי שלו במלה "התנינים" הוא:

א.

"התנינים"

מן הפסוק "ויברא אלקים את התנינים הגדולים"¹, מצטט רש"י את המלה "התנינים" – בלי לצטט גם את המלה "הגדולים" – ומפרש: "דגים גדולים שבים". כלומר, מהמלה "התנינים" בלבד כבר ידוע שתנינים הם דגים גדולים.

צריך להבין: מזה שהתורה מוסיפה לתנינים את התואר "הגדולים" מובן, לכאורה, שתנינים כוללים סוגים שונים של דגים, גדולים וקטנים. מדוע, אפוא, אומר רש"י, שתנינים הם דגים גדולים?

ב.

"דברי אגדה" מחזקים את הקושי

לאחר הפירוש "דגים גדולים שבים", שאומר רש"י לפי פשוטו של מקרא, הוא מוסיף: "ובדברי אגדה² הוא לויתן".

מדוע מצטט כאן רש"י דברי אגדה, והרי פירוש רש"י על התורה הוא בדרך הפשט³? ההסבר הפשוט לכך הוא: לפי הפשט עצמו עדיין אין ברורה כל כך משמעות המלה תנינים – ידוע רק שאלה הם דגים גדולים, אך אין ידוע איזה סוג של דגים. ולכן נזקק רש"י לפירוש של האגדה⁴, שזהו הלויתן.

ברם, לפי "דברי אגדה" שמוסיף רש"י, מתחזק הקושי מלשון הפסוק "התנינים הגדולים" על פירושו "דגים גדולים":

אילו לא היה רש"י מביא את "דברי אגדה" ניתן היה להסביר, לפחות בדוחק, שבפירושו "דגים גדולים" מתכוון רש"י רק לתת סימן לסוג הדגים המכונה תנינים, שהם דגים גדולים, אך לא שמשמעות המלה תנינים עצמה היא שדגים אלו הם גדולים.

ואז לא היה הקושי על "התנינים הגדולים" עצום כל

(1) בראשית א, כא.

(2) ב"ר פ"ז, ד. זח"א לד, ריש ע"ב. ח"ב לד, ריש ע"ב. תיב"ע ע"פ.

(3) ואין לומר שכונת רש"י בזה הוא סיום הענין "תנינים כתיב" – כדלהלן סעיף ד'.

(4) ואף שבכמה מקומות, כאשר עפ"י דרך הפשט חסר ביאור, כותב רש"י "לא ידעתי" – אף שגם שם ישנם פירושי רז"ל באגדה וכו' – הוא לפי ששם, הפירושים דברי אגדה כו' אינם מיושבים לפי פשטות הכתובים (ולפעמים גם סותרים). משא"כ בנדר"ד, הרי מצד הפשט אין שום הכרח איזה מין דג נקרא בשם תנינים, וא"כ אפשר שהוא לויתן.

(5) וכמו "רקיע השמים" (א, יד. ועוד); "דגת הים" ו"עוף השמים" (א, כו).

(6) וכן מוכח לכאורה גם ממ"ש רש"י "דגים גדולים שבים" שכונתו היא לפירוש תיבת התנינים – שהרי כל הדגים הם בים ואי"ז סימן על דג מיוחד (אבל ראה להלן הערה 23).

(7) ובדוגמת שמות הנהרות "פישון", "גיחון", "חדקל" ו"פרת", שמורות גם על תכונות הנהרות (פירש"י ב, יא"ד).

(8) נוסף על מה שחסר ביאור: אין מרומז "גדולים" ב"תנינים".

(9) זהר שם. תיב"ע כאן.

(10) ב"ב עד, ב (אבל לא עה"פ תנינים). זח"ב שם.

(11) ב"ב שם.

(12) זהר שם.

לאחר המלים "ויברא אלקים את התנינים הגדולים" נאמר "ואת כל נפש החיה... אשר שרצו המים". וקשה: ב"כל נפש החיה" נכללים גם התנינים, כפי שמוכן מכך שבפסוק אחד לפני כן¹⁷ נאמר רק "שרצו המים שרץ נפש חיה", מלים הכוללות את כל סוגי בעלי החיים, כולל התנינים, והתנינים אינם מוזכרים שם בנפרד. ואם כך מספיק לכתוב "ויברא אלקים את כל נפש החיה...". ומדוע מציינים בנפרד "את התנינים"?

על כך מפרש רש"י "התנינים – דגים גדולים" – שהתנינים מוזכרים בנפרד משום שהתנינים שבפסוקנו¹⁸ הם "דגים גדולים".

אך בן החמש למקרא טוען: גם בסוגי הדגים האחרים יש דגים שונים: קטנים וגדולים, ובכל זאת כולם נכללים במלים "כל נפש החיה". האם משום שדגי התנינים גדולים יותר יש לציין בנפרד?

על כך מציין רש"י שבמלה "תנינים" הכוונה היא לדג הלוייתן¹⁹, המפורסם (גם בין ילדים²⁰) בגודלו העצום, וכיון שמדותיו של הלוייתן שונות לחלוטין, ללא כל השוואה אפילו לדג הגדול ביותר מכל סוגי הדגים האחרים, לפיכך הוא נמנה בפני עצמו²¹.

בכך מובן גם מדוע "התנינים הגדולים" מופיעים לפני "כל נפש החיה" – למרות שהתנינים הוא סוג אחד בלבד – כי סוג זה חשוב יותר מכל נפש החיה, עקב מדתו העצומה במיוחד.

ו.

"לוייתן ובן זוגו"

כאשר רש"י כותב "ובדברי אגדה הוא לוייתן", הוא צריך מיד להוסיף "ובן זוגו". כי במדרש, באגדה, כאן במקום זה²² נאמר שללוייתן אין בן זוג, ולכן נאמר "התנינים" בלשון יחיד.

שכוונת הכתוב הוא לדגים גדולים. ועד"ז באיוב ז, יב – ממה שמדמה הכתוב "תנין" ל"ים" מוכח שהכוונה שם הוא לדג גדול).

אבל ישנם גם תנינים קטנים, כמשמעות פשוטו לשון הכתוב "התנינים הגדולים"*. (וגם להפירוש "הוא לוייתן" מוכרח לומר ש"תנינים" הוא שם כללי לכמה מיני דגים – לא רק ללוייתן – כי לוייתן ישנו עכשיו רק אחד, וממ"ש (תהלים שם) הללו ג' תנינים (לשון רבים) מוכרח שגם עכשיו ישנם כמה תנינים).

(19) ראה גם גר"א כאן.

(20) וגם ברש"י כאן מבואר זה שאם יפרו וירבו כר.

(21) ועפ"ז מובן בפשט מה שרש"י מביא בפירושו "דברי אגדה" (ראה לעיל הערה 4) – כי אגדה זו מוכרחת מפשוטו של מקרא, כי הוא הרג היחידי שגדולותו הוא באי"ע לשאר הדגים. (ומ"מ כותב רש"י על זה "דברי אגדה" – כי באם לא ה' נמצא פירוש זה ברו"ל – בכדי לתרץ הטעם מה שתנינים נמנה בפ"ע, א"א לחדש "הוא לוייתן" בלי מקור לזה).

(22) רבה פ"ז, ד.

מקריאת המלה "התנינים" בלשון רבים (בתוספת יו"ד), וכן מן הניסוח "התנינים הגדולים" ברור שמדובר כאן על יותר מאשר תנין אחד. אם כך, מדוע כתובה המלה "התנינים" בלשון יחיד, ללא יו"ד?

כדי ליישב קושי זה מביא רש"י את דברי האגדה, שבמלה "התנינים" אכן מתכוונים ללשון רבים – שנים: "...הוא ובן זוגו". אך בכל זאת נאמר "התנינים" בלשון יחיד, כי "הרג את הנקבה", ונשאר רק תנין אחד¹³.

אך לאמיתו של דבר אי אפשר לפרש כך. כי כאשר רש"י מסביר את הסיבה לכך שמלה מסוימת כתובה בכתוב "חסר", הוא נוהג בכל מקום¹⁴ לציין בתחילה שהמלה כתובה בכתוב חסר, ורק לאחר מכן לבאר את הסיבה לכך.

כי השאלות לגבי "חסר" ו"מלא" קשורות רק ל"כתוב", ולכן אינן קשורות כל כך בדרך הפשט¹⁵, וייתכן ש"בן חמש למקרא" לא יבחין בכך. לכן אין רש"י יכול להתחיל בהן את פירושו, אלא הוא צריך לציין תחילה את הקושי שברצונו ליישב.

וכיון שבפסוק כאן כותב רש"י "התנינים כתיב" לאחר הפירוש "והרג את הנקבה", ברור¹⁶, שבדברי האגדה הוא מתכוון ליישב קושי שהילד מעורר בעצמו, ואשר רש"י אינו צריך לציינו.

אך כיון שבמלה "התנינים" מתעורר גם הקושי לגבי הכתיב החסר, לכן רק לאחר שרש"י מביא את דברי האגדה ומתרץ את הקושי הבולט, הוא מוסיף "התנינים כתיב" – שדברי האגדה מיישבים גם את הקושי לגבי כתיבת המלה "התנינים" ללא יו"ד.

ה.

תנינים - גדולים במיוחד

ההסבר לכך הוא:

(13) ומה שרש"י מוסיף "ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא" – ראה להלן סעיף ח'.

(14) ראה פרשתנו א, יד. וירא יח, א. יט, א. ח"ש כג, י. טו. ועוד. ועוד.
(15) בכלל לא בגדר קושי – כדמוכח מזה שרק במקומות ספורים בתורה – מבארם רש"י בפירושו.

(16) ובפרט שכרש"י הוצאת בערלינער לא ישנו הסיום "התנינים כתיב".
(17) א, כ.

(18) וי"ל שזהו רק תנינים שבפסוק זה ודלא כפירוש המצו"צ (תהלים עז), יג) ש"תנינים הוא שם דג גדול". וראה גם פירושו ביחזקאל (לב, ב). תהלים (קמח, ז), כי מכיון שעפ"י דרך הפשט אין ידוע (לפי רש"י) איזה מין דג נקרא תנין, מנ"ל שהוא דג גדול? ולכן י"ל שכוונת רש"י ב"דגים גדולים" הוא רק לתנינים שבפסוק זה.

(וכן בתהלים קמח, ז שמפרש רש"י "תנינים – דגים גדולים", הוא לפי שמכיון שנאמר שם "הללו ג' תנינים" (דלכאורה למה תנינים דוקא) מוכח

(* לפירוש המצודות, צריך לומר שפירוש "התנינים הגדולים" הוא דוגמת הענינים שנשמונו בהערה 5. ובפרט, שכאן נוגע להדגיש את חשיבותם – "הגדולים" – שבשבילה נמנו בפ"ע.

מדוע היה צורך ב"ויברא" את בן זוגו, כאשר מיד לאחר מכן "הרגו"²⁸.

ט.

בריאת בן זוג "שלא יאמרו שתי רשויות הן"
לכאורה, אפשר לשאול:

על הפסוק "לא טוב היות האדם לבדו"²⁹ מפרש רש"י: "שלא יאמרו שתי רשויות הן, הקדוש-ברוך-הוא יחיד בעליונים ואין לו זוג, וזה בתחתונים ואין לו זוג".

[לכאורה, צריך היה להבין שלא טוב לאדם להיות לבד, כי אילו היה לבד היה קשה לו "להסתדר"³⁰. ולכן "אעשה לו עזר", שהאשה דואגת לצרכי בעלה.

אך רש"י אינו מסביר כך, כי לפי זה היה צריך להיות כתוב "לא טוב לאדם היות לבדו". מן הניסוח "לא טוב היות האדם לבדו" מובן ש"היות האדם לבדו" הוא "לא טוב" בכללותו³¹. ולכן מפרש רש"י "שלא יאמרו..."³²].

ולפי זה יוצא, שגם אילו רש"י לא היה כותב "ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא" היתה מובנת המטרה של בריאת הלוייתן-הנקבה: כדי לא לאפשר את הטעות ש"שתי רשויות הן". ומדוע, אפוא, צריך רש"י להוסיף "ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא"?

אמנם, כאשר בן חמש למקרא לומד את פירוש רש"י זה על התנינים, הוא עדיין אינו יודע את הטעם "שלא יאמרו...", אך רש"י יכול היה לפרש כאן "שלא יאמרו..." כטעם לבריאת בן זוגו של הלוייתן, שהוא הטעם שמצוין רש"י בדרך הפשט לבריאת בת זוגו של האדם – במקום לבאר "ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא", שזהו פירוש בדרך האגדה והמדרש לחלוטין?

(29) פרשתנו ב, יח.

(30) כמו שאמרו (יבמות סג, א) אדם מביא חטין כר', וגם ה"בן חמש למקרא" רואה אשר המצאת צרכי אביו הוא ע"י אמו דוקא.

(31) ובזה יובן מה שרש"י שטעלט זיך על התיבות "לא טוב היות וגו'" – דלכאורה ממ"נ: או שהוצרך להעתיק (לא רק לרמוז ב"וגו") גם התיבות "האדם לבדו" (מכיון שזה נוגע למ"ש בפירושו "ואין לו זוג"); ומכיון שתיבות אלו רק מרמזים ב"וגו" (לפי שמפרש רק הטעם למה "היות האדם לבדו" הוא לא טוב), הרי מכ"ש שלא הוצרך להעתיק תיבת "היות" – כי ההכרח בפירושו (אשר "לא טוב" אינו להאדם כ"א "שלא יאמרו") הוא מלשון הכתוב "לא טוב היות וגו'": "היות וגו'" – המציאות שנאמר אחרי זה ("האדם לבדו") הוא לא טוב בכלל, ככפנים.

(32) ומה שהכתוב מסיים "אעשה לו עזר" – יש לומר:

אלולי הטעם "שלא יאמרו כו'" לא ה" האדם צריך לעזר כלל, במכ"ש מהבע"ח, שהרי האדם הוא בר דעת (ובקדושין פב, ב: מה אלו כו' אינו דין שאתפרנס שלא בצער). אלא שבכדי לשלול לגמרי את הטעות "שתי רשויות הן" [כי מכיון שבתחילה נברא האדם יחיד ורק אח"כ נבראה האשה (ובפרט שהאדם נברא בצלמו כדמותו) עלול לטעות יותר בן, נבראה האשה (א) באופן שתהי' לו "עזר" (וזה פועל על האיש שנעשה מוכרח לעזרתה). (ב) באופן שתהי' "כנגדו להלחם" (כשלא זכה) – שענין מתחזקת יותר השלילה שאינו יחיד כו'.

ואם כך, מתעורר מיד הקושי: מהמלים "התנינים (קרי – ביו"ד) הגדולים" ברור שמדובר כאן על יותר מתנין אחד, וכיצד ייתכן לפרש בדרך הפשט שב"התנינים" הכוונה היא ללוייתן אחד?²³

לפיכך מוסיף רש"י ואומר "ובן זוגו", שכוונתו היא לאגדה במקום אחר²⁴, האומרת ש"התנינים" הם שנים – "לוייתן ובן זוגו".

ז.

ברא זוג, אך "הרג את הנקבה"

כל המינים של בעלי החיים שברא הקדוש-ברוך-הוא צריכים להיות קיימים גם עתה²⁵, אלא אם יש סיבה מיוחדת שלא יתקיימו, כנאמר בסוף פירוש רש"י. ולכן, כאשר בן חמש למקרא לומד שהקדוש-ברוך-הוא ברא את הלוייתן ובן זוגו, הרי הוא עלול לטעות בהבנת הפסוקים, בחושבו שגם הלוייתן הנקבה קיימת עתה, ושגם על הלוייתן מדובר בפסוק הבא: "ויברך אותם...", כפי שמובן מן הפסוק בפשטות,

לכן מסביר רש"י "שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה"²⁶ – שבפסוק "ויברא אלקים את התנינים" אכן מדובר על שני תנינים: "זכר ונקבה", אך לאחר מכן "הרג את הנקבה", ולכן נותר רק לוייתן אחד.

ח.

לשם מה "ויברא"?

כאשר רש"י אומר "והרג את הנקבה" הוא צריך להוסיף [לא רק את הסיבה ל"והרג"²⁷: "שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם", אלא עליו להוסיף ולציין ש"ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא", כי אין מובן לחלוטין

(23) בב"ר שם: "זה בהמות ולוייתן". אבל בדרך הפשט א"א לפרש ש"התנינים הגדולים" (לשון רבים) קאי גם על "בהמות", כי הכתוב "ויברא גו' את התנינים" בא בהמשך לדלעיל מיני – "וישרצו המים".

ויש לומר שזהו גם כוונת רש"י במ"ש "דגים גדולים שבים" – דלכאורה, "שבים" מיותר – לשלול את פירוש המדרש (בהדגישו שהכתוב מדבר על דגים שבים).

(24) זח"א שם. ח"ב שם. (וגם במס' ב"ב שם: זכר ונקבה בראם).

(25) שהרי נבראו ע"י ה', נאמר עליהם שהם "טוב", ובפרט נבראים שבים – שנאמר עליהם יתכף: ומלאו את המים גו'. ועד כדי כך שאם "מחסרים אותם" נתברכו במיוחד בכדי שיתקיימו, וכפרש"י בפסוק שלאח"ז.

(26) אין לומר שכוונת רש"י במ"ש "והרג כו'" הוא לפי שע"י הטעם ד"והרג" ["שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם"], מתבטא גדלות הלוייתן – כי מלשון רש"י מוכח אשר "שאם יפרו כו'" הוא רק טעם (הבא בדרך אנכי) ל"והרג את הנקבה".

(27) ופשוט שאין לומר ש"ומלחה כו'" הוא הטעם ל"והרג" – כי ה" אפשר להרוג אותה לע"ל ולמלחה.

(28) ולכן מקדים רש"י "ומלחה כו'" ל"שאם יפרו כו'", כי – באם רש"י לא ה" כותב "ומלחה כו'" – ה" או "והרג את הנקבה" היפך השכל, ולא רק שה" חסר טעם לזה.

ההסבר לכך הוא:

לאחר "ויברא אלקים" מסיים הפסוק ואומר: "וירא אלקים כי טוב". יותר מכך, בהמשך הפרשה³³ נאמר "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", ודבר זה מובן בהגיון הפשוט אף לפני לימוד פסוק זה – שכל מה שברא הקדוש-ברוך-הוא, כולל גם בן הזוג של הליות, הוא טוב מאד. לא ייתכן אפוא לומר שבן הזוג של הליות אינו בריאה טובה כשלעצמה, והוא נברא רק³⁴ למען מטרה צדדית – "שלא יאמרו שתי רשויות הן". לכן אומר רש"י "ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא", שבבריאה זו עצמה יש טעם, ולכן היא נקבעה כמאכל לצדיקים לעתיד לבוא.

י.

גם יהודי בדרגת "ליות" צריך בן זוג

בפירוש רש"י יש גם "יינה של תורה"³⁵, ומכך מובן שגם הפרטים שמציין רש"י לגבי הליות, יש בהם הוראות בעבודתו הרוחנית של האדם.

ההוראה הראשונה היא, שעליו להיות "הוא ובן זוגו": אפילו כאשר יהודי הגיע לדרגה נעלית ביותר בעבודת ה', לדרגה של "ליות", שהוא בהתאחדות והתחברות תמידית עם הקדוש-ברוך-הוא, כמפורש בלקוטי תורה³⁶ שליותן הוא "לשון התחברות כמו: הפעם³⁷ ילוה אישי אלי" – בכל זאת הוא צריך בן זוג, חבר שיסייע לו בעבודתו הרוחנית.

ומתעוררת השאלה: יהודי רגיל, שעליו להילחם נגד נפשו הבהמית, מובן, שהוא זקוק לעזרת בן זוג³⁸. אך אם הוא כבר "ליות", ואין לו מה לחשוש מהנפש הבהמית,

הרי הוא כבר יכול לעבוד את ה' "לבדו", ומדוע הוא צריך בן זוג?

על כך אומר רש"י, שה"לא טוב" כאשר האדם הוא "לבדו" איננו בשבילו – למענו בלבד, הרי כיון שהוא כבר בדרגה של "ליות", אין נזק בהיותו "לבדו" – אך אין הדבר טוב עבור העולם בכלל – "שלא יאמרו"³⁹: יהודים אחרים, שאינם בדרגתו, עלולים ללמוד ממנו ולחשוב שאף הם אינם זקוקים לבן זוג⁴⁰. וכדי למנוע עיוות זה בעולם, צריך גם ה"ליות" בן זוג, ועליו לדאוג לכך לא רק למראית עין, שהאחרים יחשבו שיש לו בן זוג, אלא באמת ובפנימיות.

יא.

התכלית - דירה בתחתונים

ויכול יהודי כזה לטעון: מדוע עלי להתאים את עצמי לעולם? אדרבה, טוב יותר שעל ידי עבודתי אשפיע על העולם שישגיע לדרגה של ליות, ומי שאינו מסוגל לכך – במה נחשב הוא?

על כך אומר רש"י "שאם יפרו וירכו לא יתקיים העולם בפניהם": תכלית בריאת העולם היא דירה בתחתונים⁴¹, שגם בדרגות הנמוכות, ב"תחתונים", גם בהן יהיה לקדוש-ברוך-הוא, כביכול, דירה. וביתר דיוק: צריך להיות הן אופן עבודה של ליות – יחודא עילאה⁴², והן עבודתם של אלו העובדים בעולם, מלשון העלם⁴³, ובאמצעותם העולם קיים⁴⁴, ועל ידי כך תתממש הכוונה של דירה בתחתונים⁴⁵.

מובן שהכרחי שיהיו יהודים שהם תמיד בדרגת יחודא עילאה, אך אצל רוב האנשים – "יפרו וירכו" – ישנה עבודה של יחודא תתאה.

תהי דן יחיד" (שיל"פ גם בנוגע לחשבון צדק דעצמו) ומפרש הטעם "שאין דן יחידא אלא אחד" – כפר"ש כאן הקב"ה יחיד בעליונים. ועפ"ז י"ל שגם מצד עצמו מוכרח לבן זוג ודלא ככפנים.

(41) תנחומא נשא טז. במדבר"ר פ"ג, ו. תניא פל"ו.

(42) ראה לקו"ת שם, שהחיבור דבחי' ליותן "זהו ע"י העבודה הרוחנית של הצדיקים הנקראים נוני ימא".

(43) לקו"ת שלח לו, ד. ד"ה על ג"ד ש"ת בתחלתו. ובכ"מ.

(44) ראה לקו"ת שמיני (יח, ג) שלחיות שהעוה"ז הוא גשמי, צריך לצדיקים שעבודתם בגשמיות, והם דוקא העמוד שעליהם העולם עומד.

ולחזיר שכנ"ל בכ"ד כאן (פ"ז, ד) מפרש התנינים בהמות (שבהררי אלף) וליותן – המרמזים על שני סוגי עבודה הנ"ל וכמפורש בלקו"ת שם.

(45) ראה תו"א ה, ב: "פי' וענין היות האדם לבדו... שאו ה' הכל בבחי' ביטול כמו שהוא למעלה בבחי' יחוד' כו', עיי"ש. ועפ"ז יש לומר שב"לא טוב היות האדם לבדו" מרומז הקלקול העלול להיות בעולם, כשהאדם שבבחי' ליותן יהי לבדו בלא בן זוג (לא רק באם לא יפעל עלי' בהעולם, שאז אפשר לטעות ח"ו "שתי רשויות הן" (כנ"ל סעיף יו"ד ובהערה 40), אלא) גם כשיגב"י את כללות העולם לבחי' ליותן, כי "לא טוב" שכל העולם יהי בבחי' זו "לבדו". ויש לרמוז זה בלשון רש"י "הקב"ה יחיד בעליונים כו' זה בתחתונים" – המשכת בחי' "יחיד" בתחתונים.

(33) א, לא. ובזח"ג קז, רע"א (ע"ה פ): אפילו נחשים כו' כולוה שמישי עלמא כו'. וראה גם במס' בכת' שבת (עו, ב), שגם הנחש נברא (לא בכדי לייסר את האדם, כשחוטא, כ"א) "לחפפית". וראה ג"כ סנהדרין נט, ב.

(34) אבל מובן שגם בכדי "שלא יאמרו" הוצרך לכרוא בן זוג להליותן, כי אף שהאדם הוא בחיר הנבראים – הרי בענין "יחיד בתחתונים", אין סברא לחלק ביניהם.

ועפ"ז יובן* הטעם (עפ"י דרך הפשט) מה שברא הקב"ה גם את הנקבה (חי') ואח"כ הרג אותה ומלחה – ולא ברא מלכתחילה ליותן מלוח – כי אז לא הי' נשלל הטעות שתי רשויות הן. – הטעם ע"ז בפנימיות הענינים, ראה להלן הערה 46, 52.

(35) היום יום ע' כד.

(36) שמיני יח, ב. וראה גם תו"א כג, ב.

(37) לשון הכתוב ויצא כט, לד. וראה יפ"ת לב"ר (פע"א, ד), ש"איש"י קאי על הקב"ה. וראה גם ד"ה ויתן לך תש"ב ספ"ב.

(38) ראה היום יום ע' יג.

(39) ראה לעיל הערה 34, שטעם זה הוא גם בנוגע להליותן.

(40) וכשלא יהי' להם חבר רועי בעבודת ה' ואדם קרוב אצל עצמו וכו', אפשר להיות התגברות נה"כ, עד כדי כך, שיהיו עלולים לטעות – כלשון רש"י (בראשית ב, יח) – ששתי רשויות הן ח"ו. ולהעיר מאבות (פ"ד מ"ח): "אל

(* אף שגם בללא"כ אי"ז קדושי – כי כ"כ ענינים בהבריא, שאין אנו יודעים הטעם למה נבראו באופן זה דוקא ולא באו"א – שלכן כותב רש"י רק "ומלחה כו'", אף שהתלמיד לא למד עדיין הטעם "שלא יאמרו כו").

בכך צורך למען עבודתם עתה, למרות שעיקרה הוא יחודא תתאה. כי כדי שעבודת יחודא תתאה תהיה "עבודה אמיתית" יש צורך ב"מעט מזער", בבחינת נקודה, גם בביטול של דרגת יחודא עילאה⁵⁰.

(ב) כיון שכל הגילויים שלעתיד תלויים במעשינו ובעבודתנו עכשיו⁵¹, הרי כדי שלעתיד לבוא יהיה גילוי של בחינת התפשטות של יחודא עילאה, הכרחי שגם עתה תהיה – לפעמים – עבודה של יחודא עילאה גם בבחינת התפשטות. אלא, שאצלם עבודה זו היא באופן של "הרג", שנשאר רק גופה. כלומר, רק הדברים שקשורים למעשה ממש, ללא חיות והתלהבות, שהרי החיות וההתלהבות שלהם היא ביחודא תתאה ורק "מעט מזער" בדרגת יחודא עילאה. אך גם המעשה בפועל ממש צריך לבוא כתוצאה מדבר חי.

ודוקא מהעבודה של התפשטות בדרגת יחודא עילאה, למרות שהיא באופן של "הרג", התוצאה היא "ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא"⁵², שתהיה "אכילה וסעודה" – היא ההשגה ששיגו⁵³, שגם את ההתפשטות של יחודא עילאה יפנימו "כדם ובשר כבשרו", ויקלטו בהבנה ובהשגה.

אמנם, עתה אין דרגה זו מאירה אצלם בפנימיות, בכל זאת היא גורמת לענין של "ומלחה" – הקדוש-ברוך הוא משמרה ומקיימה⁵⁴, שהיא נשארת בשלמותה "כמונח בקופסא", ולעתיד לבוא היא תתגלה בפנימיות, שיקויים היעוד "ומלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים"⁵⁵, שגם את בחינת "ים" – יחודא עילאה, יקלטו וישיגו בפנימיות, ואף באופן של דעה.

(משיחת ש"פ בראשית תשכ"ז)

יב.

"הרגו" רק את הנקבה

אך אנו עלולים לחשוב שרוב האנשים אינם צריכים להיות קשורים כלל לדרגת יחודא עילאה, ולכן אומר רש"י, שגם בדרגה של "יפרו וירבו", שדואגים לקיום העולם (מלשון העלם), הרי רק "הרג את הנקבה", ובכך יש שני דיוקים:

(א) הרגו רק את הנקבה, ואילו את הזכר השאירו חי, כי זקוקים לו גם עתה שיהיה חי.

(ב) גם את הנקבה רק "הרגו", נטלו ממנה את הנפש ואת החיות, אך גופה נשאר, ויותר מכך: מלכתחילה בראוה חיה, כדי⁴⁶ שגם מאוחר יותר היא תיכלל בסוג החי⁴⁷, מפני שיש בה צורך לצדיקים לעתיד לבוא, ובכך הכוונה היא לכל ישראל, כנאמר⁴⁸ "ועמך כולם צדיקים".

יג.

גם עתה יש צורך ב"יחודא עילאה"

משמעות הדברים בעבודת האדם היא:

ההבדל בין זכר לנקבה הוא: "זכר" מצביע על "נקודה" ותמצית, ואילו נקבה – על "התפשטות". כפי שבהולדה, הרי מהאב באה רק טיפה – נקודה, ועל ידי שהייתה תשעה חדשים בכטן האם היא מתפשטת לכל פרטיה. כך מובן גם לגבי הליות, שהזכר הוא הנקודה של יחודא עילאה, ואילו הנקבה היא ההתפשטות של יחודא עילאה⁴⁹.

ואלה הן שתי ההוראות – עבור רוב בני האדם – משני דיוקים אלו:

(א) גם בהם צריכה להיות נקודה של יחודא עילאה. יש

(50) קונט' עה"ח סעיף ז' ואילך.

(51) תניא רפ"ז.

(52) ועפ"י יובן בתוספות ביאור מה שבתחילה ברא את הנקבה והרג אותה ורק אח"כ מלחה לצדיקים לע"ל, כי מכיון ש"הגורם שזכר המצוה היא המצוה בעצמה" (תניא שם), הוצרך להיות תחילה בריאת הנקבה והריגתה, המורה על העבודה בבחי' ההתפשטות ד"חור"ע באופן ד"והרג", ועבודה זו עצמה גורמת את השכר – ומלחה לצדיקים לע"ל.

ועפ"י יומתק גם מה שהסעודה דלע"ל לא היתה בריאה בפ"ע כ"א נעשית מהליותן שהיתה מקודם.

(53) לקו"ת ויקרא ד, סע"א ואילך. וראה גם זח"א מהנ"ע קלה, ב.

(54) ראה לקו"ת שם ו, ג שמלח הוא הכח המעמיד ומקיים.

(55) ישע"י יא, ט. וברמב"ם (בסיום חותם): (שבימות המשיח) יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים כו' שנאמר כו' כמים לים מכסים.

(46) ראה לעיל הערה 34. אבל בפנימיות הענינים, קשה לומר שכל הטעם בבריאתה באופן כזה הוא בכדי שלא יאמרו כו', כי (א) ממ"ש "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד" מוכח אשר ה"טוב מאד" שבהנבראים עצמם (ראה לעיל הערה 33) הוא גם בנוגע לאופן התהוותם – כל אשר עשה. (ב) מכיון שבהנקבה יש מעלה על הזכר אשר דוקא אותה מלחה לצדיקים לע"ל (ראה ב"ב שם: נקבה מליחא מעלי), אין מסתבר לומר אשר התהוותה (בפרט עיקרי כזה, שנבראה חי' ולא מתה) הוא רק בכדי שלא יטעו בהזכר. (47) ראה ד"ה החודש הזה ש"ת סעיף ב', שלהדיעה שהמטה ה' עץ, הוא מסוג הצומח – אף שכבר נכרת משרשו. (48) ישע"י ס, כא. סנהדרין ר"פ חלק.

(49) ועפ"י יש לבאר שני הטעמים שבמס' ב"ב שם על שהרג את הנקבה דוקא: בשביל הגילוי דלעתיד – "נקבה מליחא מעלי", לפי שהיא ההתפשטות ד"חור"ע, ובשביל העבודה עכשיו – "בהדי נקבה לאו אורח ארעא", כי מצד ההתפשטות ד"חור"ע א"א להיות קיום העולם לשון העלם.

יום ראשון כ' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 272, וע"כ רע בעיני... עד עמ' 272, כמ"ש בוזה"ק.

הם ושלום, – הרי, העובר עברה פרבים – דוחק כל שיעור קומה של יוצר בראשית כביכול³⁸, כמו שאמרו ר"ל³⁹: "אין אני והוא וכו'", – יכולין לדור בעולם, הרי שהוא דוחה את השכינה לגמרי, שאין היא יכולה לשרות שם. אלא ש"מלך אסור ברהמים" כו'⁴⁰.

– השכינה היא באופן של "אסור" – כקשורה נגד רצונה שלא לשרות במקום כזה – הרי יש בכך משום עלבון וקלון לשכינה הנמצאת שם באופן של "מלך אסור וכו'". אבל "וי למאן דדחקין לשכינתא פד יוקים לה קדשא פרידי הוא, – וי לאלה שמצירים את השכינה, כאשר הקדוש ברוך הוא יקים אותה, וימא לה: – ויאמר לה: "התנערי מעפר קומי וגו'"⁴¹, ועל תלת מלין מתעבבי ישראל בגלותא: – על שלשה דברים מתעבבים בני ישראל בגלות: על דדחקין לשכינתא, – על שהם

מצירים לשכינה, ועל דעבדין קלנא בשכינתא – ועל שגורמים קלון לשכינה, וכו', כמו שכתוב בזהר הקדוש⁴².

ועל כן, – ולכן, רע בעיני המעשה³³ אשר נעשה תחת השמש בכלל, – כלומר, באלה שעוסקים בעסק או בעבודה, שהם ענינים שתחת השמש (לא כמו תורה שהיא "לעילא מן שמשא", למעלה מן השמש), הרי גם כשהם עושים מזה שהוא אומר להלן, שלפני התפלה

או אחרי התפלה, אין הם לומדים תורה, אלא זה נעשה מושב לצים – הרי זה "רע בעיני", ובפרט בין אחי ורעי הננשים אל ה'³⁴, "הנשה – זו תפלה"³⁵, – כלומר אלה העוסקים בעבודת התפלה, ואחר התפלה או לפני נעשה "מושב לצים" רחמנא לצלן, כמו שאמרו ר"ל³⁶: "שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה כו'", – הרי זה מושב לצים, ואם נעשה "מושב לצים" בעשרה, – מישראל, דשכינתא שריא עליהו – שהשכינה שורה עליהם, אין לה עלבונא וקלנא

דשכינתא – עלבון וקלון השכינה, גדול מזה רחמנא לצלן, ואם אמרו ר"ל³⁷ על העובר עברה בסתר ש"דוחק רגלי השכינה"

אגרת הקדש

וע"כ רע

בעיני המעשה אשר נעשה תחת השמש בכלל ובפרט בין אחיי ורעי הנגשים אל ה' הגשה זו תפלה ואחר התפלה או לפני נעשה מושב לצים ר"ל כמו שארז"ל שנים שיושבין ואין ביניהם ד"ת כו' ואם נעשה מושב לצים בעשרה דשכינתא שריא עליהו אין לה עלבונא וקלנא דשכינתא גדול מזה רחמנא לצלן ואם אמרו ר"ל על העובר עבירה בסתר שדוחק רגלי השכינה ח"ו העובר עבירה ברכים דוחק כל שיעור קומה של יוצר בראשית כביכול כמ"ש ר"ל אין אני והוא וכו' אלא שמלך אסור ברהמים כו'. אבל ווי למאן דדחקין לשכינתא כד יוקים לה קודשא ב"ה ויימא לה התנערי מעפר קומי וגו' ועל תלת מלין מתעבבי ישראל בגלותא על דדחקין לשכינתא ועל דעבדין קלנא בשכינתא וכו' כמ"ש בוזה"ק.

יום שני כ"א תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 272, ע"כ אהובי אחי... עד עמ' קלז, בפרש"י ז"ל שם.

על כן, – לכן, אהובי אחי ורעי, אל נא תרעו הרעה הגדולה יעקב, שרוב סודות התורה גנוזין בה, ומכפרת עונותיו של אדם, כמבאר בכתבי האריז"ל⁴³, והנגלות שבה – סודות התורה, הרי אמר, גנוזין באגדה שב"עין יעקב, והדברים הגלויים אודותם לומדים בחלק הנגלה של האגדה, הן דרכי ה' שילך בהם האדם, וישיית עצות

אגרת הקדש

על כן אהובי אחי

קלי ורעי אל נא תרעו הרעה הגדולה הזאת ותנו כבוד לה' אלהיכם בטרם יחשך דהיינו בין מנחה למעריב כל ימות החול ללמוד בעשרה פנימיות התורה שהיא אגדה שבס' ע"י שרוב סודות התורה גנוזין בה ומכפרת עונותיו של אדם כמבואר בכהאריז"ל והנגלות שבה הן דרכי ה' שילך בהם האדם וישיית עצות בנפשו

הזאת, – לעשות, לפני התפלה או אחרי התפלה, מושב לצים רחמנא לצלן, ותנו כבוד לה' אלהיכם בטרם יחשך⁴⁴, דהיינו בין מנחה למעריב כל ימות החול⁴⁴, ללמד בעשרה פנימיות התורה, שהיא אגדה שבספר "עין

33. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לי הכתוב – קהלת ב, יז". 34. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה פרש"י יתרו יט, כב. ותפלות במקום קרבנות תקנום". 35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ב"ר פמ"ט. פרש"י עה"פ". 36. אבות פרק ג' משנה ב'. 37. קידושין לא, א. 38. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה ע"ח ש' השמות פ"ז. יהל אור ע' תקעג ואילך". 39. סוטה ה, א. 40. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מאהג"ת רפ"ז". 41. כמ"ש בישעי"ב, ב. 42. ח"ג עה, ב. 43. ע"פ ל' הכתוב – ירמ' יג, טז. 44. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "י"ל הא דאינו מתחיל בנוגע לתפלה הא, שחרית – כי אז הרי דין מפורש הוא בשו"ע (ספ"ט ס"ד) דאסור לעסוק בצרכי קודם התפלה, וכן שלאחרי" צ"ל ת"ת דרבים, מביהכנ"ס לביהמ"ד (סקנ"ה ס"א)". 45. ראה הלכות ת"ת לאדמו"ר הזקן פ"ב ה"ב ובנסמן שם (בהוצאת קה"ת). הקדמת הרמב"ן לשיר השירים.

בְּנַפְשׁוֹ בְּמַלְי דְּשִׁמְיָא – בעניני תורה ומצוות, וּבְמַלְי דְּעִלְמָא, – בעניני עולם, וּבְכִדּוּעַ לְכָל חֻכְמֵי לֵב. וְגַם לְלַמֵּד מַעֲט – בין מנחה

למעריב, בְּשִׁלְחֵן עֶרְוָה אֶרְחֵי חַיִּים הַצְרִיכוֹת לְכָל אָדָם, – שהרי החלק "אורח חיים" שבשולחן ערוך נחוץ לכל אחד לדעת הלכותיו, וְעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתָא: "כָּל הַשּׁוֹנֶה הַלְכוֹת בְּכָל יוֹם כּו'', –

מובטח לו שהוא בן עולם הבא", שֶׁהֵן הַלְכוֹת בְּרוּרוֹת וּפְסוּקוֹת הַלְכָה לְמַעֲשֶׂה, – לדעת איך לעשות בפועל, בְּמִבְאָר בְּפִרְוֵשׁ רַשִּׁי

בְּמַלְי דְּשִׁמְיָא וּבְמַלְי דְּעִלְמָא וּכִידּוּעַ לְכָל חֻכְמֵי לֵב וְגַם לְלַמֵּד מַעֲט בְּשׁו"ע או"ח הַלְכוֹת הַצְרִיכוֹת לְכָל אָדָם וְע"ז אַרז"ל כֹּל הַשּׁוֹנֶה הַלְכוֹת בְּכָל יוֹם כּו' שֶׁהֵן הַלְכוֹת בְּרוּרוֹת וּפְסוּקוֹת הַלְכָה לְמַעֲשֶׂה כַּמְבֹאָר בְּפִרְוֵשׁ ז"ל שֵׁם

אגרת הקדש

יום שלישי כ"ב תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלז, ובשבת קודש בעלות... עד עמ' קלז, כן יהי רצון.

בשעה שהציבור לומד הלימודים האמורים ב"עין יעקב", שולחן ערוך וכדומה, אָפְּלוּ לְלַמֵּד עֵינֵי אַחֵר, – גם כן אל יפרוש היחיד מן הציבור, כִּי אִם – יצטרף בְּדָבָר שֶׁהַצִּבּוֹר עֲסוּקִין בּוֹ, וְאִין צִרְיָה לומר שְׁלֹא יֵצֵא תְּחוּצָה – בשעה שהציבור לומד אִם לֹא יִהְיוּ עֲשֶׂרָה מְבַלְעֵדוֹ, וְעַלּוֹ – על מי שיוצא תְּחוּצָה, אֲנִי – רבנו הזקן, קוֹרָא תְּפִסּוּק⁴⁷:

"וְעֵינֵי ה' – אלה שעוזבים תורתו של ה', יָבִלּוּ כּו'', כִּמּוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתָא⁴⁸ עַל כָּל דְּבָר שֶׁבְּקִדּוּשָׁה, כִּי אִין קִרְשָׁה בְּקִדּוּשָׁה תְּתוּרָה, דְּ"אוֹרֵיחָא וְקִרְשָׁא בְּרִיךְ הוּא כָּלָא חֵד". – התורה והקדוש ברוך הוא הם דבר אחד, שֶׁלֵּכֵן, לַמּוֹת שְׂרַבּוּתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ זֹאת רַק לַגִּבּוֹר דְּבַר שֶׁבְּקִדּוּשָׁה, שֶׁבָּהֶם הַעֲנִין שֶׁל עֲשֶׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל (מִנִּין) הוּא תְּנַאי שֶׁבִלְעֵדוֹ אִי אִפְשָׁר לומר אותו דבר שֶׁבְּקִדּוּשָׁה, מֵה שֶׁאֵין כֵּן בְּלִימוּד תּוֹרָה הִרִי אֵין זֶה

תְּנַאי שֶׁמֶן הַהִכְרַח שִׁיחֵיו עֲשֶׂרָה, זֶה רַק עֵילִיו כִּשְׁעֲשֶׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל הֵם בִּיחָד – בְּכָל זֹאת, כִּיּוֹן שֶׁאֵין קִדּוּשָׁה כְּקִדּוּשַׁת הַתּוֹרָה, וְכִשְׁעֲשֶׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל לומדים תורה ביחוד הם הרי ממשיכים כאמור לעיל, הַבְּחִינָה הַגְּבוּהָה שֶׁל קִדּוּשָׁה וְהַשְׂרָאָה הַשְּׂכִינָה – לִכֵּן זֶה שִׁיּוּצָא הַחוּצָה וּבְגַלּל כֵּן לֹא נִשְׁאָר "ציבור" בִּשְׁעַת הַלִּימוּד, הוּא עַל דֶּרֶךְ מִי שֶׁהוֹלֵךְ מְדַבֵּר שֶׁבְּקִדּוּשָׁה וְעַל יְדוֹ מוֹפְרַע הַדְּבַר שֶׁבְּקִדּוּשָׁה. וְ"כָּל

ובשבת קדש בעלות המנחה – יַעֲסֻקוּ בְּהַלְכוֹת שִׁבְתָּה, כִּי "הַלְכְּתָא רַבְתָּא לְשִׁבְתָּא", – שבת היא הלכה גדולה, יִשְׁנֵן הַרְבֵּה הַלְכוֹת שִׁישׁ לְדַעֲתָן בְּנוּגַע לִשְׁבֵּת, וּבְכָל יְכּוֹל הָאָדָם לְבַשֵּׁל בֵּה חֵם וְשָׁלוֹם, אָפְּלוּ בְּאִסּוּר בְּרִית וּסְקִילָה, מְחַסְרוֹן יְדִיעָה, – שֶׁל הַדִּינִים, וְ"שִׁנְגַּת תִּלְמוּד עוֹלָה וְדוֹן" חֵם וְשָׁלוֹם, – כִּשְׁעוּשִׁים אִיסוּר מְבַלִּי לְדַעֲתָ שׁוּזָה אִיסוּר, וְאִי הַיִּידִיעָה הוּא מִפְּנֵי שֶׁלֹּא לְמַד – נִחְשָׁב הַדְּבַר כֵּאלִילוֹ עֲשֶׂה זֹאת בְּמִזִּיד חֵס וְשָׁלוֹם, כִּפִּי שֶׁהַמִּשְׁנָה אומרת באבות⁴⁹.

הִרִי שֶׁאִפִּילוֹ בְּאִיסוּרִים שֶׁל כֶּרֶת וּסְקִילָה יִכּוֹלִים לַהֲיַכְשֵׁל חֵס וְשָׁלוֹם כִּשְׁלֹא יוֹדְעִים הַלְכוֹת שִׁבְתָּה, וְאִין צִרְיָה לומר בְּאִסּוּרֵי דְּבָרֵי סוֹפְרִים, שֶׁרְבוּ כִּמּוֹ רַבּוֹ לְמַעְלָה, וּבְפִרְטָא בְּאִסּוּרֵי מְקַצָּה דְּשִׁבְיָחֵי טוֹבָא, – הַקּוֹרִים לַעֲתִים קְרוֹבוֹת מֵאֵד, וְחֻמוֹרִים דְּבָרֵי סוֹפְרִים – דְּמוֹדְבָנָן, יוֹתֵר

מְדַבְּרֵי תּוֹרָה⁴⁹, כִּמּוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתָא⁵⁰, שֶׁכָּל הָעוֹזֵר עַל דְּבָרֵי חֻכְמֵים אָפְּלוּ בְּאִסּוּר קַל שֶׁל דְּבָרֵיהֶם, – שֶׁהַחֻכְמִים אִסְרוּהוּ, כִּמּוֹ הָאוֹבֵל קִרְם תְּפִלַּת עֶרְבִית וְכֵהָא גּוֹנָא – וְכִדּוּמָה, חֵיב מִיתָה בְּעוֹזֵר עַל חֻמוֹרוֹת שִׁבְתָּה⁵¹. – עַל כָּל פְּנִים נוֹגַע הַדְּבַר מֵאֵד לְלַמֵּד וּלְדַעֲתָ הַלְכוֹת וְדִינֵי שִׁבְתָּה, אֲשֶׁר לִכֵּן יִלְמְדוּ הַלְכוֹת שִׁבְתָּה בַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה שֶׁל שִׁבְתָּה, וְכָל יְחִיד אֵל יִפְרֹשׁ עֲצָמוֹ מִן הַצִּבּוֹר –

46. מגילה כח, ב. נדה עג, א. 47. ראה ט"ז יו"ד סרמ"ו ס"ב. 48. פרק ד' משנה י"ב. 49. ירושלמי ברכות פ"א ה"ד. 50. ברכות ד, ב. 51. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי קמ"ל – טובא קמ"ל שלא כהדעות דלהפלגה וגוזמא כוונתו. וראה שו"ע אדה"ז סס"ג ס"ה. שד"ח כללים ע' 386. פאת השדה ח, טו – בארוכה. אנציק' תלמודית יד ע' תקצט ואילך". 52. ישעי' א, כח. 53. ברכות ח, א. ירושלמי מגילה פ"ד ה"ד.

הפורש מן הצבור כו", –
אינו זוכה לראות בנחמת
הציבור⁵⁴, וְשׁוֹמֵעַ לִי –
אומר רבנו הזקן, יִשְׁכֹּן

אגרת הקדש

כו' ושומע לי ישכון בטח ובימינו ובימינו תושע יהודה
וירושלים תשכון לבטח אמן כן יהי רצון:

בטח, ובימינו ובימינו
תושע יהודה, וירושלים
תשכון לבטח⁵⁵, אמן כן יהי
רצון:

יום רביעי כ"ג תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 274, כד. אהובי... עד עמ' קלח, לעין כל

ועל האדם רק להכין עצמו שיוכל "לקבל" התגלות זו – על ידי התבוננותו בגדולת הקדוש ברוך הוא בשעת התפלה, וכפי שרבנו הזקן פירש בתורה קצרה את המאמר¹ "אם כיוון לבו יצא", אם פתח חלון בלבו, "כיוון" מלשון "וכיון פתיחין לוי" הכתוב בתפלתו של דניאל²

שהכוונה היא שחלונות היו פתוחים אצלו – כך כאן הכוונה ב"אם כיוון לבו" היא, שפתח חלון בלבו שיוכל להאיר דרכו בלבו ההתגלות המאירה במוח על ידי ההתבוננות בגדולת ה'.

וכאשר משהו מדבר או בעניינו הוא, ויהיו אלה גם דברים הנחוצים לו, הוא מראה – כאמור לעיל – שאין הוא רוצה לראות התגלות המלך שישנה

כד. באגרת הקדושה הקודמת, סימן כ"ג, הסביר רבנו הזקן ההפלאה הגדולה, בהשראת השכינה, כשעשרה מיראל לומדים תורה ביחד או עושים מצוה בריבים, ולכן (אמר) "רע בעיני המעשה" שיוכל לקרות, שגם אלה אשר "נגשים אל ה' הגשה זו תפלה", שעוסקים בעבודת התפלה, ובכל זאת לפני או אחרי

התפלה נעשה מושב לצים מפני שלא לומדים תורה, ולכן תבע לעשות קביעות בריבים ללמוד²⁷⁴ "עין יעקב" ושולחן ערוך הלכה למעשה בין מנחה למעריב.

לאחר האגרת האמורה, באה האגרת הקדושה סימן כ"ד, בה תובע רבנו הזקן בצורה חריפה מדוע ישנם כאלה שמדברים בשעת התפלה. ואין הכוונה לדברים בטלים, אלא אפילו כשמדברים בתוכן של "סיפור

בצרכי", הוא מדבר אודות דברים הנצרכים לו, ואם היה מדבר בהם בזמן אחר (שלא בשעת התפלה) לא היה בזה משום חטא, שכן, הוא צריך לדבר אודות דברים אלה: אך אם הוא מדבר אותם בשעת התפלה, אומר רבנו הזקן, שהוא מראה בכך שאין הוא רוצה להתבונן ולראות ההתגלות האלקית שהקדוש ברוך הוא מתגלה בשעת התפלה.

רבנו הזקן מביא דוגמה לכך, כמו למשל במלך למטה שדרך כלל כבודו וגדולתו מוחבאים בחדרי חדרים, וריבים מחכים ימים ושנים שיעלה בידם לראות אותו, וכשעלה ברצון המלך לצוות להכריז בכל רחבי ממלכתו שיתאספו בזמן מסוים, והוא יראה להם כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו, הרי מי שעומד אז מן הצד ואינו מתעניין לראות את המלך – עד כמה מטופש הוא נראה בעיני הכל, וגם יש בכך משום בזיון למלך, שאין המלך חשוב בעיניו לשאוף נחת ותענוג מההסתכלות בכבודו ובתפארת גדולתו, וחשוב לו יותר לספר ולדבר אז בענינים הנחוצים לו. יתירה מזו, הוא מתחייב בנפשו למלך בהראותו עלבון ובזיונו כלפי המלך בעיני כל.

כך הדבר בנמשל, בענין התפלה, שמלך מלכי המלכים צווה לקבוע זמני התפלה בהם הוא מתגלה לכל דורשי שמו על ידי התבוננותו בגדולתו של הקדוש ברוך הוא. וגם כאן הרי זה כאילו צווה המלך להכריז בכל רחבי ממלכתו, שכן זמני התפלה הם עת רצון גם למעלה וגם למטה, כפי שרבנו הזקן אומר בפרק י"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא", ששעת התפלה היא זמן של "מוחין גדולות" למעלה ולמטה היא "שעת הכושר" לכל אדם – הרי זו קריאה בכל רחבי מלכותו של הקדוש ברוך הוא.

אגרת הקדש

כד אהובי אחי אל נא תרעו ריעים האהובים
ליצורם ושנואים ליצורם ואל יעשה

אדם עצמו רשע שעה אחת לפני המקום אשר בחר
בה מכל היום להקהל ולעמוד לפניו בשעה זו שהיא
עת רצון לפניו להתגלות לבוא אל המקדש מעט
לפקוד לשכינת כבודו השוכן אתם בתוך טומאותם
ולהמצא לדורשיו ומבקשיו ומייחליו והמספר בצרכיו
מראה בעצמו שאינו חפץ להתבונן ולראות בגילוי
כבוד מלכותו ונעשה מרכבה טמאה לכסיל העליון

בשעת התפלה, ויתירה מזו, זהו בזיונו של המלך ולפני עיני כל.

לכן מסיים רבנו הזקן בגזירת גזירה שלא לדבר שום "שיחה בטילה" מהשעה שהחזן מתחיל בתפלה עד לסוף הקדיש האחרון שאחרי התפלה. ומי שיעבור על כך במזיד ישב על הקרקע ויבקש משלשה אנשים להתיר לו הנידוי שלמעלה. אך, זה רק בשעה שהוא עושה זאת במזיד, לא כאשר שכח או שהתפרצו מפיו כמה מלים, שאז לא חל עליו מלכתחילה ענין הנידוי, ורבנו הזקן מסיים ב"הטיבה ה' לטובים ולישירים בלבותם".

אהובי אחי, אל נא תרעו, רעים האהובים ליצורם ושנואים
ליצורם, – צריכים הרי לעשות מה שהאודה (הבורא) רוצה,
ולא מה שהשונא (היצר הרע) רוצה, ואל יעשה אדם עצמו רשע
שעה אחת – השעה היחידה והמיוחדת של תפלה, לפני המקום,
– לפני הקדוש ברוך הוא, אשר – הקדוש ברוך הוא, בחר בה מכל
היום, להקהל ולעמוד לפניו בשעה זו, – של תפלה, שהיא עת
רצון לפניו, להתגלות לבוא אל ה"מקדש מעט", – "בית המקדש"
הקטן, כפי שנקרא בית הכנסת בו יהודים מתפללים⁴, לפקד לשכינת
כבודו, השוכן אתם בתוך טומאותם⁵, – שגם במצב של גלות ושל
טומאה – שוכנת בכל זאת השכינה עם בני ישראל, הרי בשעת הרצון
של תפלה, בא כביכול הקדוש ברוך הוא לבקר את השכינה השוכנת
איתם, ולהמצא לדורשיו ומבקשיו ומייחליו. – ובעת רצון זו שהיא
שעת התפלה, הרי והמספר בצרכיו – מראה בעצמו שאינו חפץ
להתבונן ולראות בגילוי כבוד מלכותו, ונעשה מרכבה טמאה

54. מסכת שמחות ב, י. אבל שם מדרכי ציבור. ועיין רמב"ם הלכות אבל פ"א ה"י. 55. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "השייכות כאן – אולי - ע"פ תענית (יא, א) הדמיעה עצמו עם הציבור רואה בנחמת הציבור. ולהעיר מברכות ל, רע"א". 1. ברכות יג, א. 2. דניאל ו, יא. 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר ממחז"ל אין עמידה אלא תפלה (ברכות ו, ב)". 4. מגילה כט, א. 5. אחרי טז, טז. וראה תניא פמ"ה.

– נעשה בטל כמו מרכבה לְכָסִיל הָעֲלִיזָה, – לקליפה, הנקראת "כסיל העליון", שְׁנֵאמַר עָלָיו: "לֹא יִחְפֹּץ בְּסִיל בְּתַבּוּנָה כו'",

אגרת הקדש

שנאמר עליו לא יחפון כסיל בתבונה כו' כמ"ש הזהר והארז"ל דהיינו שאינו חפץ להתבונן ולראות ביקר תפארת גדולתו של מלך מה"מ הקב"ה הנגלות למעלה בשעה זו וגם למטה אל החפצים להביט אל כבודו וגדלו המתעטף ומתלבש בתוך תיבות התפלה הסדורה בפי כל ומתגלה לכל אחד לפי שכלו ושורש נשמתו כדכתיב לפי שכלו יהולל איש יהלל כתיב ומלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא שדרך המלך להיות חביון עוזו אשר כמה וכמה מצפים ימים ושנים לראות עוזו וכבודו וכשעלה רצונו להתגלות לכל והעביר קול בכל מלכותו להקהל ולעמוד לפניו להראותם כבוד מלכותו ויקר תפארת גדולתו מי שעומד לפניו ואינו חושש לראותו ומתעסק בצרכיו כמה גרוע וסכל ופתי הוא ונמשל כבהמות נדמה בעיני כל הבריות וגם הוא ביון המלך בהראותו לפניו שאינו ספון בעיניו לקבל נחת ושעשועים מהביט אל כבודו ויפיו יותר מעסק צרכיו וגם הוא כלה בנפשו למלך על הראות קלונו וביונו את המלך לעין כל רואה וע"ז נאמר וכסילים מרים קלון כלומר אף שהוא כסיל לא יהי' מרים קלון שיהי' נראה הקלון לעין כל.

לעני כל, הוא הרי לא רק מבזה את המלך אלא מתחייב בנפשו להנהיג המלכות למטה, שֶׁדֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ לְהִיּוֹת "חֲבִיּוֹן עֵזוֹ"¹¹ בְּחֲדָרָי, – מלכות השמים דומה למלכות על הארץ,

יום חמישי כ"ד תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלח, וע"כ קבעו חז"ל... עד עמ' קלח, בלכותם.

וְעַל כֵּן – וּלְכֵן, קִבְּעוּ חֲז"ל בְּתַפְלָה: – שעליה להיות כְּאֵלוֹ עוֹמֵד לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ¹². – שבאמת הוא הרי עומד לפני מלך מלכי המלכים, מדוע, איפוא, אומרים "כאילו" עומד לפני המלך? אלא, הכוונה היא:

אגרת הקדש

וע"כ קבעו חז"ל בתפלה כאלו עומד לפני המלך עכ"פ יהי' מראה בעצמו כאלו עומד כו' לעין כל רואה בעיני בשר אל מעשיו ודיבוריו אף שאין לו מחשבה לכסיל וע"ז הענין נתקן כל התפלות למתבונן בהם היטב ומי שאינו מראה כן מתחייב בנפשו ועליו אמרו בזהר הק' דאנהיג קלנא בתקונא עילאה ואחזי פרודא ולית ליה חולקא באלהא דישראל

6. משלי יח, ב. 7. ראה זח"א קעט, א. 8. ראה רמ"ז לזח"א שם. 9. משלי יב, יח. 10. ברכות נח, א. 11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מלקו"ת (דרושי יוה"כ פ – סד"ה שבת שבתון) ב" דרגת חביון עוזו למע' שמוזה מובן למטה, כביכול". 12. משלי ג, לה. 13. ברכות לג, א. 14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לברר בשאר הדפוסים הצ"ל 'נתקנו'. 15. ח"א קלא, ב.

שמלכתחילה לא היה עליו שום נידוי, כי מתחלתו לא חל – הנידוי, כי אם על המורדים והפושעים, שאינם חוששים כלל לבקש כפרה מן השמים ומן הכריות על העון פלילי הזה. וגם דוקא בשמדרברים בודון בשאט נפש, ולא על השוכח או שנוקדו מפיו

כמה תבות בלא מתבונן, שאינו צריך התרה כלל, – שיתירו לו את הנידוי, ומי שידבר במזיד ויאמר שהיה זה שלא במתכוין וכו' – עליו הוא אומר: "ובוחן לבות וכליות אלקים צדיק"¹⁸, "הטיבה ה' לטובים – לאלה שעושים טוב ושומרים עצמם מלדבר כלל, ולחששים בלבבותם"¹⁹; – שלא חשבו בלבם לדבר, אלא נורקו מפיהם כמה תיבות שלא במתכוין – גם להם יעשה ה' טוב.

דישראל, – ואין לו, רחמנא לצלן. – חלק באלקי ישראל, על בן – לכן, אומר רבנו הזקן, שליחותיהו דר"ל קא עבדנא, – מקיים אני שליחותם של רבותינו ז"ל, לגור גזרה¹⁶ שנה לכל נפש, שלא לשוח שיחה בטלה משיתחיל השליח צבור – החזן, להתפלל

התפלה עד גמר קדיש בתרא, – עד סוף הקדיש האחרון, שחרית ערבית ומנחה¹⁷ וכו'. והעובר על זה בודון – ישב על הארץ ויבקש מג' אנשים שיתירו לו נדוי שלמעלה, – שמגיע למי שעובר על גזירה שגורה, "וישב – יעשה תשובה, שלא לדבר יותר בשעת התפלה, ורפא לו", ולא חל עליו שום נדוי למפרע כל עקר, – לא זו בלבד שיירפא מהנידוי על להבא, אלא תשובה זו גורמת

אגרת הקדיש

ר"ל ע"כ שליחותיהו דר"ל קא עבדנא לגזור גזירה שוה לכל נפש שלא לשוח שיחה בטלה משיתחיל הש"ץ להתפלל התפלה עד גמר קדיש בתרא שחרית ערבית ומנחה וכו'. והעובר ע"ז בודון ישב על הארץ ויבקש מג' אנשים שיתירו לו נדוי שלמעלה ושב ורפא לו ולא חל עליו שום נדוי למפרע כל עיקר כי מתחלתו לא חל כ"א על המורדים והפושעים שאינם חוששים כלל לבקש כפרה מן השמים ומן הכריות על העון פלילי הזה. וגם דוקא כשמדברים בודון בשאט נפש ולא על השוכח או שנוקדו מפיו כמה תיבות בלא מתכוין שא"צ התרה כלל ובוחן לבות וכליות אלקים צדיק. הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבבותם:

יום שישי כ"ה תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קלח, כה. להבין... עד עמ' 276, לדבר מאומה.

לידי כעס, התלבשה בזה הארה מהשכינה המחיה כל נברא כולל גם אותו אדם, בשעת מעשה, כשהכה אותו או כשידבר אותם דיבורים. וכפי שהוא מביא ראייה על כך ממה שאמר דוד המלך כששמעו בן גרא קילל אותו: "ה' אמר לו קלל", שלמרות שאין אנו מוצאים שהקדוש ברוך הוא יאמר זאת לשמע, אך הרי כיוון שרוח פיו יתברך החיה בשעת מעשה את שמעי ונתן לו הכוח לדבר אותם דיבורים, הוא קורא לכך "ה' אמר לו קלל", וכפי שרבנו הזקן מסביר בפרוטרוט ענין

התלבשות הארת השכינה גם בקליפות וכו'. מה שאין רבנו הזקן מביא מאמרו של הבעל שם טוב והקושיא האמורה שהקשו עליו – אפשר אולי לומר, על דרך מה שאנו מוצאים בסיפורי מאסרו של רבנו הזקן, שמסר נפשו בפועל ממש שלא להיות נפרד חס ושלום מתנועה של הבעל שם טוב, אף לא לשעה קלה ואף לא למראית עין¹, כך גם בענינו, שרבנו הזקן נזהר גם שלא להוכיח ענין של קושיא על תורת הבעל שם טוב, אלא הוא מסביר את הענין, ובמילא מתורצת הקושיא שהקשו על כך.

להבין אמרי בינה, – בהבנה של תורה, על דרך הלשון במשלי², ועל דרך מאמר הגמרא³: "אל"ף בי"ת – אלף בינה", מפרש רש"י: למד תורה, מה שכתוב בספר הנקרא "ציואת ריב"ש"⁴, – צוואתו של רבי ישראל בעל שם טוב – כך נקרא הספר, הנם שפאטת אינה צוואתו כלל, ו – הבעל שם טוב, לא צוה כלל

בה. תוכנה של אגרת הקודש, סימן כ"ה, הוא ביאור על תורה של הבעל שם טוב, שנדפסה בספר "צוואת הריב"ש" (סימן ק"כ בהוצאת קה"ת משנת תשל"ה), בה מדובר אין כל דבר הוא התפשטות מהקדוש ברוך הוא באמצעות המדות אהבה ויראה, אלא שיכול להיות שהאהבה או היראה הן בגלות וכו'.

בהמשך כתוב שם, שכך הדבר גם כשהוא שומע מישוה מדבר בשעה שהוא מתפלל, יחשוב לעצמו "לשם מה הביא אותי – הקדוש ברוך הוא כאן שהלו ידבר בשעת תפילתי, הרי זה

הכל בהשגחה פרטית", אלא, הדיבור הוא השכינה והיא (השכינה) "שרתה" (כך כתוב שם הלשון, אך כפי שסיביר רבנו הזקן (באגרת זו) הלשון המתאימה היא לא "שרתה" כי אם "נתלבשה") בפיו של אותו אדם, כדי שאתחזק בעבודת התפלה, ובפרט (כתוב שם להלן) אם המדבר הוא גוי או קטן, הרי יוצא שהשכינה עצמה עצמה כביכול בסוג אדם כזה, צריך הדבר בודאי להביא אותו לזיכור יתר בעבודתו. כפי הנראה, התנכלו מנגדי תורת החסידות למאמר זה של הבעל שם טוב האומר שהשכינה שרתה בגוי המדבר בשעה שיהודי מתפלל – הדבר היה קשה בעיניהם, לומר ענין של השראה (או אפילו התלבשות) של שכנה בגוי וכו'.

ענין זה בא רבנו הזקן להסביר באגרת זו, בהקדמת ביאור מאמר רבותינו ז"ל "כל הכועס כאלו עובד עבודה זרה" – שעל יהודי לדעת שכל דבר הוא מהקדוש ברוך הוא, וכשהלו הכה אותו או דיבר דיבורים העלולים להביאו

16. עיין סמ"ק סוף סימן יא. 17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "נ"ל בדא"פ לתרין הסדר: שחרית ערבית ו(אפילו) מנחה, היינו, אפילו בתפלת מנחה שבאה בהמשך לתפלת שחרית (שלכן אצ"ל ק"ש עוה"פ), ג"כ כל כך חמורה הפסק שיחה (ואף שמפסיק בפשטות בין ק"ש דשחרית ששייכת גם למנחה – למנחה)". 18. ל' הכתוב – תהלים ז, י. 19. ל' הכתוב – תהלים קכה, ד. 1. "התמים" חוברת ב' ע' נו. 2. א. ב. 3. שבת קד, א. 4. בתניא לפנינו ליתא לתיבת "כלל", וניתוספה ע"פ הגהת כ"ק אדמו"ר הצ"צ, הובאה ב"לוח התיקון" שבסוף ספר התניא הוצאת קה"ת.

מסבב הקדוש ברוך הוא שאותו אדם מסויים יהיה המזיק שיוזק לניזק. אך, שם מדובר בשוגג, מה שאין כן כשהדבר הוא במזיד, כשהמזיק עושה זאת בבחירתו, ואם הוא לא היה עושה זאת, הרי (כפי שהגמרא אומרת במסכת תענית¹¹) הרבה שלוחים למקום לבצע על ידם את הגזירה.

על כל פנים, מוכח מהאמור, שאין לניזק להיות בכעס על האדם שהזיק לו וכדומה, שכן לא הוא היה הסיבה על מה שאירע לו, הסיבה היא גור הדין מן השמים, להלן יאמר רבנו הזקן יתירה מזו, שלא זו בלבד כשכבר היה גור הדין, דבר הנותן את האפשרות הכללית שהלו יוכל להרע לו – אלא אפילו הרעיון להרע לזולת והכוח שיש לו בשעת מעשה לעשות זאת, הרי הכוח לרעיון זה בא מהקדוש ברוך הוא (אלא מוכן הדבר שאותו אדם שהוא בעל בחירה, היה יכול לדחות מחשבה זו ולא לעשות אותו מעשה), אך

כעסו הוא הרי לא מפני שמרגיז אותו שהלז בחר בבחירתו להרע לו, אלא מרגיז אותו למזל הוא הזיק לו, וזאת מפני שחסרה לו האמונה שהסיבה להזיקו היא גור מן השמים ולא בחירתו הרעה של הלו. ובלשון רבנו הזקן: **וְלֹא עוֹד**, – מה שהגזירה מן השמים נתנה את הרשות והאפשרות הכללית שהוא ייזק, **אֲלֵא אִפְלוּ בְּשַׁעַת זֶה מִמֶּשׁ שֶׁמִּכְחוּ אוֹ מִקְלָלָא** – הרי באותו זמן ממש, **מִתְלַבֵּשׁ בוֹ** – במזיק, **כִּי ה' וְרוּחַ פִּי יִתְבָּרֵךְ הַמְחִיחֵהוּ וּמְקַיְמֵהוּ, וְכֵמוֹ שֶׁכְּתוּב¹²: "כִּי ה' אָמַר לוֹ קַלְלִי"**, – דוד אומר זאת, שהקדוש ברוך הוא אמר לשמעיו בן גרא לקלל את דוד, **וְהִיכָן אָמַר** – הקדוש ברוך הוא **לְשִׁמְעִי?** – היכן מוצאים אנו שהקדוש ברוך הוא יאמר לשמעיו לקלל את דוד? **אֲלֵא שֶׁמִּחְשַׁבְתָּ זֶה שֶׁנִּפְלָה לְשִׁמְעִי בְּלִבּוֹ וּמָחוּ** – לקלל את דוד, **יִרְדֶּה מֵאֵת ה',** – הקדוש ברוך הוא סיבב הסיבות שתעלה בלבו ובמוחו של שמעי מחשבה זו, **וְ"רוּחַ פִּי"ו** – של הקדוש ברוך הוא, **הַמְחִיחֵהוּ כָּל צָבָאָם** – כלשון הפסוק¹³: **"וּבְרוּחַ פִּי כָל צְבָאָם"**, **הַחִיָּה רוּחוֹ שֶׁל שִׁמְעִי בְּשַׁעַת שֶׁדִּבֶּר דְּבָרִים אֵלָיו לְדוֹד; כִּי אֵלֹה נִסְתַּלַּק "רוּחַ פִּי" יִתְבָּרֵךְ רִנֵּעַ אֶחָד מְרוּחוֹ שֶׁל שִׁמְעִי** – לא יכול לִדְבֹר מֵאוֹמָה

לִפְנֵי פְמִירָתוֹ, רַק – הענינים שבספר, הם לְקוּטֵי אִמְרוּתֵי הַמְּהוּרֹת – על דרך "טהורה היא" הנאמר לגבי הנשמה, המציין מדרגת הנשמה שב"אצילות"; "טהורה" מלשון "כעצם השמים לטהור"⁵, שֶׁלְקוּטֵי לְקוּטֵי בְּתֵר לְקוּטֵי, – כלומר, שלא אחד ליקט

את הדברים, אלא היו כמה וכמה שלקטו אימרות מתורת הבעל שם טוב. "לקוטי בתר לקוטי" הוא לשון במסכת תענית⁶, וְלֹא יִדְעוּ לִכְוֹן הַלְשׁוֹן עַל מִתְבָּנָתוֹ, – שתבטא במדויק תוכן הענין, כפי שיסביר להלן, שהבעל שם טוב היה אומר תורתו בשפת אידיש, ואילו התורות שבספר "צוואת הריב"ש" לשונן לשון הקודש, אֲךְ הַמְכָּוֶה הוּא אִמֶּת לְאִמֶּתוֹ. – וזאת מתחיל רבנו הזקן להסביר המאמר המובא ב"צוואת הריב"ש" סימן ק"ב: **וְהוּא**, – המאמר יוסבר, בְּהַקְדָּים מֵאִמֶּר רַז"ל: **"כָּל הַכּוֹעֵם בְּאֵלֹו עוֹבֵר עֲבֹוֹם וְכוּ"**, וְהַמֶּעַם

– מדוע הכועס הוא כאילו עובר עבודה זרה, מוכן לִיִּדְעִי בִּינָה⁸, לִפִּי שֶׁבַעַת כְּעָסוֹ נִסְתַּלַּקָה מִמֶּנּוּ הַאִמּוּנָה; – בהקדוש ברוך הוא והשגחתו, שהיא השגחה פרטית על כל נברא ונברא, כִּי אֵלֹה הָיָה מֵאִמֶּן שֶׁמֵּאֵת ה' הָיָה זֹאת לוֹ – הדיבורים או המעשים שהביאו אותו לידי כעס – שהם באו מהקדוש ברוך הוא, לֹא הָיָה בְּכַעַס בְּלָל. – על מי שדיבר אותם דיבורים או עשה אותם מעשים. וְאֵף שֶׁכֵּן אֲדָם שֶׁהוּא בַּעַל בְּחִירָה מִקְלָל או מְכַח או מוֹזֵק מְמוֹנוֹ, וּמִתְחַבֵּב בְּרִינֵי אָדָם וּבְרִינֵי שָׁמַיִם עַל רֵעַ בְּחִירָתוֹ – שבחר לעשות מעשים רעים אלה, לקללו או להכותו וכו', אי אפשר הרי, לכאורה, לומר שהוא לא אשם, מפני שהוא שליח בלבד של הקדוש ברוך הוא והשגחתו; וראיה לדבר, שהרי הוא מחוייב בדיני אדם ובדיני שמים? אֶף-עַל-פִּיָּבוֹ, עַל הַנּוֹק בְּכָר נְגוּר מִן הַשָּׁמַיִם, – שיינוק באותו נזק, ואם אותו אדם לא היה עושה זאת מפני שלא היה רוצה לבחור בבחירתו להרע להלז, הרי את הנזק היה הלו מקבל בין כה וכה, שכן: **וְהִתְרַבּוּ שְׁלֹוֹחִים לְמָקוֹם**. – לבצע גזירה שנגזרה. כל הענין המדובר כאן, הוא על דרך המכילתא (שמביא רש"י) על הפסוק: **"והאלקים אנה לידו"**, שזהו מה שכתוב¹⁰: **"מרשעים יצא רשע"**, שלמרות שנגזר על הניזק לקבל אותו נזק –

5. משפטים כד, ו. 6. ב. 7. זח"א כז, ב. ח"ג קעט, א. רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ג בשם "חכמים הראשונים". ובכ"מ. 8. ביאור הקשר לתואר "יודעי בינה" דוקא – ראה לקוטי לוי יצחק לתניא כאן. 9. משפטים כא, יג. 10. שמואל א' כד, יד. 11. יח, ב. 12. שמואל ב' טז, י. 13. תהלים לג, ו.

יום שבת קודש כ"ו תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 276, (וזהו כי ה'... עד עמ' קלט, וחיות רוחנית).

שונים ועושה מהם כלי, כי באשר יצא לצורך בלי – שוב אין הכלי צריך לדי הצורה, שאם שידיו – של הנפת, מסלקות הימנו – מהכלי, הוא – הכלי, קים מעצמו. – בלי עזרתו של הנפת; כך הדבר, חושבים הם, בבריאת שמים וארץ, שאחרי שהקדוש ברוך הוא ברא אותם, אין הם זקוקים יותר חס ושלום להקדוש ברוך הוא, ולכן הם כופרים בהשגחה פרטית – שעל הקדוש ברוך הוא להשגיח תמיד על הנבראים, ומה בראות עיניהם, – עיניהם דבוקות מלראות, ההבדל הגדול שבין מעשה אנוש ותחבולותיו, שהוא יש מיש – מדבר שכבר קיים יוצר האדם "יש" שני, כמו למשל מחתיכת כסף, שהחומר שלו כבר ישנו, יוצר האדם כלי, הרי שאת הכסף הוא לא היה צריך לייצר, שכן זה כבר היה קיים, רק שמשנה הצורה

והתמנה, – מצורת חומר הכסף הוא מייצר דמותו וצורתו של הכלי; הרי, כיוון שלא יצר שום דבר חדש, שכן הדבר היה קיים כבר, ואף תבניתו של הכלי שהוא יצר מהכסף, איננה חידוש נוסף בכסף, שכן לכסף יש מלכתחילה ה"עלוליות" (האפשרות) לעשות ממנו כלי, שהרי הכסף נברא כך, שיכולים לכופפו בכל צורה שהיא, הרי שהאדם לא חידש בכך שום דבר, לכן אין הכלי, לאחר יצירתו, זקוק לידי האדם שיצר אותו, – אין הפילוסופים רואים את ההבדל בין מעשה אדם אלה, למעשה שמים וארץ, שהוא יש מאין. – לפני בריאת שמים וארץ, לא היה קיים שום דבר, ועם בריאותם, נהיה "יש", דבר שהוא חדש לגמרי שלא היה קיים לפני זה כלל, ואז כשנברא דבר חדש (יסביר רבנו הזקן להלן) מן ההכרח שהכוח שברא את הדבר החדש, יהיה בו ויחדש אותו תמיד, שאילולא כך היה הדבר החדש מתבטל. על כל פנים, הרי בריאת שמים וארץ היא "יש מאין", והוא פלא גדול יותר מקריעת ים־סוף על הָרָדָּה מֶשֶׁל, אֲשֶׁר הוֹלִידָהּ – את הים, בְּרוּחַ קָדִים עֹזָה כָּל הַלֵּילָה – הכוח האלקי שבקע את הים התלבש ברוח מזרחית עזה, ויבקעו המים¹⁶, – ונצבו כחומה, ואלו פסק הרוח בְּרַנֵּעַ – היו המים חוזרים ונָגְרִים בְּמִוֶּרֶד בְּרִדְכָם וּבְמַעַם, וְלֹא קָמוּ בְּחֻמָּה, – ב"שער היחוד והאמונה" הוא מוסיף שזה "בלי ספק", כלומר, שאין שום מקום לחשוב שהמים היו נשארים ניצבים כחומה אחרי שהרוח היתה פוסקת לרגע, אלא הם היו בוודאי חוזרים לטבעם לזרוע

(וזהו "כי ה' אמר לו" – בעת תהיא ממש – כשדיבר אותם דיבורים, "קלל" את הָרָדָּה, – בכך שבשעת מעשה החיה אותו ונתן לו הכוח לדבר אותם דיבורים, "ומי יאמר לו וגו'"). – מדוע עשית כן, על המלה "לו" מציין הרבי ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" (שנדפס בסוף "תניא") שלבאורה מלה זו ("לר") מיותרת, שהרי בפסוק כאן¹⁴ כתוב: "ומי יאמר מדוע עשית כך", בלי המלה "לו". – מה שהרבי אומר ש"לכאורה" המלה "לו" מיותרת, יש שרוצים לפרש, שזה מפני שיכול להיות שכונת רבנו הזקן היא על פסוק אחר בקהלת¹⁵: "ובאשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה", שמשמעותו "מי יכול לומר להקדוש ברוך הוא מה אתה עושה?"; אך כיוון שהרי דוחק לומר שבדבריו אודות הפסוק המסתיים ב"ומי

יאמר", יביא רבנו הזקן פסוק אחר (בקהלת), אפשר אולי לומר, שהמלה "לו" שמביא רבנו הזקן הוא לא מהפסוק אלא הוא מפרש ש"מי יאמר מדוע עשית כך" אין הכוונה לשמעני בן גרא (כפי שיש מפרשים כך) אלא הכוונה היא "לו" לה' ש"אמר לו קלל": "מי יכול לומר להקדוש ברוך הוא מדוע עשית כך לצוות לשמעני לקלל את דוד".

וכנודע מה שכתב הפעל־שם־טוב ו"ל על פסוק¹⁶: "לְעוֹלָם ה' דְּכָרָךְ נֶצֶחַ בְּשָׁמַיִם", – הסביר הבעל שם טוב פסוק זה באריכות ובביאור והפיץ את הנקודה המובאת במדרש תהלים (כמובא לעיל – "שער היחוד והאמונה" פרק א'), שצורה אותיות שֶׁנִּבְרָאוּ בְּתֵן הַשָּׁמַיִם, שהוא מאמר: "יהי רקיע כו" – בתוך המים¹⁷, שממאמר זה נבראו השמים, הן – אותיותיו של מאמר זה, נֶצֶחַ וְעוֹמְדוֹת מְלָבְשׁוֹת בְּשָׁמַיִם לְעוֹלָם לְחַיּוּתָם וּלְקִימָם. – וכפי שמוסבר בפרוטרוט ב"שער היחוד והאמונה" פרק א' ופרק ב' – שכך הדבר בכל הנבראים. וְלֹא כְּהַפְלוֹסוּפִים שְׂכּוּפְרִים בְּהַשְׁגָּחַת פְּרִטִּית, – בהשגחתו הפרטית של הקדוש ברוך הוא על כל נברא ונוצר, והם סוברים שלמרות שהעולם נברא מהקדוש ברוך הוא ואינו קדמון, אך אין הקדוש ברוך הוא משגיח על הנבראים, שכן, ומדמין בְּדַמְיוֹנָם הַבּוֹב אֶת מַעֲשֵׂה ה', "עשה שמים וארץ", לְמַעֲשֵׂה אָנוּשׁ וְתַחבּוּלוֹתָיו; – למעשים שאדם עושה מגולם (ממחתיכת זהב או כסף וכדומה) כלי, ולתחבולותיו שמערבב חומרים

14. ש"ב שם. 15. ח, ד. 16. תהלים קיט, פט. 17. בראשית א, ו. 18. בשלח יד, כא.

יום ראשון

תהלים:

מפרק צז
עד פרק קג

יום שלישי

כ תשרי, ד דחוהמ"ס [בחו"ל]

ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, שלישי עם פירש"י.

תהלים: צז-קג.

תניא: וע"כ . . . כמ"ש בזה"ק.

בעת הנענועים צריך להגיע עד החזה מקום שמכים באמירת אשמנו.

אמר אאמו"ר באחת ההתוועדות, שיש לומר שזהו כמו הענין שע"י הכובד ראש שקודם התפלה, שמתמרמר בנפשו, עי"ז דוקא יכול להיות אח"כ התפעלות המדות בתפלה.

יום

שני

תהלים:

מפרק קד
עד פרק קה

יום רביעי

כא תשרי, הושענא רבה

ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, רביעי עם פירש"י.

תהלים: קד-קה.

תניא: ע"כ אהוביי . . . בפירש"י ז"ל שם.

בתקון ליל הו"ר גם פרשה ברכה אומרים רק פ"א מקרא - היו יחידים שאאמו"ר ציום לאומרה בהו"ר עם פירש"י ואינה הוראה לרבים - ובערב שמחת תורה אומרים אותה שנים מקרא ואחד תרגום.

קודם הלל מסירים שתי הכריכות שעל הלולב, ונשארים רק הג' המאגדים ג' המינים יחד. עירוב תבשילין. בהושענא רבה טובלים פרוסת המוציא בדבש, אבל לא בשמע"צ ושמח"ת.

יום שלישי

תהלים:

מפרק קו
עד פרק קז

יום חמישי

כב תשרי, שמיני עצרת [בארץ ישראל - שמע"צ ושמח"ת]

ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ברכה, חמישי עם פירש"י.

תהלים: קז-קז.

תניא: ובשבת קדש . . . יהי רצון.

מקדשים ואוכלים ושותים בסוכה בין בלילה בין ביום. הקפות בליל שמיני עצרת. הפטורה: ויהי ככלות - ולישראל עמו. אין אומרים יהי רצון ביציאה מן הסוכה.

שמע"צ ור"ה משתווים בכמה עניני כוונות ויחודים עליונים, אלא שבר"ה הם בענין העלי' ובשמע"צ הם בענין המשכה. בר"ה העבודה בתחנונים בהכנעה ובמרירות עצומה, ובשמע"צ היא בקו השמחה.

יום רביעי

תהלים:

מפרק קח
עד פרק קיב

יום ששי

כג תשרי, שמחת תורה [בחו"ל]

ה'תש"ד

אין קוראים בתורה בלילה. נ"כ בשחרית. אין נוהגים לפרוש טלית על ראשי העולים לחתן תורה או לחתן בראשית. גם העולה לתורה אומר חזק חו"נ.

שיעורים. חומש: ברכה, ששי ושביעי עם פירש"י.

תהלים: קח-קיב.

תניא: כד. אהוביי . . . "קלח" לעין כל.

בשמחת תורה תק"מ אמר רבינו הזקן: עץ חיים היא למחזיקים בה - אלו בעלי השגה הלומדים תורה. ותומכי' מאושר - אלו בעלי עבודה העוסקים בתורה. מאושר - גליקלאך, כדאיתא בזהר

(ח"ג נג. ב) אל תקרי מאושר אלא מראשו, דע"י עבודתם ממשיכים מראשו, היינו מפנימיות הא"ס ב"ה, וכמעלת הרגל המקיים את הראש דוקא.

שבת **כד תשרי, אסרו חג** [בחול"ל] ה'תש"ד

מברכים ר"ח מ"ח. אמירת כל התהלים בהשכמה. יום התועדות.
הפטורה: כה אמר - ויאדיר.

שיעורים. חומש: בראשית, כל הסדרה עם פירש"י.
תהלים: קיג-קיד.
תניא: וע"כ קבעו . . . בלבותם.

ההתוועדות - פארבריינגען - ברבים בכלל, ובשבת או במוצאי שבת בפרט, היא אחת היסודות בדרכי החסידים והחסידות, ופתח ומבוא למצוה היסודית דאהבת ישראל.

רובא דרובא, הנה בכל התוועדות הרי ראשי המדברים תובעים מאת המסובים שיטיבו הנהגותיהם ודרכיהם, שיקבעו עתים ללמוד דא"ה ושישמרו הקביעות, ואשר הלמוד יהי' על מנת ללמוד ולקיים. - והנה כללות ענין ואופן התוכחה מבואר היטב בד"ה ואם רוח המושל (קונטרס למ"ד) אשר ראוי לכל אחד ואחד מאנ"ש ללמדו היטב אדעתא דנפשי' [עם עצמו] - אמנם הוכחה זו בעת ההתוועדות היא רק על דברים וענינים שאין בהם משום הלכנת פנים ולא כלום, כמו שהי' מאז ומקדם, אשר איש את רעהו הוכיחו באהבה ובחיבה גדולה.

יום ראשון **כה תשרי** ה'תש"ד

שיעורים. חומש: נח, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קיט, אשרי...מצותך מאד.
תניא: כה. להבין...לדבר מאומה.

עשרה נגונים - מהם תנועות בלבד - מיוחדים לרבינו הזקן שהוא בעצמו חברה. המיוחדים לרבינו האמצעי, היינו שנתחברו בזמנו והיו מנגנים אותם לפניו, אבל לא שהוא מתחברם. והיתה אצלו קבוצת אברכים מנגנים - וידועה בשם "דעם מיטעלען רבי'ס קאפעלע" [מקהלתו של הרבי האמצעי] - ונחלקה לשתי פלוגות: בעלי שיר - בפה, ובעלי זמרה - בכלים שונים.

יום שני **כו תשרי** ה'תש"ד

שיעורים. חומש: שני עם פירש"י.
תהלים: קיט, מה...לא שכחתי.
תניא: וזהו כי...קלט" רוחניית.

הענין ע"פ לעולם ה' דברך נצב בשמים מביא רבינו הזקן (שער היחודה"א פ"א, אגה"ק כ"ה) בשם הבעש"ט, הגם שיש ענין זה במדרש תהלים, וכמש"נ גם בלקו"ת בד"ה כי ביום הזה יכפר, וכוונה מיוחדת בזה, כי ביום שני הי' המאמר יהי' רקיע - שהוא הנצב בשמים - וזה יהי' לזכרון עולם, כי ביום שני ח"י אלול נולד הבעש"ט.

יום חמישי

תהלים:

מפרק קיג
עד פרק קיד

יום שישי

תהלים:

פרק קיט
אשרי האיש
עד פסוק צו
מצותך מאד

שבת קודש

תהלים:

פרק קיט
מפסוק צו
עד סוף הפרק
לא שכחתי

תירוש ויצהר. והשאר?

יום ראשון

מדרבנן.

ובשם הרמב"ן מצינו (טורי אבן ר"ה יד, א) שאף זיתים וענבים עצמם אינם חייבים בתרומות ומעשרות מן התורה, והחיוב הוא רק ביין ושמן המפורשים בכתוב.

ודעת הראב"ד (בספר כתוב שם חולין נד, ב) שחיוב מיתה שישנו על זר האוכל תרומה במזיד אינו אלא בתרומת דגן תירוש ויצהר, אבל שאר מינים אף שתורמה נוהגת בהן וכן מעשרות, אין חיוב מיתה על תרומתן ועל טבלן.

וכתב עוד הראב"ד (שם) שאף אם אין בהם חיוב מן התורה, אם קרא עליהם שם, יש עליהם קדושת תרומה מן התורה, ומדמעת כשל תורה.

הלכות תרומות, פרק ב הלכה א: מה דגן תירוש ויצהר מאכל אדם, ונדוליו מן הארץ, ויש לו פגלים, שנאמר: "דגןך" - אף כל פיוצא בהן חייב בתרומה. וכן פמערשות.

מדברי רבינו עולה שכל פירות האילן חייבים בתרומות ומעשרות מן התורה, ובירקות כתב לקמן (הלכה ו) שאף שהם מאכל אדם חייבים בתרומות ומעשרות מדרבנן, כיון שאינם בכלל תבואה. וכן נפסק להלכה (שו"ע יו"ד סי' של"א ג).

ולדעת רש"י (ברכות לו, א) ותוס' (שבת סח, א) אין תרומות ומעשרות מן התורה אלא בחמשת מיני דגן ותירוש ויצהר הנזכרים בפסוק. ויש ראשונים (רמב"ן וריטב"א ב"מ פח, א) שסוברים שפירות האילן משבעת המינים חייבים מן התורה, ושאר פירות האילן חייבים

מתי ראש השנה לאילן?

יום שני

של אשתקד ומתחילה יניקה חדשה (ירושלמי ר"ה פ"א ה"ב).

המועד בו מתחילים האילנות לינוק ממימי השנה החדשה הוא ארבעה חודשים לאחר שנידונו. ומאחר שבחג הסוכות - ט"ו תשרי - נידונים על המים, תחילת היניקה החדשה היא בט"ו בשבט. מאידך, התחיל הדין "בכוח" כבר בראש השנה, אחד בתשרי. ולפי זה תחילת היניקה באחד בשבט.

וזה פשר המחלוקת: בית שמאי סוברים שמכריעים לפי ה"בכוח" ולכן ראש השנה לאילנות הוא באחד בשבט, ואילו בית הלל סוברים שה"בפועל" הוא הקובע ולכן מונים ארבעה חדשים רק מט"ו בתשרי ור"ה לאילנות הוא בט"ו בשבט. וכן הלכה.

(לקוטי שיחות, כרך א, עמ' 146)

הלכות תרומות, פרק ה, הלכה י"א: וחמשה עשר בשבט ראש השנה למעשרות האילן.

המועד שבו חל ראש השנה לאילן שנוי במחלוקת בין בית שמאי ובית הלל.

אמנם, לכל הדעות, ראש השנה לאילנות הוא ביום שבו מתחילים פירות האילן לחנוט, והמחלוקת היא רק מהו מועד החנטה.

בבסיסה של מחלוקת זו, כמו במחלוקת נוספות בין השניים, עומדת השאלה הבאה: לפי מה מכריעים? לפי ה"כוח" (שורש) של העניין או לפי ה"פועל" (כפי שהוא בא לידי גילוי)? בראש השנה לאילן העצים פוסקים לינוק את חיותם מהמים

האם עובר נחשב אדם?

יום שלישי

שהמקנה חפץ לבנו בעודו עובר חל הקנין: יש אומרים, כי האמור הוא דוקא בבן ארבעים יום ומעלה, שהרי קודם לכן אינו 'אדם' ואי אפשר להקנות לו. אך יש הסוברים שניתן להקנות לעובר אף קודם ארבעים יום.

ולשיטתם יש לומר, שדין זה, שקודם ארבעים יום אינו עובר, לא נאמר אלא ביחס לאם בלבד, כלומר: ההלכה המונעת בת כהן שהתעברה מאכילת תרומה – אינה חלה כאשר העובר פחות מבן ארבעים יום, שכן לגבי האם אין הדבר נחשב שינוי בגופה, הפוסלה מאכילת תרומה; אך כשאנו דנים לגבי העובר עצמו – הרי הוא נחשב כ'אדם' החל מרגע יצירתו.

(תשובות והנהגות ח"ד סי' פא, רד)

הלכות תרומות פרק ה הלכה ג: ואם הבר עברה - הרי זו מקלקלת למפרע, עד ארבעים יום; שכל הארבעים אינו עבר, אלא מים בעולם הוא חשוב.

הגדרתו של עובר בן פחות מארבעים יום כ'מים', מהווה נושא לדיון בפוסקים.

מדין תורה, הפלת עובר נחשבת כרציחה גמורה, ולפיכך אסור לעשות זאת אף כאשר נמצאים בו מומים שונים. ברם, לענין עובר פחות מבן ארבעים יום נחלקו הדעות: יש שצידדו, על יסוד המבואר כאן, שאין איסור תורה בהריגתו, שהרי בשלב זה עדיין אינו בגדר 'אדם'. מאידך יש שהחמירו בדבר, כי מכיוון שכבר החל התהליך שבסופו יוצר 'אדם', הרי זה בגדר רציחה. בדומה לכך, נחלקו הפוסקים לענין המבואר בהלכה,

נר חנוכה ו'שמן שריפה'

יום רביעי

וטעם הדבר: כיון שאסור להשתמש לאור נרות חנוכה (הל' חנוכה פ"ד ה"ו), נמצא שאין לאדם הנאה מהדלקת השמן, וקיום המצוה בהדלקה זו אינו נחשב 'הנאה' כי 'מצוות לאו ליהנות ניתנו' (מהר"י קורקוס).

ונשאלת השאלה: מדברי הרמב"ם משתמע שרק "מי שאין לו שמן חולין" ראשי להדליק נרות חנוכה ב'שמן שריפה'. ולפי

הלכות תרומות פרק י"א הלכה י"ח: ומי שאין לו שמן חלץ להדליק נר חנוכה - מדליק שמן שריפה, שלא ברשות בהן.

מותר לכהן ליהנות מהדלקת 'שמן שריפה' (היינו, שמן של תרומה שנשטמא, כמבואר לעיל הל' א') אך לישראל הדבר אסור. ומכל מקום, מלמדנו רבנו כאן, שמותר לישראל להדליק נר חנוכה ב'שמן שריפה'.

הלכה יומית לעיון ברמב"ם – בנוסף לשיעורים היומיים ג"פ ליום, פ"א ליום, וסהמ"צ מא

של חולין (אם יש לו) להנאתו ולשימושו, ונמצא שבעקיפין ישנה הנאה מ'שמן שריפה', וגם הנאה כזו אסורה. מה שאין כן אם אין לו שמן של חולין, אזי כל הנאתו היא קיום המצוה בלבד, שאינה נחשבת הנאה, כאמור.

(פרי יצחק ח"ב, כ')

הטעם האמור יש להבין: מדוע מי שיש לו שמן חולין לא ידליק ב'שמן שריפה', והרי סוף סוף "מצוות לאו ליהנות ניתנו" ואין לו כל הנאה מאור הנר?

וההסבר הוא: המדליק בשמן של חולין, אכן אין לו שום הנאה מהדלקה זו, שהרי אסור לו להשתמש לאור הנר. אולם אם נתיר לו להדליק נר חנוכה ב'שמן שריפה' הרי יותר לו שמן

יום חמישי

ביטול ברוב - בכמה?

אך מדבריו במקום אחר (הל' מאכ"א פט"ו ה"ד) משמע, שכמות ההיתר צריכה להיות כפולה מהאיסור. וצריך לחלק בין תערובת של דברים יבשים, שבתערובת כזו די במשהו יותר, לתערובת של נוזלים, שבה אכן יש צורך בכמות כפולה של היתר כנגד האיסור. טעם הדבר: דין ביטול ברוב נלמד מהלכות דיינים, אשר ההלכה נקבעת ע"פ דברי הרוב. ואמנם, שם אין צורך ברוב כפול, אלא די ברוב של אחד (12 דיינים כנגד 11). ומכאן, שאף בתערובת איסור והיתר די בכך.

במה דברים אמורים? בדבר יבש, שכל חלקיו עומדים בפני עצמם. אך בדבר לח, שהוא כלול ומעורב, עלינו להחשיבו כיחידה אחת שלימה, ולפיכך, ריבוי של 'יחידה' אחת כלפי האיסור אינו מתקיים אלא בכמות כפולה של ההיתר כנגד האיסור.

(פמ"ג שער התערובות ח"א פ"א)

הלכות תרומות פרק יד, הלכה ז: **אם יש כָּלֵל הַעֲגוּלִין מֵאֵה לִיָּרֵין, תַּעֲלֶה; וְהוּא, שֵׁישׁ כָּלֵל עֲגוּל מֵהֶן יֵתֵר עַל שְׁנֵי לִיָּרֵין.** איסור שהתערב בתוך היתר - אם כמות ההיתר מרובה על האיסור, מתבטל האיסור. ודנו הפוסקים בכמות הרוב שמבטל את האיסור: יש אומרים שכמות ההיתר צריכה להיות כפולה מכמות האיסור (לדוגמה: 100 גרם של איסור בטל בתוך 200 גרם של היתר). אך יש הסוברים כי די ברוב כלשהו (100 גרם של איסור בתוך 101 גרם של היתר).

שיטתו של הרמב"ם מתבארת בהלכה שלפנינו, בה הוא קובע שליטרא תאנים של תרומה שהתערבה בתוך ה'עגול', מתבטלת ברוב אם יש בעיגול יתר על שני ליטרין, דהיינו: מעט יותר מליטרא אחת של היתר כנגד הליטרא של האיסור, ואין צורך בכמות כפולה.

יום שישי

יצחק אבינו והמעשר

של ה', ועוד בטרם השתמש בהם הוא נותן חלק לה'. העובדה שהכל שייך לה' היא אמת נצחית, אבל על ידי המעשר, הדבר מתגלה. מכאן, שיצחק קשור במיוחד למצות מעשר.

לפי זה ניתן להבין מדרש חז"ל: בפרקי דר"א (רפ"ג) נאמר "וכי יצחק זרע דגן ח'ו, אלא לקח את כל מעשר ממונו וזרע צדקה לעניים". אין הכוונה להוציא דברים ממשוטו של מקרא, אלא ללמדנו שיצחק זרע דגן משום שרצה לקיים את מצות מעשר, ומאחר שמן התורה מצות מעשר היא מהתבואה שלו, לכן יצחק זרע דגן. הרי שתוכן ה'זריעה' של יצחק היה מעשר, והמאמץ המיוחד שלו לקיים מצוה זו מתבאר לאור הקשר המיוחד בין המאפיינים של עבודת יצחק לבין תוכן מצות מעשר.

(לקוטי שיחות כרך ה עמ' 68)

הלכות מעשר, פרק ב הלכה א: **אִינוּ חֵיב לְהַפְרִישׁ מַעֲשֵׂר מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא הַנוֹמֵר פְּרוּתָיו לְאֶבְלָן לְעֶצְמוֹ.**

במנותו את המצוות שקיימו האבות לפני מתן תורה כתב הרמב"ם (הל' מלכים, רפ"ט): "ויצחק הפריש מעשר". והראב"ד משיג עליו: הלוא גם אברהם הפריש מעשר, כמו שכתוב "ויתן לו מעשר מכל"?

מוסבר על כך בתורת החסידות: אברהם התאפיין בהבאת אור אלוקי אל העולם, ואילו עבודתו של יצחק הייתה לגלות את האור האלוקי שבתוך העולם וחפר בארות באדמה עד שמצא במעמקים מים חיים.

תכלית מצות מעשר היא להביא לידי גילוי את ההכרה כי לה' הארץ ומלוואה. בהפרשת מעשר האדם מצהיר שנכסיו הם

שבת קודש

"השבת קובעת"

אבל רבינו הזקן (שו"ע סי' רעא, קו"א סק"ה) אומר שאין מדובר בבין השמשות דוקא, כי: (א) בבין השמשות אי אפשר לייחד פירות טבל לשבת, שאין מעשרין טבל בבין השמשות. (ב) גם אם מייחד פירות טבל בבין השמשות אין בדבריו כלום ולא חל עליהם שבת, כיון שאינם ראויים לשבת. (ג) חובת קידוש מתחילה משקיעת החמה, וגם אם לא אמר "באו ונקדש" אסור לטעום מבין השמשות עד שיקדש.

לכן מפרש, שמדובר באומר כן מבעוד יום, שעל זה אמרו: "כשם ששבת קובעת למעשר", באמירת "פירות אלו לשבת" אסור לאכול מהפירות כבר מבעוד יום עד שיעשר - "כך קובעת לקידוש", שלאחר שאמר "באו ונקדש" אסור לטעום אף מבעוד יום עד שיקדש.

הלכות מעשר, פרק ה' הלכה כ"ב: **הָאֵנָה שְׁהִיתָ מִיְּחֻדָּה לֹא לְאֶבְלָן פְּרוּתָיָהּ בְּשַׁבָּת, וְלִקְטָהּ מִמֶּנָּה בְּלִבְלָהּ - לֹא יֵאָכֵל עַד שִׁיעֶשֶׂר; וְהָאֵיל וּפְרוֹתָיו אֵלּוּ מִיְּחֻדָּן לְשַׁבָּת, וְהַשַּׁבָּת קוֹבְעָתָה.**

אמרו בגמרא (פסחים קה, א): כשם שהשבת קובעת למעשר כך קובעת לקידוש, היינו כשם שהשבת קובעת למעשר ואם אמר "פירות אלו לשבת", חל עליהם שם שבת מיד ואסור לאכול מהם עראי עד שיעשר, כך שבת קובעת לקידוש, שאם אמר "באו ונקדש" חל עליו שבת מיד, ואסור לטעום קודם קידוש כמו בשבת עצמה.

וכתב הכסף משנה (הל' ברכות פ"ד ה"ח) שהדברים אמורים בבין השמשות, אבל משהחשיך כבר חל עליו שבת בלא אמירה וצריך לקדש.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – כ"ו תשרי ה'תשס"ט

יום ראשון

הלכות תרומות

יש בכללן שמונה מצוות - שתיים מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה; וזה הוא פרט: (א) להפריש תרומה גדולה; (ב) להפריש תרומת מעשר; (ג) שלא יקדים תרומות ומעשרות זה לזה, אלא יפריש על הסדר; (ד) שלא יאכל זר תרומה; (ה) שלא יאכל אפלו תושב כהן או שכירו תרומה; (ו) שלא יאכל ערל תרומה; (ז) שלא יאכל כהן טמא תרומה; (ח) שלא תאכל חללה תרומה, ולא מורם מן הקדשים. ובאור מצוות אלו - בפרקים אלו.

הלכות תרומות פרק א

א. התרומות והמעשרות אינן נוהגות מן התורה אלא בארץ ישראל, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. ונביאים התקינו שיהיו נוהגות אף בארץ שנער, מפני שהיא סמוכה לארץ ישראל ורב ישראל הולכין ושכין שם; וחקמים הראשונים התקינו שיהיו נוהגות אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב, מפני שהן סביבות ארץ ישראל.

ב. ארץ ישראל האמורה בכל מקום - היא הארצות שכובש אותן מלך ישראל או שופט או נביא מדעת רב ישראל, וזה הוא הנקרא 'כבוש רבים'. אבל יחיד מישראל או משפחה או שבט שהלכו וכבשו לעצמן מקום - אפלו מן הארץ שנתנה לאברהם - אינו נקרא 'ארץ ישראל', כדי שיתנהגו בו כל המצוות; ומפני זה חלק יהושע ובית דינו כל ארץ ישראל לשבטים, ואף על פי שלא נכבשה - כדי שלא תהיה כבוש יחיד פשיעלה כל שבט ושבט ויכבש חלקו.

ג. הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען, כגון ארם נהרים וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן - אף על פי שמלך ישראל, ועל פי בית דין הגדול היה עושה - אינן בארץ ישראל לכל דבר, ולא בחוצה לארץ לכל דבר כגון בכל ומצרים, אלא יצאו מפלל חוצה לארץ, ולהיותן בארץ ישראל לא הגיעו. ומפני מה ירדו ממעלת ארץ ישראל? מפני שכבש אותן קדם שיכבש כל ארץ ישראל, אלא נשאר בה משכבה עממים; ואלו תפש כל ארץ כנען לגבולותיה תחלה, ואחר כך כבש ארצות אחרות - היה כבוש כל ארץ ישראל לכל דבר. והארצות שכבש דוד, הן הנקראין 'סוריה'.

ד. סוריה - יש דברים שהיא בהן בארץ ישראל, ויש דברים שהיא בהן בחוצה לארץ. והקונה בה קרקע, כקונה בארץ ישראל לענין תרומות ומעשרות ושביעית; והכל בסוריה, מדברי סופרים.

ה. כל שהחזיקו בו עולי מצרים, ונתקדש קדשה ראשונה - בין שגלו, בטלה קדשתו; שקדשה ראשונה - לפי שהיתה מפני הכבוש בלבד, קדשה לשעתה ולא קדשה

לעתיד לבוא. בין שעלו בני הגולה, והחזיקו במקצת הארץ - קדשה קדשה שניה העומדת לעולם, לשעתה ולעתיד לבוא; והניחו אותן המקומות שהחזיקו בהן עולי מצרים ולא החזיקו בהן עולי כנען, ולא פטרום מן התרומה והמעשרות, כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית. ורבנו הקדוש התיר בית שאן, מאותן המקומות שלא החזיקו בהן עולי כנען; והוא נמנה על אשקלון, ופטרה מן המעשרות [לפי שלא היה בהן ריכוז יהודי].

ו. נמצא כל העולם פלו לענין מצוות התלויות בארץ, נחלק לשלש מחלקות - ארץ ישראל, וסוריה, וחוצה לארץ. וארץ ישראל נחלקת לשנים - כל שהחזיקו עולי כנען חלק אחד, והנשאר שהחזיקו בו עולי מצרים בלבד חלק שני. וחוצה לארץ נחלקת לשנים - ארץ מצרים ושנער ועמון ומואב, המצוות נוהגות בהן מדברי סופרים ונביאים; ושאר הארצות, אין תרומות ומעשרות נוהגות בהן.

ז. איזו היא הארץ שהחזיקו עולי מצרים? מרמז שהיא במזרח ארץ ישראל, עד הים הגדול; מאשקלון שהיא לדרום ארץ ישראל, עד עכו שהיא בצפון. היה מהלך מעכו לכזיב - כל הארץ שעל ימיו, שהוא מזרח הדרך - הרי היא בחזקת חוצה לארץ, טמאה משום ארץ העמים, ופטורה מן המעשר ומן השביעית; עד שיודע לה שאותו המקום מארץ ישראל. וכל הארץ שעל שמאלו, שהוא מערב הדרך - הרי היא בחזקת ארץ ישראל, וטהורה היא משום ארץ העמים, וחיבת במעשר ובשביעית; עד שיודע לה שאותו המקום חוצה לארץ. וכל ששופע ויורד מטורי סמנוס ולפנים [=לדרום], ארץ ישראל; מטורי סמנוס ולחוץ [=לצפון], חוצה לארץ. והנניסין [=איים] שבים, רואין אותן כאלו חוט מתוח עליהן מטורי סמנוס ועד נחל מצרים - מן החוט ולפנים, ארץ ישראל; ומן החוט ולחוץ, חוצה לארץ. וזו היא צורתה: [מקום הציור]

ח. מהיכן החזיקו עולי כנען? מן כזיב ולפנים כנגד המזרח [אבל] ומכזיב ולחוץ עד אמנה והיא סמנוס, ועד הנחל והוא נחל מצרים - לא החזיקו בו; וכזיב עצמה, לא החזיקו בה.

ט. איזו היא סוריה? מארץ ישראל ולמטה כנגד ארם נהרים וארם צובה, כל יד פרת עד כבל, כגון דמשק ואחלב וחרן ומנבג וכיוצא בהן עד שנער; וצהר, הרי היא בסוריה. אבל עכו - חוצה לארץ באשקלון, והן תחומי ארץ ישראל.

י. גוי שקנה קרקע בארץ ישראל - לא הפקיעה מן המצוות, אלא הרי היא בקדשתה. לפיכך, אם חזר ישראל ולקחה ממנו, אינה ככבוש יחיד, אלא מפריש תרומות ומעשרות, ומביא בכורים; והכל מן התורה, כאלו לא נמכרה לגוי מעולם. ויש קנן לגוי בסוריה להפקיע מן המעשרות ומן השביעית, כמו שיתבאר.

יח. ישראל שלקח בסוריה שדה מן הגוי עד שלא הביאה שלישי, וחזר ומכרה לגוי מאחר שהביאה שלישי - אם חזר ישראל ולקחה פעם שניה - הרי זה חייב בתרומות ומעשרות, שהרי נתחייבה ביד ישראל.

יט. ישראל שהיה לו קרקע בסוריה, והוריד לה ארס, ושלח לו הארס פרות - הרי אלו פטורין; שאני אומר: 'מן השוק לקח' - והוא, שהיה אותו המין מצוי בשוק.

כ. שתפות הגוי, חייבת בתרומות ומעשרות. כיצד? ישראל וגוי שלקחו שדה בשתפות - אפלו חלקו השדה בקמחה, ואין צריך לומר אם חלקו הגדיש - הרי טבל וחלין מערבין בכל קלח וקלח מחלקו של גוי, אף על פי שמרחן הגוי; וחיובן מדבריהם, כמו שבארנו.

כא. במה דברים אמורים? בארץ ישראל - שהמעשרות של תורה, ובשל תורה אין ברה [בירור למפרע]; אבל אם לקחו שדה בסוריה - הואיל והמעשרות שם מדבריהם - אפלו חלקו הגדיש, חלקו של גוי פטור מכלום.

כב. פרות ארץ ישראל שייצאו לחוצה לארץ, פטורין מן החלה ומן התרומות ומן המעשרות, שנאמר: "אשר אני מביא אתכם שמה" - "שמה" אתם חייבין, ובחוצה לה פטורין. ואם יצאו לסוריה, חייבין מדבריהם. וכן פרות חוצה לארץ שונכנסו לארץ, חייבין בחלה, שנאמר: "שמה" - "שמה" אתם חייבין, בין בפרות הארץ בין בפרות חוצה לארץ. ואם נקבעו למעשר ביד ישראל אחר שונכנסו לארץ, חייבין במעשרות מדבריהם.

כג. עפר חוצה לארץ שבא בספינה לארץ - בזמן שהספינה גוששית [מתחככת] בארץ - הרי הצומח בו חייב בתרומה ומעשרות ושביעית, בצומח בארץ ישראל עצמה. **כד.** אילן שהוא עומד בארץ ונוטה לחוצה לארץ, או עומד בחוצה לארץ ונוטה לארץ - הכל הולך אחר העקר; הוי מקצת שרשיו בארץ, ומקצת שרשיו בחוצה לארץ - אפלו היה צחים סלע מבדיל ביניהן, הרי טבל וחלין מערבין זה בזה.

כה. עציץ נקוב שהיה בו זרע שלא השריש, והיה נקב בארץ ונזפו חוצה לארץ - הולכין אחר הזוף.

כו. התרומה בזמן הזה, ואפלו במקום שהחזיקו עולי בבל, ואפלו בימי עזרא - אינה מן התורה, אלא מדבריהם; שאין לה תרומה של תורה אלא בארץ ישראל, ובזמן שהיו כל ישראל שם, שנאמר: "כי תבואו", ביאת בלכם כשהיו בירשה ראשונה ויכמו שהן עתידין לחזר בירשה שלישית; לא כשהיו בירשה שניה שהיתה בימי עזרא, שהיתה ביאת מקצתן - ולפיכך לא חייבה אותן מן התורה. וכן יראה לי, שהוא הדין במעשרות, שאין חייבין בהן בזמן הזה אלא מדבריהם, כתרומה.

הלכות תרומות פרק ב

א. כל אכל אדם, הנשמר, שגדוליו מן הארץ - חייב בתרומה; ומצות עשה להפריש ממנו ראשית לכהן, שנאמר: "ראשית דגנך תירשך ויצהרך... תתן לו"; מה

יא. פרות הגוי שגדלו בקרקע שקנה בארץ ישראל - אם נגמרה מלאכתן ביד הגוי ומרחן הגוי, פטורין מכלום, שנאמר: "דגנך", ולא דגן גוי. ואם לקחן ישראל אחר שנתלשו קדם שתגמר מלאכתן, וגמרו ישראל - חייבין בכל מן התורה; ומפריש תרומה גדולה ונותנה לכהן, ותרומת מעשר ומזכרה לכהן [לפי שאסורה עליו באכילה], ומעשר ראשון והרי הוא שלו; מפני שהוא אומר ללוי במעשר ולכהן בתרומת מעשר: 'אני באתי מלכת איש שאין אתם יכולין לטל ממנו כלום'. ומפני מה לא יתן תרומת מעשר לכהן, בתרומה גדולה? לפי שנאמר בתרומת מעשר: "כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר" - טבל שאתה לוקח מישראל, אתה מפריש ממנו תרומת מעשר ונותנה לכהן; אבל טבל שאתה לוקח מן הגוי, אין אתה נותן לכהן תרומת מעשר שתפריש ממנו, אלא מזכרה לכהן, ולוקח דמיה.

יב. מכר הגוי הפרות שלו לישראל כשהן מחברין לקרקע - אם עד שלא באו לעונת המעשרות, ונגמרו ביד ישראל - חייבין בכל, ונותן התרומות והמעשרות לבעלים; ואם מכרן אחר שבאו לעונת המעשרות - מפריש תרומת מעשר ומעשר, ונותן מהן לבעלים לפי חשבון. כיצד? לקח תבואה ורועה מן הגוי אחר שהביאה שלישי, ונגמרה ביד ישראל - מפריש תרומות ומעשרות כמו שבארנו, ונותן שני שלישי המעשר ללוי, ושני שלישי תרומת מעשר לכהן, ומזכר לו השלישי.

יג. ישראל שמכר פרותיו לגוי קדם שיבואו לעונת המעשרות, וגמרו הגוי - פטורין מן התרומות ומן המעשרות; ואם אחר שבאו לעונת המעשרות - אף על פי שגמרו הגוי, חייבין בכל מדבריהם. וכן גוי שגמר פרות ישראל - הואיל ודגונו ביד גוי, אינן חייבין בתרומה ומעשרות אלא מדבריהם.

יד. מכר הגוי לישראל פרות מחברין אחר שבאו לעונת המעשרות, ומרחן הגוי ברשות ישראל - אינן חייבין בתרומה ומעשרות, הואיל ובאו לעונת המעשרות ברשות הגוי, ומרחן הגוי - אף על פי שהן ברשות ישראל.

טו. הקונה שדה בסוריה - חייב בתרומות ובמעשרות מדבריהם, כמו שיתחייב מן התורה הקונה בירושלים, כמו שבארנו. אבל הקונה פרות מן הגוים בסוריה, בין תלושין בין מחברין, אפלו קדם שבאו לעונת המעשרות - אף על פי שמרחן ישראל - הואיל ואינן מקרקע שלו, פטורין.

טז. קנה קרקע מן הגוי בסוריה, ופרות מחברין - אם הגיעו לעונת המעשרות ביד הגוי, פטורין; ואם עדין לא הגיעו לעונת המעשרות, הואיל וקנה אותן עם הקרקע, חייב למעשר.

יז. ישראל שהיה ארס לגוי בסוריה - פרותיו פטורין מן המעשרות; לפי שאין לו בגוף הקרקע כלום, ויש לגוי קנן בסוריה להפקיע מן המעשרות, כמו שבארנו. וכן החוכר [מעבד את השדה תמורת כמות תבואה] והמקבל [תמורת אחוז מתפוקת השדה] והשוכר שדה מן הגוי בסוריה, פטור מן המעשרות ומן התרומות.

- פטורין, שהרי קול יש להן, והכל יודעין שהן לקט או שכחה או פאה.

י. הלקט והשכחה והפאה של גוי - חביבין בתרומה ומעשרות, אלא אם כן הפקיר. וכן התבואה והזיתים שלא הביאו שלישי, פטורין מן התרומה ומן המעשרות; ומניין יודע? כל שזרעה ומצמחת, בידוע שהביאה שלישי. עבר והפריש מתבואה וזיתים שלא הביאו שלישי, אינה תרומה. יא. וכן ההפקר - פטור מן התרומה ומן המעשרות, ואפלו הפקיר הכל; אבל הזרע שדה הפקר, חביב בתרומה ומעשרות.

יב. הפקיר קמה וזכה בה, ועבר והפריש ממנה תרומה - הרי זו תרומה; אבל אם הפקיר שבילים וזכה בהן, ועבר והפריש מהן תרומה - אינה תרומה. וכן כל המפריש מדבר שאינו חביב, אינה תרומה; וכן במעשרות. דברים שאין דרכן של רב בני אדם לזרע אותן בגנות ובשדות, אלא חזקתן מן ההפקר - הרי הן פטורין מן התרומה ומן המעשרות; כגון השום בעל בכי, וכצל של רכפה, וגרים הקלקי, ועדשים המצירות, וכיוצא בהן.

יג. נתערב דבר שחביב בתרומה בדבר שאינו חביב - כגון זיתי נקוף [של עניים מדין פאה] שנתערבו בזיתי מסיק, וענבי עוללות בענבי בציר - אם יש לו פרות אחרות, מוציא על החביב לפי חשבון. ואם אין לו אלא אלו - מפריש תרומה ותרומת מעשר על הכל, וכאלו הכל חביב בתרומה; ומפריש מעשר ראשון ומעשר שני, לפי חשבון דבר החביב.

יד. התרומה - לכלה, בין טמאה בין טהורה; אפלו נטמא הדגן או התירוש כלו קדם שפריש, הרי זה חביב להפריש ממנו תרומה בטמאה ולתנה לכהן - שנאמר: "ואני, הנה נתתי לך את משמרת תרומתי" [לשון רבים], אחת טמאה ואחת טהורה. הטהורה, נאכלת לכהנים. והטמאה, יקנו בשרפתה: אם היה שמן, מוליקין אותו; ואם היה דגן וכיוצא בו, מסיקין בו את התנור.

טו. וכן תרומת מעשר - אם נטמאת, או נטמא המעשר - מפרישין אותה בטמאה, ונתנת לכלה להנות בשרפתה. טז. וכל המפריש תרומה גדולה או תרומת מעשר - מברך קדם שפריש בדרך שמכריז על כל המצוות, כמו שבארנו בברכות.

יז. אין מוציאין תרומה מהארץ לחוצה לארץ, אפלו טמאה. ואין מביאין תרומה מחוצה לארץ לארץ. ואם הביא - הרי זו לא תאכל, מפני שהיא טמאה בארץ העמים; ולא תשרף, שלא יאמרו: 'ראינו תרומה שלא נטמאה נשרפת'; ולא תחזר לחוצה לארץ, שמא יאמרו: 'מוציאין תרומה לחוצה לארץ'; אלא מניחין אותה עד שתטמא טמאה ידועה לכל, או עד שיבוא ערב הפסח אם היתה חמץ, ותשרף.

הלכות תרומות פרק ג

א. תרומה גדולה, אין לה שעור מן התורה, שנאמר:

דגן תירוש ויצהר מאכל אדם, וגדוליו מן הארץ, ויש לו בעלים, שנאמר: "דגנה" - אף כל פיוצא בהן חביב בתרומה. וכן במעשרות.

ב. הפרשנין - אף על פי שאין מאכל אדם - הואיל ואוכלין אותן בשני רעבון, חביבין בתרומה ומעשרות. הסיאה והאזוב והקניית שורען מתחלה לאדם, חביבין במעשר; וכן כל פיוצא בהן. ורען לבהמה - אף על פי שנמלך וחשב עליהן לאדם כשהן מחברין - פטורין, שמתשבת חבור אינה כלום. עלו מאליהם בחצר - אם היתה חצר המשמרת פרוחיה - הרי אלו חביבין, שסתמן לאדם; ואם אינה משמרת, פטורין.

ג. ורעוני גנה שאין נאכלין, כגון זרע לפת זרע בצלים וזרע צנון וכיוצא בהן - פטורין מן התרומה ומן המעשרות, מפני שאין אכל; אבל הקצח, חביב בתרומה ומעשרות.

ד. תמרות [דמוי תמר הצמוד לעלה] של תלתן, ושל חרדל, ושל פול הלכן, ושל צלף, והקפרסין [קליפה] של צלף - פטורין, מפני שאין פרי. במה דברים אמורים? בשורען לזרע; אבל זרען לירק, הרי אלו חביבין. וכן האביזנות [הפרי עצמו] של צלף חביבין, מפני שהן פרי.

ה. בספר שזרעה לזרע, ירקה פטור מן התרומה ומן המעשרות; וזרעה לירק, מפריש תרומה ומעשרות מן הירק ומן הזרע. וכן השבת שזרעה לזרע, ירקה פטור; וזרעה לירק - מתעשרת זרע וירק, ואינה מתעשרת זירין [גבעולים]; וזרעה לזירין, מפריש תרומה ומעשרות מן הזרע ומן הירק. וכן השחלים והגרגר שזרען לזרע, מתעשרין זרע וירק. כיצד מתעשרין לזרע ולירק? שאם לקט הירק לאכלו, מפריש תרומה ומעשרות ואחר כך אוכל; וכשייבש ויאסוף הזרע שלו, מפריש מן הזרע.

ו. הירקות - אף על פי שהן מאכל אדם, אינן חביבין במעשרות אלא מדבריהם; לפי שנאמר במעשר: "תבואת זרעך", תבואה וכיוצא בה; אבל הירקות אינם בכלל התבואה. וכן יראה לי, שהוא הדין בתרומה - שהרי נאמר בה: "דגנה תירוש ויצהרך", כל הדומה לאלו; אבל תרומת הירק - מדבריהם, במעשר.

ז. אין מפרישין תרומה ומעשרות מן הירק בחוצה לארץ, ואפלו במקומות שאמרנו שמפרישין בהן מעשרות. וכן ירק הפא מחוצה לארץ לארץ - אף על פי שיש עפר בעקריהן, הרי זה פטור ולא גזרו עליו. התבואה והקטנית שזרען לירק - בטלה דעתו אצל כל אדם, והירק שלחן פטור; והזרע, חביב בתרומה ומעשרות.

ח. התלתן - אף על פי שאינו אכל אדם כשיקשו - הואיל ורב אדם אוכלין אותן בתחלתן, הרי הן חביבין בתרומה ומעשרות.

ט. ואלו פטורין מן התרומה ומן המעשרות: הלקט והשכחה והפאה והפרט והעוללות, אפלו העמיד מהן כרי [ערימה]. ואם עשה מהן גרן בשדה - הקבעו למעשרות, ומפריש מהן תרומה ומעשרות; אבל אם עשה הגרן בעיר

יא. דָּבָר שֶׁדָּרְכּוֹ לְהַמְדֵּד - מוֹדֵד, וְדָבָר הַנִּשְׁקָל - שׁוֹקֵל, וְדָבָר שֶׁאִפְשָׁר לִמְנוֹתוֹ - מוֹנֶה. הִנֵּה אִפְשָׁר לִמְנוֹתוֹ וּלְשָׁקְלוֹ וּלְמִדָּדוֹ - הַמוֹנֶה מִשְׁבַּח, וְהַמּוֹדֵד מִשְׁבַּח מִמֶּנּוּ, וְהַשׁוֹקֵל מִשְׁבַּח מִשְׁנֵיהֶם.

יב. מִצְוַת תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר - שֶׁיִּפְרִישׁ אוֹתָן בֶּן לֹוי מִמַּעֲשָׂרוֹ, שְׁנָאָמֶר: "כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר." וְיֵשׁ לִישְׂרָאֵל לְהַפְרִישׁ אוֹתָהּ, וְלִתְּנָהּ לַלֵּוִי; וְיִתֵּן הַמַּעֲשֵׂר לַלֵּוִי, אַחֵר שֶׁהִפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָתוֹ שֶׁהִיא מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר.

יג. יִשְׂרָאֵל שֶׁהִפְרִישׁ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן כִּשְׁהוּא שְׁבָלִים, קֶדֶם שִׁידוּשׁ וַיִּפְרִישׁ תְּרוּמָה גְדוֹלָה, וַיִּתְּנוּ לַלֵּוִי - אֵין הַלֹּוי חֵיב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְדוֹלָה אַחֵר שִׁידוּשָׁנוּ, אֲלָא תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר בְּלִבְדּוֹ. אָבֵל אִם דֵּשׁ יִשְׂרָאֵל, וְהִפְרִישׁ הַמַּעֲשֵׂר מִן הַדֶּגֶן קֶדֶם שִׁידוּשׁ תְּרוּמָה גְדוֹלָה, וַיִּתְּנוּ לַלֵּוִי - חֵיב הַלֹּוי לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְדוֹלָה, וְתְּרוּמַת מַעֲשֵׂר; מֵאַחֵר שֶׁנִּשְׁעֶשֶׂה דֶּגֶן, נִתְחַיֵּב בְּתְרוּמָה גְדוֹלָה - שְׁנָאָמֶר: "רִאשִׁית דֶּגְנְךָ."

יד. בֶּן לֹוי שֶׁלָּקַח מַעֲשֵׂר שְׁבָלִים - לֹא יִתֵּן תְּרוּמָתוֹ לַלֵּוִי שְׁבָלִים, אֲלָא קוֹנְסִין אוֹתוֹ לְדוּשׁ וּלְזֹרוֹת וּלְתֵן לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַמַּעֲשֵׂר מִן הַדֶּגֶן; וְאִינוּ חֵיב לְתֵן לוֹ מַעֲשֵׂר מִן הַתֶּבֶן אוֹ הַעֲצָה. וְאִם הִפְרִישׁ תְּרוּמַת הַמַּעֲשֵׂר שְׁבָלִים, כִּמוֹ שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ - הֵרִי זֶה כּוֹתֵשׁ, וְנוֹתֵן לַלֵּוִי אֶת הַזֶּרַע וְאֶת הַתֶּבֶן. וּמִפְּנֵי מָה קִנְסוּ אוֹתוֹ לַכֹּתֵשׁ? מִפְּנֵי שֶׁלָּקַח הַמַּעֲשֵׂר שְׁבָלִים, וְהִפְקִיעַ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָה גְדוֹלָה.

טו. בֶּן יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לַלֵּוִי: 'כֶּף אָמַר לִי אָבָא, מַעֲשֵׂר לָךְ בְּיָדִי' - אֵין חוֹשֵׁשִׁין לְתְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שָׁבוּ; שֶׁהִרִי אָבִיו הִפְרִישׁ תְּרוּמָתוֹ, וּלְפִיכָף צִוָּהוּ שֶׁזֶה הַמַּעֲשֵׂר לְפָלוּגֵי הַלֵּוִי. וְאִם אָמַר לוֹ: 'אָמַר לִי אָבָא, כּוֹר מַעֲשֵׂר יֵשׁ לָךְ בְּיָדִי' - חוֹשֵׁשִׁין לְתְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שָׁבוּ.

טז. תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁהִיָּה בֶּה אֶחָד מִשְׁמוֹנֶה בְּשָׁמִינֵית [הלוג, ונקרא קורטוב], מוֹלִיכָה לַלֵּוִי; פְּחוֹת מִכָּאן, אִינוּ מִטְפֵּל בֶּה לְהוֹלִיכָה, אֲלָא מִשְׁלִיכָה בְּאוֹר, וְשׁוֹרְפָה. וּבִינֵין וּבִשְׁמֵן - אִפְלוּ כָל שֶׁהוּא, מוֹלִיכָה לַלֵּוִי; וּבְלִבְדּוֹ שֶׁתִּהְיֶה תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְדִאִית, וְטַהוֹרָה; אָבֵל אִם הִיָּתָה טְמֵאָה, אוֹ שֶׁהִיָּתָה שֶׁל דְּמָאִי - אִם אֵין בֶּה כִּשְׁעוֹר, אִינוּ מִטְפֵּל בֶּה אֲלָא שׁוֹרְפָה.

יז. אֵין תּוֹרְמִין תְּרוּמָה גְדוֹלָה, אֲלָא מִן הַמֶּקֶף. כִּיצַד? הִיוּ לוֹ חֲמִשִּׁים סָאָה בְּבֵית זֶה, וְחֲמִשִּׁים סָאָה בְּבֵית אַחֵר - לֹא יִפְרִישׁ מֵאֶחָד מֵהֶן שְׁתֵּי סָאִין עַל הַמָּאָה, שְׁנִמְצָא מִפְּרִישׁ מִמֶּקוֹם עַל מִקוֹם אַחֵר. וְאִם הִפְרִישׁ שְׁלֹא מִן הַמֶּקֶף, תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה; וְהוּא, שִׁיְהִיָּה הַמִּפְרָשׁ שְׁמוֹר; אָבֵל אִם הִיָּה טַעוֹן בְּדִי יֵין אוֹ שְׁמֶן, וְרָאָה שֶׁהֵן מִשְׁתַּבְּרִין, וְאָמַר: 'הִרִי הֵן תְּרוּמָה עַל פְּרוֹת שְׁבָבִיתִי' - לֹא אָמַר כָּלוּם.

יח. פְּרוֹת הַמִּפְרָשִׁין בְּתוֹךְ הַבֵּית, אוֹ שְׁתֵּי מִגוּרוֹת שְׁבָבִית אֶחָד - תּוֹרֵם מִן אֶחָד עַל הַכֹּל. שְׁקִי תְּבוּאָה, וְעִגּוּלֵי דְבִלָּה, וְחִבִּיּוֹת שֶׁל גְּרוּגְרוֹת - אִם הִיוּ בְּהִקְפָה אַחַת, תּוֹרְמִין מֵאֶחָד עַל הַכֹּל. חִבִּיּוֹת שֶׁל יֵין - עַד שְׁלֹא סָתֵם אֶת פִּיהֶן, תּוֹרֵם מֵאַחַת עַל הַכֹּל; וּמִשְׁסָתֵם, תּוֹרֵם מִכָּל אַחַת וְאַחַת. **יט.** הִנֵּה מִלְקָט גִּפִּי יֵרַק וּמִיָּנִיחַ בִּגְנֵה, תּוֹרֵם מֵאֶחָד עַל

"רִאשִׁית דֶּגְנְךָ" - כָּל שֶׁהוּא, אִפְלוּ חֲטָה אַחַת פּוֹטְרַת אֶת הַכֹּרִי. וּלְכַתְחָלָה, לֹא יִפְרִישׁ אֲלָא כִּשְׁעוֹר שֶׁנִּתְּנוּ חֲכָמִים; וּבִזְמַן הַזֶּה, שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת לְשִׁרְפָה מִפְּנֵי הַטְּמֵאָה, יֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישׁ כָּל שֶׁהוּא לְכַתְחָלָה.

כ. וְכִמָּה הוּא שְׁעוֹרָה שֶׁנִּתְּנוּ חֲכָמִים? עֵין יִפָּה [חֶלֶק] - אֶחָד מֵאַרְבָּעִים; וְהַבִּינִינִית - אֶחָד מִחֲמִשִּׁים; וְעֵין רַעֲה - אֶחָד מִשְׁשִׁים. וְלֹא יִפְחוֹת מֵאֶחָד מִשְׁשִׁים.

ג. כָּל תְּרוּמָה שֶׁאֵין הַכֹּהֲנִים מִקְפִּידִין עָלֶיהָ, כְּגוֹן תְּרוּמַת הַחֲרוּבִין וְהַכְּלִיסִין - נִשְׁלַת לְכַתְחָלָה אֶחָד מִשְׁשִׁים. וְאִלוּ נִשְׁלִין אֶחָד מִשְׁשִׁים: תְּרוּמַת גְּדוּלֵי תְּרוּמָה, וְעֲרוּבֵי תְּרוּמָה, וְתְּרוּמָה טְמֵאָה שֶׁהִיָּתָה הַטְּמֵאָה בְּאֶסֶס אוֹ בְּשִׁגְגָה, וְתְּרוּמַת הַקֶּדֶשׁ, וְתְּרוּמַת חוּצָה לְאֶרֶץ, וְתְּרוּמַת הַקֶּצֶחַ, וְהַכְּלִיסִין, וְהַחֲרוּבִין, וְהַגְּמִזִּיּוֹת, וְהַתְּרוּמוֹסִין, וְשְׁעוֹרִין אֲדוּמִיּוֹת, וְכִיּוֹצָא בֵּהֶן, וּפְרוֹת עֲצִין שְׁאִינוּ נְקוּב; וְכֵן הָאִפְסִיטְרוּפִין כִּשְׁתּוֹרְמִין פְּרוֹת יְתוּמִים, תּוֹרְמִין אֶחָד מִשְׁשִׁים.

ד. אֵין תּוֹרְמִין תְּרוּמָה זוֹ לֹא בְּמִדָּה, וְלֹא בְּמִשְׁקָל, וְלֹא בְּמִנְיָן - לְפִי שְׁלֹא נֵאֱמַר בֶּה שְׁעוֹר; אֲלָא אוֹמֵד, וּמִפְּרִישׁ בִּדְעָתוֹ כִּמוֹ אֶחָד מִחֲמִשִּׁים. אָבֵל תּוֹרֵם הוּא אֶת הַמִּדּוּד וְאֶת הַשְּׁקוּל וְאֶת הַמִּנּוּי. וְלֹא יִתְרֵם בְּסֵל וּבְקָפָה שֶׁמִּדְּתָן יְדוּעָה, אָבֵל תּוֹרֵם הוּא בֶּהן חֲצֵן אוֹ שְׁלִישֵׁן. וְלֹא יִתְרֵם בְּסָאָה חֲצִיָּה, שֶׁחֲצִיָּה מִדָּה.

ה. הַמִּרְבֶּה בְּתְרוּמָה - הוּאִיל וְשִׁיר מִקְצַת חֲלִין, הִרִי זוֹ תְּרוּמָה; אָבֵל אִם אָמַר: 'כָּל הַפְּרוֹת הָאֵלוּ תְּרוּמָה', לֹא אָמַר כָּלוּם. הַמִּתְכַּוֵּן לְתֵרֵם אֶחָד מַעֲשֵׂרָהּ, וְעָלָתָה בִּידוֹ אֶחָד מִשְׁשִׁים - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה; נִתְכַּוֵּן לְתֵרֵם אֶחָד מִשְׁשִׁים, וְעָלָתָה בִּידוֹ אֶחָד מִחֲמִשִּׁים - אֵינָה תְּרוּמָה.

ו. הַמִּפְרִישׁ תְּרוּמָה, וְעָלָתָה בִּידוֹ אִפְלוּ אֶחָד מִעֲשָׂרִים - תְּרוּמָתוֹ תְּרוּמָה. תֵּרֵם וְעָלָתָה בִּידוֹ אֶחָד מִשְׁשִׁים, וְחִזּוֹר וְהוֹסִיף לְשֵׁם תְּרוּמָה - אוֹתָהּ הִתּוֹסַפֶּת חֵיבַת בְּמַעֲשָׂרוֹת; וּמִפְּרִישׁ מִמֶּנָּה הִכְהֵן הַמַּעֲשָׂרוֹת, וְאַחֵר כֶּף יֹאכֻלָּנָה. תֵּרֵם וְעָלָתָה בִּידוֹ אֶחָד מִחֲמִשִּׁים וְאַחַת - הִרִי זוֹ תְּרוּמָה, וְחִזּוֹר וְיִתְרֵם פַּעַם שְׁנִיָּה בְּדִי לְהִשְׁלִים הַשְּׁעוֹר שֶׁבִּדְעָתוֹ; וְהִתּוֹסַפֶּת הַזֹּאת - יֵשׁ לוֹ לְהַפְרִישָׁהּ בְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן, אָבֵל לֹא יִפְרִישָׁנָה אֲלָא מִן הַמֶּקֶף [הסמור, ומבואר להלן] בְּרִאשׁוֹנָה.

ז. הַמִּפְרִישׁ מִקְצַת הַתְּרוּמָה - אוֹתוֹ הַמִּקְצַת אֵינוּ תְּרוּמָה, וְהִרִי הוּא כְּחוֹלֵק הַכֹּרִי; וְאִף עַל פִּי כֶּן, צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ תְּרוּמַת אוֹתוֹ מִקְצַת מִמֶּנּוּ, וְלֹא יִפְרִישׁ עָלָיו מִפְּרוֹת אַחֲרוֹת. **ח.** הִפְרִישׁ מִקְצַת תְּרוּמָה מִכִּרִי זֶה, וּמִקְצַת תְּרוּמַת כִּרִי אַחֵר מִמֶּנּוּ - הִרִי זֶה לֹא יִתְרֵם מִזֶּה עַל זֶה. הָאוֹמֵר: 'תְּרוּמַת הַכֹּרִי הַזֶּה לְתוֹכוֹ' - אִם אָמַר 'בְּצִפּוֹנוֹ' אוֹ 'בְּדְרוֹמוֹ' - קָרָא שֵׁם, וְחֵיב לְהַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמָתוֹ; וְאִם לֹא עֵין [סימון] מִקוֹם, לֹא אָמַר כָּלוּם.

ט. אָמַר: 'תְּרוּמַת הַכֹּרִי הַזֶּה וְהַכֹּרִי הַזֶּה בְּזֶה' - מִקוֹם שֶׁנִּסְתַּיְמָה תְּרוּמָתוֹ שֶׁל שְׁנֵי. **י.** תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר, אֵין מִפְּרִישִׁין אוֹתָהּ בְּאֶמֶד; אֲלָא מִדְּקֶדֶק כִּשְׁעוֹרָה, וְאִפְלוּ בִּזְמַן הַזֶּה - שֶׁהִרִי שְׁעוֹרָה מִכָּרֵשׁ בְּתוֹרָה.

הבצעים. אכל התורם משלו על של אחרים - הרי זו תרומה, ותקן פרוותיה; וטובת הנאה שלו, שנותנה לכל כהן שירצה.

ג. התורם שלא ברשות, או שירד לתוך שדה חברו ולקט פרות שלא ברשות כדי שיקחם ותרים - אם בא בעל הבית ואמר לו: 'הלך אצל הפות' - אם היו שם יפות ממה שתרים - תרומתו תרומה, שהרי אינו מקפיד; ואם לא היו שם יפות ממה שתרים - אין תרומתו תרומה, שלא אמר לו אלא על דרך מחוי. ואם בא בעל הבית ולקט והוסיף - בין יש לו יפות מהן בין אין לו, תרומתו תרומה.

ד. חמשה לא יתרמו; ואם תרמו, תרומתן תרומה: חרש מדבר ואינו שומע, לפי שאינו שומע הבכרה; והאלם ששומע ואינו מדבר, והערים - מפני שאינן יכולין לברך; והשכור והסומה - מפני שאינן יכולין לכוין ולהפריש את הכפה.

ה. קטן שהגיע לעונת גדרים - אף על פי שלא הביא שתי שערות, ולא נעשה גדול - אם תרם, תרומתו תרומה, ואפלו בתרומה של תורה; הואיל ונדרהו והקדשן קימין מן התורה, כמו שבארנו בגדרים.

ו. האומר לשלוחו: 'צא ותרם לי', והלך לתרם, ואינו יודע אם תרם או לא תרם, ובא ומצא כריו תרים - אין חזקתו תרים; שאין אומרים באסורין חזקת שליח עושה שליחותו להקל, אלא להחמיר; וחושש שמא אחר תרם שלא ברשות.

ז. האומר לשלוחו: 'צא ותרם' - תורם בדעתו של בעל הבית: אם היה יודע בו שהוא בעל עין רעה, מפריש אחד מששים; ואם היה בעל נפש שבועה, מפריש לו אחד מארבעים. ואם אינו יודע דעתו - מפריש לו בבינונית, אחד מתשעים. נתפון לבינונית, ועלתה בידו אחד מארבעים או אחד מששים - תרומתו תרומה; ואם נתפון להוסיף על הבינונית, ותרים אפלו אחד מתשעה וארבעים - אין תרומתו תרומה.

ח. פרות השתפין - חביבין בתרומה ומעשרות, שנאמר: 'מעשרתיכם', אפלו של שנים; והשתפין אין צריכין לטל רשות זה מזה, אלא כל התורם מהן, תרומתו תרומה. תרים אחד מהן, ובא השני ותרים תרומה, שהרי לא ידע שתרים חברו - אם היו ממחין זה על זה, תרומת השני אינה תרומה. ואם לא היו ממחין ותרים הראשון בפשעו, אין תרומת השני תרומה; ואם לא תרים הראשון בפשעו, תרומת שניהן תרומה.

ט. האומר לשתפו או לכן ביתו או לעבדו ושפחתו: 'תרם', והלכו לתרם, ובטל שליחותן קדם שיתרמו - אם לא שנה השליח, תרומתו תרומה; ואם שנה - כגון שאמר לו: 'תרם מן הצפון', ותרים מן הדרום - הואיל ובטל שליחותו מקדם, אינה תרומה.

י. ארים שתרים, ובא בעל הבית ועכב - אם עד שלא תרים עכב, אין תרומתו תרומה; ואם משתרים עכב, תרומתו תרומה. והאפטרופין תורמין נכסי תומים.

הכל. הביא מין אחד ביניהן, תורם מכל אחד ואחד; הביא מינין הרבה בקפה, כרוב מלמעלה וכרוב מלמטה ומין אחר באמצע - לא יתרם מן העליון על התחתון. ואם הקיף חמשה צבירין בגרן - תורם מאחד על הכל, בזמן שעקר הגרן קים; אין עקר הגרן קים, תורם מכל אחד ואחד.

כ. תרומת מעשר - מפרישין אותה שלא מן המקף, שנאמר: "מכל מעשרותיכם [מתנותיכם] תרימו"; אפלו מעשר אחד במדינה זו, ומעשר אחר במדינה אחרת - מפריש תרומה אחת על הכל. ותלמידי חכמים אין תורמין אלא מן המקף, ואפלו תרומת מעשר.

כא. בן לוי שהיה לו מעשר ראשון שלא נטלה ממנו תרומתו, והניחו להיות מפריש עליו והולך, והוא בטבלו - מה שעשה עשוי, שנאמר: "כי את מעשר בני ישראל, אשר ירמו לה", מלמד שהוא עושה את כל תרומה לאחר.

כב. הפריש ממנו תרומת מעשר תחלה, ואחר כך הניחו להיות מפריש עליו והולך עד שיעשה כל תרומת מעשר, ויתננו לכהן - לא עשה כלום, שנאמר: "את מקדשו, ממנו"; בזמן שקדשיו בתוכו, עושה אותו תרומה לאחרים; אין קדשיו בתוכו, אינו עושה אותו תרומה לאחרים. וכן המניח פרות להיות מפריש עליהן תרומה גדולה, צריך שיהיה טבלין לתרומה; ואם הניחו להיות מפריש עליהן מעשר, צריך שיהיה טבלין למעשר.

כג. כשפרישין תרומות ומעשרות, מפרישין אותן על הסדר. כיצד? מפריש בכורים תחלה לכל, ואחר כך תרומה גדולה, ואחר כך מעשר ראשון, ואחר כך מעשר שני או מעשר עני. והמקדים שני לראשון, או מעשר לתרומה, או שהקדים תרומה לכבורים - אף על פי שעבר על לא תעשה, מה שעשה עשוי. ומנין שהוא בלא תעשה? שנאמר: "מלאתך ודמעך לא תאחר", לא תאחר דבר שראוי להקדימו; ואין לזקין על לאו זה.

כד. הרוצה להפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר כאחד - מפריש אחד משלשה ושלשים ושלש [שהם שלושה מתוך מאה - שנים לתרומה גדולה, ואחד לתרומת מעשר], ואומר: 'אחד ממאה שיש כאן, הרי הוא בצד זה שהפרישתי, והרי הוא חלין; והנשאר מזה שהפרישתי, הוא תרומה על הכל; והמעשר שראוי להיות למאה חלין אלו, הרי הוא בצד זה שהפרישתי; וזה הנשאר יתר על התרומה ממה שהפרישתי, הרי הוא תרומת מעשר על הכל'.

יום שני

הלכות תרומות פרק ד

א. עושה אדם שליח להפריש לו תרומות ומעשרות - שנאמר: "בן תרימו גם אתם", לרבות את השליח; ואין עושין שליח גוי, שנאמר: "גם אתם" - מה אתם בני ברית, אף שלוחכם בני ברית.

ב. חמשה לא יתרמו; ואם תרמו, אין תרומתן תרומה: חרש, והשוטה, והקטן; והנכרי שתרים של ישראל, ואפלו ברשותו; והתורם את שאינו שלו, שלא ברשות

ועל מה שבוזגין [קליפות]. התורם את הבור של יין, צריך שיכנון את לבו לתרם על מה שבגפת [פסולות ויש גורסים בגת]. ואם לא נתכנון, אלא תרם סתם - נפטר הכל; שתנאי בית דין הוא, שהתרומה על הכל. התורם כלכלה של תאנים, ונמצאו תאנים בצד הכלכלה - הרי אלו פטורים, מפני שכלבו לתרם על הכל.

הלכות תרומות פרק ה

א. אין תורמין אלא מן היפה, שנאמר: "בהרימכם את חלבו ממנו"; ואם אין שם כהן - תורם מן המתקנים, אף על פי שיש שם יפה שאינו מתקנים. כיצד? תורם תאנים על הגרורות [תאנים מיובשות]; ובמקום שאין בו כהן, תורם גרורות על התאנים. ואם רגיל לעשות תאנים גרורות - תורם מן התאנים על הגרורות, אפלו במקום שאין בו כהן. אכל במקום שיש בו כהן - אין תורמין מן הגרורות על התאנים, אפלו במקום שדרכן לעשות תאנים גרורות.

ב. ותורמין בצל שלם, אף על פי שהוא קטן, אכל לא חצי בצל, אף על פי שהוא גדול - בכל מקום. אין תורמין ממין על שאינו מינו, שנאמר: "כדגן מן הגרן, וכמלאה מן היקב"; ואם תרם, אינה תרומה.

ג. הקשות והמלפפון - מין אחד, כל מין חטים אחד, כל מין תאנים וגרורות ודבילה אחד; ותורם מזה על זה. וכל שהוא כלאים בחברו - לא יתרם מזה על זה, אפלו מן היפה על הרע. כיצד? היו לו חמשים סאה חטים וחמשים שעורים בבית אחד, והפריש על הכל שני סאין חטים - אינן תרומה. וכל שאינו כלאים בחברו - תורם מן היפה על הרע, אכל לא מן הרע על היפה; ואם תרם מן הרע על היפה, תרומתו תרומה - חוץ מן הזנין על החטים, מפני שאין הזנין מאכל אדם.

ד. אין תורמין מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו, ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שנגמרה מלאכתו, ולא מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו - שנאמר: "כדגן מן הגרן, וכמלאה מן היקב", מן הגמור על הגמור; ואם תרמו, תרומתן תרומה.

ה. מאימתי תורמין את הגרן? משכבר [יסנו]; כבר מקצת, תורם מן הכבד על שאינו כבד. המכנס שבילים לתוך ביתו לעשותן מלילות [לאכלם כמות שהן], הרי זה תורם מהן שבילים.

ו. מאימתי תורמין את הגת? משיהלכו בה שתי וערב; מאימתי תורמין את הזיתים? משיעטנו [מתחילת סחיתם].

ז. אין תורמין מן הטהור על הטמא; ואם תרם, תרומתו תרומה. והלכה למשה מסיני, שעגול של דבילה שנטמא מקצתו - תורמין לכתחלה מן הטהור שבו על הטמא שבו. ולא העגול כלכד שהוא גוף אחד, אלא אפלו אגדה של ירק, אפלו ערמה של חטים שנטמאת מקצתה - תורמין מן הטהור שבה על הטמא שבה. אכל אם היו שני עגולים

יא. הגנב והגזלן והאנס, תרומתן תרומה; ואם היו הבעלים רודפין, אין תרומתן תרומה.

יב. הבן והשכיר והעבד והאשה, תורמין על מה שהן אוכלין; אבל לא יתרמו על הכל, שאין אדם תורם דבר שאינו שלו. הבן בשאובל על שלחן אביו, והאשה בעסותה - תורמין, מפני שהן ברשות.

יג. הפועלים, אין להן רשות לתרם שלא מדעת בעל הבית; חוץ מן הדורכין בגת - שאם ירצו לטמא את הבין, הרי הם מטמאין אותו מיד; ולפי שמסר להן והאמינם על כך, הרי הן כשלוהין, ואם תרמו, תרומתם תרומה.

יד. ופועל שאמר לו בעל הבית: 'כנש לי גרני', ותרם, ואחר כך כנש - תרומתו תרומה.

טו. הנכרי שהפריש תרומה משלו - דין תורה שאינה תרומה, לפי שאינו חיב. ומדבריהם גזרו, שתהיה תרומתן תרומה; גזרה - משום בעלי כיסין, שלא יהיה זה הממון לישראל, ויתלה אותו בגוי כדי לפטרו. ובדקין את הגוי שהפריש תרומה: אם אמר, 'בדעת ישראל הפרשתי', תנתן לכהן; ואם לאו - טעונה גזירה, שמא כלבו לשמים. במה דברים אמורים? בארץ ישראל. אכל גוי שהפריש תרומה בחוצה לארץ, לא גזרו עליה; מודיעין אותו שאינו צריך, ואינה תרומה כלל.

טז. המתכונן לומר 'תרומה' ואמר 'מעשר', 'מעשר' ואמר 'תרומה' - לא אמר כלום; עד שיהיה פיו ולבו שוין. הפריש תרומה במחשבתו, ולא הוציא בשפתיו כלום - הרי זו תרומה, שנאמר: "ונחשב לכם תרומתכם", במחשבה בלבד תהיה תרומה.

יז. המפריש תרומה על תנאי - אם נתקם התנאי, הרי היא תרומה; ואם לא נתקם, אינה תרומה. וכן המפריש תרומה או מעשרות, ונתם עליהם - הרי זה נשאל עליהן לחכם ומתיר לו, כדרך שמתירין שאר הנדרים, ונתחזר חלין פמות שהיתה - עד שיפריש פעם שניה אותה שהפריש תחלה, או פרות אחרות.

יח. התורם בור של יין, ואמר: 'הרי זו תרומה על מנת שתעלה שלם' - צריך שתעלה שלם מן השכר ומן השפיקה, אבל לא מן הטמא; ואם נשברה, אינה מדמעת. הניחה במקום שאם תשבר שם או תתגלגל לא תגיע לבור - הרי זו מדמעת, שכל נתיקים התנאי.

יט. במה דברים אמורים? בתרומה גדולה. אכל בתרומת מעשר, שמתר לתרם שלא מן המקף - בין שעלתה, נתקם תנאו; והרי היא תרומת מעשר - ואף על פי שנשברה או נשפכה, ואין צריך לומר שנטמאת.

כ. האומר: 'שלמעה תרומה ושלמטה חלין', או 'שלמעה חלין ושלמטה תרומה' - דבריו קיימין, שהדבר תלוי בדעת התורם.

כא. התורם את הגרן - צריך שיכנון את לבו שתהיה זו תרומה על הפרי, ועל מה שבקטעין [שבבליס קטועות שלא נידושו], ועל מה שבבדדן, ועל מה שבתוף התבן. התורם את היקב - צריך שיכנון את לבו לתרם על מה שבחרצנין,

דבר שהוא חייב מדבריהם, ולא מן החייב מדבריהם על החייב מן התורה. ואם תרם - תרומתו תרומה, ויחזור ויתרם. **טו.** עציץ נקוב, הרי הוא בארץ. וכמה יהיה בנקב? כדי שרש קטן, והוא פחות מכזית. ורע תבואה בעציץ שאינו נקוב, והביאה שליש, ואחר כך נקבו, ונגמרה התבואה והוא נקוב - הרי הוא כצומח בשאינו נקוב; עד שינקבו קדם שיביאו שליש.

טז. התורם מפרות הגדלין בארץ על הגדלין בעציץ נקוב, או מפרות עציץ נקוב על הגדלין בארץ - תרומתו תרומה. תרם משאינו נקוב על הנקוב - תרומתו תרומה, ויחזור ויתרם. תרם מן הנקוב על שאינו נקוב - תרומתו תרומה, ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות במקום אחר.

יז. התורם מן הדמאי על הדמאי, ומן הדמאי על הודאי - תרומתו תרומה, ויחזור ויתרם מכל אחד ואחד בפני עצמו. תרם מן הודאי על הדמאי - תרומתו תרומה, ולא תאכל עד שיוציא עליה תרומה ומעשרות.

יח. אין תורמין שבילים על החטים, וזיתים על שמן, וענבים על זין; ואם תרם, אינה תרומה - גזרה, שלא יטריח את הכהן לכתש ולזרף. אבל תורמין שמן על זיתים הנקבשין, וזין על ענבים לעשותן צמוקין; למה זה דומה? לתורם משגי מינין שאינן פלאים זה בזה, מן הזפה על הרע. וכן תורמין מזיתי שמן על זיתי כבש, אבל לא מזיתי כבש על זיתי שמן; מינין שאינם מבשיל על המבשיל, אבל לא מן המבשיל על שאינו מבשיל; מן הצלול על שאינו צלול, אבל לא משאינו צלול על הצלול; מתאנים על גרונרות במנן, מגרונרות על התאנים במדה, אבל לא תאנים על גרונרות במדה, ולא גרונרות על תאנים במנן - כדי שיתרם לעולם בעין זפה. ותורמין חטים על הפת, אבל לא מן הפת על החטים אלא לפי חשבון. ובכל אלו - אם תרם, תרומתו תרומה.

יט. אין תורמין שמן על זיתים הנקבשין, ולא זין על ענבים הנדרכות - שזה דומה לתורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו. ואם תרם - תרומתו תרומה, ויחזור ויתרם מן הזיתים והענבים בפני עצמן. הראשונה מדמעת בפני עצמה, והאוכלה חייב עליה כשאר תרומות גמורות; אבל לא השנייה.

כ. מי שתרם שמן על זיתים שדעתו לאכלן, או זיתים על זיתים ודעתו על הכל לאכילה, או שתרם זין על ענבים שהם לאכילה, או ענבים על ענבים והכל לאכילה, ונמלך לדרכן, ודרף הזיתים והענבים שפכר תרם עליהן - אינו צריך לחזור ולתרם.

כא. אין תורמין חמץ על זין, אבל תורמין זין על חמץ - שהיין והחמץ, מין אחד הן; היה בלבד לתרם חמץ על חמץ, ונמצא החמץ שתרם זין - אינה תרומה.

כב. התורם חבית של זין על היין, ונמצאת חמץ - אם נודע שהיתה חמץ עד שלא תרמה, אינה תרומה; ואם

או שתי אגדות או שתי ערמות, אחת טמאה ואחת טהורה בצדה - לא יתרם מן הטהור על הטמא לכתחלה. ותורמין תרומת מעשר מן הטהור על הטמא לכתחלה - שנאמר: "את מקדשו ממנו", טל מן המקדש שבו.

כג. אין תורמין מן הטמא על הטהור. ואם תרם - בשוגג, תרומתו תרומה; במזיד - לא תקן את השקרים, וזה שהרים תרומה, ויחזור ויתרם. במה דברים אמורים? שלא ידע בטמאה; אבל אם ידע, ושגג שמתר לתרם מן הטמא על הטהור - הרי הוא כמזיד. וכן בתרומת מעשר.

כד. אין תורמין מן המחקר על התלוש, ולא מן התלוש על המחקר. ביצד? היו לו פרות תלושין, ואמר: 'פרות אלו יהיו תרומה על פרות אלו המחקרים' [שאינם שלון], אפלו אמר 'לכשיתלשו', או שהיו לו שתי ערוגות, ואמר: 'פרות ערוגה זו תלושין' יהיו תרומה על פרות ערוגה זו מחכרים', או שאמר: 'פרות ערוגה זו מחכרין' יהיו תרומה על פרות ערוגה זו תלושין' - לא אמר כלום. אבל אם אמר: 'פרות ערוגה זו תלושין' יהיו תרומה על פרות ערוגה זו לכשיתלשו', ונתלשו - הואיל וכידו לתלשם, אינו מחסר מעשה; ולכשיתלשו שניהן, דבריו קצמין; והוא, שיביאו שתייהן שליש בעת שיאמר.

כה. אין תורמין מן הלח על היבש, ולא מן היבש על הלח; ואם תרם, תרומתו תרומה. ביצד? לקט ירק היום, ולקט ממנו למחר - אין תורמין מזה על זה, אלא אם כן דרכו להשתמר שני ימים; וכן ירק שדרכו להשתמר שלשה ימים, כגון המלפפונות - כל שלקט בשלשת הימים מצטרף, ותורם מזה על זה. ירק שדרכו להשתמר יום אחד בלבד, ולקט בשחרית ולקט בערב - תורם מזה על זה.

כו. אין תורמין מפרות שנה זו על פרות שנה שעברה, ולא מפרות שנה שעברה על פרות שנה זו; ואם תרם - אינה תרומה, שנאמר: "שנה שנה". לקט ירק ערב ראש השנה עד שלא באה השמש, ויחזור ולקט אחר שבאה השמש - אין תורמין מזה על זה; שנה חדש, וזה לשון. וכן אם לקט אתרוג בערב חמשה עשר בשבט עד שלא באה השמש, ויחזור ולקט אתרוג אחר משבאה השמש - אין תורמין מזה על זה; מפני שאחד בתשרי ראש השנה למעשרות תבואה וירקות וקטניות, וחמשה עשר בשבט ראש השנה למעשרות האילן.

כז. אין תורמין פרות הארץ על פרות חוצה לארץ, ולא מפרות חוצה לארץ על פרות הארץ, ולא מפרות פרות סוריה, ולא מפרות סוריה על פרות הארץ. ולא מפרות שאינן חייבין בתרומה, כגון לקט שכחה או פרות שנתרמה תרומתם, על פרות שחייבין בתרומה, ולא מפרות שחייבין בתרומה, על פרות הפטורין. ואם תרם, אינה תרומה.

כח. המפריש תרומה ממעשר ראשון שלא נטלה תרומתו, או ממעשר שני והקדש שלא נפדו, על פרות אחרות - אין תרומתו תרומה.

כט. אין תורמין מדבר שהוא חייב בתרומה מן התורה על

ד. חֲרֻשֶׁת וְשׁוּטָה שְׁנֹשְׂאֵת לָכֶהָ - אֵינָה אוֹכֶלֶת בְּתֵרוּמָה, אֲפֹלוּ הָשִׂיאה אביה; גִּזְרָה שְׁמָא יֵשֵׁא חֲרֻשׁ כֹּהֵן לְחֲרֻשֶׁת,

ד. מי שְהִיָּה אוֹכֵל בְּתְרוּמָה, וְהִרְגִּישׁ שֶׁנִּדְעָזְעוּ אֲבָרָיו לְהוֹצִיא שְׂכֶבֶת זָרַע - אוֹתוֹ בְּאֶמָּה, וּבֹלַע אֶת הַתְּרוּמָה.
ה. הַשּׁוֹטֵה וְהַחֹרֵשׁ, מִטְבִּילִין אוֹתָן וּמֵאֲכִילִין אוֹתָן תְּרוּמָה אַחֵר שִׁיעָרִיבוּ שְׁמֶשֶׁן. וּמִשְׁמֵרִין אוֹתָן, שְׁלֹא יִישְׁנוּ אַחֵר הַטְּבִילָה; שְׁאֵם יִישְׁנוּ - טְמֵאִים, אֲלֵא אִם כֵּן עָשׂוּ לָהֶם כִּיס שֶׁל נִחֻשֶׁת [הַמוֹצֵחַ לְאִיבָרָם וּמֵאֲפָשֶׁר מִעֵקֶב וּבְדִיקָה], שְׁמָא יִרְאֶה קָרִי.

ו. רוֹכְבֵי גְמָלִים - אֲסוּרִין לֶאֱכֹל בְּתְרוּמָה, עַד שִׁטְבְּלוּ וַיַּעֲרִיבוּ שְׁמֶשֶׁן; שֶׁהֵן בְּחֻזְקַת טְמֵאָה, מִפְּנֵי חֲמוּם. הִרְכִּיבָה עַל עוֹר הַגָּמֶל, מוֹצִיא טֶפֶה שֶׁל שְׂכֶבֶת זָרַע.

ז. הַמְשַׁמֵּשֶׁת מִטְהָה - אִם לֹא נִתְהַפְּכָה בְּשַׁעַת תְּשֻׁמִּישׁ - טְבִילָה, וְאוֹכֵלָה בְּתְרוּמָה לְעֵרֵב; וְאִם נִתְהַפְּכָה בְּשַׁעַת תְּשֻׁמִּישׁ - הִרִי זֶה אֲסוּרָה לֶאֱכֹל בְּתְרוּמָה כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים, שְׁאֵי אֶפְשָׁר לָהּ שְׁלֹא תִפְּלֹט וְתִהְיֶה טְמֵאָה, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר בְּמִקְוָמוּ.

ח. תְּרוּמַת חוּצָה לְאֶרֶץ - הוֹאִיל וְעָקְרָה מִדְּבָרֶיהֶם - אֵינָה אֲסוּרָה בְּאֲכִילָה, אֲלֵא לִכְהֵן שִׁטְמָאָה יוֹצֵאָה עָלָיו מְגוּפּוֹ, וְהֵן: בְּעָלֵי קְרָאִין, וְזָבִין, וְזָבוֹת, וְנִדְוֹת, וְיֹלְדוֹת. וְכֵלָן שִׁטְבְּלוּ - מִתְּרִין לֶאֱכֹלָה, אֲפִי עַל פִּי שְׁלֹא הִעָרִיבוּ שְׁמֶשׁ. אֲבָל טְמֵאֵי מְגַע טְמֵאוֹת - בֵּין שֶׁנִּגַּע בְּמַת שְׁאֵי אֶפְשָׁר לָנוּ הַיּוֹם לִטְהַר מִמֶּנּוּ, בֵּין שֶׁנִּגַּע בְּשֶׁרֶץ - אֵינוֹ צָרִיף לְטַבֵּל לְתְרוּמַת חוּצָה לְאֶרֶץ.

ט. לְפִיכָף, כֵּהֵן שֶׁעֲדִין לֹא רָאָה קָרִי, וְקִטְנָה שֶׁעֲדִין לֹא רָאָת דָּם נִדָּה - אוֹכֵלִין אוֹתָהּ תָּמִיד בְּלֹא בְדִיקָה, שֶׁחֻזְקָתָן שְׁלֹא יִצָּאָה טְמֵאָה עֲדִין עָלֶיהֶן. וְהַמְצָרַע, הִרִי הוּא כְּמִי שִׁטְמָאָה יוֹצֵאָה עָלָיו מְגוּפּוֹ; וְהוּא, שִׁטְמָא אוֹתוֹ כֵּהֵן מִיָּחָס; אֲבָל קִדָּם שִׁטְמָאוֹ הִכְהֵן, טְהוֹר הוּא.

י. כֵּהֵן עָרֵל, אֲסוּר לֶאֱכֹל בְּתְרוּמָה מִדֵּין תּוֹרָה - שֶׁהִרִי נִגְאָמַר "תּוֹשֵׁב וְשָׂכִיר" בְּתְרוּמָה, וְנִגְאָמַר "תּוֹשֵׁב וְשָׂכִיר" בְּפֶסֶח; מֵה תּוֹשֵׁב וְשָׂכִיר הָאֲמוֹר בְּפֶסֶח, עָרֵל אֲסוּר בּוֹ - אֲפִי תּוֹשֵׁב וְשָׂכִיר הָאֲמוֹר בְּתְרוּמָה, עָרֵל אֲסוּר בָּהּ. וְאִם אֲבָל, לֹקֵה מִן הַתּוֹרָה. מִשּׁוּם - מִתֵּר לֶאֱכֹל בְּתְרוּמָה, וְאֲפִי עַל פִּי שֶׁנִּרְאָה כְּעָרֵל; וּמִדְּבָרֵי סוֹפְרִים, שִׁמּוּל פֶּעַם שְׁנִיָּה, עַד שִׁנְרָאָה מִהוּל.

יא. וְהַנּוֹלֵד מִהוּל, אוֹכֵל בְּתְרוּמָה; וְהַטְּמֵאִים אֵינוֹ אוֹכֵל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק עָרֵל. וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, מֵל וְאוֹכֵל.

יב. הָעָרֵל וְכָל הַטְּמֵאִים - אֲפִי עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין לֶאֱכֹל בְּתְרוּמָה, נִשְׁיָהֵן וְעִבְדֵיהֶן אוֹכֵלִין.

יג. פְּצוּעַ דָּבָר וְכֹרֹת שִׁפְכָה - הֵם וְעִבְדֵיהֶן אוֹכֵלִין, וְנִשְׁיָהֵן לֹא יֹאכְלוּ. אִם לֹא יָדַע אֶת אִשְׁתּוֹ מִשְׁנַעֲשֶׂה פְּצוּעַ דָּבָר וְכֹרֹת שִׁפְכָה, הִרִי אֵלּוֹ יֹאכְלוּ. וְכֵן אִם נָשָׂא בַּת גֵּרִים, הִרִי זֶה אוֹכֵלָה.

יד. פְּצוּעַ דָּבָר כֵּהֵן שֶׁקִּדַּשׁ בַּת כֵּהֵן, אֵינָה אוֹכֵלָה. סְרִיס חֲמָה [מְלִידָה], הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְעִבְדֵיהֶן אוֹכֵלִין. אֲנִדְּרוֹגִינוֹס וְטְמֵאִים - עִבְדֵיהֶן אוֹכֵלִין, אֲבָל לֹא נְשׁוֹתֵיהֶן.

טו. חֹרֵשׁ שׁוֹטֵה וְקָטָן שֶׁקָּנָה לָהֶם עֲבָדִים, אֵינָן אוֹכֵלִין; אֲבָל אִם קָנָה לָהֶם בֵּית דִּין, אוֹ אֶפִּיטְרוּפִין, אוֹ שֶׁנִּפְּלוּ לָהֶן בִּירְשָׁה - הִרִי אֵלּוֹ אוֹכֵלִין.

שְׁאֵם הִיָּתָה לָהּ בַּת מִכְּהֵן, אֲפִי עַל פִּי שֶׁהִכְתּוּבָה לְיִשְׂרָאֵל, וְאֶפְלוּ נִתְחַלְלָה - הִרִי אֵמָה אוֹכֵלָה בְּשָׂבִיל הַכַּת הַפְּסוּלָה.
טז. כִּיּוֹצֵא בּוֹ - הַכְהֵנָה שְׁאֵינָה אוֹכֵלָה מִפְּנֵי זָרַע שְׁמִיִּשְׂרָאֵל, אֲפִי עַל פִּי שְׁאִיתוֹ הַזָּרַע כְּהֵנִים. כִּיּוֹצֵא? בַּת כֵּהֵן שֶׁנִּשְׁאָת לְיִשְׂרָאֵל, וְיִלְדָה מִמֶּנּוּ בַּת, וְהִלְכָה הַכַּת וְנִשְׁאָת לְכֵהֵן, וְיִלְדָה מִמֶּנּוּ בֶן - הִרִי זֶה רָאוּי לְהִיָּת כֵּהֵן גָּדוֹל, מֵאֲכִיל אֶת אֲמֹ, וּפּוֹסֵל אֶת אֲמֹ, וְאֲפִי עַל פִּי שֶׁמִּתָּה אֲמֹ; וְזֹאת אוֹמְרָת: 'לֹא כֵּהֵן בַּתִּי כֵּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא פּוֹסֵלִי מִן הַתְּרוּמָה'.

טז. הָעֶבֶד אֵינוֹ פּוֹסֵל מִשּׁוּם זָרַע, וְאֵינוֹ מֵאֲכִיל. כִּיּוֹצֵא? כְּהֵנָה שֶׁנִּשְׁאָת לְיִשְׂרָאֵל, אוֹ יִשְׂרָאֵלִית שֶׁנִּשְׁאָת לְכֵהֵן, וְיִלְדָה מִמֶּנּוּ בֶן, וְהִלְכָה הַכַּת וְנִכְבַּשׁ עַל הַשִּׁפְכָה, וְיִלְדָה מִמֶּנּוּ עֶבֶד, וַיִּמָּת הַכַּת וְהָיָה הָעֶבֶד קָיָם - הִיָּתָה אִם אֲבִיו שֶׁל עֶבֶד זֶה בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֵהֵן, לֹא תֹאכֵל בְּתְרוּמָה; הִיָּתָה בַּת כֵּהֵן לְיִשְׂרָאֵל, תֹּאכֵל - שְׁאֵינָן זֶה זָרַע, שֶׁהָעֶבְדִּים אֵין לָהֶם יָחוּס.

יז. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁאָת לְכֵהֵן, וַיִּמָּת, וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֶן, וְחֻזְרָה וְנִשְׁאָת לְיִשְׂרָאֵל - לֹא תֹאכֵל בְּתְרוּמָה. מֵת הַיִּשְׂרָאֵלִי, וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֶן - לֹא תֹאכֵל בְּתְרוּמָה; מֵת בְּנָה מִיִּשְׂרָאֵל, אוֹכֵלָה בְּשָׂבִיל בְּנָה הָרֵאשׁוֹן.

יח. בַּת כֵּהֵן שֶׁנִּשְׁאָת לְיִשְׂרָאֵל, וַיִּשׁ לָהּ מִמֶּנּוּ בֶן, וְחֻזְרָה וְנִשְׁאָת לְכֵהֵן - תֹּאכֵל בְּתְרוּמָה; מֵת וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֶן, תֹּאכֵל בְּתְרוּמָה; מֵת בְּנָה מִכְּהֵן - אֲסוּרָה לֶאֱכֹל, מִפְּנֵי בְנָה שְׁמִיִּשְׂרָאֵל. מֵת בְּנָה מִיִּשְׂרָאֵל - חוּזְרָת לְבֵית אֲבִיהָ כְּנַעֲנִיָּה, וְאוֹכֵלָה בְּתְרוּמָה; וְאֵינָה אוֹכֵלָה בְּחֻזְרָה וְשׁוּק.

יט. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁאָת לְיִשְׂרָאֵל תַּחֲלָה, וַיִּשׁ לָהּ מִמֶּנּוּ בֶן, וְחֻזְרָה וְנִשְׁאָת לְכֵהֵן - אוֹכֵלָה בְּתְרוּמָה; מֵת וְלָהּ מִמֶּנּוּ בֶן - אוֹכֵלָה בְּפִנֵּי בְנָה הָאֲחֵרוֹן, שֶׁהִרִי הוּא מֵאֲכִילָה כְּמוֹ שֶׁהָאֲכִילָה אֲבִיו.

יום שלישי

הלכות תְּרוּמֹת פָּרָק ז

א. כֵּהֵן טְמֵא אֲסוּר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה, בֵּין טְמֵאָה בֵּין טְהוֹרָה - שֶׁנִּגְאָמַר: "אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אֱהָרֹן, וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב - בִּקְדָּשִׁים לֹא יֹאכֵל"; אֵיזָה הוּא קִדָּשׁ, שְׁאוֹכֵלִין אוֹתוֹ כָּל זָרַע אֱהָרֹן, זָכָרִים וְנָקִיבוֹת? הָיָה אוֹמֵר - תְּרוּמֹת. אֲלֵא שֶׁהָאוֹכֵל תְּרוּמָה טְהוֹרָה - חֲזָב מִיָּתָה בִּידֵי שְׁמֵים, וּלְפִיכָף לֹקֵה [שְׁחִיבֵי מִיתָה בִּידֵי שְׁמֵים - לְוִיִּם], שֶׁנִּגְאָמַר: "וְשִׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֵרֵתִי, וְלֹא יִשְׁאוּ עָלָיו חֲטָא". וְטָמֵא שֶׁאֲכֵל תְּרוּמָה טְמֵאָה - אֲפִי עַל פִּי שֶׁהוּא בָּלָא - אֵינוֹ לֹקֵה, שֶׁהִרִי אֵינָה קִדָּשׁ.

ב. אֵין הַטְּמֵאִים אוֹכֵלִין בְּתְרוּמָה, עַד שִׁיעָרִיבוּ שְׁמֶשֶׁן וַיִּצָּאוּ שְׁלֹשָׁה כּוֹכָבִים בִּינוֹנִיִּים, וְזֶה הָעֵת כְּמוֹ שְׁלִישׁ שְׁעָה אַחֵר שֶׁקִּיעַת הַחֲמָה, שֶׁנִּגְאָמַר: "וּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ, וְטָהַר", עַד שִׁיעָרָה הָרָקִיעַ מִן הָאוֹר; וְאִחֵר יֹאכֵל מִן הַקִּדָּשִׁים.

ג. כֵּהֵן טְהוֹר שֶׁאֲכֵל תְּרוּמָה טְמֵאָה - אֵינוֹ לֹקֵה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בַּעֲשָׂה, שֶׁנִּגְאָמַר: "וְאַחֵר יֹאכֵל מִן הַקִּדָּשִׁים" - מִדְּבָר שֶׁהוּא בִּקְדָּשָׁתוֹ, הוּא שִׁיֹּאכֵל כְּשִׁיעָרָה; אֲבָל דְּבַר טְמֵא, לֹא יֹאכֵל אֲפִי עַל פִּי שֶׁטָּהַר. וְלֹא הָבָא מִכָּל עֲשָׂה, עֲשָׂה הוּא.

לְיִשְׂרָאֵל, וּמֵת בְּעֵלָה - טוֹבֵלֶת וְאוֹכֵלֶת בְּתְרוּמָה לְעֶרְב, עַד אַרְבָּעִים יוֹם; וְאִם חָפַר עֲבָרָה - הָרִי זֶה מְקַלְקֵלֶת לְמַפְרָע, עַד אַרְבָּעִים יוֹם; שֶׁכָּל הָאֲרָבָעִים אֵינוֹ עֹבֵר, אֲלֵא מִיָּם בְּעוֹלָם הוּא חָשׁוּב.

ד. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁאָת לְכֹהֵן, וּמֵת וְהִנִּיחָה מְעַבְרָת - לֹא יֵאָכְלוּ עֲבָדֶיהָ בְּתְרוּמָה בְּשִׁבְלֵי הָעֶבֶר; שֶׁהִלּוּד הוּא שְׂמֵאָכִיל, וְשֶׁאֵינוֹ יֹלֵד אֵינוֹ מֵאָכִיל. לְפִיכָף, אִם הָיָה הָעֶבֶר חָלָל - אֵינוֹ פּוֹסֵל הָעֲבָדִים, אֲלֵא אוֹכְלִין בְּגִלְל אַחֲיוּ הַכָּשָׁרִים, עַד שֶׁיִּלְוֵד זֶה הַחָלָל, וְיִאָּסְרוּ הָעֲבָדִים מִלְּאָכֵל.

ה. הַיָּבָם כִּיצַד? בַּת יִשְׂרָאֵל הַזֹּקֵקָה לְיָבָם כֵּהֵן - לֹא תֵאָכֵל, שְׂנֵאָמַר: "וְכֵהֵן, כִּי יִקְנֶה נָפֶשׁ", וְזֶה עֲדִין לֹא קָנָה אוֹתָהּ; וּבַת כֵּהֵן הַזֹּקֵקָה לְיִשְׂרָאֵל - אֲסוּרָה מִפְּנֵי יָבָמָה, שְׂנֵאָמַר: "וְשָׂכָה אֵל בֵּית אָבִיהָ כְּנַעֲוִיָּה", פָּרֹט לְשׁוֹמֵרֶת יָבָם.

ו. יָבָם כֵּהֵן שָׂבָא עַל יָבָמָתוֹ בְּאֵנָס, אוֹ בְּשִׁנְיָה, אוֹ שֶׁהֶעֱרָה בָּהּ וְלֹא גָמַר - אָף עַל פִּי שִׁקְנָה אוֹתָהּ, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ בְּהִלְכוֹת יָבוֹם, אֵינוֹ מֵאָכִילָה בְּתְרוּמָה; עַד שֶׁיִּבְעֵל בְּעִילָה גְמוּרָה בְּרִצּוֹן. בְּמָה דְּבָרִים אָמּוּרִים? בְּשִׁנְתָּא לְמִנָּה מִן הָאֲרוּסִין; אֲכָל מִן הַנְּשׁוּאִין - הוֹאִיל וְהִיתָה אוֹכֵלֶת, תֵּאָכֵל בְּבִיָּאָה זֹו.

ז. הָאֲרוּסִין כִּיצַד? בַּת כֵּהֵן שֶׁנִּתְאַרְסָה לְיִשְׂרָאֵל - אֲסוּרָה לְאָכֵל, שֶׁהָרִי יֵשׁ לוֹ בָּהּ קִנְיָן; וּבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּתְאַרְסָה לְכֹהֵן - לֹא תֵאָכֵל עַד שֶׁתִּכְנַס לַחֲפָה, שְׂמָא תֵּאָכֵל לְכִנְיָ בֵּית אָבִיהָ, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ.

ח. יִשְׂרָאֵל שֶׁאָמַר לְכֹהֲנֶת: 'הָרִי אֶת מְקַדְשֶׁת לִי לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם' - הָרִי זֶה אוֹכֵלֶת בְּתְרוּמָה כָּל הַשְּׁלֹשִׁים, שֶׁעֲדִין לֹא נִתְאַרְסָה; וְאִם אָמַר לָהּ: 'הָרִי אֶת מְקַדְשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם' - הָרִי זֶה אֲסוּרָה לְאָכֵל מִיָּד. וְכֵן בְּשִׁאֲרָ כָּל הַתְּנָאִים כִּיצַד בְּזֶה.

ט. הַחֲרַשׁ כִּיצַד? כֹּהֲנֶת שֶׁנִּשְׁאָת לְחֲרַשׁ יִשְׂרָאֵל - לֹא תֵאָכֵל, שֶׁהָרִי קוֹנֶה בְּתִקְנַת חֲכָמִים שֶׁתִּקְנוּ לוֹ נְשׁוּאִין. וּבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁאָת לְכֹהֵן חֲרַשׁ - לֹא תֵאָכֵל; שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה מִן הַתּוֹרָה, שֶׁאֵינוֹ בֶּן דַּעַת.

י. נִתְאַרְסָה לְכֹהֵן פֶּקֶחַ, וְלֹא הִסְפִּיק לְכַנֵּסָה עַד שֶׁנִּתְחַרַּשׁ - אֵינָה אוֹכֵלֶת; מֵת, וְנִפְלָה לְפָנָי יָבָם חֲרַשׁ, וְיָבָמָה - אֵינָה אוֹכֵלֶת. אֲכָל אִם נִשְׁאָה כְּשֶׁהוּא פֶקֶחַ, וְנִתְחַרַּשׁ - הָרִי זֶה אוֹכֵלֶת; מֵת, וְנִפְלָה לְיָבָם חֲרַשׁ, וְיָבָמָה - הָרִי זֶה אוֹכֵלֶת, הוֹאִיל וְהִיתָה אוֹכֵלֶת בְּתַחֲלָה. וְאִשֶּׁת חֲרַשׁ שֶׁיִּלְדָה מִמֶּנּוּ, הָרִי זֶה אוֹכֵלֶת בְּשִׁבְלֵי בָנָה.

יא. בֶּן תִּשְׁעָ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד כִּיצַד? מִי שֶׁנִּבְעֵלָה לְאִסּוּר לָהּ, וְהוּא בֶּן תִּשְׁעָ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - הוֹאִיל וּבִיָּאָתוֹ בִּיָּאָה, נִפְסְלָה מִן הַפְּהִיגָה וְאֲסוּרָה מִלְּאָכֵל, מִפְּנֵי שֶׁנִּבְעֵלָה זֹנָה אוֹ חֲלָלָה כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ, אֲפִלּוּ הָיָה שְׁחוּף [שֶׁאֵינוֹ מִתְקַשֵּׁה]. וּבַת יִשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ נִשְׁאָת לְכֹהֵן בֶּן תִּשְׁעָ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - אָף עַל פִּי שֶׁבִיָּאָתוֹ בִּיָּאָה - אֵינָה אוֹכֵלֶת בְּשִׁבְלֵי הַקֶּטֶן, לְפִי שֶׁאֵינוֹ קוֹנֶה עַד שֶׁיִּגְדִּיל. סָפֵק שֶׁהוּא בֶּן תִּשְׁעָ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, סָפֵק שֶׁאֵינוֹ, נִשְׁאָת לְכֹהֵן שֶׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, סָפֵק שֶׁהִבִּיאַ שְׁתֵּי עֶשְׂרוֹת סָפֵק שֶׁלֹּא הִבִּיאַ - הָרִי זֶה אֲסוּרָה לְאָכֵל.

טז. אֲנִדְרוּגִינוֹס שֶׁנִּבְעֵל לְפוֹסֵל מִן הַתְּרוּמָה, בֵּין דֶּרֶךְ וּכְרוֹתוֹ בֵּין דֶּרֶךְ נִקְבוּתוֹ - נִפְסֵל מִלְּאָכֵל בְּתְרוּמָה כְּנָשִׁים, וְאֵין עֲבָדָיו אוֹכְלִין. וְכֵן אִם נִבְעֵל לְאִנְדְרוּגִינוֹס אַחֵר שֶׁהוּא פּוֹסֵל בְּבִיָּאָתוֹ לְאִשָּׁה - נִפְסֵל, וְאֵינוֹ אוֹכֵל וְלֹא מֵאָכִיל עֲבָדָיו; וְהוּא, שֶׁיִּבְעֵל אוֹתוֹ דֶּרֶךְ נִקְבוּתוֹ; אֲכָל דֶּרֶךְ וּכְרוֹתוֹ, אֵין זָכַר פּוֹסֵל זָכַר מִן הַפְּהִיגָה.

יז. עֹבֵד שֶׁל שְׁתֵּפִין, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ מֵאָכִיל - הָרִי זֶה הָעֹבֵד אֲסוּר לְאָכֵל. וְכָל הַמֵּאָכִיל בְּתְרוּמָה, מֵאָכִיל בְּתוֹרָה וְשׁוּק.

יח. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשְׁאָת לְכֹהֵן, וְהִכְנִיסָה לוֹ בֵּין עֲבָדֵי מְלוּג בֵּין עֲבָדֵי צֹאן בְּרוֹל - הָרִי אֵלּוּ יֵאָכְלוּ; וְכֵן עֲבָדֵי כֵהֵן שִׁקְנוּ עֲבָדִים, וְעֲבָדֵי אִשְׁתּוֹ שִׁקְנוּ עֲבָדִים - יֵאָכְלוּ, שְׂנֵאָמַר: "כִּי יִקְנֶה נָפֶשׁ קִנְיָן בְּסָפוֹ" - אֲפִלּוּ קִנְיָן הַקִּנְיָן אוֹכֵל, וְקִנְיָן הָאוֹכֵל מֵאָכִיל. וְקִנְיָן שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל, אֵינוֹ מֵאָכִיל אַחֲרֵים.

יט. בַּת כֵּהֵן שֶׁנִּשְׁאָת לְיִשְׂרָאֵל, וְהִכְנִיסָה לוֹ בֵּין עֲבָדֵי מְלוּג בֵּין עֲבָדֵי צֹאן בְּרוֹל - הָרִי אֵלּוּ לֹא יֵאָכְלוּ.

כ. אֲלִמְנָה לְכֹהֵן גְּדוּל, גְּרוּשָׁה וְחִלוּצָה לְכֹהֵן הַדְּיוּט, בֵּין כֹּהֲנֶת בֵּין יִשְׂרָאֵלִית, וְכֵן שָׂאָר חֲזָבִי לְאוּיָן, וְהִכְנִיסָה לוֹ עֲבָדֵי מְלוּג וְעֲבָדֵי צֹאן בְּרוֹל - עֲבָדֵי מְלוּג לֹא יֵאָכְלוּ, אָף עַל פִּי שֶׁהוּא חֲזָב בְּמִזְנוּתָם; וְעֲבָדֵי צֹאן בְּרוֹל יֵאָכְלוּ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שֶׁל בַּעַל. נִשָּׂא שְׁנִיָּה [אִיסוּרֵי עֲרִיּוֹת מִדְּרַבָּנָן] - הִיא אוֹכֵלֶת, וְעֲבָדֵי מְלוּג שֶׁלָּהּ לֹא יֵאָכְלוּ.

כא. כֹּהֲנֶת אֲלִמְנָה שֶׁנִּתְאַרְסָה לְכֹהֵן גְּדוּל, אוֹ גְּרוּשָׁה לְכֹהֵן הַדְּיוּט - הוֹאִיל וְהֵן מְשֻׁמְרוֹת לְבִיָּאָה פְּסוּלָה שֶׁל תּוֹרָה, הָרִי אֵלּוּ לֹא יֵאָכְלוּ; וְכֵן אִם נִכְנָסוּ לַחֲפָה בְּלֹא אֲרוּסִין - אֵינָן אוֹכֵלוֹת, שֶׁהַחֲפָה פּוֹסְלָת אוֹתָן מִלְּאָכֵל. נִתְאַלְמָנוּ אוֹ נִתְגַּרְשׁוּ מִן הָאֲרוּסִין, חֲזָרוּ לְהִכְשָׁרָן וְאוֹכֵלוֹת; מִן הַנְּשׁוּאִין - לֹא יֵאָכְלוּ, שֶׁכָּכָר נִתְחַלְלוּ.

כב. כֹּהֲנֶת שְׂמֵת בַּעַלָה כֵּהֵן, וְנִפְלָה לְפָנָי יָבָם שֵׁשׁ בָּהֵן חָלָל - לֹא תֵאָכֵל, מִפְּנֵי זִקַּת הַחָלָל, וְאֲפִלּוּ עָשָׂה בָּהּ אֶחָד מִן הַכָּשָׁרִים מֵאָמֶר [קִידוּשִׁין]; שֶׁאֵין הַמֵּאָמֶר קוֹנֶה בְּיָבָמָה קִנְיָן גְּמוּרָה.

כג. כֵּהֵן שֶׁנִּתְּנָה גֵּט לְיָבָמָתוֹ הַכֹּהֲנֶת, שֶׁהִיא נִאָּסְרָה עָלֶיהָ, וְעֲדִין זִקְתָּהּ עָלֶיהָ - הָרִי זֶה אוֹכֵלֶת בְּתְרוּמָה; מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְשֻׁמְרֶת לְבִיָּאָה פְּסוּלָה שֶׁל דְּבָרִיהֶם, שֶׁאֵין הַגֵּט פּוֹסֵל הַיָּבָמָה אֲלֵא מִדְּבָרִיהֶם. וְכֵן כֹּהֲנֶת חִלוּצָה אוֹ שְׁנִיָּה שֶׁנִּתְאַרְסָה לְכֹהֵן, אוֹכֵלֶת. כֵּהֵן הַדְּיוּט שֶׁנִּשְׁאָה אֵילּוּנִית [אִשָּׁה] שֶׁאֵינוֹהָ יִכּוֹלָה לְלַדָּת, הָרִי זֶה אוֹכֵלֶת בְּתְרוּמָה.

הִלְכוֹת תְּרוּמוֹת פָּרָק ח

א. הָעֶבֶר, וְהַיָּבָם, וְהָאֲרוּסִין, וְהַחֲרַשׁ, וְכֵן תִּשְׁעָ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - פּוֹסְלִין, וְלֹא מֵאָכִילִין.

ב. הָעֶבֶר כִּיצַד? בַּת יִשְׂרָאֵל הַמְּעַבְרָת מִכֹּהֵן, לֹא תֵאָכֵל בְּשִׁבְלֵי הָעֶבֶר; וּבַת כֵּהֵן הַמְּעַבְרָת מִיִּשְׂרָאֵל, אֲסוּרָה לְאָכֵל מִפְּנֵי הָעֶבֶר - שְׂנֵאָמַר: "וְשָׂכָה אֵל בֵּית אָבִיהָ כְּנַעֲוִיָּה", פָּרֹט לְמַעַבְרָת.

ג. בַּת כֵּהֵן שֶׁבָּא עָלֶיהָ יִשְׂרָאֵל - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שְׂמָא נִתְעַבְרָה, אֲלֵא טוֹבֵלֶת וְאוֹכֵלֶת לְעֶרְב. הִיתָה נְשׁוּאָה

ד. אמרה לה צרתה, או אחת מחמש נשים שאינן נאמנות להעידה שמת בעלה - הואיל ואינה נשאת על פיהן, הרי זו אוכלת בתרומה בחזקת שבועה קנס; עד שיעיד לה שהוא נאמן להשיאה על פיו.

ה. המשחרר את עבדו - משייבה לו בגט שחרור, פסלו מלאכל בתרומה; וכל עבד שצא לחרות, ועדין הוא מעבב גט שחרור, כמו שיתבאר בהלכות עבדים - אף על פי כן, הרי הוא אסור לאכל בתרומה.

ו. הכותב נכסיו לאחר, וזכה לו על ידי אחר, והיו בהם עבדים, ושתק זה שנתנו לו ואחר כך צוח - הרי זה ספק אם זה שצוח הוכיח סופו על תחלתו, ועדין לא יצאו מרשות ראשון, או זה שצוח אחר ששתק, חזר בו; לפיכך, אין אוכלין בתרומה - בין שהיה רבן ראשון כהן והשני ישראל, בין שהיה רבן ראשון ישראל והשני כהן.

ז. ישראל ששכר בהמה מכהן, מאכילה התרומה. ולכהן ששכר בהמת ישראל - אף על פי שהוא חייב במזונותיה - לא יאכילה תרומה, מפני שאינה קנן בספו.

ח. ישראל ששם פרה מכהן לפטמה, ולהיות השכר [הרווח יחולק] ביניהן - לא יאכילה תרומה, אף על פי שיש לכהן בשבחה חלק; אבל כהן ששם פרת ישראל לפטמה - אף על פי שיש לישראל חלק בשבחה, הואיל וגופה לכהן, שיהי שמה על עצמו - הרי זה מאכילה התרומה.

ט. פרתו של ישראל שילדה בכור - מאכילו התרומה; שהבכור לכהנים. ואוצר אדם פרישי תרומה לתוף שוכבו, ואינו חושש שמא יבואו היונים שלו ויאכלו אותו.

י. יראה לי, שאם מכר הכהן פרתו לישראל, ולקח הדמים - אף על פי שעדין לא משף הלוקח, הרי זה אסור להאכילה תרומה; שדין תורה מעות קונות, כמו שיתבאר בהלכות מקח וממכר. ואם מכר ישראל לכהן - אף על פי שנתן הדמים, לא תאכל בתרומה עד שישמש.

יום רביעי

הלכות תרומות פרק י

א. זר שאכל תרומה בשגגה, משלם קרן וחמש; אפלו ידע שהיא תרומה, ושהוא מזוהר עליה, אבל לא ידע אם חייב עליה מיתה, אם לאו - הרי זו שגגה, ומשלם קרן וחמש.

ב. אחד האוכל דבר שדרכו לאכל, ואחד השותה דבר שדרכו לשתות, ואחד הסף דבר שדרכו לסוף - שנאמר: "ולא יחללו את קדשי בני ישראל", לרבות את הסף. ואחד האוכל תרומה טמאה בשגגה ואחד האוכל טהורה, משלם קרן וחמש. ואינו חייב חמש, עד שיאכל כזית - שנאמר: "פי יאכל קדש בשגגה", ואין אכילה פחותה מכזית; וכשם שאכילת תרומה בכזית, כך שחיתה בכזית.

ג. אכל וחזר ואכל, שתה וחזר ושתה - אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס, ומתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתית רביעית - הרי אלו מצטרפין לכזית.

יב. כל אלו שאין מאכילין בתרומה של תורה, כך אין מאכילין בתרומה של דבריהם - גורה, שמא יאכילו בשל תורה.

יג. ואלו לא פוסלין, ולא מאכילין: האונס, והמפתה, והשוטה שנשוא אשה; אלא אם כן היתה אסורה לה, שהן פוסלין אותה בביאתה, מפני שנעשת זונה או חללה, כמו שבארנו.

יד. מי שנשאת לכהן שוטה, או שאנס אותה או פתה אותה כהן, וילדה - אוכלת בשביל בנה. ואף על פי שהדבר ספק, הואיל ושללא בקדושין היא, שמא מאחר עברה - הרי הולד בחזקת זה שבא עליה; והוא, שלא יצא עליה קול עם אחר, אלא הכל מרננין אחריה בזה הכהן. וכן כהנת שבא עליה שוטה ישראל, או שאנסה או פתה אותה, ונתעברה - אינה אוכלת, מפני העבר; ונתחתף העבר, הרי זו תאכל.

טו. אשת איש שבאו לה ערי קנאי ועדי סתירה - הרי זו אסורה לאכל בתרומה, עד שתשתה מי המרים; מפני שהיא ספק זונה. מת בעלה קדם שישקנה, או שהיתה מן הנשים שאינן שוות ולא נוטלות כתובה - הרי זו אסורה לאכל בתרומה לעולם. וכל אשת כהן שאמרה: 'טמאה אני' - הרי זו אסורה לאכל בתרומה.

טז. קטנה בת ישראל שנשאת לכהן שלא מדעת אביה, בין בפני אביה בין שלא בפניו - אף על פי שקדשה אביה, אינה אוכלת בתרומה; שאם מחה, תעשה נדה למפרע; וזה שרואה ושותק - כוונס הוא, לפי שנשאת שלא לדעתו.

הלכות תרומות פרק ט

א. האשה אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לידה, או ליד שלוחה שעשת לקבלה; וכל שהיא ספק גרושה, הרי זו לא תאכל. האשה שעשת שליח לקבל לה גטה, אסורה לאכל בתרומה מיד; ואם אמרה לו: 'קבל לי גטי במקום פלוני' - אינה אסורה עד שיגיע שליח לאותו מקום. שלחה שליח להבאת גטה, אוכלת בתרומה עד שיגיע גט לידה. האומר לאשתו: 'הרי זה גטך שעה אחת קדם למיתתי' - אסורה לאכל בתרומה מיד.

ב. עיר שהקיפה פרקום [מצור], וספינה המטרפת בים, והיוצא לדין - הרי אלו בחזקת קמיין; ואין צריך לומר מפרש, ויוצא בשירה. אבל עיר ששכשה פרקום, וספינה שאבדה בים, והיוצא להרג מבתי דיני גוים, ומי שגוררתו חיה, או נפלה עליו מפלת, או שטפו נהר - נותנין עליהן חמרי חיים וחמרי מיתים; לפיכך, אם היו נשותיהן בת כהן לישראל, או בת ישראל לכהן - הרי אלו לא יאכלו. אבל מי שנגמר דינו בבית דין, והניחיהו בבית הסקילה להרג - הרי זה בחזקת מת, ולא תאכל אשתו.

ג. הניחו בעלה גוסס במדינה אחרת, בין שהיתה כהנת אשת ישראל או ישראלית אשת כהן - לא תאכל; שרב גוססין למיתה. אחד אומר: 'מת בעלה', ואחד אומר: 'לא מת' - הרי זו לא תאכל.

יג. היה אוכל, ואמרו לו: 'נטמאת', או 'נטמאת התרומה', 'טמא היית', או 'טמא היה היתר התרומה', או נודע שהוא טבל, או מעשר ראשון שלא נטלה תרומתו, או מעשר שני והקדש שלא נפדו, או שטעם טעם פשפש לתוף פיו - הרי אלו יפלטו.

יד. שתי קפות, אחת של תרומה ואחת של חלין, שנפלה תרומה לתוף אחת מהן, ואין ידוע לאיזו נפלה - הריני אומר: 'לתוף של תרומה נפלה'. אין ידוע איזו היא של תרומה - אכל זר את אחת מהן, הרי זה פטור מן התשלומין; שהמוציא מחברו, עליו הראיה. והשניה, נזהג בה בתרומה. אכל אחר את השניה, אף הוא פטור. אכל אחד את שתיהן, משלם בקטנה שבשתיהן - אם מזיד, קרן; ואם שוגג, קרן וחמש.

טו. האוכל את החמש בשנגה - הרי זה מוסיף עליו חמש, שהחמש קרן לכל דבר; וכן מוסיף חמש על חמש, עד לעולם. כל המשלם קרן וחמש, הרי התשלומין בתרומה לכל דבר, אלא שאם נזרעו, גדוליהן חלין; ואם רצה הכהן למחל, אינו מוחל. וכל המשלם את הקרן בלבד, הרי התשלומין חלין; ואם רצה הכהן למחל, מוחל. **טז.** בת ישראל שאכלה תרומה, ואחר כך נשאת לכהן - אם תרומה שלא זכה בה כהן אכלה, משלמת קרן וחמש לעצמה; ואם תרומה שזכה בה כהן אכלה - משלמת קרן לבדלים, וחמש לעצמה; שכל המשלם קרן וחמש - משלם הקרן לבדלים, והחמש לכל כהן שירצה.

יז. לא הספיקה לשלם עד שנתגרשה - בין כך ובין כך, אינה משלמת לעצמה; והרי היא כמי שלא נשאת לכהן מעולם.

יח. כל האוכל תרומה, בין בשוגג בין במזיד - אינו משלם אלא מן החלין המתקנין, שהוציאו מהן תרומות ומעשרות; ומשלמין מן הלגט ומן השכחה ומן הפאה ומן ההפקר, וממעשר ראשון שננטלה תרומתו, אף על פי שעדין לא נטלה תרומה גדולה שיש בו, אם הקדים המעשר לתרומה [בשבטלים]; ומשלמין ממעשר שני והקדש שנפדו, אף על פי שנפדו שלא בהלכה [ללא החומש]. ומשלמין מן הקדש על הישן; אבל אין משלמין ממין על שאינו מינו - שנאמר: "ונתן לכהן את הקדש", בקדש שאכל.

יט. האוכל [בשנת שמיטה את ה] קשואין של ערב שביעית [ואין בנמצא קישואים של שישית] - זמתינן לקשואין של מוצאי שביעית, וישלם מהן; שאינו יכול לשלם חובו מפרות שביעית, כמו שיתבאר במקומו.

כ. אכל תרומה טמאה - משלם חלין, בין טמאין בין טהורין. אבל תרומה טהורה, משלם חלין טהורין; ואם שלם חלין טמאין, בין בשוגג בין במזיד - תשלומיו תשלומין, ויחזיר וישלם מן הטהורין.

כא. אכל תרומת חבר, משלם לו. אבל תרומת עם הארץ - משלם לחבר, ונוטל דמיה ממנו ונותנו לעם הארץ. שאכל תרומתו; שאין מוסיפין טהרות לעם הארץ.

ד. התרומה ותרומת מעשר, בין של דמאי בין של ודאי, והחלה, והכורים - כלן מצטרפין לכזית, לחיב עליהן מיתה וחמש; שכלן נקראו 'תרומה'. ומן הדין היה, שאין חיבין חמש על תרומת מעשר של דמאי, כמו שאין חיבין על מעשר שני שלו, כמו שיתבאר; אבל אמרו חכמים, אם לא יתחייב עליה חמש, יזלזלו בה.

ה. אכל תרומה במזיד - אם התרו בו, לוקה ואינו משלם. ואם לא התרו בו - אם היתה טהורה, משלם את הקרן ואינו משלם את החמש. ואם היתה טמאה - משלם דמי עצים, מפני שאינה ראויה אלא להסקה; לפיכך, אם אכל תרומת תותים ורמונים וכיוצא בהן שנטמאו - פטור מן התשלומין, שהרי אינן ראויין להסקה.

ו. האוכל תרומה חמץ בפסח - בין בזדון בין בשגגה, בין טמאה בין טהורה - פטור מן התשלומין; אפלו הפרישה כשהיא מצה והחמיצה, פטור; ואפלו דמי עצים אינו משלם, שהרי אינה ראויה להסקה - מפני שהיא אסורה בהנזה, אין לה דמים.

ז. אבל השוגג ואכל תרומה ביום הכפורים, או שאכל תרומה נקורה, והשוותה זין תרומה שנתגלה, והספ זין ושמן כאחד, או ששטה שמן וחמץ כאחד, או שבסס את החטים, או גמע את החמץ - הרי זה משלם קרן וחמש. **ח.** היה שבע וקץ במזונו, והוסיף על שבעו באכילת תרומה - אינו משלם את החמש, שנאמר: "כי יאכל", לא שיזיק עצמו. וכן הכוסס את השעורים - פטור מן החמש, מפני שהזיק עצמו.

ט. זר שבלע שופין של תרומה, והקיאן, ובא אחר ואכלן גם הוא בשנגה - הראשון משלם קרן וחמש, והשני משלם דמי עצים לראשון.

י. המאכיל את פועליו ואת אורחיו תרומה - הן משלמין קרן וחמש, מפני שהן בשוגגין, והוא משלם להן דמי סעודתן, שדמי החלין יתרין מדמי תרומה שאכלו - שדבר האסור, נפשו של אדם חתה ממנו.

יא. המאכיל את בניו הקטנים, ואת עבדיו בין גדולים בין קטנים, והאוכל תרומת חוצה לארץ, והאוכל או השותה פחות מכזית, ונזיר ששגג ושתה זין של תרומה, והשותה שמן, והספ את הזין - כל אלו משלמין את הקרן, ואינן משלמין את החמש.

יב. בת כהן שהיתה נשואה לישראל, או שנפסלה, ואחר כך אכלה תרומה - משלמת את הקרן, ואינה משלמת את החמש. האשה שהיתה אוכלת בתרומה, ואמרו לה: 'מת בעליך', או 'גרשיך', וכן העבד שהיה אוכל, ואמרו לו: 'מת רבך והניח יורש שאינו מאכיל', או 'שמך רך לישראל', או 'נתנך לו', או 'שחררך', וכן כהן שהיה אוכל, ונודע לו שהוא בן גרושה, או בן חלוצה - הרי אלו משלמין את הקרן בלבד. ואם היתה תרומת חמץ, והיה ערב הפסח - הרי אלו פטורין מלשלם; מפני שזמנה בהול [ודינו כאונס], נחפזו לאכל ולא בקדקד. וכלן שהיתה תרומה בתוף פיהן כשידעו שהן אסורין לאכל, הרי אלו יפלטו.

ג. אין נותנין דבילה וגרונות לתוף המוריס [שומן דגים], מפני שהוא מאבדן; אבל נותנין את הזין למוריס. ואין מפסמין את השמן [לעבר בו ריח טוב], מפני שהוא מוציא מכלל מאכלות ועושהו שמן משחה; אבל מערבין יין ושמן ודבש ופלפלין וכיוצא באלו, לאכלן.

ד. אין מבשלין יין של תרומה, מפני שהוא ממעט. אין כובשין בצלים של תרומה בחמץ של תרומה, מפני שמפסיד החמץ. אין מערבין תבואה בקטנית; וכל דבר שיתפרש זה מזה כשכוכרין אותו, מערבין. ומשחרבה יהודה [והיבול היה דל], התחילו לערב תבואה בתבואה קטנית בקטנית; אבל לא תבואה בקטנית.

ה. בדרך שמקדין [מנפים] את הקמח בחליו, כך נוהג הפהן בתרומה - מרקד לאכל, ומשליף את המרסן [סובים גסים]. הרי שרצה לעשות סלת מנפה בנפיות הרבה, עד שמוציא קב או קבים מן הסאה - לא ישליף את השאר, מפני שהוא ראוי לאכילה; אלא יניחו במקום מצנע.

ו. שמן של תרומה, אין חוסמין [מחזקים] בו תנור וכירים, ואין סכין בו מנעל וסנדל. ולא יסוף רגלו, והיא בתוף מנעל וסנדל, אבל סף את רגלו, ולובש המנעל או הסנדל. וסוף כל גופו, ומתעגל על גבי קטבוליא [כלי שכיבה ושיבה מעורר] חדשה. ואף על פי שהן נסוכין, אינו חושש; אבל לא יתן שמן על גבי טבלא של שיש להתעגל עליה, מפני שהוא מאבדו.

ז. כל האוכל תרומה, אפלו פרות - צריך נטילת ידים, אף על פי שהיו ידיו טהורות, כמו שיתבאר במקומו. ואינה נאכלת עם הזר על השלחן - גזירה, שמא יאכל ממנה. ותרומת חוצה לארץ נאכלת עם הזר על השלחן, ואינה צריכה נטילת ידים - בחליו. ואין סכין שמן תרומה בידים מסאבות; נפל על גבי בשרו, מפשפש בידים מסאבות. אבל סכין את הקטן בשמן תרומה בתוף שכבה [ימים להולדתו]; שהנולד - כל שכבה, אינו חשוב ערל.

ח. סף הוא הפהן עצמו בשמן, ומביא בן בתו ישראל ומעגילו על גביו; ואם סף עצמו בשמן ונכנס למרחץ - מתר לזר למשותו במרחץ, אף על פי שהוא נסוף ממנו.

ט. כהנת שחפפה ראשה בתלתן של תרומה, אין הישראלית מתרת לחף אחריה; אבל מעגגה [מגלגלת בחומר שכבר נשתמשה הכהנת]. ומפני מה התרו הפהנים לחף שערן בתלתן של תרומה? מפני שאינו ראוי למאכל אדם.

י. עקצי תאנים וגרונות, ועקצי הפליסין והחרובין, ומעי אבטיים [הזרע והמיץ שבתוכו], וקלפי אבטיים, וקלפי אתרוג, וקלפי מלפפון - אף על פי שאין בהן אכל, וקנובת [קצוות] גרם שמשליכין בעלי בתים - הרי אלו אסורין לזרים; אבל קנובת גרם שמקנבין הגננין, מתרת לזרים. קלפי פולין ושמשמין - אם יש בהן אכל, אסורין; אין בהן אכל, מתרין.

יא. גרעיני אתרוג, מתרין; גרעיני זיתים ותמרים וחרובין - אף על פי שלא כנסן הפהן, הרי אלו אסורין לזרים.

כב. גזל תרומה מאבי אמו כהן ואכלה, ואחר כך מת אבי אמו - אינו משלם לעצמו, אלא משלם ליורש אחר משאר השבט; וכן אם נפלה לו תרומה מאבי אמו ואכלה, ובעל חוב שגבה תרומה בחובו והאשה בכתבתה ואכלה - משלמין קרן וחמש לכהן חבר, והחבר נותן להם דמים שהיו מוכרין בה אותה התרומה שאכלו.

כג. הגונב תרומה, ולא אכלה - משלם תשלומי כפל לבעלים; ויש לו לשלם מדמי תרומה [נתשלום כספי ולא דווקא פירות]. גנבה, ואכלה - משלם שני קרנין וחמש: קרן וחמש מן החליו, וקרן אפלו מדמי תרומה.

כד. היתה התרומה הקדש לכדק הבית, וגנבה ואכלה - אינו משלם תשלומי כפל; שאין בהקדש תשלומי כפל, כמו שיתבאר במקומו. אבל משלם קרן ושני חמשים - חמש משום אוכל תרומה, וחמש משום שגנהנה מן ההקדש. ולמי משלם? אם היה בה כזית, ואין בה שנה פרוטה - משלם לפהנים; ואם יש בה שנה פרוטה - בין שיש בה כזית בין שאין בה כזית, משלם להקדש.

כה. ומפני מה חל אסור הקדש על התרומה? מפני שהתרומה אסורה לזר, ומתרת לכהן; הקדישה, נאסרה על הפהן. לפיכך, נוסף בה אסור אף על ישראל, על דרך שבאנו בהלכות ביאות אסורות ואסורי מאכלות.

כו. הגזל תרומה ואכלה, משלם קרן וחמש אחד; שהחמש שחייב בו משום תרומה, יצא בו ידי גזלו - שנאמר: "ונתן לכהן את הקדש", אינו חייב אלא בחמש של קדש בלבד. גזלה והאכילה לאחר, האוכל משלם קרן וחמש. כל מקום שאמרנו: 'משלם קרן וחמש' - אם אכל שנה ארבעה, משלם שנה חמשה ממין שאכל; וכל מקום שאמרנו: 'קרן ושני חמשים' - אכל שנה ארבעה, משלם שנה ששה; וכל מקום שאמרנו: 'שני קרנין וחמש' - אכל שנה ארבעה, משלם שנה תשעה. ולעולם אינו משלם אלא לפי דמים שהיתה שנה בשעת אכילה, בין שהוזהל בשעת תשלומין בין שהוקרה.

הלכות תרומות פרק יא

א. התרומה נתנת לאכילה ולשתיה וליסיכה - שהסיכה כשתיה, שנאמר: "במים בקרבן, וכשמן בעצמותיו", והשתיה בכלל אכילה - לאכל דבר שדרכו לאכל, ולשתות דבר שדרכו לשתות, ולסוף דבר שדרכו לסוף. ולא יסוף יין וחמץ. אבל סף הוא את השמן הטהור; ומדליק את הטמא, וזה הוא הנקרא 'שמן שרפה' בכל מקום.

ב. תמרים של תרומה, מתר לחבץ [לכווין] אותן ולקבצן בעגול הדבילה; ואסור לעשות מהם שכר. וכן אין עושין תמרים דבש, ולא תפוחים יין, ולא פרות הסתו חמץ; וכן שאר כל הפרות - אין משנין אותן מבריתן בתרומה, חוץ מזיתים וענבים בלבד. עבר ועשה האכל משקה, הרי זה שותהו. וזר שאכל דבש תמרים, ויין תפוחים, וכיוצא בהן בשגגה - אינו חייב לשלם; ואם אכל במזיד, מכין אותו מכת מרדות.

כא. גדולי תרומה - הרי הן בחלין לכל דבר, אלא שאסורין לזרים; גזרו חכמים עליהן שיהיו אסורין לזרים בתרומה, משום תרומה טמאה שבכד הכהן - שלא ישהה אותה אצלו כדי שיוצאנה ותצא לחלין, ונמצא בא פה לידי תקלה. לפיכך, מותר לאכל הגדולין בידים טמאות, ומתירין לטבול יום בחלין.

כב. גדולי גדולין - חלין לכל דבר; ואפלו דבר שאין יורעו כלה - אם רבו הגדולין על העקר בגדולי הגדולין - הרי הגדולין השניים מעלין את העקר אף על פי שאין יורעו כלה, ויהיה הכל מותר לזרים. וכן תרומת חוצה לארץ, והמדמע, ותוספת תרומה (במקרים שחוזר ותורם), ותרעומי גנה שאין נאכלין, כגון זרע לפת וצנון, אף על פי שאותו לפת וצנון תרומה - גדוליהן מתירין, והרי הן חלין לכל דבר; וכן הזרע פשתן של תרומה, הגדולין מתירין לזרים.

כג. הזרע תרומה טמאה - אף על פי שהגדולין טהורין, הרי הן אסורין באכילה; הואיל והתרומה שנוצרה אסורה באכילה היתה, ככר נדחו.

כד. חתף את העלין שצמחו, ויצאו עלין שניים וחתכן - הרי האכל שיצא אחר כך מותר באכילה.

כה. שתלים חלין שנטמאו, ואחר שנטמאו ירעו וצטן וצטן תרומה - הרי אלו מתירין; שהרי טהרו בזריעה, ולא נטמאו כשהן תרומה כדי שיהיו אסורין.

כו. שבלת שהיתה בתוך הכרי, ומרח הכרי בלו - הרי אותה השבלת טבל, הואיל ונמרחתה בתוך הכרי. שתלה ואחר כך קרא עליה שם, וצטתה תרומה - הרי זו ספק תרומה; הואיל וזרעה, שמא פרח הטבל ממנה, ונעשת פירות שצדין לא נגמרו; אבל אם עשה אותה תרומה קדם שיוצאנה, הרי זו תרומה. לפיכך, אם תלש ממנה, ואכל במזיד - חייב מיתה; בשוגג, משלם את החמשה. ואם גחן, ואכל בפיו מן הארץ - בטלה דעתו אצל כל אדם, שאין דרך אכילת בני אדם בכך; לפיכך, פטור מן המיתה; ומן החמשה, אם היה שוגג.

כז. שדה של גדולי תרומה - חייבת בלקט שכחה ופאה, וחייבת בתרומה ובמעשרות ובמעשר עני; ועניי ישראל ועניי כהנים נטלים ממנה מתנות אלו - עניי כהנים אוכלין את שלהן, ועניי ישראל מוכרין את שלהן לכהנים בדמי תרומה, והדמים של עניים; וכן כן לוי מוכר את המעשר שלו לכהנים.

כח. החובט גדולין אלו - משבחה. והדש בבמה, פיצד יעשה? תולה קפיפות (סלים) בצוארי הבמה, ונותן לתוכן מאותו המין; נמצא לא זומם (חוסס את פיה) את הבמה, ולא מאכיל את התרומה.

הלכות תרומות פרק יב

א. אסור לטמא את התרומה של ארץ ישראל, כשאר הקדשים; ולא לביא אותה לידי טמאה, ולא יפסיד אותה, אלא אוכל הטהורה, ומדליק הטמאה. ומתיר לטמא

ישאר הגרענין - בזמן שקנסן ויש בהן לחלוחיות למצין אותן, אסורות לזרים; ואם השליכן, מתרות.

יב. הסבין של חטים חדשות - אסור, מפני שהוא ראוי למאכל אדם; ושל חטים ישנות, מותר. ועד מתי נקראו 'חדשות'? כל זמן שבני אדם רגילין לחבט בין הגרנות.

יג. הנצולות (שאיכותם ירודה) והרקבניות (ורקובות) של תרומה, אסורות; ואם העלו אבק (נתעפשו), מתרות, שמרים של תרומה שנתן עליהן מים - הראשון והשני, אסור לזרים; והשלישי, מותר. ואם לא נתן מים, אלא מסנן היין מעל השמרים בלבד - אף השלישי אסור לזרים.

יד. מגרה שפנה ממנה חטי תרומה - אין מחיבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת, ואחר כך יתן לתוכה חלין; אלא מכבד בדרבו, ונותן לתוכה חלין. וכן חבית של שמן שנושפה - אין מחיבין אותו להיות יושב ומטפח, אלא נוהג בה כדרך שנוהג בחלין.

טו. המערה פד של שמן תרומה - הרי זה מערה עד שיפסק העמוד (תיפסק הנגירה הרציפה), ויתחיל השמן לנטף מעט מעט; וכיון שנטפפו שלש טפין זו אחר זו - דיו, ומתיר לתן לתוך הפד שמן חלין. הרי שלא נתן, אלא הניח הפד עד שמצאת אותה - התמצית תרומה.

טז. ממלא הכהן גר שמן שרפה (של תרומה טמאה), ונותנו לישראל לעלות בו לעליה, ולהפנס לחדר - לעשות צרכי הכהן, אבל לא צרכי ישראל; ואם היה שתף עמו, מותר.

יז. ישראל שהיה אורח אצל הכהן, והדליק לו שמן שרפה (של תרומה), ועמד הכהן והלף לו - אינו חייב לכבות את הנר, עד שיתכבה מאליו. וטובל הישראלי פתילה בגר הכהן, ומדליקה לילף בה.

יח. בקרו של כהן שהיה עומד אצל בקרו של ישראל, הרי זה מדליק עליהן שמן שרפה. כליו של כהן שהיה נאוג אצל כליו של ישראל - הרי זה מדליק עליהן שמן שרפה, שלא ברשות כהן. וכן מדליקין שמן שרפה בבתי פנסיות, ובבתי מדרשות, ובמבואות האפלים, שלא ברשות כהן. ומי שאין לו שמן חלין להדליק גר חנכה - מדליק שמן שרפה, שלא ברשות כהן. מדליקין שמן שרפה על גבי החוללים, ברשות כהן.

יט. בת ישראל שנשאת לכהן, והיא למודה לבוא אצל אביה - מדליק ברשותה. מותר לכהן להדליק שמן שרפה אפלו בבית האכל, או בבית המשתה שיש שם ערבוב, ואין חוששין שמא יסתפקו ממנו; בבית המשתה, מפני נקיון פליהם אין נוגעין בו, ובבית האכל, מפני שאין להם פנאי מפני האכל.

כ. הזרע את התרומה - בשוגג (וחושש שכל הצומח יהיה תרומה) יפך (התירו להפך את הקרקע ולבטל הזריעה), ובמזיד יקנס (חייב לקיים ויהיו הגידולים כתרומה); ואם הביאה שלישי - בין במזיד בין בשוגג, יקנס. ואם היה פשתן - אפלו הביא שלישי, ואפלו במזיד - יפך; קנס קנסו בו, שלא יזרע ויתבונן להנות בעציו.

יא. זיתים וענבים שננטמאו, סוּחָטִין ועוֹשֶׂה אוֹתָן תְּרוּמָה. ואם נטמאו אחר שנעשו תְּרוּמָה [ובתְּרוּמָה שני עושה שלישי], וסוּחָטִין פְּחוֹת פְּחוֹת מִכְּבִיצָה - הֲרִי הַמִּשְׁקָה הַיּוֹצֵא מֵהֶן מִתֵּר בִּשְׂתִיָּה לְכֹהֲנִים; וְאִפְלוּ לְנֹסְכִים הוּא רְאוּי - שֶׁהַמִּשְׁקָה כָּאֵלוּ הוּא מִפְּקֵד בְּתוֹךְ הָאֵכָל. וְלֹא אִמְרו 'פְּחוֹת מִכְּבִיצָה', אֲלֵא גִזְרָה - שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה יוֹתֵר מִכְּבִיצָה, וְנִמְצָא הַמִּשְׁקָה מִטְּמֵא בְּכִבִּיצָה. וְאִם הָיוּ פְּרוֹת אֵלוּ שְׁלִישִׁי לְטִמְאָה - דּוֹרְכֵן בַּגַּת וּבִבֵּית הַבֵּד, וְהַמִּשְׁקָה תְּרוּמָה טְהוֹרָה; שֶׁאֵין שְׁלִישִׁי עוֹשֶׂה רְבִיעִי בַתְּרוּמָה, כִּמּוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֵנִין טְהוֹרוֹת.

יב. פֶּת תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמָא, מְשַׁלְּכָה לְבֵין הָעֲצִים עַד שִׁשְׁרָפוֹם; וְכֵן שָׁמֶן שֶׁנִּטְמָא, נוֹתֵנוּ בְּכִלִּי מָאוֹס עַד שֶׁיִּדְלָקֵנוּ, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיֶה תַּקְלָה לְאַחֲרִים, וְיִאֲכַלְהוּ. וְחֹטִים שֶׁנִּטְמָאוּ - שׁוֹלְקִין וּמְנִיחִין בְּכִלִּי מָאוֹס, כְּדִי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְאוּיִין לְאֲכִילָה; וְאַחֵר כִּף יִסִּיק בָּהֶן תַּנּוּר וְכִירִים. וּמִשְׁקֵין שֶׁאֵין רְאוּיִין לְהַדְלִיקָה שֶׁנִּטְמָאוּ, כְּגוֹן הַזֵּין - קוֹבְרִין אוֹתוֹ. **יג.** זֵין תְּרוּמָה שֶׁנִּתְגַּלָּה - הוֹאִיל וְאִסּוּר בִּשְׂתִיָּה, יִשְׁפֹּךְ. וְכֵן תְּאֵנִים וְעִנְבִּים וְקִשְׁיָאִין וְדִלּוּעִין וְאַבְטִיחִים וּמִלְּפָנוֹת שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנִּמְצְאוּ מְנַקְרוֹת - הֲרִי אֵלוּ אִסּוּרִין בְּאֲכִילָה, מִפְּנֵי סִכַּת נִפְשׁוֹת; מֵהַ יַעֲשֶׂה בָּהֶן? וְשֶׁלִּיד לֵים, אוּ יִקְרָבוּ. **יד.** עֶסֶה שֶׁנּוֹלָשָׁה בְּמִים מְגֻלִּין - אֵף עַל פִּי שֶׁהִיא תְּרוּמָה, הֲרִי זֶה תִּשְׁרֹף.

טו. אִסּוּר לִכְהֵן לְטַל תְּרוּמָה, אוּ שָׂאֵר מִתְּנוֹת שְׁלוֹ - עַד שֶׁיִּפְרִישׁוּ אוֹתָן הַבָּעֲלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרָאִיתֶם אֲשֶׁר יִתְּנוּ לָהּ, לֶךְ נִתְּתִים", וְנֶאֱמַר: "אֲשֶׁר יִרְמֹוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָהּ, נִתְּתִי לָהּ" - עַד שֶׁיִּרְמֹוּ הֵם, וְאַחֵר כִּף יִזְכֶּה בָּהֶן. וְלֹא יִטַּל אוֹתָן אַחֵר שֶׁהוֹרֵמוּ, אֲלֵא מִדַּעַת הַבָּעֲלִים - שֶׁהֲרִי הֵן שֶׁל בָּעֲלִים לִתְּנוֹת לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִישׁ אֶת קֶדְשׁוֹ, לוֹ יִהְיֶה". וְאִם לִקְחֵן שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבָּעֲלִים - זָכָה בָּהֶן; שֶׁאֵין לְבָעֲלִים בָּהֶן אֲלֵא טוֹבַת הַנִּהְיָ [נִהְיָ מִכּוּן שֶׁהִסִּב טוֹבָה לְכַהֵן], וְטוֹבַת הַנִּהְיָ אֵינָה מְמוּן.

טז. כֹּהֵן שֶׁנִּתְּנוּ לוֹ תְּרוּמָה, וּמִצָּא בָּהּ דְּבָרִים אֲחֵרִים - הֲרִי אֵלוּ אִסּוּרִין מִשּׁוּם גִּזְל, שֶׁמָּא אֲחֵרִים הֵנִיחוּם שָׁם עַד שֶׁיִּשְׁלוּם.

יז. אֵין יִשְׂרָאֵל חֲזִבִּין לְהַטְפֵּל בַּתְּרוּמָה, וְלִהְיָא אוֹתָהּ מִן הַגֵּרִין לְעִיר, וּמִן הַמְּדַבֵּר לִישׁוֹב - אֲלֵא כֹהֲנִים יוֹצְאִין לְגִרְנוֹת, וְיִשְׂרָאֵל נֹתְנִים לָהֶם חֶלֶקֶם שָׁם; וְאִם לֹא יִצְאוּ, הֲרִי זֶה מִפְּרִישָׁה וּמִנִּיחָה בְּגֵרִין. וְאִם הָיְתָה חִיָּה וּבִהְמָה אוֹכְלָתָה שָׁם, וְאֵינָה מִשְׁתַּמֶּרֶת שָׁם מֵהֶן - הִתְקִינוּ חֲכָמִים שִׁיטְפֵּל בָּהּ, וּבִיָּאָנָה לְעִיר, וְיִטַּל שֹׁכֵר הַבָּאָתָה מִכֶּהֱן; שֶׁאִם הַפְּרִישָׁה וְהַנִּיחָה לְבִהְמָה וְלַחִיָּה, הֲרִי זֶה חִלּוּל הַשֵּׁם. **יח.** אִסּוּר לְכֹהֲנִים וְלָלוּיִם לְסַעַ בְּבֵית הַגִּרְנוֹת, כְּדִי לְטַל מִתְּנוֹתֶיהָ. וְכָל הַמְּסִיעַ - חִלּוּל קֹדֶשׁ הַשֵּׁם, וְעֲלִיָּהֶם נֶאֱמַר: "שִׁחַתְם בְּרִית הַלְוִי". וְאִסּוּר לְיִשְׂרָאֵל לְהִנִּיחֵן שְׁסִיעֵיו, אֲלֵא נֹתֵן לָהֶם חֶלֶקֶם בְּכִבּוּד.

יט. נִתֵּן תְּרוּמָה לִכְהֵן עַל מִנַּת הַחֲזִירָה, יִצָּא יָדִי נִתְּנָה; וְאִסּוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁנִּמְצָא כְּמִסֵּעַ בְּבֵית הַגִּרְנוֹת. וְכֵן אִסּוּר לִהְיוֹן שִׁיחַטְפוּ תְּרוּמוֹת וּמַעֲשָׂרוֹת, וְאִפְלוּ לִשְׁאֵל

תְּרוּמַת חוּצָה לְאַרְץ בְּטִמְאֻת שֶׁל תּוֹרָה, אֵף עַל פִּי שֶׁאֵינָה טְמֵאָה אֲלֵא בְּאַרְץ הָעַמִּים שֶׁהִיא מִדְּבָרֵיהֶם - מִפְּנֵי שֶׁעָקַר חִיּוּבָהּ מִדְּבָרֵיהֶם; לְפִיכָךְ, נִדָּה קוּצָה [מִפְּרִישָׁה] לָהּ חִלָּה בְּחוּצָה לְאַרְץ - שֶׁאֵינָה מְזַהֶרֶת אֲלֵא לְאֲכִילָה, לֹא לְגַע בָּהּ, כִּמּוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ.

ב. תְּרוּמָה שֶׁנִּטְמָא בְּסֶפֶק - לֹא אוֹכְלִין, וְלֹא שׁוֹרְפִין; אֲלֵא תִּהְיֶה מִנַּחֵת עַד שֶׁתִּטְמָא טְמֵאָה וְדֹאֵית, וְתִשְׁרֹף. וְיֵשׁ שָׁם סִפּוֹת שֶׁשׁוֹרְפִין עֲלֶיהֶן אֶת הַתְּרוּמָה, כִּמּוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֵנִין טְמֵאָה וְטְהוֹרָה.

ג. חֲבִית שֶׁל תְּרוּמָה שֶׁנּוֹלַד לָהּ סֶפֶק טְמֵאָה - הֲרִי זֶה לֹא יִחַדֵּשׁ בָּהּ דְּבַר, לֹא יִזְיַנָּה מִמְּקוֹמָהּ, וְלֹא יִגְלָנָה; אֲלֵא יִנִּיחָנָה עַד שֶׁתִּטְמָא וְדֹאֵי, וְתִשְׁרֹף. וְאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא תֵּאֱכַל.

ד. חֲבִית שֶׁנִּשְׁבְּרָה בַּגַּת הָעֲלִיּוֹנָה, וְהַתְּחַתּוֹנָה טְמֵאָה וְיֵישׁ חֲשֵׁשׁ שִׁיתַּעֲרֹבוּ וְיִדְמַע אֶת הַחוּלִין, שֶׁאִסּוּר אֵף לְכַהֵן - אִם יָכוֹל לְהַצִּיל מִמֶּנָּה רְבִיעִית בְּטְהוֹרָה, יִצִּיל [לְמִדַּת הַהֶפֶסֶת שֶׁל הַחוּלִין]; וְאִם לֹא, יִצִּיל בִּידּוֹ בְּלֹא נְטִילַת יָדַים, וְאֵף עַל פִּי שֶׁהוּא מִטְּמֵאָה, כִּמּוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֵנִין טְהוֹרוֹת.

ה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים? בְּחִבִּית שֶׁל זֵין, וְהוּא שֶׁהִיָּה בַּגַּת הַתְּחַתּוֹנָה פְּחוֹת מִמָּאָה; שֶׁהֲרִי יִדְמַע הַכֹּל וְיִפְסֹד. אֲכָל אִם הָיְתָה בַּתְּחַתּוֹנָה מָאָה בְּזוֹ הַחֲבִית, שֶׁהֲרִי הִיא עוֹלָה בְּאֶחָד וּמָאָה, אוּ שֶׁהִיָּה חֲבִית שֶׁל שָׁמֶן - תִּרְדּוּ וְתִטְמָא, וְאֵל יִטְמָאָנָה בִּידּוֹ; שֶׁהֲרִי הַכֹּל רְאוּי לְהַדְלִיקָה, וְאֵין שָׁם הֶפֶסֶד מְרֻבָּה. וְכֵן חֲבִית שָׁמֶן שֶׁנִּשְׁפָּכָה - אִם יָכוֹל לְהַצִּיל רְבִיעִית בְּטְהוֹרָה, יִצִּיל. וְאִם לֹא, יִצִּיל בְּטִמְאָה; שֶׁכֵּיּוֹן שֶׁנִּשְׁבְּרָה הַחֲבִית - אֵינָה מְזַהֶרֶת שֶׁלֹּא לְהַצִּיל בְּטִמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בְּהוּל. **ו.** הָיְתָה עוֹבֵר מִמְּקוֹם לְמְקוֹם, וְכִפְרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה בִּידּוֹ, אָמַר לוֹ הַנִּזְכָּר: 'תֵּן לִי אֶחָת מֵהֶן, וְאִם לֹא - הֲרִינִי נוֹגֵעַ בְּכָלן וּמִטְמָאֵן' - יִנִּיחַ לִפְנֵיו אֶחָת עַל הַסֵּלַע, וְאֵל יִתְּנָנָה לְתוֹךְ יָדוֹ; כְּדִי שֶׁלֹּא יִטְמָא הַתְּרוּמָה בִּידּוֹם.

ז. הַתְּלַתֵּן וְהַפְּרִישִׁינִין שֶׁל תְּרוּמָה - הוֹאִיל וְאֵינָה מִאֲכָל אָדָם, הֲרִי זֶה מִתֵּר לַעֲשׂוֹת כָּל מַעֲשֵׂיהֶן בְּטִמְאָה. וְאֵינָה נִזְהָר, אֲלֵא בַּעַת שִׁרְיָתָן בְּמִים - שֶׁאִם שָׂרָה אוֹתָהּ בְּטִמְאָה, הֲרִי טְמֵא אוֹתָהּ בִּידּוֹם [וּבִאֲפֻן גְּלוּי]; אֲכָל אַחֵר הַשְּׂרִיָּה - אֵין נִזְהָר, לֹא בַּעַת שֶׁשֶׁפּ הַפְּרִישִׁינִין, וְלֹא בַּעַת שֶׁמֶאֱכִילִין לְבִהְמָה. לְפִיכָךְ, נֹתְנִין תְּרוּמַת תְּלַתֵּן וְכִרְשִׁינִין לִכְהֵן עִם הָאֶרֶץ.

ח. אֵין מִפְּקִידֵין תְּרוּמָה אֲצֵל כֹּהֵן עִם הָאֶרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁלְבוּ גֵם בָּהּ. אֲכָל מִפְּקִידֵין אוֹתָהּ אֲצֵל יִשְׂרָאֵל עִם הָאֶרֶץ, בְּכִלִּי חֶרֶשׁ הַמִּקְרָא צְמִיד פְּתִיל; וּבִלְבָד, שֶׁלֹּא הָיוּ פְּרוֹת מִכְּשָׁרִין - גִּזְרָה, שֶׁלֹּא תִסִּיטֶם אֶשְׁתּוֹ נִדָּה.

ט. אֵין עוֹשִׂין לְעַם הָאֶרֶץ תְּרוּמַת זִיתֵּיו בְּטְהוֹרָה; אֲכָל עוֹשִׂין לוֹ זִיתֵּי חֲלִין בְּטְהוֹרָה, מִשּׁוּם כְּדִי חֲזִיו שֶׁל בְּדָר. וְכִיצַד עוֹשֶׂה? נוֹטֵל כְּדִי הַתְּרוּמָה, וּמְנִיחָה בְּכִלִּי שֶׁאֵינָה מְקַבֵּל טְמֵאָה, כְּגוֹן כִּלִּי אֲבָנִים; וּכְשִׁיבּוֹא עִם הָאֶרֶץ לְטַל הַחֲלִין וְהַתְּרוּמָה, אוֹמְרִין לוֹ: 'הִזָּהֵר שֶׁמָּא תִגַּע בַּתְּרוּמָה, שֶׁלֹּא תַחֲזוֹר לְטַבְּלָה'.

י. יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹשֶׂה פְּרוֹתָיו בְּטִמְאָה, אֵין בּוֹצְרִין עִמּוֹ; וְאֵין צָרִיף לּוֹמַר שֶׁאֵין דּוֹרְכִין עִמּוֹ, מִפְּנֵי הַתְּרוּמָה שֶׁתַּעֲשֶׂה בְּטִמְאָה. אֲכָל מוֹלִיכִין עִמּוֹ חֲבִיּוֹת לִגַּת, וּמְבִיאִין מִן הַגַּת.

ונעשה הכל מדמ, ונפל מן המדמ למקום אחר - אינו מדמ אלא לפי חשבון. ביצד? הרי שנפל עשר סאין של תרומה לתשעים סאה חלין, ונדמ הכל - אם נפל ממדמ זה עשר סאין לפחות ממאה חלין, נדמע; שהרי יש בעשר של מדמ סאה של תרומה. נפל לתוכן פחות מעשר סאין, אינן מדמעות.

ד. במה דברים אמורים? בדבר שאין דרכו להבדל, כגון חטים לחטים או קמח לקמח. אבל דבר שדרכו להבדל, כגון שמן תרומה לשמן חלין, או יין תרומה ליין חלין - הולכין אחר הרב: אם רב תרומה, הרי זה מדמע בתרומה; ואם רב מן החלין - הרי הוא כחלין ואינו מדמע, ואף על פי שהכל אסורים לזרים.

ה. סאה תרומה שנפלה למאה, הגביהה, ונפלה סאה אחרת, הגביהה, ונפלה אחרת - הרי החלין מתרין; עד שתרכה תרומה על החלין - שאם נפלו לתוך המאה חלין מאה סאה ועוד של תרומה סאה אחר סאה, נעשה הכל מדמ.

ו. סאה תרומה שנפלה למאה, ולא הספיק להגביהה עד שנפלה סאה אחרת - אם ידע בראשונה קדם שתפלה השניה, לא נדמע; אלא מפריש סאתים, והשאר מתר - הואיל והיה לה לעלות, הרי היא כאלו עלתה. ואם לא ידע בסאה ראשונה אלא אחר שנפלה השניה - הרי זה מדמע, וכאלו נפלו שתיהן כאחת.

ז. אין פסלת של תרומה מצטרפת עם התרומה לאסור החלין, אבל פסלת של חלין מצטרפת עם החלין להעלות התרומה. ביצד? חטים יפות של תרומה שנפלה למאה סאה חטים רעות של חלין, וטחן הכל - אף על פי שהמרסן של חלין מרבה ושל תרומה מועט, והרי הקמח של תרומה בפחות ממאה מקמח החלין - הרי זה עולה, ומשערין בקמח עם המרסן שהוא מאה ואחד. אבל אם נפלה סאה של חטים רעות של תרומה לפחות ממאה סאה של חטים יפות של חלין, וטחן הכל, והרי הקמח של תרומה אחד ממאה מקמח החלין - הרי זה עולה במאה ואחת, שהרי הותרו החלין ופחתה התרומה.

ח. לג יין של תרומה צלול שנפל למאה לגין עכורין - אין מוציאין שמרים שבהן, אלא מעלין את הלג; וכן אם נפל לג עכור למאה לגין צלולין, אין מוציאין שמרים שבו. ט. לג מים שנפל לתשעה ותשעים לגין יין, ואחר כך נפל לתוך הכל לג יין של תרומה - נדמע הכל; שאין המים מעלה את היין.

י. סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה חלין, ונפלו חלין אחרים עד שהותרו על מאה - אם בשוגג, הרי זה עולה באחד ומאה. ואם במזיד, הרי הכל מדמע - שאין מבטלין אסורי תורה לכתחלה.

יא. תרומת חוצה לארץ - מתר לבטל אותה ברב, ואוכל אותה בימי טמאתו. ולא עוד, אלא אם היה לו יין של תרומת חוצה לארץ - נוטל ממנו לג אחד, ונותן עליו שני לגין חלין, ונמצא הכל שלשה; ואחר כך נוטל מיין של

חלקם בפייהם אסור, אלא נוטלין בכבוד; שעל שלחן המקום הן אוכלין, ועל שלחנו הן שותין; ומתנות אלו לה' הן, והוא ברוך הוא וזה להם - שנאמר: "ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי".

כ. לא יתן אדם תרומה לשומר גתו, ולא בכור לשומר עדרו, ולא מתנות [הבשר] לרועה בהמתו; ואם נתן - חלל, אלא אם כן נתן להם שכר שמירתם תחלה. ורשאי ישאל לומר לישאל אחר: 'הא לך סלע זו, ונתן תרומה או בכור או שאר מתנות לפלוני הפהן בן בתי', או 'בן אחותי', וכל כיוצא בזה.

כא. במה דברים אמורים? בשהיו הבעלים רוצים לתן אותם לאחד משני כהנים אלו, או משני לזרים אלו בהנם, ואמר לו חברו: 'הא לך, ונתן לזה'; אבל בעלים שאמרו לכהן או ללוי: 'הא לך חלק זה בטובת הנה' - הרי זה אסור. וכן אסור לעשות סחורה בתרומות, אף על פי שהוא לוקח מכהן ומוכר לכהן.

כב. עשרה - אין חולקין להן תרומה בבית הגרנות, אף על פי שהן אוכלין אותה או מאכילין אותה; ואלו הן: החרש, והשוטה, והקטן שיש בו דעת לפרש חיקו [לפרוס בגדו לקבלת תרומה] - מפני שאין באלו דעת; והטמטום, והאנדרוגינוס - מפני שהן בריה בפני עצמה; והעבד - שמה יראו אותו העובדים בשדה, ויעידו עליו שהוא כהן; והערל, והטמא - מפני שהן מאוסין; והאשה - שמה תתגרש, ומפני היחוד; והנושא אשה שאינה הוגנת לו [פסולה לכהונה] - קנסו אותו שלא יחלק בבית הגרנות, עד שיגרשנה. וכלן - משלחין להן לבתיהן, וחולקין להן בשאר קדשי הגבול ומשלחין להן לבתיהן; חוץ מן הנושא אשה שאינה הוגנת, והטמא, והערל - שאין משלחין להן כלל.

יום חמישי

הלכות תרומות פרק יג

א. התרומה עולה באחד ומאה. ביצד? סאה תרומה שנפלה למאה סאה של חלין, ונתערב הכל - מפריש מן הכל סאה אחת, ונותנה לפהן; והשאר מתר לזרים. וכל תרומה שאין הכהנים מקפידין עליה, כגון תרומת הפליסין והחרובין ושעורים של אדום - אינו צריך להגביה; הואיל ונפלה למאה - בטלה במעוטה, והכל מתר לזרים.

ב. נפלה סאה תרומה לפחות ממאה - נעשה הכל מדמע, וימכר הכל לכהנים בדמי תרומה, חוץ מדמי אותה סאה. במה דברים אמורים? בשנתערב מין במינו. אבל נתערב מין בשאינו מינו, בנותן טעם: אם יש בכל טעם תרומה - נעשה הכל מדמע, וימכר לכהנים, חוץ מדמי תרומה שבו; ואם טעם הכל טעם חלין - הכל מתר לזרים.

ג. סאה תרומה שנפלה למאה, והגביה סאה מן הכל, ונפלה הסאה שהגביה למקום אחר - אינה מדמעת אלא לפי חשבון; וכן סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה,

הלכות תרומות פרק יד

א. חמשים תאנות שחרות וחמשים לבנות, שנפלה לתוכן תאנה אחת של תרומה - היתה לבנה, השחרות מתרות והלבנות מדמעות; היתה שחרה, השחרות מדמעות, והלבנות מתרות. ואם אין ידוע אם שחרה היתה, אם לבנה - עולה באחד ומאה מן הכל; ידע מה היתה אחר שנפלה, ושכח - הרי כלן מדמעות.

ב. וכן עגולי דבלה ומלבנים של דבלה, שנפל עגול או מלבן של תרומה לתוכן, ואין ידוע אם מלבן היה או עגול - הרי העגולין מצטרפין למלבנים, ותעלה תרומה באחד ומאה מן הכל. עגולי דבלה גדולים וקטנים, שנפל עגול דבלה לתוכן, ואין ידוע אם גדול אם קטן - הרי הן מצלין בין במנין בין במשקל. כיצד? נפל עגול למאה עגולים גדולים וקטנים - הריני אומר: 'קטן נפל', ומגביה אחד קטן. נפל עגול לתוך ארבעים עגול, מהן עשרים עגול משקל כל אחד ארבע ליטרין, והאחד ועשרים משקל כל אחד ליטרה - הואיל ומשקל הכל מאה ליטרין ואחד, הריני אומר: 'קטן נפל', ומגביה אחד מן הקטנים.

ג. והקמח והסלת אינן מצטרפין להעלות את התרומה. ד. סאה חטים של תרומה, שנפלה על פי המגורה [מחוס] של חטים - אין משערינן אותה במאה ואחד; שאין משערינן אלא אם נבללה תרומה עם החלין, או אם אין ידוע באיזה מקום נפלה התרומה. וכיצד יעשה? רואין את התרומה כאלו היא חטים על גבי שעורים, ומפריש התרומה עצמה שנפלה על פי המגורה עם מעט מן החלין שנפלה עליהם, כמי שמאספן חטים מעל גבי שעורין.

ה. שתי קפות או שתי מגורות, שנפלה תרומה לתוך אחת מהן ונבללה, ואין ידוע לאיזו מהן נפלה - אם היו שתי המגורות בבית אחד, הרי אלו מצטרפות, ותעלה באחד ומאה מן הכל, כאלו היו שתיהן מגורה אחת; והקפות מצטרפות, ואפלו היתה קפה בבית זה וקפה בחצר אחרת - לפי שקרוב הדבר לקבץ שתיהן בבית אחד. אבל אם היו שתי הקפות בשתי עירות, אין מצטרפות.

ו. וכיצד מעלה סאה שנפלה? אם רצה להעלותה מאחת משתיהן, מעלה; ואם רצה להעלות חציה מזו וחציה מזו, מעלה. בדים מלאים תאנים של חלין, שדרס ליטרא תאנים של תרומה בפי כד אחת מהן, ואין ידוע איזו היא - אם היא שם מאה כד וכד, הרי זו תעלה; ולוקח כד אחד מהם, ומוכרה לכהן חוץ מדמי אותה ליטרה, והשאר מתרין. ואם היו פחות ממאה - הפמין כלן מדמע, והשולים מתרין.

ז. וכן אם דרסה על פי בורת, או על פי עגול, ואין ידוע איזה היא. דרסה על פי עגול, ואין ידוע אם בצפון או בדרום, ולא איזה עגול הוא - רואין אותן כאלו הן פרודות, ותעלה לפי המשקל - אם יש בכל העגולין מאה ליטרין, תעלה; והוא, שיש בכל עגול מהן יתר על שני ליטרין, כדי שתבטל התרומה ברכ - שספק התרומה, בטל ברכ החלין.

תרומה לג ונותן לתוך השלשה, ומגביה מארבעתן לג ושותה; וחוזר ומשליף לתוכן לג אחר, וחוזר ונוטל לג ושותה; וכן נותן לג תרומה ונוטל לג מן התערבת, עד שיכלה כל היין של תרומה; ונמצא שבטל כמה לגין, בשני לגין של חלין.

יב. הזרע תרומה בצד החלין, ולא נודע איזה הוא זרע התרומה - אפלו היה מאה לגנה [ערוגה] של תרומה ולגנה אחת של חלין, כלן מתרין. במה דברים אמורים? בדבר שזרעו כלה בקרקע, כגון החטים והשעורין וכיוצא בהן; אבל דבר שאין זרעו נפסד בארץ, כגון השום והבצלים - אפלו מאה לגנה של חלין ולגנה אחת מערכת ביניהן, הכל מדמע. ואם נתלש הכל, תעלה התרומה באחת ומאה; ולא יתלש לבתחלה.

יג. שתי קפות, אחת של תרומה ואחת של חלין, ואין ידוע איזו היא, או שנפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן, ואין ידוע להיכן נפלה, ואחר כך נפלה אחת משתי הקפות לתוך החלין - איזה מדמעתן; וכן אם זרע אחת מהן, הגדולין חלין לכל דבר. והשניה נזהג בה בתרומה. נפלה הקפה השניה למקום אחר, אינה מדמעת; וכן אם זרע אחר את השניה, הגדולין חלין. נפלו שתיהן למקום אחד, מדמעות כקטנה שבשתיהן. זרע אחד את שתיהן - בדבר שזרעו כלה, הגדולין חלין; ובדבר שאין זרעו כלה, הגדולין מדמע. במה דברים אמורים? בזרע את השניה עד שלא קצר את הראשונה. אבל קצר את הראשונה, ואחר כך זרע את השניה - אפלו בדבר שאין זרעו כלה - הגדולין חלין; שאין תלוש ומחבר נעשין הוכח זה לזה.

יד. שתי קפות, אחת של חלין ואחת של תרומה, ולפניהן שתי סאין, אחת של חלין ואחת של תרומה, ונפלו אלו לתוך אלו - מתרין; שאני אומר: 'חלין נפלו לתוך החלין, ותרומה לתוך התרומה' - ואף על פי שלא רבו חלין על התרומה. במה דברים אמורים? בתרומה בזמן הזה, שהיא מדבריהם; אבל בתרומה של תורה - עד שיירבו חלין על התרומה.

טו. סאה תרומה שנפלה לתוך הכרי, ואמר: 'תרומת הכרי הזה בתוכו' - במקום שנפלה אותה סאה, שם נסתימה תרומת הכרי, ונדמע הכל בתרומה שנפלה ובתרומת הכרי. אמר: 'תרומת הכרי בצפון' - חולקין אותו לשנים, והחצי שבצפון לשנים, ונמצא רביע הכרי שהוא צפון צפון, הוא המדמע.

טז. היו לפניו שני כריים, ואמר: 'תרומת שני כריים באחד מהן' - הרי שניהן מדמעין; היו לפניו שני סאין וכרי אחד, ואמר: 'הרי אחד מן הסאין האלו עשויה תרומה על הכרי הזה' - הרי אחת מהן תרומה, ואין ידוע איזו היא. היו לפניו שני כריים וסאה אחת, ואמר: 'הרי זו תרומה על אחת מן הכריים האלו' - הרי היא תרומה; ונתמן אחד מהן, ואין ידוע איזה הוא המתמן מן השביל.

טז. היו שתי קפות, אחת טמאה ואחת טהורה, ונפלה סאה של תרומה לאחת מהן, ואין ידוע איזו היא - אומרים: 'לתוך הטמאה נפלה'.

יז. שתי קפות, אחת של תרומה טהורה ואחת של חלין טמאין, נפלה סאה תרומה טהורה לתוך אחת מהן - אומרים: 'לתוך של תרומה נפלה', והחלין יאכלו בטהרה בתרומה.

יח-יט. נפלה סאה תרומה טמאה לתוך אחת מהן - אומרים: 'לתוך של תרומה נפלה', והחלין יאכלו קליות, או ילושו במי פרות.

כ. שתי קפות, אחת של תרומה טמאה ואחת של חלין טהורין, ונפלה סאה של תרומה טהורה לתוך אחת מהן - אומרים: 'לתוך של תרומה נפלה', והחלין יאכלו קליות.

כא. נפלה סאה של תרומה טמאה לתוך אחת מהן - שתיקו אסורות; שספק תרומה טמאה אסור, וספק המדמע מותר, מפני שאסור תרומה טמאה מן התורה, ואסור המדמע מדבריהם, על העקרים שבארנו בהלכות אסורי מאכלות.

הלכות תרומות פרק טו

א. חבית סתומה [שהיא חשובה], מדמעת בכל שהוא. פיצד? חבית סתומה של תרומה שנתערבה בכמה אלפים חביות סתומות, נדמע הכל; נפתחו החביות, תעלה באחד ומאה.

ב. נתערבה חבית סתומה במאה חביות, ונפלה אחת מהן לים הגדול - התרו בלן, ואומרים: 'של תרומה היא שנפלה' - מה שאין בן בתאנה שנפלה למאה, ונפלה אחת מהן לים הגדול - אלא צריך להפריש אחת; לפי שהחבית, נפילתה נכרת; ותאנה וכיוצא בה, אין נפילתה נכרת.

ג. חבית סתומה שנתערבה במאה חביות, ונפתחה אחת מהן - נוטל ממנה אחד ממאה, ושותה אותה החבית. אבל שאר החביות אסורות, עד שיתפתחו; וכל אחת ואחת שתפתח מהן, נוטל ממנה כדי דמועה, ושותה השאר. נתערבה חבית במאה וחמשים חביות, ונתפתחו מהן מאה חביות - נוטל מהם כדי דמועה חבית אחת, ושותה המאה. ושאר החמשים אסורין, ואין מחזיקין לאותה חבית של תרומה שהיא ברב - אפלו היו כמה אלפים חביות, בלן מדמע. וכל מה שיפתח - נוטל ממנו אחד ממאה, ושותה השירים; והשאר מדמע.

ד. כבר בארנו בהלכות אסורי מאכלות, שהמחמץ והמתביל אוסר בכל שהוא; לפיכך, אם רסק תפוח של תרומה, ונתנו לתוך העסה והחמיצה - כל העסה מדמעת, ואסורה לזרים.

ה. ביצה שנתבלה בתבלין של תרומה - אפלו חלמון שלה אסור, מפני שהוא בולע.

ו. שאור של תרומה שנפל לתוך העסה, והגביהו, ואחר כך נתחמצה - הרי זו מתרת.

ז. כבר בארנו, שאם נתערבה תרומה מין בשאינו מינו, בנותן טעם; לפיכך, בצל מחתף שנתבשל עם התבשיל -

ח. התרומה - ודיה, אוסר במאה; וספקה, אוסר בחמשים; ואין לה התר אלא ברב. ואם היתה בותר מחמשים, אינה צריכה רב. פיצד? תאנה אחת תרומה שנפלה לתעשה ותשעים, ודרי המאה קימין - הכל אסור לזרים, כמו שבארנו.

ט. נפלה אחת לחמשים, ואבדה אחת מן הכל - שמה אחת מן החלין היא שאבדה, או האחת שנפלה היא שאבדה - הרי אלו אסורות; עד שירבה עליהן ממקום אחר, ויוסיף עליהן חמשים תאנים ואחת - יתר על הכל. ואם נפלה אחת של תרומה לתוך אחת וחמשים, ואבדה אחת מן הכל - התרו השאר לזרים.

י. סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ממעשר ראשון שלא נטלה תרומתו, או למעשר שני והקדש, ונדמע הכל - אם למעשר ראשון נפלה, יקרא שם לתרומת מעשר, וימכר הכל לפנהנים, חוץ מדמי תרומה שנפלה ומדמי תרומת מעשר שבו. ואם למעשר שני והקדש נפלה - הרי אלו יפדו, וימכרו לפנהנים, חוץ מדמי תרומה.

יא. סאה תרומה טמאה שנפלה לפחות ממאה חלין, או מעשר ראשון, או מעשר שני, או הקדש - בין טהורין בין טמאין - הואיל ונדמע הכל בתרומה טמאה שאסורה באכילה לכל, הרי הכל אסור לעולם; ומניחין אותן, עד שירקבו. כמה דברים אסורים? בדבר שאין דרכו להאכל חי. אבל דבר שדרכו להאכל חי - לא יניחין, שמה יתקל בהן, ויאכל מהן; אלא ידליק הכל, כדרך שמדליקין תרומה טמאה.

יב. סאה תרומה טהורה, שנפלה לפחות ממאה חלין טמאין - ימכר הכל לפנהנים, חוץ מדמי תרומה. והבהן אוכל מדמע זה קליות, או ילוש אותו במי פרות שאינן מכשירין - כדי שלא תטמא התרומה מן החלין הטמאין; או ילוש מדמע זה פחות פחות מבביצה - שאין אכל טמא מטמא אכל אחר, עד שיהיה בבביצה; או יתחלק מדמע זה פחות מבביצה בכל עסה, כדי שלא תטמא התרומה שבו.

יג. סאה תרומה טמאה, שנפלה למאה חלין טהורין, וכן סאה תרומה טהורה, שנפלה למאה חלין טמאין - תעלה באחד ומאה; ותאכל קליות, או תלוש במי פרות, או פחות פחות מבביצה - שאין הסאה שנפלה, היא הסאה עצמה שעלתה.

יד. סאה תרומה טמאה, שנפלה למאה סאה של תרומה טהורה - בטלה במעוטה, ואוכלין הכל כטהורה; ואם נפלה לפחות ממאה, יניח הכל עד שירקב.

טו. שתי קפות שנפלה סאה של תרומה לתוך אחת מהן, וידע לאיזו מהן נפלה, ואחר כך נפלה סאה שניה, ואין ידוע לאיזו מהן נפלה - אומרים: 'למקום שנפלה ראשונה, נפלה שניה'; לפי שתולין את הקלקלה במקלקל. נפלה סאה ראשונה לתוך אחת מהן, ואין ידוע לאיזו מהן נפלה, ואחר כך נפלה סאה שניה, וידע לאיזו מהן נפלה - אין אומרים, 'למקום שנפלה שניה נפלה ראשונה', אלא שתיקו מקלקלות.

יח. יין של תרומה שגפל על גבי פרות - ידיחס, והן מתרות; וכן שמן של תרומה שגפל על גבי פרות - ידיחס, והן מתרות. נפל השמן על גבי יין - יקפה [יאסור] אותו, והיין מתר לזרים. נפל על גבי הצייר [ורוטב התבשיל] - יקפה אותו, ויטל קלפה מעל הצייר, כדי שיסיר כל הצייר שבו טעם השמן.

יט. קדרה שבשלה בה תרומה, לא יבשל בה חליין; ואם בשל, בנותן טעם; ואם שטף הקדרה במים או בייין, הרי זה מתר לבשל בה. בשל במקצת הפלי - אין צריך לשטף את כלו, אלא שוטף מקום הבשול בלבד.

כ. תרומה גדולה, ותרומת מעשר, והחלה, והבכורים - כלן נקראו 'תרומה'. בתרומת מעשר הוא אומר: "והרמתם ממנו תרומת ה'", ואומר: "בתרומת גרן"; ובחלה נאמר: "חלה, תרימו תרומה"; ונאמר: "לא תוכל לאכל בשעריך, מעשר דגנך [1] תירשך ויצהרך... ותרומת ידך", ואין לך דבר שטעון הבאת מקום שלא פוטו בפסוק זה, חוץ מן הבכורים, ובהם נאמר: "ותרומת ידך" - הא למדת, שהן קרואין תרומה.

כא. לפיכך, דין ארבעתן לענין אכילה ודמוע, אחד הוא - כלן עולין באחד ומאה, ומצטרפין זה עם זה; ואם נטמאו, ישפון. ודין תרומת מעשר של דמאי בכל אלו הדרכים - בתרומת מעשר של ודאי, אלא שאין לוקין על אכילתה.

כב. כל האוכל תרומה - מברך ברכת אותו מאכל, ואחר כך מברך: 'אשר קדשנו בקדשנותו של אהרן, וצונו לאכל תרומה'. וכך קבלנו וראינום מברכין, אפלו בחלת חוצה לארץ - שגם אכילת קדשי הגבול פעבודה, שנאמר: "עבדת מתנה אתן את כהנתכם".

ברוך רחמנא דסיעין

יום שישי

הלכות מעשרות

מצות עשה אחת - והיא, להפריש מעשר ראשון בכל שנה ושנה משני הזריעה, ולתנו ללויים. ובאור מצוה זו - בפרקים אלו.

הלכות מעשר פרק א

א. אחר שמפרישין תרומה גדולה [אחד מחמישים - לכהן], מפריש אחד מעשרה מן הנשאר; וזה הוא הנקרא 'מעשר ראשון', ובו נאמר: "כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה..." והמעשר הזה ללויים, זכרים ונקבות - שנאמר: "ולבני לוי, הנה נתתי כל מעשר בישראל לנחלה".

ב. מעשר ראשון מתר באכילה לישראל, ומתר לאכלו בטמאה - שאין בו קדשה כלל; וכל מקום שנאמר במעשר 'קדש' או 'פדיה', אינו אלא מעשר שני. ומנין שמעשר ראשון חליין? שנאמר: "ונחשב לכם תרומתכם - בדין מן הגרן, ובמלאה מן היקב" - מה גרן ויקב [שהופרש מהם תרומות ומעשרות] חליין לכל דבר, אף מעשר ראשון

אם היה הפצל תרומה והתבשיל חליין, ויש בו טעם הפצל - הרי התבשיל אסור לזרים; ואם היה התבשיל תרומה והפצל חליין, ונמצא טעם התבשיל בפצל - הרי הפצל אסור לזרים.

ח. עדשים שנתבשלו, ואחר כך השליף לתוכן בצל יבש - אם היה שלם, הרי זה מתר; ואם היה מחתף, בנותן טעם. ואם בשל הפצל עם העדשים, בין שלם בין מחתף - בנותן טעם. ושאר כל התבשיל - בין שהשליף הפצל אחר שנתבשל בין שבשלו עם התבשיל, בין שלם בין מחתף - משערין אותו בנותן טעם. ומפני מה בצל אחד שלם לתוך עדשים שנתבשלו, אין משערין אותו? מפני שאינו שואב מהן, שהרי הוא שלם; ולא פולט לתוכן, שפבר נתבשלו. ואם היו בצלים רבים, הרי הן כמחתף; וכן אם נטלה פטמתו או קלפתו החיצונה, או שהיה לח - הרי הוא כמחתף. והקפלוט - בין לח בין יבש, בין שלם בין מחתף - בנותן טעם.

ט. הכובש ירק של חליין עם ירק של תרומה - הרי זה מתר לזרים, חוץ ממניני בצלים וחציר ושומים; שאם כבש ירק של חליין עם בצלים של תרומה, או בצלים חליין עם בצלים של תרומה - הרי אלו אסורין. כבש ירק של תרומה עם בצל של חליין - הרי הפצל מתר לזרים.

י. זיתי חליין שבכשן עם זיתי תרומה - אם היו אלו ואלו פצועין, או שהיו של חליין פצועין ושל תרומה שלמין, או שבכשן במי תרומה - הרי אלו אסורין. אבל אם היו שניהן שלמין, או שהיו זיתי תרומה פצועין וזיתי החליין שלמין - הרי אלו מתירין; לפי שהפצועין שואבות מן השלמין. **יא.** מי כבשים ומי שלקות [ומתבשיל] של תרומה, הרי הן אסורין לזרים.

יב. השבת - עד שלא נתנה טעם בקדרה, יש בה משום תרומה; ומשנתנה טעם בקדרה, אין בה משום תרומה. **יג.** הרודה פת חמה, ונתנה על פי חבית של יין תרומה - אם היתה הפת חמים, הרי זו מתרת; ופת שעורים אסורה, מפני שהשעורים שואבות.

יד. תנור שהסיקו בכמון של תרומה, ואפה בו את הפת - הפת מתרת; שאין בה טעם הכמון, אלא ריחו, והריח אינו אסור.

טו. שעורין של תרומה שגפלו לבור של מים - אף על פי שהבאישו מימיו - הרי הן מתירין, שאין נותן טעם שפגם אוסר.

טז. תלתן של תרומה, הוא ועצו שגפל לתוך בור של יין - אם בורע התלתן כדי לתן לבדו טעם בייין, הרי היין אסור לזרים.

יז. שני כוסות של יין, אחד תרומה ואחד חליין - מזג כל אחד מהן במים, ואחר כך ערבן - רואין את יין החליין כאלו אינו, וכאלו יין התרומה נתערב במים, שהרי אינו מינו; אם ראוי אותו המים לבטל טעם יין התרומה, הרי הפל מתר לזרים; ואם לאו - אסור, שפבר בארגו שאין המים מעלה את היין.

מפלת, והרי הן מגלין - הרי אלו פנטועין בשדה, וחיבין במעשרות.

יב. המשמר שדהו מפני ענביו, וכא אחר ואספ את התאנים הנשארות באותה שדה, או שהיה משמר שדהו מפני המקשאות והמדלעות [קשואים ודלעות], וכא אחר ואספ את הענבים הנשארים שם המפזרין בשדה - בזמן שבעל השדה מקפיד עליהן - אסורין משום גזל, ולפיכך חיבין במעשרות ובתרומה; אין בעל הבית מקפיד עליהן - מתירין משום גזל, ופטורין מן המעשר.

יג. אין מעשרין אלא מן המבחר, שנאמר: "בהרימכם את חלב ממונו, ונחשב ללויים כתבואת גרן וכתבואת יקב" - כל שם שמעשר שמפרישין הלויים מן החלב [ומבחר] שבו, כך מעשר שמפרישים ישראל מן הגרן ומן היקב, מן החלב שבו.

יד. אין מעשרין באמד [בהערכה], אלא במדה או במשקל או במנין; וכל המדקדק בשעור, משבח. והמרבח במעשרות - מעשרותיו מקלקלין, שהרי הטבל מערב בהן [שהחלק הנוסף שצירפו למעשר - לא עישרו]; ופרותיו מתקנין.

טו. המפריש מקצת מעשר - אינו מעשר, אלא כמי שחלק את הערמה; אבל צריך להפריש מזה החלק שהוציא [בתחילה כמעשר -], מעשר שלו. כיצד? היו לו מאה סאה, הפריש מהן חמשה לשם מעשר - אינו מעשר; ואינו יכול להפריש על החמש סאין מעשר במקום אחר, אלא מפריש מהן חצי סאה שהיא המעשר שלהן.

טז. המפריש מעשר זה, מברך תחלה בדרך שמברכין על כל המצוות; וכן מברך על מעשר שני, ועל מעשר עני, ועל מעשר מן המעשר. מברך על כל אחד בפני עצמו; ואם הפריש הכל זה אחר זה מיד, ולא שח ביניהן - כוללן ברכה אחת, ומברך: 'להפריש תרומות ומעשרות'.

הלכות מעשר פרק ב

א. אינו חיב להפריש מעשר מן התורה, אלא הגומר פרותיו לאכלן לעצמו; אבל הגומרן למכרן - פטור מן התורה, וחיב מדבריהם [מדברנן], שנאמר: "עשר תעשר וגו' ואכלת", אינו חיב אלא הגומר תבואתו לאכלה.

ב. וכן הלוקח [קונה] - פטור מן התורה, שנאמר: "תבואת ורעף"; וחיב מדבריהם. במה דברים אמורים? בשלקחן אחר שנגמרה מלאכתן ביד מוכר; אבל אם נגמרה ביד הלוקח, חיב לעשר מן התורה.

ג. פרות שאינן ראויין לאכילה בקטנן, כגון הבסר [ענבים] שלא בשלון וכיוצא בו - אינן חיבין במעשרות, עד שיגדילו ויעשו אכל, שנאמר: "מזרע הארץ, מפרי העץ", עד שיהיה פרי. וכן התבואה והקטניות - שנאמר: "עשר תעשר את כל תבואת ורעף", עד שתעשה תבואה. וזו היא עונת המעשרות; וקדם שתגיע התבואה והפרות לעונה זו - מתר לאכל מהן כל מה שירצה, ובכל דרך שירצה.

ד. פרות שהן ראויין לאכילה בקטנן, כגון הקשואים והמלפפנות, שאין מניחין אותן אלא כדי להוסיף בגופן,

שנשלה תרומתו חלין לכל דבר. לפיכך, בת לוי שנשפית, או שנבעלה בעילת זנות - נותנין לה המעשר, ואוכלת; אבל מי ששמעה שמת בעלה, או העיד לה עד אחד [נשאר] זו עדות כשרה, ונשאת, ואחר כך בא בעלה - קנסו אותה חכמים, שתהיה אסורה במעשר.

ה. לויים וכהנים מפרישין מעשר ראשון, כדי להפריש ממנו תרומת מעשר [הלויים: בכדי לתת ממנו תרומת מעשר לכהן]; וכן הכהנים מפרישין שאר תרומות ומעשרות לעצמן. ולפי שהכהנים נוטלין מן הכל, יכול יאכלו פרותיהן בטבלן? תלמוד לומר: "כן תרימו גם אתם"; מפי השמועה [מסורת ממש רבינו] למדו - "אתם", אלו הלויים; "גם אתם", לרבות הכהנים.

ו. אין מוציאין המעשר [ראשון] מן הכהנים [לתת ללוי], שנאמר: "כי תקחו מאת בני ישראל"; וכן כל מתנות פהנה, אין מוציאין אותן מכהן לכהן. ועזרא קנס את הלויים בזמנו, שלא יתנו להן מעשר ראשון אלא ינתן לכהנים - לפי שלא עלו עמו לירושלים.

ז. האוכל פרותיו טבלין [שלא הופרש ממנה מעשרות], וכן לוי שאכל המעשר בטבלו [שלא הפריש תרומת מעשר] - אף על פי שהן חיבין מיתה לשמים, אינן משלמין המתנות לבעליהן, שנאמר: "אשר ירימו לה", אין לה בהן כלום עד שירימו אותן. ובחוצה לארץ מתר לאדם להיות אוכל והולך תחלה, ואחר כך מפריש תרומה ומעשרות.

ח. מעשרין במקום על מקום אחר, ואינו צריך לעשר מן המקום [שכל התבואה תהיה במקום אחד]. אבל אין מעשרין ממין על שאינו מינו, ולא מן החיב על הפטור, ולא מן הפטור על החיב; ואם עשר, אינו מעשר.

ט. וכל שאמרנו בתרומה, 'אין תורמין מזה על זה' - כך במעשר, אין מעשרין מזה על זה. וכל שאמרנו בתרומה, 'אם תרם תרומתו תרומה' - כך במעשר, אם הפריש מעשרותיו מעשרות. וכל שהוא פטור מן התרומה [כגון מאכל בהמה], פטור מן המעשר; וכל [הוארי להיות] התורם, מעשר. כל שאמרנו בהן, 'לא יתרמו, ואם תרמו תרומתן תרומה' - כך אם עשרו מעשרותיהן מעשרות; וכל שאין תרומתו תרומה, כך אין מעשרותיו מעשרות.

י. האומר לחבירו: 'הריני מעשר על ידיך' [עבורך] - אינו צריך לעמד עמו, עד שיראה אם יעשר או לא יעשר; ואם אמר הוא לחבירו: 'עשר על ידי' - צריך לעמד עמו.

יא. החרובין - אינן חיבין במעשרות אלא מדבריהם [מדברנן], לפי שאינן מאכל רב אדם. והשקדים המרים, בין בקטנן בין בגדלן - פטורין, מפני שאינן אכל.

יב. אילן שנטעו בתוך הבית - פטור מן המעשרות, שנאמר: "עשר תעשר את כל תבואת ורעף היצא השדה". ויראה לי, שהוא חיב במעשרות מדבריהם - שהרי תאנה העומדת בחצר, חיב לעשר פרותיה אם אספן כאחת.

יג. בצלים שהשרישו זה בצד זה, אפלו השרישו בקרקע עליה [קומה עליונה] - פטורין מן המעשרות; ונפלה עליהן

באו לעונת המעשרות והן ביד הגזבר, ואחר כך פדין - פטורין.

הלכות מעשר פרק ג

א. פרות שהגיעו לעונת המעשרות, ונתלשו ועדין לא נגמרה מלאכתן - כגון תבואה שקצרה ודשה, ועדין לא זרה אותה [ברוח להפריד הקליפות מהגרעינים] ולא מרחה [סידרה] - מתר לאכל מהן אכילת עראי, עד שתגמר מלאכתן; וכתשתגמר מלאכתן, אסור לאכל מהן עראי.

ב. במה דברים אמורים? בגומר פרותיו למכרן בשוק; אבל אם היתה פונתו להוליכן לבית - הרי זה מתר לאכל מהן עראי אחר שנגמרה מלאכתן, עד שיקבעו למעשר [בדלהלן].

ג. ואחד מששה דברים קובע למעשרות, ואלו הן: הבית, והמקח, והאש, והמלח, והתרומה, והשבת; וכלן, אין קובעין אלא בדבר שנגמרה מלאכתו.

ד. כיצד? פרות שדעתו להוליכן לבית - אף על פי שנגמרה מלאכתן - אוכל מהן עראי, עד שיכנסו לבית; ונכנסו לבית - נקבעו למעשר, ואסור לאכל מהן עד שייעשר. וכן אם מכרן, או בשלן באור, או כבשן בקמח, או הפריש מהן תרומה, או נכנסה שבת עליהן - לא יאכל עד שייעשר, אף על פי שלא הגיעו לבית. הכניסן לבית קדם שתגמר מלאכתן, הרי זה אוכל מהן עראי; התחיל לגמר מלאכתן מאחר שנכנסו לבית, חזר לעשר הכל. כיצד? הכניס קשואין ודלועין לבית קדם שישפשף [השער] שעליהם וזהו גמר מלאכתן - משיתחיל לשפשף אחת, נקבעו הכל למעשר; וכן כל פיוצא בזה. וכן התורם פרות שלא נגמרה מלאכתן, מתר לאכל מהן עראי; חוץ מפלפלת תאנים - שאם תרמה קדם שתגמר מלאכתה, נקבעה למעשר.

ה. המביא לבית סוכי [ענפים] תאנה ובהן תאנים, מכבדי תמרה [כפות תמרים] ובהן תמרים - אם הכניסו תינוקות או פועלים, לא נקבעו למעשר; ואם הכניסן בעל הבית, חזר למעשר. הכניס שבלים לעשות מהן עסה, לא נקבעו; לאכלן מלילות [זרעונים], נקבעו למעשר. במה דברים אמורים? בתבואה; אבל בקטניות, לא נקבעו למעשר.

ו. מתר להערים על התבואה, להכניס במוץ [בקליפה] שלה, כדי שתהיה בהמתו אוכלת, ופטורה מן המעשר; וזוהי מעט מעט אחר שהכניס לבית, ופטור לעולם מן התרומה ומן המעשרות - שהרי אינו מתחיל לגמר הכל. ז. הגומר פרותיו של חברו שלא מדעתו, וכן הקובע פרותיו באחד מן הדברים הששה שקובעין למעשר שלא מדעתו - הרי אלו נטבלי [התחייבו] למעשר.

ח. איזה הוא גמר מלאכתן של פרות? הקשואין והדלועין והאבטיחין, משישפשף בידו ויסיר הצהוב שעליהן כמו שער דק. ואם אינו משפשף, משיעמיד ערמה; ובאבטיח, משיסדיר אותו המקצה אבטיח בצד אבטיח. היה משפשף אחת אחת - כיון שגמר כל צרכו,

אכל ראויין הן מתחלה לאכילה - הרי אלו חזקין במעשר בקטנן; שמתחלת יציאתן, באו לעונת המעשרות.

ה. איזו היא עונת המעשרות? משגיעו הפרות להדור ולצמח, הכל לפי מה שהוא הפרי. כיצד? התאנים - משגיעו רבין עד שיהיו ראויין לאכילה, אחר ארבע ועשרים שעות משעת אספתן. הענבים והפאזשים, והן הענבים הדקין המדבריות - משיראה הסרצן שלהן מבחוץ. הרמונים - משמים הפרד שלהן בין האצבעות, ויצא ממנו מים. התמרים, משיתפחו כשזור. הפרסקין, משיתילו גידים אדמים. האגוזים, משיתפרש האכל מן הקלפה החיצונה. השקדים המתוקים, עד שתתפרש קלפתן החיצונה; אבל המרים, פטורין לעולם. ושאר כל בעלי קלפות, כגון האצטרבולין והלוט והפטנים - משגיעו קלפה התחתונה הסמוכה לאכל. הזיתים - משגיעו שמן אחד מתשעה ממה שהן ראויין לעשות כשיגמרו, וזה הוא שליש שלהן; התפוחים והאתרוגים - משיתעגלו, מפני שהן ראויין לאכילה כשהן קטנים. האוג והתותים, משיעידמו; וכן כל שדרפן להאדים, משיעידמו. החרובין, משיעשו נקדות נקדות שחרות; וכן כל שדרפן להשחיר, משיעקרו. האגסין והקרוסטמלין והפרישין והעזורין, משיעשו קרחות קרחות לבנות [כשהן מתבשלים שערותיהם הולכים ונופלים]; וכן כל שדרפן להלבין, משיעקרו קרחות. התבואה, משתביא [שתגדל] שליש. התלתן, משיהיה זרעה ראוי לצמיחה אם נזרע. ובכר - הקשואין והדלועין והאבטיחין והמלפפונות וכל פיוצא בהן, חזקין בקטנן כמו שבארנו; ושאר הירק שאינו ראוי לאכילה עד שיגדיל, אינו חזק עד שיהיה ראוי לאכילה. אשכול שהגיע בו אפלו [גרגיר] יחידי [לעונת מעשרות] - כלו חבור למעשרות, וכאלו הגיע כלו; ולא אותו האשכול בלבד, אלא כל הרוח שיש בה אותו הגפן שיש בה האשכול. וכן רמון שהגיע בה אפלו פרידה [גרגיר] אחת, כלו חבור.

ו. לא ימכר אדם פרותיו משבאו לעונת המעשרות, למי שאינו נאמן על המעשרות. ואם [חלקם] בכרו [והגיעו לעונת מעשרות] - נוטל את הפירות, ומתר למכר את השאר שעדין לא הגיע לעונת המעשר. וכן לא ימכר אדם את גפתו ואת זוגיו [קליפות ענבים] למי שאינו נאמן על המעשרות, להוציא מהן משקין - שהמשקין היוצאין מהן חזקין במעשרות; ולא את תבנו ללקט ממנו תבואה, למי שאינו נאמן - שהתבואה שתלקט מן התבן חזקת במעשר. ז. שמרי זין שנתן עליהם מים, וסגן - אם נתן שלשה [כוסות] ומצא ארבעה, מוציא מעשר על זה היתר [אף] ממקום אחר; ואינו מפרש עליו תרומה - שהתורם בתחלה, בלבו על הכל, כמו שבארנו בתרומה. מצא פחות מארבעה - אף על פי שמצא יתר על מדתו, ואף על פי שיש בהן טעם זין - פטור.

ח. המקדיש פרותיו כשהן מחבירין, עד שלא באו לעונת המעשר, ופדין, ואחר שפדין הגיעו - חזקין במעשר; ואם

יט. מעשר ראשון שהקדימו בשבילים [שקיבל הלוי מעשר לפני שקיבל הכהן תרומת ישראל] - אסור [הלוי] לאכל ממנו עראי, קדם שיפריש תרומתו [תרומת מעשר לכהן]; ואם אכל, מפין אותו מפת מרדות. כיצד היא אכילת עראי? כגון שהיה מקלף שעורים ואוכל, מקלף אחת אחת; ואם קלף וכנס לתוף ידו, חייב לעשר. היה מולל מלילות [זרעונים] של חטים, מנפה מיד ליד ואוכל; ואם נפה בתוף חיקו, חייב. ואין צריך לומר, אם נפה בכלי - שאין זה עראי. וכן נוטל מן הזיז, ונותן לקצרה לתוף תבשיל צונן, ואוכל; אכל לא לתוף הקדרה, אף על פי שהיא צוננת - מפני שהיא כבוד קטן. וכן סוחט זיתים על בשרו, אכל לא לתוף ידו. וכן כל פיוצא בזה.

כ. וכשם שמתיר לאכל עראי מפרות שלא נגמרה מלאכתן - כך מתיר להאכיל מהן לחיה ולבהמה ולעופות כל מה שיירצה, ומפקיר כל מה שיירצה, קדם שיעשר. ואם נגמרו - אף על פי שלא נקבעו למעשר - לא יפקיר, ולא יאכל לבהמה חיה ועוף אכילת קבע, עד שיעשר. ומתיר להאכיל לבהמה עראי מן הטבול, ואפילו בתוף הפית; ומאכיל פקיעי עמיר [מאכל בהמה], עד שיעשם חבילות.

כא. המוצא קציצות [פירות אילן] בדרך, אפילו בצד שדה קציצות - הרי אלו פטורין מן המעשר. מצא גרוגרות [תאנים מיובשות] - אם דרסו הגרוגרות רב האדם [שורב האנשים כבר דרסו את גרוגרותיהם], חייב לעשר; שחזקתן, מדבר שנגמרה מלאכתו. וכן אם מצא פלחי דבלה, שידוע שהן מדבר הגמור.

כב. מצא פריכות [תבואה קטנות] ברשות היחיד, חייב לעשר; ברשות הרבים, פטורות. והאלמות [הגדולות], בכל מקום חייבות במעשר. מצא תבואה מרותה [שנגמרה מלאכתה] - עושה אותה תרומה ומעשרות על פרות אחרות, ואינו חושש [שמא עישרו אותה כבר הבעלים]. מצא פלפלה מחפה, חייבת במעשרות. מצא פלפלה במקום שהרב מכניסין לשוק - אסור לאכל ממנה עראי [שהרי כבר נתחייבה במעשרות], ומתקנה [מעשרה כדיני] דמאי; ובמקום שהרב מכניסין לבתים - אוכל ממנה עראי, ומתקנה ודאי. [היה מנהג העיר] מחצה למחצה, דמאי; ואם הכניסה לבית, מתקנה ודאי. במה דברים אמורים? בדרך שאין לו גמר מלאכה. אכל בדרך שיש לו גמר מלאכה - אף על פי שהוא מעשר ודאי - אינו צריך להפריש תרומה; שחזקתן שהפריש מהן תרומה בשעה שנגמרה מלאכתן.

כג. חררי [חורין] הנמלים שלנו בצד הערמה החייבת - הרי הנמצא בהן חייב במעשרות, שידוע שמדבר גמור היו גוררין כל הלילה.

כד. המוצא זיתים תחת תחת, וחרובין תחת החרוב - חייבין במעשר; שחזקתן שנפלו מאילן זה. מצא תאנים תחת התאנה - הרי הן ספק, שהרי משתנות ומתלכלכות בעפר; שמה מתאנה זו נפלו, או מתאנים שנחששו.

כה. המקדיש פרות תלושין, ופדנן קדם שתגמר מלאכתן - חייב לעשר. ואם נגמרה מלאכתן בידי ההקדש, ואחר כך

נגמרה מלאכתן. ותורמין קשואין ודלועין, אף על פי שלא הסיר הצהוב מעליהן.

ט. הירק הנאגד [שדרכו להמכר באגודות], משניאגד. אם אינו אוגד, משנימלא את הכלי; [אם] אינו ממלא [מפני שלא נמכר כלי שלם] - הרי זה אוכל עראי, עד שילקט כל צרכו. **י.** כלפלה, משניחפה הפרות שבה בעלין ובהוצין וכיוצא בהן. אם אינו מחפה, משנימלא הכלי; אם אינו ממלא, עד שילקט כל צרכו.

יא. כלי גדול שדעתו למלאת את חציו - כיון שמלא חציו, נטבל; היה בדעתו למלאת את כלו, אינו נטבל עד שנימלא את כלו. היו שנים ובדעתו למלאת את שניהם, לא נטבלו עד שנימלא את שניהם.

יב. אגד הירק אגד גדול בשדה - אף על פי שדעתו לאגדן אגדות קטנות לשוק, הרי זה נטבל. הפך [גרגרי רימון מיובשים] והצמוקין והחרובין, משניעמיד ערמה בראש גגו. הבצלים, משניסיר העלין והקלפות שדרכו להשליכן מעליהן; ואם אינו מסיר, עד שיעמיד ערמה.

יג. התבואה, משנימרח; ואיזה הוא ממרח? זה המנפה פני הכרי של תבואה ברחת [יעה] בסוף כל דבר, בדרך שעושין כשגומרין כל מעשיה. אם אינו ממרח, עד שיעמיד ערמה. הקטניות - משניכבר [כשינפה אותם מהעפר], ונוטל מתחת הכברה ואוכל [בשעת הניפוי קודם שנחו על הכברה]; אם אינו כובר, עד שנימרח. ואף על פי שמרח - מתיר לטל מן הקטעין [מה שלא נידוש] ומן הצדדין [שנפלו לצדדים] וממה שבתוף התבן, ואוכל.

יד. הזיז - משניניחנו בחבית, וישלה הזיזין והחרוצין [הפסולת] מעל פני החבית; אכל כשהוא בתוף הפור, ומשניגביהו להניחו בחבית - שותה עראי, וקולט מן הגת העליונה [מקום דריכת הענבים] ומן הצנור [שיוורד לבור] ומכל מקום, ושותה.

טו. השמן, משניירד לעוקה [בור השמן]. אף על פי שירד - נוטל מן העקל ומן הממל ומבין הפסין [כלי הסחיטה], ונותן לקצרה קטנה ולתמחוי לתוף תבשיל, אף על פי שהוא חם; מפני שאינו מתבשל בכלי שני. ואם היה חם ביותר, כדי שיכנה את היד - לא יתן לתוכו, מפני שהוא מתבשל. **טז.** העגול של דבלה [גוש תאנים], משניחלקנו [במשקים]. הגרוגרות [תאנים מיובשות], משנידוש [כשיכתשם מעט]; ואם הכניסן למגורה, משניעגיל בידו על פי המגורה [כלי הדבלה]. היה דש הגרוגרות בחבית, או העגול על פי המגורה, ונשברה החבית, או נפתחה המגורה - הרי זה לא יאכל, עד שיעשר.

יז. תאנים וצנבים שבמקצה [המקום שמתייבשים בו], מתיר לאכל מהן עראי במקומן. אכל אם נטל מן המקצה, והוליד למקום אחר - לא יאכל מהן עראי; שהרי נגמרה מלאכתן, אף על פי שלא יבשו כל צרכן.

יח. החרובין, עד שלא כנסן לראש הגג - מוריד מהן לבהמה, ופטור; מפני שהוא מחזיר את המותר ליבשו, ונמצא מאכיל עראי.

פָּדִין - פְּטוּרִין מִן הַמַּעֲשִׂוֹת; שְׁבַעַת חוֹבָתָן, הִיוּ פְּטוּרִין. וְהַמְקָדִישׁ קָמָה לְמַנְחוֹת, פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשִׂוֹת.

שבת קודש

הלכות מעשר פרק ז

א. אִין הַטָּבֵל נִקְבַּע לְמַעֲשֵׁר מִן הַתּוֹרָה - עַד שֶׁיִּכְנִסוּ לְבֵיתוֹ, שְׁנָאֵמַר: "בְּעֶרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבֵּית"; וְהוּא, שֶׁיִּכְנִסוּ דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר - שְׁנָאֵמַר: "וְאָכְלוּ בְשַׁעְרִי"; אָבֵל אִם הַכִּנִּס תְּבוּאָתוֹ דֶּרֶךְ גִּגִּין וְקַרְפּוֹת [חצר אחורית] - פְּטוּר מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַמַּעֲשִׂוֹת.

ב. יֵרָאֶה לִּי, שְׁאִין לֹקִין מִן הַתּוֹרָה עַל אֲכִילַת הַטָּבֵל, עַד שֶׁיִּקְבַּע בְּכִנְסוֹת לְבֵיתוֹ, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה [מסורת ממש רבינו]; אָבֵל אִם נִקְבַּע בְּשַׁעַר הַשָּׁשׂה דְּבָרִים שְׁמִינִי, אִין לֹקִין עָלָיו אֲלֵא מִפְּת מִדּוֹת מִדְּבָרֵיהֶם [מדרבנו]. וְכֵן הָאוֹכֵל מִפְּרוֹת שְׂדֵעָתוֹ לְהוֹלִיכָן לְשׁוּק, אַחֵר שְׁנִגְמָרָה מִלְּאֲכָתָן - אִינוּ לֹקֶה אֲלֵא מִפְּת מִדּוֹת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ; שְׁאִין הַגּוֹמֵר לְמַכּוֹר חֵיב בְּמַעֲשֵׁר, אֲלֵא מִדְּבָרֵיהֶם. ג. בֵּית שְׁאִין בּוֹ אֲרַבַּע אַמּוֹת עַל אֲרַבַּע אַמּוֹת, אִינוּ קוֹבַע. וְכֵן הַגִּיץ אִינִן קוֹבְעִין, אֶף עַל פִּי שֶׁהַבֵּית שְׁלֵמָה קוֹבַע; וְאִם לֹא הָיָה בְּגַג אֲרַבַּע אַמּוֹת עַל אֲרַבַּע אַמּוֹת, כְּגוֹן שֶׁהָיָה הַבֵּית מִשְׁפַּע וְעוֹלָה - אִינוּ פּוֹטֵר מִן הַמַּעֲשֵׁר, אֲלֵא הָרִי גַּג זֶה כְּמִקְצַת אֹרֵי הַבֵּית.

ד. הַצִּירִפִּין, וְהַבְּרֶגֶן [מגדלי שמירה], וּבִתֵּי הַקִּיץ, וְהוּא אֲרַבַּעַ עֲמוּדִים וְתִקְרָה עַל גְּבִיהֶן שְׁנִמְצָא בְּלֹא כְּתָלִים, וְכֵן סְכּוֹת שְׁעוֹשִׁין בִּיגִי כְּרָמִים וּבִיגִי הַגָּנוֹת בִּימֵי הַקִּיץ - אֶף עַל פִּי שֶׁדָּרִין בָּהֶן בִּימֵי הַקִּיץ, וְיֵשׁ בָּהֶן רַחֲסִים וְתִרְנוּגוּלִין - אִינִן קוֹבְעִין לְמַעֲשֵׁר; וְכֵן סִפְת הַיּוֹצְרִין הַחִיצוֹנָה [ליצור כלי חדש], וְסִפְת הַחֵג כְּהֵג - אִינִן קוֹבְעִין; שְׁכָל אֱלוֹ, אִין דִּירָתָן קַבַּע.

ה. הַצִּירִפִּין וְהַבְּרֶגֶן טוֹבְלִין [עושים את התבואה טבול] לְבַעֲלִיהֶן, אֶף עַל פִּי שְׁאִינִן טוֹבְלִין לְכָל אָדָם. וְכֵן בֵּית הַסּוֹפֵר וּבֵית הַמְדֻרָשׁ טוֹבְלִין לְזֶה שִׁיּוֹשֵׁב בָּהֶן וּמְלַמֵּד, מִפְּנֵי שֶׁהֵן כְּבֵיתוֹ; וְאִין טוֹבְלִין לְאַחֵרִים.

ו. בֵּית הַכִּנְסָה וּבֵית הַתְּלִמּוּד - אִם יֵשׁ בָּהֶן בֵּית דִּירָה, קוֹבְעִין; וְאִם לֹא, אִין קוֹבְעִין. הָאוֹרִירוֹת [מחסנים] וְהָאוֹצְרוֹת שֶׁבְּשָׂדוֹת הַעֲשׂוֹיֹת לְמַכֵּס [לאגור בהם לאחר גמר מלאכה], אִינִן קוֹבְעִין; וְאִם הִיוּ לְדִירָה, קוֹבְעִין.

ז. כֶּשֶׁם שֶׁהַבֵּית קוֹבַע לְמַעֲשֵׁר, כֵּן הַחֲצֵר קוֹבַעַת לְמַעֲשֵׁר [מדרבנו]; וּמִשִּׁכְּסוֹ לְחֲצֵר דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר - נִקְבַּעוּ, אֶף עַל פִּי שֶׁלֹא הַכִּנְסָה לְתוֹךְ הַבֵּית.

ח. אִיזוֹ הִיא חֲצֵר הַקּוֹבַעַת? כָּל שֶׁהַפְּלִים נִשְׁמְרִין בְּתוֹכָהּ, אוֹ שְׁאִין אָדָם בּוֹשׁ מִלְּאָכֵל בְּתוֹכָהּ; אוֹ חֲצֵר שְׁאֵם יִכְנֵס אָדָם לָהּ, אוֹמְרִין לוֹ: 'מָה אַתָּה מַבְשִׁי'. וְכֵן חֲצֵר שִׁישׁ כֶּה שְׁנֵי דִירִין, אוֹ שֶׁהִיא לְשִׁנֵּי שְׁתֵּפִין, שְׁאֵחָד פּוֹתֵחַ אוֹתָהּ וּנְכָס, וְאֵחָד בֹּא וְנִכְנָס אוֹ יוֹצֵא וְנוֹעֵל - הוֹאִיל וְהֵן פּוֹתְחִין וְנוֹעֲלִין, הָרִי זֶה קוֹבַעַת.

ט. בֵּית שַׁעַר שֶׁל חֲצֵר [שער עם מפתח רחב], וְהָאֲכִסְדָּרָה

[בית עם ג' מחיצות], וְהַמְרַפֶּסֶת - הָרִי הֵן כְּחֶצֶר: אִם הָיְתָה קוֹבַעַת, קוֹבְעִין; וְאִם לֹא, אִין קוֹבְעִין.

י. שְׁתֵּי חֲצֵרוֹת זֹו לְפָנִים מִזֹּו, שְׁתֵּיהֶן קוֹבַעוֹת. סִפְת הַיּוֹצְרִין זֹו לְפָנִים מִזֹּו - הַפְּנִימִית קוֹבַעַת, וְהַחִיצוֹנָה אִינָה קוֹבַעַת. וְהַחֲנוּת - קוֹבַעַת כְּבֵית.

יא. הַמּוֹלִיךְ פְּרוֹתָיו מִמְּקוֹם לְמְקוֹם - אֶף עַל פִּי שֶׁהוּא נִכְנָס בָּהֶן לְבֵיתִים וְלְחֲצֵרוֹת בְּדֶרֶךְ, לֹא נִקְבַּעוּ; אֲלֵא אוֹכֵל מִהֵן עֲרֵא, עַד שֶׁיִּגְזַע לְמְקוֹם שֶׁהוּא סוֹף מִגְּמָתוֹ. וְכֵן בְּחֻצְתּוֹ.

יב. הָרוֹכֵלִין הַמְחֻזְרִין בְּעִירוֹת, שֶׁהֵן נִכְנָסִין מִחֲצֵר לְחֲצֵר - אוֹכְלִין עֲרֵא, עַד שֶׁמִּגִּיעִין לְבֵית שְׁלִינִן בּוֹ.

יג. הַמְּבִיא תְּאֵנִים מִן הַשָּׂדֶה לְאָכְלָן בְּחֲצֵר הַפְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשִׂוֹת - שֶׁכַּח וְהַכִּנְסָה לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, הָרִי זֶה מִתַּר לְהוֹצִיאָן וּלְאָכֵל מִהֵן עֲרֵא; וְכֵן אִם שֶׁכַּח וְהָעֵלָן לִגְג, אוֹכֵל מִהֵן עֲרֵא בְּגַג. הַבִּיאָן לְאָכְלָן בְּרֹאשׁ גִּגוֹ, וְשֶׁכַּח וְהַכִּנְסָה לְתוֹךְ חֲצֵר חֲבֵרוֹ - נִקְבַּעוּ, וְלֹא יֹאכֵל עַד שִׁיעֵשֶׁר.

יד. חֲצֵר שֶׁהִיא נְעֻדָּת [נחרשת] - הָרִי הִיא כְּגִנָּה, וְאוֹכְלִין בְּתוֹכָהּ עֲרֵא; וְהוּא, שִׁיעֵדֵר רֶבֶה. וְאִם זֶרַע רֶבֶה, אִין אוֹכְלִין בָּהּ עֲרֵא; וְכֵן אִם נָטַע רֶבֶה. וְאִם נָטַע לְנוֹאֵי חֲצֵר - הוֹאִיל וְהִיא נְעֻדָּת, הָרִי זֶה אוֹכֵל עֲרֵא מֵאוֹתָן אֵילָנוֹת.

טו. תְּאֵנָה שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בְּחֲצֵר - אוֹכֵל מִמֶּנָּה אַחַת אַחַת, וּפְטוּר; וְאִם צֶרֶף [שניים], חֵיב בְּמַעֲשֵׁר. כְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִיא עוֹמֵד בְּקֶרֶע. אָבֵל אִם עָלָה לְרֹאשׁ הַתְּאֵנָה - מְמַלֵּא אֶת חִיקוֹ וְאוֹכֵל שֵׁם, שְׁאִין אֹרֵי הַחֲצֵר קוֹבַע לְמַעֲשֵׁר.

טז. הָיְתָה עוֹמֶדֶת בְּחֲצֵר, וְנוֹטָה [ענפיה] לְגִנָּה - הָרִי זֶה אוֹכֵל מִמֶּנָּה בְּגִנָּה בְּדֶרֶכּוֹ, כְּאִלוֹ הָיְתָה נְטוּעָה בְּגִנָּה; הָיְתָה נְטוּעָה בְּגִנָּה, וְנוֹטָה לְחֲצֵר - הָרִי זֶה כְּנוֹטָה בְּחֲצֵר, שְׁאִינוֹ אוֹכֵל שֵׁם אֲלֵא אַחַת אַחַת.

יז. גִּפֶּן שֶׁהִיא נְטוּעָה בְּחֲצֵר - לֹא יֵטֵל אֶת כָּל הָאֲשָׁכּוֹל וְיֹאכֵל, אֲלֵא מִגְרָגֵר אַחַת אַחַת; וְכֵן בְּרֵמוֹן - לֹא יֵטֵל אֶת כָּל הַרֵמוֹן, אֲלֵא פּוֹרֵט אֶת הַרֵמוֹן בְּאֵילָן, וְאוֹכֵל הַפֶּרֶד [גרגיר] מִשֵּׁם. וְכֵן בְּאַבְטִיט - סוֹפֵת [חותר] אוֹתוֹ בְּקֶרֶע, וְאוֹכְלוֹ מִשֵּׁם. הִיָּה אוֹכֵל בְּאֲשָׁכּוֹל בְּגִנָּה, וְנִכְנָס מִן הַגִּנָּה לְחֲצֵר - אֶף עַל פִּי שֶׁיִּצָּא מִן הַחֲצֵר, לֹא יִגְמַר עַד שִׁיעֵשֶׁר. יח. בְּסִבֵּר שֶׁהִיא זִרְעָה בְּחֲצֵר, מְקַרְסֵם עָלָה עָלָה וְאוֹכֵל; וְאִם צֶרֶף, חֵיב לְעֵשֶׂר. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בָּזָה.

הלכות מעשר פרק ח

א. הַלּוֹקֵחַ [קונה] פְּרוֹת תְּלוּשִׁין לְאָכְלָן, נִקְבַּעוּ לְמַעֲשֵׁר מִדְּבָרֵיהֶם [מדרבנו], כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ. וּמֵאִימֵתִי יִקְבַּעוּ? מִשִּׁיתָן אֶת הַדָּמִים, אֶף עַל פִּי שֶׁלֹא מִשֶּׁךְ [ולא קנה בקנין משיכה]. הָרִי שֶׁלֹא נָתַן דָּמִים, וְהָיָה בּוֹרֵר וּמִנִּית בּוֹרֵר וּמִנִּית, אֶפְלוֹ כָּל הַיּוֹם כָּלוּ, וְאֶף עַל פִּי שֶׁגִּמַּר בְּלָבּוֹ לְקַח - לֹא נִתְחַיֵּב לְעֵשֶׂר; וְאִם הָיָה יָרָא שְׁמִים - מִשְׁגֵּמֵר בְּלָבּוֹ, מַעֲשֵׂר; וְאַחֵר כֵּן יִחְזִיר לְמוֹכֵר, אִם רָצָה לְהַחְזִיר.

ב. הַלּוֹקֵחַ בְּמַחְבֵּר לְקֶרֶע, אוֹ שֶׁלֶקַח תְּלוּשׁ לְשִׁלַּח לְחֲבֵרוֹ - לֹא נִקְבַּעוּ, וְיֵשׁ לוֹ לְאָכֵל מִהֵם עֲרֵא.

ג. הָאוֹמֵר לְחֲבֵרוֹ: 'הֵא לָךְ אֶסֶר זֶה, וְתֵן לִי בּוֹ חֲמֵשׁ

י. שִׁכְרוּ לִנְכֹש עֲמוּ בְּזִיתִים, וְהִתְנֶה הַפּוֹעֵל שִׂיאֵכֶל בְּזִיתִים - הָרִי זֶה אוֹכֵל מִן הָאֵילָן אַחַת אַחַת, וּפְטוּר; וְאִם צָרָף, חֵיב.
יא. שִׁכְרוּ לִנְכֹש בְּכַצְלִים, וְהִתְנֶה לְאָכֵל יָרֵק - מְקַרְסֵם עָלָה עָלָה, וְאוֹכֵל; וְאִם צָרָף, חֵיב. קָצָץ הַפּוֹעֵל שִׂיאֵכֶל לִיטְרָא שֶׁל זִיתִים, אוֹכֵל אַחַת אַחַת; וְאִם צָרָף, חֵיב לַעֲשׂוֹת - הוֹאִיל וְהוּא אוֹכֵל דְּכָר קָצוּב, הָרִי זֶה כְּלוּקָח, שְׁאֵם צָרָף נִקְבָּע. לֹא קָצָץ, אֲלֵא הִנֵּה אוֹכֵל בְּדִין תּוֹרָה - מִצָּרָף וְאוֹכֵל כָּל מֵה שִׁינְדָּעָה; וְהוּא, שְׁלֹא יִסְפֹּת בְּמִלַּח. אֲכָל אִם סִפֹּת בְּמִלַּח אַחַת אַחַת, מִתֵּר; שְׁתֵּים שְׁתֵּים - אֲסוּר, שֶׁהָרִי נִקְבָּעוּ בְּמִלַּח.

יב. פּוֹעֵל שֶׁהִנֵּה עוֹשֶׂה בְּלִבְסִין [תַּחֲנִינִים גְּרוּעוֹת], לֹא יֹאכֵל בְּכִנּוּת שְׁבַע [תַּחֲנִינִים מְשׁוּבָחוֹת]; בְּכִנּוּת שְׁבַע, לֹא יֹאכֵל בְּלִבְסִין - עַד שִׁיעָשׂוּר. אֲכָל יֵשׁ לוֹ לִמְנַע עֲצָמוֹ, עַד שִׁיגִיעַ לְמִקּוֹם הַיָּפוֹת.

יג. הַמוֹצִיא אֶת פּוֹעְלָיו לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלָאכָה בַּשָּׂדֶה - בְּזֵמַן שָׂאִין לָהֶן עָלָיו מְזוֹנוֹת - אוֹכְלִין מִן הַפְּרוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה, וּפְטוּרִין מִן הַמַּעֲשִׂי; וְהוּא, שְׁלֹא נִגְמְרָה מְלָאכָתָן. אֲכָל אִם יֵשׁ עָלָיו מְזוֹנוֹת - הָרִי אֵלָיו לֹא יֹאכְלוּ, וְאִף עַל פִּי שְׁלֹא נִגְמְרָה מְלָאכָתָן; שָׂאִין פּוֹרְעִין חוֹב מִן הַטְּבֵל. אֲכָל אוֹכְלִין אַחַת אַחַת מִן הַתַּאֲנָה - אֲכָל לֹא מִן הַסֵּל, וְלֹא מִן הַקֶּפֶה, וְלֹא מִן הַמִּקְצָה [הַתַּחֲנִינִים הַמִּיּוֹבָשׁוֹת].

יד. אֶחָד הַמְּכַשֵּׁל, וְאֶחָד הַשּׁוֹלֵק [מְבוֹשֵׁל חִלְקִית], וְאֶחָד הַכּוֹבֵשׁ - קוֹבֵעַ לַמַּעֲשִׂי; אֲכָל הַמַּעֲשִׂין אֶת הַפְּרוֹת עַד שֶׁהִכְשִׁירָן, הָרִי הוּא סָפֵק.

טו. הַטּוֹמֵן פְּרוֹת בְּאֶדְמָה אוֹ בְּתֵבֶן אוֹ בְּזֵבֶל [כַּדִּי שִׁיתְבַּשְׁלוּ], עַד שֶׁהִכְשִׁירָן לְאֲכִילָה - לֹא נִקְבָּעוּ לַמַּעֲשִׂי.

טז. הַנּוֹתֵן יֵין לְתַבְשִׁיל חֵם, אוֹ שֹׁנֵת שֶׁמֶן לְקִדְרָה וְאֶלְפָס [מִיּוֹן מִחֲבַת] כְּשֶׁהֵן מְרַתְחִין - נִקְבָּעוּ לַמַּעֲשִׂי. מִזֵּן בְּמִים חֲמִין, נִקְבָּע; וְאִין צָרִיף לֹמֶר, שְׁאֵם בִּשְׁל הֵיין, וְאֶפְלוּ בַּגַּת - שְׁאֲסוּר לְשִׁתּוֹת מִמֶּנּוּ עַד שִׁיעָשׂוּר.

יז. הַשּׁוֹם וְהַשְּׁחָלִים [יִירָק חֲרִיר] וְהַתְּרָדֵל שֶׁשֶּׁחָקַן בַּשָּׂדֶה בְּשֶׁמֶן, נִטְבָּלוּ לַמַּעֲשִׂי. וְכֵן הַסּוֹחֵט אֶשְׁכּוֹל לְתוֹךְ הַכּוֹס, נִקְבָּע; לְתוֹךְ הַתַּמְחֹחִי [תַּבְשִׁיל], לֹא נִקְבָּע.

יח. הַמּוֹלֵחַ פְּרוֹת בַּשָּׂדֶה, נִקְבָּעוּ; טְבֵל הַזִּיתִים אַחַת אַחַת בְּמִלַּח וְאֲכָל, פְּטוּר. הַפּוֹעֵל זִיתִים כְּדִי שִׁיעָא הַשָּׂרָף מִקֵּן, פְּטוּר. הַנּוֹטֵל זִיתִים מִן הַמַּעֲטָן [מִקּוֹם רִיכּוּכָם], טוֹבֵל אַחַת אַחַת בְּמִלַּח וְאוֹכֵל; וְאִם מִלַּח וְנָתַן לְפָנָיו, חֵיב. וְכֵן כָּל כִּיּוּצָא בְּזָה.

יט. הַתּוֹרֵם פְּרוֹתָיו תְּרוּמָה שֶׁצָּרִיף לְתוֹם אַחֲרֶיהָ שְׁנִיָּה, נִקְבָּעוּ לַמַּעֲשִׂי; וְלֹא יֹאכֵל מִקֵּן עָרָא, עַד שִׁיּוּצֵא הַתְּרוּמָה הַשְּׁנִיָּה וַיַּעֲשֶׂר.

כ. פְּרוֹת שֶׁנִּגְמְרָה מְלָאכָתָן, וְחִשְׁבָה עָלֶיהָ לִילִי שַׁבָּת - נִקְבָּעוּ; וְלֹא יֹאכֵל מִקֵּן אֶפְלוּ לְאַחַר הַשַּׁבָּת, עַד שִׁיעָשׂוּר.

כא. הַתִּינוּקוֹת שֶׁטָּמְנוּ תַּחֲנִינִים לְשַׁבָּת, וְשִׁכְחוּ לַעֲשׂוֹת - לֹא יֹאכְלוּ לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, עַד שִׁיעָשׂוּר.

כב. תַּאֲנָה שֶׁהִיתָה מִיְּחָדָת לוֹ לְאָכֵל פְּרוֹתֶיהָ בַּשַּׁבָּת, וְלִקַּט מִמֶּנָּה בְּכַפְלָה - לֹא יֹאכֵל עַד שִׁיעָשׂוּר; הוֹאִיל וּפְרוֹת אֵלּוּ מִיְּחָדִין לְשַׁבָּת, וְהַשַּׁבָּת קוֹבַעַת.

תַּאֲנִים' - הָרִי זֶה אוֹכֵל אַחַת אַחַת, וּפְטוּר; וְאִם צָרָף, חֵיב לַעֲשׂוֹת. הַאֲמֵר לְחַבְרוֹ: 'הָא לָךְ אֲסֵר זֶה, בְּעִשְׂרִים תַּאֲנִים שְׁאֵבֶר לִי' [נ' שֶׁאֵבֶחָר] - בּוֹרֵר אַחַת אַחַת, וְאוֹכֵל; 'בְּאֶשְׁכּוֹל שְׁאֵבֶר לִי' - מִגְּגֵר מִמֶּנּוּ בְּאֵילָן, וְאוֹכֵל; 'בְּרִמּוֹן שְׁאֵבֶר לִי' - פּוֹרֵט אוֹתוֹ [לְגִירָרִים] בְּאֵילָן, וְאוֹכֵל; 'בְּבִבְסִית שְׁאֵבֶר לִי' - סוֹפֵת [חֻתְכוֹ] בְּקִרְקַע, וְאוֹכֵל. וְאִם קָצָץ אֶת הַתַּאֲנִים וְצָרָף, אוֹ שֶׁקָּצָץ הָאֶשְׁכּוֹל אוֹ הַבִּבְסִית - חֵיב לַעֲשׂוֹת, שֶׁהָרִי לֹא קָנָה אֶלָּא הַנִּתְלָשׁ. אֲכָל אִם אָמַר לוֹ: 'הָא לָךְ אֲסֵר זֶה, בְּעִשְׂרִים תַּאֲנִים אֵלּוּ', 'בְּשִׁנִּי אֶשְׁכּוֹלוֹת אֵלּוּ', 'בְּשִׁנִּי רִמּוֹנִים אֵלּוּ', 'בְּשִׁנִּי אֶבְסִיתִים אֵלּוּ' [נ' הַמְּחוּבָּרִים לְקִרְקַע] - קוֹצֵץ בְּדִרְכוֹ, וְאוֹכֵל עָרָא, וּפְטוּר; שְׁלֹא נִקְבָּעוּ בְּמִקְחָן, שֶׁהָרִי לָקַח בְּמִחְבָּר.

ד. הַמַּחְלִיף עִם חֲבֵרוֹ [פְּרוֹת], זֶה לְאָכֵל וְזֶה לְאָכֵל - שְׁנִיָּהֵן נִקְבָּעוּ לַמַּעֲשִׂוֹת, שֶׁהָרִי לָקַח בְּתוֹלֵשׁ. זֶה לְקַצּוֹת וְזֶה לְקַצּוֹת - שְׁנִיָּהֵן לֹא נִקְבָּעוּ, שָׂאִין הַמְּכַר קוֹבֵעַ דְּכָר שְׁלֹא נִגְמְרָה מְלָאכָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ. לָקַח הָאֶחָד פְּרוֹת שֶׁהִחְלִיף לְאֲכִילָה, וְלָקַח הָאֲחֵר חֲלִיפָהֵן לְהַקְצוֹת - זֶה שֶׁלָּקַח לְאֲכִילָה, חֵיב לַעֲשׂוֹת; וְזֶה שֶׁלָּקַח לְהַקְצוֹת, לֹא נִקְבָּע לַמַּעֲשִׂי.

ה. הַאֲמֵר לְחַבְרוֹ: 'צֵא וּלְקַט לָךְ עִשְׂרִים תַּאֲנִים מִשְּׁלִי, וְאִנִּי אֲמַלֵּא אֶת כְּרִסִּי מִשְּׁלִי' - שְׁנִיָּהֵן פְּטוּרִין; שָׂאִין זֶה חֲלִיפִין, כְּדִי שִׁיְהִיָּה מְכָר. וְאִם צָרָף וְאֲכָל, חֵיב. וְהַמַּתְנָה, אִינָה קוֹבַעַת כְּמִכְרָה.

ו. עִם הָאֲרִץ שֶׁהִנֵּה עוֹבֵר בְּשׁוּק, וְאָמַר: 'טָלוּ לָכֶם תַּאֲנִים' - אוֹכְלִים וּפְטוּרִין; שָׂאִין הַמַּתְנָה קוֹבַעַת. וְאִם הַכְּנִיסוּ לְבִתְיָהֵן - אִם רַב הָעַם מְכַנְסִים לְבִתִּים, מַעֲשִׂרִין; וְאִם רַב הָעַם מְכַנְסִים לְשׁוּק, אִינָן מְתַקְּנִין אֶלָּא דְּמָאִי - שְׁמָא עֲשֶׂר, וְאַחֲרַיָּה הִבִּיא לְשׁוּק. וְאִם אָמַר: 'טָלוּ לָכֶם וְהַכְּנִיסוּ לְבִתְיָכֶם' - כְּשֶׁמְכַנְסִים לְבִית, מַעֲשֶׂר דְּמָאִי. נָתַן לוֹ דְּכָר מְרָבָה, אֶפְלוּ אָמַר לוֹ: 'טָל וְאָכֵל' - הָרִי זֶה כְּמִי שְׁאָמַר לוֹ 'טָל וְהַכְּנִס'; שָׂאִינוּ אוֹכֵל, עַד שִׁתְּקַן דְּמָאִי. וְכֵן אִם נָתַן לוֹ דְּכָר שָׂאִין דִּרְכוֹ לְהַאֲכֵל חֵי, אוֹ שֶׁהִנֵּה אָדָם גְּדוֹל שָׂאִין דִּרְכוֹ לְאָכֵל בְּשׁוּק - הָרִי זֶה מְתַקֵּן דְּמָאִי.

ז. הָיוּ שְׁנַיִם, אָמַר [עַם הָאָרֶץ] לְאֶחָד: 'טָל וְאָכֵל', וְאָמַר לַשְּׁנִי: 'טָל וְהַכְּנִס' - זֶה אוֹכֵל וּפְטוּר, וְזֶה אוֹכֵל וְחֵיב.

ח. וְכֵן אֲנָשִׁים שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִים בְּשַׁעַר אוֹ בַּחֲנוּת, וְאָמַר לָהֶן: 'טָלוּ' [נ' הַכְּנִיסוּ לְשַׁעַר אוֹ לְבֵית] וְאֲכָלוּ - הָרִי אֵלָיו אוֹכְלִין וּפְטוּרִין. וְכַעַל הַשַּׁעַר אוֹ כַּעַל הַחֲנוּת, לֹא יֹאכְלוּ עַד שִׁיעָשׂוּר דְּמָאִי - שֶׁנִּמְצָא כְּאוֹמֵר לְאֵלּוּ: 'טָלוּ וְהַכְּנִיסוּ לְבִתְיָכֶם', שֶׁהָרִי הֵם בְּבִתְיָהֶם. וְכַכֵּר בִּאֲרָנוּ, שָׂאִין הַבֵּית שְׂאִינוּ שְׁלוֹ קוֹבַעַת, כְּשִׁיעָשְׂכֵרוּ הַפְּרוֹת בְּתוֹכוֹ.

ט. הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים לַעֲשׂוֹת עֲמוֹ בַּפְּרוֹת, בֵּין בְּתוֹלֵשִׁין בֵּין בְּמַחְבְּרִין - הוֹאִיל וַיֵּשׁ לָהֶן [רְשׁוּת] לְאָכֵל מִן הַתּוֹרָה כְּמֵה שֶׁהֵן עוֹשִׂין, הָרִי אֵלּוּ אוֹכְלִין וּפְטוּרִין מִן הַמַּעֲשִׂי. וְאִם הִתְנָה עִמָּהּ שִׂיאֵכֶל מֵה שְׁלֹא זָכָתָה לָהֶן תּוֹרָה, כְּגוֹן שֶׁהִתְנָה הַפּוֹעֵל שִׂיאֵכֶל כְּנוֹ עֲמוֹ, אוֹ שִׂיאֵכֶל כְּנוֹ מִשְּׁכָרוֹ, אוֹ שִׂיאֵכֶל אַחֵר גָּמַר מְלָאכָתוֹ בְּתוֹלֵשׁ - הָרִי זֶה אֲסוּר לְאָכֵל עַד שִׁיעָשׂוּר; הוֹאִיל וְאוֹכֵל מִפְּנֵי הַתַּאֲנִי שְׁלוֹ, הָרִי זֶה כְּלוּקָח.

ח. המוכר פרות לחבירו - מוכר אומר: 'על מנת שהן טבל מכרתיו', ולוקח אומר: 'לא לקחתי ממך אלא מעשריך' - כופין את המוכר לתקן; קנס הוא לו, מפני שמכר את הטבל.

ט. אין פורעין חוב מן הטבל, מפני שהוא כמוכרו. י. מי שלקחו בית המלך את פרותיו, והם טבלים - אם מחמת חוב שהוא חייב להן, צריך להוציא עליהן מעשרות; ואם לקחום באנס, אינו חייב לעשר עליהן.

יא. והלוקח [הקונה] טבל משני מקומות, מעשר מזה על זה. המקבל שדה מישראל [לעובדה חלק מהפרות] או מן הנכרי - חולק ונותן לבעל השדה בפניו, כדי שידע [הבעלים] שטבל נטל. אבל החוכר שדה מישראל [לעובדה תמורת כמות תבואה קצובה] - אם נתן לו מידע אותה שדה - תורם ואחר כך נותן לו מה שקצץ לתן לו, ובעל השדה מעשר לעצמו. ואם נתן לו מידע שדה אחרת, או ממין אחר - מוציא המעשר, ואחר כך נותן לו.

יב. החוכר שדה מן הנכרי - מעשר, ואחר כך נותן לו; קנס קנסו אותו בזה - כדי שלא יחזיר מן הגוי, ונמצאת השדה בורה לפניו, עד שיצטרף, וימכרנה לישראל. וכן המקבל שדה אבותיו [של הגוי] מן הגוי, קנסו אותו שיצטרף ואחר כך יתן לגוי חלקו מעשר - כדי שלא יקפץ וימכרנה ממנו, מפני שהיא שדה אבותיו, עד שתשאר לפניו בורה, כדי שימכרנה לישראל.

יג. איזה הוא חוכר, ואיזה הוא מקבל? חוכר - שחוכר הקרקע בדבר קצוב מן המידע בכך וכך סאה, בין עשת הרבה בין עשת מעט; ומקבל - הוא שיקבל אותה בחלק ממה שתעשה, חציו או שלישו או מה שיתנו ביניהן. והשוכר - הוא ששוכר הקרקע במעות.

יד. שנים שקבלו שדה באריסות [חלק מהיבול עבורם וחלק לבעלים], או שירשו, או נשתתפו - יכול האחד לומר לחבירו: 'טל אתה חטים שבמקום פלוני, ואני חטים שבמקום פלוני', 'אתה יין שבמקום פלוני, ואני יין שבמקום פלוני'; אבל לא יאמר לו: 'טל אתה חטים ואני שעורים', 'אתה יין ואני שמן' - מפני שהן מוכרין את הטבל.

טו. כהן ולוי שלקחו פרות מישראל אחר שנגמרה מלאכתן - [בית דין] מוציאין את התרומה ואת המעשרות מידיהן, ונותנין אותן לכהנים וללויים אחרים; קנס הוא להם - כדי שלא יקפצו לגרנות ולגתות ויקנו טבלים, כדי להפקיע מתנות אחיהם הכהנים. ואם קנו קדם שתגמר מלאכתן, כגון שלקחו תבואה קדם מרום - אין מוציאין מידן.

טז. כהן או לוי שמכרו פרות תלושין לישראל, קדם שתגמר מלאכתן, ואין צריך לומר, אם מכרו במחבר - הרי התרומה או המעשר שלהן; ואם מכרו אחר גמר מלאכה - הרי התרומה והמעשר של לוקח, ומפריש ונותן לכל כהן או לוי שירצה.

יז. כהן ולוי שקבלו שדה מישראל - כשם שחולקין בחלין, כך חולקין בתרומה ומעשרות; והישראל נטל

כג. היה אוכל באשכול, וחשכה עליו לילי שבת - הרי זה לא יגמר אכילתו בשבת, עד שיצטרף; ואם הניחו לאחר השבת, הרי זה גומר.

הלכות מעשר פָּרָק ו

א. מחליקין [משפטים הפנים] בתאנים וענבים של טבל, ואין בזה הפסד. וכל שאסור לזרים לאכלו בתרומה, מן הגרענין והקלפות והעלין והתרצנין וכיוצא בהן - כף אסור לאכלו מן הטבל; וכן המעשר שלא נטלה תרומתו, ומעשר שני והקדש שלא נפדו. וכל שמתר לזרים לאכלו בתרומה מדברים אלו - כף מתר בטבל, ובמעשר שלא נטלה תרומתו, ובמעשר שני והקדש שלא נפדו.

ב. אין מדליקין בטבל טמא אפלו בחל, ואין צריך לומר בשבת - שגומר: "את משמרת תרומתי"; מה תרומה טהורה, אין לה בה אלא משעת הרמתה - אף תרומה טמאה, אין לה להנות בה אלא משעת הרמתה ואילף.

ג. אין מחפין בטבל [אין מכסים הזרעים בעפר], ואין זורעין את הטבל; ואפלו פרות שלא נגמרה מלאכתן, אסור לזרע מהן עד שיצטרף. במה דברים אמורים? בתבואה וקטניות וכיוצא בהן. אבל העוקר שתלים שיש בהן פרות, במקום למקום בתוך שדהו - הרי זה מתר, ואינו כוזרע טבל, שהרי לא אסף הפרות. וכן העוקר לפת וצנונות, ושתלן במקום אחר - אם נתפן להוסיף בגופן, מתר; ואם שתלן כדי שיקשו, ויסק המדע שלהם - אסור, מפני שהוא כוזרע חטים או שעורים של טבל.

ד. ליטרא מעשר טבול [מעשר ראשון שלא ניטל ממנו תרומת מעשר] שזרעה, והשביחה, והרי היא עשר ליטראין - חייבת במעשר; ואותה ליטרא, מעשר עליה במקום אחר לפי חשבון. ליטרא בצלים שתקנה וזרעה - אינו מעשר לפי חשבון התוספת, אלא מעשר לפי כלל.

ה. זרעונים שהביאו [גדלו] שליש, ומרתן [גמר מלאכתם] ועשרן, ואחר כך זרעו והוסיפו, ואין זרען כלה - הרי זה ספק אם חייבין במעשר מדבריהם הואיל והוסיפו, או אין חייבין; שהרי המדע שעדין הוא קים ולא אבד, מעשר הוא; ואין אלו דומין לבצלים, שהבצלים אין זרען להזרע.

ו. הזרע את הטבל, בין דבר שזרעו כלה בין דבר שאין זרעו כלה - אם אפשר ללקטו [שעדין לא השריש] - קונסין אותו, ומלקטו; ואם צמח - אין מחייבין אותו לעקר, והגדולין חלין. ואם היה דבר שאין זרעו כלה - אפלו גדולי גדולין אסורין, עד שלש גרנות; והרביעי מתר. ומפני מה הגדולין אסורין? מפני תרומת מעשר ותרומה גדולה שיש בו. וכן הדין בזרע מעשר שלא נטלה תרומתו. אין מוכרין את הטבל אלא לצרף, ולחבר [נאמן על המעשרות]; ואסור לשלח את הטבל, ואפלו חבר לחבר - שמא יסמכו זה על זה, ויאכל הטבל.

ז. המוכר פרות לחבירו, וזכר שהן טבל, ורץ אחריו לחקן, ולא מצאו - אם ידוע שאינן קימין ושפבר אבדו או נאכלו, אינו צריך לעשר עליהן; ואם ספק שהן קימין או אינן קימין, צריך להוציא עליהן מעשרותיהן מפרות אחרות.

שֶׁהָן שְׁלֵי לְעוֹלָם - אֲסוּר, שְׁאִין כֹּהֵן עוֹשֶׂה כֹּהֵן. וְכֵן כֵּן לֹוי שֶׁהִיָּה עָלָיו חוֹב לִישְׂרָאֵל - לֹא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל זֶה גּוֹבֶה מֵאַחֲרֵים, וּמִפְּרִישׁ עַד שִׁיפְרַע כְּנֶגֶד חוֹבוֹ; שְׁאִין לֹוי זֶה עוֹשֶׂה בַּעַל חוֹב שְׁלוֹ כְּלוּי אַחֵר, שִׁיגְבֶה מַעֲשֵׂר מֵאַחֲרֵים.

כא. יִשְׂרָאֵל שִׁירֵשׁ טָבֵל מִמֶּלֶךְ [נִשְׁגָּמֵר מִלֹּאכְתוֹ] מֵאַבִּי אִמּוֹ כֹּהֵן, וְאִתּוֹ אֲבִי אִמּוֹ יִרְשׁוּ מֵאַבִּי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל - הִרִי זֶה מִפְּרִישׁ מִמֶּנּוּ מַעֲשֻׁרוֹתָיו, וְהֵן שְׁלֹ; שֶׁהִתְנַתְּנוֹת הִרְאוּיוֹת לְתָרֵם - כִּמּוֹ שֶׁהוֹרְמוּ הֵן, אֵף עַל פִּי שֶׁעֲדִין לֹא הוֹרְמוּ.

כב. הַנּוֹתֵן שְׂדֵהוּ בְּקִבְלָהּ לְגוֹי, אוֹ לְמִי שְׁאִינוֹ נֶאֱמָן עַל הַמַּעֲשֻׁרוֹת - אֵף עַל פִּי שְׁלֹא כָּאוֹ לַעֲנוֹת הַמַּעֲשֻׁרוֹת, צָרִיף לַעֲשׂוֹר עַל יָדָם. נִתְּנָה לָעַם הָאָרֶץ - עַד שְׁלֹא כָּאוֹ לַעֲנוֹת הַמַּעֲשֻׁרוֹת, אִינוֹ צָרִיף לַעֲשׂוֹר עַל יָדָם; וּמִשְׁכָּאוֹ לַעֲנוֹת הַמַּעֲשֻׁרוֹת, צָרִיף לַעֲשׂוֹר עַל יָדָם. בִּיצֵד הוּא עוֹשֶׂה? עוֹמֵד עַל הַגֶּרֶן, וְנוֹטֵל; וְאִינוֹ חוֹשֵׁשׁ לְמָה שְׁאֲכָלוּ, שְׁאִין אֲנוֹ אַחֲרָאִים לָהֶם.

חֲלָקוֹ, וְנוֹתֵן לְכָל כֹּהֵן אוֹ לֹוי שִׁירְצָה. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁקָּבֵל שְׂדֵה מִכֶּהֵן אוֹ מִלְּוִי - הַתְּרוּמָה אוֹ הַמַּעֲשֵׂר לְבַעַל הַשְּׂדֵה, וְשָׂאֵר הַמִּתְנֻת [כַּגּוֹן מַעֲשֵׂר שְׁנִי] חוֹלְקִין.

יח. הַמִּקְבֵּל זִיתִּים לְהוֹצִיא מִהֵן שֶׁמֶן - בֵּין יִשְׂרָאֵל מִכֶּהֵן אוֹ לֹוי, בֵּין כֹּהֵן אוֹ לֹוי מִיִּשְׂרָאֵל - כִּשֶׁם שֶׁחוֹלְקִין בְּחֵלִין, כֵּן חוֹלְקִין בְּתְרוּמָה וּמַעֲשֻׁרוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהִשְׁמָן, חֲשׁוֹב הוּא. **יט.** כֹּהֵן שֶׁמִּכֵּר שְׂדֵה לִישְׂרָאֵל, וְאָמַר לוֹ: 'עַל מִנֵּת שֶׁהַמַּעֲשֻׁרוֹת שְׁלֵה שְׁלֵי לְעוֹלָם' - הִרִי הֵן שְׁלֹ; בֵּינוֹן שְׁאָמַר 'עַל מִנֵּת', נַעֲשֶׂה כְּמִי שֶׁשִּׁיר מְקוֹם הַמַּעֲשֵׂר. וְאִם מִתְּכֶהֵן, הִרִי בְּנוֹ כִּשְׂאֵר הַכֹּהֲנִים. וְאִם אָמַר לוֹ: 'עַל מִנֵּת שֶׁהַמַּעֲשֻׁרוֹת לִי וְלִבְנִי' - מִתְּכֶהֵן, וְאִם 'יְטַלֵּם בְּנוֹ'. 'עַל מִנֵּת שֶׁהַמַּעֲשֻׁרוֹת שְׁלֵי, כָּל זְמַן שֶׁהִיא לְפָנֶיךָ' - מִכֶּרֶה לְאַחֵר - אֵף עַל פִּי שֶׁחִזַּר וְלִקְחָהּ, אִין לִכְהֵן אוֹתָן הַמַּעֲשֻׁרוֹת.

כ. יִשְׂרָאֵל שֶׁקָּבֵל שְׂדֵה מִכֶּהֵן וְלֹוִי, וְאָמַר לוֹ: 'עַל מִנֵּת שֶׁהַמַּעֲשֻׁרוֹת שְׁלֵי אֲרַבַּע אוֹ חֲמֵשׁ שָׁנִים' - מִתֵּר. 'עַל מִנֵּת

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - כ' כ"ו תשרי ה'תשס"ט

בְּכָל מְקוֹם: שֶׁפֶל דָּכַר הַנֶּפֶר טַעֲמוֹ, הַלּוֹקֵחַ מִרְגִּישׁ בוֹ; וּלְפִיכָף מִתֵּר לַעֲרֵב אוֹתוֹ.

ו. אִין מַעֲרִבִין מִים בִּיָּין. וּמִי שֶׁנִּתְעַרֵּב לוֹ מִים בִּיָּינו - לֹא יִמְכְּרֵנוּ בְּחֻנוֹת, אֲלֹא אִם כֵּן מוֹדִיעֵנו; וְלֹא לְתַגֵּר אֵף עַל פִּי שֶׁמוֹדִיעֵנו, שְׁמָא יִרְמָה בוֹ אַחֲרֵים. וּמְקוֹם שֶׁנִּתְעַרְבּוּ לְהַטִּיל מִים בִּיָּין, יִטִּיל: וְהוּא, שִׁיְהִיָּה בֵּין הַגִּתּוֹת.

ז. הַתַּגֵּר נוֹטֵל מִחֲמֵשׁ גִּתּוֹת, וְנוֹתֵן לְתוֹף פִּיטָס [גִּיגִית] אֶחָד; מִחֲמֵשׁ גִּרְנוֹת [מִקְוֹת שְׁדִשִּׁים תְּבוּאָה], וְנוֹתֵן לְתוֹף מְגוּרָה אַחַת: וּבִלְבָד, שְׁלֹא יִתְכַּנֵּן לַעֲרֵב.

ח. אֲסוּר לַעֲרֵב שְׁמֵרִים בֵּין בִּיָּין בֵּין בְּשֶׁמֶן, וְאֶפְלוּ כָּל שֶׁהוּא; וְאֶפְלוּ שְׁמֵרִים שֶׁל אֶמֶשׁ בְּשֶׁמֶרִים שֶׁל יוֹם, אֲסוּר. אֲבָל אִם עָרָה הֵינִן מִכֵּלִי לְכֵלִי, נּוֹתֵן שְׁמֵרֵינוּ לְתוֹכוֹ.

ט. הַמוֹכֵר לְחִבְרוֹ שֶׁמֶן מִזְקָק, אִינוֹ מְקַבֵּל שְׁמֵרִים. מְכַר לוֹ שֶׁמֶן סָתֵם, מְקַבֵּל לֵג וּמִחְצָה שְׁמֵרִים לְכָל מֵאָה לֵג; וּמְקַבֵּל בְּשֶׂאֵר שְׁמֵרִים שֶׁמֶן עֶכּוֹר הַעוֹלָה לְמַעֲלָה עַל פְּנֵי הַשֶּׁמֶן, יִתֵּר עַל הַשְּׁמֵרִים הַיְדוּעִים בְּאוֹתוֹ מְקוֹם.

י. בִּמְהֵרָה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּשֶׁנִּתֵּן לוֹ מַעוֹת בְּתִשְׁרֵי שֶׁהִשְׁמָן עֶכּוֹר, וְלִקַּח הַשֶּׁמֶן בְּנִיסָן בְּמִדַּת תִּשְׁרֵי, שֶׁהִיא גְדוּלָּה מִפְּנֵי אוֹתוֹ הַשֶּׁמֶן הַקּוֹפֶה לְמַעֲלָה. אֲבָל אִם לִקַּח בְּמִדַּת נִיסָן, שֶׁהִיא קִטְנָה מִפְּנֵי שֶׁכָּבֵד צִלַּל הַשֶּׁמֶן - אִינוֹ מְקַבֵּל אֲלֹא הַשְּׁמֵרִים בִּלְבָד.

יא. הַמוֹכֵר חֲטִים לְחִבְרוֹ, מְקַבֵּל עָלָיו רִבְעֵי קִיטָּנִית לְכָל סָאָה. שְׁעוּרִים, מְקַבֵּל עָלָיו רִבְעֵי נְשׁוּבוֹת לְכָל סָאָה. עֲדָשִׁים, מְקַבֵּל עָלָיו רִבְעֵי עֲפָרוּרִית [עֹפֵר וְאֲבָנִים קִטְנוֹת] לְסָאָה. תְּאֵנִים, מְקַבֵּל עָלָיו עֶשְׂרֵי מִתְלִיעוֹת לְכָל מֵאָה. מְכַר לוֹ שְׂאֵר פְּרוֹת, מְקַבֵּל עָלָיו רִבְעֵי טְנוּפוֹת לְכָל סָאָה. נִמְצָא

יום ראשון

הלכות מכירה פרק יח

א. אֲסוּר לְרַמּוֹת אֶת בְּנֵי אָדָם בְּמִקְחָ וּמִמְכָּר, אוֹ לְגַנֵּב אֶת דְּעָתָם; וְאֶחָד גּוֹיִים וְאֶחָד יִשְׂרָאֵל, בְּדָכַר זֶה. הִיָּה יוֹדֵעַ שֵׁישׁ בְּמִמְכָּרוֹ מוֹם, יוֹדִיעֵנו לְלוֹקַח. וְאֶפְלוּ לְגַנֵּב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת בְּדָכָרִים, אֲסוּר.

ב. אִין מִפְּרָפְסִין [מִיִּיפִים] לֹא אֶת הָאָדָם, וְלֹא אֶת הַבְּהֵמָה, וְלֹא אֶת הַכֵּלִים הַיִּשְׁנִים כְּדִי שִׁירָאוּ בְּחִדָּשִׁים. אֲבָל מִפְּרָפְסֵי הַחֲדָשִׁים, כְּדִי שִׁירָאוּ וַיִּגְחַז וַיִּפְּחֵהוּ כָּל צָרְכָן.

ג. אִין מְשַׁרְבִּטִין אֶת הָאָדָם בְּמִים שֶׁל חֲזָרִין [מִי טוֹבִין] וּכְיוֹצֵא בְּהֵן כְּדִי שִׁיתְפַּח וַיִּרְאוּ פָּנָיו שְׁמֵנִים, וְלֹא צוֹבְעִים אֶת הַפָּנִים בְּשָׂרָק [אֹדָם] וּכְיוֹצֵא בוֹ, וְלֹא נּוֹפְחִין אֶת הַקְּרָבִים, וְלֹא שׁוֹרִין אֶת הַבֶּשֶׂר בְּמִים; וְכֵן כָּל כְּיוֹצֵא בְּדָכָרִים אֲלוֹ אֲסוּרִין. וְאִין מוֹכְרִין בֶּשֶׂר נְבִלָה לְגוֹי בְּכָלֵל בֶּשֶׂר שְׁחוּטָה, אֵף עַל פִּי שֶׁהִנְבִּלָה אֲצִלוֹ בְּשְׁחוּטָה.

ד. מִתֵּר לָבֵר [לְבָרֵר] אֶת הַגְּרִיסִין, אֲבָל לֹא עַל פִּי [בְּשִׁטַּח הַעֲלִיּוֹן] הַמְּגוּרָה [אוֹצֵר הַתְּבוּאָה], שְׁאִינוֹ אֲלֹא כְּגוֹנֵב אֶת הָעֵץ, וַיִּרְמָה שֶׁהַכֵּל בְּרוּר. וּמִתֵּר לְחַנְּנִי לְחַלֵּק קָלִיוֹת וְאֲגוּזִים לְתִינוּקוֹת וְלִשְׁפָחוֹת כְּדִי לְהַרְגִּילָן לְבּוֹא אֲצִלוֹ; וּפּוֹחַת מַשְׁעַר שֶׁבִשְׁוֹק כְּדִי לְהַרְבוֹת בְּמִקְיָפִין מִמֶּנּוּ, וְאִין כְּגִי הַשּׁוֹק יְכוּלִין לַעֲכֹב עָלָיו, וְאִין כְּזֶה גִּנְבַת הַדַּעַת.

ה. אִין מַעֲרִבִין פְּרוֹת בְּפְרוֹת, אֶפְלוּ חֲדָשִׁים בְּחִדָּשִׁים, וְאִין צָרִיף לֹאמַר יִשְׁנִים בְּחִדָּשִׁים: וְאֶפְלוּ יִשְׁנִים בִּיקָר וְהַחֲדָשִׁים בְּזוֹל, מִפְּנֵי שֶׁהַלּוֹקֵחַ רוֹצֵה לִישְׁנָן. בִּיָּין הַתִּירוֹ לַעֲרֵב קֶשֶׁה בְּרֹךְ בֵּין הַגִּתּוֹת [בְּאַמְצַע תַּהֲלִיךְ הַתְּסִיטָה] בִּלְבָד, מִפְּנֵי שֶׁמְשַׁבִּיחוֹ. וְאִם הִיָּה טַעֲמוֹ נֶפֶר, מִתֵּר לַעֲרֵב

בקרע זה יהיה חייב לשלם - אפלו בא גוי וגזלה מחמת המוכר, חייב לשלם. אבל אם נפסק הנזהר שהיה משקה אותה, או שחזר הנזהר לעבר בתוכה ונעשית ברכה, או שבאזה ונעזה [רעידת אדמה] והשחיתה אותה - הרי זה פטור: שאלו וכיוצא בהן אנם שאינו מצוי הוא, ולא עלה על לב המוכר דבר זה הפלא בעת שהתנה; וכל אנם שאינו מצוי, אינו בכלל תנאי זה.

ו. והוא הדין לכל תנאי שבממון, שאומדין דעת המתנה, ואין כוללן באותו התנאי אלא הדברים הידועין שבגללן היה התנאי, והן שהיה בדעת המתנה בשעה שהתנה. ז. מעשה באחד ששכר מלחים להעביר שמשמין למקום פלוני, והתנה עמיהן שהן חייבין בכל אנם שיארגע להן עד שיגיעו השמשמין למקום פלוני, ונפסק הנזהר שהיה מוליכין בו; ואמרו חכמים זה אנם שאינו מצוי, ואין חייבין להוליך שמשמין אלו על גבי בהמה עד אותו המקום. וכן כל כיוצא בזה.

ח. המוכר קרקע לחברו, והתנה המוכר שלא יהיה עליו אחריות - אפלו נודע בודאי שזו הארץ גזולה, ויצאת מיד הלוקח - אין המוכר חייב כלום; ואין צריך לומר אם בא בעל חוב וטרפה, שאינו מחזיר לו כלום: שכל תנאי שבממון קיים.

ט. ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות, ובא לוי להוציאה מיד שמעון - אם רצה ראובן לעשות דין עם לוי, עושה; ואין לוי יכול לומר לו מה לי ולך, והרי אין עליך אחריות - שהרי ראובן אומר לו אין רצוני שיהיה לשמעון תרעמת עלי, שהרי הפסיד בגללי.

י. ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות, וחזר ולקחה משמעון באחריות, ובא בעל חוב של ראובן לטרף אותה ממנו - אינו יכול לחזור על שמעון: שאף על פי שלא קבל עליו אחריות לשמעון, אחריות עצמו קבל, שלא יהיה הוא המוכר, והוא המוציא לעצמו. אבל אם בא בעל חוב של יעקב אביהם, וטרפה מיד ראובן - חזר בכל הדמים על שמעון: מפני ששמעון קבל עליו האחריות, וראובן לא קבל לשמעון אחריות אחרים כלל.

יום שלישי

הלכות מכירה פרק כ

א. המבקש לקנות מקח מחברו, מוכר אומר במאמץ אני מוכר, והלוקח אומר אני קונה אלא במנה, והלך זה לביתו וזה לביתו, ואחר כך נתקבצו, ומשך זה החפץ סתם - אם המוכר הוא שכתב הלוקח ונתן לו החפץ, אינו נותן אלא מנה; ואם הלוקח הוא שכתב ומשך החפץ סתם, חייב לתן מאמץ.

ב. הלוקח מקח מאחד מחמשה בני אדם, וכל אחד מהן תובע אותו ואומר אני הוא בעל המקח, והוא אינו יודע ממי מהן לקח - מניין דמי המקח ביניהן, ומסתלק; ויהיו הדמים מנחין עד שיודעו, או עד שיכבדו אלהיה. ואם היה חסיד, נותן דמים לכל אחד ואחד כדי לצאת ידי שמים.

בהן יתר על השעורין האלו כל שהוא - ינפה את הכל, ויתן לו פרות מנפין וברורין שאין בהן כלום.

יב. ואין כל אלו הדברים אמורים, אלא במקום שאין להן מנהג; אבל במקום שיש להן מנהג, הכל כמנהג המדינה. יג. יש מקומות שנהגו שיהיו כל הפרות ברורין ומנקין מפל דבר, ושיהיו היינות והשמים צוללין, ולא ימכרו שמרים כלל. ויש מקומות שנהגו אפלו היו בהן מחצה שמרים, או שהיה בפרות מחצה עפר או תבן או מין אחר, ימכר פמות שהוא. לפיכך הבורר צרור מתוך גרנו של חברו, נותן לו דמי חטים בשעור צרור שברר, שאלו הניחו, היה נמכר במדת החטים; ואם תאמר יחזיקנו, הרי אמרו אסור לערב כל שהוא.

יד. המוכר קנקנים [כדים] בשרון במקום שאין מנהג, מקבל לכל מאה עשרה פיסטות [כדים רעים]; והוא, שיהיו נאות ועשויות בנפירת.

יום שני

הלכות מכירה פרק יט

א. אסור למוכר למכר לחברו קרקע או מטלטלין שיש בה עסקין [עוררין] ויש בהן דין [ברור משפטי], עד שיודעו: שאף על פי שהאחריות עליו, אין אדם רוצה שיתן מעותיו, ויבדל לדין ויהיה נתבע מאחרים.

ב. המוכר קרקע לחברו, ואחר שקנה הלוקח באחד מן הדרכים שקונין בהן, וקדם שישתמש בה, יצאו עליה מערערין - הרי זה יכול לחזור בו: שאין לה מום גדול מזה, שעדין לא נהנה בה וכאוי התובעין. לפיכך יבטל המקח, ויחזיר המוכר את הדמים וינעשה דין עם המערערין. ואם נשתמש בה הלוקח כל שהוא, ואפלו דש המצר שלה וערכו עם הארץ - אינו יכול לחזור בו, אלא עושה דין עם המערערין; ואם הוציאוה מידו בדין, יחזר על המוכר בדין כל הנטרפין.

ג. כל המוכר קרקע או עבד או שאר מטלטלין, הרי זה חייב באחריותו. ביצד: אם הוציאו המקח מיד הלוקח מחמת המוכר - חזר הלוקח ונטל כל הדמים שנתן מן המוכר, שהרי נלקח המקח מחמתו. כף הוא הדין בכל ממכר, אף על פי שלא פרש הלוקח דבר זה אלא קנה סתם. אפלו מכר הקרקע בשטר, ולא הזכיר בו האחריות - הרי זה חייב באחריותו: שהאחריות שלא הזכרה, טעות סופר היא.

ד. במה דברים אמורים, בשהוציאו המקח מיד הלוקח בית דין של ישראל, כגון שהיה המקח מטלטלין והיו גנובין או גזולין, או שהיתה הקרקע גזולה, או שבא בעל חוב של מוכר וטרפה מיד הלוקח; והכל בבית דין של ישראל. אבל אם הגוי הוא שהוציא המקח מיד הלוקח - בין בדין המלך, בין בערפיות שלחן - אין המוכר חייב באחריותו; ואף על פי שהגוי טוען שהמוכר גנב חפץ זה או גזלו ממנו, והביא עדים גוים על כך - אין המוכר חייב כלום: שזה אנם הוא, ואין המוכר חייב באחריות האנם. ה. המוכר קרקע לחברו, והתנה עמו שכל אנם שיגלד

ראיה. אף על פי שהפירה עומדת באגם, והשפחה עומדת בסמטה - הרי הן בתזוקת המוכר, עד שיביא הלוקח ראיה. לא הביא ראיה, ישבע המוכר בנקיטת חפץ על ילד הפירה. אבל על ילד השפחה, אינו נשבע אלא הסת, שאין נשבעין בנקיטת חפץ לא על העבדים ולא על הקרקעות, כמו שיחבאר בהלכות טוען ונטען.

יא. זה אומר איני יודע, וזה אומר איני יודע, ואינה ברשות אחד מהן - יחלקו; זה אומר ברשותי ילדה, והאחר שותק - זכה הטוען בילד.

יב. מי שהיו לו שני עבדים קטן וגדול, או שתי שדות גדולה וקטנה, הלוקח אומר גדולים לקחתי, והמוכר אומר קטנים הוא שמכרתי - על הלוקח להביא ראיה, או ישבע המוכר הסת שלא מכר אלא קטן.

יג. אמר הלוקח גדול לקחתי, והמוכר שותק - זכה בגדול. ואם אמר המוכר איני יודע, על הלוקח להביא ראיה; או ישבע המוכר הסת שאינו יודע, ואין לזה אלא הקטן.

יד. כל מי שנולד הספק ברשותו, עליו להביא ראיה. פיצד: המחליף פרה בחמור, ומשף בעל החמור את הפרה, ולא הספיק בעל הפרה למשף את החמור, עד שמת החמור - על בעל החמור להביא ראיה שהיה חמורו קנימת, בעת משיכת הפרה. וכן כל כיוצא בזה.

טו. מחט שנמצאת בעבי בית הכוסות, ונקבה אותו נקב מפלש - אם נמצא עליה קרט דם, בידוע שזו נטרפה קדם שחיטה; לפיכך אם הוגלד פי המכה, בידוע שהיא היתה טרפה שלשה ימים קדם שחיטה. לא הוגלד פי המכה - הרי הדבר ספק, ועל הטבח להביא ראיה שקדם לקיחתו נטרפה: שהרי ברשותו נולד הספק. ואם לא הביא ראיה, ישלם הדמים למוכר כמו שבארנו.

יום רביעי

הלכות מכירה פרק כא

א. המקנה לחברו דבר שאינו מסים [מוגדר] - אם היה מינו ידוע, אף על פי שאין מדתו או משקלו או מנינו ידוע - הרי זה קנה; ואם אין מינו ידוע, לא קנה.

ב. פיצד: ערמה זו של חטים אני מוכר לך בכך וכך, שק זה של תאנים אני מוכר לך בכך וכך, מרתף זה של זין אני מוכר לך בכך וכך - אף על פי שאין מדת הערמה ידועה, ולא משקל התאנים ולא מנין הקנקנים ידוע - הרי ממכרו קיים, אף על פי שמצא חסר או יתר על האמד שהיה בדעתם; ויש להם הונאה, לפי השער שבשוק כמו שבארנו. **ג.** אבל האומר לחברו כל מה שיש בבית הזה אני מוכר לך בכך וכך, כל מה שיש בתבה הזאת או בשק הזה אני מוכר לך בכך וכך, ורצה הלוקח ומשף - אין כאן קנין כלל, שלא סמכה דעת הלוקח: שהרי אינו יודע מה יש בו אם תבן או זהב, ואין זה אלא כמשחק בקביה. וכן כל כיוצא בזה.

ד. וכן המוכר לחברו בפעורה דינרין חטים, ולא פסק כמה סאה מכר לו - נוהן לו בפשע שבשוק בשעת המכירה. וכל

ה. לקח מקח מאחד מהן, וכפר בו ונשבע על שקר, ועשה תשובה והרי הוא רוצה לשלם, וכל אחד ואחד תובע אותו ואומר אני הוא שכפרתי בי ונשבעת לי, והוא אומר אני יודע - חייב לשלם לכל אחד ואחד, מפני שעבר עברה.

ד. נאמן בעל המקח לומר לזה מכרתי, ולזה לא מכרתי: אימתי, בזמן שהמקח יוצא מתחת ידו. אבל אם אין המקח יוצא מתחת ידו, הרי הוא עד אחד בלבד, ודינו בעדות זו בדין כל אדם, שהרי אינו נוגע בעדותו. לפיכך אם נטל הדמים משנים, ונטל מאחד מדעתו ומאחד בעל פרוח, ולא ידע ממי נטל מדעתו וממי נטל בעל פרוח - בין שהיה המקח בידו, בין שהיו שניהם תופשין בו - אין כאן עדות כלל, וכל אחד משניהן נשבע בתקנת חכמים בנקיטת חפץ ונוטל חצי המקח וחצי הדמים.

ה. הרי שטען על חברו ואמר מכרתי לי, וזה אומר לא מכרתי, או מכרתי, ולא נתת לי דמים; או שטען הלוקח שנתן הדמים, ועדין לא משף, או שאמר משכתי ולא ראיתי מום זה, והמוכר אומר לו הודעתיו לך; או שאמר האחד מהן כף וכף היה תנאי בינינו, והאחד אומר לא היה שם תנאי: בכל אלו הטענות וכיוצא בהן - המוציא מחברו, עליו הראיה.

ו. לא היתה שם ראיה - נשבע הכופר שמבקשין להוציא מידו, שבועת הסת; ואם הודה במקצת, או שיש עליו עד אחד - נשבע שבועת התורה, כשאר הטענות כלה.

ז. אמר לחנוני תן לי דינר פרות, ונתן לו, והרי הפרות מנחין ברשות הרבים, והחנוני תובע הדינר, ובעל הבית אומר לו נתתיו לך והשלת אתו לתוף כיסך - הרי הלוקח נשבע בתקנת חכמים בנקיטת חפץ, ונוטל הפרות, הואיל וכבר יצאו מרשות המוכר, והרי הן ברשות הרבים. ואילו היו ברשות הלוקח - היה נשבע הסת, ונפטר; ואילו היו עדין ברשות החנוני - היה נשבע הסת, וישארו פרותיו אצלו.

ח. נתן הלוקח דינר לחנוני, וכא לטל פרות המנחין ברשות הרבים, ואמר לו החנוני דינר זה שנתת לי עכשו הוא דמי פרות שכבר נתתים לך והולכתם לתוף ביתך, אבל פרותי אלו המנחין ברשות הרבים מעולם לא מכרתים לך - הרי החנוני נשבע בתקנת חכמים בנקיטת חפץ שפך היה הדבר, ומחזיר פרותיו לחנוני: שהרי לא הודה לו שמכרן לו מעולם. ואילו היו בחנותו, היה נשבע הסת כמו שבארנו.

ט. וכן הדין בנותן דינר לשלחני לטל מעות, בזמן שהמעות צבורין ברשות הרבים - אם הודה השלחני שמכרן, ועדין לא נטל הדינר - נשבע הלוקח בנקיטת חפץ שנתן, ונוטל המעות; ואם לא הודה שמכרן, אף על פי שמודה שלקח ממנו דינר עתה, וטוען שדינר זה דמי המעות שכבר הוליקן הלוקח לתוף ביתו - הרי השלחני נשבע בנקיטת חפץ, ויחזיר מעותיו לחנותו.

י. המחליף פרה בחמור, וילדה, וכן המוכר שפחתו, וילדה - זה אומר עד שלא מכרתי ילדה, וזה אומר משלקחתי ילדה, אפילו אמר המוכר איני יודע - על הלוקח להביא

לא היה מבלע, ויש עליו רכב של דקלים, או שיש בו תשעת קבין - לא קנהו. היה מבלע ויש עליו רכב דקלים, או שיש בו תשעת קבין, או שלא היה מבלע ואין עליו רכב דקלים, ואין בו תשעת קבין - הרי הדבר מסור לבית דין: כפי מה שיראו, ולא יזהו דרך שדעתן נוטה - יעשו.

טז. סיס לו את הנזירות בלבד, ולא סיס לו את המצר שלכל הרוח, או שסיס לו שני מצרים כמין גם, או שסיס לו חלק מכל רוח ורוח - הרי זה לא קנה את בלה; אלא יקנה ממנה כפי מה שמסר לו, וכמו שיראו הדניני.

יז. המוכר בית לחברו בכירה גדולה - אף על פי שמסר לו מצרים החיצונים, ואף על פי שיש שם מעט שקוראין לכירה בית - לא קנה אלא הבית בלבד, שהמצרים הוא שהרחיב לו; ואלו מכר לו כל הכירה, היה כותב לו ולא הנחתי לפני במכר זה כלום. וכן המוכר שדה בבקעה גדולה, ומסר לו מצרי הבקעה - מצרים הם שהרחיב לו. **יח.** האומר לחברו שדות אני מוכר לך, מעוט שדות שמים. אמר לו כל שדות - אפלו שלש וארבע, חוץ מגנות ופרדסים. אמר לו נכסי - אפלו גנות ופרדסים, חוץ מבתיים ועבדים. ואם אמר לו כל נכסי - אפלו עבדים ובתים וכל המטלטלין הידועים לו, ואפלו תפלין שבראשו בכלל המכר.

יט. האומר לחברו בית מבתי אני מוכר לך, ושור בשוורי אני מוכר לך - נותן לו הקטן שבהן. מת אחד מן השורים, או שנפל אחד מן הבתים - מראה לו את זה שמת או שנפל, שיד בעל השטר על התחתונה.

כ. האומר לחברו שדה דבי היא אני מוכר לך, והיו שתי שדות הנקראין בשם זה - אינו קונה אלא הפחות שבהן. וכן כל פיוצא בזה.

כא. האומר לחברו שדה ראובן אני מוכר לך, וכיון שבא הלוקח להשתמש בה, אמר לו המוכר זו אינה שדה שהיתה של ראובן אלא בך היא קרויה, ולעולם לא היתה לו, אלא זו היא של ראובן ולקחתיה ממנו, והיא שמכרתי לך - על המוכר להביא ראיה; ואם לא הביא, וזכה הלוקח בזו שכל העם קוראין לה של ראובן. וכן כל פיוצא בזה, הלוח אחר השם הפשוט כפי הכל.

כב. האומר לחברו חצי שדי אני מוכר לך - שמין פמה שנה כל השדה, ונותן לו מן הכחוש שבה מה ששוה חצי הדמים של כל השדה. וכן אם אמר לו חציה בדרום אני מוכר לך - שמין דמי בלה, ונותן לו בדרומה בחצי כל הדמים. ומקבל עליו הלוקח לעשות בחלקו מקום הגדר, ומאחורי הגדר סמוך לגדר חריץ קטן רחב שלשה טפחים, וחוצה לו חריץ אחר גדול רחב תשעה טפחים, ובין שני החריצין רחב טפח. כל זה כדי שלא תקפץ הנמיה וכיוצא בה.

כג. היתה לו חצי שדה, ואמר לחברו חצי שיש לי בשדה מכרתי לך - קנה החצי בלו. אמר לו חצי בשדה שיש לי, לא קנה אלא רביע. אמר לו מוצר שדה שממנה נחלקת, או שממנה נפסקת, או שממנה נחצית - אם אמר לו ואלו מצריה, קנה חציה; ואם לא מסר לו מצריה, לא קנה אלא בית תשעת קבין בלבד.

החוזר בו מאחר נתינת הדמים, ולא רצה בשער שהיה בשוק בשעת נתינת המעות - מקבל מי שפרע כמו שבארנו. **ה.** המוכר מקום לחברו לעשות לו בית, או רפת בקר, וכן המקבל מחברו לעשות לו בית חתנות לבנו, או בית אלמנות לבתו - עושה ארבע אמות על שש. מכר לו מקום בית גדול, עושה שמונה על עשר. מכר לו מקום טרקלין, עושה עשר על עשר. תרפץ [גינה] של חצר, שמים עשרה על שמים עשרה. ורום כל בית ובית, פחצי ארפו וכחצי רחבו.

ו. המוכר מקום לחברו לעשות לו קבורה, או המקבל מקום מחברו לעשות לו קבורה - עושה מערה, ופותח לתוכה שמונה קברות, שלשה מכאן ושלשה מכאן, ושנים מכנגד הנכנס למערה: מדת המערה ארבע אמות על שש, וכל קבר וקבר ארץ ארבע אמות ורחב ששה טפחים ורום שבעה; נמצא בין כל קבר וקבר שמן הצדדין אמה ומחצה, ובין השנים האמצעיים שתי אמות.

ז. המוכר לחברו בתוף שדהו מקום אמת [תעלת] המים להשקות בה בית השלהין - נותן לו בתוף שדהו אמה שרחבה שתי אמות, ואמה מכאן ואמה מכאן לאגפיה [לגדות התעלה]. ואם מכר לו אמת המים להשקות בה בקילון [צינור] - נותן לו אמה שרחבה אמה, וחצי אמה מכאן וחצי אמה מכאן לאגפיה.

ח. אלו האגפין - בעל השדה נוטען, אבל אינו זורען; שהזרעים מחלקלין את הקרקע, ומקלקלין את אמת המים. ואמת המים הזאת שכלו אגפיה - בעל האמה מתקנה מעפר אותה השדה, שעל מנת פן קבל עליו המוכר להיות אמת המים בתוף שדהו.

ט. המוכר לחברו דרך בתוף שדהו - אם דרך יחיד מכר לו, נותן לו רחב שתי אמות ומחצה כדי שיעמד חמור במשאו על ארץ הדרך. מכר לו דרך בין עיר לעיר, נותן לו רחב שמונה אמות בארץ הדרך. מכר לו דרך הרבים, נותן לו רחב שש עשרה אמה.

י. דרך המלך ודרך הקבר [המובילה לקבר], אין לה שעור; וראה לי שזה כמוכר דבר שאין מינו ידוע.

יא. מכר לו מקום למעמד [לניחום אבליס], נותן לו בית ארבעת קבים.

יב. האומר לחברו בור וכתליה אני מוכר לך, נותן לו רחב הפתל שלשה טפחים.

יג. המוכר שדה לחברו, ומסר לו מצר אחד ארץ ומצר אחד קצר - אם היה הארץ של איש אחד, לא קנה מן הארץ אלא כנגד קצר; ואם היה של שנים, יקנה כנגד ראש תור.

יד. היה מצר ראובן מזרח ומערב, ומצר שמעון צפון ודרום - צריך שיקתב לו מצר ראובן משתי רוחות, ומצר שמעון משתי רוחות.

טו. מצר לו מצר ראשון ומצר שני ומצר שלישי, ולא מסר לו מצר רביעי - קנה השדה בלה. אבל המצר הרביעי - אם היה מבלע בתוף המצרים, ואין עליו רכב [שורה] של דקלים, ואין בו תשעת קבין - קנה אף המצר הרביעי; ואם

יום חמישי

הלכות מכירה פרק כב

א. אין אדם מקנה לחברו דבר שלא בא לעולם, בין במקור בין במתנה בין במתנת שכיב מרע. ביצד: מה שתוציא שדה זו מכור לה, מה שיוציא אילן זה נתון לה, תנו מה שתלד בהמה זו לפלוני - לא קנה פלוס. וכן כל פיוצא בזה. ב. המוכר פרות דקל לחברו, יכול לחזור בו אף לאחר שביאו הפרות לעולם; ואם שמט [הוריד] הלוקח ואכל, אין מוציאין מידו. וכל החוזר בו משניהם, אינו חייב לקבל מי שפרע.

ג. אבל הפוסק על שער שבשוק, ולא היה אותו המין שפסק עליו ברשות המוכר - חייב המוכר לקנות ולתן ללוקח מה שפסק; ואם חזר, מקבל מי שפרע.

ד. מי שפסק על שער שבשוק שיתן לו ארבע סאין בסלע - אם היו שבלים, הרי זה קנה; וכל החוזר משניהן, חייב לקבל מי שפרע; והוא, שיראה לו בגרן, או שיאמר לו בשוק, הריני סומך עליך. אבל אם לא נראה לו בגרן, ולא אמר לו - לא סמכה דעתו של מוכר, ואינו מקבל מי שפרע: שהרי הוא אמר שמא פסק עם אחר, ואין צריך לחשים אלו.

ה. דבר שאינו ברשותו של מקנה - אינו מקנהו, והרי הוא כדבר שלא בא לעולם. ביצד: מה שאירש מאבי מכור לה, מה שתעלה מצודתי מן הים נתון לה, שדה זו לכשאקנהה קנויה לה - לא קנה פלוס. וכן כל פיוצא בזה.

ו. מי שהיה מורישו גוסס ונוטה למות, ורצה למכר מנכסיו מעט כדי להוציא הדמים בצרכי קבורה - הואיל והבן עני ואם ימתין עד שימות וימכר, ישתקה המת ויתבזה - תקנו חכמים שאם מכר ואמר מה שאירש מאבי היום מכור לה, ממכרו קים. וכן ציד עני שאין לו מה שיאכל, שאמר מה שתעלה מצודתי מן הים היום מכור לה - ממכרו קים משום כדי חייו.

ז. הבן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו, ומת הבן בחיי האב, ואחר כך מת האב - בן הבן מוציא מיד הלוקח: שהרי אביו מכר דבר שלא בא עדין לרשותו, ונמצאו הנכסים ברשות האב; וזה ירש אבי אביו. וכן כל פיוצא בזה.

ח. מי שנמן קרקע מתנה לחברו, ונתן לו על גבה מאה דינרין - אם היו הדינרין מצויין ברשותו - כיון שזכה בשדה, זכה בדינרין; ואם אין לו דינרין - אין מחיבין את הנותן לתן לו מאה דינרין, עד שייביא הנוכה ראיה שהיה לזה דינרין בעת המתנה. והוא הדין לשאר משלשלין שמקנה אדם אותם על גב הקרקע - אם אינן ברשות המוכר או הנותן, לא קנה: שאין אדם מקנה לחברו דבר שלא בא לעולם, ודבר שאינו ברשותו.

ט. מי שהיה לו פקדון ביד אחר - הרי זה מקנהו, בין במקור בין במתנה: לפי שהפקדון ברשות בעליו הוא, והרי הוא בחרקת שהוא קים. ואם פקר בו זה שהפקד אצלו - אינו יכול להקנותו, שזה כמי שאבד שאינו ברשותו. אבל

המלוה - הואיל ולהוצאה נתנה, אינה בעולם; ואין אדם יכול להקנותה אלא במעמד שלשתן, והוא דבר שאין לו טעם כמו שבארנו. ואם היתה המלוה בשטר - מקנה את השטר בכתיבה ומסירה, שהרי יש כאן דבר הנמסר לקנות שעבוד שבו.

י. כשם שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כך אינו מקנה למי שלא בא לעולם. ואפלו עבר, הרי הוא כמי שלא בא לעולם, והמזכה לעבר, לא קנה; ואם היה בנו - הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו, קנה.

יא. האומר לאשתו נכסי לבנים שתלדי ממני, הרי אלו לא יקנו פלוס: שכיון שלא נתעברה בהן בשעת המתנה, עדין לא באו כדי להיות דעתו קרובה להן.

יב. המקנה למין ממני חיה, לא הקנה פלוס. הקנה מקצת נכסיו לבהמה, או למי שלא בא לעולם, וחזר ואמר לחברו קנה בבהמה זו, או פעבר זה - לא קנה פלוס. אמר לו קנה את ובהמה זו, או את ועבר זה - קנה מחצה.

יג. אין אדם מקנה לא במקור ולא במתנה, אלא דבר שיש בו ממש; אבל דבר שאין בו ממש, אינו נקנה.

יד. ביצד: אין אדם מקנה ריח תפוח הזה, או טעם הדבש הזה, או עין הבדלח [אבן טובה] הזה. וכן כל פיוצא בזה. לפיכך המקנה לחברו דירת בית זה, או אכילת פרות דקל זה - לא קנה: עד שיקנה לו גוף הבית לדור בו וגוף האילן לאכל פירותיו, כמו שיתבאר.

טו. דין ההקדש ודין העניים ודין הנדרים, אינו דין ההדיוט בקנייתו: שאלו אמר אדם כל מה שתלד בהמתי יהיה הקדש לבדק הבית, או יהיה אסור עלי, או אתננו לצדקה - אף על פי שאינו מתקדש, לפי שאינו בעולם - הרי זה חייב לקים דברו, שנאמר "ככל היצא מפיי, יעשה". טז. והואיל והדבר בן, אם צוה אדם כשהוא שכיב מרע ואמר, כל מה שיוציא אילן זה ינתן לעניים, או כל שכר בית זה ינתן לעניים - זכו בהן העניים.

יז. יש גאונים שחולקין על דבר זה, ואומרים שאין העניים זוכין אלא בדרכים שההדיוט קונה בהן; ולפיכך לא יזכו בדבר שלא בא לעולם. ואין דעתי נוטה לדברים אלו, שאין אדם מצוה להקנות, והוא מצוה לקים דבריו בצדקה או בהקדש כמו שהוא מצוה לקים הנדר, כמו שבארנו בערכין.

יום שישי

הלכות מכירה פרק כג

א. מקנה אדם הגוף לפרותיו - בין במקור, בין במתנה, בין במתנת שכיב מרע; ואין זה מקנה דבר שלא בא לעולם, שהרי הגוף מצוי ומקנה לפרות. הא למה זה דומה: לשוכר בית או שדה לחברו - שלא הקנה לו הגוף, אלא הנית הגוף.

ב. ביצד: כגון שמכר או נתן שדה לפרותיה, בין לזמן קצוב, בין כל ימי חייו של מוכר, או של לוקח. והוא הדין למוכר או נותן אילן לפרותיו, או רחל לגזתה, או בהמה

יב. וכמה מניח, אם היו בו אמהות ובנות בעת מכירת הפרות - מניח בריכה [ווג] ראשונה שילידיו האמהות, כדי שיצטטו האמהות עם הבריכה הראשונה ועם הבנות שעמם, ומניח כמה שילידיו הבנות שתי בריכות, כדי שיצטטו הבנות עם שתי הבריכות שהילידו. וכל הנולד מאחד שתי בריכות של בנות והבריכה הראשונה של אמהות, הרי אלו שלו.

יג. הלוקח פרות פורת מחברו, נוטל שלשה נחילים זה אחר זה; ומכאן ואילף נוטל נחיל ומניח נחיל, כדי ליטב הפורת.

יד. הלוקח חלות דבש מחברו - מניח בפורת שתי חלות, כדי שלא יפרחו הדבורים וילכו להן.

טו. הלוקח זיתים מחברו לקץ [לקצץ] - מניח מן האילן סמוך לארץ שתי גרופיות [שני טפחים], וקוצץ. לקח בתולת שקמה [תאנה מדברית] - מגביה שלשה טפחים, וקוצץ; סדן של שקמה, שני טפחים. ובשאר האילנות - מניח טפח, וקוצץ. בקנים ובגפנים, מן הפקק ולמעלה. בדקלים ובאזנים - חופר ומשרש [קוצץ מהשורש], לפי שאין גזעו מחליף.

שבת קודש

הלכות מכירה פרק כד

א. המוכר שלשה אילנות בתוך שדהו - אפילו היו שלש נטיעות קטנות, או שלשה בדי אילנות - הרי יש ללוקח קרקע הראויה להן. ואפילו יבשו האילנות, או נקצצו - יש לו קרקע הראויה להן, וקנה כל האילנות שביניהן.

ב. וכמה היא הקרקע הראויה להן - תחתיהן, וביניהן, וחוצה להן מלא האורה [מלקט הפירות] וסלו. וזה המקום שהוא מלא האורה וסלו, אין אחד משניהן יכול לזרעו אלא מדעת חברו.

ג. כמה דברים אמורים, כשהיו שלשה האילנות עומדין כמו שלשה פטפוטי [רגלי] בידה ששופתין [שמעמידים] עליהן הגדרה, שהרי הן שנים זה כנגד זה, והשלישי מכון ביניהן ומרחק מהן; והוא, שהיו בין כל אילן ואילן מארבע אמות ועד שש עשרה.

ד. ומחיצתו הוא מוזהר, מן העקר הרחב של אילנות. אבל אם לא היו עומדים בצורה הזאת, או שהיו מקרבים פחות מארבע אמות, או מרחקין יותר על שש עשרה אמה, או שלקחן זה אחר זה, או שמכר לו שנים בתוך שדהו ואחד על המצר, או שנים בתוך שלו ואחד בתוך של חברו, או שהפסיק בור או אמת המים או רשות הרבים ביניהן - הרי זה אין לו קרקע. לפיכך לא קנה את האילנות שביניהם; ואם יבש האילן, או נקצץ - ילך לו.

ה. כל מי שקנה שלשה אילנות, ויש לו קרקע - אם הגדילו והוציאו חטר [ענף], יקץ אותו כדי שלא ימצט הדרך על בעל השדה. וכל השריגין [ענפי גפן] והאמירין [ענפים שבראש האילן] הוציאין מהן, ואפילו מן השרשין - הרי הן של בעל האילנות, שהרי יש לו קרקע.

ושפחה לולדותיה, או עבד למעשה ידיו: בכל, ממקרו או מתנתו קמין.

ג. מכר עבדו לקנס, שאם יגח וימות יהיה הקנס של לוקח - הרי זה ספק, לפיכך לא קנה; ואם תפש הקנס, אין מוציאין מידו.

ד. מכר אילן לזה, ופרותיו לאחר - לא שיר מקום הפרות, ואין לאחר כלום. אבל אם מכר אילן, ושיר פרותיו לעצמו - הרי שיר מקום הפרות: אף על פי שלא פרש - לגבי עצמו, בעין יפה משיר.

ה. המוכר גוף הקרקע לזמן קצוב - הרי זו מכורה, ומשתמש הלוקח בגוף כחפצו, ואוכל הפרות כל זמן המכירה, ובסוף תחזור לבעלה.

ו. ומה הפרש יש בין המוכר קרקע לזמן קצוב, ובין המקנה אותה לפרותיה: שהקונה לפרות - אינו יכול לשנות צורת הקרקע, ולא יבנה ולא יהרס; אבל הקונה לזמן קצוב - הרי הוא בונה או הורס ועושה בכל זמנו הקצוב, כמו שעושה הקונה קנין עולם לעולם.

ז. ומה הפרש יש בין המוכר שדה זו לפרותיה, ובין המוכר פרות שדה לחברו שלא קנה כמו שבארנו: שהמוכר פרות השדה - אין ללוקח להשתמש בשדה זו כלל אפילו להקנס בה אלא בשעת הוצאת הפרות, ויש לבעל השדה להשתמש בה כחפצו; אבל המוכר שדה לפרותיה - אין בעל השדה יכול להקנס בה אלא מדעת הלוקח, ויש ללוקח להשתמש בה כחפצו.

ח. ומה הפרש יש בין קונה שדה זו לפרותיה, ובין השוכר שדה זו מחברו: שהקונה שדה לפרותיה - יש לו לזרעה או לנטעה כל מין שירצה, או להוכירה [להשאירה במנוחה]; והשוכר - אינו כן, כמו שיתבאר בענין שכירות. ואין השוכר רשאי להשכיר; וכל הקונה, מקנה לאחרים כל שקנה.

ט. המוכר פרות שובך, ופרות פורת לחברו - קנה. ואין זה מוכר דבר שלא בא לעולם, לפי שאינו מוכר יונים שיוולדו או דבש שיכוא לפורת, אלא מוכר השובך לפרותיו, והפורת לדבשה: שהרי הוא כשוכר אמת המים לחברו, שהוא נהנה בכל מה שיצאד בה; כך זה הקנה לו שובך זה לפרותיו, כמי שמכר אילן לפרותיו. ודין כלם כדין השוכר בית מחברו כמו שבארנו, שהוא נהנה בכל הניתן שיש בו. וכן כל פיצא בזה.

י. הביצים והאפרוחין עצמן שיש בשובך, לא קנה אותן בעל השובך כל זמן שלא פרחו. ודבר זה גזרת חכמים הוא, ומשום "לא תחט האם, על הבנים" נגעו בה. לפיכך הרוצה להקנות אפרוחים אלו לחברו, מטפח על השובך עד שיפרחו ויגבהו מעל הארץ; ואחר כך קנה אותן לחברו בקנין או על גב הקרקע, או בשאר דברים שהמטלטלין נקנין בהן.

יא. הלוקח פרות שובך מחברו, אינו יכול לטל כל הגוזלות שיוולדו בו מעתה, מפני שהאמהות בורחות, ונמצא שהחריב כל השובך; אלא מניח מהן, כדי ליטב השובך.

ואם הדקלים שיר, לא שיר אלא כל דקל גבוה שעולים לו בחדל; והשאר, הרי הוא של לוקח. ואם שאר אילנות הוא ששיר, לא שיר מהם אלא כל שאין העל למשיכת הבמה [מכופף את העץ]; וכל שהעל כוכשו, הרי הוא של לוקח ויכלל השדה נחשב.

יג. האומר לחברו קרקע ודקלים אני מוכר לך, אפלו לא היו לו דקלים - אם רצה לקנות לו שני דקלים, הרי נקנה המקח; ואין הלוקח יכול לומר לו, אני לוקח אלא קרקע שיש בה דקלים. אבל אם אמר לו קרקע בדקלים אני מוכר לך - אם היו בה שני דקלים, קנה; ואם לאו, מקח טעות הוא וחוזר. ואם אמר לו קרקע של דקלים - אין לו דקלים, שאין בלשון הנה אלא קרקע הראויה לדקלים.

יד. המוכר פרדס לחברו, צריך לכתב לו קנה לך דקלים ותמרי (ולובים), ואף על פי שקנה כל אלו, אף על פי שלא פרש אותם: נואי השטר הן. וכן המוכר קרקע לחברו, צריך לכתב לו לא הנחתי לפני בממכר זה כלום, כדי להסתלק מן השענות ומן הדינין.

טו. המוכר בית לחברו - אף על פי שכתב לו והקניתי לך עמק ורומו, צריך לכתב לו קנה לך מקרקע התהום עד רום הרקיע: שהעמק והרום אינו נקנה בסתם; וכיון שהקנהו העמק והרום, קנה הרום שהוא האויר בלבד, והעמק שהוא עכי הארץ, אבל לא קנה הבנינות שבפמקים ושפאור. וכיון שכתב לו מקרקע התהום עד רום הרקיע - קנה הבזר והדות [קיר אבנים] שבפמקי הקרקע למשה, והמחילות שבין המעזיכות למעלה.

טז. המוכר בית לחברו על מנת שדייטסה העליונה שלי, הרי זו שלו; ואם רצה להוציא בה זיזין, מוציא. ואם נפלה, חוזר ובונה אותה; ואם רצה לבנות על גבה, בונה כשהיה מקדם.

יז. המוכר קברו [בית קברות משפחתי], או דרך קברו [המובילה לקבר], או מקום מעמדו [שמנחמים את האבלים], או בית הספדו - באין בני משפחה, וקוצרין שם על כרחו משום פגם משפחה; ונותנין דמי הקבר ששקרו בו ללוקח, אף על פי שלא פרש.

ו. הקונה שני אילנות בתוך שדה חברו, אין לו קרקע; לפיכך אם מת האילן, או נקצץ - אין לו כלום. הגדילו שני האילנות, והוציאו שריגין ואמירין - יקץ, שמה ימשכו בארץ, ויאמר למוכר שלשה אילנות מכרת לי, ויש לי קרקע.

ז. כל העצים שקוצץ בעל שני האילנות מהן - העולה מן הגזע והוא הרואח פני החמה, הרי הוא של בעל האילנות; והעולה מן השרשים והן שאינן רואין פני החמה, הרי הוא של בעל השדה. ובדקלים - אין לבעל הדקל מן העולה כלום, לפי שאין להן גזעים.

ח. המוכר קרקע, ושיר את האילנות - הרי זה יש לו חצי הקרקע בלה: שאלו לא שיר בקרקע - היה אומר לו הלוקח, עקר אילנך. וכן אם שיר שני אילנות בלבד, יש לו קרקע הראויה להן: שאלו לא שיר קרקע - היה אומר לו הלוקח, עקר אילנך וזה.

ט. המוכר את האילנות, ושיר את הקרקע - יש לבעל האילנות קרקע הראויה להן כמו שבארנו. מוכר את הקרקע לאחד, ואת האילנות לאחד, והחזיק זה באילנות, והחזיק זה בקרקע - זה קנה האילנות עם חצי הקרקע, וזה שהחזיק בקרקע קנה חצי הקרקע בלבד.

י. האחין שחלקו, אחד נטל שדה פרדס, ואחד נטל שדה לבן - יש לבעל הפרדס ארבע אמות בתוך שדה הלבן סמוכות לסוף האילנות של פרדס, שעל מנת בן חלקו; ואין צריך לפרש דבר זה, מפני שהוא דבר ידוע.

יא. המוכר שדה לחברו, והיו בה דקלים, ואמר לו חוץ מדקל פלוני - אם דקל טוב ומשבח הוא - אותו הדקל לבדו הוא ששיר, והשאר ללוקח; ואם דקל רע הוא, וכל שכן השאר - לא קנה מן הדקלים כלום.

יב. מכר לו שדה, ואמר לו חוץ מן האילנות - אם יש בו דקלים בלבד, שיר הדקלים; ואם יש בו גפנים בלבד, שיר הגפנים. וכן שאר האילנות. היו בה גפנים ודקלים, לא שיר אלא הגפנים אילנות וגפנים לא שיר אלא אילנות וכן אילנות ודקלים שיר אילנות: שכל מוכר, בעין יפה מוכר.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות - כ"ו תשרי ה'תשס"ט

יום ראשון

מצות עשה קכו. קכט.

זו אינה נוהגת מן התורה אלא בארץ ישראל ויכבד נתפארו דיני מצוה זו במסכת תרומות.

המצוה הקכ"ט — הצווי שנוצטוו הלויים להפריש מעשר מן המעשר שמקבלים מן ישראל ולתתו לכהנים, והוא אמרו: תעלה: "ואל-הלויים תדבר ואמרת אליהם כי-תקחו מאת בני-ישראל

המצוה הקכ"ו — הצווי שנוצטוו להפריש תרומה גדולה, (הגדולה והחשובה שבתרומות, שהיא מופרשת מכל הכמות) והוא אמרו: תעלה: "ראשית דגנך וגו' תתן-לו" (דברים יח, ד). ומצוה

ו: המקדים תרומה לבכורים ומעשר ראשון לתרומה ומעשר שני לראשון, אף-על-פי שהוא עובר בלא-תעשה, שנאמר: "מלאאתך ודמעך לא תאחר" — מה-שעשה עשוי. ובמכלתא (פרשת משפטים): "מלאאתך" — אלו הבכורים הנטלן מן-המלאי: "ודמעך" — זו תרומה; "לא תאחר" — שלא תקדים שני לראשון, (ושלא יקדים מעשר) ראשון לתרומה, תרומה לבכורים. ונאמר: מכאן אמרו: כל-המקדים תרומה לבכורים ומעשר שני לראשון, אף-על-פי שהוא עובר בלא-תעשה — מה-שעשה עשוי. וכבר נתבאר בריש תמורה (ד). שהמקדים אינו לוקה.

יום שלישי

מצות לא תעשה קלג. קלד.

המצוה הקל"ג — האזהרה שהזהר כל-זר מלאכול שום תרומה, והוא אמרו: "וכל-זר לא יאכל קדש" (ויקרא כב, י), וכוונתו ב"קדש" זה — התרומה. וכן הבכורים, לפי שגם הם נקראו: תרומה, כמו שאבאר (לא תעשה קמח), ולזאת פונתי באמרי שום תרומה והוא הדין לכל-מועיל (נהנה בשוה פרוטה) בקדשים בזדון. ואם אכל תרומה בזדון — חייב מיתה בידי שמים, ואינו חייב תוספת חמש, כמו שנתבאר בפרק ו' ופרק ז' ממסכת תרומה. ובפרק ט' מסנהדרין (פג.) מנו מחייבי מיתה בידי שמים ובכללם: זר שאכל תרומה, והביאו ראיה לכך מאמרו: "ומתו בו כי יחללוהו" (שם, ט) ואחריו "וכל-זר לא-יאכל קדש". ובפרק ב' מבכורים אמרו: "התרומה והבכורים חייבים עליהם מיתה וחמש ואסורים לזרים; ורב חולק על כל-המשניות האלה ואומר: זר שאכל תרומה — לוקה, וידוע שרב (כוחו כ)פנא הוא ופליג (חולק גם על תנאים) וכבר בארנו בחבורנו בפרוש המשנה (סוטה פרק ג משנה ג, ועוד), שכל-מחלקת שאינה מחייבת מחלקת למעשה אלא בסבא בלבד, לא אפסוק בה הלכה, ולא אמר: הלכה כפלוני; ולפיכך לא אמר פאן הלכה כרב או כסתם משנה", פיון שלדברי הפל לוקה, לפי שכל-מחייב מיתה בידי שמים על אחד הלואין — לוקה גם-כן, כמו שבארנו בהקדמות מאמר זה. וכן כל-מועיל בקדשים במזיד — לוקה

את-המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן-המעשר" (במדבר יח, כו). ופרש לנו, שמעשר זה — הוא הנקרא, תרומת מעשר — ינתן לכהן. אמר: "ונתתם ממנו את-תרומת ה' לאהרן הכהן" (שם, כח). וכבר פרש הכתוב, שמפרישים מעשר זה מן-המבחר והיפה שבו, והוא אמרו יתעלה: "מכל-חלבו את-מקדשו ממנו" (שם, כח) אחר-כך העיר, שהם חוטאים אם לא יפרישוהו מן-היפה שבו, והוא אמרו יתעלה: "ולא-תשאו עליו חטא בהרימכם את-חלבו" (חלב) הוא החלק המובחר ממנו" (שם, לב), ולא זה הוא שלילה כאלו אמר: לא יהיה עליכם חטא בהרימכם אותו מן-היפה, משמע: שאם יפרישוהו מן-הרע יחטאו. והרי זה כמו לאו הבא מכלל עשה, שאינו נמנה עם הלואין, כלומר: מפיון שצוה להפרישו מן היפה, משמע שאין להפרישו מן-הרע. ולשון ספרי (סוף פרשת קרח): "מנין אפה אומר, שאם הפרשתם אותו שלא מן-המבחר שאתם בנשיאת עון? תלמוד לומר: "ולא-תשאו עליו חטא בהרימכם את-חלבו ממנו". וכבר נתבאר דיני מצוה זו במסכת תרומות ובמסכת מעשרות וגם בכמה מקומות בדמאי.

יום שני

מצות לא תעשה קנד.

המצוה הקנ"ד — האזהרה שהזהרנו מלהקדים מתנות הזרעים. זו על זו, אלא נפרישן לפי סדרן. ובאור דבר זה: שהחטים, למשל, אם דשן ומרחן — הרי הן טבל; מפריש מהן תחלה תרומה גדולה והוא אחד מחמשים (מדה בינונית) ואחר-כך מפריש עשירית מהנשאר עשירית הנשאר — וזהו מעשר ראשון; ואחר-כך מפריש עשירית ממה שנשאר — והוא מעשר שני. נותן תרומה גדולה לכהן, ומעשר ללוי, ומעשר שני יאכל לבעליו בירושלים. על הסדר הזה צריך להפריש. ובאה האזהרה מלהקדים מה-שראוי לאחרו ומלאחר מה שראוי להקדימו, והוא אמרו יתעלה: "מלאאתך ודמעך לא תאחר" (שמות כב, כח). כאלו יאמר: לא תאחר ממלאאתך ודמעך מה שראוי להקדימו. ובמשנת תרומות (פרק ג משנה

בידי שמים ובכללם כהן טמא שאכל תרומה טהורה והביאו ראיתם ממה שזאמר: "ושמרו את-משמרתיו ולא-ישאו עליו חטא" (שם).

יום חמישי

מצות לא תעשה קלז.

המצוה הקל"ז — האזהרה שהזהרה החללה (אשה שנישאת לכהן בנישואין האסורים) מלאכול קדש שהיתה רשאית לאכלו, כלומר: התרומה וזהו ושוק (חלקי קרבן השלמים, ששייכים לכהן), והוא אמרו: "ובת-כהן לא תאכל" (ויקרא כב, יב), ובגמרא יבמות (סח). אמרו: "כי תהיה לאיש זר, פיון שנבעלה לפסול לה — פסלה". וממה שאמר: "בתרומת הקדשים לא תאכל" (שם סח): "במורם מן-הקדשים לא תאכל", כלומר: חזה ושוק ושם אמרו לכתוב קרא: היא בקדשים לא תאכל, מאי בתרומת הקדשים? שמעת מנה תיתי (יש ללמוד מכאן שני דינים), כלומר שאם נבעלה לפסול לה — נפסלה לתרומה; ושם היתה נשואה לזר ומת — חוזרת לתרומה ואינה חוזרת לחזה ושוק ונמצא לאו זה, שהוא בתרומת הקדשים לא תאכל, כולל שני ענינים: האחד אזהרה לחללה מלאכול קדש, והשני אזהרה לכהנת שנשאת לזר מלאכול חזה ושוק אף-על-פי שמת בעלה או גרשה. אבל אסור אכילה בתרומה בעודה פתח בעלה הזר אינו מפסוק זה אלא למדוהו: מקבלי הפרוש ממה שזאמר: "וכל-זר לא-יאכל קדש" (שם, י), וכל-זמן שהיא פתח הזר — הרי היא כזר ו"זר" קרינא בה. ודע זה, וגם היא אם עברה על לאו זה — הרי היא לוקה.

יום שישי, שבת קודש

מצות עשה קכז.

המצוה הקכ"ז — הצווי שנצטוונו להפריש מעשר ממזמח הארץ, והוא אמרו יתעלה: "וכל-מעשר הארץ וגו' לה" (ויקרא כו, ל) "כי את-מעשר בני-ישראל אשר ירימו לה' תרומה" (במדבר יג, כד). וכבר באר הפתוח (במדבר יח, כא), שהמעשר הזה ללוים. וכבר נתבאר דיני מצוה זו במסכת מעשרות; וזהו הנקרא: מעשר ראשון, ואינו חובה מן-התורה אלא בארץ-ישראל.

בלי ספק, והוא אמרם במפלא סמוך לאיש (קטן בשנתו הסמוכה לגיל הבר-מצוה) אם הקדיש, אמרו (נדה מו): "הקדיש הוא ואכלו אחרים רבי יוחנן ורבי שמעון בן-לקיש דאמרי תרויהו: לוקין". המצוה הקל"ד — האזהרה שהזהרה אפלו תושב (ישראל, שנשכר לעולם לכהן ושכירו (לתקופה) מלאכול תרומה, אמר: "תושב כהן ושכיר לא-יאכל קדש" (שם, י), ואם אכל, דינו כדין שאר זרים.

יום רביעי

מצות לא תעשה קלה. קלו.

המצוה הקל"ה — האזהרה שהזהרה הערל מלאכול תרומה. והוא הדין לשאר קדשים שהערל מזוהר מלאכלם. ולא זו לא נתפרש בכתוב אלא נלמד בגזירה שוה, ועם זה בארו מעתיקי השמועה, שאסור זה מדאורייתא לא מדרבנן. ולשון יבמות (ע). "מנין לערל שאינו אוכל בתרומה? נאמר: "תושב ושכיר" בתרומה (ויקרא כב). — מה תושב ושכיר האמור בפסח ערל אסור בו, אף תושב ושכיר האמור בתרומה ערל אסור בו"; והוא הדין לשאר קדשים. וכך הוא גם לשון ספרא (פרשת אמור שם), ושם אמרו: "רבי עקיבא אומר, איש איש (שם, ד) — לרבות את הערל". ושם נתבאר גם כן, כלומר: בגמרא יבמות (עב), שדבר תורה: משוך (משך עורו ונראה כערל) אוכל בתרומה, ומדבריהם גזרו עליו מפני שנראה כערל הנה נתבאר שהערל אסור בתרומה מן-התורה, ומשוך הוא שאסור מדרבנן. והבן זה. ושם אמרו: משוך צריך שימול מדרבנן. המצוה הקל"ו — האזהרה שהזהרה כהן טמא מלאכול תרומה, והוא אמרו: "איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר" (שם). ובגמרא מפות (יד): אמרו: "אזהרה לתרומה מנין? מאיש איש וגו'. איזהו דבר שהוא שוה בצרועו של אהרן? הרי אומר — זו תרומה". הפונה באמרם "שוה בצרועו של אהרן" — שיאכלנו הזרע פלו, זכרים ונקבות (ואין הדבר נוהג אלא בתרומה). וכבר נכפל עוד הלאו בענין זה באמרו: "ושמרו את-משמרתיו" (שם, ט). והעובר על לאו זה — חייב מיתה בידי שמים ובפרק ט' מסנהדרין (פג). מנו מחיבי מיתה

יהושע כד יט-לג

יט וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם לֹא תוּכְלוּ לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה כִּי־אֱלֹהִים קְדָשִׁים הוּא
 אֶל־קְנוֹא הוּא לֹא־יִשָּׂא לְפִשְׁעֵכֶם וּלְחַטְאוֹתֵיכֶם: כ כִּי תַעֲזֹבוּ אֶת־יְהוָה
 וְעַבַדְתֶּם אֱלֹהֵי נֹכַר וְשָׁב וְהָרַע לָכֶם וְכָלָה אִתְּכֶם אַחֲרֵי אֲשֶׁר־הֵיטִיב לָכֶם:
 כא וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ לֹא כִּי אֶת־יְהוָה נַעֲבֹד: כב וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם
 עֲדִים אַתֶּם בָּכֶם כִּי־אַתֶּם בַּחֲרַתֶּם לָכֶם אֶת־יְהוָה לַעֲבֹד אוֹתוֹ וַיֹּאמְרוּ עֲדִים:
 כג וַעֲתָה הִסִּירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וְהִטּוּ אֶת־לְבַבְכֶם אֶל־יְהוָה
 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: כד וַיֹּאמְרוּ הָעָם אֶל־יְהוֹשֻׁעַ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נַעֲבֹד וּבְקוֹלוֹ
 נִשְׁמָע: כה וַיְכַרֵּת יְהוֹשֻׁעַ בְּרִית לָעָם בַּיּוֹם הַהוּא וַיֵּשֶׁם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט בְּשִׁכְמָם:
 כו וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻׁעַ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹהִים וַיִּקַּח אֶבֶן גְּדוֹלָה

רש"י

יהושע כבר נכנסתם וקבלתם: (כה) וישם לו
 חק ומשפט בשכם. סידר להם שם החוקים
 שבתורה, וקבלו עליהם: (כו) ויכתב יהושע
 וגו'. תרגם יונתן: וכתב יהושע ית פתגמיא
 האלין ואצנעניון בספר אורייתא דה', ובמסכת
 מכות (יא א) נחלקו אמוראים, חד אמר אלו
 שמונה פסוקים (דברים לד ה-יב) מן 'וימת משה'
 עד 'לעיני כל ישראל', שהרי ספר תורה חסר,
 והשלימו, וחד אמר פרשה זו של ערי מקלט
 כתב בספרו כמו שהיו כתובים בספר התורה:
 תחת האלה. תחות אלתא, היא מזוזת הפתח,
 כמו שנאמר (מלכים א ו לא): האיל מזוזת
 חמישית; ומדה אחת לאילם. ויש אומרים זו

(יט) אלהים קדושים. ברוב מקומות נקרא כל
 לשון רבנות לשון רבים, כמו (בראשית מב ל):
 אדני הארץ; (שם לט כ): אדני יוסף; (שמות כב
 יד): אם בעליו עמו; (שמואל ב ז כג): אשר הלכו
 אלהים לפדות, לפי שהשם הזה שם שררה
 הוא: (כב) עדים אתם בכם. ראה יהושע
 שעתידין לערער בימי יחזקאל ולומר (יחזקאל כ
 לב) נהיה כגוים, לפיכך הכביד עליהם עכשיו,
 ולכך הושב להם בימי יחזקאל, (שם פסוקים לב
 לג): והעולה על רוחכם היה לא תהיה וגו', חי
 אני אם לא ביד חזקה וגו', כבר קבלתם עליכם
 בימי יהושע, ולא תאמרו מה שקבלנו עלינו
 בימי משה, כדי ליכנס לארץ עשינו, הרי בימי

מצודת ציון

(יט) קנוא. מתנקם ליפרע: ישא. ענין כפרה ומחילה, כמו
 (שמות לד ז) נושא עון: (כו) האלה. הוא שם אילן מה:

שירצו הם, ולדעת מה ישיבו: אלהים קדושים. קדוש בכל מיני קדושות, ומאד קשה להיות נזהר בעבודתו: אל קנוא
 הוא. נוקם הוא מעוברי רצונו, ולא ישא הפשעים: (כ) כי תעזבו. וכאשר תעזבו אותו ישוב להרע לכם ולכלות
 אתכם: אחרי אשר היטיב לכם. רצה לומר, ותהיה אם כן הרעה כפולה, כי האדם הרגיל בטובה, כפול צערו ממי
 שלא ראה בטובה מעולם: (כא) לא. רצה לומר, לא נעזוב אותו, כי את ה' נעבוד כל הימים, ונהיה נזהרים בעבודתו:
 (כב) עדים אתם בכם. אתם היו עדים בעצמיכם שבחרתם לעבוד את ה': ויאמרו עדים. רצה לומר, נהיה עדים
 בעצמינו: (כג) ועתה הסיירו. הם לא הניחו ליהושע לגמור את דבריו והשיבו: עדים, ואחר זה חזר יהושע לגמור
 דבריו, ואמר: ועתה הסיירו מלב, מכל וכל, מחשבות עבודה זרה: (כד) ויאמרו העם. חזרו העם לגמור דבריהם,
 שאמרו: נהיה עדים בעצמינו אשר קבלנו לעבוד ה' ולשמוע בקולו: (כה) ויכרת וכו'. לקבל עבודת ה' מאהבה:
 וישם לו. סדר לישראל חוקי התורה ומשפטיה: (כו) את הדברים האלה. אשר דבר עם ישראל בשכם: בספר וכו'.
 ותרגם יונתן: ואצנעניון בספר אורייתא דה', רצה לומר, נתנה במקום שמונה בה התורה: במקדש ה'. היא שכם,

מצודת דוד

(יט) לא תוכלו. כוונת יהושע היתה שיגלו מצפוני לבם
 באר היטב, ולקשרם במוסרי הברית, אומר דבריו
 להטעותם, שיחשבו כאילו הברירה בידם לבחור מי

וַיִּקְיֶמָה שָׁם תַּחַת הָאֱלֹהָ אֲשֶׁר בְּמִקְדָּשׁ יְהוָה: כו וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל-כָּל-הָעָם הִנֵּה הָאֵבֶן הַזֶּה הָיָה לְעֵדָה בֵּי-יָהּיָא שְׁמֵעָה אֶת כָּל-אֲמָרֵי יְהוָה אֲשֶׁר דִּבֶּר עִמָּנוּ וְהִיטָה בְּכֶם לְעֵדָה פֶּן-תִּכְחַשּׁוּן בְּאֱלֹהֵיכֶם: כז וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֶת-הָעָם אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ: כח וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נֹון עֶבֶד יְהוָה בֶּן-מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנִים: ל וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגִבּוֹל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת-סֶרַח אֲשֶׁר בְּהַר-אֶפְרַיִם מִצְפֹּן לְהַר-גִּעְזִי: לא וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת-יְהוָה כָּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזִּקְנִים אֲשֶׁר הָאֲרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ וְאֲשֶׁר יָדְעוּ אֶת כָּל-מַעֲשֵׂה יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל: לב וְאֶת-עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר-הָיָה בְּבִנְיָמִן קָבְרוּ בְּשֹׁכֶם בְּחִלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשֹׁכֶם בְּחִלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֲבִי-שֹׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׁיטָה וַיְהִי לְבְנֵי-יוֹסֵף לְנַחֲלָה: לג וְאֶלְעָזָר בֶּן-אַהֲרֹן מֵת וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגִבְעַת פִּינַח בְּנוֹ אֲשֶׁר נָתַן לוֹ בְּהַר אֶפְרַיִם:

רש"י

חרס, על שם שהעמידו תמונת החמה על קברו (של יהושע), לומר, זה הוא שהעמיד החמה, וכל העובר עליה אומר חבל על זה שעשה דבר גדול כזה ומת. ויש אומרים, תמנת חרס שמה, ולמה נקרא שמה תמנת סרח, על שם שפירותיה מסריחין מרוב שמנן: להר געש. מלמד שרעש עליהם ההר להורגם לפי שלא הספידוהו כראוי: (לא) האריכו ימים. ימים האריכו, שנים לא האריכו, שנענשו: (לב) קברו בשכם. משכם גבוהה, לשכם החזירוהו: (לג) בגבעת פינחס בנו. מהיכן היה לו לפנחס חלק בארץ, שירש מאשתו:

מצודת ציון

(כז) לעדה. לשון עד בלשון נקבה: (לב) בחלקת. ענין אחוות שדה, כמו (בראשית לב יט) ויקן את חלקת השדה: קשיטה. מעה, והיא מטבע מה: (לג) בגבעת. מלשון גבעה והר:

מצודת דוד

ולשעתו קראו מקדש, לפי שהיה שם הארון: (כז) כי היא שמעה. רצה לומר, במקום הזה נאמר, וכאילו שמעה היא: אמרי ה'. כי כל הדברים האלה בנבואה נאמרו, ולא מלבו: (לא) אשר האריכו ימים. עד כלות עשרים ושמונה שנה מיום שעמד יהושע, כך כתוב בסדר עולם

(סי יב): ואשר ידעו וכו'. רצה לומר, בימי הזקנים האלה עבדו את ה' אשר ידעו מעשה ה', כי בעיניהם ראו, ובזה היו מישרים את לבות ישראל לאביהם שבשמים: (לב) העלו בני ישראל. אף כי משה העלם ממצרים (סוטה יג ב) אבל לפי שמת במדבר ולא הספיק להביאם לשכם והביאום הם, לכך נקרא על שמם: ויהיו לבני יוסף לנחלה. שדות החלקה ההיא היו לבני יוסף לנחלה, ולזה קברו שם את יוסף אביהם. או יאמר שעצמות יוסף חשבו להם בני יוסף לנחלה טובה, כי מאד נהנו והוטב להם במה שנקבר באחוזתם: (לג) אשר נתן לו. בני ישראל נתנו אותה לו במתנה, עם שלא נתן נחלה לשבט הלוי:

דברי הימים א כג א-לב

כג א וְדָוִיד זָקֵן וְשִׁבְעַת יָמִים וַיִּמָּלֶךְ אֶת־שְׁלֹמֹה בְנוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל: ב וַיֹּאסֶף
אֶת־כָּל־שָׂרֵי יִשְׂרָאֵל וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם: ג וַיִּסְפְּרוּ הַלְוִיִּם מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וּמַעְלָה וַיְהִי מִסְפָּרָם לְגִלְגָּלָתָם לְגִבּוֹרִים שְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה אָלֶף: ד מֵאֵלֶּה לְנִצָּחַ
עַל־מִלְחָכָת בֵּית־יְהוָה עֹשִׂים וְאַרְבַּעַת אָלֶף וְשֹׁטְרִים וְשֹׁפְטִים שֵׁשֶׁת אָלֶפִּים:
ה וְאַרְבַּעַת אָלֶפִּים שְׁעָרִים וְאַרְבַּעַת אָלֶפִּים מְהַלְלִים לַיהוָה בַּכִּלִּים אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי לְהַלֵּל: ו וַיַּחְלֶקְם דָּוִיד מַחְלָקוֹת לְבָנָיו לְיָדֵי גִרְשֹׁן קָהָת וּמֶרְרִי:
ז לְגִרְשֹׁן לַעֲדָן וְשִׁמְעִי: ח בְּנֵי לַעֲדָן הָרֹאשׁ יַחִיאֵל וְזֹתָם וַיֹּאֵל שְׁלֹשָׁה:
ט בְּנֵי שִׁמְעִי שְׁלֹמֹה (שְׁלֹמִית קָרִי) וַחֲזִיאֵל וְהָרֵן שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה רָאשֵׁי הָאָבוֹת
לְלַעֲדָן: י וּבְנֵי שִׁמְעִי יַחֲת וַיֵּנָא וַיַּעֲוִשׁ וּבְרִיעָה אֵלֶּה בְנֵי־שִׁמְעִי אַרְבַּעַת:
יא וַיְהִי־יַחֲת הָרֹאשׁ וְזִזְיָה הַשֵּׁנִי וַיַּעֲוִשׁ וּבְרִיעָה לְאַהֲרָבוֹ בָּנִים וַיְהִיו לְבֵית
אָב לִפְקֻדָּה אַחַת: יב בְּנֵי קָהָת עֲמָרָם יִצְהָר חֲבֵרוֹן וַעֲזִיאֵל אַרְבַּעַת: יג בְּנֵי
עֲמָרָם אֶהֱרֹן וּמִשֵּׁה וַיַּבְדֵּל אֶהֱרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים הוּא־וּבָנָיו עַד־עוֹלָם
לְהַקְטִיר לִפְנֵי יְהוָה לְשֵׁרְתּוֹ וּלְבִרְכַּךְ בְּשֵׁמוֹ עַד־עוֹלָם: יד וּמִשֵּׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים
בָּנָיו יִקְרָאוּ עַל־שֵׁבֶט הַלְוִי: טו בְּנֵי מִשֵּׁה גִרְשֹׁם וְאַלִיעֶזֶר: טז בְּנֵי גִרְשֹׁם
שְׁבוּאֵל הָרֹאשׁ: יז וַיְהִיו בְּנֵי־אַלִיעֶזֶר רַחֲבִיָּה הָרֹאשׁ וְלֹא־הָיָה לְאַלִיעֶזֶר בָּנִים
אַחֲרָיו וּבְנֵי רַחֲבִיָּה רָבוּ לְמַעַלָּה: יח בְּנֵי יִצְהָר שְׁלֹמִית הָרֹאשׁ: יט בְּנֵי חֲבֵרוֹן
יְרִיָּהוּ הָרֹאשׁ אֶמְרִיָּה הַשֵּׁנִי יַחֲזִיאֵל הַשְּׁלִישִׁי וַיִּקְמָעַם הַרְבִּיעִי: כ בְּנֵי עֲזִיאֵל
מִיכָה הָרֹאשׁ וַיִּשִּׁיָּה הַשֵּׁנִי: כא בְּנֵי מֶרְרִי מַחֲלִי וּמוּשִׁי בְּנֵי מַחֲלִי אֶלְעָזָר וְקִישׁ:
כב וַיָּמָת אֶלְעָזָר וְלֹא־הָיוּ לוֹ בָּנִים כִּי אִם־כַּנּוֹת וַיִּשְׁאוּם בְּנֵי־קִישׁ אַחִיהֶם:
כג בְּנֵי מוּשִׁי מַחֲלִי וַעֲדָר וִירְמוֹת שְׁלֹשָׁה: כד אֵלֶּה בְנֵי־לוֹי לְבֵית אָבוֹתֵיהֶם

מצודת דוד

מצודת ציון

(ד) מאלה לנצח. מאלה העמיד לנצח וכו': על מלאכת
וכו'. בעת עבודת המזבח: (ה) בכלים. כי הכ"ד אלף
האמורים במקרא שלפניו המה שררו בפה: (ו) מחלקות.
לחלקים: לבני לוי. את בני לוי היה מחלק והם גרשון
וכו': (ז) לגרשני. לגרשון היו בנים לעדן ושמעי: (ט) בני
שמעי. אין זה שמעי בן גרשון כ"א אחד מבני לעדן ושלשת בניו היו ראשי אבות: (י) ובני שמעי. זהו בן גרשון:
(יא) הראש. הוא היה בית אב הראשון בבני שמעי: וזיזה. הוא זינא הנזכר: אחת. מוסב גם על לבית אב ור"ל שהיו
לחבורה אחת וראש אחד להם: (יג) ולברך בשמו. הוא ברכת כהנים בנשיאת כפים: (יד) רבו למעלה. נתרבו מאד:
(כב) וישאום. נשאו לנשים: אחיהם. קרוביהם: (כד) לבית אבותיהם וכו'. לבני בית אבותיהם היו אלו ראשי האבות
לכל הפקודים שבהם: במספר שמות. המנויין במספר זכרון שמותם לגלגלתם: עשה המלאכה וכו'. המשוררים

רָאשֵׁי הָאָבוֹת לִפְקוּדֵיהֶם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת לְגַלְגֻּלָּתָם עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אֶת־לַעֲבֹדֶת
בֵּית יְהוָה מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה: כה כִּי אָמַר דָּוִיד הִנֵּי יְהוָה
אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל לַעֲמּוֹ וַיִּשְׁכֵּן בִּירוּשָׁלַם עַד־לְעוֹלָם: כו וְגַם לְלוֹיִם אֵין־לִשְׂאֵת
אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־כְּלָיו לַעֲבֹדָתוֹ: כז כִּי בְדַבְּרֵי דָוִיד הָאֲחֵרוֹנִים הָמָּה מִסְפַּר
בְּנֵי־לֵוִי מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּלְמַעְלָה: כח כִּי מֵעַמְדָם לֵיד בְּנֵי־אֶהֱרֹן לַעֲבֹדֶת
בֵּית יְהוָה עַל־הַחֲצֹרוֹת וְעַל־הַשְּׁכֹת וְעַל־קֹדֶשׁ וּמַעֲשֵׂה עֲבֹדֶת
בֵּית הָאֱלֹהִים: כט וּלְלֶחֶם הַמַּעֲרֶכֶת וּלְסֹלֶת לְמִנְחָה וּלְרִיקִי הַמִּצּוֹת וּלְמַחֲבֶת
וּלְמַרְבֶּכֶת וּלְכָל־מִשְׁוֹרָה וּמִדָּה: ל וְלַעֲמֹד בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר לְהָדוֹת וּלְהַלֵּל לַיהוָה
וְכֵן לָעֶרֶב: לא וּלְכָל הָעֲלֹת עֲלֹת לַיהוָה לְשִׁבְתוֹת לַחֲדָשִׁים וּלְמַעֲדִים
בְּמִסְפַּר כְּמִשְׁפַּט עֲלֵיהֶם תָּמִיד לְפָנֵי יְהוָה: לב וַיִּשְׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל־
מוֹעֵד וְאֶת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי אֶהֱרֹן אֲחֵיהֶם לַעֲבֹדֶת בֵּית יְהוָה:

רש"י

הם יהיו ממונים על הלשכות וגם על לשכת
בית הטלאים שהקרבות שם והם יביאו אל
הכהנים תמיד בכל יום במספר מה שצריכים
בכל יום בין בחול בין בשבתות ובחדשים
ובמועדים שמוסיפים על התמיד כל אלה יביאו
במספר כמשפט וגם מסייעים לכהנים להפשיט
הזבח וכן מצינו בחזקיהו רק הכהנים היו
למעט ולא יכלו להפשיט את כל העולות
ויחזקום אחיהם הלויים וגו':

מצודת ציון

(כט) המערכת. מל' ערוכה וסדור: ולריקקי. חרות
דקות כמו ריקקי מצות (ויקרא ב): ולמחבת. מנחה מעשה
מחבת: ולמרבכת. ענין חליטה ברותחין כמו מרבכת
תביאנה (שם ו): משורה. היא מדת הלח כמו במדה
במשקל ובמשורה (שם יט):

הוצרך לשלשים למלאות הכח ולא לשיר: לעבודתו. העשוי לעבודת המשכן: (כז) כי בדברי וכו'. ר"ל אף שבדברי
דוד עצמו נאמר למעלה מבן שלשים זהו כי בדברי דוד האחרונים המה ספורים מבן עשרים אבל בראשונה לא עלתה
זאת על דעתו ורצה למנותם כמ"ש בתורה מבן שלשים: (כח) כי מעמד. ר"ל הואיל והופקדו להיות מעמד תחת
יד בני אהרן וכו' א"כ די בבן עשרים: על החצרות. יפרש מהו עבודת בית ה' ואמר שיהיו ממונים על החצרות וכו':
ועל טהרת. לשמור טהרת דברים הקדושים שלא יטמאו: ומעשה. ושאר מעשה עבודת וכו': (כט) וללחם המערכת
וכו'. להכין לחם הפנים וסולת למנחת הסולת: ולריקקי וכו'. והם מיני מנחות האמורים בתורה: ולכל משורה. להיות
ממונים על מדות הלח והיבש הנצרכים בעזרה: (ל) ולעמוד וכו'. לשורר בעת הקרבת התמידין: (לא) ולכל העלות.
להודות ולהלל בכל זמן העלאת עולות לה' לשבתות וכו' והם עולות המוספין: במספר. ר"ל העולות הבאים במספר
הקבוע כמשפט התורה על ישראל להקריב תמיד לפני ה' ולא יעבור: (לב) ושמרו וכו'. גם ישמרו את משמרת האהל
לכל יקרב איש זר: הקדש. דברים המקודשים: ומשמרת בני אהרן. לסייע אותם בדבר הצריך לעבודת בית ה'
כהפשט עור העולה וכדומה:

(כז) המה מספר בני לוי מבן עשרים שנה
ולמעלה. כלומר אז תיקן דוד משמרות אלו
כשיבא שלמה בנו שיהיו מזומנים לו: (כח) כי
מעמד ליד בני אהרן וגו'. דוגמא וילוו עליך
וישרתוך: ועל טהרת לכל קדש. שאם יטמא
הבית וכליו שיהיו הם ממונים לטהרו שכן
מצינו בחזקיהו כדכתיב (לקמן ב' כ"ט) ויקבלו
הלויים להוציא לנחל קדרון חוצה וכתוב ויחלו
באחד לחדש הראשון לקדש וגו': (לא) ולכל
העלות עלות לה' לשבתות לחדשים. פתרון

מצודת דוד

והשוערים והממונים: (כח) כי אמר דוד. בא לתת טעם
למה מנה דוד מבן עשרים הלא התורה אמרה מבן
שלשים ואמר כי אמר דוד הניח ה' וכו' עד לעולם ולא
יזוז עוד משם: (כז) וגם ללויים. וא"כ אין גם ללויים
לשאת את המשכן ממקום למקום כמו שנשאו עד הנה
ואינם אלא לשיר ודי בבן עשרים כי לעבודה בכתף

עַד שֶׁתִּכְנַס לַחֹפֶה, מִשּׁוֹם דְּעֻלָּא – שאמר שחוששים שמא ימנעו לה כוס של תרומה בבית אביה ותשקה ממנו לאחיה ולאחיותיה, ונמצא שמאכילה זרים בתרומה.

מסימת הגמרא ומבארת: וְכֵן כֵּן כֵּן שְׂאִינוּ לוֹמַד משפחה לומר שאין חוששים לסימפון גם בארוסה, סִימְפּוֹן בְּעֶבְרִים לִית לִיה – לדעתו אין מקרה שבו מום מבטל המקדש בעבדים, כפי שהגמרא מבארת להלן, ועל כן אי אפשר להוכיח משפחה לארוסה, שכן משפחה לא קיים בה סימפון, לא כן בארוסה שקיים, ומנני לני שלא לחשוש לו. ומדוע אין מקרה של סימפון בעבדים: אִי מוֹמִין – אם המומים שבגללם טוען לביטול המקדש, דבר שְׂפָגְלוֹי הוּא – חיצוני ונגלה לעין כל, הָא קָא חֲזִי לִיה – הרי ראה אותם האדון כשבא לקנותו, ובודאי הסכים להם וכיצד יטען שהמקדש טעות. אִי מִשּׁוֹם מוֹמִין שֶׁשֶּׁפְּסָקְתָּ – ואם המומים אינם ניכרים, כגון פצעים במקומות המכוסים וכדומה, מָאִי נִפְקָא לִיה מִיָּנִיה – מה לו ולמומים אלו, והרי לְמִלְאָכָה קָא פְּעִי לִיה – לא קנא לעבד אלא בשביל מלאכתו, וכיון שהם בסתר ואינם מפריעים לעבודתו, לֹא אִיכְפֹּת לִיה – אינו יכול לטעון בגללם שהמקדש היה בטעות. ואם ירצה האדון לחזור בו מן המקדש כי נִמְצָא שהעבד הוא גִּנְבָּה – שכבר קודם לכן היה גונב ממנו, אִי שְׁהִיה קוֹבִיכְסָמוֹם – גונב נפשות, הִנְיָעוּ – על כרחו של הלוקח העבד שלו, שאין טענות אלו סיבה לביטול המקדש, שסתם עבד גנב הוא, וכל הקונה עבד על דעת כן קנאו. מָאִי אִמְרִית – איזה מום ברצונך לומר שאינו מצוי ויש בכוחו לבטל המקדש, בנמצא שהיה העבד לְסָטָם מְזוּזָיִי – הורג נפשות, ודאי סופו להתפס וליהרג, אִי שְׁהִיה העבד נִכְתָּב לְמַלְכוּת – מחוייב מיתה למלכות, והרי זה כמי שמכר לו עבד הורג. דוחה הגמרא: הִנְהוּ – חסרונות הללו קָלָא אִית לְהוּ – קול ופירסום יש להם ובודאי שמע עליהם הלוקח קודם שקנאו, ואינו יכול בגללם לחזור בו. וכיון שכאמור אין שום מקרה שבו יש סימפון בעבדים, סובר רבי יוחנן בן בג בג שאין להוכיח מאכילת השפחה בתרומה שלא לחוש לסימפון גם בארוסה.

המשך ביאור למסכת קידושין ליום חמישי עמ' א

מָאִי וְיָנִיה – שעדיין לא הגיע זמנו לצאת לחירות, ומכיון שמעולם לא סירב בכך נתנה לו התורה אפשרות לצאת. אֲכָל נִרְצָע דְּמָאִי וְיָנִיה – שהגיע זמנו לצאת בשש, אלא שהוא סרב והמשיך להיות עבד, אִימָא גִּינְקִינִיה – הייתי אומר שהתורה קנסה אותו שלא יאזכר, מאחר ועבר על מה שנאמר (ויקרא כה מב) כִּי עֲבָדִי הֵם וגו'. וְאִי אֲשִׁמְעִינוּ בְּנִרְצָע שיוצא ביובל, הייתי אומר שרק הוא יוצא ביובל מִשּׁוֹם דְּעֻבְד לִיה שֶׁשׁ – שכבר עבד לאדונו שש שנים קודם שנרצע, ואינו מפסיד ביציאתו, אֲכָל מְכָרוֹתוּ בֵּית דִּין וְחַל הַיּוֹבֵל בְּתוֹךְ שש שנים, דְּלֹא עֲבָד לִיה שֶׁשׁ – שעדיין לא עבד שש שנים, אִימָא לֹא – הייתי אומר שאינו יוצא ביובל כדי שלא יפסיד האדון ביציאתו, צָרִיכָא – לפיכך צריכה התורה להשמיענו הן במכרוהו בידי וְהָן

שואלת הגמרא: מָאִי בֵּין לָמַר וּבֵין לָמַר – מאחר שלדעת שני התנאים ארוסה לא אֲכָלָה בתרומה, קשה, מָאִי בִּינְיָהוּ – מה לי אם אינה אוכלת מחשש סימפון, או מחשש שמא תשקה. מתרצת הגמרא: אִימָא בִּינְיָהוּ שְׁלוֹשֶׁת הַמִּקְרִים המובאים להלן, א. קָל – הבעל על עצמו שלא להקפיד ולא לחזור בו מן הקידושין. שלטעם של סימפון יכולה לאכול בעודה ארוסה, שגם אם יש בה מומים לא יתבטלו הקידושין. אבל לטעם של שמא תשקה אסורה, שעדיין היא בבית אביה בקרבת אחיה ואחיותיה, וקיים חשש שתשקם. ב. עוֹד הַבְדֵּל, במקרה שכבר מָסַר האב את בתו לשלוחי הבעל שבאו לקחתה לבית בעלה. ג. וְהִלָּךְ – וכן במקרה שהאב מינה שליחים והלכו שליחיו עם שלוחי הבעל. שבשני המקרים הללו עדיין הבעל לא ראה אותה, ומאידך כבר אינה נמצאת בקרבת בני משפחתה. לפיכך לטעם של סימפון אסורה לאכול, שמא כשיראנה ימצא בה מומים ויתבטלו הקידושין, אבל לטעם של שמא תשקה מותרת, כיון שכבר יצאה לדרך ואינה בין בני משפחתה להשקותם.

שנינו במשנה, בְּכֶסֶף, בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִים אוֹמְרִים בְּדִינָךְ וְכוּ'; מבארת הגמרא מָאִי טַעְמִיהוּ דְּבֵית שְׁמַאי שקדושין בדני: אִמָּר רַבִּי יוֹרְאָ טַעְמִייהוּ, שָׁכַן אִשָּׁה מְקַפֶּדֶת עַל עֲצָמָה – על כבודה, וְאִין מְתַקְּדֶשֶׁת – אינה גומרת בדעתה להתקדש בְּפִתּוֹת מְדִינָה. אביי הבין שכוונת ר' יורא שגם אם הסכימה להתקדש בפחות מדניר אינה מקודשת, לפיכך הקשה לו: אִמָּר לִיה אֲבִי לִר' יורא, אֲלָא מַעֲתָה – לדברך שסוף הקדושין תלוי בקפידת האשה, אם כן נשים עשירות כְּגוֹן בְּנִתִּיה – בנותי דְּרַבִּי יְנָאי שיהיה עשיר, דְּקָפְסוֹן אֲנַפְשִׁייהוּ – על כבודן, וְלֹא מְקַדְשִׁי – אינן מתרצות להתקדש בְּפִתּוֹת מְתַקְּדָא – שלושה קבים דְּדִינָרִי וזה, הֲכִי נָמִי – האם תאמר לגביהן דָּאִי פְּשֻטָּה אחת מזה דָּהּ וְקִבְלָה חֵד וְזוֹא מֵאָחָר ו– מאחור] לשם קדושין, הֲכִי נָמִי דְּלֹא הָיוּ קְדוּשִׁין – משום שנעשו בפחות מתקבא שרגילה להקפיד עליה, ודאי אין סברא לומר כך. ועל כרחו שהכסף אינו תלוי בקפידתן של המתקדשות, ואף המקדש בפרוטה

שנחשבת ככסף לכל ענין אחר חלו הקידושין. מבאר ר' יורא את כוונתו: אִמָּר לִיה – לאביי, אם פְּשֻטָּה יָדָה וְקִבְלָה מידי המקדש פחות מדניר, לֹא קָאִמְנָא – איני אומר שיש ללכת אחר רגילות הנשים, כי ודאי המוכנה להתקדש בפחות, ואפילו בפרוטה מקודשת. כִּי קָאִמְנָא שיש ללכת אחר הרגילות ואינה מקודשת בפחות, כגון דְּקִדְשָׁה בְּלִילִיָא, ומחמת החשיכה אינה רואה מה נתן. אִי נָמִי דְּשִׁוְיָה – שמינתה האשה שְׁלִיחִת שיקבל עבודה קידושין, כגון זה שאינה יודעת בכמה קידש, סוברים בית שמאי שמכיון שרוב נשים מקפידות על דינר נחשב כאילו אף היא אמרה שלא תתקדש בפחות, ובנות ר' ינאי כאילו פירשו שאינן מתרצות בפחות משלשה קבין של זהובים.

טעם אחר לדעת בית שמאי: רַב יוֹסֵף אִמָּר, טַעְמִייהוּ דְּבֵית שְׁמַאי שקדושין בדניר, לפי שסוברים בְּדִינָךְ יְהוּדָה אִמָּר רַב אִסִּי, דְּאִמָּר רַב יְהוּדָה אִמָּר רַב אִסִּי, כָּל בְּכָהּ הָאָמֹר ו– (המזכיר) בְּתוּרָה, שיעורו כערכו של בְּכָהּ צוּרִי – המטבעות שנהגו בזמנם במדינת צור, שהוא ערך המטבע שהיה נהוג בדורו של משה, זמן נתינת התורה. וְשֶׁל דְּבִרְיָהֶם – וכל כסף שהוזכר בתקנות חכמים, שיעורו כערך של בְּכָהּ מְדִינָה – הכסף שהיה נהוג בזמנם, וערכו שמינית מכסף צורי. ונמצא לפי זה שהכסף האמור בתורה לגבי קידושין אינו פרוטה, שפרוטה עשויה מנחושת וב'צור' השתמשו רק במטבעות העשויות מכסף. וסוברים בית שמאי שמכאן שרצון התורה שיעשו הקידושין בכסף חשוב ולא בסתם ממון שהוא פרוטה, לפיכך קבעו חכמים שיעשו בדניר שהוא דבר חשוב.

הגמרא עוברת לדון בדברי רב אסי, ובהמשך תביא טעמים נוספים בדעת בית שמאי: גוֹפְסָא, אִמָּר רַב יְהוּדָה אִמָּר רַב אִסִּי, כָּל בְּכָהּ הָאָמֹר בְּתוּרָה, ערכו הוא כערכו של בְּכָהּ צוּרִי – המטבעות הנהוגות ב'צור', וְשֶׁל דְּבִרְיָהֶם – ערכו של הכסף המוזכר לגבי תקנות חכמים, בְּכָהּ מְדִינָה – הכסף שהיה נהוג בזמנם. מקשה הגמרא: וְכִלְלָא הוּא – האם אכן כלל זה נכון לכל המקומות שזכר בתורה 'כסף'.

משנרצע עד שהגיע היובל, אֲכָל הִיכָא דְּעֻבְד שֶׁשׁ שנים משנרצע, היינו אומרים שיוצא בשש ואינו צריך להמתין עד היובל, כדי שלא יְהֵא סוֹפֵא – מה שנתחייב לאדון לעבדו בסוף שש שנים, משנרצע, חָמוֹר יוֹתֵר מְתַחַלְתוֹ – ממה שנתחייב כשנמכר, וְכֵא – [כשם] שבתחלתו נמכר לִשְׁש שנים, אִתָּא סוֹפֵא – לאחר שנרצע נָמִי אינו נמכר אלא לִשְׁש. קְמַשְׁמַע לָן וְעֻבְדוֹ לְעוֹלָם, שפירושו לְעוֹלָמוֹ שֶׁל יוֹבֵל, להשמיענו שבין אם הוא חל סמוך לרציעתו ובין אם הוא חל זמן רב אחריו הוא עובד עד היובל.

לאחר שהתבאר שיתכן ואף רבי אליעזר בן יעקב דורש את הגזירה שוה 'שכיר' 'שכיר', ממשיכה הגמרא לברר מיהו אפוא התנא שאינו דורש את הגזירה שוה. אֲלָא מֵאֵן תַּנָּא דְּלֹא לִיה 'שְׂכִיר' 'שְׂכִיר', משיבה הגמרא. רַבִּי הִיא, דְּתַנָּא,

בנרצע שיוצאים ביובל.

שני פסוקים נאמרו בנרצע ללמד שהוא יוצא ביובל, וְשִׁבְתָּם אִישׁ אֶל אָחֳזוֹ כַּמְבוּאָר בברייתא לעיל, וכן (שמות כא ו) וְעִבְדוּ לְעֻלְמָם שהכוונה לעולמו של יובל, ושהרי אי אפשר לומר לעולם ממש כיון שכבר נאמר וְשִׁבְתָּם. הגמרא מבארת מדוע צריך לכך שני פסוקים. וְאִימְרִיךָ לְמִיכָבֵּד וְשִׁבְתָּם, וְאִימְרִיךָ לְמִיכָבֵּד, לְעוֹלָם, דָּאִי בְּתָב דְּחִמְנָא רק את הפסוק לְעוֹלָם, הָוֵה אִמְנָא – היינו סבורים לפרש לְעוֹלָם מִשָּׁש – לצמיתות, לפיכך בְּתָב דְּחִמְנָא וְשִׁבְתָּם, ושם מבואר שהנרצע יוצא לחירות ביובל. וְאִי בְּתָב דְּחִמְנָא רק את הפסוק וְשִׁבְתָּם, הָוֵה אִמְנָא הִנֵּי מִלִּי שנרצע עובד עד היובל ואינו יוצא קודם, אינו אלא הִיכָא דְּלֹא עֲבָד שֶׁשׁ – במקרה שעדיין לא מלאו שש שנים

קידושין. פרק ראשון – האשה נקנית דף יא עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס פא רש"י

סימפון בעבדים ליבא. לבטל את המקור: הא קא חזי לחו. וסבר וקביל: נמצא גבב כו'. אינו בטל בכך דהא קייל המוכר עבד לחבירו ונמצא גבב או קוביוסטוס הגיעו וברייקתא היא ובב"ב בהמוכר פירותו (דף כס) קוביוסטוס. גונב נפשות: הגיעו. הרי הוא שלו דסתם עבד גבב הוא: לסמים מוויין. דהא לא שכחי ולא קבלו עליה: או מוכתב למלכות. שנתחייב מיתה למלך: קלא אית להו. וסבר וקבל: קיבל מסר ונהלך. סימן הוא: קיבל. עליו את המומים משום סימפון ליבא משום דעולא איבא: מסר. האב לשלוהי הבעל או שהלכו שלוהי האב עם שלוהי הבעל ועודה בדרך משום סימפון איבא משום שפא תשקה ליבא דליתנהו לאחיה ולאחותה גבה: תרקבא. שלשה קבין: דדינרי. והובס: דשוייה שלייה. לקבל קדושיה ולא נמלך בה בכמה ובנתיב דרבי ינאי נמי אי שוו שליח לא הוו קדושין אלא בתרקבא דדינרי: כל כסף האמור בתורה כסף צורי. אם פירש שקלים הוי שקל צורי ואם סתם הוי מטבע הפחותה שבצורי: ושל דבריהם כסף מדינה. לקמן מפרש לה כסף מדינה שמינית שבכסף צורי אם סלע הוא שמינית שבסלע צורי ואם דינר הוא שמינית שבדינר צורי הלכך פרוטה לא מצית למימר לפי שהיא של נחושת ובצורי מטבע של נחושת ליבא ובקדושין כסף כתיב דהא קיחה קיחה גמירי וביין דאפיקתי מפרוטה אלמא מידי דחשיבות בעי אוקמוה אדינר כדלקמן: ה"ג גופא אמר רב יהודה כו': וכללל הוא. שכסף שכתוב בתורה דוקא כסף כתיב או שויין ונ"מ דהוי כסף צורי ולא פרוטות: והרי

עד שתכנס לחופה משום דעולא וכן בג סימפון בעבדים לית ליה אי מומין שפגלוי הוא הא קא חזי ליה אי משום מומין שבסתר מאי נפקא ליה מיניה למלאכה קא בעי ליה לא איכפת ליה נמצא גבב או קוביוסטוס הגיעו מאי אמרת לסמים מוויין או נכתב למלכות הנהו קלא אית להו מבדי בין למר ובין למר לא אכלה מאי בינייהו איבא בינייהו קיבל מסר ונהלך: בכסף ב"ש אומרים בדינר וכו': מאי מעמיהו דב"ש אמר רבי ינאי שכן אשה מקפדת על עצמה ואין מתקדשת בפחות מדינר אמר ליה אביי אלא מעתה כגון בנתיב דר' ינאי דקפדן אנפשייהו ולא מקדשי בפחות מתרקבא דדינרי הכי נמי דאי פשטה ידה וקבלה חר וזא מואחר הכי נמי דלא הוו קדושין א"ל פשטה ידה וקבלה לא קאמינא כי קאמינא דקדשה בליילא אי נמי דשוייה שליח רב יוסף אמר מעמיהו דבית שמאי בדבר יהודה אמר רב אפי' דאמר רב יהודה אמר רב אפי' כל כסף האמור בתורה כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה: גופא אמר רב יהודה אמר רב אפי' כל כסף האמור בתורה כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה: וכללל הוא והרי

עד שתכנס לחופה משום דעולא. מודקט עד שתכנס לחופה משמע דהיינו במשנה אחרונה דפ' אע"פ (בבב"ב דף כו) שאינה אוכלת בהגעת זמן עד שתכנס לחופה ותימה דבפ' אע"פ (בבב"ב דף כו) פליגי אמוראי במשנה ראשונה שאינה אוכלת בתרומה עד שגיע זמן אי משום דעולא או משום סימפון אפי' במשנה אחרונה מודו כוליהו דטעמא משום סימפון כדאייתא התם קאמר רב הוה ובהב"ב (בבב"ב דף כו) משום סימפון ודקא קאמר משום דעולא דהיינו משום שפא ימגו וי"ל עד שתכנס לחופה לאו דוקא אלא עד שגיע זמן ובמשנה ראשונה ולפי שבהגעת זמן רגילין לעשות חופה נקט חופה ורר' משה מברבנה מפרש עד שתכנס לחופה הוי דוקא דקסבר אי לא דגורו מעיקרא משום דעולא משום סימפון לא הוי מתחילין לגזור ולאסור עד שתכנס לחופה שהרי מומין לא שכחי ורוב נשים אין בהם מום אלא מאחר שהתחילו לגזור משום דעולא שגורו בתחילה עד הגעת זמן משום שפא ימגו האריכו הגזירה משם ואילך עד החופה משום סימפון הואיל ובכך הוצרכו לגזור עד הגעת זמן משום דעולא ולכך תלה השעם בדעולא שהוא עיקר הדבר וגם שם ספרים דגריסי התם עד שתכנס לחופה משום דעולא ומשום סימפון ולפי' ניקח ונקט קשה דאמר בסמוך איבא בינייהו קבל מסר ונהלך במסר ונהלך למ"ד משום דעולא ליבא ומשום סימפון איבא ולפי' הר"ר משה ק' מאי קאמר הא כוליהו אית להו דעולא וההיא דסימפון בדפ' רצ"ל דמאי בינייהו לאו לפי האמת שגוה עכשיו דאן חיישינן לסימפון אלא לפי משנה ראשונה בא לפרש מה לנו אי הוי טעמא משום דעולא או משום סימפון:

דעולא וההיא דסימפון בדפ' רצ"ל דמאי בינייהו לאו לפי האמת שגוה עכשיו דאן חיישינן לסימפון אלא לפי משנה ראשונה בא לפרש מה לנו אי הוי טעמא משום דעולא או משום סימפון:

קוביוסטוס. פ"ה גונב נפשות וקשה בדפ"ק דבכורות (דף כו) אמר שאל קונטריוס השפסר לריב"ז גבי שקלים ובקע לגלגולת בגבוי הכסף אתה מוצא מאתם ואחד בכר וי"א מנה ובנתינת הכסף אתה מוצא ק' בכר משה רבכם גבב היה או קוביוסטוס היה או אינו בקי בחשבונות היה ומה ענין גונב נפשות לחסרון השקלים לבן פ"ח וקוביוסטוס משחק בקוביא והא דאמר בבראשית רבה (פרסא ויפול) ויאמר שלחני כי עלה השחר דקאמר ליה יעקב למלאך וכי גבב אתה או קוביוסטוס אתה שאתה מתיירא מן השחר לפירוש הקונטרס ניקח ולפירוש רבינו חננאל נמי יש לומר דאדם שמשחק בקוביא רגיל להיות עליו נזשים הרבה ונטמן בפניהם: הנהו קלא אית להו. פ"ה וסבר וקבל וקשה לר"ת דבפרק המוכר פירות (דף כס) אמר בהדיא לסטים מוויין או מוכתב למלכות ואמר לו הרי שלך לפניך ומפרש ר"ת קלא אית להו ולא שכחי ולא חש להו לסימפון כיון דלא שכחי ורבינו אליהו מקיים פ' הקונטרס דהיבא דקיבל המוכר מעות אמרין מללא בך הלוקח קודם נתינת המעות הני מומין דאית להו קלא אם כן סבר וקבל והא דאומר לו הרי שלך לפניך מיירי קודם שנתן הלוקח מעות ונקט משמע כן התם דפרקי ולימא המוציא מתבירו עליו הראייה אלמא משמע דהלוקח מוחזק:

קבל. מסר ונהלך. פ"ה קבל או מסר או הלך כלומר מסר האב לשלוהי הבעל או שהלכו שלוהי האב עם שלוהי הבעל וקשה דמשמע הכא דבמסר לשלוהי הבעל חיישינן לסימפון ובפרק נערה שנתפתה (בבב"ב דף כו) אמר רב מסיירתה לכל אף לתרומה משמע דמשום סימפון ליבא למיחש לכך נראה לפרש דמסר ונהלך דהא מילתא היא וד"פ מסר האב לשלוהי הבעל ונהלך גם הוא עמהם ונהלך חיישינן לסימפון דאן לא בדקין לה עד שתהא בביתו אבל מסירה דהתם מיירי בשלא הלך עמהם דאן בדק לה מיד:

שפן. אשה מקפדת על עצמה וכו'. כס"ד דר' ינאי אפילו פשטה ידה וקבלה קאמר דאינה מקדשת הואיל ורגילה להקפיד על דינר משום דכתיב כסף בקרא ולגבי דינה לא חשיב כסף אלא דבר שרגילה בו להקפיד ומשה (קפדי) בנתיב דרבי ינאי שרגילות להקפיד על תרקבא דדינרי הכי נמי לא יתקדשו דינר אפילו פשטה ידה וקבלה פחות מתרקב לא יחשב כסף לגבייהו ואין זו סברא ומשני פשטה ידה לא קאמינא דאפילו בפרוטה היתה מתקדשת דכסף קרינא ביה כי קאמינא דקדשה בליילא אי נמי דשוייה שליח ובהכי הוי פלוגתא דב"ש וב"ה דמתני' ופירש הקונטרס דבנתיב דרבי ינאי היבא דשוו שליח לא הוו קדושין אלא דוקא בתרקבא דדינרי וקשה דא"כ נתת דברך לשיעורין כיון דאזלינן בתר כל אחת ואחת לפי דעתה דכה"ג פריך בפ"ק דגישין (דף י"ג) ובפרק חזקת הבתים (דף כו) גבי בר אלשיב ונראה דהכי פריך אלא מעתה כגון בנתיב דרבי ינאי וכו' וכי תימא הכי נמי דלא מתקדשי בפחות מתרקבא דדינרי א"כ נתת דברך לשיעורין דבנתיב דרבי ינאי משום שהן עשירות לא מתקדשי בפחות מתרקבא דדינרי ואחרות מתקדשות בדינר ומשני פשטה ידה לא קאמינא דגלגלה בדעתה דאינה מקפדת ומתקדשת אפי' בשוה פרוטה כי קאמינא דקדשה בליילא אי נמי דשוייה שליח דאן כולן שוות דבפחות מדינר אינה מתקדשת ואן אינה יוצאת מכלל שאר נשים דהן יודעות שלא יתנו לשליח אלא כמו לשאר נשים: כל כסף האמור בתורה סתם כסף צורי. פי' הקונט' אם פירש שקלים הוי שקל צורי ואם סתם הוי מטבע פחותה שבצורי הלכך פרוטה לא מצית אמרת לפי שהיא של נחשת ובצורי מטבע של נחשת ליבא ובקדושין כסף כתיב דקיחה קיחה גמירי וביין דאפיקתי מפרוטה אלמא מידי דחשיבות בעי אוקמוה אדינר ולקמיה בשמעתין פי' הקונטרס דה"ג גופא אמר רב יהודה אמר רב אפי' והיינו משום דאי קאי אדלעיל הוה ליה למיפרך לאלתר לימא רב אפי' דאמר בבית שמאי:

והרי טענה וכו'. פ"ה מדקתני שתי כסף ש"מ קרא לאו דוקא קאמר כסף אלא אממונא בעלמא קפיד וכוין שלא פירש כמה לא מסרו אלא לחכמים ולא קים להו לאשבועיה בבציר מהכי דאי קרא כסף דוקא קאמר נהי דמעה היא מטבע הפחותה שבצוריה מיהו שתיים מנא להו ומשני מה כלים שנים אף כסף שנים

ומה כסף דבר חשוב אף כלים דבר חשוב כלומר שיתיו שוין שתי כסף ולאפוקי ממיד טענו שני מחטין חייב בהודאת אחת מתן לכן יצאו כלים למשהו כלומר שיתחייב עליהן בכל שהוא ורבותיהו מפרשים שהדינר הוי מטבע הפחות שבצורי ופריך מדקתני שתי כסף שהם מעות ולא קתני שני דהוי משמע שני דינרין ויתירין מה כלים דבר חשוב אף כסף דבר דבר חשוב ומעה דבר חשוב ולדידי קשה בה טובא קדא א"כ דכל כסף האמור בתורה הוא דינר היכי אתיא הך הדיקשא ומפיק לה הא כי אתא הדיקשא לאשמועינן מה כלים שנים אף כסף שנים הוא דאתא ועוד מאי קאמר מה כלים דבר חשוב וכי מחט דבר חשוב הוא וקא אמר לכך יצאו כלים למשהו אלמא לא חשיבי מחטין ועוד בהדיא אמר התם איפכא מה כסף דבר חשוב אף כלים דבר חשוב וכסף כי אתא להך דרשה אתא עכ"ל ור"י הקשה על פי רש"י כיון דמטבע פחות שבצורי היא מעה היכי שייך כלל למימר כיון דאפקתייה מפרוטה אוקמיה אדינר ה"ל למימר אפעה שהוא מטבע פחות שבצורי דבשלמא לקמן (וה יב) דאמר כיון דאפקתייה מפרוטה אוקמיה אדינר היינו בתר דאשכחנא דפרוטה הוי שפיר כסף לגבי אמה העבריה וכוין דאפקתייה מפרוטה דהוי כסף אוקמיה אדינר דהוי דבר חשוב אכל השקא דאמר דבצורי ליכא פרוטה אלמא מטבע פחות שלחן היינו מעה נהי נמי דאפקתייה מפרוטה אדינר אמאי מוקמת ליה אפעה הנה לן לאוקמא ועוד קשה דפי' דאתא לאפוקי ממיד טענו שתי מחטין והודה לו באחת מתן דהייב דהא בפי' שבועת הדיינים (וה יב) משמע דהך דרשה דמה כסף דבר חשוב אתי אליבא דשמואל דלרב סבירא ליה כסף כי אתא לכפירה הוא דאתא לכן נראה לר"י כמו שפי' בשם רבותי דדינר הוי מטבע הפחותה שבצורי ומה שהקשה רש"י דאי כל כסף האמור בתורה דינר היכי אתיא הדיקשא ומפיק ליה הא כי אתא הדיקשא לאשמועינן מה כלים שנים אף כסף שנים אתא נראה דלא קשה ליה מיד דהא אין דיקש למחצה וכי היכי דגמירין מיניה שנים גמירין מיניה נמי דבר חשוב ומה שהקשה וכי מחט דבר חשוב הוא הא אמר' התם לכך יצאו כלים למשהו הא נמי לא קשה דאפי' מחט יש בו חשיבות גדול שראוי לעשות בו מלאכה גדולה והא דקאמר התם יצאו כלים למשהו לאו דוקא למשהו אלא לאפוקי דלא בעינן שיהא הכלי שוה מעה אף שיהא שוה פרוטה ומי' חשיבות גדול יש שראוי לעשות בו מלאכה גדולה ומה שהקשה דבשבועות גרסי' איפכא הא נמי לא קשיא מדי דהתם היינו לשמואל דלא איצטרך ליה כסף למידי אחרניא ודרשי ליה התם ללמד על כלים דבעינן דבר חשוב אכל הא אתא אליבא דרב דמוקי כסף לכפירה ולדידיה תרנייהו דרשות נפקי מכלים שנים ודבר חשוב ומיהו לפי' זה דאמר דבצורי ליכא מעה קשה דהא כתיב (ויקרא כו) עשרים גרה השקל ומתרגמין עשרים מעין אלמא היתה מעה בימי משה כסף שבתורה ואומר ר"ת דגרה לא הוי מעה אלא משקל היה בימי משה שהיה שוה מעה ושוב עשו פמנו מטבע וקראוהו מעה;

רב

מגרעה. שתתן לו שוה כלום ולקמיה מסיק מילתיה ואמר וקידושי אשה לב"ש

והרי טענה דכתיב כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור ותנן שבועת הדיינים הפענה שתי כסף וההודאה שוה פרוטה התם דומיא דכלים מה כלים שנים אף כסף שנים ומה כסף דבר חשוב אף כלים דבר חשוב והרי מעשר דכתיב וצרת הכסף בידך ותנן הפורט סלע ממעות מעשר שני כסף הכסף ריבה והרי הקדש דכתיב ונתן הכסף וקם לו ואמר שמואל הקדש שוה מנה שחיללו על שוה פרוטה מחולל התם נמי כסף כסף ל"ף ממעשר והרי קידושי אשה דכתיב כי יקח איש אשה ובעלה וגמר קיחה קיחה משדה עפרון ותנן בית הלל אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה ניקא רב אפי דאמר בבית שמאי אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רב יהודה אמר רב אפי כל כסף קצוב האמור בתורה כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה מאי קמ"ל תנינא חמש סלעים של בן שלשים של עבד חמשים של אוגם ושל מפתח מאה של מוציא שם רע כולם בשקל הקדש במנה צורי ושל דבריהם כסף מדינה איצטריכא ליה דלא תנן דתניא התוקע לחבירו נותן לו סלע ולא תימא מאי סלע ארבע זוזי אלא מאי סלע פלגא דזוזא דעבדי אינשי דקרו לפלגא דזוזא איסתירא רבי שמעון בן לקיש אומר מעמיהו דבית שמאי בדחוקיה דאמר חזקיה אמר קרא והפדה מלמד שמגרעת מפדינה ויוצאה אי אמת בשלמא דיהב לה דינר היינו דמגרעה ואזלה עד פרוטה אלא אי אמת דיהב לה פרוטה מפרוטה מי מגרעה ודלמא ה"ק רחמנא היכא דיהב לה דינר תיגרע עד פרוטה היכא דיהב לה פרוטה לא תיגרע כלל לא

והרי טענה. שאדם טוען את חבירו ומשביעין אותו אם הודה במקצת דכתיב כי יתן איש וגו' ועליו כתיב אשר יאמר כי הוא זה דלפנין מיהו (וי"ד ק"ה) שהמודה מקצת ישבע ודוקרב בעל הבית התם כתיב ודרש'י ליה לשבעוהו ותנן שבועת הדיינים. אינה בפחות מטענת שתי מעות כסף ופליגי בה רב ושמואל רב אמר כפירה שתי כסף ושמואל אמר טענה עצמה שתי כסף ואפילו לא כפר בה אלא פרוטה או הודה בפרוטה חייב מ"מ מדקתני שתי כסף ש"מ קרא לאו דוקא כסף קאמר אלא אממונא בעלמא קפיד וכוין שלא פירש כמה לא מסרו והכתוב אלא לחכמים ולא קים להו לרבנן לאשבועיה בבציר מהכי דאי קרא דוקא כסף כתיב נהי דמעה היא מטבע הפחותה שבצורי מיהו שתיים מנא להו ומשני מה כלים שנים אף כסף שנים ומה כסף דבר חשוב אף כלים דבר חשוב ופריך מדקתני שתי כסף שהם מעות ולא קתני שני דהוי משמע שני דינרין ויתירין מה כלים דבר חשוב אף כסף דבר דבר חשוב ומעה דבר חשוב ולדידי קשה בה טובא קדא א"כ דכל כסף האמור בתורה הוא דינר היכי אתיא הך הדיקשא ומפיק לה הא כי אתא הדיקשא לאשמועינן מה כלים שנים אף כסף שנים הוא דאתא ועוד מאי קאמר מה כלים דבר חשוב וכי מחט דבר חשוב הוא וקא אמר לכך יצאו כלים למשהו אלמא לא חשיבי מחטין ועוד בהדיא אמר התם איפכא מה כסף דבר חשוב אף כלים דבר חשוב וכסף כי אתא להך דרשה אתא עכ"ל ור"י הקשה על פי רש"י כיון דמטבע פחות שבצורי היא מעה היכי שייך כלל למימר כיון דאפקתייה מפרוטה אוקמיה אדינר ה"ל למימר אפעה שהוא מטבע פחות שבצורי דבשלמא לקמן (וה יב) דאמר כיון דאפקתייה מפרוטה אוקמיה אדינר היינו בתר דאשכחנא דפרוטה הוי שפיר כסף לגבי אמה העבריה וכוין דאפקתייה מפרוטה דהוי כסף אוקמיה אדינר דהוי דבר חשוב אכל השקא דאמר דבצורי ליכא פרוטה אלמא מטבע פחות שלחן היינו מעה נהי נמי דאפקתייה מפרוטה אדינר אמאי מוקמת ליה אפעה הנה לן לאוקמא ועוד קשה דפי' דאתא לאפוקי ממיד טענו שתי מחטין והודה לו באחת מתן דהייב דהא בפי' שבועת הדיינים (וה יב) משמע דהך דרשה דמה כסף דבר חשוב אתי אליבא דשמואל דלרב סבירא ליה כסף כי אתא לכפירה הוא דאתא לכן נראה לר"י כמו שפי' בשם רבותי דדינר הוי מטבע הפחותה שבצורי ומה שהקשה רש"י דאי כל כסף האמור בתורה דינר היכי אתיא הדיקשא ומפיק ליה הא כי אתא הדיקשא לאשמועינן מה כלים שנים אף כסף שנים אתא נראה דלא קשה ליה מיד דהא אין דיקש למחצה וכי היכי דגמירין מיניה שנים גמירין מיניה נמי דבר חשוב ומה שהקשה וכי מחט דבר חשוב הוא הא אמר' התם לכך יצאו כלים למשהו הא נמי לא קשה דאפי' מחט יש בו חשיבות גדול שראוי לעשות בו מלאכה גדולה והא דקאמר התם יצאו כלים למשהו לאו דוקא למשהו אלא לאפוקי דלא בעינן שיהא הכלי שוה מעה אף שיהא שוה פרוטה ומי' חשיבות גדול יש שראוי לעשות בו מלאכה גדולה ומה שהקשה דבשבועות גרסי' איפכא הא נמי לא קשיא מדי דהתם היינו לשמואל דלא איצטרך ליה כסף למידי אחרניא ודרשי ליה התם ללמד על כלים דבעינן דבר חשוב אכל הא אתא אליבא דרב דמוקי כסף לכפירה ולדידיה תרנייהו דרשות נפקי מכלים שנים ודבר חשוב ומיהו לפי' זה דאמר דבצורי ליכא מעה קשה דהא כתיב (ויקרא כו) עשרים גרה השקל ומתרגמין עשרים מעין אלמא היתה מעה בימי משה כסף שבתורה ואומר ר"ת דגרה לא הוי מעה אלא משקל היה בימי משה שהיה שוה מעה ושוב עשו פמנו מטבע וקראוהו מעה;

דכתיב (ויקרא כו) איש את אחיו ואשמועינן שמואל דכי היכי דאימעיט מאונאה אימעיט נמי מביטול מקדש כסף כסף. גמור פדיון הקדש מפדיון מעשר אכל שאר כסף שבתורה לא וליף מיניה דלא דמו ועוד דהקא כספים יתירא כתיבא: כסף קצוב הוי כסף צורי. וכסף דרשין אינו קצוב ביה רב אסי כלל: קצוב. שצאמר בו כמה כסף חמשים של קנס ושלשים של עבד ומאה של מוציא שם רע שצאמר בהן שקלים ונאמר חשבונה: בשקל הקדש במנה צורי. שקל הקדש שיש בכ"ה שקלים מנה צורי. ושל דבריהם איצטריכא ליה דלא תנן. כמה הוי ואשמועינן דהוא כסף מדינה: פדתנן התוקע כו'. כלומר היכא מצינו כסף דבריהם פדתנן כו': התוקע לחבירו. באנו לשון רבינו הלוי ורבינו הקנן למדנו שהיהו אצל האונן: נותן לו סלע. כך שיעור דמי בושות לאדם בינוני ואשמועינן רב אסי דלא תימא האי סלע ד' זוזי סלע צורי אלא פלגא דזוזא שמיני שבסלע צורי: איסתירא. סלע פלגא דזוזא והוא סלע מדינה: בדרחוקיה. לקמן בפירקין (וה יב) דקתני גבי עבד עברי קונה את עצמו בגירעון כסף שמהבש עם אדוניו בשבא לפדות את עצמו בכך וכך לקחתני ולא היה לה לשעבדני אלא שש שנים נמצאת קונה עבודתי לשנה בכך וכך חשוב כמה שנים עבדתי וצא מכסף מקחתי דמי עבודת שנים הללו וטול השאר ואמרינן מנא דמי ואמר חזקיה והפדה ולא כתיב ונפדית משמע שאף אדוניה מסייע בפדינה וזהו שמגרעת פדינה ויוצאת אלמא אין אמה העבריה נקנית בפחות מדינר: אי אמת בשלמא וכו' מפרוטה מאי מאמה העבריה נקנית בפחות נפקא ליה וכו' אלא דפרכי' גמרא ולא שבקי' לאסוקי למילתיה: לא

שמשלם אונס נערה, וְשָׁל מִקְתָּהּ נערה לשכב עמו, שגם הוא משלם חמישים, וכן חיוב מִאֵה כסף שֶׁל מוֹצֵיא שֵׁם רָע על אשתו, בּוֹלָם – כל אלו תשלומיהם בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ בְּמִנְהַ צוּר – לפי חשבון שעשרים וחמש שקלי קודש עולים למאה דינרים הנדוהגים ב'צור'. הרי שכבר ידענו שכל כסף קצוב בתורה הוא צורי, ומה חידש לנו רב אסי. מתרצת הגמרא: וְשָׁל דְּבָרֵיהֶם – ערך הכסף שנזכר לגבי תקנות חכמים, שמעשרים אותו לפי כֶּסֶף מְדִינָה אִיִּצְטָרִיכָא לֵיה – לרב אסי להשמיענו, דְּלֹא תִנֵּן – כיצד נשער סכום זה. דְּתִנֵּנָא, תקנו חכמים הַתּוֹקֵעַ לְהַבְדִּיר – שהשמיע בפיו קול תקיעה לתוך אונס, ונתבייש בכך. נִתְּנָן לֹא דמי בושתו סָלַע – כך שיערו חכמים דמי בושת של אדם בינוני, וְלֹא תִימָא – אל תתעה לומר מֵאָ – איזה סָלַע חייבו חכמים, של צורי ששווי אַרְבַּע זוזי, אֵלֶּיָא מֵאָ סָלַע שחיבהו, פְּלָגָא דְזוּזָא – מטבע ששווה חצי זוז, והיא סלע מדינה שמינית מסלע צורי, והטעם שנקטה הברייתא סלע אף שכוונתה לחצי זוז, משום דְּעֵבְרִי אִיִּצְטָרִיכָא דְקָרוּ לְפִלְגָא דְזוּזָא אִיִּסְתִּירָא – דרך האנשים שקוראים למטבע זוז ששווה חצי זוז, סלע.

טעם נוסף לשיטת בית שמאי שקידושין בדינר: רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, טַעֲמִיהוּ דְּבֵית שְׁמַאי, בְּרַחֲמֵיהֶּם – בדרשתו, דְּאָמַר חֻקֵּיהֶּם (לקמן יד): בענין 'גרעין כסף' האמור בעבד ואמה העבריים. כגון שנקנה העבד בשש מאות זוז לשש שנים ועבד ג' שנים, אם רוצה משלם לאדון הנותר ג' מאות זוז ומיד יוצא לחפשי, ודרש חזקיה אָמַר קָרָא (שמות כא, ח) באמה עבריה, וְהַפְּדָהּ מִלְּמַד הכתוב שְׁפָנְרָעָה מִפְּרִיזָה – מן הדמים שנמכרה, את דמי הימים שכבר עבדה אצל האדון, וְיוֹצֵאָה לחירות. אִי אִמְרַת בְּשִׁלְמָא שדמי המכירה דִּיחָב לָהּ – הניתנים עברה לכל הפחות דִּינָר, תִּינִי דְּמִנְרָעָה וְאוּלָּה – שייך שיתקיים גרעין הכסף שמסכום זה מגרעת עבור ימי עבודתה פוחת והולך עַד פְּרִיזָה, ואת זה תשלם לאדון כדי לצאת, אֵלֶּיָא אִי אִמְרַת דִּיחָב לָהּ פְּרִיזָה – שיכול לקנותה בפרוטה, מִפְּרִיזָה מִי מְנָרָעָה – איזה אפשרות גרעין יש מפרוטה, הרי משעשתה עבורו איזה שרות נמצא שחייבת לו פחות מפרוטה ואין כאן ממון לגרוע ממנו, וממילא מוכרח שדמי אמה עבריה לכל הפחות דינר. ובטרם סיים התרצן לבאר כיצד למדים שבדומה לכסף מכירה אף קידושי אשה בדינר, הקשו עליה: וְלִמָּא הָכִי קָאָמַר רַחֲמָנָא שרק הִיכָא דִּיחָב לָהּ – האדון עברה בשעת הקניה דִּינָר, ויש אפשרות לקיים גרעין כסף, תִּינִי עַד פְּרִיזָה – יתקיים ענין גרעין כמו שלמדנו, אבל הִיכָא דִּיחָב לָהּ פְּרִיזָה – שאין אפשרות לגרע, לֹא תִינִי עַד בְּלָל – לא תצא בגרעין, וכשנפטר את הפסוק כך אין ממנו הוכחה שקנין אמה חייב להיות דוקא בדינר.

כיצד אפשר לחלל על פרוטות. משיבה הגמרא: כֶּסֶף הַכֶּסֶף – מספר פעמים נכתב כסף בענין חילול, וְנִתְּנָה בְּכֶסֶף וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף וְנִתְּנָה הַכֶּסֶף, מכאן שהכתוב דִּיחָב אף את המטבעות שאינן בצור.

עוד שאלה על רב אסי: וְהָרִי הַפּוּדָה נכסי הַקֹּדֶשׁ – המחללם על מעות ומוציאם לחולין, דְּבָרֵיהֶם, וְנִתְּנָן הַכֶּסֶף להקדש וְקָם לֹא – והנכסים יוצאים בכך לחולין ונעשים שלו. וְאָמַר שְׁמוּאֵל, נכס הַקֹּדֶשׁ שְׁוֹה מִנָּה – מאה דינרים, שְׁחִילָלוּ עַל שְׁוֹה פְּרוּטָה בלבד הרי זה מְחֻלָּל – נעשית הפרוטה הקדש והנכס יוצא לחולין, ולפי כללו של רב אסי איך אפשר לחלל על פרוטת נחושת שאינה נוהגת ב'צור'. משיבה הגמרא: הָתָם נִמְי – גם בחילול הקדש ישנו לימוד מיוחד לרבות שאר מטבעות שאינן ב'צור', בְּכֶסֶף כֶּסֶף וְלִיָּהּ מִפְּעֻשָּׁר – נאמר כסף בפדיון מעשר שני ונאמר כסף בפדיון הקדש, ולומדים בגוירה שזה שכמו בכסף מעשר שני מתחלל ההקדש על פרוטה, אף כסף הדומה לו היינו הכסף שבענין חילול נכסי הקדש הוא בפרוטה.

עוד מקשה הגמרא על רב אסי: וְהָרִי קִידוּשִׁי אִשָּׁה שנאמר בהם כסף, דְּבָרֵיהֶם ב'י וְקָם אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְנָמַר – ודרשו (לעיל ב.) בגוירה שזה קִיחָה קִיחָה מְשֻׁדָּה עֶפְרוֹן – שנאמר שם 'ותתי כסף השדה קח' ממני, שכשם שלקחת שדה נעשית בכסף אף קידושי אשה נעשים בכסף. וְתִנֵּן במשנתנו, בֵּית הַלֵּל אֲמִירָם שאשה מתקדשת בְּפְרוּטָה וּבְשְׁוֹה פְּרוּטָה, ולפי הכלל של רב אסי הרי שעל כסף הקידושין להיות דוקא במטבע הנוהגת ב'צור', ולא בפרוטה שאינה נוהגת שם, נִימָא – האם נאמר שרַב אִסִּי דְאָמַר בְּבֵית שְׁמַאי – סובר כמותם, שהרי רק לפי שיטתם שקידושין בדינר שהוא מטבע הקיים ב'צור' אפשר ליישב את כללו של רב אסי. אלא שזוהו דבר תמוה, שהרי הלכה בבית הלל (עירובין יג).

הגמרא חוזרת בה ואומרת שדברי רב אסי נאמרו באופן שונה: אֵלֶּיָא, אִי אִיִּתְמַר רב אסי שצריך כסף צורי, הָכִי אִיִּתְמַר – כך אמרם, אָמַר רב יְהוּדָה אָמַר רב אִסִּי, כָּל כֶּסֶף קָצוּב הָאֱמֹר בְּתוּרָה – שנתפרש סכום הכסף, כגון חמישים כסף שנותן אונס בתולה לאביה, ושלושים כסף שחייב בהם מי ששורו הרג עבד כנעני, תשלומים אלו נעשים כפי ערכו של כֶּסֶף צוּרִי, וְשָׁל דְּבָרֵיהֶם – וכל סכום קצוב שנזכר לגבי תקנות חכמים, כֶּסֶף מְדִינָה – כוונתם לכסף שהיה נפוץ אצלם ברחבי המדינה, שערכו שמינית מערך הכסף שב'צור'. ולפי אוקימתא זו לא קשה על רב אסי מדברי בית הלל, משום שבקידושין נאמר בתורה כסף סתם, דהיינו 'ממון' ופרוטה בכלל.

מקשה הגמרא על אוקימתא זו: אם כן מֵאָ קָא מְשַׁמַּע לָן רב אסי תִּינִינָא – מפורש בבבורות (מט): חֲמֵשׁ סָלָעִים שָׁל פְּדִינָן בְּן בְּבוּר, וכן שְׁלִשִּׁים כסף שָׁל עֶבֶד – שחייב בהם מי שהרג שורו עבד כנעני, וכן חֲמִשִּׁים שָׁל אוֹנָס –

וְהָרִי לגבי מְשַׁמַּע – האמורה בשבועת מודה במקצת, דְּבָרֵיהֶם בענין זה (שמות כב, ו), ב'י וְתִנֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ בָלִים לְשֹׁמֵר הוֹדָה הנפקד במקצת טענת המפקיד וכפר במקצתה, שכדי להפטר מן השאר משביעים אותו הדיינים שאכן כדבריו שאינו חייב לו עוד. וְתִנֵּן (שבועות תחילת פ"ו) שְׁבֻעַת הַדִּינִין – שהם משביעים את המודה במקצת, הַפְּעֻנָה – תביעת הטוען, תהיה על לא פחות משווי שְׁוֹה מִנָּה כֶּסֶף, שהן שני שליש דינר, וְהוֹדָהָ – של הנתבע תהיה על לא פחות מְשֻׁה פְּרוּטָה, אבל הודאה בפחות נחשב כ'כופר הכל', הפטור משבועת הדיינים.

וקושיית הגמרא היא, שמאחר שנקטה התורה לשון 'כסף' ולא פירשה סכום, אם כן לפי כללו של רב אסי הרי שדיברה אפילו בטענה של מעה, ומדוע שנינו ש'הטענה שתי מעות כסף', ומוכח מזה שלשון 'כסף' בתורה אינו מטבע מסוימת ככללו של רב אסי, אלא ל'ממון', וכאילו אמרה כי יתן איש אל רעהו ממון, ומסרה לחכמים שיקבעו הם על איזה סכום ממון ישיבעו הדיינים, והם קבעו שהטענה תהיה לפחות שתי מעות.

משיבה הגמרא. שגם לרב אסי אין להשביע על טענת מעה: הָתָם – בשבועת הדיינים, ישנו לימוד מיוחד שיטענו לפחות שתי מעות, שנאמר 'כי יתן כסף או בלים', הקישם הכתוב להשמיענו שיהא הכסף דוּמִיָּא דְּבָלִים ו-בדומה לבלים), מָה – כמו בהפקדת בָּלִים לכל הפחות שָׁנִים – שני בלים, שלא נאמר 'כלי' אלא 'כלים', ומכאן שאין משביעים על כלי אחד, אֵלֶּיָא בהפקדת כֶּסֶף לכל הפחות שָׁנִים – שני מעות כסף, ואין משביעים על טענת מעה אחת.

עוד דרשו מהיקש זה: וּמָה – וכמו בענין כֶּסֶף מדבר בשתי מעות שהם דְּבָרִי חֶשֶׁב – סכום עם איזו חשיבות, אֵלֶּיָא שבועה על בָּלִים צָרִיךְ דְּבָרִי חֶשֶׁב – שיהיה בכלים חשיבות של ממון, אבל כלים שאין בהם חשיבות זו, כגון טענו שתי מִחְשִׁים וכדומה והודה באחת, אין הדיינים משביעים אותו.

עוד קושיא על רב אסי: וְהָרִי בענין מְעֻשָּׁר שני, שמעלים את פירות המעשר ואוכלים אותם בירושלים, וכשטורח הוא לו להעלותם לירושלים, דְּבָרֵיהֶם – לגבי זה (דברים יד, כה) וְנִתְּנָה בְּכֶסֶף, וְצִרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וגו', היינו שיחלל את קדושת הפירות על כסף, ויקח עמו כסף זה לירושלים, ושם וְנִתְּנָה הַכֶּסֶף בְּכָל אֶשֶׁר תֵּאָדָה נִפְשֶׁךָ בְּבָקָר וגו', יוציאזו על כל דברי מאכל שירצה. וְתִנֵּן (מעשר שני פ"ב מ"ח) הַפְּרִיטָה סָלַע מְעֻעֵת מְעֻשָּׁר שְׁנִי – הצטברו לו בביתו פרוטות נחושת שחילל עליהן במשך השנה את פירות המעשר שני שלו, והגיעו בשוויון לערך של סלע כסף, יכול להקל על נשיאתן ולהחליפן בסלע כסף, ואותו יעלה לירושלים. הרי מבואר מן המשנה שמחללן מעשר שני על פרוטות נחושת, ולפי הכלל של רב אסי מאחר שנזכר בחילול זה לשון 'כסף',

מיישבת הגמרא: לא סלקא דעתך שתמכר בסכום שאין בו גירוע. שגרעון כסף הוא דומיא דיעוד של האמה, שנכתב עמו בפסוק: 'אשר לא יעדה והפדה' (שמות כא ח), ולמדנו שמצוה על הארז שבתוך שנות עבודתה ייעד אותה לאשה לעצמו או לבנה, ייעוד אף על גב דאי בעי מייעד ואי בעי לא מייעד – שמצוה לייעד אך אינו חובה ותלוי ברצונו, ומכל מקום היבא דלא מצי מייעד – כשאין לארזון אפשרות יעד, וכגון שהאמה היא אחותו. לא הווי זבינא זביני – לא חלה מכירה, שכין שנכתב בתורה יעוד לומדים שמקפידה שבכל מכירת אמה תהיה אפשרות זו, ה'בא נמי' – כיון שנכתב בתורה גרעון כסף, ה'בא דלא מצי מייעד' – כשאין אפשרות לקיים גרעון, וכגון שקונה אותה בפרוטה לא הווי זבינא זביני – לא חלה מכירתה. מסיים ריש לקיש את ביאורו בשיטת בית שמאי: וקידושי אשה שנעשים בכסף, לבית שמאי נפקא להו לומדים זאת בבמה מצינו מאמה העברה, לפיכך מה אמה העברה בפרוטה לא מקניא אלא בדירה. אף אשה בפרוטה לא מקידשא אלא בדירה.

מקשה הגמרא על ביאור זה: שאם דינר באמה כדי שתהיה אפשרות של גרעון כסף, אם כן ואימא שלקנייתה מספיק גם פלגא דדינר, וממנו תלך ותגרע עד פרוטה, ויתר על כן ואימא שמספיק שתי פרוטות – האחת לגרעון, ובאחרת תפדה את עצמה. מתרצת הגמרא: בין דאפיקתיה – שהוצאת את קנינה בפרוטה – שהוא סתם ממון, הרי שרצון התורה שיהא קנינה בכסף חשוב, אוקמה אדינר – לפיכך העמידו חכמים את הקנין בדנר, שהוא סכום חשוב.

טעם נוסף לדברי בית שמאי: רבא אמר היינו טעמא דבית שמאי, כדי שלא יהו בנות ישראל בקהפקר – שלא ידמו לדבר הפקר, שמתוך שמתקדשות בפרוטה שהוא סכום חסר חשיבות יבואו לזלזל בכבודם. לכך אף שמדאורייתא חלים הקדושין בפרוטה, חכמים הפקיעו קידושין אלו.

שנינו במשנה (לעיל ב.) האשה נקנית וכו' בכסף. בית שמאי אומרים, בדנר ובשוה דינר, ובית הלל אומרים, בפרוטה ובשוה פרוטה, וכמה היא פרוטה, אחד משמונה באיסר האיטלקי.

הגמרא דנה האם לעולם שיעור הכסף הוא אחד משמונה באיסר האיטלקי, או שבכל דור אפשר לקדש במטבע הנקרא 'פרוטה': סבר רב יוסף למימר ששיעור פרוטה שאמרו בית הלל, הוא קל דהו, ואף שהשיעור השתנה, והפרוטה היא פחות מאחד משמונה באיסר האיטלקי, אשה מתקדשת בה.

אביי מקשה על רב יוסף: אמר ליה אביי לרב יוסף, והא עלה קתני – הלא על דברי בית הלל שנינו במשנה ב'במה' פרוטה אחד משמונה באיסר האיטלקי, ומבואר שצריך דוקא פרוטה שהיא אחד משמונה באיסר האיטלקי. וכי תימא – ואם תאמר הני מילי – שדברי המשנה נאמרו על המטבע שהיה גדול של משה, אבל ה'בא' – בדורות הבאים מחשבים את הפרוטה

בדחשבה להו לאינשי – כמו שבני אדם רגילים לחשב אותה, אין לומר כן, והא בי אתא – שהרי כשבא רב דימי מארץ ישראל לבבל, אמר שמעשה בא לפני רבי סימאי, באשה שנתקדשה בפרוטה פחותה מאחד משמונה באיסר האיטלקי, ושיער רבי סימאי גדולו, במה היא פרוטה, אחד משמונה באיסר האיטלקי, וקידושין אלו לא חלו. וכי אתא – וכשבא רבין, אמר, שרבי דוקטאי ורבי ינאי ורבי אושעיא שיערו במה הוי פרוטה, אחד משמונה באיסר האיטלקי. ומבואר שאף בדורות הבאים הפרוטה הנצרכת לקידושין היא כשיעור הכתוב במשנה.

רב יוסף מוכיח כדבריה: אמר ליה רב יוסף לאביי, אי ה'בא' – אם כן, שבכל הדורות פרוטה היא אחד משמונה באיסר האיטלקי, היינו דתנינא לגבי ההנהגה מהקדש בשוגג שצריך להביא קרבן אשם בשווי שני סלעים, צא וחסוב כמה צריך להתרחק מן העבירה, שהרי במה פרוטות יש בשני סלעים, יותר מאלפים, והנהנה מהקדש בשוגג בשיעור פרוטה צריך להביא כפרה כל כך גדולה. ומקשה רב יוסף, אם שיעור פרוטה הוא אחד משמונה באיסר,

השתא – הלא אלפים פרוטות לא היינו – אין בשני סלעים, ואין הברייתא 'יתר מאלפים' קרי להו. אלא מוכח שבכל דור משערים את הפרוטה לפי אותו הדור, ובדורו של מי ששנה ברייתא זו הפרוטות היו שוות מעט. אמר להו ההוא סבא, טועה אתה בדברי הברייתא, שהרי אנא תנינא לה – אני שניתני ברייתא זו, ולא אמרתי שיש בשני סלעים יותר מאלפים פרוטות, אלא רק קרוב לאלפים פרוטות. השיב לו רב יוסף, סוף סוף עריו קשה לשון הברייתא, שהרי אם פרוטה היא אחד משמונה באיסר, רק אלפא וקמח מאה ותלתין ושתא – אלף וחמש מאות ושלושים ושש פרוטות הוא דתנינא – יש בשני סלעים, ומדוע הברייתא קוראת לזה 'קרוב לאלפים'. השיב לו ההוא סבא, בין דנפקא להו מפלגא – כיון שסכום הפרוטות הוא יותר מאלף וחמש מאות, קרוב לאלפים קרי ליה.

הגמרא דנה בדברי האמוראים לגבי שיעור פרוטה: גופא, בי אתא – כשבא רב דימי מארץ ישראל לבבל, אמר, שיער רבי סימאי גדולו, במה היא פרוטה, אחד משמונה באיסר האיטלקי. וכי אתא – וכשבא רבין, אמר, שיערו רבי דוקטאי ורבי ינאי ורבי אושעיא, במה היא פרוטה, אחד משמונה באיסר האיטלקי.

אביי מקשה שכבר נחלקו תנאים במחלוקת זו: אמר ליה אביי לרב דימי, נימא – נאמר שאת ו-אתה) ורבין בפלוגתא דהני תנאי קא מיפלגיתו – נחלקתם במחלוקת תנאים זו, דתנינא, פרוטה שאמרו חכמים היא אחד משמונה באיסר האיטלקי, וכך הוא החשבון, שש משה במה יש בדנר, ובמקשה יש שני פונדיוני, ובפונדיוני יש שני איסרין, ובאיסר יש שני מוסמסים, ובמוסמס יש שני קונטרונקין, ובקונטרונק יש שתי פרוטות, נמצא שפרוטה היא אחת משמונה באיסר האיטלקי. רבן

שמעון בן גמליאל חולק ואומר, שפרוטה היא אחד משישה באיסר, וכך הוא החשבון, שלשה דהרסין למקשה, שני תנאין להדרים, שני שמנין להנין, שתי פרוטות לשמין, נמצא שפרוטה היא אחת מששה באיסר האיטלקי. ואם כן לימא – נאמר דמר רב דימי אמר בתנא קמא שפרוטה היא אחד משמונה באיסר, ורבין דאמר ברבין גמליאל שפרוטה היא אחד משישה באיסר.

אמר ליה רב דימי לאביי, בין דירי – מה שאמרתי וכן מה שאמר רבין הוא אליבא – לפי שיטתו דתנא קמא. ולא קשיא, משום שאני ורבין דיברנו על שני מקרים שונים, הא – מה שאמרתי שפרוטה היא אחד משמונה באיסר, הוא בזמן דאיקור איסורי – שהאיסורים יקרים, והא – ומה שאמר רבין שפרוטה היא אחד משישה באיסר, הוא בזמן דזול איסורי – שהאיסורים הזולים. כלומר, הא דאיקור איסורי – כשמתקיימים האיסורים קום – הם עומדים על עשרים וארבע איסורים בזה, הא דזול – ובזמן שמוחלים האיסורים קום – הם עומדים על תלתין ותריין – שלושים ושנים איסורים בזה.

הגמרא מבארת שאף אם קידש בדבר השוה פחות מפרוטה, חוששים שמא במקום אחר דבר זה שוה פרוטה: אמר שמואל, קידשה – את האשה בתמרה, אפילו עומד – שווי בור תמרים הוא בדינר, מקודשת, משום שתיישבין – חוששים שפא תמרה זו שוה פרוטה בברייתא שתרמים אינן מצויות שם. מקשה הגמרא על דברי שמואל: והא אנן תנן במשנתנו, בית הלל אומרים בפרוטה ובשוה פרוטה, ואם אף בדבר שאינו שוה פרוטה חוששים שמא הוא שוה פרוטה במקום אחר, אם כן אין שיעור בכמה הקידושין חלים. מתרצת הגמרא: לא קשיא, הא – דברי בית הלל נאמרו בקידושי ודאי, והא – דברי שמואל שאף בפחות מפרוטה הקידושין חלים נאמרו בקידושי ספק.

הגמרא מקשה על דברי שמואל: והוא גברא דאקדוש בן ודאי דאורי – מעשה באדם שקידש אשה באגודה של מון. ותיב – ישב רב שימי בר חיאי קמיה דרב – לפני רב, וקא מענין ביה – באגודה זו, לראות אם יש בה שוה פרוטה או לא, אי אית – אם יש בה שוה פרוטה, אין ו-כן מקודשת, ואי לא, לא מקודשת, וקשה, ואי לית – וכי אם אין בה שוה פרוטה, לא מקודשת, והאמר שמואל שתיישבין שמא במקום אחר היא שוה פרוטה. מתרצת הגמרא: לא קשיא, הא בקידושי ודאי – רב שימי בר חיאי עיין באגדת המוך כדי לדעת האם חלו הקידושין בדאי, והא – ודברי שמואל הם בקידושי ספק.

הגמרא מקשה עוד על דברי שמואל: והוא גברא דאקדוש באבנא דבוחלא – מעשה באדם שקידש אשה בחתיכת שיש שחור הדומה לכוהל, ולאחר מכן באדם אחר וקידש את אותה אשה בפרוטה. ותיב – ישב רב חסדא וקא משער ליה האם יש בשיש זה שוה פרוטה או לא. אי אית ביה – אם יש בו שוה פרוטה, אין ו-כן מקודשת לראשון, וקידושי השני לא חלו המשך בעמוד צא

קידושין. פרק ראשון – האשה נקנית דף יב עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס פה רש"י

לא ס"ד. שתהא נקנית בדבר שאין בו גירוע מאחר שנכתב גירוע באין דומיא דיייעוד. כי היכי דאמר לענין ייעוד שנכתב עמו אשר לא יעדה ולמדנו שרשאי האדון ליעדה לו בתוך שני אמהות ותהיה מקודשת לו אם יאמר לה הרי את מיועדת לי במה שיש לי עליך ואין צריך כסף אחר ואמר לקמן (דף יט) אין אביה רשאי למוכרה לקרובים שהיא אסורה להם משום ערוה לפי שאין אנו מקנים בה אשר לא יעדה וגירוע נמי כיועוד מה ייעוד אע"ג כו'; וקידושי אשה כו'. מסקנא דמילתא דר"ל היא דקא מסיק ואומר טעמא דב"ש בדרחוקה: **אף אשה בפרוטה לא מיקדשה.** דגמירין מקידושי ייעוד: **פלגא דדינר.** ואיכא גירוע עד פרוטה: כיון דאפיקתיה מפרוטה.

רב חסדא לא סבר ליה דשמואל. הכא לא מצי לשנויי הא בקידושי ספק בדלעיל משום דמייירי שקדשה אחיו אח"כ בפרוטה והיה בא רב חסדא להפקיע קידושי ראשון בדאמר לאו כל כמיך דאסרת לה אבתרא ואי הוה אומר דראשונים ספק הוה א"כ צ"ל דצריכה גט מראשון א"כ תהיה אסורה משום דתנא גרשת אחיו:

הא

אומרים בפרוטה: סבר רב יוסף למימר פרוטה כל דהו א"ל אפיי והא עלה קתני כמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי וכ"ת ה"מ בדורו של משה אכל הכא בדרחשבה להו לאינשי והא כי אתא רב דימי אמר שיער רבי סימא בדורו כמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי וכי אתא רבין אמר רבי דוסתאי ורבי ינאי ורבי אושעיא שיערו כמה הוי פרוטה אחד מששה באיסר האיטלקי א"ל רב יוסף אי הכי היינו דתנינא צא וחשוב כמה פרוטות בשני סלעים יותר מאלפים השתא אלפים לא הוין יתר מאלפים קרי להו אומר להו ההוא סבא אנא תנינא לה קרוב לאלפים סוף סוף אלפא וחמש מאה ותלתין ושתא הוא דהוין כיון דנפקא להו מפלגא קרוב לאלפים קרי ליה גופא כי אתא רב דימי אמר שיער ר' סימא בדורו כמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי וכי אתא רבין אמר שיערו ר' דוסתאי ורבי ינאי ור' אושעיא כמה היא פרוטה אחד מששה באיסר האיטלקי אמר ליה אבבי לרב דימי נימא את ורבין בפלוגתא דהני תנאי קא מיפלגיתו דתניא פרוטה שאמרו חכמים אחד משמנה באיסר האיטלקי שש מעה כסף דינר מעה שני פונדיונין פונדיון שני איסרין איסר שני מוסמסים מסמס שני קונטריונקין קונטרנק שתי פרוטות נמצא פרוטה אחת משמנה באיסר האיטלקי רבן שמעון בן גמליאל אומר שלשה הדרסין למעה שני הנצין להדרים שני שמנין להנץ ב' פרוטות לשמין נמצא פרוטה אחת מששה באיסר האיטלקי לימא דמר אומר בת"ק ורבין דאמר ברשב"ג א"ל בין ידי ובין רבין אליבא דת"ק ולא קשיא הא דאיקור איסורי הא דזול איסורי הא דאיקור איסורי קום עשרים וארבע בוזא הא דזול קום תלתין ותרין בוזא אמר שמואל קידשה בתמרה אפילו עומד כור תמרים בדינר מקודשת חישינן שמה שוה פרוטה במדי והא אנן תנן כ"ה אומרים בפרוטה ובשנה פרוטה לא קשיא הא בקידושי ודאי הא בקידושי ספק ההוא גברא דאקדיש בווזא דאורדי יתיב רב שימי בר חייה קמיה דרב וקא מעיין בה אי אית בה שוה פרוטה אין אי לא לא ואי לית בה שוה פרוטה לא והאמר שמואל חישינן לא קשיא הא בקידושי ודאי הא בקידושי ספק ההוא גברא דאקדיש באבנא דכוכלא יתיב רב חסדא וקא משער ליה אי אית ביה שוה פרוטה אין ואי לא לא ואי לית ביה שוה פרוטה לא והא אמר שמואל חישינן רב חסדא לא סבר ליה דשמואל אמרה ליה אימיה והא ההוא יומא דקדשה הוה ביה שוה פרוטה אמר לה לאו כל כמיך דאסרת לה אבתרא

לא

לא ס"ד דומיא דיייעוד מה ייעוד אע"ג דאי בעי מיייעד ואי בעי לא מיייעד כל היכא דלא מצי מיייעד לא הוה זכינא זכינא ה"נ כל היכא דלא מצי מיגרעא לא הוה זכינא זכינא וקידושי אשה לב"ש נפקא להו מאמה העבריה מה אמה העבריה בפרוטה לא מקניא אף אשה בפרוטה לא מיקדשא ואימא פלגא דדינר ואימא שתי פרוטות כיון דאפיקתיה מפרוטה אוקמה אדינר רבא אומר היינו טעמא דב"ש שלא יהו בנות ישראל כהפקר: וב"ה

אומרים בפרוטה: סבר רב יוסף למימר פרוטה כל דהו א"ל אפיי והא עלה קתני כמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי וכ"ת ה"מ בדורו של משה אכל הכא בדרחשבה להו לאינשי והא כי אתא רב דימי אמר שיער רבי סימא בדורו כמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי וכי אתא רבין אמר רבי דוסתאי ורבי ינאי ורבי אושעיא שיערו כמה הוי פרוטה אחד מששה באיסר האיטלקי א"ל רב יוסף אי הכי היינו דתנינא צא וחשוב כמה פרוטות בשני סלעים יותר מאלפים השתא אלפים לא הוין יתר מאלפים קרי להו אומר להו ההוא סבא אנא תנינא לה קרוב לאלפים סוף סוף אלפא וחמש מאה ותלתין ושתא הוא דהוין כיון דנפקא להו מפלגא קרוב לאלפים קרי ליה גופא כי אתא רב דימי אמר שיער ר' סימא בדורו כמה היא פרוטה אחד משמנה באיסר האיטלקי וכי אתא רבין אמר שיערו ר' דוסתאי ורבי ינאי ור' אושעיא כמה היא פרוטה אחד מששה באיסר האיטלקי אמר ליה אבבי לרב דימי נימא את ורבין בפלוגתא דהני תנאי קא מיפלגיתו דתניא פרוטה שאמרו חכמים אחד משמנה באיסר האיטלקי שש מעה כסף דינר מעה שני פונדיונין פונדיון שני איסרין איסר שני מוסמסים מסמס שני קונטריונקין קונטרנק שתי פרוטות נמצא פרוטה אחת משמנה באיסר האיטלקי רבן שמעון בן גמליאל אומר שלשה הדרסין למעה שני הנצין להדרים שני שמנין להנץ ב' פרוטות לשמין נמצא פרוטה אחת מששה באיסר האיטלקי לימא דמר אומר בת"ק ורבין דאמר ברשב"ג א"ל בין ידי ובין רבין אליבא דת"ק ולא קשיא הא דאיקור איסורי הא דזול איסורי הא דאיקור איסורי קום עשרים וארבע בוזא הא דזול קום תלתין ותרין בוזא אמר שמואל קידשה בתמרה אפילו עומד כור תמרים בדינר מקודשת חישינן שמה שוה פרוטה במדי והא אנן תנן כ"ה אומרים בפרוטה ובשנה פרוטה לא קשיא הא בקידושי ודאי הא בקידושי ספק ההוא גברא דאקדיש בווזא דאורדי יתיב רב שימי בר חייה קמיה דרב וקא מעיין בה אי אית בה שוה פרוטה אין אי לא לא ואי לית בה שוה פרוטה לא והאמר שמואל חישינן לא קשיא הא בקידושי ודאי הא בקידושי ספק ההוא גברא דאקדיש באבנא דכוכלא יתיב רב חסדא וקא משער ליה אי אית ביה שוה פרוטה אין ואי לא לא ואי לית ביה שוה פרוטה לא והא אמר שמואל חישינן רב חסדא לא סבר ליה דשמואל אמרה ליה אימיה והא ההוא יומא דקדשה הוה ביה שוה פרוטה אמר לה לאו כל כמיך דאסרת לה אבתרא

ו' פעמים שלשים ושתים ותמצא קצ"ב ובימי ר' סימא היו האיסרים וקרים במשפטם כ"ד בדינר ונמצאת שהפרוטה שהיא קצ"ב לבדינר היתה אחד משמנה באיסר: **במדי.** כלומר במקום שאין תמרים מצויין: **והא תנן כו'.** ואם באתה לומר בן אין שיעור לקידושין: **הא בקידושי ודאי.** אם לשנוי שוה פרוטה במקומו הוה קידושין ודאי ואם בא אחר וקידשה אחר מותרת לראשון ואינה צריכה גט משני ואם אינו ש"פ במקומו קידושי ודאי לא הוה לבשל קידושי שני אבל קידושי ספק הוה ואינה מותרת לאחר בלא גט דחישינן שמה ש"פ במדי ושיעור אהני לדעת אלו הן קידושין גמורים שמאחר שקידש בפרוטה במקומם אין גמגום בדבר: **בזוודא דאורידי.** אגודה של מוכין: **והאמר שמואל.** הא דלעיל חישינן שמה ש"פ במקום אחר: **אבנא דכוכלא.** שיש שחור דומה לכחול: **יתבי רב חסדא וקא מעיין כו'.** לפי שבא אחר וקדשה בפרוטה אחר: **כ: והוא יומא.** ביום שקידשה הוה בה ש"פ ועכשיו הוקלה: **לאו כל כמיך.** להעיד שהראשון קידושין ואסרתה אבתרא:

לא

לאו תיינו דיהודית. רב חסדא קאמר לה: **צער לידה**. שהיתה יולדת תאומים דאמר מר (וכיטות דף סט) יהודה וחזקיה אחי פוי וטוי אחותא: **קבל ביד אבוק** קידושין. מאיש אחר ובעל זה אסור לה: **באידית**. שם מקום ואותו היום היו בכאן וכלכו להם: **דרבי חנינא**. בכתובות גבי בניה דשמואל דאשתבין ואיתיהודא לבי

מדרשא דרבי חנינא ואקמניהו לשבניהו אבראי הא אמר נשביית וטוהרה אני וכן אינך ונתנים לכהונה ואמר לר' חנינא הא איבא סהדי במדינת הים שראו אותן שנשבו ותנן אם יש עדים שנשביית והיא אומרת טוהרה אני אינה נאמנת ואמר להו השתא מיהא ליתנהו ואינן מעדין על שבייתן ונתנים: **עדיה בצד אסתן**. רוח צפנית ואינן באים ומעידים ותאסר בתמיה: **לא סבירא לחו הא דרב חסדא**. להתירה משום דאיבא סהדי באידית: **מתחיא משפחה**. שנשאת לאחר הולדה לו: **ולאו משום דסבירא לחו דשמואל**. למיחש שמא ש"ס במדי: **אלא משום דסבירא לחו דאבוי ורבא**. דכין דאיבא סהדי באידית לא מקילין בה: **בשומיתא דאבא**. בשבט בד של הדס: **נגדיה כרב**. משום פריצותא דקדיש בשוקא: **ואצרכה גיטא**. אם קאת לינשא לאחר כשמואל דאמר חיישין שמא שוה פרוטה במדי: **דרב מנחם בל**. משום פריצותא: **ועל דמכסיל גיטא**. השולח זה לאשתו והגיע בשליח ואמר לו גט שנתי לך בטל הוא דילמא לא קדעי ליה אינשי דבטליה קודם שרבא לידה ושמו ותננו השליח לאחר שבטלו ותנשא בו: **ועל דקסר מודעא אגטא**. כגון בגט המעושה בישקאל דמוציא לעז על בניה: **דמבער שליח דרבנן**. שמזמנו לזין מפני הדינין זה קם עליו ומכחה: **ועל חתנא דדירי בבית חמות**. שמא יבשל בה שסתם חמותה אדרכת את חתנה דאמר מר (בבבסות דף קיג)

הוי ודיר באשתך מחתנה הראשון: **מידם הות דייקא חתניה מנייה**. חשודה ממנו לשון דוקא ובת דוקא (בבבסות דף קלג): **בציפתא דאבא**. מחצלת של דודס: **בד' זוזי דאית בה**. כרוכים היו בה: **שקלתא**. כלומר נקטא לה ולא השלכתה ואישתיקה: **הויא שתיקה דלאחר מתן מעות**. שמתחילה כשקבלתה והמעות היו בתוכה לא קדעה בה וכשקדעה אחר כן ושתיקה שתיקה דלאחר מתן מעות היא ולא כלום היא

דהאי דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

דאיהו דשתקה משום דלא איכפת לה מימר אמרה מעיקרא לאו אדעתיה דהכי קבילתניה: **מנא אמינא לה**. דשתקה דלאחר מתן מעות לא כלום היא: **בשעת מתן מעות**. אם קודם שקבלתו אמר לה התקדשי לי בו מקודשת דכי קבילתיה אדעתא דהכי קבילתיה: **מכיל דרישא**. דלא פליג בין רצתה ללא רצתה: **כי**

הא איבא סהדי באורית. ה"ג ר"ת ולא גריס באידית והסופרים טעו בין אידית לאורית ואורית הוא מערב כמו אוריה בפרק לא יחפור (כ"ב דף סט) גבי שכינה במערב מאי אוריה אורי יה ולא כמו שפירש בקונטרס אוריה מזרח אורי של פני השכינה והשתא אתיא שפיר דבני בבל היו אומרים הא איבא

סהדי באורי כלומר בא"י שהוא מערב כדאמרין במערבא אמרי ורב חנינא מא"י אמר עדיה בצד אסתן ותיאסר כלומר בכל שהיא בצפון דאסתן הוא צפון כדאמרן (תלמוד דף כח) שמעתיא בעי צילותא ביומא דאיסתנא דרוח צפנית מונעת את הגשמים כדאמר (וי"ו) מ'צפון וזה לאתה תרגומא מצפונא אסתנא נאיתי:

והאיבא סהדי באורית. אין לפרש דניחוש לשמא איבא סהדי דא"כ אין לדבר סוף דלעולם איבא למיחש והא נמי ליבא לפרש והא איבא סהדי דיינעי דבההוא שעתא הוה ביה ש"פ דפשיטא דעל זה ראוי להחמיר אלא נראה לר"י לפרש והא איבא סהדי כלומר יבא חקול שיש עדים באורית או במדינת הים:

אם הקלנו בשבוביה. אית ספרים שכתוב בהן משום דמנוולא נפשה נקל באשת איש וי"מ אם הקלנו בשבוביה היינו משום דאפילו איבא סהדי שנשביית מ"מ לא היו יודעין אם נטמאה א"כ אינה אסורה מדי"ת (א"כ) נקל באשת איש דאי איבא סהדי דאותה אבנא דכחלא אית בה ש"פ הויא א"א גמורה א"כ אין דין הוא שנקל עליה וי"מ אם הקלנו בשבוביה משום דליבא אלא איסור לאו דוונא נקל בא"א דאיבא איסור מיתה ולא נהירא שהרי השבוביה נמי פועמים דאיבא איסור מיתה אם הוא כהן ויש לו בן ממנה שהוא חלל והעבד עבודה במזבח בשבת וכו' יש חיוב מיתה:

ועל דמבטל גיטא. פ"ה כגון השולח גט לאשתו והגיע בשליח ואל"ל גט שנתי לך בטל הוא ואיבא למיחש שמא יתננו לה השליח לאחר שבטלו ותנשא בו ולא נהירא דאין סבירא לומר שיתן לה השליח כיון שהוא מוחה בו דאטו ברשיעי עסקינן לכן ג"ל כדאמר התם (יט"ו דף כג) בראשונה היה עושה ב"ד ומבטל לפניהם התקין ר"ג שלא יהו עושין כן אף פליגי

התם (דף כג) דאיבא למ"ד אם בטלו מבטל וזו אשה זו אינה יודעת שבטלו ותנישא ואפילו למ"ד התם אם בטלו אינו מבטל מ"מ הרי מוציא לעז על הגט: **בכבירה** לא מנגיד רב. על זה סומכין התנאים בזמן הזה שדרים בבית חמותם ואפילו למאן דחייש לעיל מה שדרין עכשיו בבית חמותם היינו בשביל טובת הנאה שדרים בלא שכירות בבית דיש הוכחה שאינם דרים

בשביל חמותם אלא בשביל שאר טובות שיש להם: **משום** מקדש. מקדש ודיר בעיל לא קדיש לוקח מכת מדרות מדרבנן כרב וזהם לאו משום עדים שמעמיד עדים על כך וקשה דביבמות פ' ר"ג (דף כג) מיייתי לה מצות יבמה מקדש ודיר בעיל לא קדיש לוקח מכת מדרות מדרבנן כרב וזהם לאו משום עדים תלויא טעמא דהא יבמה מדאורייתא אינה נקנית אלא בבאה נראה לר"י דהיינו פריצות שעושין תחלת קניין בבאה דומיא דמקדש בלא שידוכי: **בשעת** מתן מעות מקודשת. ה"ג ולא גריסין בין רצתה בין לא רצתה כדאמר לקמן (דף כג) ליתני מקודשת סתם כי התם:

והלכהו רב ששית. משיבה הגמרא: **ההוא** – אותו חתן, מידם הות דייקא חתניה מיניה – חמותו היתה חשודה עליו.

בנהרדעי חלקו על דברי הגמרא ואמר, **בכולהו לא מנניד** – על כל המעשים האלו לא הלכה רב, אלא רק על מי דמקדש בביאה בלא שידוכי – בלי לדבר עימה קודם לכן. ואיקא דאמר, שרב הלכה כל מי שמקדש בביאה ואפילו בשידוכי נמי – אפילו אם דיבר עימה קודם לכן, משום פריצותא.

הגמרא דנה באיזה אופן שתיקת האשה נחשבת הסכמה לקידושין ובאיזה לא: **ההוא גברא דקדיש** – מעשה באדם שקידש אשה בצפיסתא דאסא – במחצלת של הדס, אמרו ליה אלו שעמדו שם, והא לית – הרי אין בה שנה פרוטה, אמר להו, תיקדוש – תתקדש בארבע זווי דאית בה – שיש במחצלת. שקולתא ואישתיקא – לקחה האשה את המחצלת ושתקה. אמר רבא, כשקיבלה אשה זו את המחצלת לא ידעה שיש בה ארבע זווי, וכשנודע לה ושתיקה, הנה שתיקתא – זו שתיקה דלאחר מתן מעות, וכל שתיקתא דלאחר מתן מעות לאו כלום היא, והשתיקה אינה מוכיחה שהיא מסכימה להתקדש, כיון בתחילה נתן לה פחות משהו פרוטה, ואחר כך כשנודע לה שיש בתוכו מעות, שתיקה משום שלא איכפת לה, כיון שהיא יודעת שבתחילה לא קיבלה את המעות לשם קידושין.

רבא מבאר את מקור דין זה: **אמר רבא, מנא אמרינא לה** – מנין אני אומר שתיקה לאחר מתן מעות לאו כלום היא. דתנינא, אמר לה – לאשה בנאי – קבלי סלע זו בפסקדון, ותזר ואמר לה דתקדשי לי בו – באותו סלע, אם אמר לה כן בשעת מתן מעות, מקדשת, כיון שעל דעת הקידושין היא קיבלה, אבל אם אמר לה כן לאחר מתן מעות, אם רצתה להתקדש במעות אלו, מקדשת, ואם לא רצתה, אינה מקדשת. ומבאר רבא, מאי דרצתה? ומאי לא רצתה? אילימא – אם נאמר שרצתה? פירושו דאמרה אין – כן, ולא רצתה? פירושו דאמרה לא, מכיל דרישא – אתה לומד שברישא שאמר לה בשעת מתן מעות, והברייתא לא מחלקת אם רצתה או לא רצתה,

להינשא למקדש השני, בסווא, ופרשו רבנן מינה – ממשפחה זו, ולא נישאו להם. ולא משום דסבירא להו דשמואל שחוששים שמא האבנא דכוחלא שוה פרוטה במקום אחר, אלא משום דסבירא להו כאבני ורבא שחוששים לקול.

הגמרא מביאה מעשה שחששו לדברי שמואל: **ההוא גברא דאקדיש** – מעשה באדם שקידש אשה בפשיטתא דאסא – ענף של הדסים שאינו שוה פרוטה, ששוקא. שלחה רב אחא בר הונא לקמיה – לפני דרב יוסף לשאל בהאי גוונא מאי – מה הדין בקידושין אלו. שקל ליה רב יוסף, נגדיה – הלכה את המקדש בדברי רב, המבוארים בסמוך, ואצטריך גימא – והאשה אינה מותרת לאחרים בלי גט בדברי שמואל, שחוששים שמא הדס זה שוה פרוטה במקום אחר.

הגמרא מביאה את דברי רב: **דרב מנניד** – היה מלקה על דמקדש בשוקא – את מי שקידש אשה בשוק אפילו בכסף, משום שזה מעשה פריצות, ועל דמקדש בביאה – ואת מי שקידש אשה בביאה, משום פריצות, ועל דמקדש בלא שידוכי – ואת מי שקידש אשה בלי לדבר עימה לפני כן, משום פריצות, ועל דמכשיל גיטא – ואת מי ששלח גט לאשתו על ידי שליח, ואחר כך רודף אחרי השליח ומבטל את הגט, שיש לחשוש שמא השליח יתן את הגט לאשה אחרי שהבעל ביטלו, ויצא מכשול שתינשא לאחר, ועל דמכר מודעא אגטא – ואת מי שנתן גט ואמר בפני עדים שהגט בטל, ואף על פי שכופים אותו לבטל את המודעא, לוקה משום שהוא מוציא לעז על בניה, ועל דמפער שלוחא דרבנן – ואת מי שהיכה את שליח בית דין שבא להזמינו לדין, ועל דחלה שמתא עילויה תלתין יומין – ואת מי שחל עליו נדיו שלושים יום, ולא בא לבית דין להתיר נדיו, ועל חתנא דדייר בי חמות – ואת החתן שגר בבית חמיו, שמכניס עצמו לנסיון שמא יכשל בחמותו, שסתם חמות אוהבת את חתנה.

שואלת הגמרא: מדברי רב מדוקדק דדייר אין – שדוקא את הגר בבית חמיו מלקים, אבל את מי שרק חליף – עובר חמיו לא, והא מעשה היה בההוא חתנא דחליף אקבא דבי חמות – שעבר על פתח בית חמיו, ונגדיה –

והוסיף רב חסדא, לאו היינו – האם אין זה כמעשה דיהודית דבייתה – אשתו דרבי חייא, דתנית – שהיה לה צער לידה, שהיתה יולדת תאומים, ורצתה להיאסר על בעלה כדי שלא תלד, אמרה ליה לרבי חייא, אמרה לי אם – אימי קיבל ביד אביה קידושי בי וזוטר – שאבי קיבל עבורי קידושין כשהייתי קטנה, וממילא אני אסורה לך. אמר לה רבי חייא, לאו כל מיניה דאמרי דאמרי ליה עילאי – אין בבוחה של אימך לאסור אותך עלי.

רבנן חולקים על רב חסדא, וסוברים שאם יצא קול שיש עדים שבשעת הקידושין נתן לה שוה פרוטה, מקודשת לראשון: אמרי ליה רבנן לרב חסדא, אמאי אין לחשוש שהקידושין של הראשון חלו, הא איבא סתרי – הלא יצא קול שהיו עדים בשעת הקידושין ועכשיו הם במקום ששמו אדירי, דידעי דההוא יומא הנה ביה – שיודעים שביום הקידושין היה באבנא דכוחלא שנה פרוטה, השיב להם רב חסדא, השתא מהא לא ליתנהו קמן – עכשיו העדים אינם לפנינו, ועכשיו האבנא דכוחלא אינו שוה פרוטה, ואנו אומרים שקידושי הראשון לא חלו. והוכיח רב חסדא בדבריו, לאו היינו דרבי חנינא – האם אין זה בדברי רבי חנינא, דאמר רבי חנינא (כתובות כג.), לגבי בנותיו של שמואל שנשבו, ואחר שהשתחררו אמרו שטהורות הן, ואמר רבי חנינא לרב שמן בר אבא שהיה כהן שישא אחת מהן, אמר לו רב שמן בר אבא, הלא יצא קול שיש עדים שנשבו, ושנינו (שם כב.) שאם יש עדים שנשבתה והיא אומרת טהורה אני אינה נאמנת, השיב לו רבי חנינא, שכיין שעכשיו אין עדים לפנינו שנשבו אינן אסורות לכהן, והוסיף, וכי עדיה נמצאים בצד אסתן – צפון, ואינם מעידים, ותיאמר.

הגמרא מביאה שנחלקו אמוראים על רב חסדא, ודחו את ראייתו: אמרי רבא לא סבירא להו להא דרב חסדא, אלא סברו שחוששים לקול זה, ודחו את ראייתו, שכן אם תקילו בשבועה, מפני דמנוולת נפשה גבי שבאי – ששבועה מכערת עצמה כלפי השובים, וכי ניקיל גם באשת איש שאין אצלה סברא זו שמנוולת נפשה.

מספרת הגמרא: אישתא מתיחא – נשאר מאותה משפחה שהתיר רב חסדא לאימם

המשך ביאור למסכת קידושין ליום שבת קודש עמ' א

מדוע נצרך לשם כך להיכתב שלש מינים אלו, צאן, גורן ויקב. וצריכה התורה לכתוב את כל המינים האלו, דאי כתב רקמנא אם לא היה נאמר אלא צאן, הנה אמרינא היינו סבורים לומר בעלי חיים אין – וכן מעניקים מהם, אבל מגידולי קרקע לא מעניקים, לכך כתב רקמנא צאן, לרבות גידולי קרקע. ואי כתב צאן, הנה אמרינא מגידולי קרקע אין – מעניקים מהם, אבל מבצלי חיים לא מעניקים, לכך כתב רקמנא צאן לרבות בעלי חיים להעניקה. אולם יקב קמה לי – מדוע נאמר, ומה ניתן לרבות ממנו שלא התרבה מצאן וגורן.

מעניקים מהם, דברי רבי שמעון. רבי אליעזר בן יעקב חולק ואומר, יצאו פירות והרכבת חמור וסוסה שאינם מתרבים ואין מעניקים מהם, אבל מכספים מעניקים. הגמרא מבארת את מחלוקתם, ורבי שמעון אינו ממעט פירות משום שפירות משבחין בגופייהו – בגופם הם עובדות ומשייכות את נכסי בעליהן, ויש בהם ברכה. ורבי אליעזר בן יעקב אינו ממעט כספים משום שבכספים עבדי בהו עיקרא – הוא משקיף אותם בעסק ומרויח, לפיכך הם בכלל ברכה. עד כאן ביארה הגמרא מדוע נצרך בכלל להיכתב מינים מסוימים, כעת מבארת הגמרא

היינו סבורים לומר שלא יהו מעניקין לעבד אלא מצאן גורן ויקב האמורים בפסוק, מנין לרבות שמעניקים מקל דבר. תלמוד לומר – לכך נאמר, אשר ברך יי אלהיך, מכל מין שהתברכת בו תעניק לו. אם כן שמעניקים מכל דבר, מה תלמוד לומר – מדוע פירטה התורה צאן גורן ויקב. לומר לה מה צאן גורן ויקב מיוחדים שישנן בכלל ברכה, שכן צאן פרה ורבה וכן גורן ויקב ותבואה ויין שהם גידולי קרקע, אף כל – שאר המינים שהתרבו מהפסוק אשר ברכך וגו', הם ממין שישנן בכלל ברכה, לפיכך יצאו בכספים שאינם מתרבים לפיכך אין

בי – אם אִמְרָה לֹא, נָמִי הוּוּ קִידוּשִׁין, וְקִשָּׁה, אִמְרָא יְחִילוּ הַקִּידוּשִׁין, וְהָא אִמְרָה לֹא, וְאִי אפשר לקדשה בעל כרחו. אִלָּא לֹא – צריך לפרש ש'רצתה' הכוונה דאִמְרָה אִין ו-כן, וְלֹא רָצַתְהּ' הכוונה דאִישְׁתִּיקָה מִשְׁתַּקָּה – ששתקה, וְלֹא רצתה' היינו שלא אמרה רוצה אני. וְשִׁמְעָ מִנָּה שִׁשְׁתִּיקָה דְלֵאחֶר מִתָּן מַעוֹת הִיא מִשּׁוּם שלא איכפת לה מדבריו, וְלֹא כְּלוּם הִיא.

הגמרא מביאה שחלקו על הראיה של רבא: קָשׁוּ בָּהּ – הקשו על ראייה זו החכמים בְּמִקְוֶה שִׁמְשׁוּ פֻּם נְהֵרָא, מִשְׁמִיָּה דְרַב הוּנָא בְּרִיה דְרַב יְהוֹשֻעַ, מִי דָּמִי, הָתָם – כשנתן בתחילה לשם פיקדון, כיון שבתורת פקדון יְהִיבָהוּ נִיחָלָה – נתן לה את המעות, כְּבָרָה האשה שאִי שְׂרִינָא לָהּ וּמִיתְבָּרִי – שאם תשליך את המעות והם ישברו מִתִּיבָנָא בָּהּ – תתחייב לשלם לו כדון שומר, ולכן משתיקתה אין ראייה שהסכימה לקידושין, אבל הָכָא – כשקידש בציפנת דאסא, הלא בתורת קידושין יְהִיבָהוּ נִיחָלָה – הוא נתן לה את הציפנת, וְאִי אִיתָא דְלֹא נִיחָא לָהּ – ואם באמת לא התרצתה להתקדש לו, לִישְׁדִּינָהּ – היתה צריכה להשליך את הציפנת, ומזה שהיא לא השליכה מוכח שהתרצתה להתקדש לו.

רב אחאי חולק על חכמי פום נהרא, ומתרץ את קושייתם על הוכחת רבא: פְּרִיךְ רַב אַחָא, אִמְרֵי בּוֹלְהָ נָשִׁי דִּינָא מְרִירִי – וכי כל הנשים יודעות את הדין שאם נתן לה בתורת קידושין אינה חייבת בתשלומים אם ישבר, הָכָא נָמִי – גם כאן אפשר להעמיד שהיא כְּבָרָה שאִי שְׂרִינָא לָהּ וּמִיתְבָּרִי מִיתְחִיבָנָא בְּאִתְרִיבִיתִיהּ – שאם תזרוק אותו וישבר תתחייב באחריותו ותשלם, ולכן לא השליכה, ושוב אפשר להוכיח מפיקדון לקידושין, שכשם שבפיקדון שתיקה אינה מוכיחה שהיא מסכימה להתקדש בו, כמו כן בקידושין.

שְׁלָחָה רַב אַחָא בַר רַב לְקַמְיָה דְרַבִּינָא לשואלו, בְּהָאִי גִּוּוּנָא מָאִי הָדִין, שְׁלַח לִיה רַבִּינָא לרב אחא בר רב, אֲנִי לֹא שָׁמִיעַ לָן הָא – אנחנו לא שמענו את סברתו דְרַב הוּנָא בְּרִיה דְרַב יְהוֹשֻעַ, ולכן איננו חוששים לזה ואינה מקודשת, אבל אִתּוּן דִּשְׁמִיעַ לָבוּ – אתם ששמעתם את דבריו, חוּשׁוּ לָהּ – צריכים לחשוש לזה ומקודשת מספק.

הגמרא מביאה אופן ששתקה בשעת מתן מעות ואינה מקודשת: מעשה בְּהָרִיא אִיתָא ו-אשה) דִּתְּנָה קָא מְבֻנָּה וּרְשָׁבִי – שקנתה חגורה עשויה ממש, אִתָּא – בא ההוא גְּבֵרָא, וְהִתְמָךְ וּרְשָׁבָא מִינָּה – ממנה. אִמְרָה לִיה, הָבֵה נִיחָלִי – החזר לי אותה. אִמְרָה לָהּ – שאל אותה, אִי יְהִיבָנָא לִיךְ מִיְקֻדְשָׁתִי לִי – אם אחזיר לך, האם תסכימי להתקדש לי בזה. שְׁקִלְמִיָּה וְאִישְׁתִּיקָה – לקחה ממנו את החגורה ושתיקה. וְאִמְרָה רַב נַחֲמֵן, יְבֻלָּה לְמִימֵר – לומר, אִין שְׁקִלִי וְיִדְרִי

שְׁקִלִי – אכן לקחתי ממנה, אך את שלי לקחת, ולא לשם קידושין, ואינה מקודשת. אִיתְיָבִיה דְרַבָּא לְרַב נַחֲמֵן, הלא שנינו בברייתא, קִידְשָׁה לֹאשָׁה בְּגִזְלָה שְׁגָלָה מִמֶּנָּה בְּגִלּוּי, וְכַתְּמָם – או בדבר ששילם לה עליו בעל כרחו, וְכַנְיָכָה – או בדבר שגבגב ממנה בסתר, או שְׁחַטְמָה כִּלְעַ מִיָּדָה וְקִדְשָׁה, מְקֻדְשֶׁתָּה. השיב לו רב נחמן, הָתָם – בברייתא מדובר בְּרִשְׁדִּיךְ – שדיבר איתה קודם לכן והסכימה להתקדש לו, ואנו אומרים ששתקה משום שהיא מחלה לו ומסכימה לקידושין, אבל זה שחטף ממנה וורשכי לא דיבר איתה קודם לכן, ושתיקה מפני שידעה שהקידושין לא חלו.

רב נחמן מוכיח שיש לחלק בין שדיך ללא שדיך: וּמָנָא תִּימָרָא – ומניין תאמר דְּשִׁנִּי לָן – שיש לחלק בין שדיך וְלֹא שדיך. דְּתִנָּא, אִמְרָה לָהּ – לאשה, בְּנָסִי – קבלי סלע זו שְׁאִנִּי תִּיב לִיכִי ו-לך בתורת פירעון חוב, וְתֹרֵךְ וְאִמְרָה לָהּ הִתְקַדְשִׁי לִי בֹו, אם אמר לה כן בְּשַׁעֲתָ מִתָּן מַעוֹת, רָצַתָה מְקֻדְשֶׁתָּה, לֹא רָצַתָה אִינָּה מְקֻדְשֶׁתָּה, אבל אם אמר לה כן לְאַחֶר מִתָּן מַעוֹת, אִפִּילוּ אם רָצַתָה אִינָּה מְקֻדְשֶׁתָּה, ומבאר רב נחמן, מָאִי 'רָצַתָה' וּמָאִי 'לֹא רָצַתָה' אִילִימָא – אם נאמר ש'רָצַתָה' הכוונה דאִמְרָה אִין ו-כן, וְלֹא רָצַתָה' הכוונה דאִמְרָה לֹא, הָא אִישְׁתִּיקָה – משמע שאם שתיקה הוּוּ קִידוּשִׁין, וְקִשָּׁה, נָתַנִּי – שהתנא ישנה 'מְקֻדְשֶׁתָּה' סָתָם, ולא יחלק בין רצתה ללא רצתה, כִּי הָתָם – כמו בתחילת ברייתא זו (לעיל יב) שהתנא לא חילק בין רצתה ללא רצתה, והעמדנו את הברייתא שם שהיא שתיקה ומקודשת, וכן כאן היה לתנא לומר 'מקודשת' ולא לחלק בין אמרה כן לאמרה לא, שזה דבר פשוט שאם אמרה לא אינה מקודשת. אִלָּא ודאי 'רָצַתָה' הכוונה דאִמְרָה אִין ו-כן, וְלֹא רָצַתָה' הכוונה דאִישְׁתִּיקָה – ששתקה, וְקָא תִנִּי דאִינָּה מְקֻדְשֶׁתָּה, וּמָאִי מַעֲמָא, משום ש'יְבֻלָּה לְמִימֵר אִין שְׁקִלִי וְיִדְרִי שְׁקִלִי' – אכן לקחתי ממנה, אך את שלי לקחתי, ולא לשם קידושין. וְאִלָּא אם כן קָשְׁיָא הָךְ – הברייתא דְּקִדְשָׁה בְּגִזְלָה וְכַתְּמָם וְכַנְיָכָה או שְׁחַטְמָה כִּלְעַ מִיָּדָה וְקִדְשָׁה שְׁמְקֻדְשֶׁתָּה אָף עַל פִּי ששתקה, אִלָּא לֹא שִׁמְעָ מִינָּה שיש לחלק, הָא – הברייתא שקידשה בפירעון חוב והאשה שתיקה ומקודשת, מדברת באופן דְּרִשְׁדִּיךְ – שדיבר איתה קודם לכן, וְהָא – הברייתא שקידשה בגלל והאשה שתיקה ואינה מקודשת, מדברת באופן דְּלֹא שְׂדִיךְ – שלא דיבר איתה קודם לכן. ומבואר שיש חילוק בין שדיך ללא שדיך.

הגמרא מביאה שלומדים קרקע מאשה לגבי קנין בפחות משה פרוטה: כִּי נָח נִפְשִׁיָּה דְרַב אִסִּי – כשנפטר רב אסי עִיָּלוּ רַבְּנֵן לְקַבְּלִיהוּ שְׁמִיעָתֵיהּ – התקבצו החכמים בבית המדרש,

ואמרו, כל מי ששמע שמועה חדשה מרב אסי יאמרה לחבריו, כדי שלא תשתכח. אִמְרָה לָהּ הָהוּא מְרַבֵּן וְרַבִּי יַעֲקֹב שְׁמִיָּה, הָכִי אִמְרָה רַב אִסִּי אִמְרָה רַבִּי מְנִי, כְּשֶׁם שְׁאִין אִשָּׁה נִקְנִית בְּפָחוֹת מִשְׁנֵה פְרוּטָה, כִּךְ אִין קָרַקַע נִקְנִית בְּפָחוֹת מִשְׁנֵה פְרוּטָה. אִמְרָה לִיה החכמים, וְהִתְנִיָא, אָף עַל פִּי שְׁאִין אִשָּׁה נִקְנִית בְּפָחוֹת מִשְׁנֵה פְרוּטָה, קָרַקַע נִקְנִית בְּפָחוֹת מִשְׁנֵה פְרוּטָה. אִמְרָה לָהּ רַבִּי יַעֲקֹב, כִּי תִנָּא הָרִיא – הברייתא שקרקע נקנית בפחות משה פרוטה עוסקת בקנין חֲלִיפִין. דְּתִנָּא בְּרִייתָא אַחֶרָה, קוֹנִין קָרַקַע בְּכָלִי בְּקִין חֲלִיפִין, וְאָף עַל פִּי שְׁאִין בֹּו שְׁנֵה פְרוּטָה.

הגמרא מביאה שמועה נוספת בשם רב אסי: הָדֵר יְרֵבִי – אחר כך ישבו החכמים וְקִאָמְרִי דְּבַר נֹסֵף מִרַב אִסִּי, לגבי הָא דאִמְרָה רַב יְהוֹדָה אִמְרָה שְׁמוּאֵל, כֹּל מִי שְׁאִינוּ יוֹדְעֵי בְּטִיב – שאינו בקי בדיני גִּיטִין וְקִדוּשִׁין לֹא יֵהָא לוֹ עֵסֶק עֲמֵהֶן להיות דיין בגיטין וקידושין. וְאִמְרָה עַל זֶה רַבִּי אִסִּי אִמְרָה רַבִּי יְהוֹנָן, וְאִלּוּ שְׂדֵינִים בְּטִיבִין וקידושין אף שאינם בקיאים בדיניהם, קָשְׁיִין לְעוֹלָם יוֹתֵר מְדוּר הַמְּבּוּל, שְׁנָאִמְרָה (הושע ד ב) 'אֵלֶּה וְכַתְּשׁ ו-1 שבועת שקר וְרָצָה וְנָגַב וְנָאָף, פְּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָעֻזוּ. מבארת הגמרא, מָאִי מִשְׁמַעַ מִסּוֹק זֶה, בְּרַמְתִּירָנִים – כמו שרַב יוֹסֵף שהיה בקי בתרגום נביאים וכתובים תרגם בשם יוֹנָתָן בֶּן עוֹזִיאל, ש'פרצו' הכוונה שהיו מוֹלְדִין בְּנֵי מְנָשִׁי חֲבֵרִיהוֹן – מולידים בנים מנשי חבריהם, וְדָמִים בְּדָמִים נָעֻזוּ' הכוונה שחֹזְבִין עַל חֻבּוֹתֵיהֶם. וְכַתִּיב (שם ג) 'עַל כֵּן תִּבְּאֵל הָאָרֶץ ו-1 תחרב הארץ ויגדל בה האבל, וְאִמְלֵל כֹּל יוֹשֵׁב בָּהּ בְּחַיִּית הַשָּׂדֶה וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם, וְגַם דְּגֵי הַיָּם יִאָּסְפוּ וְגו', וְאִילוּ בְּדוֹר הַמְּבּוּל לֹא נִגְזְרָה גְּזִירָה עַל דְּגֵי שָׁבִיב, שְׁנָאִמְרָה (בראשית ז כב) 'מִכָּל אֲשֶׁר בַּחֲרִבָה ו-1 ביבשה) מֵתוּ, וְלֹא דְּגֵי שָׁבִיב, וְאִילוּ הָכָא – על איסור אשת איש אִפִּילוּ דְּגֵי שָׁבִיב יִתְבַּל, ומוכח שאיסור אשת איש חמור יותר מעוון דור המבול, ולכן דיין שאינו בקי בגיטין וקידושין קשה לעולם יותר מדור המבול.

שואלת הגמרא: עַד דְּעָבִיד לְבֻלָּהּ – שרק מי שעובר על כל הנאמר בפסוק קשה לעולם יותר מדור המבול, אבל דיינים אינם קשים לעולם יותר מדור המבול. משיבה הגמרא: לֹא סָלְקָא דְּעָתֵךְ, דְּכַתִּיב (ירמיה כג) 'כִּי מִסְּנִי אֵלֶּה אֲבָלָה הָאָרֶץ, ומשמע שכמו ששבועת שקר היא סיבה לחורבן הארץ, כך כל אחת מהעבירות היתה סיבה שהארץ תחרב. שואלת הגמרא: וְאִימָא אֵלֶּה – שבועת שקר לַחֲדוּד הִיא סיבה שהארץ תחרב, וְהָךְ לַחֲדוּדֵיהוֹן – ושאר העבירות ביחד היו סיבה נוספת, אבל על איסור אשת איש בלבד לא נחרבה הארץ.

כידושין. פרק ראשון – האשה נקנית דף יג עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס פט רש"י

בשם שאין האשה נקנית בפחות משנה פרוטה כך אין הקרקע נקנית כו'. תימה דח"ל למידק איפכא דהא קניי אשה לא ידעין אלא משנה ושמן י"ל דלית ליה ג"ש דקייח קיחה אלא נפקא ליה מרצאה חס א"י י"ל דאוריחא דגמ' למינקט הפסוק תחילה כדאי' בנדרים (דף כה:) בשם שגדרי שגגות מותרות כך שבועות שגגות מותרות ואע"ג דנדר לא ידעין אלא משבועות דכתיב האדם בשבועה פרט לאנוס (משנח) דף כו:

האשה שהביאה חטאתה ומתה. משנה היא במס' קנים (פ"ב מנה ט) וקתני סיפא הביאה עולתה ומתה לא יביאו יורשיה חטאתה פירוש משום דהוי חטאת שמתו בעליה ולמיתה אולא משמע דוקא יורשיה לא יביאו חטאתה אחר עולתה אכל היא עצמה אם היתה חיה מביאה חטאתה אחר עולתה ופטורה ותימה דבריש תמיד נשחט (פסחים נט.) אמרין דכל חטאות קודמות לעולות שבאות עמקם אפילו חטאת העוף לעולת בהמה וא"כ איך אפשר שהביאה עולתה קודם חטאתה וליכא למימר דלכתחילה קאמר דמנחה להיות החטאות קודמות לעולות אכל בדיעבד אם הקדימה העולה קריבה החטאת אחריה דהא פריך בפרק תמיד נשחט (נט) וזי קריבה והתניא והקריב את אשר לחטאת ראשונה מה ת"ל כו' ומסיק זה בנה אב שכל החטאות קודמות לעולות הבאות עמקן אלקא משמע דאפילו בדיעבד לא קרבה וי"ל דהתם מיירי במצורע ודוקא במצורע הוא דאמר אפילו בדיעבד לא קריבה משום דכתיב ביה הוזהר (ויקרא יז) זאת תהיה דהוי עיכובא בדמוכח בפי' דמנחות (דף טז) אכל בעלמא אמרין בדיעבד קרבה שפיר א"י י"ל דלפי המסקנא דהתם (פסחים נט.) ניקח דקאמר ובדיעבד נמי כשר משום דכתיב והעלה דמשמע שהעלה כבר ומעתה ילפינן בעלמא מיניה מבנין אב דמאחר דגלי לן במצורע בדיעבד קרבה הוא הדין בעלמא:

מלוח

מינה הא דשדיך הא דלא שדיך כי נח נפשיה דרב אפי' עיילו רבנן לנקוטניהו לשמעתייהו א"ל שהוא מרבנן ור' יעקב שמייה הכי א"ר אפי' א"ר מני בשם שאין אשה נקנית בפחות מש"פ פד אין קרקע נקנית בפחות מש"פ אמרו ליה והתניא אע"פ שאין אשה נקנית בפחות משנה פרוטה קרקע נקנית בפחות מש"פ א"ל כי תניא בהלפין דתניא קונין בכלי ואע"פ שאין בו שנה פרוטה הדר יתבי וקאמרי הא דאמר רב יהודה אמר שמואל כל שאינו יודע בטיב גיפין וקדושין לא יהא לו עסק עמקן אמר ר' אפי' אמר רבי יוחנן וקשין לעולם יותר מדור המבול שצאמר אלה וכו'ש ורצוח ונגזב ונאוף פרצו ודמים בדמים נגעו מאי משמע דמרתגם רב יוסף. מולדין בנין

מנשי חבריהון חובין על חובין מוספין וכתבי על בן תאכל הארץ ואמלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים וגם דגי הים ואספו וגו' ואילו בדור המבול לא נגזרה גזירה על דגים שבים שנאמר מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים ואילו הכא אפילו דגים שבים ואימא עד דעביד לכולהו לא סלקא דעתך דכתיב כי מפני אלה אכלה הארץ ואימא אלה לחוד והנך לחודיהון

מי

כי אמרה לא נמי הוו קידושין. בתמיה: דשתקה מישתקה. ולא רצתה דקאמר ד"ק לא אמרה רוצה אני. לא כלום היא. דהאי דשתקה משום דלא איכפת לה הוא: מי דמי. שתיקה דהקא לשתקה דהתם: התם. גבי כנסי בפקרין מעיקרא בתורת שמירה קבילתיה בי הדר אמר התקדשי לי בו סברה אי שדינא

כי אמרה לא נמי הוו קידושין אמאי והא קאמרה לא אלא לאו רצתה דאמרה אין לא רצתה דאישתיקה משתקה ושמע מינה שתיקה דלאחר מתן מעות ולא כלום היא קשו בה בפום נהרא משמיה דרב הונא בריה דרב יהושע מי דמי התם בתורת פקדון יחבינהו ויהלה סברה אי שדינא להו ומיתברי מחייבנא בהו הכא בתורת קדושין יחבינהו ויהלה ואי איתא דלא ניהא לה לישדינהו פריך רב אחאי אטו כוליה נשי דינא גמרי ה"נ סברה אי שדינא להו ומיתברי מיתחייבנא באחריותיהו שלחה רב אחא בר רב לקמיה דרבינא כה"ג מאי שלח ליה אנן לא שמיע לן הא דרב הונא בריה דרב יהושע אתון דשמיע לכו חושב לה ההיא איתתא דהוה קא מזבנה וורשכי אתא ההוא גברא חטפ וורשכא מינה אמרה ליה הכה ניהלי אמר לה אי יהיבנא לך מיקדשת לי שקלתיה ואישתיקה ואמר ר"נ יכולה למימר אין שקלי וידידי שקלי איתיביה רבא לר"נ קידשה בגזל ובהמס ובגניבה או שחטף סלע מידה וקדשה מקודשת התם בדשדיר ומנא תימרא דשני לן בין שדיר ודלא שדיר דתניא אמר לה כנסי סלע זו שאני חייב ליה וחזר ואמר לה התקדשי לי בו בשעת מתן מעות רצתה מקודשת לא רצתה אינה מקודשת לאחר מתן מעות אפילו רצתה אינה מקודשת מאי רצתה אמר אין לא רצתה דאמרה לא הא אישתיקה הוו קידושין ונתני מקודשת סתם כי התם אלא רצתה דאמרה אין לא רצתה דאישתיקה וקא תני דאינה מקודשת מאי טעמא יכולה למימר אין שקלי וידידי שקלי ואלא קשיא הך דקדשה בגזל ובהמס ובגניבה או שחטף סלע מידה וקדשה מקודשת אלא לאו שמע

מינה הא דשדיך הא דלא שדיך כי נח נפשיה דרב אפי' עיילו רבנן לנקוטניהו לשמעתייהו א"ל שהוא מרבנן ור' יעקב שמייה הכי א"ר אפי' א"ר מני בשם שאין אשה נקנית בפחות מש"פ פד אין קרקע נקנית בפחות מש"פ אמרו ליה והתניא אע"פ שאין אשה נקנית בפחות משנה פרוטה קרקע נקנית בפחות מש"פ א"ל כי תניא בהלפין דתניא קונין בכלי ואע"פ שאין בו שנה פרוטה הדר יתבי וקאמרי הא דאמר רב יהודה אמר שמואל כל שאינו יודע בטיב גיפין וקדושין לא יהא לו עסק עמקן אמר ר' אפי' אמר רבי יוחנן וקשין לעולם יותר מדור המבול שצאמר אלה וכו'ש ורצוח ונגזב ונאוף פרצו ודמים בדמים נגעו מאי משמע דמרתגם רב יוסף. מולדין בנין

מנשי חבריהון חובין על חובין מוספין וכתבי על בן תאכל הארץ ואמלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים וגם דגי הים ואספו וגו' ואילו בדור המבול לא נגזרה גזירה על דגים שבים שנאמר מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים ואילו הכא אפילו דגים שבים ואימא עד דעביד לכולהו לא סלקא דעתך דכתיב כי מפני אלה אכלה הארץ ואימא אלה לחוד והנך לחודיהון

מי

מנשי חבריהון חובין על חובין מוספין וכתבי על בן תאכל הארץ ואמלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים וגם דגי הים ואספו וגו' ואילו בדור המבול לא נגזרה גזירה על דגים שבים שנאמר מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבים ואילו הכא אפילו דגים שבים ואימא עד דעביד לכולהו לא סלקא דעתך דכתיב כי מפני אלה אכלה הארץ ואימא אלה לחוד והנך לחודיהון

מלוה הכתובה בתורה. פ' בגון קרננות ופדיון הבן וערכין ונקזין שלא היו יודעים עניני נתינות הללו אם לא שחייבתם התורה בפירוש אבל מלוה בגון שללה לו מעות בלא שטר מע"ג דכתיב האיש אשר אתה נושה בו לא חשיב כתובה בתורה כיון שאין צריך לפרש בתורה שיעור הנתינה דפשיטא

מה שהוא לזה צריך לפרש: **אמר** רב פפא הילכתא מלוה על פה גובה מן היורשין דשיעבודא דאורייתא ואינו גובה מן הלוקחות דלית ליה קלא. תימה דבשיליה גט פשוט כ"ז דף קט"ו. קאמר רב פפא גופיה מלוה על פה גובה מן היורשים שלא תנעול דלת בפני לווין ואינו גובה מן הלוקחות דשיעבודא לאו דאורייתא ואומר ר"ח דהקא מייירי במלוה הכתובה בתורה בגון נזקין וערכין וקרנן דאמר לעיל דשיעבודא דאורייתא דלא שייך טעמא דנעילת דלת דלענן יורשים עשאוהו במלוה בשטר ולענן לוקחות לא עשאוהו במלוה בשטר אבל התם במלוה על פה שאינה כתובה בתורה בגון שהלחוהו מעות בלא שטר:

אלא מיתת בעל מנ"ל. תימה דבפרק ד' מיתות (פסחים דף ק"ז.) מצריכין קרא באשת אב ובשאר צדיות שאסורות בין מחיים בין לאחר מיתה ובפ' הקא על יבמות (יבמות דף ק"ג.) מצריך קרא ביבמה שיש לה בנים דאסורה לאחר מיתת הבעל והקא מצריך קרא להחיר אשת איש לאחר מיתת בעלה וי"ל דאחרי שראינו שהחיר הכתוב אשת איש לאחר מיתת בעלה כדדרשינן בשמעתין איצטריך קראי דהתם לאסור צדיות לאחר מיתה ולא נילף מאשת איש שהחיר הכתוב:

לכ"ע בעשה. אומר ר"י דאיכא עשה באשת איש בגון ודבק באשתו (נכדאין ב' ו) ולא באשת חבירו תימה דלא ילפינן שתחיר מיתה מקו"ז מגט ומה גט שאינו מתיר ליבם בשום ענין אפילו אין לה בנים מתיר לעלמא בכל ענין מיתה שמתרת ליבם שאין לה בנים אינו דין שתחיר לעלמא בכל ענין:

מדאמר רחמנא אלמנה לכ"ג. וא"ת ודלמא ה"ק רחמנא אלמנה לכ"ג אסורה אפילו כשהוא יבם הא לכולי עלמא שריא ליבמין אבל לעולם אימא לך דאשה לאחר מיתה גמי אסורה לכ"ע שלא במקום יבום וי"ל א"כ ה"ל למכתב האי קרא אלמנה וגרשה ודללה בפרשת יבמין:

הרא דיקבם לא איקרי אחר. תימה דגבי שדה אחוזה אמרינן לקמן (דף ק"ו) דיקבם איקרי אחר דקאמר אם מבר את השדה לאיש אחר ואחיו הוי בכלל וי"ל דלא דמי דבמקום שמדבר בכל אדם הוי יבם בכלל אחר אבל הקא דבעי למימר דמותרת ליבם וקא א"כ הוי יבם אחר דקא:

מי כתיב ופרצו. דמוסיף על ענין ראשון דניקז על פל אבולא מילתא: **פרצו כתיב**. ומילתא באפי נפשה היא ועלה לחודה כתיב על פל תאבלי: **האשה**. יולדת: **והוא שהפרישתה מחיים**. ואשמעינן דקריבה לאחר מיתה אבל לא הפרישתה לא אשמעינן תנא לכוף את היורשין להקריבה שלא נחתינו הנכסים: **קפרי**. הא

דאמר רבנן נכסי משתעבדי על חוב המוטל על הפות: **לאו דאורייתא** היא. לומר דנכסיה דאינש ערבינ ביה ומשתעבדים מדין ערב ויהיו מלוה על פה ומלוה של שטר שוין אלא מלוה בשטר שהוא שיעבוד דכתב ליה נכסי אחראין לך משתעבדי מלוה על פה לא משתעבדי: **ור' אפי אמר כו'.** והא גמי לנקוטיהו לשמעתיה אמריוהו התם: **הא פליגי בה תנא וימנא**. הני אמוראי גופיהו שמואל ורבי יוחנן: **אינה גובה מן היורשין**. דשיעבודא לאו דאורייתא וב"ש מן הלוקחות אבל מלוה בשטר הוא עצמו שיעבוד דכתב ליה כל נכסי דאית לי אחראין לשטרא דנן: **דלא מלוה הכתובה בתורה**. לא הויל עילוי חובה מאת המלך אלא מעסקי מעשה עצמו: **אבל בתה**. דיוולדת דמעות המלך היא עליה אימר חמירא ככתובה בשטר: **דלית ליה קלא**.

ואיהו דאפסיד אנפשיה ואף על גב דשיעבודא דאורייתא עבד רבנן תפיקא ללוקח דלא הוה ידע: **דכתיב וכתב לה ספר בריתות**. וגו' והיתה לאיש אחר: **והוא שרי לה**. כשאנו בעולם נפטרה הימנו שהרי בו היתה קשורה: **והא צריית**. בגון אשת אביו וכלתו ואשת אחי אביו שעי קדושי הבעל נאסרו לקרוביו וכשיממות הבעל לא שרו להו שאסורות לקרוביו לעולם: **לכולי עלמא בעשה**. ויצאה והיתה לאיש אחר ע"י גירושין ולא ע"י מיתה ודולחה לזו ולא לאחרת משמע ואלא הקא מפלל עשה עשה: **האי עשה מאי עבדתיה**. שיהא הוא עומד בפניה ואיסור לאו וברת שבה פקעה: **אי אהני מיתת הבעל כו' ואי לא אהני**. דאשמיער קרא דאין מיתה משלחת: **תוקמה במילתא קמייטא**. ולא איצטריך למיכתב לאו כג"ג: **אלפה לא**. לשון קושיא הוא וכי לא דבר הגון הוא כן: **אפיקתיה**. מיתת הבעל מחיוב מיתת בית דין ואוקימתה באיסור עשה: **מעיקרא**. קודם פדיונו: **ואסירי בגיזה**. כדאמרין דכתיב לא תגז: **פרקינתי מעילה לית בהו**. ומותרין לאכילה לכל אדם ואסירי בגיזה כדאמרין בבכורות (דף טו.) תנבן ולא גיזה בשר ולא חלב ודריש ליה בפסולי המוקדשין לאחר פדיונו: **איתקש מיתה לגירושין כו'.** ותאי דלא וליף ליה ממשמעות דקרא דכתיב ברתיה לא יוכל בעלה הראשון כו' הא לאחר שרי משום דאיכא למפרך בדלעיל לזה בלאו ולכולי עלמא בעשה:

יבמה

אינה אשת איש, תישתגר – תהיה מותרת לנכר, ואי דלא אהניא מיתא הבעל – ואם לא הועילה לה מיתא הבעל להתירה, תוקמה במילתא קמיתא – תישאר באיסור אשת איש, ולא צריך לאו מיוחד של אלמנה לכוון גדול. משיבה הגמרא: אלמנה לא – וכי לא דבר הגון הוא לומר שמיתא הבעל אפיקתה – הוציאה את האשה קמיתא, ואוקמתה על – והעמידה אותה באיסור עשה להינשא לאחר, מדי דתנה אפסולי המוקדשים – וכמו שמצינו לגבי פסולי המוקדשין, דמעיקרא אית בהו – שקודם שנפדו יש בהם איסור מעילה, שאסור ליהנות מהם, וגם אסורי ו-אסורים בניה ונכניה, פקיקניה – ולאחר שנפדו, מעילה לית בהו – אין בהם ומותרים באכילה לכל אדם, אבל בניה ונכניה – אסורי. וכמו גם באשת איש אפשר לומר שבחי הבעל יש לאו וכתר, ואחר מיתא הבעל אף שאין לאו וכתר יש עשה.

הגמרא מביאה מקור אחר שאשה קונה עצמה במיתת הבעל: אלא מדאמר קרא לגבי היוצאים למלחמה, שהכוון אומר להם (דברים כ ז) 'ומי האיש אשר אשר אשה ולא לקחה זלף וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה', ומבואר שאחרי מיתת הבעל האשה מותרת לכל העולם. מתקנה לה רב שינשא בריה דרב אידי על לימוד זה, אמא – אפשר לומר שמאן – שה'אחר' הכתוב בפסוק הוא היקבם, שאם הבעל ימות במלחמה בלא בנים הוא ייבם את אשתו. ואין להוכיח שאחרי מיתת הבעל האשה מותרת לכל העולם.

רב אשי מיישב את קושיית רב שינשא, ומביא לימוד אחר שאשה קונה עצמה במיתת הבעל: אמר רב אשי, שתי תשובות בפרק, קדא – האחת, דיקבם לא איקרי ו-לא נקרא 'אחר', ואין לפרש את הפסוק 'ואיש אחר יקחנה' על יבם. ועוד, שיש ללמוד שאשה קונה עצמה במיתת הבעל, דבתיב (דברים כד ג) 'ושנא האיש האחרון וכתב לה ספר ברית ונתן בידה ושלחה מביתו, או כי ימות האיש האחרון' ויתקש – הקיש הפסוק מיתא לגירושין, מה גירושין שריא – מתירים את האשה להינשא וגומרת – את הדיתר לגמרי, שאין אפילו עשה, אף מיתא שריא – מתירה את האשה להינשא וגומרת את הדיתר לגמרי, שאין אפילו עשה.

שנינו במשנה (לעיל ב.) והיקמה נקנית בביאה כו'. שואלת הגמרא: בביאה מנן – מנין לנו שיבמה נקנית בביאה ולא בכסף ובשטר ככל אשה. משיבה הגמרא: אמר קרא (דברים כה ה)

ליה לשמואל שלא גובים מהיוורשים. ולכן צריקא לחלוק גם במלוה וגם בקרבן. רב פפא מבאר מה נפסק להלכה: אמר רב פפא, הילכתא שכלה בעל פה גובה מן היוורשין ואינו גובה מן הלכותות. גובה מן היוורשין משום ששיעבודא דאורייתא, ואינו גובה מן הלכותות משום דלית ליה קלא – שבמלוה על פה אין קול שמתפרסמת ההלוואה, ואף על פי ששיעבודא דאורייתא, תיקנו חכמים שהלכותות לא יפסידו, כיון שלא ידעו להיזהר בשקנו את הקרקע:

שנינו במשנה (לעיל ב.) וקונה את עצמה בנט ובמיתת הבעל. הגמרא דנה מה המקור שאשה קונה עצמה במיתת הבעל. שואלת הגמרא: בשלמא בנט קונה את עצמה משום דבתיב (דברים כד א-ב) 'וכתב לה ספר ברית וגו' וקונה לאיש אחר, אלא במיתת הבעל מנן שקונה את עצמה, ואין עליה איסור אשת איש. משיבה הגמרא: סברא הוא, הוא – הבעל אסרה לכל העולם כשהיה חי מפני שהיא קשורה בו, והוא שרתה – מתירה במיתתו שכבר אינה קשורה בו. דוחה הגמרא: והא איסורי עריות שיש לאשה בקרובי הבעל, דהבעל אסר להו ולא שרי להו – ואינו מתירם במיתתו, ומוכח שאף שהוא האוסר, אינה מותרת במיתתו.

הגמרא מביאה מקור אחר שאשה קונה עצמה במיתת הבעל: אלא מדאמר רחמנא שריא לה בנים והיא צריכה להתירם לאחי בעלה, אסורה לכל העולם עד שתחלוץ, שנאמר (דברים כה ה) 'לא תהיה אשת הית החוצה לאיש זר, הא – מוכח שאם יש לה בנים, מותרת לכל העולם על ידי מיתת בעלה. דוחה הגמרא: ודילמא כונת התורה שאשה שבעלה מת ואין לה בנים אסורה לעלמא – לכל העולם ושריא – ומותרת ליבם, ואשה שיש לה בנים אסורה ליבם, ולכופי עלמא נמי אסורה.

הגמרא מביאה מקור אחר שאשה קונה עצמה במיתת הבעל: אלא מדאמר רחמנא שאלמנה לכהן גדול אסורה, הא – מוכח שלכהן גדול שריא – היא מותרת, ומבואר שאלמנה מותרת לכל העולם. דוחה הגמרא: ודילמא לכהן גדול אלמנה אסורה בלאו, ולכופי עלמא אסורה רק בעשה.

שואלת הגמרא: כיון שאיסור אשת איש פקע במיתת הבעל, האי עשה מאי עבדתיה – עשה זה מה הוא עושה. שהרי ממה נפשך, אי דאהניא מיתת הבעל – אם מיתת הבעל הועילה שהיא

משיבה הגמרא: מי בתיב ופרצו' שמשמע שהעונש היה על כל העבירות יחד, פרצו' בתיב, שהיא עבירה בפני עצמה, ועליה נאמר שהארץ תחרב, ומוכח שהיא קשה יותר מדור המבול.

הגמרא מביאה שמועה נוספת מרב אסי: קדור יתיב – אחר כך ישוב החכמים וקאמרי שמועה נוספת מרב אסי, לגבי הא דתנן (קנים פ"ב מ"ה), האשה – יולדת שצריכה להביא חטאת ועולה, שהביאה תפאתה ומיתה, ולא הביאה את העולה, וביאיו היוורשין את עולתה. אמר רב יהודה אמר שמואל, והוא שהפרישתה את העולה מתיים, אבל אם לא הפרישתה מתיים, לא כופים את היוורשים להביא את העולה. אלמא קסבר שמואל ששיעבודא לאו דאורייתא והנכסים משועבדים מדין ערב, אלא רק במלוה בשטר ששיעבד בשטר את הנכסים הם משועבדים, אבל במלוה בעל פה אין הנכסים משועבדים. וגם לגבי קרבן אין הנכסים משועבדים עבור הקרבן. ועל זה אמר רב אפי אמר רבי יוחנן, שאף על גב שלא הפרישה מתיים את העולה, כופים את היוורשים להביאה. אלמא קסבר רבי יוחנן ששיעבודא הוה דאורייתא, והנכסים שירשו ממנה היו משועבדים עבור העולה.

הגמרא מביאה שכבר נחלקו בזה במקום אחר. שואלת הגמרא: והא פליגי בה תדא וימנא, דרב ושמואל דאמרי תרוניהו ו-שניהם, מלוה על פה בלא שטר אינה גובה מן היוורשין אם הלוהה מת, ולא מן הלכותות אם אין לו להחזיר, משום ששיעבודא לאו דאורייתא, ורבי יוחנן ורבי לקיש דאמרי תרוניהו, שאפילו מלוה על פה גובה מן היוורשין בין מן הלכותות, משום ששיעבודא דאורייתא. ואם כן מדוע חלקו שוב באותו דין. משיבה הגמרא: צריקא – שתי המחלוקות נצרכות, דא איקמר בהא – במלוה, היינו אומרים, בהך – במלוה רגיל קאמר שמואל שלא גובים מהיוורשים, משום דלא מלוה הכתובה בתורה היא – שאינו חיוב שהתורה חיבה אלא הוא חייב את עצמו, אבל בהך – ביולדת שהתורה חיבה אותה להביא קרבן, אימא – נאמר ששמואל מודה להו לרבי יוחנן ולרבי לקיש שגובים מהיוורשים. ואי אשמעינן בהא – ביולדת, היינו אומרים שרק בהא – בקרבן קאמר רבי יוחנן שגובים מהיוורשים, משום דמלוה הכתובה בתורה – שחיוב שהתורה חיבה אותו ולא חייב את עצמו, במלוה הכתובה בשטר דמיא, אבל בהך – במלוה רגיל אימא – נאמר שרבי יוחנן מודה

המשך ביאור למסכת קידושין ליום שני עמ' א

ואי לא, לא מקודשת לראשון אלא לשני. וקשה, ואי לית ביה – וכי אם אין בזה שנה פרוקה האשה לא מקודשת לראשון, והא אמר שמואל שתשישין שמה במקום אחר זה שנה פרוטה. מתרצת הגמרא: אכן, רב חסדא לא

קידושין. אמר לה רב חסדא, לאו כל במינה דאסרת לה – אין בכוון לאסור את בתך אבתא – על המקדש השני.

סבר ליה דשמואל.

הגמרא ממשיכה בסיפור המעשה: אמרה ליה אימיה של אותה אשה לרב חסדא, אף אם היום אין השיש שוה פרוטה, והא ההוא יומא – באותו יום דקדשה הוה ביה שנה פרוקה, וחלו

קידושין. פרק ראשון – האשה נקנית דף יד עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס צג רש"י

הא נמי יוצאה בחליצה. בין דחליצה במקום גט לא חשיב לה פירכא: **ותהא** אשת איש יוצאה בחליצה. וא"ת איכא למיפרך מה ליבמה שכן בלאו ולכן דין הוא שמתצא בקל תאמר באשת איש שהיא במיתה וי"ל בין שמצינו שחליצה מפקע' איסורא אין לחלק בין חמור לקל והכי נמי אמרינן ביבמות (דף ק"ט.) וכי מאחר שהתרתה מה לי איסור לאו מה לי איסור ברת ואע"ג דעבדינן מינה לעיל ק"ו ומה אשת איש שהיא במיתה כו' לא דמי דהתם אנו רוצים להשוותם זה לזה וליקא דבכולהו אשה מותרת לאחר מיתה בין דבעל בין דהבם אבל אין לומר כשפסקיע את הקל לא יפקיע את החמור דאדרבה נאמר עתה להפך הוא הדין את החמור דאין לחלק בין לחמור בין לקל כדפירשתי.

ותהא יבמה יוצאת בגט מק"ו. תימה מה לאשת איש שכן נקנית בשטר ולכך דין הוא שמתצא בשטר אבל יבמה לא וכי תימא דלא פריכין מהבנקה להוצאה לא לעיל (דף ס"ג) פריכין מה לשטר שכן מוציא ומשיח' דין הוא שמוכנס וכמו כן נאמר עתה להפך דכיון שמוכנס דין הוא שמוציא ואומר הרי"מ דעבדי ק"ו מיקבם ויבמות וקורא לה אשת איש דכתיב **הכניס** (ס"ג) ולקחה לו לאשה בין שלקחה געשית באשתו לכל דבר להיו' יוצאה בגט אע"פ שאינה נקנית בשטר: **אמר** קרא ככה עיפובא. וא"ת מנא לן דאתיא ככה למעוטי יבמה מגט דילמא אתי למעוטי מיתת היבם שלא תהא מותרת במיתת היבם וי"ל דסברא הוא דככה יעשה לא ממעט אלא יציאות דבידי אדם דהיינו גט דונמא דחליצה דתלו בעשה אבל יציאה דבידי שמים דהוי ממילא בגון מיתה לא ממעט: **הא** לאו הכי דרשינן ק"ו אע"ג דכתיב ביה חוקה. תימה הא בפרק טרף פקלפי (ומה דף מ"א) מוקמי הא ברייתא כרבי יהודה משום דסתם סיפרא רבי יהודה שומעין לה לר' יהודה בפרק הוציאנו לו (ס"ד דף ס"ג) דאמר לא בתיב חוקה אלא בדברים הנעשים בבגדי לבן בפנים והגדלה הוי בדברים הנעשים בבגדי לבן בחוץ א"כ מאי פריך לעיל והרי"כ דכתיב ביה גורל וחוקה והא לא כתיב חוקה בהגדלה כדפי' וי"ל דפריך הקא משום דכתיב אשר עלה תרי זמני אלמא דריש ק"ו אע"ג דכתיב עיפובא וחרב רבינו שמשון מקוצי תירץ מדאיצטריך ליה לר' יהודה ואת גלגול דלא קיימא חוקה אלא אדברים הנעשים בבגדי לבן בפנים ש"מ דדרשינן ק"ו אע"ג (היכא) דכתיב חוקה דאי לא דרשינן ק"ו היכא דכתיב חוקה לישתוק מאת ואנא דיענא דחוקה לא בתיב אדברים הנעשים בחוץ דהיינו הגדלה מדאיצטריך ועשהו חסאת

יבמה עליה ולקחה לו. כלומר ביאתה הן ליקוחה: וי"ל **מאשה**. מזה אשה כסף ושטר כי ביאה אף יבמה כסף ושטר כי ביאה דהא כתיב לאשה: ויבמה. ביאה משמע שנה עליה הכתוב לעבב: **ה"ג** האי מיפעי ליה ויבמה בעל ברהה. דלכחי דרשינן לה ביבמות (דף ס"ג) **אם** כן. דלביאה גומרת אותה ניקא ויבם מאי

יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ואימא לכולה מילתא באשה לא סלקא דעתך דתניא יכול יהו כסף ושטר גומרים בה כדרך שהביאה גומרת בה תלמוד לומר ויבמה ביאה גומרת בה ואין כסף ושטר גומרים בה ויבמה בעל ברהה: מנלן. דחליצה מותרת להקשא דילמא מצות חליצה הוא דרמא דרמא עליה ולעולם לא משתריא: בישראל בית חלוץ. הכי משמע בישראל ראויה להביא לבית משחלצה: תרי בישראל. להקים לאחד שם בישראל: **שהיא בלאו**. לשוק לא תהיה אשת המות החוצה לאיש זר: מה לאשת איש. הותרת ע"י מיתת הבעל: שכן אוסרה מתיקה. שהרי בעלה הוא האוסרה לפיכך הוא מתיקה במיתתו אבל יבמה דקידושי דבעל קאסרי לה דיאך תהא מיתת היבם מתיריה: **הא** נמי. בשמות יבם נמצא אוסרה מתיקה דאי לאו יבם מבי מיתת הבעל אישתריא לה: ככה. געשה אשר לא יבנה וגו'. דכתיב גורל. על השעירים: **וכתיב** חוקה. בפרשה וכל חוקה עיפובא הוא: הגדל עושה חפאת. שער שגורל השם עולה עליו עושה חסאת. ואין השם. אם קרא עליו שם חסאת אינו נקבע בכך ויפיל עליהם גורלות ואם יפול הגורל על חבירו והא זה לעזאזל: שייכול. כלומר להכי איצטריך האי קרא שהייתי יכול לומר ומה במקום שלא קידש הגורל בגון גבי קנן דכתיב בהם (ויקרא ס') אחד לחסאת ואחד לעולה ואם הטיל עליהם גורל אינם נקבעים בכך ויכול לשנותם דק"ל בסדר יומא (דף מ"א) אין להקנין מתפרשות אלא או בלקיחת בעלים או בעשיית כהן: קידש השם. אם אמר בשעת לקיחה זו לחסאת וזו לעולה הוקבעו ואם שיער פסול: כהן שקידש הגורל. דכתיב (ויקרא ס') ונתן אחרון וגו'. אין דין כו' ת"ל. שנה עליו לעבב הנה דרשינן קל וחומר. להביא מה שלא נכתב בפרשה ואע"ג דכתיב עיפובא. לה. דכתיב וכתב לה: תרי. לה בתיב. ושנאה האיש האחרון וגו'. ולא לה ולחבריה. ששמותן שוין שאין שתי נשים מתגורשות בגט אחד אם כתב פלוני מגרש פלונית ופלונית נשוי: **אמר** קרא נעל. קרא ותיקא בית חלוץ הנעל דמצי למיכתב בית החלוץ: פרט. לנעל גדול שאין יכול להלוך בו: מסוליא

נעל נעל אין מידי אחרינא לא והאי נעל להכי הוא דאתא האי מיפעי ליה לכדתנא נעלו אין לי אלא נעלו נעל של כל אדם מנא ליה ת"ל נעל נעל ריבא א"כ מה ת"ל נעלו נעלו הראוי לו פרט לגדול שאין יכול להלך בו פרט לקמן שאין חופה את רוב רגליו פרט למסולים

למידרש הגורל עושהו חסאת ואין השם עושהו חסאת מכלל דלא קיימא חוקה אדברים הנעשים בחוץ דהיינו הגדלה דאי קאי חוקה על דברים הנעשים בבגדי לבן בחוץ אמאי איצטריך ועשהו חסאת למעוטי קריאת שם הא לא דרשינן ק"ו היכא דכתיב עיפובא והיכי תיסק אדעתין לרבות קריאת שם מק"ו אלא ש"מ דדרשינן ק"ו אפילו היכא דכתיב חוקה ולכחי איצטריך ועשהו ואפילו אי בתיבה חוקה בחוץ ואיצטריך נמי וזאת לגלוי דלא בתיבה חוקה בדברים הנעשים בבגדי לבן בחוץ דליכא למימר מדאיצטריך ועשהו דיענו ליה בין דדרשינן ק"ו אפילו היכא דכתיב חוקה:

הואיל

ובל קנינו בכסף. פ"ה הואיל ולא נאמר בו משיכה בישראל דכתיב או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד דהיינו משיכה וקשה לר"ת לפי שהיא סתמא דגמרא כד"ל דלר' יוחנן דאמר בפ' הוהב (ב"מ דף מז:) דבר תורה מעות קונות דרשין בפ"ב דבכורות (דף ק"ג) מיד עמיתך בכסף הא לעובד בוכבים

במשיכה וק"ל ר' יוחנן לגבי ריש לקיש ועוד דבמס' ע"ז (דף פ"ג) אמרין דלכ"ע משיכה בעובד בוכבים קונה לכו נראה לר"ת דה"פ הואיל ובל קנינו דעובד בוכבים בעבד עברי בכסף דכתיב ביה מכסף מקנתו לאפקי שאינו קונה בשטר דרשקאל גופיה לא קני ע"ע בשטר אלא משום דאיחזקש לאמה ואמה לאחזר דרשין (לפ"ק דף פ"ג) מה אחרת מקניא בשטר אף זו וכו' ובעובד בוכבים לא שיקר האי טעמא שחרי אינו בתורת גישן וקידושין ועוד נראה לר"ת דאפילו בקרקעות עובד בוכבים אינו קונה בשטר כדאמר בחזקת הבתים (כ"ד דף ק"ג) עובד בוכבים מבי מטא וזו לזירה איסתלק ליה וישראל לא קני עד דמטא שטרא לזירה משמע דאין קני שטר לעובד בוכבים וא"ת לאו ק"ו הוא ומה עובד בוכבים שאינו קונה ע"ע בשטר קונה בכסף וישראל כו' וי"ל דמסתברא דלכל אחד יש קנין לעצמו כדאשכחן בפ"ב דבכורות (דף ק"ג) גבי מטלטלין מדישראל בחזקת עובד בוכבים נמי בחדא:

מוכר עצמו מנ"ל ליה שכיב שכיב. פ"ה בקהטרס נאמר במוכר עצמו כשכיר כחושב ויהי עמך ונאמר במכרוהו ב"ד כי משנה שכו שכיב וא"ת פיון דיליף שכיב שכיב למה איצטריך מכסף מקנתו גבי עובד בוכבים נילף שכיב דכתיב גבי עובד בוכבים (ויקרא ס"ג) כשכיר שנה בשנה וגו' מנמכר לישראל ונמכר לישראל מאמה דמפרש גמ' לעיל וי"ל דאיצטריך ליה לכדדרשין לעיל (דף ק"ג) בכסף הוא נקנה ואינו נקנה בתבואה וכלים וא"ת אמאי איצטריך והפדה לענין כסף לישתוק מיניה ונילף עבריה מע"ע הנמכר לישראל ועברי הנמכר לישראל מעברי הנמכר לעובד בוכבים מג"ש דשכיב שכיב וי"ל אה"נ אלא איצטריך לדרשה אחרינא לגרעין כסף וא"ת אמאי איצטריך ויחזיקא דע"ע ועבריה לקנין כסף נילף שכיב שכיב מנמכר לעובד בוכבים וי"ל דהיקישא דע"ע לעבריה איצטריך למימר מה עבריה אינה יוצאה כדאשי איברים אף עברי אינו יוצא ומה עברי יוצא בשש ויובל אף עבריה כו' ק"ל ולא לזויר. פ"ה בגון בת

ואח אכל עובד הוא את הבן בדלקמן (דף ק"ג) ולא אנו של מוכר עצמו. וא"ת למ"ל אנו למעט דמוכר עצמו אינו נרצע תיפוק ליה דמוכר עצמו אינו נרצע דאין רבו מוסר לו שפחה כנענית בדלקמן (דף כ"א) דבעין אהבתי את אשתי ואת בני וי"ל דאי לאו אנו הוה ולפינן מג"ש דשכיב שכיב ממכרוהו ב"ד דאף על גב דלא מצי אמר אהבתי את אשתי היא דנרצע כמ"ל אנו דאין נרצע:

ואידך

למסולים שאין לו עקב אם בן נכתוב קרא נעל מאי הנעל שמעת מינה תרתי: **מתני'** עבד עברי נקנה בכסף ובשטר וקונה עצמו בשנים ויובל ובגרעון כסף ויתירה עליו אמה העבריה שקונה את עצמה בסימנין הנרצע נקנה ברצעה וקונה את עצמו ביובל ובמיתת האדון: **גמ'** עבד עברי נקנה בכסף מנול אמר קרא מכסף מקנתו מלמד שנקנה בכסף אשכחן עבד עברי הנמכר לעובד בוכבים הואיל ובל קנינו בכסף נמכר לישראל מנול אמר קרא והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה אשכחן אמה העבריה הואיל ומקדשה בכסף מקניא בכסף עבד עברי מנול אמר קרא כי ימכר לך אחיו העברי או העבריה ועבדך שש שנים מקיש עברי לעבריה אשכחן מכרוהו ב"ד הואיל ונמכר פעל בורחו מוכר עצמו מנול ליה שכיב שכיב הניחא למאן דיליף שכיב שכיב אלא למאן דלא ליה שכיב שכיב מאי איכא למימר אמר קרא וכו' תשיג מוסף על ענין ראשון וילמד עליון מתחתון ומאן תנא דלא ליה שכיב שכיב האי תנא הוא דתניא המוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש מכרוהו ב"ד אינו נמכר אלא לשש המוכר עצמו אינו נרצע מכרוהו ב"ד נרצע מוכר עצמו אין מעניקים לו מכרוהו ב"ד מעניקים לו המוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית מכרוהו ב"ד רבו מוסר לו שפחה כנענית רבי אלעזר אומר זה זה אינו נמכר אלא לשש זה זה נרצע זה זה מעניקים לו זה זה רבו מוסר לו שפחה כנענית מאי לאו בהא קמיפלגי דתנא קמא לא ליה שכיב שכיב ור"א ליה שכיב שכיב אמר רב תבוימי משמיה דאב"י דכולי עלמא ליה שכיב שכיב והכא בהאי קרא קמיפלגי מאי טעמא דתנא קמא דאמר מוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש מיטע רחמנא גבי מכרוהו בית דין ועבדך שש שנים זה ולא מוכר עצמו ואידך ועבדך לך ולא לזויר ואידך ועבדך אחרינא כתיב ואידך ההוא להרצאת אדון הוא דאיתא מאי טעמא דתנא קמא דאמר מוכר עצמו אינו נרצע מדימיעט רחמנא גבי מכרוהו ב"ד ורצע אדניו את אנו בפירצא אנו שלו ולא אנו של מוכר עצמו ואידך

מסולליא. נפחת בדמסים ואזיל שאין לו עקב שול"א בלע"ז: **מתני'** נקנה בכסף ובשטר. בגמרא ליה לה: **בשנים**. לסוף שש שנים יוצא חפשי: **ויובל**. אם פגע בו יובל בתוך שש: **ובגרעון כסף**. פודה את עצמו ומגרע לו אדונו מפדיונו דמי שיעבוד השנים שעברו וחבל לפי חשבון דמי מקנתו דכתיב (ויקרא ס"ג) והיה כסף ממכרו במספר שנים קנאו בשש מנים ועתיד לצאת בסוף שש נמצא קונה עבדות כל שנה במנה: **ויתירה עליו**. שקונה עצמה בכל אלה ובסימנין נערות כדלפין לעיל וכו' (ג) מוידא חנם: **ובמיתת האדון**. ואינו עובד את יורשיו אבל עבד הנמכר בתחילתו ומה האדון בתוך שש משלימן ליורשיו וכולהו ליה בנמי: **גמ'** מכסף מקנתו. בעבד עברי הנמכר לעובד בוכבים הכתוב מדבר וכו' תשיג יד גר ותשוב: **הואיל ובל קנינו**. של עובד בוכבים בכסף שלא נאמרה בו משיכה במטלטלין אלא בשרקאל כתיב (ויקרא ס"ג) מיד עמיתך עד שימשוך מיד ליד לפיכך עבד נקנה לו בכסף: **שמגרעת פדיונה**. מכלא כתיב ונפדה משמע והפדה שאף הבעל מסייע בפדיונה אלא בכסף נקנה דאי לא קנאה בדמים מאי מגרעה: **אשכחן אמה העבריה דמקניא בכסף**. והדן נותן הואיל וקידושה בכסף קנינה בכסף: **מכרוהו ב"ד**. בגניבתו דכי ימכר ע"י אחרים משמע והדן נותן שיהא נקנה בכסף בלא חזקה הואיל ויש בו צד קל שנמכר בעל כרחו: **שכיב שכיב**. נאמר במוכר עצמו (ס"ג) כי ימור אחיו ונמכר וגו' כשכיב כתובש ויהי עמך ונאמר במכרוהו ב"ד כי משנה שכו שכיב וגו' בפרשת כי ימכר כתיב (דברים ט"ו): **למאן דלא ליה**. דלית ליה דף גזירה שהו ולקפיה מפרש מאן ניהו: **וכי תשיג**. במוכר עצמו לעובד בוכבים וסמכוהו לפרשת מוכר עצמו לישראל וילמד נמכר לישראל מנמכר לעובד בוכבים כתיב מכסף מקנתו: **ויתר על שש**. אם התנה לימכר לעשר שנים: **מכרוהו ב"ד**. דכתיב (ס"ג) ועבדך שש שנים אבל במוכר עצמו לא כתיב שש דכי תקנה עבד עברי מיד אחרים משמע ורציעה במכרוהו ב"ד כתיבא וכן העניקה דגבי ימכר לך כתיב: **רבו מוסר לו שפחה כנענית**. שיהו לו ולדות ממנה: **אין רבו מוסר לו שפחה כנענית**. ואסורה לו אבל במכרוהו ב"ד כתיב (מסות כ"א) אם אדוני יתן לו אשה: **לא ליה שכיב שכיב**. וילקך דלא כתיב ביה לא כתיב ביה: **דכולי עלמא** ליה שכיב שכיב. לשאר מילי והני לת"ק כדדא כתיב מיעטויהו ולא אב"י ליה גזירה שהו: **ולא לזוירשין**. דאנו עובד לא את הבת ולא את האח אם אין לו בן אבל עובד הוא את הבן בדלקמן (דף ק"ג): **ועבדך אחרינא כתיב**. כי משנה שכו שכיב עבדך: **להרצאת אדון**. להרצות על העניקו שלא יקשה בעיניו כדמפרש קרא: **אנו**. מיעטע הוא דקרא ויתירא לדרשה דהא כתיב ונתת באנו:

ונאמר

עצמו אין מעניקים לו – אין חובה לתת לו מתנות בעת שחרורו, אבל מברוהו בית דין מעניקים לו, שנאמר בו (שם יד) 'העניק תעניק לו' וגו', וחילוק נוסף, שהמוכר עצמו אין רבו מוסר לו בכפיה שפחה בנענית לבוא עליה כדי שילודו לו עבדים ממנה, ואילו מברוהו בית דין רבו מוסר לו שפחה בנענית בעל כרחו. רבי אלעזר חולק על כל דברי ת"ק ואומר, זה וזה – מוכר עצמו ומכרוהו בי"ד אינו נמכר אלא לשש, וזה וזה נרצע, וזה וזה מעניקים לו, וזה וזה רבו מוסר לו שפחה בנענית. מאי לאו בהא קמיפלגי – מסתבר שבכך נחלקו ת"ק ור"א, דתנא קמא לא יליף – אינו סובר את הגזירה שזה 'שכיר' 'שכיר', ולכן כל הדינים שנאמרו במכרוהו בי"ד אינם נוהגים במוכר עצמו, ורבי אלעזר יליף שכיר שכיר.

הגמרא דוחה את האפשרות לפרש את מחלוקת ת"ק ור"א בענין זה, אמר רב טביומי משמיה דאביי דבבלי עלמא – ת"ק ור"א יליף – לומדים את הגזירה שזה שכיר שכיר לענין אחר, והקא ברבייתא זו בהאי קרא קמיפלגי – נחלקו בביאור הפסוקים האמורים בענינים אלו. ורב טביומי מפרש במה נחלקו בדין הראשון שבבבלייתא, מאי טעמא דתנא קמא דאמר מוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש, ואינו לומד בגזירה שזה ממכרוהו בי"ד שאינו נמכר אלא לשש, משום שמיצט רחמנא נבי מברוהו בית דין 'נעבדך שש שנים', ומשמע שדווקא זה – עבד שמכרוהו בי"ד, עובד רק שש שנים, ולא מוכר עצמו. ואידך – ר"א שאמר שאף מוכר עצמו יוצא בשש, סובר שהמיעוט 'נעבדך' בא לומר דף ולא ליוצא, שאם מת האדון ואין לו בן יוצא העבד לחירות ואינו עובד את שאר היורשים. ואידך – ת"ק, סובר ש'נעבדך' אחריתא בתיב – במקום אחר נאמר שוב (דברים טו יח) 'כי משנה שכר שכיר עבדך', וממנו נלמד שאין עבד עברי עובד את היורשים. ואידך – ר"א, ההוא – 'עבדך' שנאמר שם להרצאת אדון הוא דאחא – לרצות את האדון שלא יקשה לו להעניק לעבדו ביציאתו, ואמרה לו התורה 'לא תקשה בעיניך בשלחך וגו' כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים וברכך ה' אלקיך' וגו'.

רב טביומי ממשיך לבאר במה נחלקו בדין השני שבבבלייתא. מאי טעמא דתנא קמא דאמר מוכר עצמו אינו נרצע, ואינו לומד בגזירה שזה ממכרוהו בי"ד שנרצע. מדמיצט רחמנא – מכר שמייעטה התורה וכתבה נבי מברוהו בית דין 'נרצע אדניו את אינו במרצע', ותיבת 'אדניו' מיותרת שריי נאמר במקום אחר (דברים טו ז) 'ונתתה באדניו', מלמדנו שאין רציעה אמורה אלא באדניו שלו – של מכרוהו בי"ד האמור בענין, ולא באדניו של מוכר עצמו, שמוכר עצמו אינו נרצע.

אף על המקור הזה, אשכחן אמה העברה שנקנית בכסף, והדין נותן לומר כן הואיל ומיקדשה בכסף מיקנא בכסף – מאחר והיא מתקדשת בכסף לכן היא אף נקנית בכסף, אבל עבד עבד' שלא מועיל בו קנין כסף במקום אחר, מנלן שנקנה בכסף. מתרצת הגמרא, אמר קרא (דברים טו יב) 'כי ימכר לך אחיך העברי או העברה ונעבדך שש שנים, מקיש עברי לעברה, כשם שאמה העברה נקנית בכסף כך עבד עברי נקנה בכסף. הגמרא ממשיכה ומקשה, אשכחן – מהיקש זה אין לנו ללמוד שנקנה בכסף אלא עבד שמכרוהו בית דין, שכן הפסוק 'כי ימכר' מדבר בנמכר ע"י בי"ד, וגם הדין נותן לומר בו שנקנה בכסף הואיל ובקלות הוא נמכר, שכן נמכר ע"י בי"ד בעל בורחו, אבל מוכר עצמו מנלן שאף הוא נקנה בכסף. מתרצת הגמרא, יליף – מוכר עצמו נלמד בגזירה שזה 'שכיר' 'שכיר' מעבד שמכרוהו בי"ד, שבמכרוהו בי"ד נאמר (דברים טו יח) 'כי משנה שכר שכיר' וגו', ובמוכר עצמו נאמר (ויקרא כה לט) 'וכי ימוך אחיך וגו' בשכיר כתושב יהיה עמך'. הגמרא מקשה על התיורץ, הניחא למאן דיליף – תירוצו זה ניחא למי שלומד את הגזירה שזה 'שכיר' 'שכיר', אלא למאן דלא יליף – אולם מי שאינו לומד גזרה שזה 'שכיר' 'שכיר', מאי איכא למימר – מדיחין לדעתו נלמד מוכר עצמו שנקנה בכסף. מתרצת הגמרא, אמר קרא – נאמר לגבי נמכר לנכרי (ויקרא כה מז) 'וכי תשיג' בתוספת וא"ו לומר שדין נמכר לנכרי מוכף על ענין ראשון – מתווסף ומתערב עם הדין המוכר לפניו, והוא נמכר לישראל, וילמד עליון מתחתון – ילמד מוכר עצמו לישראל המוכר תחילה מנמכר לנכרי המוכר אחריו, כשם שנמכר לנכרי נקנה בכסף אף נמכר לישראל נקנה בכסף.

הגמרא הזכירה מקודם שיש תנא שאינו דורש גזירה שזה 'שכיר' 'שכיר', כעת מבררת הגמרא ומאן תנא דלא יליף – ומיהו התנא שאינו לומד את הגזירה שזה 'שכיר' 'שכיר', משיבה הגמרא, האי תנא הוא, דתנא, ישנם חילוקי דינים בין מוכר עצמו למכרוהו בי"ד, שהמוכר עצמו נמכר לשש שנים ויתר על שש כפי שהתנו ביניהם המוכר והקונה, ואילו מברוהו בית דין אינו נמכר אלא לשש, שנאמר בו (דברים טו יב) 'כי ימכר לך אחיך וגו' ונעבדך שש שנים' וכן (שמות כא ב) 'כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד', ולשונו' 'כי ימכר' ו'כי תקנה' משמע בנמכר ע"י אחרים ובנקנה מאת אחרים הדינו בי"ד. חילוק נוסף, שהמוכר עצמו אם אינו רוצה לצאת לחירות לאחר שש אינו נרצע, ואילו מברוהו בית דין נרצע וממשיך לעבד את האדון, שנאמר בו (שמות כא ו) 'נרצע אדניו את אדניו במרצע ונעבד לעלם'. עוד חילוק, שהמוכר

למסולם – נעל שנפחתה שאין לו עקב, שאם חלצה בה לא חלה החליצה. ואם כן אי אפשר לדרוש שדווקא על ידי חליצת נעל היבמה מותרת ולא על ידי דבר אחר. משיבה הגמרא: אם כן נכתוב קרא 'נעל', מאי 'הנעל', שפעת מנה תיתי – אלא אפשר ללמוד את שני הדינים, שחליצה חלה בנעל של אדם אחר, ושיבמה מותרת רק על ידי חליצה ולא על ידי גט.

משנה

לאחר שהתבאר במשנה הקודמת מה הם דרכי קניית אשה וכיצד היא יוצאת מרשות בעלה, ממשיכה המשנה לבאר דרכי קניינים נוספים. עבד עברי נקנה בכסף ובשטר, וקונה עצמו לצאת לחירות בשנים – כעבור שש שנים ממכירתו, ויכול – או בשנת היובל אם חלה בתוך שש שנים, ובגרעון כסף – או פודה את עצמו בכסף ומנכה משווי את השנים שכבר עבד ונותן לאדון את היתרה. ויתרה עליו אמה העברה – יתרון לאמה העבריה על עבד עברי, ששלמד שנקנית וקונה את עצמה בכל הקניינים שנאמרו בו, אף קונה את עצמה בסימנין – סימני נערות, שאם הביאה שתי שערות במקומות הידועים, נעשית נערה ויוצאת לחירות. הנרצע – עבד שאינו רוצה לצאת לחירות בסוף שש שנים ונרצע, נקנה בריצעה זו להמשיך להיות עבד. וקונה את עצמו לצאת לחירות ביובל, ובמיתת האדון.

גמרא

הגמרא מבררת את המקור לקניינים האמורים במשנה, ושואלת עבד עברי נקנה בכסף מנלן. משיבה הגמרא, אמר קרא עבד עברי שנמכר לנכרי ובא להיפדות (ויקרא כה נא) 'ושבי גאלתו מכסף מקנתו', מלמד – נמצינו למדים שנקנה בכסף. אולם הגמרא דוחה ראייה זו, ואומרת אשכחן – בפסוק זה מצאנו שמועיל קנין כסף רק בעבד עברי הנמכר לעובד פוכבים, ובו מסתבר לומר כן הואיל וכל קנינו של נכרי במטלטלין הוא בכסף, אולם עבד עברי הנמכר לישראל שקנינו במשיכה מנלן שעבד עברי נקנה לו בכסף. הגמרא מביאה מקור אחר לכך, אמר קרא באמה העבריה הבאה לפדות את עצמה (שמות כא ה) 'אם רצה בעיני אדניה אשר לו יעדה והפדה', משמע שהאדון מסייע לה להיפדות, ושהרי לא נאמר 'ונפדתי' שמשמעו שהיא פודה את עצמה לבדו. מלמד שפגעת פדיונה ויוצאה – שהאמה מנכה משויה את שבר הזמן שעבדה, לפי חשבון, ונותנת לאדון את היתרה, ויוצאת לחירות. אם כן, מוכח שאמה וכן עבד עברי נקנים בכסף, כי אם אינה נקנית בכסף מהיכן היא מגרעת. הגמרא מקשה

ואידך – רבי אלעזר סובר, הריא – תיבת 'אזנו' לנזירה שנה הוא דאמא – הוא שנאמרה. דתניא, רבי אליעזר אומר, מנין לרציעה בעבד שהיא נעשית באזן ימנית, נאמר כאן – בעבד נרצע 'אזן', (שמות כא ו) 'רצע' אדניו את אָזְנוֹ במרצע, ונאמר להלן – במצורע עני (ויקרא יד כה) 'נתן על תנור אָזְנוֹ המטהר הימנית', מה להלן נעשית ההוא ב'ימין' – באזנו הימנית כמפורש שם בפסוק, אף כאן נעשית הרציעה ב'ימין. ואידך – ת"ק אומר, אם כן שתיבת 'אזנו' נאמרה רק כדי ללמד על הגזירה שיהיה 'לימא קרא' – תאמר התורה בעבד נרצע 'אזן', ו'מאי 'אזנו' בתוספת ואי, אלא בודאי כוונת התורה אף למעט מוכר עצמו שאינו נרצע. ואידך – רבי אלעזר, הריא – האות ואי' שנוספה על תיבת 'אזן', מ'פעי' ליה – נצרך לו כדי למעט 'אזנו' של עבד ולא 'אזנה' של אמה, ולומר שאין אמה העבריה נרצעת. ואידך – ת"ק, זה שאין אמה העבריה נרצעת נפקא לה – הוא לומר זאת מהפסוק (שמות כא ה) 'ואם אמר יאמר העבד וגו', משמע 'העבד' ולא 'אמה. ואידך – רבי אלעזר אינו דורש כן מתיבת 'העבד', כי מ'פעי' ליה – תיבת 'העבד' נצרך לדעתו כדי לומר שאין עבד נרצע עד שיאמר את האמור שם בפרשה (שמות שם) 'אֶהְיֶה אֶת אֲדֹנָי וגו' לא אצא חפשי' כשהוא עבד – בעודו עבד, אך אם אמר זאת רק לאחר שכבר כלו שש שנים אינו נרצע ויוצא לחירות. ואידך – ת"ק אומר, ששתי הדרשות ואמה שאינה נרצעת, ושצריך שיאמר בעודו עבד) מ'פעי' העבד נפקא – מתיבת 'עבד' ומתוספת האות ה"א שבתחילתה הן גלמודות, לפי ששתיהן מיותרות. ואידך – רבי אלעזר, עבד העבד לא דרש – לא משמע לו לדרוש מהאות ה"א דרשה נוספת, כיון שכך הדרך לכתוב.

רב טביומי מבאר את המחלוקת בדין השלישי שבברייתא, מאי מעמא דתנא קמא דאמר מוכר עצמו אין מעניקין לו. מעט רחמנא גבי מכוהו בית דין (דברים טו יד) 'העניק תעניק לו', משמע 'לו' – למכרוהו ביד, ולא למוכר עצמו. ואידך – ר"א, הריא – תיבת 'לו' מ'פעי' ליה – נצרך לדעתו כדי לומר 'לו' – לעבד ניתנת ההענקה, ולא ליודשיו. מקשה הגמרא, יודשיו אמאי לא – מדוע שלא יקבל את ההענקה המיועדת אליו, הלא שכיב קרייה רחמנא – התורה דימתה את הענקה לעבד כשכר שכיר שעובד אצל בעל הבית, שנאמר (דברים טו יח) 'כי משנה שכר שכיר עבדך וגו', לפיכך, מה וכשם ש'שכיב' שמת קודם שקיבל את שכרו שכן פועלוֹתוֹ ליודשיו, אף הריא – עבד שמת קודם שקיבל ההענקה שכן פועלוֹתוֹ ודהיינו ההענקה ליודשיו. לפיכך, הגמרא מבארת באופן אחר את הדרשה מתיבת 'לו' לדעת ר"א. אלא כוונת התורה לומר 'לו' ולא לבעל חובו – שאין הענקה ניתנת לבעל חובו של העבד, וצריכה התורה לומר זאת, מדכריא לן בעלמא – מכיון שבכל מקום אנו סוברים ב'רבי נתן בענין זה, דתניא אומר רבי נתן, מנין לנזירה כהכרזת מנה, ותיבד זה נושה אף הוא כהכרזתו ואחר מנה, מנין שמוציאין מזה – מהחייב האחרון, ונותנין

לה – לנושה הראשון, תלמוד לומר (במדבר ה ז) 'נתן לאשר אשם לו', כלומר למי שהקרין שייכת לו, דהיינו לנושה הראשון. ומכיון שכן, היינו אומרים שאף ההענקה ניתנת לבעל חובו של העבד, לפיכך אהא 'לו' לאפוקי ולומר שההענקה ניתנת לעבד. ואידך – ת"ק שאינו מצריך מיעוט לכך, סובר שבעלמא נמי – אף בכל נושה בחברו לא כבידא לן ב'רבי נתן, וממילא פשוט הדבר שאף בעבד אין ההענקה ניתנת לבעל חובו.

רב טביומי מבאר את המחלוקת בדין הרביעי שבברייתא, מאי מעמא דתנא קמא דאמר מוכר עצמו אין רבו מוכר לו שפחה כנענית. כיון שמיצט רחמנא גבי מכוהו בית דין (שמות כא ד) 'אם אדניו יתן לו אשה', משמע לו – למכרוהו ביד נאמר הדין ההוא, ולא למוכר עצמו. ואידך – רבי אלעזר סובר שתיבת 'לו' לימדה התורה שהאדון מוסר לו שפחה אפילו בעל כרחו.

ואידך – ת"ק, מ'פי משנה שכר שכיר' (דברים טו טז) נפקא – משם הוא לומר שהאדון מוסר לו את השפחה אפילו בעל כרחו, וכדלהלן. דתניא, 'כי משנה שכר שכיר עבדך', כלומר העבד עבד אותך פי שנים מעבודתו של שכיר לבעל הבית, שהרי שכיר אינו עובד אלא ביום, ואילו עבד עבד עובד בין ביום ובין בלילה, ויש להקשות, וכי תעלה על דעתך שעבד עבד עובד בין ביום ובין בלילה, והלא כבר נאמר עליו (דברים טו טז) 'כי מוזב לו עמך' ומשמע 'עמך' כמאכל 'עמך' כמשנה – יש לך לפרנסו באותה מידה שהינך מפרנס את עצמך. והוא הדין לשינה, שאינך רשאי להעבירו בלילה שאינה שעת עבודה. ואמר רבי יצחק לבאר את כוונת התורה כאן, מכאן – ממשמעות הפסוק שחייב הוא לעבד אף בלילה, אנו למדים שרבו מוכר לו שפחה כנענית לגור עמה בלילות כדרך איש ואשתו, ובכך הוא עובד אותו אף בלילה שהרי הולדות שייכים לו. ומאחר והתורה מחשיבה את מסירת השפחה כשאר עבודות שחייב העבד לעשות לאדונו, ברור הדבר שהוא יכול למסור לו אותה בעל כרחו כשאר עבודות שהוא כופה עליו לעשותם. ואידך – רבי אלעזר אומר, אי מקהם – מהפסוק 'כי משנה שכר שכיר עבדך', הנה אמנא – הייתי סבור לומר הני מילי שהאדון מוסר לו שפחה, מדעתיה – מרצונו של העבד, אבל בעל כרחו אימא לא. לפיכך קא משמע לן התורה מתיבת 'לו' שהוא יכול למסור לו אפילו בעל כרחו.

לאחר שסיים רב טביומי לבאר את הברייתא באופן אחר, שבה הגמרא ומבשרת אלא מאן תנא דלא יליף – מיהו אם כן התנא שאינו דורש את הגזירה שיהיה 'שכיב' משיבה הגמרא, הרי תנא הוא. דתניא נאמר בתורה לגבי עבד עברי היוצא ביובל (ויקרא כה מא) 'ושב אל משפחתו' וגו', אומר רבי אליעזר כן יעקב כמה הכתוב מדבר – באיזה עבד מדובר כאן בפסוק, אי – אם נאמר במוכר עצמו, הרי כבר אמור דינו שם בפסוק הקודם (שם מ) 'עד שנת היבול יעבד עמך', ואי נאמר שמדובר בנרצע, הרי כבר אמור דינו

בפסוק (שם י) 'איש אל משפחתו תשוב', כמבואר בהמשך הסוגיא. הריא – אלא אין הכתוב מדבר אלא בעבד שמכרוהו בית דין שתיים ושלש שנים לפני היובל, והשמיעתו התורה שהיובל מוציא. הגמרא מסיימת את הראיה, ואי פלקא דעתך – ואם עולה על דעתך לומר שרבי אליעזר בן יעקב יליף 'שכיב' 'שכיב', למה לי – מדוע לדבריו צריכה התורה ללמד בפסוק מיוחד שאף מכרוהו ביד יוצא ביובל, יליף – ללמד מכרוהו ביד ממוכר עצמו בגזירה שיהיה 'שכיב' 'שכיב', אלא בודאי רבי אליעזר בן יעקב הוא התנא שאינו דורש את הגזירה שיהיה. דוחה הגמרא, אומר רב נתן כן יצחק, לעולם אף רבי אליעזר בן יעקב יליף 'שכיב' 'שכיב', ואיצטריך – ואף על פי כן צריכה התורה לכתוב גם בעבד שמכרוהו ביד יוצא ביובל. משום ששלקא דעתך אמנא – היה עולה על דעתנו לומר, מוכר עצמו הוא שיוצא ביובל משום דלא עבד איסורא – שלא עשה איסור ולא גנב, אבל מכוהו בית דין דעבד איסורא – שעשה איסור וגנב ומחמת כן נאמר, אימא ניקנסיה – היינו אומרים שהתורה קנסה אותו לעבד שש שנים ואינו יוצא ביובל, קא משמע לן – לכן השמיעתו התורה בפסוק נוסף שאף הוא יוצא ביובל.

בברייתא הקודמת שנינו, שמה שנרצע יוצא ביובל אנו יודעים מפסוק אחר, הגמרא מבררת מהו הפסוק. אומר מר אי בנרצע הרי כבר אמור. מבררת הגמרא, מאי הריא – היכן נאמר שנרצע יוצא ביובל. משיבה הגמרא, דתניא, לגבי דין יובל נאמר בתורה בין היתר (ויקרא כה י) 'ושבתם איש אל אחותו ואיש אל משפחתו תשוב' וגו', ויש לברר כמה הכתוב מדבר – באיזה עבד מדובר כאן בפסוק. אי במוכר עצמו הרי כבר אמור בפסוק (שם מ) 'עד שנת היבול יעבד עמך', ואי במכרוהו בית דין הרי כבר אמור בפסוק (שם מא) 'ושב אל משפחתו' כמבואר בברייתא הקודמת. הריא – אלא בודאי אין הכתוב מדבר אלא בנרצע שתיים ושלש שנים לפני היובל, והשמיענו כאן שהיובל מוציא. שואלת הגמרא, מאי משמע, כיצד מוכח מהפסוק 'ושבתם' שמדובר בנרצע ואילו הפסוק 'ושבתם איש אל אחותו' במכרוהו ביד, ולא להיפך. משיבה הגמרא, אומר רבא, בר שילא, הראיה היא מזה שאמר קרא בפסוק 'ושבתם' איש בלשון זכר, כלומר שאין הדין ההוא נוהג אלא באיש ולא באשה, ואינהו דבר שנוהג באיש ואין נוהג באשה, הוי אומר זו רציעה, שכן אמה העבריה אינה נרצעת כמבואר בגמרא לעיל. ומאחר והפסוק 'ושבתם' נאמר בנרצע, יש להעמיד את הפסוק 'ושב אל משפחתו' במכרוהו ביד.

הגמרא מבררת מדוע אי אפשר ללמוד שמכרוהו ביד יוצא ביובל מ'משנה שכר שכיר' אחר פסוק מיוחד כמבואר בברייתות לעיל. ואיצטריך למכתב פסוק ללמד שמכרוהו בית דין יוצא ביובל, ואיצטריך למכתב כן גם בנרצע. דא' אשמעני – כיון שאם היתה התורה משמיעה רק במכרוהו בית דין, הייתי אומר שרק לו זכתה התורה לצאת ביובל, משום דלא

רעש"י

תאמר קאמר ומה מי שאינו נגאל באלה נילף שכיר שכיר. פירוש שקדא מוכר עצמו לישראל נגאל באלה וא"ת בי נמי לא ילפינן שכיר שכיר לומר שקדא מוכר עצמו לישראל נגאל באלה ממקור לעובד כוכבים מ"מ נילף מוכר תשיג י"ו מוסיף על ענין ראשון ולמד מוכר עצמו לישראל נגאל באלה

מִמֶּנֶכֶר לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים וְיֵשׁ לִזְמוֹר דְּעִבֵּר
 ק"ו מִמְּכֻרְהוּ בִּד שְׁאִינוּ כְּתוּב לְמַעֲלָה
 נִמְנָכֵר לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים וְאִתּוֹ הִיכִי מְסִיק
 אֲנִדְעֵתִין דְּנִילָף מְכֻרְהוּ בִּד מִמֶּנֶכֶר לְעוֹבֵד
 בּוֹכְבִּים גִּבְשׁ דְּשִׁכִּיר שְׂכִיר הָא אֲמַרְתָּ
 דְּסָבְרָא לִזְמוֹר גְּבִי מְכֻרְהוּ בִּד דְּלִקְטִינִיה
 מִשּׁוּם דְּעָבַד אִיסוּרָא וְי"ל דְּבַתֵּר דְּגִלִּי קָרָא
 לְעִיל שְׁיִוצָא בְּיֻבָּל אַע"ג דְּעָבַד אִיסוּרָא
 כְּדִמְרַשׁ הָהּ בְּעִי לְמִילְף שְׂכִיר שְׂכִיר
 שְׁיִגְאֵל בְּאַלְהָ אִי לֹאוּ הָהּ קָרָא וְאִתּוֹ
 אֲבָתִי הִיכִי בְּעִי לְמִילְף שְׂכִיר שְׂכִיר שְׁיִגְאֵל
 בְּאַלְהָ מִמֶּנֶכֶר לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים מַה לְנִמְנָכֵר
 לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים דִּין הוּא שְׁיִגְאֵל בְּאַלְהָ בְּרִי
 שְׁלָא יִשְׁמַע בִּין הָעוֹבְדֵי בּוֹכְבִּים וְי"ל דְּהָאִי
 סָבְרָא שְׁלָא יִשְׁמַע אִינְהָ כְּתוּבָה וְאִין
 לְסַתּוֹר מִהָּךְ סָבְרָא אֲמַר קָרָא וְגִאֲלָנוּ
 הַקִּשּׁוֹה ה"ר מֵאִיר לְמֵאִי דִס"ד וְלֹא דִיעִינן
 מִיּוֹטָא הָאִי וְגִאֲלָנוּ אֲמַאי לֹא לִלִף ק"ו
 שְׁמֻכְרוּהוּ בִּד יִזְהֵא נִגְאָל בְּאַלְהָ וְמַה
 נִמְכֵּר לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים שְׁאִינוּ נִגְאָל בְּשֵׁשׁ
 נִגְאָל בְּאַלְהָ מְכֻרְהוּ בִּד שְׁנִגְאָל בְּשֵׁשׁ
 אִינוּ דִּין שְׁיִגְאֵל בְּאַלְהָ וְתִירִין דְּאִיקָא
 לְמִיפְרָךְ מַה לְנִמְכֵּר לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים שְׁבִין
 יוֹצֵא בְּמִיתָת הָאִדּוֹן וְלָבֵן דִּין הוּא שְׁיִגְאֵל
 בְּאַלְהָ תֹאמַר לְנִמְכֵּר לְיִשְׂרָאֵל שְׁאִינוּ יוֹצֵא
 בְּמִיתָת הָאִדּוֹן שְׁהָרִי עוֹבֵד אֵת הַבֵּן וְלִכְרָ
 דִּין הוּא שְׁלָא יִגְאָל בְּאַלְהָ וּמַה קִּשָּׁה
 דְּהָא אֲמַה עֲבָרִיהָ מְצִינוּ לְמִילְף מֵהָאִי ק"ו
 דִּנְמָכֵר לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים שְׁהָרִי אִינְהָ עוֹבֵדָת
 לֹא אֵת הַבֵּן וְלֹא אֵת הַבַּת וְהָדֵר נִילֵף ע"ע
 דִּנְמָכֵר לְיִשְׂרָאֵל מִתְקִישָׁא דְּעִבְרִי לְעֲבָרִיהָ
 וּמַה"ר תִּירִין דְּאִי לֹא יִגְאֲלָנוּ ה"א דְּנִמְכֵּר
 לְיִשְׂרָאֵל נִמִּי נִגְאָל בְּאַלְהָ הִדִּם וְמַה מִּי
 שְׁאִינוּ נִגְאָל בְּאַלְהָ פִּירֻשׁ וְיִירֻשׁ אֵת הַתִּיב
 בְּקָרָא בְּהִדְיָא שְׁיִגְאֵל בְּאַלְהָ נִגְאָל בְּשֵׁשׁ
 נִמְכֵּר לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים דְּתִיב בְּהִדְיָא בְּקָרָא
 שְׁנִגְאָל בְּאַלְהָ אִינוּ דִּין שְׁיִגְאֵל בְּשֵׁשׁ וְה"ג
 אֲמִירָן בְּפִרְק הַשּׁוֹכֵר אֵת הַפּוֹעֲלִים (ב"ב דף
 פ"ה)
 דְּבַעֲי לְמִימַר דְּשׁוֹר אוֹכֵל אֶפְּסִילוּ
 מִבְּחוּבֵר מִק"ו מֵאִדָּם וְמַה אֵדָם שְׁאִינוּ
 אוֹכֵל בְּתַלְשׁ אוֹכֵל מִבְּחוּבֵר שׁוֹר שְׁאִינוּ
 בְּתַלְשׁ אִינוּ דִּין שְׁאִינוּ מִבְּחוּבֵר אֲלֵמָא
 עֵבִיד ק"ו מֵאִדָּם שְׁאִינוּ אוֹכֵל בְּתַלְשׁ

אע"פ שאַמַתּוּ הוּא שׂאָוּכֵל אָף בַּתְּלוּשׁ אֶלֶּא ד"פ שׂאִינוּ אוֹכֵל בַּתְּלוּשׁ דְּלֵא בְּתִיב
בַּחֲדָיָא בְּקָרָא שׂאָדָם אוֹכֵל בַּתְּלוּשׁ כְּדָפִי הֵבָא: **וְזִמָּה** מִי שׂאִינוּ נִגְאָל בְּאַלְהָ
וְצָא בִּשְׁשׁ כ"ו. וְאַם אֲמַנּוּ שׂוּדָא אֲחִוְיָהּ יוֹכִיבִי שְׁנִגְאֵלַת בְּאַלְהָ וְאִינְיָה נִגְאֵלַת
בִּשְׁשׁ אָף אֲנִי אֲבִיאי נִמְכָּר לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים דְּדו"נ לְקַחְוּ (דף כ:) עֲבִיד הוֹכְחָה מַעֲבִיב
הָאֲדוּרָן לְהָכִי אִינְיָ וְיִצְחָא הֵבָא שִׁשְׁשׁ תֹּאמֵר בְּנִמְכָּר לְעוֹבֵד בּוֹכְבִּים שׂוֹיִצָא מִבִּיתָהּ וּ
נִרְאָה לָהּ גֵּרָס לִיהָ פְּרִשְׁטִיָּה דְּקָרָא הֵבָא וְעוֹד בְּדַמְסְטָגָל אֵל מִתְּרַצָּא מִתְּרַצָּא
נִרְאָה לְהִרְמִי דְּהִכִּי פִירִשְׁוּ מִיָּד אֶלֶּא וּבִאֲחֵרָה בְּתִיב כִּינּוּ לָהּ אִינְיָ כֵּלֵּל אֶלֶּא
לְמַפְרָקִיָּה אֶבֶל אַחֲרִים לֹא מַצּוּ לְמַפְרָקִיָּה אֲפִילוּ לְשַׁעֲבֹד וּבְהִכִּי מִתְּרַצָּא שְׁפִי
כְּדָאִית לִיהָ וְלִמֵּר כְּדָאִית לִיהָ: **אַלְהָ** בְּסִבְרָא קִמְפִּילְגִי. פִּי בְּקִטְרִס אִי פִּשְׁטָא
בְּדִקְאָמֵר ו' יוֹסִי הִגְלִיל מִשּׁוּם דְּמִצִּית לְהִקְשׁוֹת ל'רַע מִיָּד אֶלֶּא בְּאַלְהָ בְּתִיב א
בְּתִיב בְּהֵאִי קָרָא ו' יוֹסִי סִבְרָא בְּאַלְהָ אֵלֹו קְרוֹבוּס ו'רַע סִבְרָא בְּאַלְהָ אֵלֹו אַחֲרִים
קָאָמֵר לְעוֹל רַע בְּאַלְהָ לְשַׁעֲבֹד אֲדֻרְבָּה ה'לֵל לְמִמֵּנָּה בְּאַלְהָ הֵינִינּוּ אַחֲרִים לְשַׁחֲ
קְרוֹבוּס לְשַׁעֲבֹד: **וְרַבִּי** הָאִי וְרָצָא בְּשִׁנְתָּהּ הַיּוֹבֵל מֵאִי עֲבִיד לִיהָ. אֵלֵּא בְּעֵי לְמֵאִי
בְּעֵי אֲמַאי נֶקֶט בִּשְׁנֵת הַיּוֹבֵל וְהָאִי

וְאָם לֹא יֵאָלֵף בְּחֵלָהּ בממקר לעובד פּוֹכֵבִים כתיב: **בְּחֵלָהּ** בקרובים דְּכתיב לעיל ממניה או דודו וגו': **וְזֶה מִי שֶׁאֵינוֹ בְּנָאֵל בְּחֵלָהּ** ממקר לישראל לא כתיב ביה גאולת קרובים דלא נפקא לן (שעי דף ע"ד) מוּחַפְדָּה אֵלָּא גאולת עצמה: **יִלָּף שְׂבִיר שְׂבִיר** גאולת קרובים לנמקד לישראל מנמקד לעובד פּוֹכֵבִים דבנמקד

לעבוד בוכבים נמי כתיב בשכיר שנה בשנה
וזהו עמו: דפליגי עליה דרבי. ואמר
דנמקל לעבוד בוכבים וצא לשש: ר' יוסי
תקילי בוי. דמפיק האי באלה לדרשה
אחרית: באלה לשחרור. וגאולה קרובים
אינו משתעבד להם: ויוצא בשנת חיובל.
מאותו אחר שיגאולה מן העובד בוכבים
אלמא גאול שאר כל אדם משתעבד לו:
ונגאל זו גאולת אחרים. ולמקד שכל
אדם בשארל גאולו מיד העובד בוכבים
ואין העובד בוכבים יכול לעבד עזי
ובעובד בוכבים שמת: דמינה הנותב מדר:
ר' יוסי סבר מקרא נדרש לפניו. גאולת
עצמו פשיטא לן דהיא לשחרור והיא
מלמדת על שאר גאולות לה' יוסי אינה
מלמדת אלא על גאולת קרובים שהיא
לפניה ומקרא הנדרש ללמד נדרש ללמד
על שלפניו הנותב למעלה הימנו: שדי
גאולת קרובים אנאולת עצמו. ללמד
הימנו לפי שמלמד על שלפניו הילכך
גאולת קרובים למדו מגאולת עצמו
הנותב אחריה: למתירי. הנותב למטה
הימנו הילכך גאולת עצמו מלמדת על
גאולת אחרים אלמא למד גאולת אחרים
מגאולת עצמו: ר' בוי. אכל השתא
דכתיב באלה לומר שיש חילוק בין אלה
לאחרים למד בדיאית ליה ולמד בדיאית
ליה: אי הכי. דבעלמא נדרש לפניו
ולאחריו והכא משום דכתיב באלה הוא
הדר קושיא דלכותיה דרע היכי משתמע
שעבוד דרעא בשנת חיובל אקרובים: אלא
בסבא פליגי. כלומר אי פשיטא לן דהאי
באלה אקרובים קאי על כרחך שעבוד
דיוצא בשנת חיובל אחרים משתמע אלא
בסבא פליגי אי האי באלה אקרובים קאי
או אחרים קאי דהא אחרים נמי בההא
קרא כתיבי: ר' יוסי הגלילי סבר
מסתבא. אחרים לשעבוד דהאי באלה
אקרובים קאי דשעבוד דיוצא בשנת חיובל
אחרים דאי אמרת בוי: ור' ע סבר
מסתבא. אקרובים שעבוד והאי באלה
אחרים קאי דשעבוד דיוצא בשנת חיובל
אחרים קאי דהא שנת חיובל ללמדת

לְלַמֹּדָהּ שְׂאֵע"פ שְׁהָעוֹבֵד בּוֹכָבִים תַּחַת יָדָהּ אִם לֹא יִגָּאֵל יִשְׁתַּעֲבֹד בּוֹ עַד הַיּוֹבֵל
וְאִי אֶתָּה רֹשָׁאִי לְבָא עָלָיו בַּעֲקִיפִי:

לאחרת

בשש אף אני אביא נמנר לעובד בוכבים דהני' לקמן (דף ע"ב) עבד הוכחה מעבד' לשדה ומשדה לעבד ור"ל דאיכא למפרך מה' לשדה שכן אינה יוצאה במיתת האדון להביא אינה יוצאה בשש תאמר בנמנר לעובד בוכבים שיוצא במיתת האדון על כן דין הוא שיוצא בשש: **ורבי'** יוסי הגלילי מידי אלא ובאחרו כתיב. נראה דלא גרס ליה דפשטיה דקרא הכי הוא ועוד בדמסקנא לא מתרצא ההיא קשאי בין לר' יוסי הגלילי בין לר"ע וברוב ספרים אינו ולספרים דגרסי ליה נראה להר"מ דהכי פירושו מידי אלא ובאחרו כתיב כיון דלא איירי כלל אלא מקרובים מגליה לר' יוסי הגלילי דבשאר כל אדם לשעבוד דילמא קרובים מצו למפקדיה אבל אחרים לא מצו למפקדיה מפילי לשעבוד ובהכי מתרצא שפיר אמסקנא דמימרי קרא נמי אגאולת רחוקים וא"כ פשטיה דקרא הכי הוא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה: **אמרי'** בסברא קמפילגי. פי' בקונטרס אי פשיטא לן דהאי באלה אקרובים קאי ע"כ שעבוד דהוצא בשנת היובל אחרים מישתמע בדקאמר ר' יוסי הגלילי משום דמצית להקשות לר"ע מידי אלא באלה כתיב אלא בסברא פילגי אי האי באלה אקרובים קאי או אחרים קאי דהא אחרים נמי כתיב בהאי קרא ר' יוסי סבר באלה אלו קרובים ור"ע סבר באלה אלו אחרים והקשה רבי' ברוך כיון דאית ליה לר"ע דהאי באלה אלו אחרים ולשהרור היכי קאמר לעיל לר"ע באלה לשעבוד אדרבה היל למימר באלה היינו אחרים לשהרור ויש לומר דלדברי ר' יוסי הגלילי קאמר כלומר מה שאתה קורא באלה דהיינו קרובים לשעבוד: **ורבי'** האי יוצא בשנת היובל אמאי עבדי ליה. אתר כי למאי איתא מיכבלי ליה שפירו יוצא מתחת יד עובד בוכבים עד היובל אלא הכי בעי אמאי נקט בשנת היובל והא כתיב בקרא אדורינה עד שנת היובל:

גאולה מסתבר יותר שהיא לשעבוד, ועליה נאמר סיום הפסוק ויצא בשנת היובל, וממילא תיבת 'באלה' אינה עולה עליה. רבי יוסי הגלילי סבר מִסְתַּבְּרָא – מסתבר לומר שבגאולות אחרים אמרה התורה שהיא לְשִׁעְבֹד, דאי אִמְרַת – שכן אם תאמר שהיא לְשִׁחְרוּר, הוּוּ מִיִּפְנֵי וְלֹא פִּרְקִי לִיה – ימנעו האחרים ולא יפדו אותו מהנכרי. לפיכך ביאור הפסוק הוא כך, וְאִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה, כלומר בקרובים שיפדו אותו אפילו שאינו עובד אותם, אלא אחרים באים לפדותו, אזי וְיִצָּא בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל כדי שיאותרו הללו לפדותו. וְרַבִּי עֲקִיבָא סבר מִסְתַּבְּרָא – מסתבר לומר שבגאולות קרובים אמרה התורה שהיא לְשִׁעְבֹד, דאי אִמְרַת – שכן אם תאמר שהיא לְשִׁחְרוּר, יבטח העבד בקרוביו שיפדותו ובכל יומא ויומא אִזְלָא וְמוֹזְבִּין נַפְשֵׁיהּ – בכל יום ויום ילך וימכור את עצמו כדי להרוויח ממון. לפיכך ביאור הפסוק הוא כך, וְאִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה, כלומר על ידי אחרים, אלא גאל על ידי קרוביו, אזי וְיִצָּא בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל, ועד אז יהיה משועבד לקרוביו שגאלוהו כדי שלא ימכור את עצמו שוב.

שיטה שלישית בענין גאולת קרובים וגאולת אחרים. אִמְרַת רַבִּי תַּיִימָא בְּרַ אֲבָא אִמְרַת רַבִּי יוֹחָנָן, בברייתא זו שנינו את דְּבַרִּי רַבִּי יוֹסִי הַגִּלְיָלִי וְרַבִּי עֲקִיבָא, הסוברים שבאחת מהגאולות העבד משועבד לזה שגאל אותו. אֲבָל תְּקַמִּים חולקים ואומרים, הַבֵּל לְשִׁחְרוּר – בכל אופן שגאל העבד הוא יוצא לחירות. מבררת הגמרא, מֵאַן תְּקַמִּים – היכן מצאנו שיטה זו, משיבה הגמרא, רַבִּי הֵיאֵ, דְּמַפְסִיק לִיה לְהֵיאֵ בְּאֵלֶּה לְדַרְשָׁה אַחֲרֵינָא – שדורש מתיבת 'באלה' דרשה אחרת, וכפי שהביאה הגמרא בתחילת העמוד, שהנמכר לנכרי אינו יוצא בששו, וכן סובר שמקרא נִדְרָשׁ בֵּין לִפְנֵי וּבֵין לְאַחֲרֵי, לפיכך גאולת עצמו מלמדת הן על גאולת קרובים שנאמרה לפניו והן על גאולת אחרים שנאמרה אחריה, שבכל אופן יוצא העבד לחירות.

שואלת הגמרא, וְרַבִּי הַסּוֹבֵר שֶׁבְּכָל אֹפֶן יוֹצֵא הָעֶבֶד לַחֲרוּת, הֵיאֵ – הפסוק וְיִצָּא בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל, ממנו דרשו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא שבאחת מן הגאולות אין העבד יוצא לחירות לגמרי, מֵאַי עֲבִיד לִיה – מה הוא דורש ממנו. משיבה הגמרא, מִיִּפְנֵי לִיה לְבִדְתַּנְיָא – פסוק זה נצרך לדעתו כדי ללמד את הנדרש בברייתא להלן, שהנמכר לנכרי אינו רשאי להערים עליו בתחבולות ולצאת לחפשי קודם זמנו. וכן שנינו בברייתא, וְיִצָּא בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל, פסוק זה נאמר

בפסוק, מאחר וְרַבִּי יוֹסִי הַגִּלְיָלִי יתמה על רבי עקיבא, מִיָּד – וכי אֵלֶּה בְּאֵלֶּה בְּתִיב. הגמרא מנסה לבאר את המחלוקת באופן נוסף. אֵלֶּה בְּתִיב קְרָא קְמִיפְלִי – בפירוש הפסוק דלהלן נחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא. האופנים בהם נגאל עבד מאדונו הנכרי הם שלשה, שנאמר (ויקרא כה מט) אִזְלָא דְּרֹד אוּ כֵן דְּרֹד יִגָּאֵלְנָו וְהָ גְאולָת קְרֹבִים – שנגאל על ידי קרוביו, אִזְלָא הִשְׁתַּחֲוִי דְּרֹד וְהָ גְאולָת עֲצָמוֹ – שיכול להיגאל בעצמו, וְנִגְאָלִי זו גְאולָת אַחֲרִים – שכל אדם שאינו קרובו יכול לגאלו. בגאולת עצמו הדבר ברור שהעבד יוצא בה לחירות, אלא שנחלקו על הגאולות שנאמרו בסמוך לגאולה זו. רַבִּי יוֹסִי הַגִּלְיָלִי סבר מִקְרָא נִדְרָשׁ לִפְנֵי – כל פסוק הבא ללמד מלמד על מה שנאמר למעלה ממנו. לפיכך שְׂדִי – הטל, כלומר השוה דין גְאולָת קְרֹבִים שנאמר תחילה אֲנִי גְאולָת עֲצָמוֹ – שנאמר לאחריו ונמצא שגאולת עצמו מלמד על האמור לפניו, מֵה וְכֵשׁ שְׁאִי גְאולָת עֲצָמוֹ לְשִׁחְרוּר אִם גְאולָת קְרֹבִים לְשִׁחְרוּר. וְרַבִּי עֲקִיבָא סבר מִקְרָא נִדְרָשׁ לְאַחֲרֵי, לפיכך שְׂדִי – השוה דין גְאולָת אַחֲרִים שנאמר בסוף אֲנִי גְאולָת עֲצָמוֹ שנאמר לפניו, ונמצא שגאולת עצמו מלמד על האמור לאחריו, מֵה גְאולָת עֲצָמוֹ לְשִׁחְרוּר אִם גְאולָת אַחֲרִים לְשִׁחְרוּר. מקשה הגמרא, אִי הָכִי – אם אכן מחלוקתם היא בענין אם מקרא נדרש לפניו או לאחריו, בְּאֵלֶּה לְמָה לִי – מדוע דרשו כן מתיבת 'באלה' כפי ששמעו בברייתא לעיל. מתרצת הגמרא, אִי לֹא בְּאֵלֶּה – אם לא נאמר 'באלה' ללמד שיש לחלק בין גאולת קרובים לגאולת אחרים, הֵוָה אֲמִינָא שהמקרא הזה נִדְרָשׁ בֵּין לִפְנֵי וּבֵין לְאַחֲרֵי, כבכל המקראות שבתורה, וְהַבֵּל לְשִׁחְרוּר – ובכל אופן שגאל העבד יצא לחירות כפי שיוצא בגאולת עצמו. אולם הגמרא דוחה גם פירוש זה במחלוקת, שכן אִי הָכִי – אם כך, שמסברא מקרא נדרש לפניו ולאחריו, ורק משום שנאמר 'באלה' אנו אומרים שפסוק זה אינו נדרש אלא או לפניו או לאחריו, הִדְרָ קוֹשְׁיָא לְדוֹבְתִי – שבה הקושיא למקומה. כלומר, שוב קשה על רבי עקיבא מידי אלא באלה כתיב, שדאי שממעו הפסוק נראה יותר כדברי רבי יוסי ואם לא נגאל באלה, בקרובים, אלא על ידי אחרים, אזי וְיִצָּא בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל, ועד אז ישתעבד לגואל הזה, ומדוע נדחק רבי עקיבא לפרש באופן אחר.

הגמרא מציעה ביאור אחר במחלוקת רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא. אֵלֶּה בְּכִסְרָא קְמִיפְלִי – נחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא. באיה

לגבי עבד עברי הנמכר לנכרי ולא גאלוהו קרוביו ובאמור בפסוק הקודם נאמר (ויקרא כה נד) אִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה יוֹצֵא בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל, רַבִּי אֱלִימִלֵּךְ יתור התיבה מלמדת שרק בְּאֵלֶּה, כלומר בגאולת קרוביו, הוּא נִגְאָל, וְאִין נִגְאָל בְּשֵׁשׁ כָּבֵל עבד עברי שנמכר לישראל. והתורה צריכה ללמדנו כך, משום שְׂכִיבֹל הייתי לומר וְהֵלֵא דִין הוּא – יש לי ללמוד דבר זה בקל חומר, וְמָה מִי שְׂאִינוֹ נִגְאָל בְּאֵלֶּה, דהיינו הנמכר לישראל, שלא נאמרה בו גאולה בקרובים, אף על פי כן הוּא נִגְאָל בְּשֵׁשׁ שנאמר (דברים טו יב) וְעֶבֶדְךָ שֶׁשׁ שָׁנִים, וְהָ – הנמכר לנכרי שְׁנִגְאָל בְּאֵלֶּה, וכי אִינוֹ דִין שְׁנִגְאָל אף בְּשֵׁשׁ. תִּלְמוּד לומר – לכן נאמר בְּאֵלֶּה, לומר שְׁאֵלֶּה הוּא נִגְאָל וְאִין נִגְאָל בְּשֵׁשׁ, הגמרא מסיימת את ההוכחה מדברי רבי, וְאִי סִלְקָא דְּעָתֵךְ שְׂרִיבִי לִיף שְׂכִיר, שְׂכִיר, אֲמַאי קָאָמֵר על הנמכר לישראל וְמָה מִי שְׂאִינוֹ נִגְאָל בְּאֵלֶּה דהיינו שאינו נגאל בקרובים, וְלִיף – שילמד נמכר לישראל שנגאל בקרובים מנמכר לנכרי בגזירה שוה 'שְׂכִיר' 'שְׂכִיר'. שבנמכר לישראל נאמר (דברים טו יז) כִּי מִשְׁנֵה שְׂכִיר שְׂכִיר עֶבֶדְךָ וגו', ובנמכר לנכרי נאמר (ויקרא כה ג) 'כִּימִי שְׂכִיר תִּהְיֶה עִמּוֹ, אלא בודאי, רבי אינו דורש גזירה שוה זו. דוחה הגמרא, אִמְרַת רַבִּי נְחֶמְיָן בְּרַ יִצְחָק לְעוֹלָם אִם רַבִּי יִלִּיף 'שְׂכִיר' 'שְׂכִיר' בשאר מקומות, וְשִׂמְנֵי תָקָא – שונה הדבר לענין גאולת קרובים, דְּאִמְרַת קְרָא בְּנִמְכָּר לְנִכְרִי (ויקרא כה מט) יִגָּאֵלְנָו מִשְׁמַע רַק לִזֶּה – לנמכר לנכרי, וְלֹא לְאַחֵר – לנמכר לישראל.

הגמרא מביאה שיטות תנאים החולקים על דעת רבי. וְכַאֲנִי תַנָּא דְּפִלְגִי עֲלֵיהּ דְּרַבִּי, רַבִּי יוֹסִי הַגִּלְיָלִי וְרַבִּי עֲקִיבָא הֵם, שדרשו את תיבת 'באלה' לענין אחר. דְּתַנָּא, וְאִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה יוֹצֵא בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל, רַבִּי יוֹסִי הַגִּלְיָלִי אֱמַר אִם נגאל העבד בְּאֵלֶּה, דהיינו על ידי קרוביו, לְשִׁחְרוּר – הוא יוצא לחירות, אבל אם הוא נגאל מהנכרי בְּשִׂאָר כָּל אֲדָם, לְשִׁעְבֹד – הוא משועבד לזה שגאל אותו עד היובל. רַבִּי עֲקִיבָא אֱמַר להיפך, בְּאֵלֶּה – בקרובים לְשִׁעְבֹד, ואילו בְּשִׂאָר כָּל אֲדָם הוא נגאל לְשִׁחְרוּר. מֵאַי מַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹסִי הַגִּלְיָלִי, אִמְרַת קְרָא – משמעות הפסוק היא כך, אִם לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה, האמורים מקודם, דהיינו קרוביו, אֵלֶּה יגאל בְּאַחֵר, אזי וְיִצָּא בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל, ועד אז הוא משועבד אליו. וְרַבִּי עֲקִיבָא אֱמַר, פירוש הפסוק הוא כך, אִם לֹא יִגָּאֵל, אֵלֶּה בְּאֵלֶּה, האמורים מקודם וקרובים, ולא בשאר אדם, אזי וְיִצָּא בְּשַׁנַּת הַיּוֹבֵל, ויהיה משועבד להם עד אז, אבל אם נגאל בשאר אדם הוא יוצא לחירות. הגמרא דוחה פירוש זה

המשך ביאור למסכת קידושין ליום שישי עמ' א

בגרעון כסף שידוע בכמה נקנתה, קְתֵנִי, אבל דְּבַר שְׂאִין לוֹ קְצָבָה – יציאה שזמנה וכמותה אינם ידועים, כמיתת האב שלא ידוע מתי יהיה, לֹא קְתֵנִי. הגמרא תמהה, וכי דבר שאין לו קצבה

סימנים יש להם קצבה, ואם כי אמנם אִין לְהֵם קְצָבָה לְמַעֲלָה – לא ידוע מתי הם יצמחו לאחר י"ג שנים ומעלה, שמאז הם נחשבים כסימני נערות, אֲבָל שֶׁ לְהֵם קְצָבָה

אין התנא שונה, וְהָא יציאה בְּסִימְנִין דְּאִין לְהֵם קְצָבָה – שהוא דבר שאינו ידוע מתי יהיה, כי יש שמקדימה להביאם ויש שמאחרת. וְאִם על פי כן קְתֵנִי, מתרצת הגמרא, אִמְרַת רַבִּי סְפָרָא, אף

בעובד בוכבים שישנו תחת ירך – הכפוף למרותך, ומזהירה התורה שלא תערים עליו לצאת לפני שנת היובל. או אינו – שמא תאמר שאין הפסוק מדבר אלא בעובד בוכבים שאינו תחת ירך, אבל בישנו תחת ירך יכול אתה להערים עליו ולצאת לפני שנת היובל, אמרת – הרי אתה אומר ותמה על כך, וכן מה אפשר לעשות לו – כיצד אפשר להכריחו להוציא את העבד בשנת היובל, ומדוע כתבה התורה את דינה. הא – אלא בודאי אין תחתוב מדבר אלא בעובד בוכבים שישנו תחת ירך.

שנינו במשנה שהעבד עברי נקנה בכסף ובשטר. מבררת הגמרא, מנלן שכן הוא. משיבה הגמרא, אמר עולא אמר קרא לגבי אמה העבריה (שמות כא ו) 'אם אחרת יקה לו וגו' – אם יש האדון אשה מלבד האמה הזו אין לו לגרע מהאמה את חיוביו כלפיה, הקישא תתוב את אמה העבריה לאחרת – לאשה המתקדשת לבעלה. מה ו-כשם שואחרת מקניא ו-מתקדשתו בשטר, אף אמה העבריה מקניא בשטר. מקשה הגמרא הניחא – הלימוד הזה מההיקש לאחרת נוחא לומר רק למאן דאמר שהשטר שבו נקנית אמה העבריה האדון בותבו ודהיינו הקונה, ונמצא ששטר זה דומה לשטר קידושין שאף שם הבעל ושהוא הקונה באשמו כותבו, וניתן ללמוד זה מזה. אלא למאן דאמר שטר אמה העבריה האב בותבו – אבי האמה ודהיינו המוכר כותבו, ואינו דומה לשטר קידושין, ואם כן אי אפשר ללמוד זה מזה מאי אכא למימר – מהיכן נלמד לדעתו קנין שטר באמה. דאיתמר – שכן שנינו מחלוקת בענין זה, שטר אמה העבריה, מי בותבו. רב הונא אמר אדון בותבו, וכותבו בו 'בתר קנייה לי' ונותנו לאביה. רב חסדא אמר אב בותבו, וכותבו בו 'בתי מכורה לך' ונותנו לאדון. אם כן, הניחא לרב הונא, אלא לרב חסדא מאי אכא למימר. משיבה הגמרא, אמר רב אחא בר יעקב, אמר קרא בענין יציאת אמה העבריה (שמות כא ז) 'לא תצא בציאת העבדים' – אין אמה העבריה יוצאת בדרך שיוצאים עבדים כנעניים, משמע שרק לענין יציאה היא אינה שווה להם אצל נקנית היא פקנני עבדים – לענין קנייתה היא שווה להם, ומאי ניהו – באיזה קנין מעניני עבד כנעני נאמר שאף אמה העבריה נקנית בו, קנין שטר. שואלת הגמרא, ואימא – ואומר שהדיוק מהפסוק הוא כך, אצל נקנית היא פקנני עבדים כנעניים ומאי ניהו – ובאיזה קנין, חזקה, אבל לא בקנין שטר. משיבה הגמרא, אי אפשר לומר שאמה נקנית בחזקה, כיון שאמר קרא בפסוק המלמד שעבד כנעני נקנה בחזקה (ויקרא כה מז) 'והתנהלתם אתם לבניכם אחרים לרשת אחתה, ומשמע דחזקא אחרים, כלומר עבדים כנעניים, נקנים בחזקה, ולא אחר – ואין עבד אחר נקנה בחזקה. לפיכך על כרחו לומר שהקנין הנלמד מהפסוק 'לא תצא בציאת העבדים' הוא קנין שטר. מקשה הגמרא, מנן שהפסוק בא למעט קנין חזקה, ואימא – ואומר שהדיוק מהפסוק הוא כך, אחרים, כלומר עבדים כנעניים, נקנים בשטר, ולא אחר – ואין עבד אחר

נקנה בשטר. משיבה הגמרא, לא יתכן למעט קנין שטר מהפסוק הזה, מאחר והקתיב – כבר נאמר 'לא תצא בציאת העבדים', ומשמע למדנו קנין שטר, כאמור לעיל.

מבררת הגמרא, ומה ראית לומר שהפסוק 'לא תצא בציאת העבדים' מרבה קנין שטר, ואילו הפסוק 'והתנהלתם אתם' ממעט קנין חזקה, אולי דהיפך הוא. משיבה הגמרא, מסתברא – מסתבר יותר לומר שקנין שטר הוה ליה לרבנן – התכוונה התורה לרבות, שהרי כוחו גדול משל קנין חזקה שכן מוציאה בבת ישראל – שאשה מתגרשת בו ובגט. דוחה הגמרא, אדרבה מסתבר יותר לומר שחזקה הוה ליה לרבנן, שהרי כוחו גדול מקנין שטר שכן קונה בנכסי הני שמת ללא יורשים, שנכסיו הפקר וכל המחזיק בהם קנה אותם. משיבה הגמרא, אף על פי כן כוחו של קנין שטר גדול מקנין חזקה, שכן באישות מיתה לא אשכחן – בקניני אישות לא מצאנו שקנין חזקה מועיל, ואילו קנין שטר כוחו מועיל בקניני אישות. תירוצ נוסף מדוע עדיף לרבות קנין שטר מהפסוק 'לא תצא בציאת העבדים' ולא קנין חזקה. אי בעית אימא, אמנם מגוף הפסוק אין הוכחה אם יש לרבות קנין שטר או קנין חזקה, אלא שלחבי אהני לענין זה מועיל הפסוק 'אם אחרת' המקיש אמה לקידושי אשה, ללמד שהלימוד מעבד כנעני לאמה הוא לענין שנקנית בשטר, ולא לענין שנקנית בחזקה.

מקשה הגמרא, ורב הונא שלומד קנין שטר באמה העבריה מהפסוק 'אם אחרת יקה לו', הניחא – הפסוק 'לא תצא בציאת העבדים' מאי דריש ביה – לאיזה ענין נאמר. משיבה הגמרא, ההוא מיעי ליה – נצרך לדעתו כדי ללמד את האמור בו בפירוש, שאינה יוצאה בראשי אברים בעבד כנעני, שאם חיסר האדון אחד מראשי איבריה היא אינה יוצאת לחירות, אלא משלם לה את שווים וממשיכה לעבדו. ורב חסדא הלומד מכאן אף קנין שטר באמה, אמר, אם כן – שהפסוק לא נאמר אלא כדי ללמד שאינה יוצאת בראשי איברים, לכתוב קרא 'לא תצא בעבדים', מאי בציאת העבדים, שמע מינה – מיתור תיבת 'בצאת' אתה למד תרתי – שני ענינים, שאינה יוצאת בראשי איברים, שנקנית בשטר.

הגמרא ממשיכה לבאר את המשנה. שנינו 'וקונה עבד עברי את עצמו בשנים', המקור לכך הוא מדקתיב בעבד עברי (שמות כא ב) 'שש שנים יעבד ובשביעית יצא לחפשי וגו'. עוד שנינו במשנה, שהעבד יוצא ביוזבו. מבארת הגמרא שמקור לזין זה הוא מדקתיב בעבד עברי (ויקרא כה לט-מ) 'עד שנת היבל יעבד עמך'. עוד שנינו במשנה, שהעבד יוצא אף בגרעון בכה – האדון מפחית את שכר השנים שעבד אצלו מהסכום ששילם עבורו, והעבד נותן לו את היתר ויוצא. אמר חזקה, המקור לכך הוא מדאמר קרא באמה העבריה (שמות כא ח) 'והפדה' שהאדון עוזר לה לפדות את עצמה, פסוק זה מלמד שמגרע – שמחסיר האדון מפדיונה – מהסכום ששילם עבורה, את השנים שכבר עבדה אצלו, ונטול את היתר ויוצאה לחירות.

תנא – שנינו בברייתא, וקונה עבד עברי את

עצמו בכה בשנה ובשנה בכה בשנה ובשנה. מבררת הגמרא, בשלמא בכה בשנה בכה בשנה בעבד עברי הבא לפדות את עצמו (ויקרא כה נא) 'ושב גאלתו בכה בשנה מקנתו', וכן בשנה בכה בשנה יוצא העבד, שכן 'ושב גאלתו' אמר רחמנא, ותיבת 'ושב' מיותרת ובאה לרבות ששנה בכה בשנה לענין זה. אלא הני שטר המוכר בברייתא, הני דמי – לאיזה שטר הכוונה. אימא – אם נאמר דקתיב ליה שטר ארמיא – שכתב העבד לאדון שטר חוב על שווי, הנינו – הרי זה בכלל קנין בכה האמור בברייתא. אלא הכוונה לשטר שיתרוו, שהאדון כותב לעבד. אלא שעדיין קשה, שטר למה לי – מדוע צריך האדון לכתוב שטר, למא ליה פאפי תרי זיל – שיאמר לו בפני שני עדים 'לך, אי נמי' – או שיאמר לו פאפי בי דינא – בפני בית דין זיל, וכמשמעות הכתוב בשטר, שהרי אין לו עליו אלא חוב בעלמא ויכול למחול אותו. אמר רבא, זאת אומרת – מכך שאינו יוצא אלא בשטר שחרור, אנו למדים שעבד עברי נופו קני ללמד למשך התקופה שקנה אותו, ולפיכך קני שפחל על גרעונו – על יתרת חובו של העבד, אין גרעונו מחול, כי דבר השייך לאדם אינו יוצא מרשותו בדיבור לחדר עד שיעשה בו קנין.

שנינו במשנה, 'יתרה עליו אמה העבריה על עבד עברי, שיוצאת גם בסמינים. אמר ריש לקיש, אמה העבריה קונה את עצמה אף במיתת האב – אביה, לצאת מרשות האדון, וזין זה יש לנו ללמדו מכל וחוץ מציאה בסמינים. ומה סימנן – סימני נערת שאין מוציאין את הבת מרשות האב עד שתיעשה בוגרת, אם על פי כן מוציאין אותה מרשות האדון וכפי ששנינו במשנה. אם כן, מיתה – מיתת האב שמוציאה מרשות אב – שבמיתתו יוצאת הבת מרשותו, אינו דין שמוציאה את האמה מרשות אדון. הגמרא מקשה על דברי ריש לקיש, מיתבי רב הושעיא, שנינו במשנה 'יתרה עליו אמה העבריה שקונה את עצמה בסימנן, ואם איתא – אם אכן אמה העבריה קונה את עצמה במיתת אביה, ניתני נמי – שישנה התנא שהיא יוצאת אף במיתת האב. מתרצת הגמרא, תנא ושייר – התנא שנה מקצת האופנים בהן יוצאת אמה העבריה, ושייר מקצתן. מבררת הגמרא, מאי שייר דהני שייר – מהו האופן הנוסף ששייר התנא, כדי שנוכל לומר ששייר אף את יציאתה במיתת האב. שייר מיתת האדון, שאמה יוצאת בו ולא נשנה במשנה. דוחה הגמרא, אי משום שהתנא שייר את יציאת האמה במיתת האדון, לאו שייך הוא – אין זה שייר שמשום כך נאמר ששייר התנא אף את יציאתה במיתת האדון. דכיין דאכא נמי פאפי – מאחר ויציאה במיתת האדון נשנה אף בעבד, שהרי אף הנרצע יוצא בה, לפיכך לא קתני – לא שנאה התנא במשנה. מאחר ולא שייר התנא כלום, מקשה הגמרא ואלא ניתני – אם כן שישנה התנא שאמה יוצאת במיתת האב. מתרצת הגמרא, התנא שבמשנה, דבר שיש לו קצבה – יציאה שזמנה וכמותה ידועים, וכגון בשש וביובל שידוע מתי יחולו, וכן המשך בעמוד צט

לְאַחֲרָהּ. לְקִחַת קִדּוּשֵׁי: הִנָּחֵם בּוֹ, פְּלוּגָתֵיהֶוּ לְקִמּוֹ: אֲדוֹן בּוֹתֵבֵם. בְּתָךְ קִנְיָה לִי וְנִתְּנָה לְאֵב כְּדָרְךְ שֶׁאֵר קִדּוּשִׁין שֶׁהִבְעַל בּוֹתֵב בְּתָךְ הִיא מְקוּדָּשֶׁת לִי: אֵלֶּם לְמִי? אֵב בּוֹתֵבֵם. לֹא יִלְחֵם מִשְׁאֵר קִדּוּשִׁין וּמִגְּזֵלָה דְּקִנְיָ לִיהָ שְׁטָרָא: לֹא תֵּנֶם בְּצֵאת הָעִבְרִיִּים. בְּשׁוֹ וְעֵין בְּרָאשֵׁי אִיבְרִים כְּעֵבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁאֵם סִימָא אֶת

עֲיִיף וְכֵן עֵינֵי שֶׁל עֶבֶד עֲבָרִי אֵינִי יוֹצֵא כֵּן
אֶלָּא נֹתֵן לוֹ דָּמִי עֵינִי וְהָ מַשְׁלִים שֶׁ
יִרְצֵא: **אָבֵל נִקְנֵת הָיָא בְּקִנְיָן עֲבָדִים.**
בְּנֻעֵי וְהֵם נִקְנִין בְּשֵׁטֶר בְּדִלְקָמָן (דף כ"ב)
יִתְאֲשֵׁךְ לַמְּקֻרְעָתָהּ וְהִנָּקֵן בְּשֵׁטֶר בְּכֹסֶף
וּבְחֻזָּה: **יִמְאִי נִיחֵו חֻזָּה.** וְלִקְנָם בְּכֹסֶף
מִפְּרֵשׁ בְּיָצֵד בְּחֻזָּה שִׁיכְפּוּהָ לַעֲשׂוֹת
מְלָאכָה אַחֶת: **וְהִתְנַחֲלֹתֶם אוֹתָם.** עֶבֶד
כְּנֻעִי כְּתִיב אוֹתָם כְּאוֹהֶה הִנָּקֵן בְּחֻזָּה
לֹא אַחֶר: **נִבְנְכִי הִנֵּר.** שְׁמַת וְאֵין לוֹ יוֹרֵשׁ
נִקְסִי הַפֶּקֶר: **לְהָכִי אֲחֵרֵי אִם אֲחֵרֹת**
הַקִּישָׁה הַכְּתוּב לַחֲתוּמָה לְלוֹלֹת עַל הַלִּמְדָה
שֶׁל כְּצֶאת הָעֶבְדִּים שָׂבָא לְלַמְדוֹ עַל קֶנֶן
הַשֹּׁטֶר וְלֹא עַל הַחֻזָּה אֲבָל עֵיקָר שֹׁטֶר לֹא
מְקִידוּשֵׁין לְיוֹף דְּתִימָא אֲדוֹן כּוֹתֵב אֶלָּא
מִשֹּׁטֶר קְרָעוֹת לְיוֹף בְּשֵׁטֶר עֶבֶד כְּנֻעִי וְאֵב
כּוֹתֵב בּוֹ יְהִי בְּשֵׁטֶר שֹׁטֶר מוֹכֵר כּוֹתֵב
בְּדִלְקָמָן (שְׁמִינִי דף כ"ג) מִן אֲדוֹת אֵת סֵפֶר
הַמִּקְנָה: **שְׁמִינִי יוֹצֵא מִכָּאִשׁ אִירֵכָה**
וְלִגּוּפִיהָ אִירֵכָה וְלֹא לְמִיכָד מִיִּיחָה אֲבָל
נִקְנֵת בְּקִנְיָן עֲבָדִים דְּכָל קָרָא דְּמִיבְעִי
לִגּוּפִיהָ לֹא אֲתִי לְדוּקָא: **מִאִי כְּצֶאתָ.**
דְּלְדוּקָא נִמִּי אֲתִי לִמּוֹר לֵךְ מִדִּין וְיִצִּיָּה
לְבָדָה מִעֲטָתָהּ אֵל מִדִּין חֲקֵנָן: **לִמָּה לִי**
שֹׁטֶר. הָאֵשׁ אֵין גּוֹפֵר עֲלֵיהָ חֹב מִמּוֹן
עֲבֻדוֹת שֶׁ שָׁנִים שִׁשִּׁי עֲלֵיהָ נִימָא לִיחָה
כֹּאפִי תִרִי וִיל. לִית לִי עֲלָף מִיִּדִי וְתִפְטֵר
גּוֹפֵר קִנּוֹ. עַד שִׁיגְעוּ יָמֵי חִיפּוּשׁוֹ וְלִפְקֵר
הִרְבַּ שְׁמַחַל עַל גְּרָעוֹתָו אֵינִי חֲתוּל וְצִירִךְ
שִׁחְרוֹר וְאֵם לֹא חוֹזֵר וּמִשְׁתַּעֲבֵד בּוֹ אִם
יִרְצֶה אֲבָל שִׁיחַ בּוֹ מִחֻלָּה מִמּוֹן אֶלָּא לִשְׁחַל
שִׁחְרוֹר וְכִי יִקְנֶה לִי עֶבֶד מִשִּׁחְרוֹר וְכֵן לֹא
נָפִיק דְּלֹא גָרַע מִכְּנֻעֵי וְנָפִיק בְּשֵׁטֶר דְּרַחֲבִי
אוֹ חוֹפְשָׁה לֹא נִתֵּן לִי וְגַמְרֵי לָהּ מִאֲשֶׁר:
בְּמִיתָת הָאֵב. אֲבִיָּה: **מִיתָת שְׁמוּצִיָּה**
מְרִשׁוֹת אֵב. שְׂאִין מַעֲשֶׂה דְּתִיָּה לְיוֹרֵשִׁי
בְּקִינָמָא לֵן בְּכַתְּבוֹתָו (דף כ"ג) אֲמַר שֶׁרֵךְ
דְּמִיכָא בְּרַת הַחֲתוּמָה מִן הָאֲחֻזִּין מַעֲשֶׂה דְּתִיָּה
לַעֲבָדָה אֲמַר לִי בְּכֻזָּא מִשִּׁי דְּרַב דְּרַחֲבִי
וְהַחֲתוּמָה אוֹתָם לְבִנְיָנִים אֲחֵרִים אוֹתָם
לְבִנְיָנִים וְלֹא בְּנֻחֲתִים לְבִנְיָנִים מִגִּיד שְׂאִין
אֲדָם מוֹרִישׁ וְכּוֹת שִׁשִּׁי לֹא בְּכַתּוּ לְבֵנו: **שִׁייר**
מִיתָת אֲדוֹן. דְּקִיָּל לְקַנָּה (דף כ"ג) דְּאִירָה
עוֹבֵדֶת חַן הַבֵּן: **דְּרִיתָא נִמִּי מִכָּאִשׁ.**
דְּרָעָע נִמִּי יוֹצֵא בְּמִיתָת אֲדוֹן דְּכִינּוּ עוֹבֵד
אֵת הַבֵּן כְּדִרְתָּן מִמִּתְנִיעִית לַעֲלִיל (דף כ"ד) **וְאֵלָּא**
נִיתְנִי. מִיתָת הָאֵב הָאוּלִי וְלֹא שִׁייר מִיִּדִי:
שִׁישׁ לוֹ קִנְיָנָה. וְכִסְף מִקְנָתוֹ וְשִׁשׁ שָׁנִים
וְיֻבֵּל בְּלוּלָה דְּרָעִי לֵאמֹת וְכּוֹמֵה: **וְהָאֵ**
סִמְנֵן כּוֹ. שִׁישׁ שְׁמַמְחֵרֶת לְהִבְיָא וְשִׁשׁ
שְׁמַאֲחֵרֶת: **לְמַעַלָּה.** אִימַת דְּמִיתָא לְאַחֵר
י"ג שָׁנִים הוּוּ סִמְנֵי מְנֻרָת:

וזהו

והא

ארבעה קהני. נראה דדייק מהא דקתני ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהן דמשמע דנחית לפרושי בולדו וליקא למימר דדייק מדקתני ארבעה מעניקים להו דהא אמר בפ"ב דסוטה (דף טז) תנא ושיירי אע"ג דתנא מניקא גבי הא דאמרינן בג' מקומות הלכה עוקרת את המקרא: מה לסימנין

שכן נשתנה הגוף. ואם תאמר מקל הני איבא למידק ק"ו ומה סימנין שאע"פ שנשתנה הגוף אינו מוציאה מרשות אב ואפ"ה מוציאה מרשות אדון מיתה שאע"פ שלא נשתנה הגוף מוציאה מרשות אב אינו דין שמוציאה מרשות אדון וי"ל דדאי גבי אדון שייך לומר שינוי הגוף גורם הוצאה משום דאיך זה הגוף שקנה אבל גבי אב לא שייך טעם דשינוי הגוף דלעולם הוא אביה אחר השינוי כמו קודם השינוי וא"ת נעשה ק"ו משנים ויובל שאין מוציאין מרשות אב ומוציאין מרשות אדון מיתה אב שמוציאה מרשות אב אינו דין וכו' וכת' מה לשנים ויובל שכן מוציאין בע"ע תאמר במיתה אב וכו' וסימנין יוכיחו וי"ל דאיבא למפרך מה לסימנין שכן נשתנה הגוף וא"ת תיני מבנייהו דמאי אמרת מה לסימנין שכן נשתנה הגוף שנים ויובל יוכיחו מה לשנים ויובל שכן מוציאין בע"ע סימנין יוכיחו וקור הדיון לא ראי זה כו' הדא השנה שבתן שמוציאין בעלמא שנים ויובל בע"ע וסימנין נמי מוציאין בעלמא שהרי מוציאין האיש מידי קטנות ומוציאין כאן אף אני אומר כו' וי"ל דאיבא למיפרך מה להצד השנה שבתן שמוציאין מעבדות תאמר במיתה האב שלא מצינו שמוציאה מעבדות ואע"ג דהיא גופא בעי למילף מי"מ כל כמה דלא ילפינן פירקא היא וא"ת נעשה ק"ו ממיתה אדון שאינה מוציאה מרשות אב שאם מת אדון בעודה קטנה חוזרת לרשות אב עד בגרות ומוציאה מרשות אדון מיתה אב שמוציאה מרשות אב אינו דין וכו' וי"ל מה למיתה אדון שכן מוציאה בגרע תאמר במיתה אב וכו'.

והתנחלתם

אותם לבניכם אחריכם

מכאן שאין אדם מוריש

כו'. הר"ר יהודה מקורב"ל הקשה למה לי

והתנחלתם שאין מוריש זכות בתו לבנו

פשיטא דהייבא נפקא לן (בסוטה דף טז)

דמעשה הבת לאב מלאמה ואמה גופא

אינו יכול להוריש לבנו כדדייק לקמן וה

הא דאמה אינה עוברת לא את הבן ולא

את הבת וי"ל ה"מ גדולה הוא דנפקא לן

מלאמה אבל קטנה לא נפקא מלאמה

אלא מסבא דהשתא ובני מבין לה וכו'

ולכחי איצטרך ודחנתלם:

אמה

למטה דתניא בן תשע שנים שהביא שתי שערות שומא מכן ט' שנים ויום אחד עד בן י"ב שנה ויום אחד ועודן בו שומא ר' יוסי בר' יהודה אומר סימן בן י"ג שנה ויום אחד דברי הכל סימן מתיב רב ששת ר' שמעון אומר ד' מעניקים להם ג' בא"ש וג' בא"ש ואי אתה יכול לומר ד' באחד לפי שאין סימנים בא"ש ואין רציעה בא"ש ואם איתא ניתני נמי מיתת אב וכת' ה"נ תני ושיירי והא ארבעה קתני וכי תימא תנא דבר שיש לו קצבה קתני ודבר שאין לו קצבה לא קתני והא סימנין דאין להם קצבה וקתני וכי תימא ה"נ כדרכ ספרא והאיבא מיתה אדון דאין להם קצבה וקתני מיתה אדון נמי לא קתני ואלא ארבעה מאי ניהו שנים ויובל של רציעה ואמה העבריה בסימנים ה"נ מסתברא דקתני סיפא אי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהם לפי שאין סימנים בא"ש ואין רציעה בא"ש ואם איתא בא"ש מיהא משפחת לה ארבעה שמע מינה מתיב רב עמרם ואילו מעניקים להם היוצא בשנים ויובל ובמיתה האדון ואמה העבריה בסימנים ואם איתא ניתני נמי מיתה אב וכי תימא תנא ושיירי והא אלו קתני וכי תימא דבר שיש לו קצבה קתני דבר שאין לו קצבה לא קתני והא סימנין דאין להם קצבה וקתני וכי תימא ה"נ כדרכ ספרא האיבא מיתה אדון תיובתא דריש לקיש תיובתא והא ריש לקיש ק"ו אמר קל וחומר פריבא היא משום דאיבא למיפרך מה לסימנין שנשתנה הגוף תאמר במיתה אב שכן לא נשתנה הגוף תני תנא ענק עכד עכרי לעצמו וענק אמה העבריה לעצמה ותניא אידיך ענק אמה העבריה ומציאתה לאביה ואין לרבה אלא שבר בפלה בלכד מאי לאו הא דנפקא בסימנים והא דנפקא לה במיתה אב לא אידי ואידי דנפקא לה בסימנין ולא קשיא הא דאיתיה לאב הא דליתיה לאב בשלמא ענק אמה העבריה לעצמה למעוטי אחין דתניא והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם אותם לבניכם ולא בנותיכם לבניכם מכאן שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו אלא ענק ע"ע לעצמו פשיטא אלא למאן אמר רב יוסף וי"ד קרת קא חזינא הכא אבי אמר הכי אמר רב ששת הא מני תומאי הוא דתניא תומאי אומר לו ולא לבעל חובו גופא אלו מעניקים להם היוצא בשנים ויובל ובמיתה אדון ואמה העבריה בסימנין אבל בורח ויוצא בגרעון כסף אין

למטה. אם הביאה לפני זמנה אין סימנין: ה"ג להא מתניתא בפרק יוצא דופן בן תשע שנים שהביא שתי שערות שומא מכן ט' שנים ויום אחד עד י"ב שנה ויום אחד ועודן בו שומא רבי יוסי בר' יהודה אומר סימן בן י"ג שנה ויום אחד דברי הכל סימן אפאי נקט י"ג ולא נקט י"ב ומתוך לה: בן ט' שנים. הכל מודים שומא: מכן תשע ועד בן י"ב שנה ועודן בו. כשהגיע ל"ב ולא נשור פלוגתא אבל אם נשור קודם י"ב לא פליג ר' יוסי דאיגלאי מילתא דלאו סימן הוי ומכן י"ג שנים ויום אחד מודו רבנן דהוי סימן ואפילו נשור: שומא. ורוא"ה בלע"ז ודרכה לצנחנה בה שער אלקא המביאה קודם תשע אינו סימן ויש לה קצבה למטה: ד' מעניקים להם. תנאי פליגי לקמן איבא למ"ד בורח ויוצא בגרעון כסף אין מעניקים לו ואיבא למ"ד יוצא בגרעון כסף מעניקים לו לפיכך קבע בורח ר' שמעון מכן ארבעה ואין בורח וגרעון אחד מהן וקס"ד השתא שהן היוצא בשש שנים והיוצא ביובל וגרעו שיוצא במיתה אדון וסימנין דאמה העבריה: שלשה מהן בא"ש. שנים ויובל ומיתה אדון דגרעו ושלשה בא"ש שנים ויובל וסימנין: ואין רציעה בא"ש. ולקמיה פריך בלא רציעה נמי אמה העבריה ויוצאת במיתה האדון: כדרכ ספרא. דיש לה קצבה למטה: מיתה אדון. לא קתני בהני ד: שנים ויובל. הפוגע בתוך שש: ויובל של רציעה. ויובל המוציא את הנרצע והני חפשי דיוכל כל חר חשיב כאפי נפשיה: ה"נ מסתברא. דמיתה אדון לא קתני בה: ואם איתא. דתנא מיתה האדון ותרתי יובלי כחד חשיב להו הא איתא נמי בא"ש ומאי ניהו דקאמר אין רציעה בא"ש דכלא רציעה נמי הוה בה ארבעה ענק: ואין לרבה. במציאתה אלא שבר בטלה כמה שבטלה ממלאכתה כשהגבהתה ולקמיה פריך ענק ע"ע לעצמו פשיטא: הא דנפקא בסימנים. אביה קיים הוה דאב: והא דנפקא במיתה האב. דהואיל דליתיה לאב זכיה אידי בענק: זכות בתו. זכות ופוקתה לא תורה בשבח בתו: יו"ד קרת. יו"ד שהיא קטנה עשאה עיר גדולה כלומר האריך משנתו תנא: ולא לבעל חובו. ומדסיבא לן כל רבי נתן אתא לו אפיקה בדפרושיית לעיל (דף טז)

מעניקים לו ר"מ אומר בורח אין מעניקין לו ויוצא בגרעון כסף מעניקים לו ר"ש אומר ארבעה מעניקים אלא ליוצא בשש ואי אתה יכול לומר ארבעה באחד מהן לפי שאין סימנין בא"ש ורציעה בא"ש מנה"מ דת"ר יכול לא יהו מעניקים אלא ליוצא בשש מנין לרבות יוצא ביובל ובמיתה האדון ואמה העבריה בסימנין ת"ל תשלחנו וכי תשלחנו יכול שאני מרבה בורח ויוצא בגרעון כסף ת"ל וכי תשלחנו חפשי מעמד מי ששילוחו מעמד יצא בורח ויוצא בגרעון כסף שאין שילוחו מעמד רמ"א בורח אין מעניקין לו דאין שילוחו מעמד אבל יוצא בגרעון כסף ששילוחו מעמד בורח השלמה בעי דתניא מנן לבורח שחייב להשלים ת"ל שש שנים יעבד יכול

(יכול)

ניתנת לו. וְהָא – הברייא שאמרה שההענקה ניתנת לאמה, מדברת באופן דַּנְפָקָא לָהּ בְּמִיתָת הָאָב, והרי היא ברשות עצמה לפיכך ההענקה ניתנת לה. נמצא אפוא, שהתנא סובר בדברי ריש לקיש שאמה יוצאת במיתת האב. דוחה הגמרא. לֹא – אין הכרח לפרש כך את הברייא ולחזוכה בדברי ריש לקיש, אלא אִידִי וְאִידִי – שתי הברייא עוסקות באופן דַּנְפָקָא לָהּ בְּסִמְנֵי, לֹא קִשְׁיָא – אין להקשות סתירה מזו על זו, והיו שחָפְזָא – הברייא שאמרה שההענקה לא, עוסקת בארץ וְאִתִּיהָ לֹאב – שהאב קיים, וְהָא דְלִיתִיהָ לֹאב – ואילו הברייא שאמרה שההענקה לאמה, עוסקת באופן שמת האב, ולכן היא מקבלת את ההענקה.

הגמרא מבררת איזה חידוש יש בדברי הברייא הראשונה. בְּשִׁלְמָא מה שנאמר בברייא שֶׁנֶּקֶן אָמְהָ הָעֶבְרִיָּה לַעֲצָמָהּ, החידוש בכך לְמוֹעֲמֵי אָחִיו, שאף על פי שלא בגרה עדיין היא אינה ברשותם, וההענקה אינה ניתנת להם. וכדִּתְנִינָא בענין זה על הפסוק האמור בעבד כנעני (ויקרא כה מז) וְהִתְנַחֲלֹתָם אִתָּם לְבָנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם, דייקה התורה והוסיפה 'אִתָּם' לומר שעבד כנעני אתם מנחילים לְבָנֵיכֶם וְלֹא – אינם מנחילים את הזכות שיש לכם בְּנִזְוֹתֵיכֶם לְבָנֵיכֶם. מִכָּאן אמרו שְׂאֵין אֲדָם מוֹרִישׁ זְכוּת שִׁישׁ לוֹ בִּבְתּוֹ לְבָנּוֹ. אֲלֵא מה שנאמר בברייא שֶׁנֶּקֶן עֶבְרִי לַעֲצָמוֹ, הלא פְּשִׁימָא – דין פשוט הוא, וכי אֲלֵא לְמָאן יש לתת אותו אם לא לעבד. מבארת הגמרא, אֲמַר רַב יוֹסֵף, יו"ד קִנְיָתָא קָא חֲוִינָא הָכָא – האות יו"ד שהיא קטנה ואינה תופסת מקום נעשתה כמו עיר גדולה המחזיקה מקום גדול. כלומר, לא היה צריך התנא להאריך ולומר שענק עבד לעצמו. אֲבֵי אֲמַר, הֲכִי אֲמַר רַב שְׁשֵׁת לבאר את החידוש שבדברי הברייא, הָא מְנִי – מי ששנה את הברייא תוֹמָא הוּא – שם חכם. דִּתְנִינָא תוֹמָא אֲמַר מה שנאמר בהענקה (דברים טו יד) וְהֵעֵנִי תַּעֲנִיךָ לוֹ, כוונת התורה לומר שיש לתת את ההענקה לעבד וְלֹא לְבָעַל חֻבּוֹ. ודין זה חידשה הברייא, שההענקה ניתנת לעבד ולא לבעל חובו.

הגמרא שבה לרדן בגוף דברי הברייא. גּוֹפֵא, אֵלּוּ הם שְׂמַעְנִיקִים לָהֶם בְּצִאתָם, הִיוּצֵא בְּשָׁנִים – לאחר שש, וּבִיּוֹבֵל, וּבְמִיתָת אָדָו, וְאִמְהָ הָעֶבְרִיָּה היוצאת בְּסִמְנֵי. אֲבָל עבד הַבּוֹרֶת מאדונו בתוך שנות עבודתו והגיע זמנו לצאת, וְכֵן הִיוּצֵא בְּגִרְעוֹן בְּסָפָא, אֵין מַעֲנִיקִים לוֹ. רַבִּי מֵאִיר מחלק וְאֲמַר, הַבּוֹרֶת אֵין מַעֲנִיקִין לוֹ כְּדִבְרֵי תַנַּא קַמָּא, וְאֵלּוּם הִיוּצֵא בְּגִרְעוֹן בְּסָפָא מַעֲנִיקִים לוֹ. רַבִּי שְׁמַעוֹן אֲמַר, אֲרַבְּעָה הם האופנים שְׂמַעְנִיקִים לָהֶם, שְׁלִשָּׁה מהם בְּאִישׁ ועבד, היוצא בשש, וביוֹבֵל, ונרצע היוצא ביוֹבֵל. וְשְׁלִשָּׁה מהם בְּאִשָּׁה וְאִשָּׁה וְאִשׁ, שש, ויוֹבֵל, והיוצאת בְּסִמְנֵי. וְאִי אִתָּה יוֹבֵל לֹא שֶׁכֵּל הָאֲרַבְּעָה ישנם בְּאִדָּה מִקֵּץ לַחֹדֶשׁ, בְּאִישׁ או בְּאִשָּׁה, לְפִי שְׂאֵין סִמְנֵי מוֹצִיאִים בְּאִישׁ, וְרַבְּעָה אינה נוהגת בְּאִשָּׁה. הגמרא מבארת את מחלוקת תנא קמא ורבי מאיר, ומבררת מָנָא הֵנִי מִילִי – מנין לתנא שְׂמַעְנִיקִים לָאֵלּוּם וְלֹא לַאֲחֵרִים. משיבה הגמרא, דִּתְנֵי רַבְּנָן – שנינו על כך המשך בעמוד קכד

דִּתְנֵי סִפָּא – בסיום דברי רבי שמעון אִי אִתָּה יוֹבֵל לֹא שֶׁכֵּל הָאֲרַבְּעָה אופנים בְּאִדָּה מִקֵּץ לַחֹדֶשׁ, בְּאִישׁ או בְּאִשָּׁה, לְפִי שְׂאֵין סִמְנֵי בְּאִישׁ וְאֵין רַבְּעָה בְּאִשָּׁה, וְאִם אִתָּה שֶׁכֵּל מִקֵּץ לַחֹדֶשׁ, הוּא מִיתָת הָאָדָו, בְּאִשָּׁה מִקֵּץ לַחֹדֶשׁ אֲרַבְּעָה – אם כן בְּאִשָּׁה מִקֵּץ לַחֹדֶשׁ אֲרַבְּעָה אופנים שְׂמַעְנִיקִים לָהּ, שש ויוֹבֵל סִמְנֵי וּמִיתָת הָאָדָו. אלא שְׂמַעְנִיקִים לָהּ, שאין התנא מונה את מיתת האדון.

קושיא נוספת על ריש לקיש, מדברי תנא קמא שבברייא לעיל. מְתִיב רַב עֲמֵרָם, וְאֵלּוּ העבדים שְׂמַעְנִיקִים לָהֶם בְּצִאתָם, הִיוּצֵא בְּשָׁנִים – לאחר שש שנים, וּבִיּוֹבֵל, וּבְמִיתָת הָאָדָו, וְאִמְהָ הָעֶבְרִיָּה שִׁירָצָא בְּסִמְנֵי. וְאִם אִתָּה לְדִבְרֵי רִישׁ לְקִישׁ, נִתְנִינָא נְמִי בְּרִייתָא שְׂמַעְנִיקִים אָף לַאֲמָה הִיוּצֵא בְּמִיתָת אָב. וְכִי תִימָא תְנָא וְשִׁירָצָא – ואם תרצה לתרץ שהתנא לא שנה את כל האופנים שְׂמַעְנִיקִים לעבד, ולפיכך שִׁיר אָף את מיתת האב, וְהָא אֵלּוּ קִתְנִי – והרי התנא אמר שאלו הן האופנים שְׂמַעְנִיקִים לעבד, ומשמע שאין עוד אופנים. וְכִי תִימָא דְכָר שִׁישׁ לוֹ קַצְבָּה קִתְנִי דְכָר שְׂאֵין לוֹ קַצְבָּה לֹא קִתְנִי, ומיתת האב אין לה קַצְבָּה שהרי אין זמנה ידוע, וְהָא סִמְנֵי דְאֵין לָהֶם קַצְבָּה מְתִי יבואו לה, וְאָף על פי כן קִתְנִי. וְכִי תִימָא הָכָא נְמִי – ואם תרצה לתרץ אף כאן בְּדִרְבַּב סְפָרָא שאמר שסימנים נחשבים כדבר שיש לו קַצְבָּה לפי שיש להם קַצְבָּה למטה, וכפי שהביאה הגמרא לעיל בשמו, וְהָאִיכָא – והרי התנא הזכיר כאן בברייא את הִיצִיאָה בְּמִיתָת אָדָו שהיא דבר שאין לה קַצְבָּה, הרי שהוא שונה גם דבר שאין לו קַצְבָּה. מסיקה הגמרא, תִּיּוֹבָתָא דְרִישׁ לְקִישׁ תִּיּוֹבָתָא – הקושיא על ריש לקיש קושיא ללא תשובה היא, ומכיון שכן נדחו דבריו מההלכה. אך הגמרא תמכה כיצד ניתן לדחות את דבריו, וְהָא – הרי רִישׁ לְקִישׁ קָל וְחֹמֶר מִסִּמְנֵי אֲמַר להוכיח שאמה יוצאת במיתת האב. משיבה הגמרא, קָל וְחֹמֶר פְּרִיכָא הִיא – מופרך ומוקשה מעיקרו. מִשּׁוּם דְאִיכָא לְמִפְרִיד – ניתן לסתרו ולומר שאין ללמוד מסימנים שכן מִה לְסִמְנֵי שְׁנִשְׁנִיתָה תְּנוּקָה, שהרי נמכרה בדיחותה קטנה וכעת נעשתה נערה ויש לומר שקטנה מנה ולא נערה, לפיכך היא יוצאת ממנו. וְהָאִם בְּמִיתָת אָב שְׂכָן לֹא נִשְׁתַּנָּה תְּנוּקָה של הבת, אם כן יתכן ולא זיכתה לה התורה לצאת.

הגמרא מנסה להביא ראיה לדברי ריש לקיש שנדחו. תְּנִי תְרָא – שנינו בברייא אחת, עֲנָק – ההענקה שמקבל העֲבָד עֲבָרִי היא לַעֲצָמוֹ, וְעֲנָק אִמְהָ הָעֶבְרִיָּה לַעֲצָמָהּ. וְתִנְיָא אִידָךְ – ובברייא אחרת שנינו אחרת, שֶׁנֶּקֶן אִמְהָ הָעֶבְרִיָּה וּמִצִּיאָתָה שִׁיכִים לְאִבְהָ, וְאֵין לְרַבָּה (וְהָאָדָו) לִטּוֹל מִצִּיאָתָה אֲלֵא שְׂכָר בְּמִלְחָה בְּלָבָד – כמה שהתבטלה ממלאכתה בשעה שהגביהה אותה. מֵאִי לֹא – מסתבר שכך יש ליישב את הברייא כדי שלא יסתרו זו את זו, הָא – הברייא שאמרה שההענקה ניתנת לאב, מדברת באופן דַּנְפָקָא בְּסִמְנֵי, ועדיין היא ברשות אביה עד שתתבגר, לפיכך ההענקה

לְמִטָּה – הדבר ידוע עד איזה גיל אין הסימנים נחשבים כסימני נערוּת, ואין האמה יוצאת בהם. דִּתְנִינָא בְּן תִּשְׁעֵי שָׁנִים שֶׁהִבִּיא שְׁתֵּי שְׁעוֹרוֹת בְּמִקְוֹמוֹת הַיְדוּעִים, אֵינֶם אֵלּא שׁוּמָא – יבלת המצויה בעור ודרכה לגדל שער, והרי הוא טקן. הביא שתי שערות בתקופה מְהִירוֹת בְּן תִּשְׁעֵי שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וְעַד בְּן שְׁתֵּים עָשָׂר שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְעוֹדָן בּוֹ שֶׁלֹּא נִשְׂרָו עַד תַּחֲלִיל שְׁנַת י"ב, אף על פי כן שׁוּמָא הוּא. רַבִּי יוֹסֵף בְּרַבִּי הִוְדָה חולק וְאֲמַר, אֵם לֹא נִשְׂרָו לִפְנֵי שְׁנַת י"ב סִימָן גְּדוּלוֹת הוּא. אִךְ אֵם נִשְׂרָו קוֹדֵם שְׁנַת י"ב, אף רַבִּי יוֹסִי מוֹדֵה שֶׁהוֹבֵר הַדְּבָר לְמַפְרַע שֶׁלֹּא הִיוּ אֵלּא שׁוּמָא. וְאֵם הִבִּיא שְׁתֵּי שְׁעוֹרוֹת בְּהִירוֹת בְּן שְׁלֹשׁ עָשָׂר שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, אִפִּילוֹ נִשְׂרָו אַחֲרַיִם דְּבָרֵי הַכֵּל סִימָן גְּדוּלוֹת הוּא. הרי שהסימנים אינם נחשבים אלא מגיל מסוים, ומכיון שיש להם קַצְבָּה לְמִטָּה שנאן התנא במשנה.

קושיא נוספת על ריש לקיש. מְתִיב רַב שְׁשֵׁת, שנינו בברייא רַבִּי שְׁמַעוֹן אֲמַר, אֲרַבְּעָה אופנים ישנם שְׂמַעְנִיקִים לָהֶם לעבדים שהם יוצאים לחירות. שְׁלִשָּׁה מהם בְּאִישׁ ועבד, וְהָא הִיוּצֵא בִשְׁשׁ, וּבִיּוֹבֵל, ונרצע היוצא במיתת האדון. וְשְׁלִשָּׁה מהם בְּאִשָּׁה (ואמה), והם, שש, יוֹבֵל, וסימנים. וְאִי אִתָּה יוֹבֵל לֹא שֶׁכֵּל הָאֲרַבְּעָה מתקיימים בְּאִדָּה מִקֵּץ לַחֹדֶשׁ, בְּאִישׁ או בְּאִשָּׁה, לְפִי שְׂאֵין סִמְנֵי בְּאִישׁ – עבד אינו יוצא בסימנים, וְכֵן אֵין רַבְּעָה נוהגת בְּאִשָּׁה שתצא במיתת האדון. מסיים רב ששת את קושיותיו, וְאִם אִתָּה – ואם ישנם לדברי ריש לקיש, נִתְנִינָא נְמִי – שישנה רבי שמעון שְׂמַעְנִיקִים לָאֲמָה אף כשהיא יוצאת במיתת האב. וְכִי תִימָא – ואם תרצה לומר הִקָּא נְמִי תְנִי וְשִׁירָצָא – אף כאן שנה התנא מקצת האופנים ושִׁירָצָא מקצתן וכפי שחשבה הגמרא לבאר כך את המשנה, וְהָא אֲרַבְּעָה קִתְנִי – והרי רבי שמעון אמר שלא יכולים להתקיים ארבעה אופנים באחד, ולדבריו, כשנוסף מיתת האב יכולים להתקיים ארבעה באשה. וְכִי תִימָא – ואם תרצה לומר שהתנא דְכָר שִׁישׁ לוֹ קַצְבָּה – זמן קצוב לחול, קִתְנִי, וְדְכָר שְׂאֵין לוֹ קַצְבָּה לֹא קִתְנִי, וְהָא – והרי יציאה בְּסִמְנֵי, דְאֵין לָהֶם קַצְבָּה, שיש ממזרחת להביאן ויש שמאחרת, וְקִתְנִי. וְכִי תִימָא – ואם תרצה לתרץ הִקָּא נְמִי – גם כאן בברייא בְּדִרְבַּב סְפָרָא שאמר שלכן נשנו סימנים במשנה לפי שיש להם קַצְבָּה למטה, וְהָאִיכָא – והרי ישנה יציאה בְּמִיתָת הָאָדָו דְאֵין לָהֶם קַצְבָּה, וְקִתְנִי – ואף על פי כן שנה רבי שמעון בברייא, ואם כן מדוע לא שנה אף מיתת האב. מתרצת הגמרא, לעולם הסיבה שלא שנה רבי שמעון מיתת האב משום שאינו שונה דבר שאין לו קַצְבָּה, ואכן מִיתָת אָדָו נְמִי לֹא קִתְנִי. שואלת הגמרא, וְאֵלּוּם, אם רבי שמעון אינו מונה מיתת האדון, אֲרַבְּעָה ההענקות שאמר מֵאִי נִהוּ – מה הן. משיבה הגמרא, ארבעת ההענקות שאמר רבי שמעון הם שש שָׁנִים, יוֹבֵל, וְיוֹבֵל שֶׁל רַבְּעָה – שהנרצע יוצא בו, וְאִמְהָ הָעֶבְרִיָּה היוצאת בְּסִמְנֵי. הגמרא מחזקת את דבריה, הֲכִי נְמִי מִסְתַּתְּרָא שאין התנא מונה בדבריו מיתת האדון, משום

שואלת הברייא, וְכֹל אֵם כֵּן שִׁיחָא העבד חייב להשלים אִפִּילוּ כאשר חָלָה. תִּלְמוּד לִזְמַר וְכִשְׁמַעְתָּ יִצְאָ, מִשְׁמַע שִׁישׁ אוֹפְנִים שֶׁהַעֲבָד יוֹצֵא בִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית אִפִּילוּ אִם לֹא עֲבַד שֶׁשֶׁ שָׁנִים, וּבִכּוֹן כִּשְׁחָלָה. מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא. אֲמַר רַב שְׁשֵׁת, כֹּל עֲבַד הַבּוֹרֵחַ מֵאֲחֵר וְחֵיב לְהַשְׁלִים לִשְׁשׁ מַעֲנִיקִים לוֹ, אֲלָא הֵבָא הַבְּרִייתָא שֶׁאִמְרָה שֶׁהַבּוֹרֵחַ אֵין מַעֲנִיקִים לוֹ כְּמֵאֵי עֲסָקִין – בְּאִיזָה אוֹפֵן מְדוּבָר בְּגוֹן שְׁכָרָה וְפָנַע בּוֹ יוֹבֵל, שְׁאִינוּ צָרִיךְ לְהַשְׁלִים. מִהוּ דְתַנִּימָא – הֵייתִי סָבוֹר לִמְדַּר, הוֹאִיל וְאִפִּיק לִי יוֹבֵל – מֵאֲחֵר וּלְבִסּוֹף יֵצֵא עַל יְדֵי הַיּוֹבֵל שִׁילּוּחֵי מַעֲמָךְ קְרִינֵן בֵּיהּ – נִחְשָׁב כְּאִילוּ יֵצֵא מִדַּעְתְּךָ, וְלֹא נִינְקְסִינָה לְהַפְסִיד אֶת הַהֶעֱנָקָה וְנִנְעִיק לִי, קָא מְשַׁמַּע לָן שְׁאֵין מַעֲנִיקִים לוֹ.

הַגְּמָרָא מְבָאֵר אֶת הַבְּרִייתָא שֶׁהִבִּיאה לַעֲלִיל. אֲמַר מֵר – נִאֲמַר בְּרִייתָא לַעֲלִיל, וְכֹל אִפִּילוּ חָלָה יִצְטָרֵךְ לְהַשְׁלִים. תִּלְמוּד לִזְמַר וְכִשְׁמַעְתָּ יִצְאָ, הַגְּמָרָא מוֹדִיקָת שְׁדַרְבִּי הַבְּרִייתָא נִאֲמַרְוּ אִפִּילוּ כֹּאשֶׁר חָלָה כֹּל שֶׁשֶׁ וְלֹא עֲבַד כֹּלָּה, וּמִקְשָׁה וְהִתְנַיָּא בְּרִייתָא אַחֲרָת, עֲבַד שְׁחָלָה שְׁלֹשׁ שָׁנִים וְעָבַד שְׁלֹשׁ שָׁנִים, אֵינּוּ חֵיב לְהַשְׁלִים אֶת הַשָּׁנִים שֶׁחִסְרָה. אֲבָל אִם חָלָה כֹּל שֶׁשֶׁ, חֵיב לְהַשְׁלִים אוֹתָן. מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא. אֲמַר רַב שְׁשֵׁת, בְּרִייתָא שֶׁפְטֵרָה עֲבַד שְׁחָלָה כֹּל שֶׁשֶׁ מְדוּבָר בְּעֵבֶד שְׁעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה חָטָם – עֲבוּדָה קֵלָה כְּתַפְרִיָּה בְּמִחוּס, וְאֵינוּ מִתְבַּטֵּל לַגְּמָרִי, לְפִיכָךְ אֵינוּ צָרִיךְ לְהַשְׁלִים, אֲבָל אִם הִתְבַּטֵּל לַגְּמָרִי חֵיב לְהַשְׁלִים. הַגְּמָרָא מִקְשָׁה עַל הַבְּרִייתָא הַשְּׁנִיָּה, הָא גּוֹפֵא קִשְׁיָא – יִשְׁנָה סְתִירָה בְּגוֹף דְּבָרֵי הַבְּרִייתָא, אֲמַרְתָּ – בְּתוֹחָא אִמְרַת שֶׁאֵין חָלָה שְׁלֹשׁ וְעָבַד שְׁלֹשׁ אֵין חֵיב לְהַשְׁלִים, מִשְׁמַע הָא – אֲבָל אִם חָלָה אֲרֻבָּע שָׁנִים חֵיב לְהַשְׁלִים. אוֹלַם אִימָא סִיפָא – דִּיִּיק בְּסִיפָא שֶׁנִּאֲמַר חָלָה כֹּל שֶׁשֶׁ חֵיב לְהַשְׁלִים, מִשְׁמַע דּוּקָא חָלָה כֹּל שֶׁשֶׁ הָא אִם חָלָה אֲרֻבָּע אֵין חֵיב לְהַשְׁלִים. מִיִּישְׁבַת הַגְּמָרָא. הֵבִי קְאָמַר – כִּךְ מִתְפַּרְשָׁת הַבְּרִייתָא, אִם חָלָה אֲרֻבָּע שָׁנִים נִעֲשֶׂה כְּמֵי שְׁחָלָה כֹּל שֶׁשֶׁ הַשָּׁנִים, וְחֵיב לְהַשְׁלִים.

הַגְּמָרָא מְבִיאָה בְּרִייתָא בְּעֵינֵי שִׁיעוּר הַהֶעֱנָקָה, וּמֵאִיזָה מִינִים יֵשׁ לִתְלַת אוֹתָהּ:

תְּנִי רַבְּנָן, בְּפֶה מַעֲנִיקִים לוֹ לְעַבֵּד שִׁיּוּצָא לְחִירוֹת, שׁוּחָה חָמֵשׁ סָלְעִים מִכָּל מִין וּמִין – מִכָּל אֶחָד מִשְׁלוֹשֶׁת הַמִּינִים הַמְּזוּכָרִים בַּפְּסוּק הַמְדַּבֵּר בְּעֵינֵי הַהֶעֱנָקָה, שֶׁנִּאֲמַר (דְּבָרִים טו יד) 'הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֶּאֱנָךְ וּמִגִּרְךָ וּמִקִּבְּךָ'. שְׁתֵּן הַכֹּל בִּיחָד שׁוּחֵי חָמֵשׁ עֲשָׂרָה סָלְעִים. דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה חוֹלֵק וְאוֹמֵר שֶׁסְכּוּם הַהֶעֱנָקָה הוּא שְׁלֹשִׁים סָלְעִים, בְּשִׁלְשִׁים שָׁל עָבַד – כְּפִי הַסְכּוּם שֶׁקֻּצְבָה הַתּוֹרָה לְשֹׁלֵם עֲבוּר עֲבַד כְּנַעֲנִי שֶׁהָרָג שׁוֹר מוֹעֵד, שְׁלוּשִׁים סָלְעִים. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר סְכּוּם הַהֶעֱנָקָה הוּא חָמִישִׁים סָלְעִים, בְּחֻמְשֵׁי שְׁבַעֲרֵבִין – כְּפִי הָעֵרֶךְ הַגְּדוֹל בִּיּוֹתָר שֶׁבִּפְרֻשַׁת עֵרְכֵן, שֶׁהוּא חֲמִישִׁים סָלְעִים.

הַגְּמָרָא מְבָרַרְת אֶת דְּבָרֵי הַבְּרִייתָא. אֲמַר מֵר – נִאֲמַר בְּרִייתָא דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר, שִׁשִּׁיעוּר הַהֶעֱנָקָה הוּא חָמֵשׁ סָלְעִים מִכָּל מִין וּמִין, שְׁהֵם חָמֵשׁ עֲשָׂרָה סָלְעִים, דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר. מִקְשָׁה

הַגְּמָרָא, וְכִי רַבִּי מֵאִיר מְנַיֵּא אֶתָּא לְאִשְׁמֻעִינָן – חֲשִׁבוֹן חֲמִשָּׁה סָלְעִים מִשְׁלוֹשָׁה מִינִים שֶׁהוּא ט"ו סָלְעִים, בֹּא רַבִּי מֵאִיר לְהַשְׁמִיעֵנוּ. מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא, הָא קָא מְשַׁמַּע לָן – בִּכְךָ שִׁסִּיכָם אֶת הַמִּנְיָן הַשְּׁמִיעֵנוּ רַבִּי מֵאִיר שֶׁבַעֲיָקֵךְ יֵשׁ לְהַקְפִיד מִיבְּצָר הוּא דְלֹא מְבַצֵּר לִיָּה מִהֵיא מְנַיֵּא – שֶׁלֹּא לְהַפְחִית מִהַסְכּוֹם הַכּוֹלֵל דִּהֵינּוּ מִט"ו סָלְעִים, אֲבָל וְאִי בְּצָר לִיָּה מִיָּחַד מִיָּנָא וְנִפְיָ לִיָּה מִיָּחַד מִיָּנָא – אִם יוֹסִיף הָאֲדוֹן מִמִּין אֶחָד וַיַּפְחִית כְּגוֹד מִמִּין אַחֵר לִית לָן כָּה – אֵין הַקְפָּדָה דְּבָדֵר. מִבְּרַת הַגְּמָרָא, מֵאִי טַעֲמָא דְרַבִּי מֵאִיר שֶׁאִמְרַת שֶׁצָּרִיךְ לִתֵּן מִכָּל מִין וּמִין חֲמֵשׁ סָלְעִים. מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא, וְלִיָּף – הוּא לּוֹמֵד דְּבַר זֶה בְּגוֹזְרָה שׁוּחָה 'רִיקָם' 'רִיקָם' מְפָדִיין כְּכֹרֵה. בְּהֶעֱנָקָה נִאֲמַר (דְּבָרִים טו יג) 'לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם', וּבְפָדִיין בְּכֹרֵה נִאֲמַר (שְׁמוֹת לז כ) 'וְלֹא יֵרָא פְנֵי רִיקָם', מִה לְחֵלֶן – כִּשְׁם שֶׁבְּכֹר פְּדִיּוֹנוּ הוּא בְּחֻמְשֵׁי סָלְעִים שֶׁנִּאֲמַר (בְּמִדְבָר יח טז) 'בְּצֶרְכְּךָ בְּסָף חֲמִשָּׁת סָלְעִים מְכַל מִין הָאֲמוּר בּוֹ'. שׁוֹאֵלֵת הַגְּמָרָא, וְאִימָא חָמֵשׁ סָלְעִים מְכַל מִין הָאֲמוּר בּוֹ, נִאֲמַר שְׁכּוּנַת הַתּוֹרָה שִׁיתָן מִכָּל הַמִּינִים יָחַד חֲמֵשׁ סָלְעִים. מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא, אִי בְּתִיב 'רִיקָם' לְבַסּוֹף בְּדִקְאָמְרָת – אִם תִּיבַת 'רִיקָם' וּמִנְהָ לְמַדְנוּ בְּגוֹזְרָה שׁוּחָה שִׁשִּׁיעוּר הַהֶעֱנָקָה הוּא חֲמֵשׁ סָלְעִים הֵייתָה נִכְתַּבְתָּ לְאַחַר שֶׁהַחֲכָרָה כֹּל הַמִּינִים, הֵיִינוּ אוֹמְרִים שֶׁאֵכֵן שִׁיעוּר הַכֹּל בִּיחָד הוּא חֲמֵשׁ סָלְעִים. אֲבָל הַשְׁתָּא דְּבִתִּיב 'רִיקָם בְּרִישָׁא' – כַּעַת שֶׁנִּכְתַּב 'רִיקָם' בְּתוֹחֵלֵת הָעֵינִין, שְׁדִּי 'רִיקָם' אֲצִינָן 'רִיקָם' אֲנִינָן וְרִיקָם אֲנִיב – יֵשׁ לָךְ לְהַטִּיל אֶת תִּיבַת 'רִיקָם' כְּאִילוּ נִאֲמַרְהָ עַל צֶאֱן בְּנִפְרָד וְכֵן עַל גּוֹרֵן וִיקָב, וּמִכָּל אֶחָד מֵהֵם צָרִיךְ לִתֵּן חֲמֵשׁ סָלְעִים. הַגְּמָרָא מוֹסִיפָה וְשׁוֹאֵלֵת, וְגִילָף גִּזִּירָה שׁוּחָה 'רִיקָם' 'רִיקָם' מְעוֹלֵת רִאִיָּה הַמְּזוּכָרֶת אֶף הִיא בַּפְּסוּק עִם פְּדִיּוֹן בְּכֹר, וְאִדְרַבָּה סִיּוּם הַפְּסוּק 'וְלֹא יֵרָא פְנֵי רִיקָם' עוֹלִים עַל עוֹלַת רִאִיָּה וְלֹא עַל פְּדִיּוֹן בְּכֹר, וְשִׁיעוּר עוֹלַת רִאִיָּה הִיא שְׁנֵי סָלְעִים (חֲגִיגָה ב). מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא, אֲמַר קְרָא בְּעֵינֵי הַהֶעֱנָקָה (דְּבָרִים טו יד) 'אֲשֶׁר בְּרַבֶּךָ יִי' אֲלֵהִיךָ, כֹּאן בֹּאֵה הַתּוֹרָה לְלַמֵּד שֶׁתּוֹדוּשׁ אֶת הַפְּסוּק בְּאוֹפֵן הַמְּרַבָּה אֶת הַהֶעֱנָקָה וְתִיתָן בְּעֵינֵי יוֹפֵה, וְלֹא בְּאוֹפֵן הַמִּמְעוּט אוֹתָהּ.

מִמְשִׁיבָה הַגְּמָרָא מְבָאֵרֵת אֶת שִׁיטַת רַבִּי יְהוּדָה בְּרִייתָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, סְכּוּם הַהֶעֱנָקָה הוּא שְׁלֹשִׁים סָלְעִים בְּשִׁלְשִׁים סָלְעִים שָׁל עָבַד כְּנַעֲנִי שֶׁקֻּצְבָה הַתּוֹרָה לְשֹׁלֵם עֲבוּרָו כִּשְׁהָרָג שׁוֹר מוֹעֵד. מִבְּרַת הַגְּמָרָא, מֵאִי טַעֲמָא דְרַבִּי יְהוּדָה, שֶׁלֹּמַד שִׁיעוּר הַהֶעֱנָקָה מִתְשַׁלּוּם עֲבוּר הָרִיגָת עֲבַד. מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא, וְלִיָּף – הוּא לּוֹמֵד בְּגוֹזְרָה שׁוּחָה 'נְתִינָה' 'נְתִינָה' מְעָבְרָה. בְּהֶעֱנָקָה נִאֲמַר לְשׁוֹן נְתִינָה (דְּבָרִים טו יד) 'תִּתֵּן לוֹ', וּבִשְׁוֹר שֶׁנִּגַּח עֲבַד נִאֲמַר (מִדְבָר כז לב) 'שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לְאֹדִינוּ', מִה לְחֵלֶן – כִּשְׁם שֶׁבְּנִיחַת עֲבַד מִשְׁלֵם שְׁלֹשִׁים סָלְעִים כְּמִפְרֻשׁ בּוֹ, הָא מְכַל בְּכָאן שִׁיעוּר הַהֶעֱנָקָה הִיא שְׁלֹשִׁים סָלְעִים. שׁוֹאֵלֵת הַגְּמָרָא, וְגִילָף בְּגוֹזְרָה שׁוּחָה זֶה 'נְתִינָה' 'נְתִינָה' מְעָבְרָתִי, שֶׁאֵף בְּעֵרְכֵן (וּבְמִקְדִּישׁ שְׁדָה) נִאֲמַר לְשׁוֹן נְתִינָה (וִיקָרָא כז כג) 'וְתִתֵּן אֶת הָעֶרְכָּךְ', וְנִאֲמַר מִה לְחֵלֶן בְּעֵרְכֵן, הָעֵרֶךְ הַגְּדוֹל הוּא חָמִישִׁים סָלְעִים, הָא

בְּכָאן שִׁיעוּר הַהֶעֱנָקָה הוּא בְּחֻמְשֵׁי סָלְעִים, וְכִשִּׁיטַת רַבִּי שְׁמַעוֹן. מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא שְׁנֵי תִירּוּצִים. תְּרֵא – תִירּוּץ אֶחָד הוּא שֶׁכֹּלֵל הוּא בִּידֵינוּ דְתַפְשִׁיטָה מְרֻבָּה לֹא תַפְשִׁיטָה תַפְשִׁיטָה מוֹעֵט תַפְשִׁיטָה. כְּלוּמָר, כֹּל דְּבַר שֶׁאִפְשָׁר לְלַמְדוֹ מִשְׁנֵי מַלְמִדִּים שׁוֹנִים, אִם מִלְמַד אֶחָד מְרַבָּה בְּשִׁיעוּר וְהַמְלָמַד הַשְּׁנִי מִמְעוּט, לְמַדִּים מִהֶמְמַעוּט וְלֹא מִהֶמְרַבָּה. לְפִיכָךְ, יֵשׁ לָנוּ לְלַמְדוֹ שִׁיעוּר הַהֶעֱנָקָה מִשְׁלוֹשִׁים שֶׁל עֲבַד שֶׁהוּא שִׁיעוּר מוֹעֵט, וְלֹא מִעֵרְכֵן שֶׁהוּא שִׁיעוּר מְרֻבָּה. וְעוֹד – תִירּוּץ נוֹסֵף, עָבַד מְעָבְרָה תָּוָה לִיָּה לְמִילָף – מִסְתַּבֵּר יוֹתֵר שֶׁהַתּוֹרָה הַתְּכוּנוֹה שֶׁנִּלְמַד דִּין עֲבַד (וְהֶעֱנָקָה) מִדִּין עֲבַד וְנִגִּיחַת עֲבַד, וְלֹא מִדִּין עֵרְכֵן.

הַגְּמָרָא מְמַשִּׁיבָה וּמְבָאֵרֵת אֶת שִׁיטַת רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּרִייתָא. רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר סְכּוּם הַהֶעֱנָקָה הוּא חָמִישִׁים סָלְעִים בְּחֻמְשֵׁי שְׁבַעֲרֵבִין – כְּפִי הַשִּׁיעוּר הַגְּבוּהָ שֶׁבַעֲרֵבִין שֶׁהוּא חֲמִישִׁים סָלְעִים. מִבְּרַת הַגְּמָרָא, מֵאִי טַעֲמָא דְרַבִּי שְׁמַעוֹן, מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא, גְּמָר 'נְתִינָה' 'נְתִינָה' מְעָבְרָתִי 'תִּתֵּן לוֹ' שֶׁנִּאֲמַר בְּהֶעֱנָקָה מְיֻנָּתָן הוּא הָעֶרְכָּךְ שֶׁנִּאֲמַר בְּעֵרְכֵן. מִה לְחֵלֶן – כִּשְׁם שֶׁבַעֲרֵבִין הָעֵרֶךְ הַגְּבוּהָ הוּא חָמִישִׁים סָלְעִים, הָא בְּכָאן – שִׁיעוּר הַהֶעֱנָקָה הִיא חָמִישִׁים סָלְעִים. שׁוֹאֵלֵת הַגְּמָרָא, וְאִימָא – וְאוֹמֵר שֶׁהַלִּימּוּד מִעֵרְכֵן בְּפִשְׁחוֹת שְׁבַעֲרֵבִין הוּא, שֶׁהוּא שְׁלֹשׁ סָלְעִים. מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא, 'אֲשֶׁר בְּרַבֶּךָ יִי' אֲלֵהִיךָ בְּתִיב, שִׁישׁ לְהַעֲנִיק בְּעֵינֵי יוֹפֵה כְּפִי שֶׁהִקְבִּי בִירַךְ אוֹתָךְ. מוֹסִיפָה הַגְּמָרָא וְשׁוֹאֵלֵת, וְגִילָף – שְׁרַבִּי שְׁמַעוֹן לְלַמַּד גִּזִּירָה שׁוּחָה זֶה 'נְתִינָה' 'נְתִינָה' מְעָבְרָה, וְנִאֲמַר מִה לְחֵלֶן בְּנִיחַת עֲבַד נוֹתֵן שְׁלֹשִׁים סָלְעִים, הָא בְּכָאן בְּהֶעֱנָקָה יִתֵּן רַק שְׁלֹשִׁים סָלְעִים. וְאֵף מִסְתַּבֵּר לּוֹמַר כֵּן מִשְׁתִּי סִיבוֹת, תְּרֵא – סִיבָה אַחַת, דְתַפְשִׁיטָה מְרֻבָּה לֹא תַפְשִׁיטָה, לְפִיכָךְ עֲדִיק לְלַמְדוֹ מִעֲבַד שֶׁהוּא שִׁיעוּר מוֹעֵט וְלֹא מִעֵרְכֵן שֶׁהוּא שִׁיעוּר מְרֻבָּה. וְעוֹד – סִיבָה נוֹסֶפֶת, שֶׁכֵּן עָבַד מְעָבְרָה תָּוָה לִיָּה לְמִילָף – עֲדִיק לְלַמְדוֹ דִּין עֲבַד (וְהֶעֱנָקָה) מִדִּין עֲבַד וְנִגִּיחַת עֲבַד. מִחֲמַת קוּשִׁיָא זֶה מְבָאֵרֵת הַגְּמָרָא אֶת טַעְמוֹ שֶׁל רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּאוֹפֵן אַחֵר, רַבִּי שְׁמַעוֹן 'מִיכָה' 'מִיכָה' גְּמָר – דְרַשׁ אֶת הַגְּזֵרָה שׁוּחָה מִתִּיבַת 'מִיכָה' שֶׁנִּאֲמַרָה בְּשִׁנִּיהֶם. עֲבַד נִאֲמַר (וִיקָרָא כז לט) 'כִּי יִמְוָר אֲחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכָּר לָךְ', וְהֵעֲרִיךְ נִאֲמַר (שם כז ח) 'צֶאֱם מִךְ הוּא מְעָרְכְךָ', לְפִיכָךְ הוּא אֵינוּ יֹכֵל לְלַמְדוֹ דִּין הַהֶעֱנָקָה אֲלֹא מִעֵרְכֵן וְלֹא מִשְׁלוּשִׁים שֶׁל עֲבַד.

הַגְּמָרָא מְבָאֵרֵת מְדוּעַ נִזְכַּר בַּפְּסוּק שְׁלֹשָׁה מִינִים בְּהֶעֱנָקָה. שׁוֹאֵלֵת הַגְּמָרָא, בְּשִׁלְשִׁים לְרַבִּי מֵאִיר שֶׁלֹּמַד שִׁיעוּר הַהֶעֱנָקָה מִפְּדִיּוֹן בְּכֹר, הֵיִינוּ דְבִתִּיב בְּהֶעֱנָקָה 'צֶאֱן גּוֹרֵן וְיָקָב', לְלַמַּד שֶׁמִּכָּל מִין יֵשׁ לִתֵּן חֲמִשָּׁה סָלְעִים, וּמִבֵּין כּוֹלֵם הַשִּׁיעוּר הוּא ט"ו סָלְעִים. אֲלָא לְרַבִּי יְהוּדָה שֶׁלֹּמַד שִׁיעוּר הַהֶעֱנָקָה מִדְּמִי נִיחַת עֲבַד, וְרַבִּי שְׁמַעוֹן שֶׁלֹּמַד מִנְתִּיבַת עֵרְכֵן, הָאִי 'צֶאֱן גּוֹרֵן וְיָקָב' לְמַה לִּי – מְדוּעַ פִּירְטָה הַתּוֹרָה מִינִים, הִרִי אִפְשָׁר לְהַעֲנִיק אֶף מִמִּינִים אַחֲרִים כְּפִי שִׁסְיִימָה הַתּוֹרָה וְאִמְרָה 'אֲשֶׁר בְּרַבֶּךָ ד' אֲלֹקֶיךָ'. מִתְרַצָּת הַגְּמָרָא. הָאִי מִיכָּנִי לִיָּה לְבִתְנִינָא פְּסוּק זֶה נִצְרָךְ לִירְשָׁה הַמְּבוֹאֵת בְּרִייתָא. וְכֵן שְׁנֵינוּ בְּרִייתָא, וְכֹל – הַמִּשְׁךָ בְּעוֹמֵד פז

קידושין. פרק ראשון – האשה נקנית דף יז עמוד א – מתוך מהדורת טובי'ס קה רש"י

אָמָה העבדיה בסימנים ת"ל וכי תשלחנו. תימנה דלקמיה דרשין אף לאמתך תעשה בן להעניקה ולמה לי תרי קראי וי"ל דתרייהו צריכי דאי לאו לאמתך לא הוה ילפינן העניקה באמה העבדיה מוכי תשלחנו כיון דלא אשכחן בה העניקה כלל ואי לא וכי תשלחנו מאף לאמתך לא הוה שמעינן העניקה אלא ביוצא בשש דומיא דעבד אכל בסימנים לאי **תָּלָה** שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים. יש שהיו רוצים לומר שאותם שכירים מלמדי תינוקות אם חלו חצי זמן כמו בן לא יהיו מושלים את זמנן כמו ע"ע דהבא וישלול כל השכירות כיון שהיו אנוסין וקשה דבפרק השוכר את האומנין (כ"ז ע"ה) קאמר רב פועל יכול לחזור בו ואפילו בחצי היום ופרקי ויתקון השוכר את הפועל ושמע שמת לו מת או שאותו חמה יכול לחזור בו טעמא דמת לו מת שאנוס הוא הא לא הכי אינו יכול לחזור בו והשתא אי הויא דאגס נוטל שכירותו משלם מאי פריך לרב דילקא הויא דמת לו מת דאגס הוא נוטל שכירות משלם ורב איירי בדלא אגס ואינו נוטל אלא מה שהורחא אלא ע"ב אף כי נמי הוי אגס אינו נוטל אלא מה שהורחא ואי לא אגס ידו על התחתונה דבעה"ב שוכר עליו אם באתה חבילתו לידו או מטעמו כדאמר (ס"ט ע"ה) גבי השוכר את הפועל להעלות פשתנו מן המעשר והשתא פריך שפיר לרב ואיכ מלמדי תינוקות נמי אם חלו לא יקחו אלא מה שהורחא דאין לדמותם כלל לע"ע דעבד עברי גופו קנוי לאדונו הילכך חלה שלש אינו חייב להשלים דאין יכול לעשות את מלאכה יותר מיכולתו אכל מלמד און גופו קנוי אלא שוכר עצמו ללמד עד הזמן ובשאינו יכול להשלים לא יטול אלא מה שהורחא ועוד נראה לחלק בין מלמד לע"ע דעבד הויא דחלה ג' ועבד ג' היינו טעמא דאינו חייב להשלים משום דבתיב בספר (שפיט טו) מקצה שלש שנים בשני שוכר אם בן מצוינו דשנים דשוכר לו שלש שנים והיינו דבתיב כי משנה שוכר שוכר עבדך שש שנים והילכך הויא דעבד שלש דהיינו שני שוכר אמר דאינו חייב להשלים וישל שכוו כיון דעבדו ג' שנים דהיינו שני שוכר:

וְגִילָף ריקם ריקם מעולת ראיה. וא"ת בעולת ראיה גופה מנא לן דבכל שהוא גילף מבכור ותנא ד' סלעים וי"ל דשקא הלכה למשה מסיני הוא דבכל שהוא דקא למי"ד בפ"ק דחגיגה (דף טז) דעולת ראיה שתי כסף דבר תורה אמרו בירושלמי פ"ק דמסכת פאה דהוי הלכה למשה מסיני:

תְּדֵא דתפשתה מרובה לא תפשתה. תימנה כיון דבתיב אשר ברכך הוה לן למילף מן המרובה כדאמר לעיל דפריך וְגִילָף ריקם ריקם מעולת ראיה ומשני אמר קרא אשר ברכך וי"ל דלא דמי דלעיל לא כתב אלא חד ריקם אבכור ועולת ראיה אית לן למילף מן המרובה משום דאשר ברכך אכל הקא חד נתינה בתיב גבי עבד וחד גבי ערכין ואין לומר דאשר ברכך קאי אמרובה דהיינו ערכין אם סבא ללמד מעבד משום דתפשת מועט תפשת ותעד דהא כי יליף מערכין מהני אשר ברכך לאפוקי דלא גילף מפחות שבוערכין כדפריך בסמוך וְגִילָף מפחות שבוערכין ומשני אמר קרא אשר ברכך:

(יכול אפילו חלה. בתוך שש היא חייב להשלים וימי חליה ת"ל ובשביעית יצא. ואפילו לא עבד שש שלימים) ופגע בו יובל. אחרי בן למחרת: בעושה מעשה מחט. בחלו שהוא מעשה קל קתני לעיל כל שש אינו חייב להשלים דהא עבד ליה מלאכה: מעשה מחט. תופר: חלה ד' נעשה בו. דהכי קתני כי חלה שלש אינו משלים חלה יותר מכאן בחלה כל שש והוא חייב להשלים: מכל מין ומין. מצאנך ומגנך ומקבך שנה ד' סלעים מכל אחד שנה ט"ו סלעים ולקמיה פריך מנא אהא לאשמועינן: בשלשים של עבד. נזק שור מועד שהרג את העבד ולקמיה וליף טעמא: בחמשים של עבד. הוא ערף גדול שבוערכין: מנינא אתא לאשמועינן. בשלשה מינן של חמש הוי להו ט"ו: הא קמ"ל בו. להכי תני שנה חמש עשרה לאשמועינן דלא קפיד אלא אמנא דט"ו סלעים אכל אחמשה מכל מין לא קפיד דאי בציר ליה מהאי וטפי ליה מהאי לית לן בה: ריקם. ריקם. לא תשלחנו ריקם (דברים טו) ובפרקי הוב בתיב (שפיט טו) וכל בכור בנך תפדה ולא יראה פני ריקם: אי בתיב ריקם לבסוף. העניק תעניק לו מצאנך מנא ריקם מקבך ולא תשלחנו ריקם כדקאמר: ריקם מערכין. קודם העניק תעניק שדי ריקם בו: מעולת ראיה. דליתיה אלא שתי כסף: אשר ברכך. סיפא דהעניק תעניק הוא ללמדך שתדרש המקרא לרבות ולא למעט: נתינה נתינה. בתיב הקא תתן לו ובתיב התיב בנך עבד כסף שלשים שקלים יתן לאדונו (ס"ט ע"ה) וְגִילָף נתינה נתינה מעבד חרא דתפשתה מרובה בו. כולה חרא קושא היא עד עבד מעבד הוה ליה למילף: מיכה מיכה נמר. אין אדם דן ג"ש מעצמו ומסורה היא להם מרבותיהם ומסיני איזו תיבה נכתבה לג"ש בכל דבר הלמד מחבירו ועד השתא דהוה אמרין דרבי שמעון גמר מרביה דנתינת העניק נדרש לג"ש הוה פרכין ג"ש מנא ליה דגמר מנתינה דערכין נגמר מנתינה דעבד משה איצטריך לתרוצי ג"ש ד' שמעון לאו ג"ש דנתינה גמר אלא דמיכה בתיב עבד וויקא (ס"ט ע"ה) ימור ובתיב ערכין (ס"ט ע"ה) ואם נקד הוא: היינו דבתיב צאן גורן וקב. למימר שדי ג"ש אכל חד מינייהו דהוה להו ט"ו: למה לי. הואיל וטופו לרבות כל דבר מאשר ברכה. בכלל ברכה. צאן גורן וקב ורבה וכן גידולי קרקע:

יכול אפילו חלה ת"ל ובשביעית יצא אמר רב ששת הבא במאי עסקין כגון שפרה ופגע בו יובל מהו דתימא הואיל ואפיק ליה יובל שילוחו מעמד קרינן ביה ולא ניקנסיה ונעניק ליה קמ"ל אמר מר יכול אפילו חלה ת"ל ובשביעית יצא אפילו חלה כל שש והתניא חלה שלש ועבד שלש אינו חייב להשלים חלה כל שש חייב להשלים אמר רב ששת בעושה מעשה מחט הא גופא קשיא אמרת חלה שלש ועבד שלש אין חייב להשלים הא ארבע חייב להשלים אימא סיפא חלה כל שש חייב להשלים הא ד' אין חייב להשלים הכי קאמר חלה ד' נעשה כמי שחלה כל שש וחייב להשלים: תנו רבנן כמה מעניקים לו חמש סלעים מכל מין ומין שנה חמש עשרה סלעים דברי ר' מאיר ר' יהודה אומר שלשים בשלשים של עבד ר"ש אומר חמשים בחמשים שבוערכין אמר מר חמש סלעים מכל מין ומין שהם חמש עשרה סלעים דברי ר' מאיר ור"מ מנינא אתא לאשמועינן הא קמ"ל מיבצר הוא דלא מבצר ליה מהאי מנינא ואי בצר ליה מחד מינא וטפי ליה מחד מינא לית לן בה מאי טעמא דרבי מאיר וליף ריקם ריקם מבכור מה להלן חמש סלעים אף כאן חמש סלעים ואימא חמש סלעים מבולחו אי בתיב ריקם לבסוף כדקאמר השתא דבתיב ריקם ברישא שדי ריקם אצאן ריקם אגורן ריקם אגב וְגִילָף ריקם ריקם מעולת ראיה אמר קרא אשר ברכך וי' אלהיך רבי יהודה אומר שלשים בשלשים של עבד מאי טעמא דרבי יהודה וליף נתינה נתינה מעבד מה להלן שלשים אף כאן שלשים וְגִילָף נתינה נתינה מערכין מה להלן חמשים אף כאן חמשים חרא דתפשתה מרובה לא תפשתה תפשתה מועט תפשתה ועוד עבד מעבד הוה ליה למילף ר' שמעון אומר חמשים בחמשים שבוערכין מאי טעמיה דרבי שמעון גמר נתינה נתינה מערכין מה להלן חמשים אף כאן חמשים ואימא בפחות שבוערכין אשר ברכך וי' אלהיך בתיב וְגִילָף נתינה נתינה מעבד מה להלן שלשים אף כאן שלשים חרא דתפשתה מעבד מה להלן ליה למילף ר' שמעון מיכה מיכה גמר בשלמא לר' מאיר היינו דבתיב צאן גורן וקב אלא לר' יהודה ורבי שמעון הא צאן גורן וקב למה לי הא מיבעי ליה לכדתניא יכול לא יהו מעניקין אלא מצאן גורן וקב מנא לרבות כל דבר ת"ל אשר ברכך וי' אלהיך א"כ מה ת"ל צאן גורן וקב לומר לך מה צאן גורן וקב מיוחדים שישנן בכלל ברכה אף כל שישנן בכלל ברכה יצאו כספים דברי ר' שמעון רבי אליעזר בן יעקב אומר יצאו פירות ור' שמעון פירות משבחן בגופייהו ורבי אליעזר בן יעקב כספים עבד בהו עיסקא וצריקא דאי כתב רחמנא צאן הוה אמנא בעלי חיים אין גידולי קרקע לא כתב רחמנא גורן ואי כתב גורן הוה אמנא גידולי קרקע אין בעלי חיים לא כתב רחמנא צאן וקב למה לי

ועולת ראיה אית לן למילף מן המרובה משום דאשר ברכך אכל הקא חד נתינה בתיב גבי עבד וחד גבי ערכין ואין לומר דאשר ברכך קאי אמרובה דהיינו ערכין אם סבא ללמד מעבד משום דתפשת מועט תפשת ותעד דהא כי יליף מערכין מהני אשר ברכך לאפוקי דלא גילף מפחות שבוערכין כדפריך בסמוך וְגִילָף מפחות שבוערכין ומשני אמר קרא אשר ברכך:

למר

למעוטי כספים למר למעוטי פירות. צריך לפרש דמור ממעט כספים דוקא ומר ממעט פירות דוקא אבל לפי ספרים דלא גרסין וראב"י כספים משבחי בעסקא צריך לומר למעוטי פירות וכ"ש כספים ומיהו קשה אמאי נקט כלל יקב והא מקבל ופרט דלעיל מצינו למעוטי לכך נראה לרבי

דגרסין למר לאתווי כספים ולמר לאתווי פירות והשתא איצטרך שפיר יקב דאי לא כתיב יקב לא הוה מרבינן לא כספים ולא פירות דהנה ממעטין תרוניהו מצאן וגורן אבל השתא דכתיב צאן וגורן ויקב הוי יקב בעין מיעט אחר מיעט ואין מיעט אחר מיעט אלא לרבות לר"ש אתא לרבות פירות דוקא דמשבחי בגופיהו וירא' בן יעקב לרבוני כספים דוקא דמשבחי בעיסקא: **מרבך** אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה. פי' בקונטרס המקדיש שדה אחוזה פודה בית וזרע חומר שעורים בן שקל כסף ואם לא פדאה ומכרה הגובר לאחר כשיצאה מיד הלוקח ביובל מתחלקת לכהנים אבל אם לקחה בנו של המקדיש מיד הגובר אינה יוצאה מידו ביובל להתחלק לכהנים דכתיב ואם מכר את השדה לאיש אחר ולא לבן וא"ת אמאי לא קאמר ליה נחלה דבן קודם לאח וי"ל דלא חשיב אלא הנהו דליתנהו באח כלל ואיתנהו בן אבל נחלה איתא נמי באח במקום שאין בן ובת:

חליפי עבודת פוכבים קא שקיל. ואין לומר טעמא משום ברירה כלומר השתא הברר הדבר דזה חלקו דאם בן אפילו באו לרשותו נמי יהא מותר מהאי טעמא:

אלא מדרבנן גזירה שמא יחזור לסורו בו. והשתא לא הוי חליפי עבודת פוכבים דחכמים לא תקנו לו ירושה כי אם בהיתר דהם אמרו והם אמרו וא"ת אמאי יחזור לסורו הא מיד שנתגזיר קטן שנולד דמי ואם יחזור לסורו יש לו דין וישראל מומר וי"ל שיטעה להיות לו חלק וירשת אביו. ת"י כאן

תעשה בן להעניק אתה אומר להעניק או אלא אלא לרציעה אומר ואם אמר יאמר העבד ולא אמה העבירה הרי רציעה אומר הא מה אני מקיים ואף לאמתך תעשה בן נכתוב קרא לאמתך בן מאי תעשה שמעת מינה תרתי: הנרצע והנמכר לעובד פוכבים אינו עובד לא את הבן ולא את הבת: נרצע דכתיב ורצע אדוניו את אונן כפמרצע ועבדו לעולם ולא את הבן ואת הבת נמכר לעובד פוכבים מצו אמר חזקיה אמר קרא וחשב עם קונתו ולא עם יורשי קונתו אמר רבא דבר תורה עובד פוכבים גר את העובד פוכבים אינו מדברי תורה אלא מדברי סופרים דתנן גר ועובד פוכבים שירשו את אביהם עובד פוכבים גר יכול לומר לעובד פוכבים טול אתה עבודת פוכבים ואני מעות טול אתה דעתך דאורייתא כי לא באו לרשותו נמי כי שקיל חילופי עבודת פוכבים הוא דקא שקיל אלא מדרבנן גזירה הוא דעבד רבנן שמא יחזור לסורו תניא נמי הכי במה דברים אמורים כשיירשו אבל כשינשאתהו אסור עובד פוכבים את הגר וגר את הגר אינו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים דתנן לזה מעות מן הגר שנתגזירו בניו עמו לא יחזיר לבניו ואם יחזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו והתניא רוח חכמים נוחה הימנו לא קשיא כאן שהורתו ולדתו שלא בקדושה

למר למעוטי כספים למר למעוטי פירות ת"ר אשר ברכך ה' אלתיך יכול נתברך בית בגללו מעניקים לו לא נתברך בית בגללו אין מעניקים לו ת"ל הענק תעניק מפל מקום אם בן מה ת"ל אשר ברכך הכל לפי ברכה תן לו ר' אלעזר בן עזריה אומר דברים ככתבן נתברך בית בגללו מעניקים לו לא נתברך בית בגללו אין מעניקים לו א"כ מה ת"ל הענק תעניק דברה תורה כלשון בני אדם: תנו רבנן עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת אמה עבירה אינה עובדת לא את הבן ולא את הבת הנרצע והנמכר לעובד פוכבים אינו עובד לא את הבן ולא את הבת אמר מר עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת מנהגי מילי דתנו רבנן ועבדך שש שנים לך ולא לירוש אתה אומר לך ולא לירוש או אינו אלא לך ולא לבן כשהוא אומר שש שנים יעבד הרי לבן אמור הא מה אני מקיים ועבדך שש שנים לך ולא לירוש מה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האח מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה אדרבה מרבה אני את האח שכן קם תחת אחיו ליבום כלום יש יבום אלא במקום שאין בן האם יש בן אין יבום: בניהווא: אלא טעמא. מאי מרביית לבן טפי מאח דאיכא האי פירקא דכלום יש יבום כו' ומשני שדה אחוזה נמי מהאי פירקא כו' דאי לאו האי פירקא דכלום יש יבום לא קיימא לן לרבוני בן טפי מאח דהתם לא בן כתיב בנדקא ולא אח כתיב בנדקא אלא משום דקם תחת אביו ליעדה דכתיב בנדקא הוא דמרבין להו ופרכין עלה אדרבה מרבה אני את האח שכן קם ליבום ואיצטרך לשנויי עלה כלום יש יבום כו' הא אם יש בן אין יבום והתם ליכא למילף מהאי תרתי והכא חדא דהא חדא והא חדא ניהו אלא דאיכא יעידה בן ויבום באח דכתיב בנדקא: מה נרצע אינו עובד את הבן. דכתיב (שמות כ"א) ועבדו לו ולא לבן להעניק. בקרא דלעיל מנייה כתיב הענק והדור כתיב רציעה וכתב בתריה ואף לאמתך תעשה בן ואהענק קאי **אם בן**. דלחלוקא לחודיה אתא נכתוב ואף לאמתך בן מאי תעשה לאנמורי נמי אהענק: דבר תורה. מדאיצטרך למעוטי עבד עברי: **משבחו** לרשות גר אסור. להחליפם דקמתנהי מאיסורי הנאה: כי לא באו נמי. מבי מיית עובד פוכבים וזה בכתבין והשתא קא מחליף להו אלא ש"מ הא דירוש את אביו עובד פוכבים לאו מדאורייתא הוא דאינו מתייחס אחר העובד פוכבים וקטן שנולד מאליו דמי אלא מדרבנן הוא: **שמא יחזור לסורו**. משום ממונו: עובד פוכבים את הגר. שנתגזיר האב: וגר את הגר. אב ובנו שנתגזיר: לא יחזיר לבניו. אם מחזיקין לו טובה שלא הצריכהו לכך: ולדתו

למעוטי כו'. דלא תימא אשר ברכך רבוני הוא וירקה הכל ויכין דאיחריה גדולי קרקע ובעלי חיים הכי נמי כספים: **הכל לפי הברכה**. אם נתברך הבית בשבילו הרבה תוסף על הענקו ואם לאו אל תפחות מן הכתוב: **עבד עברי עובד את הבן**. אם מת אדוניו עובד את בנו עד מלאת שש או עד היובל הפוגעו בתוכו: **ואינו עובד את הבת**. אם אין לו בן: **ולא לירוש**. שאר יורשין בגון הבת או האח: **לעבד**. מדלא כתיב יעבדה: **שכן קם תחת אביו ליעדה**. שמייעד אמה העבירה בכסף מקנתה ואין צריכה קידושין אחרים דכתיב (שמות כ"א) ואם לבנו ייעדה: **ולשדה אחוזה**. המקדיש שדה אחוזהו פודה בית בור וזרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף ואם לא פדאה ומכרה הגובר לאחר אין יכול עוד לפדותה וכשיצאה מיד הלוקח ביובל מתחלקת לכהנים אבל אם לקחה בנו של מקדיש אינה יוצאה הימנו ביובל להתחלק לכהנים דכתיב (שמות כ"א) ואם לא יגאל את השדה בעלים ואם מכר את השדה גובר לאחר ולא לבן או אינו אלא לאחר ולא לאח כשהוא אומר לאיש הרי האח אמור הא מה אני מקיים לאחר לאחר ולא לבן ומה ראית לרבות את הבן ולהוציא את האח מרבה אני את הבן שכן קם תחת אביו ליעדה ולעבד עברי: **אדרבה מרבה אני את האח שכן קם תחת אחיו ליבום כלום יש יבום אלא במקום שאין בן האם יש בן אין יבום**. בניהווא: **אלא טעמא**. מאי מרביית לבן טפי מאח דאיכא האי פירקא דכלום יש יבום כו' ומשני שדה אחוזה נמי מהאי פירקא כו' דאי לאו האי פירקא דכלום יש יבום לא קיימא לן לרבוני בן טפי מאח דהתם לא בן כתיב בנדקא ולא אח כתיב בנדקא אלא משום דקם תחת אביו ליעדה דכתיב בנדקא הוא דמרבין להו ופרכין עלה אדרבה מרבה אני את האח שכן קם ליבום ואיצטרך לשנויי עלה כלום יש יבום כו' הא אם יש בן אין יבום והתם ליכא למילף מהאי תרתי והכא חדא דהא חדא ניהו אלא דאיכא יעידה בן ויבום באח דכתיב בנדקא: **מה נרצע אינו עובד את הבן**. דכתיב (שמות כ"א) ועבדו לו ולא לבן להעניק. בקרא דלעיל מנייה כתיב הענק והדור כתיב רציעה וכתב בתריה ואף לאמתך תעשה בן ואהענק קאי **אם בן**. דלחלוקא לחודיה אתא נכתוב ואף לאמתך בן מאי תעשה לאנמורי נמי אהענק: דבר תורה. מדאיצטרך למעוטי עבד עברי: **משבחו** לרשות גר אסור. להחליפם דקמתנהי מאיסורי הנאה: כי לא באו נמי. מבי מיית עובד פוכבים וזה בכתבין והשתא קא מחליף להו אלא ש"מ הא דירוש את אביו עובד פוכבים לאו מדאורייתא הוא דאינו מתייחס אחר העובד פוכבים וקטן שנולד מאליו דמי אלא מדרבנן הוא: **שמא יחזור לסורו**. משום ממונו: עובד פוכבים את הגר. שנתגזיר האב: וגר את הגר. אב ובנו שנתגזיר: לא יחזיר לבניו. אם מחזיקין לו טובה שלא הצריכהו לכך: ולדתו

מת האב: אין רוח חכמים נוחה הימנו. אין דעת חכמים נוחה עליהם במעשיו כלומר אין

מדברי הכתוב, **אף אמה העקרה** שמת אדוניה, **אינה עוקרת לא את הָבֵן ולא את הַבַּת** אלא יוצאת לחפשי.

הגמרא מקשה על דברי רבי פדא: **והאי 'לאמתך תעשה בן' להכי הוא דאָתא – האם היקש זה של אמה עברה לעבד הנרצע בא ללמדנו שאינה עובדת את בני אדוניה, הָא מִיפְעִי לִיה לְכַתְנָא – הרי נדרש הוא כדי ללמדנו את הדין המבואר בברייתא, הדרשת את דברי הכתוב: **וְאִם לְאִמְתְּךָ תַּעֲשֶׂה בֶן, לְהַעֲנִיךָ –** שחייב האדון להעניק מרכושו לאמה העבריה בשעת שחרורה.**

ומבררת הברייתא, **אָתָּה אוֹמֵר** שהיקש זה הוא לענין שחייב האדון לְהַעֲנִיךָ מרכושו לאמתו העבריה, **או אינו אֵלָא לְרִצְיָתָהּ –** ואולי אינו אלא ללמד שאם אין האמה חפצה להשתחרר לאחר ששנים יש לרצוץ את אנה. **בְּשֵׁהוּא –** הכתוב העוסק בדיני רציעה, **אוֹמֵר** (שמות כא ה) **וְאִם אִמֶּךָ יֹאמֶר הָעֶבֶד, יֵשׁ לְדִיק שְׂדוּקָא** בעבד נאמר דין זה **ללא באָמֶה הָעֶבֶרִיָּה**, ואם כן הרי דין רִצְיָתָהּ אִמֶּר שֵׁינִי נהג אלא בעבד ולא באמה. **הָא מִה אִנִּי מְקַיֵּם וְאִם לְאִמְתְּךָ תַּעֲשֶׂה בֶן –** איזה דין יש ללמד מכך שהוקשה אמה לעבד, לְהַעֲנִיךָ – שחייב האדון להעניק לה מרכושו בשעת שחרורה.

ומבואר שלא כדברי רבי פדא הסובר שהוקשה אמה לעבד לענין שאינה עובדת את יורשי אדוניה.

מתרצת הגמרא, ששני הדינים נלמדים הם מן ההיקש, **אם בן –** שאם לא היה בא הכתוב אלא ללמד שאין אמה העבריה עובדת את יורשי אדוניה, נִבְתְּלוּ קְרָא **וְאִם לְאִמְתְּךָ בֶן, וְבוּה דִּי** כדי להקיש אמה לעבד, **מִאי תַּעֲשֶׂה –** מדוע הוצרך הכתוב להוסיף את תיבת 'תעשה', **שְׂמַעְתָּ מִיָּה תִּרְתִּי –** יש ללמוד מכאן את שני הדברים, האחד, שאינה עובדת את יורשי אדוניה, והשני, שנצטווה האדון להעניק מרכושו אף לאמתו.

שנינו בברייתא, שעבד עברי הנִרְצָע וכן עבד עברי הנִמְכָּר לְעוֹבֵד בּוֹבְבִים, כשמת אדוניה, **אינו עוֹבֵד לֹא אֶת הָבֵן ולא אֶת הַבַּת**, אלא יוצא לחפשי.

הגמרא מבארת מהיכן יש ללמוד דינים אלה: **נִרְצָע** יש ללמוד שאינו עובד את יורשי האדון, מִדְּבָרֵיכֶם (שמות כא ו) **וְרִצְעֵה אֲדֹנָיו אֶת אֹנִי בְּמִרְצַע וְעַבְדִּי לְעֵלֶם, וּמִתִּיבַת יַעֲבֹד, יֵשׁ לְדִיק** שאינו עובד אלא את האדון עצמו **וְלֹא אֶת הָבֵן וְאֶת הַבַּת**.

נִמְכָּר לְעוֹבֵד בּוֹבְבִים מִנֵּן שאינו עובד את היורשים. **אִמֶּר הִנֵּה, אִמֶּר קְרָא** (ויקרא כה ג) **וְחִשְׁבָה עִם קַנְהוּ, וּמִתִּיבַת קְנֵהוּ** יש לדייק שאינו זקוק לערוך חשבון אלא עם הנכרי שקנהו, **וְלֹא עִם יִרְשֵׁי קִנְיָהוּ**, מאחר שיוצא הוא לחירות במיתת אדונו.

הגמרא מבארת כמה דינים בדיני ירושת גויים וגרים:

אִמֶּר קְרָא, דְּכֵר תּוֹרָה עוֹבֵד בּוֹבְבִים יִרְשׁ אֶת אֲבִיו הַגּוֹי, שֶׁנֶּאֱמַר לְגַבִּי עַבְדִּי הַנִּמְכָּר לְגוֹי, וְחִשְׁבָה עִם קַנְהוּ, וִישׁ לְדִיק וְלֹא עִם יִרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן בעמוד קכג

לִיִּירֵשׁ אַחֵר מִלְבָּד הֵבֵן. מבארת הברייתא, **מֵהָאִתְּ לְרִבּוֹת אֶת הָבֵן בַּפְּסוּק 'שש שנים יעבד, וְלְהוֹצִיא אֶת הָאִמָּה מִהַפְּסוּק 'ועבדך שש שנים'. מִרְבָּה אִנִּי אֶת הָבֵן –** מסתבר יותר לרבות את הָבֵן שִׁירַשׁ אֶת הַעֲבֵד, שֶׁכֵּן הֵבֵן קָם תַּחַת אֲבִיו לְיַעֲרָה – יכול הוא לקדש את האמה העבריה בכסף מקנתה שנתנה לאביו, ואינו צריך לתת לה כסף אחר, וְלִשְׁרָה אֶחָתָה – שאם הקדיש אביו שדה שירש מאבותיו ופרדה אותה הָבֵן מִיד הַקֹּדֶשׁ, חוזרת לידי אביו ביובל כאילו פרדה אותה בעצמו. מה שאין כן אם פרדה אנשים אחרים, אינה חוזרת עוד לידי האב אלא מתחלקת ביובל לכהנים. ומכיון שבשני דברים אלו מצאנו שרק הָבֵן עומד במקום אביו, ולא שאר היורשים, לפיכך מסתבר שאף לענין עבד עברי הָבֵן יורש את אביו ולא שאר היורשים. שואלת הברייתא, **אֲדִרְבָּה יֵשׁ לִזְמֵר לְהִיפָךְ, שֶׁמִּרְבָּה אִנִּי אֶת הָאִמָּה שֶׁכֵּן קָם תַּחַת אֲחִיו לְיָבוּם –** שהוא זה שמייבם את אשת אחיו אם מת אחיו בלא בנים, נמצא שהוא עומד במקום אחיו. הברייתא דוחה סברא זו, **כִּלּוּם יֵשׁ יָבוּם אֵלָא בְּמִקּוֹם שְׂאִין בֶּן, הָא יֵשׁ בֶּן אִין יָבוּם –** לא נאמרה מצות יָבוּם אלא במקום שאין בנים, נמצא שאין חשיבות האב אלא במקום שאין בן, אבל כשיש בן בודאי שיש לו מעלה על פני האב ושאר היורשים.

הגמרא שואלת על הדחיה האחרונה שבברייתא. **אֵלָא מִטְּעָמָא דְּאִיבָא הָא פִּירְכָא –** מדברי הברייתא משמע שלא היינו יודעים אם בן עדיף או אב עדיף אלא משום הדחיה 'כלום יש יָבוּם אלא במקום שאין בן, הָא לֹא הִכִּי – לולא סברא זו היינו מסתפקים לומר שמא **אִם עֲדִירָה מִבֶּן, וְיִפְסִי לִי דְּהִקָּא תִּרְתִּי וְהִקָּא תִּרָא –** הלא יש לך להוכיח שכן עדיף אף ללא דחיה זו, שכן בָּבֵן ישנם שתי מעלות, שקם תחת אביו ליעוד ולשדה אחוזה, ואילו באב ישנה רק מעלה אחת שהוא קם תחת אחיו ליָבוּם. מתרצת הגמרא, **שֶׁרָה אֶחָתָה** שאמרנו שהָבֵן עומד במקום אביו ולא האב, **נָמִי מִכַּח הָאִי פִּירְכָא הוּא דְּקָא נִפְקָא לִיה לְתַנָּא –** אף זאת למד התנא מכח דחיה זו שכלום יש יָבוּם אֵלָא בְּמִקּוֹם שְׂאִין בֶּן. שכן בדין שדה אחוזה לא מפורש בתורה אם הָבֵן עומד במקום האב או האב, אלא מכיון שפסוק אחד מרבה שהשדה נפרדת אף על ידי אחר, ופסוק אחד ממעט שאינה נפרדת אלא על ידי המקדיש, העדיף התנא שם להעמיד את הפסוק המרבה בָּבֵן ולא באב מכח סברא זו שכלום יש יָבוּם אלא במקום שאין בן, לפיכך אינך יכול לטעון שיש בָּבֵן שתי מעלות, שכן המעלה שקם תחת אביו לשדה אחוזה נלמדת אף היא מכח סברא זו.

שנינו בברייתא שעבד עברי שמת אדונו, עובד את בנו אך לא את בתו, ואילו **אִמָּה הָעֶבֶרִיָּה אינה עוקרת לא את הָבֵן ולא את הַבַּת**. **מִנְהֵי מִיָּל –** מהיכן נלמד דין זה, **אִמֶּר רַבִּי פְּרָא דְּאִמֶּר קְרָא** (דברים טו ז) **וְאִם לְאִמְתְּךָ תַּעֲשֶׂה בֶן, הַקִּישָׁה הַכְּתוּב –** את אמה העבריה, לעבד עברי הנִרְצָע, **מִה נִרְצָע שמת אדוניה אינו עוֹבֵד לֹא אֶת הָבֵן ולא אֶת הַבַּת** אלא יוצא לחירות, וכפי שדורשת הגמרא להלן

מתרצת הגמרא, **לְמַר** לשיטת ר' שמעון בברייתא לעיל, נאמר 'קב' **לְמַעוֹטֵי בְּסָפִים** שאין מעניקים מהם, וְלְמַר – לשיטת רבי אליעזר בן יעקב נאמר 'קב' **לְמַעוֹטֵי פְּרָדוֹת**. שלא נאמר שמכיון שנאמר 'אִשְׁר בְּרַכָּה ה' אֱלֹקֶיךָ לרבות שאר מינים, אם כן אף אלו בכלל, לכך נאמר 'קב' למעט אותם.

תַּנּוּ רַבֵּן נֶאֱמַר בְּהַעֲנָקָה (דברים טו יד) 'אִשְׁר בְּרַכָּה ה' אֱלֹהֶיךָ, יָבֹל – היינו סבורים ולומר שרק אם נִתְבָּרַךְ בֵּית בְּגִלְלָה – בגלל עבודת העבד, **מַעֲנִיקִים לוֹ, אֲבָל אִם לֹא נִתְבָּרַךְ בֵּית בְּגִלְלָה אִין מַעֲנִיקִים לוֹ –** אין חובה להעניק לו, **תִּלְמִד לִזְמֵר 'הַעֲנִיק תַּעֲנִיק' מִגֵּל מְקוֹם –** לכך כפלה התורה וכתבה 'העניק תעניק', ללמדנו שבכל אופן חייב האדון להעניק. **אם בן שאין מצות העניקה תלויה במה שנתברך האדון, מִה תִּלְמִד לִזְמֵר** מדוע תלתה התורה את העניקה בדבר 'אִשְׁר בְּרַכָּה ה' אֱלֹהֶיךָ' ללמדך שהכל לְפִי בְּרַכָּה תֵּן לוֹ – שתוסיף להעניק לעבד לפי רוב הברכה שבאה לך מחמתו. **רַבִּי אֶלְעָזָר לִפִּי עֲזָרְיָה חֹלֵק וְאוֹמֵר, דְּכָרִים בְּבִתְבָּן –** כפי שמשמע בפשטות מהפסוק, אם נִתְבָּרַךְ בֵּית בְּגִלְלָה מַעֲנִיקִים לוֹ, ואם לֹא נִתְבָּרַךְ בֵּית בְּגִלְלָה אִין מַעֲנִיקִים לוֹ. **אם בן מִה תִּלְמִד לִזְמֵר –** מדוע כפלה התורה ואמרה 'הַעֲנִיק תַּעֲנִיק' משום שדְּבָרָה תּוֹרָה בְּלִשׁוֹן בְּנֵי אָדָם שזרעם לדבר בלשון כפולה, אך לא נאמר לשום דרשה. **תַּנּוּ רַבֵּן, עֲבֵד עֲבָרִי שמת אדונו, עוֹבֵד אֶת הָבֵן** עד שימלאו לעבד שש שנים מיום מכירתו, או שיחולק היובל בינתיים. **וְאִינוּ עוֹבֵד אֶת הַבַּת –** אך אם אין לאדון בן אלא בת, אינו עובד אותה אלא יוצא לחירות. **אָמַר עֲזָרְיָה שמת אדונו, אינה עוקרת לא את הָבֵן ולא את הַבַּת**. כלומר בין אם יש לו בן ובין אם אין לו אלא בת, יוצאת האמה לחירות. וכן הִנְרָצָע וְעַבְדִּי עַבְרִי הַנִּמְכָּר לְעוֹבֵד בּוֹבְבִים, **אינו עוֹבֵד לֹא אֶת הָבֵן ולא אֶת הַבַּת**, אלא יוצאים לחירות.

הגמרא מבררת את מקור הדינים שנאמרו בברייתא. **אִמֶּר מִר, 'עֲבֵד עֲבָרִי עוֹבֵד אֶת הָבֵן וְאִינוּ עוֹבֵד אֶת הַבַּת',** שואלת הגמרא, **מִנְהֵי מִיָּל –** מנין למדו דינים אלו. משיבה הגמרא, **דְּתַנּוּ רַבֵּן בְּבִרְיָתָא, בְּעַבְד עַבְרִי נֶאֱמַר (דברים טו יב) 'וְעַבְדֶּךָ שֶׁשְׁנִים' אָמַר עֲזָרְיָה שמת אדונו, 'עַבְד' משמע דוקא 'לָף' – כלומר את האדון צריך העבד לעבד, וְלֹא לִיִּירֵשׁ – אם מת והניח אחד משאר היורשים ובת או אח, חוץ מבן אינו צריך לעבדם, אלא יוצא לחירות. שואלת הברייתא, **אָתָּה אוֹמֵר** שבתִּיבַת 'וְעַבְדֶּךָ' מיעטה התורה לָף וְלֹא לִיִּירֵשׁ אֲבָל את הניח בן צריך העבד לעבדו אותו, **או אינו –** שמא נאמר **אֵלָא 'לָף' –** דהיינו רק לָף וְלֹא לָבֵן – שאפילו הניח האדון בן ליורשו יוצא העבד לחירות. משיבה הברייתא, **בְּשֵׁהוּא אוֹמֵר** (שמות כא ב) **'שש שנים יעבד' ולא נאמר 'ועבדך' שמשמע דוקא 'לָף', אלא אף את אחרים צריך העבד לעבדו, הִרִי לָבֵן אִמֶּר –** יש לי ללמוד מכאן שאף את הָבֵן צריך העבד לעבד. **הָא –** אם כן מִה אִנִּי מְקַיֵּם – על איזה אופן נאמר 'וְעַבְדֶּךָ שֶׁשְׁנִים' שמשמע שאינו צריך לעבדו לאדר, לָף וְלֹא**

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

יט אכל אם הוא חם קצת* אף על פי שאין היד סולדת בו מותר להחזירו אם הוא בענין שאין בו משום איסור בישול כגון שהוא יבש שאין בו מרק שלדברי הכל אין בו משום בישול אף אם היה צונן לגמרי¹²⁶ ואפילו אם יש בו מרק שיש בו משום בישול אם נצטנן לגמרי מכל מקום בשלא נצטנן לגמרי נזהגים להקל* לענין לסומכו כנגד המדורה כמו שיתבאר שם¹²⁹ אם בן הוא הדין שיש להתיר לפי זה להחזירו על גבי הכירה הגרופה או קטומה או שהוסקה בקש או גבבא והקדרה עודה בידו והיה דעתו להחזירה. אבל המנהג להקל עוד אפילו להחזיר תוך תנורים שלנו שדינם בתוך הכירה ומחזירים גם לאחר שהסיר הקדרה מידו והניחה על גבי קרקע ושהתה שם הרבה* וגם לא היה דעתו בתחלה להחזירה ואפילו פינה התבשיל לקדרה אחרת* ואין למחות בידם לפי שיש אומרים* שלא הצריכו חכמים שהיה דעתו להחזירה ועודה בידו אלא בשנטלה מהכירה מבעוד יום ובא להחזירה בשבת שאז אם לא היה דעתו להחזירה או שכבר הסירה מידו הרי זה כמושיבה בשבת לכתחלה כיון שבתחלת כניסת השבת לא היתה שם כלל על הכירה אבל בשנטלה מהכירה משחשכה כיון שבתחלת כניסת שבת היה תבשיל זה על הכירה אינו נראה כמושיבו בשבת בתחלה אף אם לא היתה דעתו להחזירה וגם כבר הסירה מידו ופינהו לקדרה אחרת ולכן מותר להחזירה אם הוסקה בקש וגבבא או שהיא גרופה או קטומה והתבשיל נתבשל כל צרכו ולא נצטנן לגמרי. ועל זה סומכים העולם להקל יותר ולומר שאף מה שאסרו חכמים להחזיר לתוכה לא אסרו אלא בשנטלה ממנה מבעוד יום והיתה בידו עד לאחר שחשכה ומכל מקום כל אדם יש לו להחמיר לעצמו שלא להחזיר לתוך הכירה והתנור אף שנטלה משם* לאחר שחשכה אף על פי שהיתה דעתו להחזירה ועודה בידו לפי שאין טעם מספיק לחלק בין נטלה משחשכה ובין נטלה מבעוד יום לענין חזרה לתוכה. ואפילו לענין להחזיר על גבי הכירה אם לא היה בדעתו להחזירה או שכבר הסירה מידו או שפינהו לקדרה אחרת טוב להחמיר* לפי שרבו האומרים שאף לענין זה אין חילוק בין נטלה מבעוד יום לנטלה משחשכה.

ביאורים

אבל אם הוא חם קצת – שראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו. נזהגים להקל – מכח המנהג בלבד, אבל מעיקר הדין אסור כשאין היד סולדת בו, משא"כ בדבר שאין בו משום בישול, המותר מעיקר הדין¹²⁸. ושהתה שם הרבה – אבל לא שהצטננה לגמרי – ואם הצטנן לגמרי אסור אפילו כיבש שאין בו משום בישול כלל¹³⁰. ואפילו פינה התבשיל לקדרה אחרת – תנאי זה חמור יותר משאר התנאים שלכן נקט בו רבינו בלשון 'אפילו', משום שנראה כמושיב לכתחילה יותר מאשר כשחסר תנאי אחר

בחזרה (כגון שהניחה מידו, או שלא חשב להחזירה בשעה שנטל הקדירה). לפי שיש אומרים – בקונטרס אחרון (ס"ק ח) כתב רבינו על דיעה זו: 'וכן המנהג', אלא שכבר כתב רבינו בהמשך הסעיף שטוב להחמיר בענין זה. שנטלה משם – מכאן מוכח שיש להחמיר שלא להחזיר הקדרה לתוך הכירה – בין אם נטלה מתוכה, ובין אם נטלה מעל גביה¹³¹. טוב להחמיר – אבל במקום צורך גדול אפשר להקל לכתחילה, ולהחזיר על גבי 'פלטת של שבת' שיש בה רק מצב חום אחד – יש מקום להקל יותר¹³².

מקורות

127) איסור מחזי כמבשל נזכר ב: לעיל סי"ד, להלן קו"א ס"ק ח (האם איסור החזרה מטעם 'מחזי כמבשל' או מחמת 'שמא יחתה', שם ס"ק י (סברת מחזי כמבשל לגבי מניח לכתחילה בשבת על פי קדירה, וכן 'מחזי כמבשל' לגבי תנור). 128) הערות וביאורים (צ"צ) קובץ ו' ע', כח, שרבינו סבר בזה כהפמ"ג. 129) סעיף ט: ב' דיעות אם יש בישול אחר בישול בדבר לח, ולמסקנת הדין כל דבר שלא נצטנן לגמרי נזהגים להקל כשיטה המקילה. אבל כשנצטנן לגמרי מחמירים אפילו בדיעבד, (ועד"ז גם שם סעיף כד).

130) כיון שזהו אינו תנאי בבישול (כבסעיף הקודם שסמכו להקל בבישול אחר בישול בדבר לח בתנאי שלא נצטנן לגמרי) אלא שאם נצטנן לגמרי אינו נחשב להחזרה אלא כנותן לכתחילה (קו"א ס"ק י), אמנם ב'קיצור הלכות משו"ע אדה"ד ע' פ' הערה 47 כתבו שמלשון רבינו 'ושהתה שם הרבה' משמע אפילו בנצטננה לגמרי, והשאירו בצ"ע. 131) שלא כמובא בס' לשון הזהב עמ"ס שבת לו ע"א לחדש שהחומרא שלא להחזיר לתוכה היא רק כשנטל מעל גביה, ולא כשנטל מתוכה, (שבת כהלכה פ"ט הערה עא). 132) שבת כהלכה פ"ט ס"ל ע"פ דברי הגרשו"א שדין פלטת

וַיֵּשׁ נוֹחֵגִים לְהִקְל עוֹד לְהַחְזִיר לְמַחַר בְּיוֹם לַתּוֹךְ הַתְּנוּר שְׁאֵפוּ בּוֹ מִבְּעוֹד יוֹם אֶף עַל פִּי שְׁלֹא גִרְפוּהוּ אִם לֹא חֲמָמוּ עוֹד הַתְּנוּר אַחֵר הָאֶפֶיָה לְהַטְמִין בּוֹ הַחֲמִין שֶׁל סְעוּדַת שְׁחָרִית אֲלֵא הַטְמִינוּ בְּתְנוּר אַחֵר לְפִי שֶׁהִגְחִלִים שֶׁנִּשְׁאָרוּ מִן הַחִימוֹם שֶׁחֲמָמוּהוּ לְצוֹרֵךְ הָאֶפֶיָה בְּכָר כְּהוּ וְעָמְמוּ וְהָרִי הֵן בְּגִרּוּפוֹת (וּמִכָּל מְקוֹם אִם הִיד סוֹלֶדֶת שֶׁם אֲסוּר*) כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעֲלָה¹³⁴ וַיֵּשׁ מְקִילִין עוֹד דְּאֶפִּילוּ הַטְמִינוּ בּוֹ הַחֲמִין מְכַל מְקוֹם אַחֵר סְעוּדַת שְׁחָרִית בְּוֹדֵאֵי עָמְמוּ כָּל גִּחְלֵיו וּמוֹתֵר לְהַחְזִיר לְתוֹכוֹ לְפִי הַמְנָהֵג (אִם אֵין הִיד סוֹלֶדֶת שֶׁם):

ביאורים

אם הִיד סוֹלֶדֶת שֶׁם אֲסוּר – שהרי בתנור אסור להשהות אפילו בגרופה וקטומה¹³³.

מקורות

של שבת שוה לדין מעזיבה שע"ג התנור המבואר בסוף סימן זה, ובשש"כ פ"א ס"כ כתב להקל כל מקום שאם לא יחזיר הקדירה לא יהיה לו אוכל חם לשבת.

(133) כנ"ל סעיף ד.
(134) סוף סעיף א. ושם הלשון: "הרי הן כקטומה", (ציונים לשו"ע מהדורה החדשה).

חלק ב סימן רנג, דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בערב שבת סעיף יט

שולחן ערוך – הלכות קריאת שמע

א קריאת שמע שחרית וערבית היא מן התורה שנאמר בשכבך ובקומך.

יש אומרים שפרשה ראשונה בלבד היא מן התורה ומה שנאמר בפרשה שנייה ובשכבך ובקומך בדברי תורה הכתוב מדבר ויש אומרים שגם פרשה ב' היא מן התורה ויש אומרים שפסוק ראשון בלבד שהוא שמע ישראל הוא מן התורה ומה שנאמר ודברת בם כו' ובשכבך ובקומך הוא מוסב על פסוק ראשון בלבד אבל פרשת ציצית שתקנוה משום זכירת יציאת מצרים לדברי הכל היא מדברי סופרים כמו שמוזכר יציאת מצרים בפני עצמה כמ"ש בסימן ס"ז (ובעל נפש יחמיר לעצמו בשל תורה בכל מה שנוגע למעשה בחילוקי סברות אלו כמו שיתבאר לפנינו):

ב (זמן קריאת שמע של שחרית) מן התורה הוא משעלה עמוד השחר שאז מקצת בני אדם רגילים לקום ממטתם ואע"פ שהם מועטים הרי אמרה תורה ובקומך לשון יחיד לומר שהולכין אף אחר המיעוט אבל הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו מן התורה שאף שמקצת בני אדם קמים גם כן קודם עלות השחר מקרה הוא ואין הולכין אחריו.

וחכמים עשו הרחקה וגדר ותקנו שלא יקרא לכתחלה עד שעה שדרכן של רוב בני אדם לקום ממטתם דהיינו שיאיר היום כל כך עד שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירו והוא שרגיל עמו קצת שאם רגיל עמו הרבה יכירו אפילו מרחוק הרבה ואם אינו רגיל עמו כלל לא יכירו אפילו בקרוב אלא כמו אכסניא שרגיל לבא לקץ עתים:

ג ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות מעלות השחר שהוא תחלת זמנה מן התורה לפי שיש קצת בני אדם שרגילים לקום ממטתם בסוף ג' שעות על היום כגון בני מלכים וכיוצא בהם.

ושעות אלו הם זמניות שכל יום בין ארוך בין קצר נחלק ל"ב שעות ונמצא לעולם רביע היום הוא זמן קריאת שמע בין ביום ארוך בין ביום קצר ולכן צריך ליהדר בימות החורף למהר לקרוא קריאת שמע מאחר שהיום קצר ורביע היום קצר הוא:

ד ומצוה מן המובחר שלא לקרותה מיד שהאיר היום כשיעור שנתבאר אלא כוונתיקין שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה כדי שיסיימו קריאת שמע וברכותיה דהיינו גאל ישראל עם הנץ החמה שאז הוא זמן תפלה לכתחלה כמו שיתבאר בסימן פ"ט ויתפללו מיד כדי לסמוך גאולה לתפלה ומי שיוכל לכוין ולעשות כן שכרו מרובה מאד ומובטח לו שהוא בן עולם הבא.

(ומי שאינו יכול לכוין לעשות כן אין להקדים לקרות קריאת שמע ולהתפלל קודם הנץ החמה אלא אחר הנץ החמה מפני שזמן התפלה לכתחלה הוא אחר הנץ החמה וזמן קריאת שמע נמשך עד רביע היום לכתחלה שהווייתיקין שהיו מקדימין לקרות קודם נץ החמה מעט לא היו מקדימין משום חובת קריאת שמע אלא כדי לכוין להתפלל בדמדומי חמה דהיינו בתחלת יציאתה כמו שיתבאר בסימן פ"ט.

ויש אומרים שגם משום חובת קריאת שמע היו מקדימין לקרותה קודם נץ החמה לפי שלכתחלה יש לקרותה בשעה שהוא שעת קימה לרוב בני אדם כמו שנתבאר ועד נץ החמה קמים רוב בני אדם שאין יושנים אחר נץ החמה אלא בני מלכים וכיוצא בהם לפיכך מי שאינו יכול לכוין לעשות כוונתיקין אי אפשר לו לסמוך גאולה לתפלה לכתחלה אלא א"כ יוכל לכוין שיקרא לפחות פרשה ראשונה קודם נץ החמה וודאי ויתפלל אחר נץ החמה וודאי אע"פ שלא יתפלל בדמדומי חמה ואם גם זה לא יוכל לכוין יקרא קריאת שמע וברכותיה קודם נץ החמה לכתחלה ויתפלל אחר הנץ החמה ולא יסמוך גאולה לתפלה.

והעיקר כסברא הראשונה ואע"פ כן נכון לחוש לסברא האחרונה ולקרא לפחות פרשה ראשונה קודם נץ החמה אף על פי שעדיין לא לבש ציצית ותפילין ואחר נץ החמה יקראנה כולה עם ברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה):

ה אם לא קרא אותה קודם נץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל אם יש לו ציצית ותפילין (וציבור להתפלל עמהם ולסמוך גאולה לתפלה):

וצריכים למהר להתפלל יכולים לקרות קריאת שמע משעלה עמוד השחר.

מכל מקום אין להקדים לומר יוצר אור כל כך בהשכמה עד שיכיר עכ"פ בין תכלת ללבן:

ז אבל מי שמשכים לצאת בדרך שלא במקום גדודי חיה ולסטים וגם אין בני השיירה נחפזים כל כך בדרך בענין שיוכל לעמוד ולכוין אפילו בפסוק ראשון בלבד כשיגיע זמן קריאת שמע לא יקרא בביתו אעפ"י שעלה עמוד השחר אלא בדרך כשיגיע זמן קריאת שמע (והיאך ינהג עם התפלה יתבאר בסוף סימן פ"ט):

חלק א סימן נח הלכות קריאת שמע וברכותיה סעיפים א"ז

ן מי שהוא אנוס כגון שהיה משכים לצאת לדרך מיד שעלה עמוד השחר למקום גדודי חיה ולסטים שיצטרך ללכת במהרה ולא יוכל לעמוד על מקום אחד כשיגיע זמן קריאת שמע ולא לכוין בקריאתה אפילו בפסוק ראשון בלבד או שבני השיירה הולכים במהרה ולא ימתינו כלל בדרך כשיגיע זמן קריאת שמע שיוכל לעמוד ולכוין יכול לקרותה בביתו מיד שעלה עמוד השחר ויסמוך גאולה לתפלה ויתפלל כמ"ש בסוף סימן פ"ט לפי שבמקום אנוס העמידו על דברי תורה שמשעלה עמוד השחר זמנה הוא ויש מי שאומר שהוא הדין כשיש קבורת מת בעיר או מילה או יום ערבה שמרבים בתחנונים אחר התפלה

לקוטי תורה

תוכן הפרק: ההכרה שהקב"ה הוא בורא עולם ומחיה כל הנבראים לא נקראת בשם "אמונה" אלא "דעת" וידעת היום והשבות אל לבבך וגו'. הנה יש להבין הלא כבר נאמר אתה הראת לדעת וגו', ומהו עוד וידעת.

בתחילת פ' ואתחנן, בתיאור מעמד מתן תורה, יש שני כתובים: "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו", וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. ואינו מובן: מאחר שכבר נתגלה לבני ישראל ש"ה' הוא האלקים" בראי' ממש ("הראת לדעת"), למה הוצרכו לעוד ציווי על הידיעה באמרו "וידעת היום".

גם מהו היום.

גם צריך להבין מה שנאמר "וידעת היום", מהו הדיוק וההדגשה שהציווי לדעת כי ה' הוא האלקים הוא "היום" דוקא, והול"ל סתם "וידעת והשבות אל לבבך גו'".

[להבין זה מקדים עוד שאלה בכתובים כאן:]

אך הנה אחר מתן תורה שראו פנים אל פנים ושמעו בעצמם עשרת הדברות מפי הקב"ה, אמרו אם יוספים אנחנו לשמוע וגו' קרב אתה ושמע וגו', והקב"ה הסכים על ידם ואמר היטיבו כל אשר דברו וגו' לך אמור להם וגו' (שמעתה ידבר אליהם משה).

וכתיב תיכף לאחר זה וזאת המצוה וגו' לעשות בארץ וגו' עד ארץ זבת חלב ודבש, וכתיב בתריה שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד ואהבת וגו',

שהיא המצוה הראשונה שנצטוו אחר עשרת הדברות - ששמעו מפי הגבורה - מפי משה. "זאת המצוה" - זאת ל' יחיד - קאי על פרשת ק"ש (שנאמרה תיכף לאחר פרשה זו דמתן תורה), שנק' "מצוה" סתם כי היא "כוללת כל המצוות".

וצריך להבין למה תקדים לומר וזאת המצוה וגו' לעשות בארץ וגו', דהא פרשה שמע חובת הגוף היא ונוהגת בין בארץ בו'.

חובת קריאת שמע אינה בארץ דוקא, שהרי היא חובת הגוף שנוהגת גם בחוץ לארץ, ואמאי אומר "לעשות בארץ". וגם, מדוע מדייק כאן "ארץ זבת חלב ודבש" - מהי השייכות בין מצות ק"ש לארץ זבת חלב ודבש.

ולהבין כל זה צריך להקדים ביאור ענין דעת וענין אמונה, שהם שתי מצוות. כי הנה כתיב דע את אלהי אביך וגו', וכתיב ויאמינו בהו'.

ה"דעת" וה"אמונה" הם שני ענינים שונים בתכלית, כי ענין האמונה אינו נופל אלא על דבר שאינו נראה בראיית השכל רק צריך להאמין בו, משא"כ הדעת. ומצינו בכמה פסוקים שצריך דוקא בחינת דעת באלקות, כמו "דע את אלקי אביך", "ישראל לא ידע", ובכמה פסוקים נזכר ענין האמונה כמו "ויאמינו בה" וכן באברהם כתיב "והאמין בה". שמזה מובן שיש צורך בשתייהן, הן דעת והן אמונה - והן שתי מצוות.

[להבנת הענינים שיתבארו להלן, יש לעמוד בקצרה עכ"פ, על מהותם של שני הענינים דעת ואמונה באלקות.

הדבר הרי **יודעים** שהוא קיים ואין צריכים לאמונה - אלא רק על דבר שאינו נראה ונגלה, ואף אין לו הוכחה שכלית שהוא קיים, ניתן לומר שמכל מקום הוא "מאמין" בדבר ההוא.

אלא שבלשון בני אדם, "אמונה" כזאת אינה אלא בדרך השערה, כי אם לא ראה את הדבר ואף אין לו שום רא' שכלית על מציאותו, מנא לי' באמת שאכן הוא קיים? ואין זו אלא השערה בעלמא.

משא"כ האמונה של בני ישראל בהקב"ה היא ידיעה מוחלטת בוודאות גמורה כנ"ל, והיינו לפי שיש בקרב כל איש ישראל נשמה קדושה שהיא "חלק אלקה ממעל ממש". מובן ופשוט, שהנשמה עצמה אינה צריכה שום רא' והוכחה על מציאות הבורא, שהרי היא "חלק אלקה", ונמצא שממציאותה ומהותה בעצמה יודעת היא בבירור שיש "אלקה" (וכמו שאין איש חי צריך הוכחה שהוא חי). ומאחר שנשמה קדושה זו שוכנת בתוך גוף האדם, הרי היא מכניסה במחשבתו ותחושתו ידיעה מוחלטת במציאות ה"אלקה" (שנשמתו היא חלק ממנו), בוודאות כזאת שאין שום דבר שבעולם יוכל להחלישו.

[ומה שיש מציאות של איש ישראל הכופר ר"ל באלקי ישראל, או שיש לו ספיקות כו', ועכ"פ מרגיש חלישות בעיני אמונה - הרי זה לפי שנפשו הבהמית וחומריות גופו גברו בו כל כך עד שנשמתו האלקית מכוסה לגמרי בתוך "לבוש שק דקליפה" עד שאינה נרגשת כלל באדם, וכמו מחיצה של ברזל המפסקת בין האלקות שבאדם לאדם עצמו, ובמילא גם האמונה שישנה בכל ישראל (שהם "מאמינים בני מאמינים"), וגם באיש הלזה - מכוסה ונעלמת בלבוש שק דקליפה ואינה נרגשת בו].

וזוהו גם ההבדל בין הדעת והאמונה:

הדעת היא מכוחות השכל שבאדם (שהם: חכמה בינה דעת), היינו שזוהי תכונה וכח אנושי שעל ידו ניתן לאדם להרגיש איזה דבר בעמקי נפשו ולהתקשר עמו כמו דבר שרואה בעיני בשר כנ"ל.

משא"כ האמונה אינה מהכוחות והחושים האנושיים שבאדם, אלא היא תוצאה מהנשמה הקדושה שהיא "חלק אלקה ממעל ממש" והאלקות השורה בנשמתו, שהיא למעלה מהכוחות האנושיים שבאדם ומובדלת מהם לגמרי.

ולפיכך יש בכח האמונה דבר והיפוכו: מחד גיסא, על ידי האמונה יש לנו ידיעה מוחלטת בוודאות גמורה בדברים רוחניים הנעלמים ונסתרים מעיני בני אדם ולא ניתנו לתפיסא בכוחות וחושים האנושיים שלהם; אבל

ראשית כל יש להקדים, דהן האמונה והן הדעת - פירושן ידיעה מוחלטת בוודאות גמורה בלי שום ספק וספק ספיקא בעולם ח"ו.

אשר מזה מובן, שאין הכוונה ב"דעת" כאן להכרה במציאות הבורא הנובעת מראיות והוכחות שכליות, כמבואר בספרי החקירה מגדולי ישראל האמיתיים הרבה ראיות על מציאות הבורא, שכן, ידיעה הבנוי' על הוכחות שכליות אינה מוחלטת, שהרי יתכן שיבוא חכם גדול יותר ממנו ויפריך את הראיות בקושיות גדולות.

[ואף שלמעשה הן ראיות אמיתיות, מכל מקום אצל חכם קטן שאינו יודע לתרץ השאלות נחלשה הוודאות. ונמצא, שגדר השכל מצד עצמו, שתמיד יש מקום לקושיות כו', אינו יכול לקבוע באדם החלטיות ווודאות גמורה].

אלא ענין הדעת והאמונה באלקות הוא כמו ענין הראי'. דאדם שרואה דבר אינו זקוק לשום הוכחות שכליות לחזק את ידיעתו - כי מאחר שהוא ראה את הדבר במו עיניו, נתאמת אצלו הדבר בוודאות גמורה, עד שגם אם יבוא חכם גדול ויוכיח לו בראיות חזקות שאי אפשר שיהי' דבר כזה, לא יתערער כלל בטחונו והוודאות הגמורה בדבר ההוא, מאחר שהוא בעצמו ראה אותו במו עיניו.

וכך הוא ענין הדעת והאמונה באלקות אצל בני ישראל, שהם "מאמינים בני מאמינים", שיש להם הכרה עמוקה במציאות הבורא, ב"התאמתות" כזאת כמו אדם שרואה דבר במו עיניו.

מהו, אם כן, ההבדל בין דעת ואמונה?

אך כך הוא ביאור הדברים:

ענין הדעת על פי חסידות הוא - שהדבר נרגש מאד בנפש האדם, וכמו שביאר אדמו"ר הזקן ש"הדעת הוא מלשון והאדם ידע את חוה והוא לשון התקשרות והתחברות", היינו ש"הדעת אינה הידיעה לבדה שידעו גדולת ה' מפי סופרים ומפי ספרים, אלא העיקר הוא להעמיק דעתו... עד שתהא מחשבתו מקושרת בה' בקשר אמין וחזק כמו שהיא מקושרת בדבר גשמי שרואה בעיני בשר". היינו, שהדעת הוא הכח שיש באדם להתקשר באיזה דבר בקשר אמין עד שהדבר ההוא מורגש מאד בנפשו.

משא"כ ענין האמונה נופל רק על דבר נעלם ומכוסה, וכמו ענין האמונה בלשון בני אדם, שעל דבר הנראה לעינים לא יתכן לומר ש"מאמינים" בו - דכשואים את

ומאין נובע החיות הזה שבכל נברא ונברא, הרי בוודאי אין העולם מחי' את עצמו, אלא אין זאת אלא חיות אלקית שהוא יתברך מאיר ומשפיע להחיות את העולמות.

וכן אפילו דברים רוחנים כמו מלאכים ונשמות כו' הן כגוף לגבי החיות שבתוכם מאין סוף ב"ה המהווה והמחי' אותם ומקיימם, כמ"ש שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה.

כמו שיצורים גשמיים נחלקים לנפש וגוף, כך גם ביצורים רוחניים, כמו מלאכים עליונים, יש גוף ונפש. דמציאות המלאך זוהי גופו (כידוע, שגם למלאכים יש גופות, אלא שהן גופות רוחניים, מיסודות האש והרוח), ובתוך המלאך שוכנת חיות אלקית, שהוא אור השם המתלבש בהם (ולכל מלאך יש אור ה' המיוחד אליו).

וידועה זו מורגשת כאלו רואה כו', וזהו לשון אחזה. ולכן אין זה נקרא בשם אמונה בלשון הקודש אלא בשם דעת, כי דעת הוא לשון הכרה והרגשה.

ולכן, על זה שהקב"ה מחי' את העולם אינו נופל לשון אמונה, כי לשון אמונה לא יתכן אלא על דבר שאינו רואה בעיניו, וכמו שלא יתכן לומר שאדם "מאמין" שאצבעות ידיו מתנענעים על ידי החיות הרוחנית שבהם, שלזה אין צריך אמונה שהרי רואה ומרגיש את זה. אלא על ענין זה נופל לשון דעת, שהוא לשון הכרה והרגשה, היינו שהדעת היא הכרה עמוקה במוח והרגשה בלב, שהדבר נרגש אצלו מאד עד שמתקשר עם הדבר ההוא בקשר אמיץ, היינו שהדבר נוגע לו בנפש.

והוא החוש הנקרא "דערהער", שאין זה שייך רק בדבר המושג בכוחות האנושיים של האדם (משא"כ דבר שרק מאמינים בו אינו בבחינת הרגשה בהמאמין, כי הדבר נשאר רחוק ומובדל ממנו) וכך בעניננו, שענין הדעת באלקות הוא, שהאדם יכול להרגיש בנפשו איך שהוא יתברך מחי' את העולם כדמיון חיות הנפש בגוף, דכמו שמרגיש האדם בחיי נפשו בהתאמתות גמורה, כך הוא יכול להרגיש בחיי החיים כולם.

וגם דעת הוא העמקת הלב שלא יסיח דעתו מזה ויהיה לו לזכרון לפניו תמיד שלא ישכח ויסור מלבו.

אע"פ שזה שהקב"ה מחי' את העולם הוא דבר הנגלה לאדם עד שזה כאילו רואה דבר זה בעיני

מאידך, מטעם זה עצמו, גם לאחר האמונה, אין ידיעה זו מורגשת בלב אדם, מאחר שהיא נובעת מנשמתו הקדושה השוכנת בו ואינה מתייחסת לכוחות וחושים האנושיים שלו, ובמילא הידיעה הוא כמו "דבר רחוק" המרחף עליו.

וזהו מה שהולך ומבאר:]

והענין, כי באמת זה שהעולם קורין בשם אמונה, להאמין מה שהקב"ה מחיה את כולם והוא ברא את כל העולמות מאין ליש, טועים הם, שאין צריך לזה אמונה שהרי זה נרגש בבחינת ראייה, הגם שאינו רואה בעיני בשר הרי זה כאילו רואה (מאחר שרואה בעיני שכלו).

ועל זה נאמר ומבשרי אחזה אלוה, אחזה דייקא, והיינו מבשרי.

"אחזה" הוא תרגום של ראי', והיינו שאפשר לאדם להגיע לבחינת ראי' ממש באלקות, והיינו על ידי ההתבוננות ב"בשרי".

פירוש:

שכמו בבשרי, בשביל שרואה חיות הגוף וקיומו יודע ומרגיש כי נפשו היא בו, שהיא היא המחיה את הגוף ובלעדה אין חיות וקיום לגוף.

הגוף מצד עצמו אינו אלא חומר דומם בלבד כבשר ועצם גשמי המונחים בקדרה ובתבשיל וכל חיותו היא רק מנפשו המלובשת בו. ולפיכך, הגם שמעולם לא ראה אדם מהות הנפש שבו איך ומה היא, עם כל זה נתאמת אצלו בבירור מציאותה בראיית שכלו, שהיא "התאמתות" חזקה כאילו רואה ממש בראיית עיניו.

כך אחזה אלוה, מאחר שרואין את העולמות שהם כמו גוף גדול, כמאמר רז"ל מהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה כו'.

אמרו חז"ל מה הנפש ממלאה את הגוף כך הקב"ה ממלא את העולם, שהקב"ה מחי' את כל העולמות כדמיון התלבשות הנפש בגוף, כי העולם נקרא בשם "גוף גדול" (וכמבואר בחז"ל גודל מידת העולם, מן הארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה, וכן בין כל רקיע ורקיע, וכן עוביו של הרקיע כו'), ואנו רואים, שהגוף הגדול הזה - כל העולם - חי וקיים, כל נברא לפי ערכו, כמו: הגלגלים מתנענעים, הארץ יש בה כח הצומח להצמיח עשבים ואילנות עושים פרי, ובעלי חיים מרגישים, וכן הנפש שבאדם.

וזהו ענין הציווי "דע את אלקי אביך", דהיינו להתבונן ולהעמיק מחשבתו בזה, עד שירגיש בחוש אותו הדבר, והוא אשר נקרא בשם "ראי" חושיית במוח", דהוי כאילו רואה בעיני בשר.

כלומר: ה"פעולה" של כח הדעת היא - ההתבוננות וההעמקה בדבר; והתוצאה מזה היא - שהאדם בא לידי הכרה (במוח) והרגשה (בלב), עד שמתקשר עמו בקשר אמיץ כמו דבר שרואה בעיני בשר.

משא"כ הרהור בעלמא לא עביר מידי דהרהור לאו כדבור דמי.

הרהור נקרא כשענין עולה ועובר במחשבת האדם בלי עיון והעמקה, ומחשבה זאת אינה פועלת כלום בנפש האדם, וזהו הפירוש הפנימי ב"הרהור לאו כדיבור דמי", דדיבור יש לו פעולה פנימית באדם, משא"כ הרהור דלא עביר מידי.

ד"ה וידעת ויום פרק א'

בשר, מכל מקום נופל על זה לשון ציווי, "דע את אלקי אביך", לפי שיתכן שהאדם יסיח דעתו מזה וישכח הדבר וכ"ש שלא יהי נרגש בו.

כלומר: גם דבר הנראה ונגלה לאדם שניתן להרגישו ממש, אם לא ישים לבו אליו לא יהי נרגש בו.

ולמשל: בדרך כלל, מחמת אהבת עצמו, שנפשו של אדם יקרה מאד בעיניו, הנה כל דבר שהוא לטובתו, יאהבנו בתכלית האהבה בהתפעלות גדולה, ולהיפך, דבר המזיק לו ישנאהו בתכלית השנאה. אך אנו רואים, שלפעמים יש אדם שטרוד מאד בענין גדול, ומסולק אז מ"הרגשת עצמו", ובשעה זאת לא תיקר נפשו כל כך בעיניו, ולא יתפעל כ"כ מדבר שהוא נגד רצונו, וכן אינו מתפעל באהבה עבור דבר שהוא לטובתו.

הרי, שגם דבר הקרוב כל כך אל האדם כאהבת והרגשת עצמו, ניתן להסיח דעתו מזה. וכל שכן בענין ההרגשה ב"חיי החיים ב"ה", דאע"פ שאפשר לאדם להרגיש זה ממש כאילו רואה בעיניו, מכל מקום, אם לא ישים לבו לכך יכול לשכוח אותו.

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

שעיקר ענין המצוה הוא רק תוס' הגילוי ביתר מכפי המדה דקו המדה כנ"ל, א"כ כל שבא בגילוי למטה כ"כ כמו במעשה בלי כונה זהו יותר נעלה מהגילוי שהוא בפנימי, כמו בהיכל מלך פנימי בג"ע העליון וכמשל המלך שמתגלה בחצר בית היכלו יותר הוא בא בגילוי עצמותו מכמו שהוא בגילוי לפני שריו הקרובי אליו בהיכלו כמ"ש במ"א בענין המשתה בחצר גינת ביתן וע"פ כן בקד"ש חזית"ך הלואי כ"ן חזית"ך בקד"ש כו' וד"ל.

ומעתה אחר כל הנ"ל יובן כל ענין הנ"ל בקבלת שכר על המצות שבפ"מ דוקא ולא על הרוחניו שלהם כו' ויתורץ הקושיא על מ"ש דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא ממ"ש אם בחוקותי כו' ולמה פרט ה' דברי' בלבד דאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז כו'. דהנה מבואר למעלה בענין מצוה"ה בחילוף אתב"ש בשם הוי' הוא עכשיו לבד כו' וע"כ גזר אומר דרך כלל בכללות המצות דשכר מצוה דעוה"ב בהאי עלמא ליכא והיינו בחי' אור הרוחניו דאור הוי' שבמצות הוי' למעלה בתוס' אור שבאצי' שנק' אורחו' הוי' באמת כנ"ל, אבל הברכה של המצות בגשמיות נמשך גם עכשיו לכל העולמות בכלל מריש כל דרגין שבג"ע דבריא' עד סוף מדרגו' הע' שרי' דעשי' בכל משפחו'

ובכלל הנ"ל ענין הג"ע והעוה"ב שהוא בא ממעשה המצור' בפ"מ דוקא מפני שהוא בחי' כלי להכיל ריבוי תוס' אור באצי' ממקורא דכולא רק שבאו אות[ו] ד"ה בהתלבשו' במ"צ ולע"ל לא יכנף כו' ויתגלה שם הוי' גם באותיו י"ה שבי"ה צור עולמי' כי ביו"ד נברא העוה"ב כו' וע"כ המעשה עיקר כמ"ש היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא כנ"ל, דהנה העונש על העדר המעשה אינו בא רק מטעם שחסר בנפשו בחי' הכנת כלים מכלים שוני' דמצות לשכון בהם גילוי תוס' וריבוי אור דהוי' שבמצות ה' שיתגלה לע"ל, וזהו אלה לחיי עולם לעוה"ב ואלה לחרפו' כו' וכן הגיהנם שקודם לג"ע כו' וד"ל, וזהו ענין ג"ע העליון וג"ע התחתון דבמצות הנעשי' בכונה ורעותא דלבא ממשיך ריבוי האור העליון בג"ע העליון ובמעשה בלתי כונה רק לצאת י"ח לבד מוסיף אור רק בג"ע התחתון, לפי שכל עיקר ענין הג"ע הוא ריבוי תוס' אור מן העצמו' שע"י ה... וע"י הכונה נמשך תוס' זה בג"ע דבריא' ששם הנשמות נהנין כו' בגילוי פנימי' האור יותר, ומ"ד מצות א"צ כונה כי העיקר הוא המעשה בלא כונה דהיום לעשותם לבד וכמ"ש סוף דבר כו', הענין הוא דסוף מעשה עבמ"ת... ובאמת מאחר

לקיום העולמו' ובדרך כללו' לכללו' העולם (וכמו בזמן בהמ"ק בהקרכת הקרבנו' כך גם עכשיו בתפלות שנגד תמידין תיקנו הכל תלוי בכנ"י, וזהו כל ענין השינוי' תמיד בכל ר"ה ור"ה בעולם בחסד או דין בכל הדברים כו'), ואמנם עכשיו כל זאת הברכה והשפע משובש בהלבשה וצמצום האור האלקי מכמו שהוא נמשך במקורו באצי' ולמעלה מעלה (ועד"מ מתן בסתר שישנו במציאו' רק שמכוסה כמ"ש במ"א), ולע"ל יתגלה האור הזה למטה כמו למעלה היינו בלי הפרש כלל בין הרוחני' והגשמי' שניהם כא' יבאו למטה כמו שהוא למעלה, והוא כמו שהי' קודם חט"א אדה"ר עד שגם גופו קיבל ברכ"ת ה' כנשמתו וא"צ להתלבש בלבוש וצמצום כלל וכמו בחנוך דכתי' בי' ויתהלך חנוך כו', וכמו האבות שהן המרכבה בעובדו' דבארו' ומקלו' כמצו' העליונו' ממש ע"כ קיבלו ברכ"ת ה' בגשמי' כמו שהוא למעלה ברוחני' בלי הסתר כלל וכלל, וכמו שא' ג' הטעימן ה' מעין העזה"ב כו' וד"ל.

קונטרס דמלכא משיחא אתא לאתבא צדיקא בתויבתא

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

ה' את השמים כו' (שמות כ' י"א) אך מ"מ מתלבש ממנו הארה בבחי' א"א להיות מתענג ורוצה בהתהוות עלמין דבי"ע והוא הנק' שרש הנאצלים וזהו פי' שני במלת עתיק מל' מעתיק מספר לספר שהוא בחי' המשכת דבר מה והיינו בחי' מ"ה וב"ן דע"י פנימי' וחיצוני' שבו והנה מא"א נמשכים אח"כ או"א ואח"כ זו"נ וכו' ונודע ומבואר ג"כ שעיקר עסק המצות שהם רמ"ח איברים דמלכא ז"א היינו להמשיך הארת א"ס ע"י הכתר בז"א וע"י העון מסתלק אותו האור מאותו האבר וגם נמשך מן האבר יניקה לחיצונים בסוד נוקב שם הוי' כמ"ש"ל ולזאת התיקון הוא ע"י המשכת אור מב' פרצופי הכתר הנ"ל דהיינו מפרצוף ע"י שהוא בחי' תחתונה שבמאציל והארתו היא בבחי' מקיף וסובב על האצי' והמקיף מסמא עיני החיצונים ולא יוכלו לקבל עוד יניקה עכ"פ דרך הפגם ח"ו והמשכת מבחי' פרצוף א"א שרש הנאצלים ועי"ז יתמלאו הפגמים והחסרונות שנעשו בפנימי' הספי' וכמו נהר שנחרב ויבש שחופרים בעומק כדי להמשיך בו משם מים וז"ס אנכי אנכי ב"פ הם ב' פרצופי הכתר ועי"ז יהי' מוחה פשעך כו' וכ"ז נעשה ע"י התשובה והחרטה בלב כי תשובה פירשו בזהר תשוב ה', והנה אות ה' יש בה מילוי יו"ד כזה ה"י ופי' תשוב ה' עם מלוי יו"ד שבה היינו בחי' בינה שבנפש להתבונן בגדולת ה' ותפארתו ולהוליד מזה צעקה וחרטה בלב על מעשיו הראשונים ולהיות כל חפצו וישעו להתקרב

האדמה ובכל שפע דצ"ח דנוג' דעשי', רק לא"י הי' נמשך בפנימי' יותר כמו אם בחוקותי תלכו ונתתי גשמיכם דוקא בעתם בא"י דוקא ומשם הי' נמשך בבחי' החיצוני' לע' שרי' הסובבי' בח"ל כידוע בענין הקרבנו', וגם עכשיו בהיות ישראל בגלות בח"ל עיקר מעמד ומצב השפע האלקי' לצורך העולמו' תלוי רק במצות שישראל עושין בגשמי' דוקא אע"פ שפירזון בין אוה"ע כו' וכמו שא' כשם שא"א לעולם בלא רוחו' כך א"א לעולם בלי ישראל וכידוע דתנאי הי' להקדב"ה בוימ"ב אם יקיימו ישראל כו' שנא' אם לא בריתי כו' חוקי' שמים וארץ כו', לפי שבמצות מעשיו' דישראל תלוי בחי' ריבוי האור הנוסף בריבוי גדול בעצמות אא"ס להיות ישמח ה' גם במעשיו' להשפיע להם ביתר מכפי המדה שלא לפי מעשיהם, וע"כ א"א לעולם בכלל בלא מצו' דישראל אם רב או מעט כדי קיום העולמו' הרוחני' והגשמי' וצריך שלא יופסק שפע זו הכללית תמיד לא יחסר כו', וזהו הנק' השפעה חיצוני'

(ב) והנה ענין מלוי הפגמי' הנ"ל ע"י המשכת א"ס ב"ה הוא ע"פ מ"ש אנכי אנכי מוחה פשעך כו' (ישעי' מ"ג כ"ה) וי"ל מ"ש ב"פ אנכי, אך הענין יובן ע"פ הקדמה להבין מ"ש בע"ח שהכתר הוא הממוצע בין המאציל לנאצלים ויש בו מבחי' תחתונה שבמאציל וגם בחי' שרש הנאצלים והיינו שהכתר נחלק לב' פרצופים עתיק יומין וא"א והנה בחי' ע"י הוא בחי' תחתונה שבמאציל ובחי' א"א הוא שרש הנאצלים, וביאור הענין בהיות כי לפי שבאמת אא"ס אינו בגדר חכמה וחסד כלל כנודע לזאת כדי שיומשך ויתצמצם להתלבש בבחי' חכמה וחסד הוא ע"י ממוצע והוא בחי' הרצון שעלה ברצונו התהוות החכמה וי"ס ואז מיד נתהוו והיו כלולים ברצונו וע"י הרצון נמשכים אח"כ מהעלם אל הגילוי להיות התהוות כח החכמה בפועל שהיא הנק' ספירת החכמה וכן בחי' הבינה והחסד כו' וכמו עד"מ באדם שע"י הרצון שרוצה באיזו חכמה תומשך נפשו בה להתחכם בה בעומק משא"כ בחכמה אחרת שאין לו חשק בה לא ישכיל בה כ"כ נמצא שהרצון הוא הגורם גילוי הכחות מההעלם והיינו ע"י העונג שמלוכש ברצון והנה בחי' עתיק יומין הוא בחי' תענוג העליון שעשוע המלך בעצמותו והוא בחי' תחתונה שבמאציל שאינו עדיין שרש להתהוות נאצלים וזהו פי' עתיק ל' המעתיק הרים (איוב ט' ה') שנעתק ונבדל מיומי' עילאי' דאצי' שהם מקור העולמות כמ"ש ששת ימים עשה

דבר הקשה מאד לכאורה להמשיך אורות אלו המופלאים ורחוקים גם מעולם האצילות לזה אמר לא נפלאות ממך דייקא כי האדם שרשו גבוה מאד נעלה מבחי' א"ק שהוא הכלל הקדום הכולל כל ההשתלשלות בהשוואה א' ונק' רעוא דכל רעוין וכולל גם בחי' ע"י וא"א עם כללות אבי"ע כא' כמ"ש במ"א (ע' במצות מילה ח"ב (פ"ג)) ע"כ יוכל להמשיכם בנקל ולכן ניתנו לאדם ג"כ תרי"ג מצות שהם בחי' שונות כמו אתרוג ולולב המשכת בחי' זו ושבת בחי' זו וכן בשבת גופא סעודת ליל שבת חקל תפוחין ושחרית עתיקא כו' ומלאך א' אין עושה שתי שליחות לפי שהוא בחי' פרטית אבל האדם ששרשו מאור כללי הנ"ל כמ"ש בו נעשה אדם ל' רבים להיות בו מכל ההשתלשלות ע"כ ניתנו לו כל המצות וע"כ אמר לא נפלאות ממך כי לגבך הרי קרוב הדבר מאד להמשיכם וד"ל:

מצות ידיו ותשובה

אל ה' והיו"ד שבמילוי ה"י הוא בחי' חכמה תעלומות לב מקרב ולב עמוק והם ב' יסודות דאו"א וידוע דאו"א הם מבחי' מ"ה וב"ן ושרשם ממ"ה וב"ן דע"י עד מ"ה וב"ן דא"ק ועי"ז מעוררים בחי' התגלות אנכי אנכי הנ"ל מ"ה וב"ן דע"י לתקן כל הפגמים כמשנת"ל וז"ס הפסוק כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום (דברים ל' י"א) היא מצות התשובה שהיא מבחי' אנכי בחי' כתר משא"כ שארי המצות נק' מצות הוי' שהם בבחי' ז"א כנ"ל לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא ממך דייקא כי באמת בחי' ע"י הוא פלא העליון שהוא נעלם ומכוסה לגמרי ולא אתידע כי הוא המקיף כנ"ל ובחי' א"א הוא רחוק מהאצי' כמ"ש אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני שהוא למעלה מההשגה וכן נק' ע"י שמים בחי' מקיפים וא"א נק' מעבר לים החכמה ולפי שהמשכת אורות אלו נצרכים במצות התשובה כנ"ל והוא

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל

מארז"ל שנשאר בינתיים זכר ממנו, לכן הי' צריך יהונתן לידע משאול אביו איך מחזיק ענין הברור' דעמלק, ולכן א"ל מחר חדש ונפקדת ואז אדע איך הענין עומד ואודיע לך ע"י שאורה בקשת ומסר לו סימן הנ"ל. **וביאור** הענין, דהנה ענין הקשת אשר בענן הוא אור חוזר מהכאת השמש בעננים נעשה אור חוזר מזיו השמש, ונעשה ג' גווני הקשת בענן. והקשו החוקרים איזהו אות ברית הוא ה"ה טבעית²², אך הלא קודם המבול לא הי' נראה. והענין הוא דשורש ענין הקשת זה כענין אור חוזר, והיינו כמו ג' אוירים אור העליון חם והתחתון ג"כ חם והאמצעי קר²³, והיינו כי אור העליון חם והולך ומתקרר אח"כ עד שמגיע לארץ וע"י הכאת השמש בארץ נעשה אור חוזר ונעשה אור התחתון ג"כ חם. ועד"ז יובן מגווני הקשת שיהי' בענן ביום הגשם הוא מהכאת השמש על העננים והי' בענני ענן ונראתה הקשת שהוא בחי' אור חוזר מהשמש כו'. ובעבודה ענין העלאות הניצוצות ז"ע בחי' אור חוזר היינו להחזיר הניצוצות שנפלו בשבחה"כ,

[עה]] **ומעתה** יובן ג"כ ענין הסימן שמסר לדוד שיורה בקשת²⁰ אם החצים ממך והנה קחנה ובואה כי שלום לך אין דבר, פי' הקשת הוא ג' בני נח שהם ג' גווני הקשת²¹, והחצים שמורים בקשת זהו בחי' הברורים שמבררים מבחי' התהו, שהם ז' מלכין קדמאי' ושבעים לשון שכל אלו הם מבני נח, ולכן אמר לו אם יאמר הנה החצים ממך והנה היינו שגמר כל הברורים, קחנה ובואה כי שלום לך שכבר נגמר הברורים, אין דבר, פי' שאין דבר עוד הצריך ברור, ואם יאמר הנה החצים ממך והלאה לך כי שלחך ה', פי' שלחך לברר ברורים עוד שעדיין לא נשלמו הברורים. והי' צריך לידע זאת משאול להיות כי שאול הי' מלך הראשון על ישראל, וארז"ל ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ למנות להם מלך ולהכרית זרעו כו', ואם הי' שאול מחרים את עמלק בשלימות אז הי' גמר הברורים, כי מלחמה לה' בעמלק מדור דור, ומפני כי מחל על מיטב הצאן והבקר והביא את אגג חי, הגם כי שיסף אותו שמואל אח"כ, אך נודע

תרנ"ד ס"ע מ"ח. לקו"ש חט"ו ע' 25. וראה גם פלח הרמון בראשית צז, סע"א.

(23) ג' אוירים אור העליון חם והתחתון ג"כ חם והאמצעי קר: ראה לקו"ת ואתחנן ה', ג. מאמרי אדה"ז תקס"ה ח"ב ע' תשמא. אוה"ת בחוקות ע' תרצב. נ"ך ע' שמט. סה"מ תר"ל ע' רלט. וראה גם אוה"ת נח (כרך ג) שם תרנא, א.

(20) ומעתה יובן ג"כ ענין הסימן. שיורה בקשת: בהבא לקמן עד סוף המאמר ראה אוה"ת בראשית שם כא, ב ואילך.

(21) הקשת הוא ג' בני נח שהם ג' גווני הקשת: ראה תו"א וישב כו, ג. אוה"ת וישב רנב, א. שם (כרך ה) תתפח, ב ואילך. אוה"ת נצבים ע' א"ר. וראה גם אוה"ת בראשית שם כא, רע"ב.

(22) הקשת. הוא אור חוזר מהכאת השמש. והקשו החוקרים. ה"ה טבעית: ראה בארוכה אוה"ת נח (כרך ג) תרמח, א ואילך. סה"מ

לכחי' קצה התחתון כו', ושם מתחת זרועות עולם בחי' סוכ"ע כו'.

וזוהו' כמראה הקשת אשר יהי' בענן ביום הגשם הוא בחי' העלאת הניצוצות שבזה"ג, כן מראה הנוגה סביב הוא מראה דמות כבוד ה', שראה יחזקאל בזה"ג כמ"ש ואני בתוך הגולה על נהר כבר שכבר הי' בה כמ"ש במ"א²⁶, ולכן ראה כמראה הקשת כו' ואראה ואפול על פני כו' כי לא הי' בו כח לקבל הגילוי הלזה בהיותו עומד על עמדו, אבל לע"ל יהי' ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר כי פי ה' דיבר ויוכלו לקבל זה, והיינו ע"י העבודה דעכשיו שארז"ל על ג' דברים העולם עומד, פי' עומד בבחי' קיום שיוכל לקבל בחי' דבר ה' בגילוי כו'.

המשך והזרים תרל"א

מאמר ד"ה ומענה יובן כו' בעטרה שנטרה

ולכן הקשת אשר יהי' בענן הוא סימן שלא יהי' עוד מבול לשחת כל בשר הגם כי לא אכשיר דרא, ומ"מ הוא סימן שמבררים ניצוצות שמזה הוא האור חוזר כו', ולכן כשיהי' הקשת בגוונין נהירין זהו אות שכבר ביררו כל הניצוצות ואז יצפה לרגלי משיח, ונמצא פי' מחר חדש ע"ד היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם. ושלישת הוא בחי' סגול היינו בחי' והייתם לי סגולה²⁴ מכל העמים, וזהו תרד מאד הוא בחי' הירידה לברר בירורים ולירד במקום המתברר וכמ"ש במ"א בד"ה ולאחותו הבתולה²⁵ בענין ויז נצחם על בגדי, וזהו תרד מאד. גם סגול הוא ג' נקודות ב' בשוה והשלישית תחתיהם, וזהו ע"י תרד מאד ואז מצד ההסתר בא לבחי' בכל מאדך בלי גבול, וזהו ע"י שמשפיל א"ע

(24) ושלישת הוא בחי' סגול. והייתם לי סגולה: בהבא לקמן עד סוף הפסקא ראה בארוכה מאמרי אדה"ז תקס"ז ע' סב ואילך. אוה"ת בראשית יב, סע"א ואילך. וראה גם תקס"ז שם ע' נו. מאמרי אדה"ת במדבר ח"א ע' קנב ואילך.

(25) וכמ"ש במ"א בד"ה ולאחותו הבתולה: סה"מ תרכ"ז ע' רעז

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס החלצו

יפשפש במעשיו כו'. וכשיפשפש באמת ודאי ימצא או יתלה בעון ביטול תורה כו', וממילא לא יצטער עליהם, אדרבה יקבלם באהבה וזהו תיקון לנפשו כו'. אבל על זולתו אינו יכול לעשות חשבונות כאלו כי צריך לחשוב שבדאי הוא טוב בכל פרט, ולא ידון מעצמו על זולתו כי בודאי הוא יותר טוב ממנו וצריך לדון את כל אדם לכף זכות כו'. וממילא צריך להצטער מאד על צרת חבירו ויסוריו רחמנא ליצלן ויבקש רחמים עליו כו'. (ואם יודע באמת אשר לא טוב הוא יגלה למוסר אונזו בינו לבין עצמו ויוכיחו על מעשיו הלא טובים שעל ידי זה ישוב אל הוי' וירחמנו ושב חרון אפו ממנו כו'). אבל כשאינו מצטער וכל שכן ששמח על זה הרי זה מצד שנאתו אליו ששונא אותו חנם על לא דבר כו'.

קיצור. שנאת חנם מביא שאינו משתתף בשמחת חברו ובצער. ליסורי עצמו יכול למצוא טעם מה שאין כן לשל חברו שצריך לדונו לכף זכות.

שמחת תורה ופרשת נח רנ"ט

ט. והנה זהו גם כן הסיבה מה שנצמח שנאה בין איש לרעהו בלי שום טעם ודעת רק שלא יוכל לסבול את רעהו ומביט עליו רק בעין רעה עד שנמאס ונבזה בעיניו גם כל הטוב שבו, שמבטל ומבזה עבודתו של רעהו וקיום התורה ומצוות שלו כו'. ואף על פי שלא עשה לו שום רעה מעולם וגם הוא אינו חורש עליו לעשות לו רעה בפועל ממש רק שלכבו אינו שלם עמו בלא טעם ודעת כו'. וזהו שנאמר אמרו אחיכם שונאים כו', שאחיהם המה שונאים. דאח הוא לשון אחות וחיבור, ומכל מקום הם שונאים בלי שום טעם ודעת רק מפני שאינו יכול לסבול כו'. וממילא אינו שמח בשלותו ובטובתו, ולהיפך ישמח בלכבו ביסוריו ח"ו, ועל כל פנים לא יצטער על זה. אשר באמת צריכים להצטער על יסורי זולתו יותר מיסורי עצמו רחמנא ליצלן. כי על עצמו יכול למצוא חשבון שמגיעים לו היסורים ח"ו מפני מעשיו הלא טובים, וכמאמר רבותינו ז"ל אם רואה שיסורים באים עליו

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

מאמרים ה'תש"ב

שאלות בפסוק לך לך, פי' האלשיך לך לעצמך, לשרש הנשמה למעלה. ונוזלים מן לבנון – עצם הנשמה, וממנו "נוזלים" הרהורי תשובה להארת הנשמה למטה.

באלקים חיים, וכמאמר "נשמה שנתת בי טהורה היא", דשרש הנשמה היא טהורה בחינת טהירו עלאה, כמו שכתוב "כעצם השמים לטהר", די עצם קלארע ריינקייט¹, שהנשמה היא בתכלית הבטול לאלקות, וזהו פרוש המאמר "דע מאין באת", ששרש הנשמה הוא בחינת אין, ואחר כך "אתה בראתה, אתה צרתה, אתה נפתתה בי", בסדר המשכת הנשמה בכריאה יצירה עשיה להתלבש בגוף, אבל עצם הנשמה היא למעלה ונקראת בשם מזל, וכמאמר "אף על גב דאיהו לא חזי מזליהו חזי"², וכתוב "ונוזלים מן לבנון", דלבנון הוא עצם הנשמה כמו שהיא למעלה, ועצם הנשמה נקרא "לבנון", שהוא ל"ב [32] נתיבות חכמה ונו"ן [50] שצרי בינה, שהם חכמה ובינה שבבעצם הנשמה, וזהו "נוזלים מן לבנון", דמלבנון שהוא עצם הנשמה נוזל ונוטף בנשמה המלכשת בגוף, והוא ענין הרהורי תשובה שנופלים לאדם פתאום בלא שום הכנה כלל, וכמו שאנו רואים שלפעמים נופלים לאדם פתאום בהלכו ברחוב הרהורי תשובה ומתאנח באנחה גדולה מקירות לבבו, והרהור זה בא מזה שהנשמה שלמעלה שומעת הפרוש "שובו בנים שובבים", הנה נוזל ונוטף מעצם הנשמה בהארת הנשמה שבגוף, ומזה באים הרהורי תשובה, וכן הוא בענין חדושי תורה שנופלים לאדם פתאום, שזה בא מעצם הנשמה מה שהיא לומדת תורה במתיבתא דרקיעי, ונוזל ונוטף בהארת הנשמה המלכשת בגוף, וכתוב "יעקב חבל נחלתו"³, וכמו החבל כשמנענעים קצה התחתון הנה מתנענע גם קצה העליון, הנה כן הוא בהנשמה שעל ידי התעוררות הארת הנשמה בתורה ומצוות בהתלהבות גדולה וכעבודה שכלב במסירה ונתינת מקירות הלב, הנה על ידי זה מגיעים לעצם הנשמה, וזהו "לך לך, לעצמך", שהוא עצם הנשמה.

ד"ה ויאמר הוי אל אברהם

"ויאמר הוי אל אברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך". וצריך להבין מהו אמרו "לך לך", דלכאורה הנה תבת "לך" מיתרת, דעקר הפונה היא הליכה מן הארץ אשר הוא שם בהנה, ומספיק לומר "לך מארצך", מהו "לך לך". עוד צריך להבין בסדרי עניני היציאה, שחשוב כאן שלשה ענינים: היציאה מן הארץ, מן ה"מולדתו", ומבית אביו, דלכאורה הנה ליה⁴ לחשב בסדר הפוך, תחלה היציאה מבית אביו, אחר כך היציאה ממקום מולדתו ואחר כך מן הארץ, דאז הוי בסדר מסדר דלא זו אף זו, אבל בשמקדים הצווי ביציאה מן הארץ הלא במילא היא היציאה ממולדתו ומבית אביו, ובסדר הזה יוקשה למה מזכיר כללות הענינים דמולדתו ובית אביו ובסדר הזה דוקא. והנה מלשון הכתוב שנאמר "לך לך מארצך כו' אל הארץ אשר אראך", ולא נאמר "לך מן המקום הזה אל המקום אשר אראך", והדגיש התא "ארץ", מוכן דהעקר הוא ההלוח מארץ זו שהיה שם לארץ אחרת, וצריך להבין מהו דיוק זה. והנה באלשיך פירש, "לך לך – לך לעצמך", הינו שייגיע לשרש ומקור נשמתו כמו שהיא למעלה, והוא בכדי שהעובדות שלו יעשו רשם למעלה, אשר על ידם ימשך גלוי אלקות למטה, הנה זהו רק על ידי שייגיע לשרש ומקור הנשמה, דהנה לא כל הנשמה מתלבשת למטה בגוף, דמה שמתלבשת בגוף הוא רק הארה ומקצת הנשמה, ועם היות דכתיב "ויפח באפיו נשמת חיים", ואיתא בזהר דמאן דנפח מתוכיה נפח⁵, ופרש רבנו נשמתו עין (אדמו"ר הגון – בעל התניא) מתוכיותו ופנימיותו שהיא המשכה מעצמותו יתברך, אבל עם זה הנה כללות הנשמה מה שנמשכה למטה ומתלבשת בגוף, היא רק הארה לכד מעצם הנשמה שנשארת למעלה קשורה ודבוקה

*נדפס בספר המאמרים תש"ב עמוד 50 ואילך.

א. היה לו. ב. שמי שנפח מתוכו נופח. ג. טוהר העליון. ד. עצם הנקיות הזכה. ה. אף על פי שהם לא ראו, מזלם ראה. ו. בישיבה של מעלה.

י. הרבה פעמים יצא לנו לשמוע מאבי²² בשיחותיו הקדושות, בענין מעלת תורת החסידות, ובפנים מאירות ומסבירות במיוחד היה אומר: החסידות שלנו, החסידות שבה "השכלה" היא "עבודה" ו"עבודה" היא "השכלה". במצב רוח מרומם היה אבי נותן שבח להשי"ת על התגלות תורת החסידות בכלל וחסידות חב"ד בפרט.

בחורף תרס"ז היה אבי בעיר ווירצבורג (בייערען). כ"ד טבת²³ חל אז ביום חמישי פרשת וארא. הגיע אז לוורצבורג החסיד ר' צבי שי' גורארי' ואבי אמר חסידות. אחרי חסידות, אמר אבי: ישנו מאמר העולם כשמזכירים משהו שנמצא כבר בעולם האמת, אומרים, גן עדן מואר שיהיה לו.

גן עדן מואר - אמר אבי - שיהיה לרבי²⁴ שפתח את עיניו והאיר את מוחינו ולבותינו בהתגלות תורת החסידות.

בשמעי מלים ספורות אלו, שאבי אמרן בהתלהבות פנימית קדושה, נזכרתי על דברי המדרש²⁵ על הפסוק²⁶ "באתי לגני", בענין גילוי השכינה למטה על ידי שבעת הצדיקים, שבעה דורות, אברהם, יצחק, יעקב, לוי, קהת, עמרם ומשה.

לנו טוב ב"ה. שבעה הדורות, שבעה נשיאי העולם, ממורנו הבעש"ט עד לאבי ועד בכלל, פתחו לפנינו שערי ההיכלות של חב"ד. כל רבי בדורו, ואבי בארבעים וחמש שנות יגיעתו בחסידות, נתנו לנו את ההסברים הטובים ביותר בעניני ההשכלה העמוקים.

אבי בהיותו בן תשע עשרה שנים בערך, יגע בזיעה של דם - בנוסח זה הוא אמר לי - להבין הענין של שכל עצמי, במדרגה השלישית "אמת לאמיתו". אך יגיעה קשה, יגיעת דם קשה זו, הביאה את התועלת הנרצה. כעבור שלשים שנה בערך - קיץ תרס"ח במרינבאד - הוא משוחח אתי - במהלך טיולנו - באותו ענין של שכל עצמי, בהסבר וביאור רחב כבענין מוחשי. שכן, במשך הזמן נתבארה ונתרחבה תורת החסידות בביאורים והסברים ארוכים בכל ענין.

מאותה תקופה - תרל"ט-תר"מ בערך - עברו יותר מחמשים שנה, ובמשך יובל שנים זה, נתבארה ונתרחבה תהלה לא-ל תורת החסידות, דבר שנותן לנו האפשרות שנוכל להבין גם את הענין האמור.

יא. תקופת השנים משנת תר"מ עד שנת תר"פ, מוגדרת בעולם החסידות כאחת התקופות המוצלחות ביותר בהתרחבות תורת החסידות.

ט. השכלה והשגה שתיהן אמת. אך, הן נבדלות אחת מהשניה. השכלה היא אמת לעצמה והשגה היא אמת לעצמה. יכול להיות שאדם יהיה בעל השכלה ולא בעל השגה, כפי שאנו רואים במוחש, שאחד יכול להמציא המצאה שכלית, והוא עצמו לא ישיג את הרחבות השכלית העמוקה שבהמצאתו. ויש מי שהוא בעל השגה ואינו בעל המצאה. טעמו של דבר הוא, שכן השכלה והשגה הן שני גילויים נפרדים הבאים משני כוחות שונים, וכל כוח יש לו מקור נפרד.

השכלה והשגה הן גילויים של הכוחות חכמה ובינה. השכלה היא גילוי של כוח החכמה והשגה היא גילוי של כוח הבינה. ולכוחות חכמה ובינה מקורות נפרדים. למרות ששורש החכמה והבינה הוא כוח המשכיל, הרי בכוח המשכיל עצמו יש להם מקורות נפרדים.

ממה שאנו רואים, שיש מי שהוא בעל השכלה שאינו בעל השגה, ויש מי שהוא בעל השגה שאינו בעל המצאה - מבינים אנו שני דברים:

(א) שכן הדבר בכוחות עצמם, שכל אחד מהם כשלעצמו הוא דבר שלם ולא חסרה לו השלמות של השני.

(ב) בכל אחד מהם מן ההכרח שיהיה דבר אחד שיש לו דמיון לדבר השני, ובכך הוא מחליף את הדבר השני. ושני דברים אלה, הם הטעם לכך, שאפשרי הדבר, שההנחה תהיה מוטעית, ואילו ההשגה תהיה רחבה ועשירה בסברות שכליות עמוקות. שכן, ההשכלה אינה שייכת להשגה, הן נפגשו אצלו בטעות. ולטעות סיבות שונות, אבל הפועל היוצא הוא שההשכלה, כלומר ההנחה, היא מוטעית, ואילו התרחבות ההשגה היא טובה מאד בסברות שכליות נאות.

כל אופני הטעות במיפגש ההשכלה וההשגה, שייכים בדרגות "שפת אמת" ו"אמת" בלבד. ואילו בדרגת "אמת לאמיתו", השכל העצמי, אין טעויות כלל. אפשרי אמנם הדבר שבגלל דקות ההשכלה שבשכל עצמי לא תהיה ביכולת ההשגה להסביר את נקודת ההשכלה, אבל בלתי אפשרי הדבר שתהיה טעות בשייכות ההשכלה וההשגה. מכל האמור, שדרגת "אמת לאמיתו" היא הדרגה הגבוהה ביותר בשכל העצמי של השכל האלקי, הרי למרות שזה ענין שכלי, מכל מקום אין הבנין השכלי הזה דומה כלל לבנינו של שכל אנושי. גם הדרגה הנמוכה ביותר בשכל אלקי, "שפת אמת", היא מהות מציאות אחרת לגמרי מאשר שכל אנושי.

(25) שיר השירים רבה פרשה ה.

(26) שם ה, א.

(22) כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב.

(23) יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר הזקן בעל התניא.

(24) כ"ק רבנו הגדול בעל התניא.

ה"יושבים" למדו את המאמר בעיון, ואצל זקני החסידים - כמורי הרשב"ץ, החסיד ר' חנוך הענדל, החסיד ר' שמואל ברוך מורשה, החסיד ר' אבא מצאשניק, החסיד ר' ניסן - שבאו לשבת לליובאוויטש, היה תוכן מאמר החסידות של שבת, נושא הדיבור במשך כל השבוע.

באותו זמן - חורף תרנ"ד - היו כבוד דודי הרמ"מ שי' והר"מ שי' עסוקים מאד בלימוד החסידות, דבר שהשפיע הרבה על כמה אברכים, בעלי כשרונות גדולים, שהיו משכילים במדעי עולם ורחוקים מחסידות, ועל ידי הקביעות בלימוד החסידות התקרבו.

למורי החסיד הרשב"ץ נ"ע היה חוש מיוחד ביכולת לבאר ולהסביר אימרת חסידות. לכל ענין היה לו משל, וכל דבר היה מתבטא אצלו בפקחות חריפה.

יג. מזמן לזמן היו כבוד דודי הרמ"מ שי' והר"מ שי' נכנסים אל אבי, לשאול ולהתדבר בענינים שונים ממה שלמדו אז. לעתים קרובות היתה פגישה כזו אורכת כמה שעות.

כרגיל היו שיחות אלו נערכות בשעות הערב, אחרי סיום לימודי אצל מורי החסיד רשב"ץ נ"ע, ולעתים קרובות הייתי נוכח בשיחות אלו.

באחת השיחות האמורות הסביר אבי הענין של השכלה, השגה, הרגשה והכרה.

גם כיום, אחרי עבור למעלה מארבעים שנה מאז, וכל הענינים הוסברו בהרחבה בהרבה מאמרים, נחשבים ענינים אלה מן הענינים החשובים בתורת החסידות, ובמיוחד אז, שעל ענינים אלו היו גם בחסידות מדברים לעתים רחוקות ביותר, ומכל שכן בשיחה רגילה, - היה זה אחד מהדברים הגדולים ביותר.

את הענין של השכלה והשגה בהסבר הרחב של בעל המצאה ובעל הסברה, שהסביר אבי, הם הבינו היטב, אך הענין של הרגשה והכרה, הם הבינו בצורה חלשה מאד, וההסבר לקח זמן ניכר.

בסופו של דבר הסביר אבי, שההשגה האמיתית הרי באה בהעמקת הדעת של נקודת התמצית, עד שמגיעים לתכלית האמיתית של השגה, שהיא כמאמר הידוע: תכלית הידיעה שלא נדע.

בהשגה זו, הרי למרות שנעשה ביטול ההשגה, שכן, השגה זו היא הרי בעצם למעלה מהשגה, בכל זאת כשמתעמקים בה בהעמקת הדעת, עוזר השי"ת ברגע מסויים שמתחילים להרגיש את הענין ומגיעים להכרת הענין.

בשיחה ארוכה מסביר אבי את ההבדל בין נקודת ההשכלה, שהיא ההתחלה של כל מושכל, לבין נקודת התמצית שהיא תכלית המושג של כל מושכל, וקובע שתורת החסידות פתחה שערי בינה, שביכולת האדם להגיע להשגות העמוקות ביותר במוחש ממש.

על תקופה זו יש הרבה מה לדבר, הרי היא אחד מהחלקים החשובים ביותר בדברי ימי החסידות, אך לא כאן המקום והאפשרות לדבר על כך במדויק.

לתקופה זו אירועים חשובים מיוחדים, שגם בדברי הימים ובתולדות החסידות, הם קובעים מקום לעצמם. אלא, בגלל הענין המדובר בזה, ניגע בקיצור בפרטים אחדים של תקופה זו.

בחורף תער"ב היה אבי במענטאן. במשך השבועות האחרים של שהותו במענטאן, הספיק לנוח היטב, ומצב בריאותו הוטב במדה משמעותית.

בלותי את אבי בנסיעה זו, מליובאוויטש עד ורשה, אמר לי אבי, שהוא מקווה, שבהיותו במענטאן, יהיה לו זמן מספיק, להרהר בענין עמוק חדש בחסידות. כל העולם החסידי-משכילי ציין את אבי כגאון בהשכלה של חסידות.

החסיד מורי הרשב"ץ נ"ע קרא לאבי: "הרמב"ם של חסידות", שכן, כל ענין הוא אצל אבי הלכה קבועה ומסודרת עם כל הסברו של הענין, דבר דבר על אופנו. כל מאמר חסידות בודד מהווה אצל אבי מעין של ים החכמה, מסכת שלמה.

קיץ תרנ"ח, בהיותנו בנאות דשא באליווקא, הייתי נרעש מהיות אבי שקוע במחשבות.

אבי היה נשאר לשבת לעתים קרובות בגן, תפוס מחשבות במשך כמה שעות.

כפי שסיפר לי לאחר מכן, הרי באותו זמן של ישיבתו בגן, הרהר במאמר "יום טוב של ראש השנה" על כל המשכוי, שאמר לאחר מכן מראש השנה תרנ"ט עד פרשת וירא.

כל מאמר חסידות שאמר, כל מאמר חסידות שכתב, היה חוויה מיוחדת אצל אבי.

בילדותי, בשנים תרמ"ט-נ"א, היה לי טבע שאהבתי להסתכל על אבי בישבו בחדרו, או בישבו ב"אוהל" של אביו, תפוס מחשבות, דבר שהיה מפעים אותי.

יב. בזמן הראשון לבוא מורי הרשב"ץ נ"ע לליובאוויטש - בחורף תרנ"ד - קבעו דודי הרמ"מ שי' ומחותני הר"מ שי' סדר ללמוד חסידות כמה פעמים בשבוע עם מורי הרשב"ץ נ"ע.

שנת תרנ"ד היא שנה מבורכת בחסידות. כמעט בכל שבתות שנה זו, כלומר מראש השנה עד שבת פרשת בהעלותך, עת נסיעתו של אבי להבראה לאודסה על נהר הלימאן, אמר אבי מאמר חסידות.

המאמר שהיה אבי אומר ביום ששי לפני קבלת שבת, לא זו בלבד שה"חזור" הרב ר' אהרן ז"ל היה חוזר עליו לפני האורחים שבאו לשבת, היו גם חוזרים עליו מספר גדול של "יושבים" שהיו אז בליובאוויטש.

הסדר היה, שביום שני היה כבר הכתב של המאמר,

מאמרים נפרדים ויחידים, והענינים הנידונים בהם מותאמים להבנתם של המתחילים בלימוד החסידות.

מאמר חג השבועות תרנ"ח הוא אמנם עמוק, אבל לפי ערך תלמידי "תומכי תמימים" באותה תקופה.

מאמרי שנת תרנ"ט מותאמים כבר לאלה שמבינים ענינים עמוקים בחסידות, ומאמרי שנת תר"ס הם עמוקים יותר.

בשנת תר"ס עסק חלק מתלמידי ישיבת "תומכי תמימים" במאמרים שהשמיע אבי, והתלמיד המובהק החסיד הרב ר' אברהם דוד ז"ל פויזנר מקלימוביץ' כתב "הנחות" על המאמרים.

עד כמה היו ה"הנחות" שכתב התלמיד הר' אברהם דוד, חשובות בעיני אבי, יכולים לראות מהעובדה שהוא היה עובר עליהם ומעיר הערות-תיקון שונים. מכאן הסיבה שבשנת תר"ס כתב אבי מספר מועט של מאמרים שאמר בשבתות השנה²⁷.

צריכים רק לרצות באמת ולהתייגע באמת. אמת היא המפתח הפותח כל מנעולי ההשכלה.

יד. במשך שמונה עשר השנים, מחורף תרנ"ד עד חורף תער"ב, התרחבה מאד ב"ה תורת החסידות, והרבה ענינים הוסברו בהרחבה.

בארבעת השנים תרנ"ד-ז היו בלויבאוויטש "יושבים" בעלי כשרונות וכן מתמידים, רוב ה"יושבים" למדו חסידות בהתמדה.

עם התייסדות ישיבת "תומכי תמימים" יצ"ו - ט"ו אלול תרנ"ז - מתחילה תקופה חדשה בלימוד החסידות, שנהיה לימוד מסודר כמו לימוד הנגלה, ומזמן לזמן רואים את השינוי לטובה.

אלה שלומדים חסידות מתוך הבנה, רואים במאמרי החסידות של אבי, בשנים תרנ"ח-נ"ט, תר"ס, שינוי מסויים משנה לשנה, הן בעצם עניני המאמרים והן בצורת הביאורים וההסברים.

מאמרי שנת תרנ"ח, עד למאמרי חג השבועות, הנם

שמחת תורה תר"ץ, ניו יורק.

(27) בשנת תר"ס היתה עבודה מרובה בעניני הכלל, עניני בית החרושת בדוכרובנה, תחום המושב, ועוד.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ט"ו - יושר יהודי

ברוך שתק. הוא לא יכל להחליט בנפשו מה לענות למעבידו לשעבר, ר' אברהם הגנן. ר' אברהם הבחין שברוך מתלבט ברעיונותיו. מיד התישב עלי-יד ברוך והחל להרצות תמציתה של סוגיה קשה בתלמוד, כשהוא משמיע, אגב, חידושי תורה נפלאים בנידון. במיוחד חזר על חידושו של רבו, רבי אברהם זאב מבישנקוביץ, שבישיבתו למד ר' אברהם בעבר. ברוך האזין לחידושים בהתפעלות רבה. ר' אברהם היה למדן גדול בזכות עצמו, אך בעיקר היה לו הרבה למסור בשם רבו הנודע בגאונותו.

ר' אברהם היה מגיד יום-יום שיעור גמרא ב"בית מדרשו של ר' קדיש היתום", שברחוב הקאליסקי בליאזנא. בשיעור זה השתתפו למדנים גדולים בקיאים בש"ס. ר' אברהם הצטיין הן בעמקותו וחריפותו והן בהסברתו הברורה ובהירות רעיונותיו.

כאן החל ר' אברהם להשמיע דברים בסוגיית "פיגול, נותר וטמא", באופן שברוך לא ידע את נפשו. אמנם ברוך התמסר עד אז במיוחד ללימוד סדר נזיקין, אך מהרצאת הסוגיה נוכח ברוך שר' אברהם עשוי להיות לו רב מתאים, ושבאמצעותו יוכל להתוודע אל תורתו של ר' אברהם זאב, רבו של ר' אברהם.

כשהשמיע ר' אברהם את דברי התורה התלהטו פניו, ואור מיוחד במינו קָרַן מהם. ברוך נזכר שגם פניו של אביו המנוח היו מאירות באותה מידה כשהיה משמיע לפניו דברי תורה. עובדה זו יצרה מיד בנפשו של ברוך קירבה יתירה אל ר' אברהם. שוב לא מצא טעם להסתתר ממעבידו לשעבר, מה גם שר' אברהם מצידו הבטיחו לשמור את סודו.

משך כל החורף למדו השניים בצוותא בלילות הארוכים. שניהם נהנו מהלימוד בחברותא. לדידו של ברוך היה יכול החורף להימשך לאורך ימים. פרנסתו מזומנת לו מן החסכוניות שטרם אזלו, ורב־חבר יש לו על־מנת ללמוד איתו - מה חסר לו, אפוא?

הגיע חודש ניסן, ליאזנא החלה בהכנותיה לפסח. תנורי המצות החלו במלאכתם והשאון גבר. כל איש היה טרוד. גם המלמדים חדלו מלימודיהם, ואפילו בני התורה לא שקדו על לימודיהם כמקדם. אף ר' אברהם היה טרוד בהכנות לחג, וכבר לא יכל לבוא כל לילה לשיעורו עם ברוך.

לילה אחד פנה ר' אברהם אל ברוך: "החג הקדוש מתקרב. עד עתה לא הזמנתיך לביתי לסעוד על שולחני, בידעי עד כמה אין הדבר לרוחך. אך חג הפסח, שבו אי אפשר לאדם להסתפק בצרכיו הרגילים, שאני. לפיכך מזמין אני אותך לחוג את הפסח בביתי, שם תהיה אורח רצוי".

משך לילות מספר לאחר מכן לא נזדמן לר' אברהם להתראות עם ברוך מחמת טרדותיו. כאשר הופיע ר' אברהם לבית המדרש, שבו התאכסן ברוך, בשבוע האחרון לפני החג, כדי להזכירו שהוא מוזמן לעשות את החג בביתו - שוב לא מצא שם את ברוך. כנראה היה קשה לו לקבל את ההזמנה, ומאידך לא יכל לסרב לר' אברהם בפניו. הוא נעלם, אפוא, מבלי שהשאיר עקבות. הדבר נגע מאוד לליבו של ר' אברהם, אך לא יכל לעשות מאומה.

מה אירע לברוך?

- מפי ר' אברהם שמע רבות על רבו שבבישנקוביץ, הגאון רבי אברהם זאב, ותשוקה נכנסה בליבו לנסוע לבישנקוביץ לקבל תורה מפיו. כיוון שהחליט עתה לעזוב את ליאזנא ראה לפניו שעת כושר לעשות דרכו לבישנקוביץ.

הדרך מליאזנא לבישנקוביץ עברה את דוברומיסל. עיירה זו היתה הראשונה בה שהה זמן ממושך לאחר שעזב את בית דודו בוויטבסק. היו לו לברוך זכרונות מענינים על דוברומיסל ואנשיה שלהם התוודע בשעתו. באותו ביקור בדוברומיסל הזדמן לו לחוג שם את הפסח. לכן תכנן ברוך את מסעו כך ששוב יחוג את הפסח בדוברומיסל, אצל אותו אדם שקירבו שם בפעם הראשונה.

כשברוך הגיע אז, לראשונה, לדוברומיסל, היה נער בן ארבע עשרה שנה בלבד. הוא ישב ללמוד תורה בבית המדרש, חדור החלטה לא להזדקק לחסדי בשר ודם. משום כך הזדמן לו לרעוב תכופות. פעם ניגש אליו יהודי, שאותו הכיר בין משתתפי השיעור היומי ב"עין־יעקב", אך את שמו לא ידע.

היהודי הושיט לברוך ברכת "שלום עליכם" לבבית, ואמר: "שמי אליעזר ראובן, והנני נפח במקצועי. יש לי בית־מלאכה בקצה העיר, על הדרך המובילה לליוזנא. שם גם נמצאת דירתי. אני זקוק למישהו שיעזור לי בעבודתי. אם הנך מוכן לעבודה זו - אתן לך את מזונותיך ומקום ללון".

ברוך התמלא שמחה. הרי זה הדבר שלו השתוקק, לעבוד בזיעת אפיו ולהשתכר למחייתו מבלי להזדקק לחסדי בשר ודם.

אלא שתשובתו של ברוך לאליעזר ראובן היתה מסוייגת:

"אני מעוניין בתשלום של ממון מזומן, יהיה כמה שיהיה, מבלי שאצטרך לסעוד על שולחן אחרים וללון בבתי זרים. אשר לגובה השכר - סומך אני לגמרי על יושרך ואין לי שום דרישה בקשר לכך".

הנפח התרצה לזה. הוא קבע לברוך שכר קצוב, לשביעת רצונו. ברוך הלך מיד לבית המלאכה והחל לעבוד במסירות. כל היום היה עוזר לנפח במלאכתו, ואת הלילות בילה בבית המדרש בשקידה על לימודיו.

אגב התבונן ברוך מקרוב בהליכות אליעזר ראובן, והחל לחוש הערכה כלפיו. הוא נוכח כי הנפח הפשוט הוא גדול במידות טובות. במשך כל העת, בה עמד אליעזר ראובן בנפחיתו והכה בקורנסו על המתכת הלוהטת היה אליעזר ראובן אומר פרקי תהלים, זה אחר זה, ללא הפסקה. הוא ידע את כל ספר התהלים בעל־פה.

כל פרנסתו של הנפח היתה מאיכרי הכפרים הסמוכים, שהיו מביאים אליו לתיקון את עגלותיהם ומחרשותיהם, ואת סוסיהם לפרזול. ברוך הבחין שמעבידו משרת את לקוחותיו ביושר ומסירות בלתי מצויים, ואינו לוקח מהם פרוטה מיותרת.

פעם היה ברוך עד למאורע שעשה עליו רושם עצום: אחד האיכרים הביא לאליעזר ראובן את סוסו להתקנת פרסה ואת עגלתו לתיקון אחד מאופניו. איכר שני הביא את סוסו על־מנת להתקין לו ארבע פרסות חדשות. כשהגיע מועד החישוב טעה אליעזר ראובן וזקף לחובת האיכר השני את חובו של האיכר הראשון. מאוחר יותר התבררה לו טעותו, שלפיה נטל מן האיכר השני תשלום יתר של ששה גרושים. כאשר עמד אליעזר ראובן על כך הצטער מאד, אך האיכרים כבר חזרו לבתיהם. אליעזר ראובן יצא, כשהוא צועד ברגל, לכפרו של האיכר השני, מרחק של חמישה ויורסט, והחזיר לו עודף התשלום.

ברוך עמד משתומם. מימיו לא נתקל בצדקות כזו מצד יהודי פשוט. הוא שאל את הנפח אם היה כדאי לו לכתת רגליו מהלך עשרה ויורסט בגלל שישה גרושים. אליעזר ראובן ענה: חכמינו ז"ל אומרים שאנשי דור המבול היו כה מושחתים עד שהיו מוכנים לגזול אפילו פחות משהו פרוטה. האם עלי להיות גרוע יותר מדור המבול ולגזול ששה גרושים?...

זהירותו של אליעזר ראובן לא הצטמצמה לענינים שבין אדם לחברו בלבד, כי אם היתה גדולה גם בענינים שבין אדם למקום. כל בוקר וערב, קיץ וחורף, גם בגשם ושלג, היה הולך לבית המדרש, שם התפלל בציבור ו"חטף" מנה של תורה. כבעלי־מלאכה רבים השתייך ל"חברת תהלים", "חברת עין יעקב" ו"חברת מדרש". נוסף על כך היה רשום בכל חברות הצדקה של העיר, וסילק להם את מסיו בשלמות ובדיוק. כאמור, היה מרבה כל היום באמירת תהלים בעל־פה. עם כל מכת־קורנס נשרו מפיו פניני קודש של פסוקי תהלים.

ברוך התוודע גם אל שכנו של הנפח, שהיה אורח תכוף בביתו של אליעזר ראובן. שמו של זה היה זבולון בנימין. הוא היה בעל קומה תמירה, כתפיים רחבות וחזקות. זרועות חסונות וארוכות, ואצבעות כיתדות. עור פניו היה כהה, מצחו צר, קולו עבה, ומוחו היה פשוט, אטום. זבולון בנימין היה עס־הארץ גדול אך יחד עם זאת היה ירא שמים.

בתחילה לא ידע זבולון בנימין צורת אות, אך במשך השנים הצליח במאמצים גדולים וקשים ללמוד בעל־פה את תפילות החול ואת ברכות התורה. בשבתות וימים טובים היה מסתפק באמירה אחר שליח הציבור. בהשוואה אל זבולון בנימין נחשב אליעזר ראובן כ"למדן" מובהק. הנפח היה מתייחס אל שכנו כרחמים רבים, במיוחד לאור העובדה שזבולון בנימין סבל עגמת נפש רבה מכך שהוא עס־הארץ ושמוחו אינו מסוגל לקלוט יותר. כשהיה זבולון בנימין מבקר אצל אליעזר ראובן, ביחוד בשבת, היה הנפח חוזר לפניו על הסיפורים ששמע בבית המדרש בשיעורי עין־יעקב ומדרש.

זבולון בנימין היה מקשיב לכל אשר סיפר הנפח ושתה את דבריו בצמא. זבולון בנימין לא ידע ב"אותיות הקטנות", ואף לא לדבר אידיש. עקב היותו גִּדֵּל מילדותו בין גויים לא שמע כמעט מלה

אחת באידיש. לכן היה הנפח חוזר לפניו את לקחו בפולנית. כיוון שאליעזר ראובן שלט היטב בשפה הפולנית לא היה קשה לו להסביר לו בשפה זו גם ענינים שהוא עצמו לא ירד למלוא עומקם.

משום העובדה שאליעזר ראובן היה מסביר את הכל לשכנו בפולנית היו מתאספים תכופות סביבם גויים, שהיו מקשיבים אף הם לסיפורים מעין-יעקב ומהמדרש, והיו חוככים כפות ידיהם בהנאה, ומפטירים: "דובז'ע, דובז'ע, פאן רובקע" (=טוב, טוב, האדון ראוב'קע)!

אגרות קודש

[תמוז-מני"א תרפ"ד]

החסידות היא לאגברא ימינא על שמאלא, וכל ענין השמאל אינו אלא בשביל שיהי הקירוב כדבעי, והיינו מדת חסידות, דאיזהו חסיד המתחסד עם קונו עם קן דלי, הקן הם נשיי והמתחסד הוא הממשיך גילוי אור עיי' תו"מ בהקן, ולזאת הוא מדת השמאל לטהר את הקן שיהי ראוי לשכינת עוזו ית' אבל העיקר הוא הימינא שהוא האור והגילוי הבא אחר השמאל דוחה. (ומי שהוא בעל עצבות ומי"ש הוא מקו השמאל קודם העבודה כו') דהתכללות זו היא עיי' מדת הרחמים כנועד וכל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים בגו"ר.

[אג"ק מוהרי"צ כרך א' עמ' תו]

מכתבו התקבל, והשייית השומע תפלה הוא יחוס עליונו להעיר לבנינו בחסד וברחמים אשר נוכל להתפלל אליו ית' (וכידוע בענין כוונת השם, וכמאמר אליו ולא למדותיו, והפעולה תהי' עיי' גילוי האור במדות העליונות וממילא יגיע האור למטה, וראשית המדות היא ספירת החסד יומא דאזלא עם כלחו יומין) ויקבל תפלתנו וימלא משאלות לבבו לטובה ולברכה.

הפלא בדבר אשר כבר כתבתי לו כי גם ריחוק יש לו שיעור והגבלה ורז"ל אמרו ימין מקרבת ושמאל דוחה וההנהגה עפ"י

המשך ביאור למסכת קידושין ליום שבת קודש עמ' ב

אלא מדברי חכמים, ולכך רשאי הוא להחליפם עם אחיו כל זמן שלא באו עדיין לרשותו. דין נוסף בירושת גויים וגרים. ירושת עובד בוכבים את אביו הגר – גוי שנתגייר אביו ומת, זכן ירושת גר את אביו הגר – שנתגייר האב והבן יחדיו ומת האב, אינו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, מאחר שלא ראו חכמים צורך לתקן לו ירושה מדבריהם, שהרי אף אם ישוב לסורו לא יירש את אביו הגר. דתנן – יש להוכיח כן מדברי המשנה, הסוברת שאדם שלוח מעות מן הגר שנתגיירו בניו עמו – שנוולדו קודם שנתגייר אביהם, ולאחר מכן נתגיירו יחד עם אביהם, ומת האב, לא יחזיר הלוה את המעות לבניו של הגר, מאחר שאינם יורשים אותו לא מן התורה ולא מדברי חכמים, ואם יחזיר הלוה את המעות לבני הגר, אין רוח חכמים נוזה חכמנו – אין חכמים מחזיקים לו טובה על כך, מאחר שלא היה צריך לנהוג כן. מקשה על כך הגמרא מדברי הברייתא. ויתניא – והרי שנינו שאדם המחזיר מעות שלוה מן הגר לבניו, רוח חכמים נוזה חכמנו. מתרצת הגמרא, לא קשיא, כאן – המשנה הסוברת שאין רוח חכמים נוזה מן המחזיר הלוואה לבן הגר, עוסקת בבן שהוריתו ולידתו שלא בקדושה – דהיינו, שנוולד קודם שנתגיירו הוריו, ובאופן זה אין צריך הלוה להשיב ההלוואה לבן הגר, מאחר שאינו יורש את אביו.

שהרי מאחר שירש הוא מחצית מן הנכסים, כי שקיל חילופי עבודת בוכבים הוא דקא שקיל – כאשר לוקח הוא תמורתם נכסים אחרים, הרי הוא מחליפם בעבודת בוכבים האסורה בהנאה, וחילופיה אסורים. ובהכרח לומר, שאינו יורש מן התורה אלא מדברי חכמים, ולכך מותר הוא להחליפם, כיון שחכמים לא תקנו לו ירושה אלא בדברים המותרים בהנאה. והטעם שתקנו חכמים שירש גר את אביו הגוי, גוייה הוא דעבוד רבנן שפא יחזור לסורו – חששו חכמים שאם יראה הגר שמחמת גירותו איבד את ירושת אביו הגוי, יחזור לקלקולו, ולכך תקנו לו ירושה מדבריהם. הגמרא מביאה הוכחה נוספת שאין הגר יורש את אביו הגוי מן התורה: תניא נמי הכי – שנינו כן בדברי הברייתא, שמוסיפה על דברי המשנה ואומרת, בטה דברים אחרים – שרשאי הגר להחליף את האיסורי הנאה עם אחיו הגוי, כשיירשו – כאשר חולקים הם את ירושת אביהם, אבל כשישנשיתפא – כאשר חולקים הם נכסים שהיו שותפים בהם, אסור לגר לומר לאחיו שיטול העבודה זרה ויין הנסך והוא יטול נכסים אחרים כנגדם, מאחר שנהנה הוא בכך מן האיסורי הנאה. ויש להוכיח מכך, שהטעם שמוותר לו לעשות כן בירושה, מאחר שאינו יורש את אביו מן התורה

קונה, שגזירת הכותב היא שעבד עברי הנמכר לגוי אינו עובד את ירשיו. מכלל – יש ללמוד ממיעוט זה, דאית ליה – לגוי יורשים, שהרי אם אין הגוי יורש את אביו מן התורה, לא היה זקוק הכותב להשמיענו שעבד הנמכר לגוי אינו עובד את ירשיו. דין נוסף. ירושת גר את אביו העובד בוכבים, אינו מדברי תורה – שהרי משעה שנתגייר נידון הוא כתינוק שנוולד ואינו מתייחס אחר אביו הגוי, אלא מדברי סופרים – תקנת חכמים היא. דתנן – יש להוכיח דין זה מדברי המשנה במסכת דמאי (פ"ו מ"י). המבארת את הדין לגבי גר ועובד בוכבים – שני אחים גויים שנתגייר אחד מהם, שירשו את אביהם עובד בוכבים, הגר יכול לומר לאחיו העובד בוכבים, טול אתה את העבודת בוכבים של אבינו, ואני אטול כנגדה מעות, טול אתה את הדין נסך של אבינו, ואני אטול כנגדו פירות. אמנם אינו יכול לומר כן אלא כל זמן שלא זכה בנכסים, אך כשיבא העבודת בוכבים ויין הנסך לרשות הגר, אסור לו להחליפם עם אחיו הגוי, מאחר שנהנה הוא בכך מאיסורי הנאה. ועתה מבארת הגמרא כיצד יש להוכיח מכאן שאין הגר יורש מן התורה את אביו הגוי. ואי סלקא דעתך שירושת גר את אביו הגוי הינה מדאורייתא, אם כן, אף כי לא באו הנכסים לרשותו נמי יהא אסור עליו להחליפם עם אחיו.

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו גו", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

התוועדות חלק א תשמ"ה עמוד 351

הפטרה לשמיני עצרת מלכים א פרק ח

ח נדויהי בבלות שלמה להתפלל אליהו את פל־התפלה והתחנה הזאת קם מלפני מזבח יהוה מכרע על־ברפיו וכפיו פרשות השמים: נה ועמד ויברך את פל־קתל ישראל קול גדול לאמר: נו ברוך יהוה אשר נתן מנוחה לעמו ישראל ככל אשר דבר לא־נפל דבר אחד מכל דברו הטוב אשר דבר ביד משה עבדו: נו יהי יהוה אלהינו עמנו כאשר היה עם־אבותינו אליעזרנו ואלישמנו: נה להפנות לבבנו אליו ללכת בכל־דרכיו ולשמר מצותיו וחקיו ומשפטי אשר צוה את־אבותינו: נו ויהי דברי אלה אשר התחננתי לפני יהוה קרבים אלי־יהוה אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר־יום ביום: ס למען דעת כל־עמי הארץ כי יהוה הוא האלהים אין עוד: סא והיה לבבכם שלם עם יהוה אלהינו ללכת בחקיו ולשמר מצותיו ביום הזה: סב והמלך וכל־ישראל עמו זכרים זבח לפני יהוה: סג ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח ליהוה בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ויחנכו את־בית יהוה המלך וכל־בני ישראל: סד ביום ההוא קרש המלך את־תודת החצר אשר לפני בית־יהוה פי־עשה שם את־העלה ואת־המנחה ואת חלבי השלמים פי־מזבח הנחשת אשר לפני יהוה קטן מהכיל את־העלה ואת־המנחה ואת חלבי השלמים: סה ויעש שלמה בעת־ההיא את־החג וכל־ישראל עמו קהל גדול מלכוד חמת עד־נחל מצרים לפני יהוה אלהינו שבעת ימים ושבעת ימים ארבעה עשר יום: סו ביום השמיני שלח את־העם ויברכו את־המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל־הטובה אשר עשה יהוה לדוד עבדו ולישראל עמו: ט א ויהי בבלות שלמה לבנות את־בית־יהוה ואת־בית המלך ואת כל־חשק שלמה אשר חפץ לעשות:

המשך ביאור למסכת קידושין ליום שישי עמ' ב

בברייתא, יכול לא יהו מעניקים אלא ליוצא בשש מאחר ומצות העניקה נאמרה בו (דברים טו יב-יד). מנן לרבות אף את היוצא ביוכל ובמיתת האדון ואמה העבדיה בסימנין שמעניקים להם. תלמוד לומר – לכך נאמר בדין העניקה פעמיים לשון שילוח, 'תשלחנו', וכי תשלחנו, לרבות שמצות העניקה נוהגת אף בשאר שילוחים. שואלת הגמרא, אם כן יכול שאני מרבה אף את הבורח והיוצא בגרעון כסף שמצוה להעניק להם. משיבה הגמרא,

תלמוד לומר 'וכי תשלחנו חפשי מעמד', משמע שאין מצות העניקה נוהגת אלא במי ששילוחו מעמד – שיציאתו היא על ירך ומדעתו, יוצא בורח ויוצא בגרעון כסף שאין שילוחו מעמד אלא מדעת עצמו. רבי מאיר אומר, בורח אכן אין מעניקין לו דאין שילוחו מעמד, שהרי יוצא שלא מדעתו כלל, אבל יוצא בגרעון כסף ששילוחו מעמד – שהרי מעשיך וקבלת הכסף הם הגורמים את שילוחו, לפיכך מעניקים לו.

בברייתא, יכול לא יהו מעניקים אלא ליוצא בשש מאחר ומצות העניקה נאמרה בו (דברים טו יב-יד). מנן לרבות אף את היוצא ביוכל ובמיתת האדון ואמה העבדיה בסימנין שמעניקים להם. תלמוד לומר – לכך נאמר בדין העניקה פעמיים לשון שילוח, 'תשלחנו', וכי תשלחנו, לרבות שמצות העניקה נוהגת אף בשאר שילוחים. שואלת הגמרא, אם כן יכול שאני מרבה אף את הבורח והיוצא בגרעון כסף שמצוה להעניק להם. משיבה הגמרא,

א בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם
וְאֶת הָאָרֶץ כִּי: ב וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְּהוֹ וְכָהוּ
וְחֹשֶׁךְ עַל-פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת
עַל-פְּנֵי הַמַּיִם כִּי: ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי-אֹר
וַיְהי-אֹר: ד וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאֹר כִּי-טוֹב

א בְּקֶדְמִין בָּרָא יי ית שְׁמִיָּא וְיֵת
אַרְעָא: ב וְאַרְעָא הָיָה צְדִיָּא
וְרִיקְנִיָּא וְחֹשֶׁכָּא עַל אִפִּי תְהוֹמָא
וְרוּחָא מִן קֳדָם יי מְנַשְׁבָּא עַל
אִפִּי מִיָּא: ג וַאֲמַר יי יְהִי נְהוֹרָא
וְהָיָה נְהוֹרָא: ד וְחָזָא יי ית
נְהוֹרָא אֲרִי טָב וְאַפְרָשׁ יי בִּין

רע"י

אחת, כמו: "כי לא סגר דלתי בטני", ולא פרש מי
הסוגר, וכמו: "ישא את חיל דמשק", ולא פרש מי
ישאנו, וכמו: "אם יחרש בבקרים" ולא פרש אם
יחרש אדם בבקרים, וכמו: "מגיד מראשית
אחרית" ולא פרש מגיד מראשית דבר אחרית דבר.
אם כן, תמה על עצמך, שהרי המים קדמו, שהרי
כתיב: (לקמן א, ב) "ורוח אלהים מרחפת על פני
המים", ועדין לא גלה המקרא, בסדור הקודמים
והמאחרים כלום, בריאת המים מתי היתה, הא
למדת, שקדמו המים לארץ, ועוד שהשמים מאש
וממים נבראו, על כרחך לא למד המקרא בסדר
המקדמים והמאחרים כלום: ברא אלהים. ולא
אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראתו
במדת הדין, וראה שאין העולם מתקיים, והקדים
מדת רחמים ושתפה למדת הדין, והינו דכתיב
"ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים": (ב) תהו
ובהו. תהו, לשון תמה ושממון, שאדם תוהה
ומשתומם על בהו שבה: תהו. אשטורדישו"ן
בלע"ז: בהו. לשון ריקות וצדו (בספרים אחרים
אינו): על פני תהום. על פני המים שעל הארץ:
ורוח אלהים מרחפת. פסא הפכוד עומד באויר
ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקדוש ברוך
הוא ובמאמרו, כינה המרחפת על הקן, אקובטי"ר
בלע"ז: וינרא אלהים את האור כי טוב
ויבדל. אף בזה אנו צריכים לדברי אנדה: ראהו
שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו
לצדיקים לעתיד לבא, ולפי פשוטו, כך פרשהו:
ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשף שיהיו

(א) בְּרֵאשִׁית. אמר רבי יצחק: לא היה צריך
להתחיל את התורה אלא מ"החדש הזה לכם",
שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל. ומה טעם
פתח בבראשית? משום (תהלים קי"א): "כח מעשיו
הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים", שאם יאמרו
אמות העולם לישראל: לסטים אתם שכבשתם
ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם: כל הארץ
של הקדוש ברוך הוא, היא. הוא בראה ונתנה
לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם, וברצונו
נטלה מהם ונתנה לנו: בראשית ברא. אין המקרא
הזה אומר אלא דרשוני, כמו שדרשוהו חכמינו
זכרונם לברכה: בשביל התורה שנקראת (משלי ח):
"ראשית דרכו", ובשביל ישראל שנקראו (ירמיה
ב): "ראשית תבואתה", ואם באת לפרשו בפשוטו,
כך פרשהו: בראשית בריאת שמים וארץ, והארץ
היתה תהו ובהו וחשך וגו', ויאמר אלהים יהי
אור", ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה, לומר
שאלו קדמו, שאם בא להורות כך, היה לו לכתב:
בראשונה ברא את השמים וגו', שאין לך ראשית
במקרא שאינו דבוק לתבה שלאחריו, כמו:
"בראשית ממלכת יהוקים", "ראשית ממלכתו",
"ראשית דגנך". אף כאן אתה אומר: "בראשית
ברא אלהים את השמים וגו'", כמו בראשית ברא,
ודומה לו: "תחלת דבר ה' בהושע", כלומר תחלת
דבורו של הקדוש ברוך הוא, בהושע: "ויאמר ה'
אל הושע וגו'". ואם תאמר להורות בא, שאלו
תחלה נבראו, ופרושו בראשית הכל ברא אלו, ויש
לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תבה

וְהוֹרָא וּבִין חֲשׂוּכָא: ה וְקָרָא יִי
לְהוֹרָא יִמְמָא וְלַחֲשׂוּכָא קָרָא
לִילָא וְהוּהָ רִמְשׁ וְהוּהָ צִפֹּר
יוֹמָא חָד: ו וְאָמַר יִי יְהִי רְקִיעָא
בְּמַצִּיעוֹת מִיָּא וְיְהִי מִפְרִישׁ בֵּין
מִיָּא לְמִיָּא: ז וְעַבְד יִי יְת רְקִיעָא
וְאַפְרִישׁ בֵּין מִיָּא דִּי מְלָרַע
לְרְקִיעָא וּבִין מִיָּא דִּי מַעַל
לְרְקִיעָא וְהוּהָ כֵּן: ח וְקָרָא יִי
לְרְקִיעָא שְׁמִיָּא וְהוּהָ רִמְשׁ וְהוּהָ
צִפֹּר יוֹם תַּנְיִן: ט וְאָמַר יִי
יִתְבַּשְׁשׁוּן מִיָּא מִתַּחַת שְׁמִיָּא
לְאָמַר חָד וְתַתְּחִי יִבְשָׁתָא וְהוּהָ
כֵּן: י וְקָרָא יִי לִיבְשָׁתָא אֲרַעָא
וּלְבֵית כְּנִישׁוֹת מִיָּא קָרָא יִמְמִי
וְחֻזָּא יִי אָרִי טֹב: יא וְאָמַר יִי
תְּדַאִית אֲרַעָא דִּיתָאָה עֲסָבָא דְּבֹר

וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: כס"י:
ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה
וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם אֶחָד: כס"י: לו פ וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים יְהִי רְקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי מַבְדִּיל בֵּין
מַיִם לְמַיִם: כס"י: ז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרְקִיעַ
וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרְקִיעַ וּבֵין
הַמַּיִם אֲשֶׁר מַעַל לָרְקִיעַ וַיְהִי־כֵן: כס"י: ח וַיִּקְרָא
אֱלֹהִים לָרְקִיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם
שֵׁנִי: כס"י: פ יִשְׂרָאֵל ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקְוּ הַמַּיִם
מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתִרְאָה
הִיבָשָׁה וַיְהִי־כֵן: כס"י: י וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לִיבְשָׁה
אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיֵּרָא אֱלֹהִים
בִּי־טוֹב: כס"י: יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תִּדְשָׂא הָאֶרֶץ דְּשָׂא עֵשֶׂב מִזֵּרִיעַ

רש"י

לְרְקִיעַ. עַל הָרְקִיעַ לֹא נֹאמַר, אֲלָא "מַעַל לְרְקִיעַ",
לְפִי שֶׁהֵן תְּלוּיִים בְּאֹוִיר, וּמִפְּנֵי מָה לֹא נֹאמַר: "כִּי
טוֹב" בְּיוֹם שֵׁנִי? לְפִי שֶׁלֹא הָיָה נִגְמַר מְלֹאכֶת
הַמַּיִם עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וְהָרִי הִתְחִיל בְּהַ בִּשְׁנֵי וְדָבָר
שֶׁלֹא נִגְמַר אֵינּוּ בְּמִלּוּאוֹ וְטוֹבוֹ, וּבְשְׁלִישִׁי שֶׁנִּגְמְרָה
מְלֹאכֶת הַמַּיִם וְהִתְחִיל וּגְמַר מְלֹאכֶה אַחֲרָת, כִּפְל
בּו "כִּי טוֹב", שְׁתֵּי פְעֻמִּים, אֶחָד לְגַמֵּר מְלֹאכֶת
הַשֵּׁנִי וְאֶחָד לְגַמֵּר מְלֹאכֶת הַיּוֹם: (ח) וַיִּקְרָא
אֱלֹהִים לְרְקִיעַ שָׁמַיִם. שָׂא מַיִם, שָׁם מַיִם, אֵש
וּמַיִם שֶׁעָרְכוּ זֶה בְּזֶה וַעֲשָׂה מֵהֶם שָׁמַיִם. (בְּסִפְרִים
אַחֲרִים: שָׁמַיִם, שָׁם מַיִם, דְּבָר אַחֵר: אֵש וּמַיִם):
(ט) יִקְוּ הַמַּיִם. שְׁטוּחִין הָיוּ עַל פְּנֵי כָל הָאֶרֶץ
וְהִקְנוּ בְּאֻקְיָנוֹס, הוּא הָיָה הַגְּדוֹל שֶׁכָּבַל הַיָּמִים:
(י) קָרָא יָמִים. וְהֵלֵא יָם אֶחָד הוּא? אֲלָא אֵינּוּ
דּוּמָה טַעַם דָּג הַעוֹלָה מִן הָיָם בְּעַפּוֹ לְדָג הַעוֹלָה
מִן הָיָם בְּאַסְפִּמְיָא: (יא) תִּדְשָׂא הָאֶרֶץ דְּשָׂא
עֵשֶׂב. לֹא דְשָׂא לְשׁוֹן עֵשֶׂב וְלֹא עֵשֶׂב לְשׁוֹן דְּשָׂא,

מִשְׁתַּמְשִׁין בְּעָרְבוּבָא, וְקָבַע לָזֶה תַּחֲמוֹמוֹ בְּיוֹם,
וְלָזֶה תַּחֲמוֹמוֹ בְּלֵילָה: (ה) יוֹם אֶחָד. לְפִי סֵדֶר
לְשׁוֹן הַפָּרָשָׁה הָיָה לוֹ לְכַתֵּב יוֹם רִאשׁוֹן, כְּמוֹ
שֶׁכָּתוּב בְּשָׂאֵר הַיָּמִים: שֵׁנִי, שְׁלִישִׁי, רְבִיעִי. לָמָּה
כָּתַב אֶחָד? לְפִי שֶׁהָיָה הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יָחִיד
בְּעוֹלָמוֹ, שֶׁלֹא נִבְרָאוּ הַמְּלָאכִים עַד יוֹם שֵׁנִי, כִּן
מִפְּרָשׁ בְּבִרְאשִׁית רַבָּה: (ו) יְהִי רְקִיעַ. יִתְחַזַּק
הָרְקִיעַ, שְׂאֵף עַל פִּי שֶׁנִּבְרָאוּ שָׁמַיִם בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן,
עַדִּין לַחִים הָיוּ, וְקָרְשׁוּ בִּשְׁנֵי מַגְעַרַת הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ
הוּא, בְּאָמְרוֹ: "יְהִי רְקִיעַ", וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: "עֲמוּדֵי
שָׁמַיִם יְרוּפּוּ" כָּל יוֹם רִאשׁוֹן, וּבִשְׁנֵי: "וַיִּתְמַהוּ
מַגְעַרְתּוֹ", כְּאֵדָם שֶׁמִּשְׁתּוֹמֵם וְעוֹמֵד מַגְעַרַת הַמַּאֲיִם
עָלָיו: בְּתוֹךְ הַיָּמִים. בְּאֻמְצַע הַיָּמִים, שִׁישׁ הַפָּרָשׁ בֵּין
מַיִם הָעֲלִיּוֹנִים לְרְקִיעַ, כְּמוֹ בֵּין הָרְקִיעַ לַמַּיִם שֶׁעַל
הָאֶרֶץ. הָא לְמַדָּתָ, שֶׁהֵם תְּלוּיִים בְּמִאֲמָרוֹ שֶׁל מֶלֶךְ:
(ז) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרְקִיעַ. תִּקְנוּ עַל עֲמֻדוֹ,
וְהִיא עֲשִׂיתָהּ, כְּמוֹ: "וַעֲשִׂתָהּ אֶת צִפְרִינֶיהָ": מַעַל

זָרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זָרְעוּבוּ
עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן ^{כס"י}: יב וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דָּשָׁא
עֹשֶׂב מְזִרִיעַ זָרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר
זָרְעוּבוּ לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים בִּיָּטוֹב ^{כס"י}:
יג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי: פ ^{ע"ב בחול}
יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֶת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם
לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה וַהֲיִי לְאֹתֹת
וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וּשְׁנִים ^{כס"י}: טו וַהֲיִי לְמְאֹרֶת
בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן ^{כס"י}:
טז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֶת הַגְּדֹלִים

זרעה מזדרע אילן פירין עבד
פירין לזנה די בר זרעה בה על
ארעא והוה כן: יב ואפקת
ארעא דיתאה עסבא דבר זרעה
מזדרע לזנהי ואילן עבד פירין
דבר זרעה בה לזנהי וחזא יי
ארי טב: יג והוה רמש והוה
צפר יום תליתאי: יד ואמר יי
יהון נהורין ברקיעא דשמאי
לאפרשא בין ומא ובין ליליא
ויהון לאתין ולזמנין ולממני
בהון יומין ושנין: טו ויהון
לנהורין ברקיעא דשמאי
לאנהרא על ארעא והוה כן:
טז ועבד יי ית תרין נהוריא

רש"י

לרבות תולדותיהם, "ואת הארץ", לרבות
תולדותיה: יהי מארת. חסר וי"ו פתיב, על שם
שהוא יום מארה, לפל אספרה בתינוקות, הוא
ששנינו: ברביעי, היו מתענים על אספרה, שלא
תפל בתינוקות: להבדיל בין היום ובין הלילה.
משנגנו האור הראשון, אבל בשבעת ימי בראשית,
שמשו האור והחשך הראשונים יחד, בין ביום,
ובין בלילה: והיו לאתת. פשהמאורות לוקין,
סימן רע הוא לעולם, שנאמר (ירמיה י): "ומאורות
השמים אל תחתו", בעשותכם רצון הקדוש ברוך
הוא, אין אתם צריכין לדאג מן הפרענות:
ולמועדים. על שם העתיד, שעתידים ישראל
להצטוות על המועדות, והם נמנים למולד הלבנה:
ולימים. שמוש החמה חצי יום ושמוש הלבנה
חציו, הרי יום שלם: ושנים. לסוף שס"ה ימים
(ספרים אחרים: ורביע יום), יגמרו מהלכן בי"ב
מזלות המשרתים אותם, והיא שנה. (ספרים
אחרים: והוא שס"ה יום ורביע יום), וחזורים
ומתחילים פעם שניה לסבב בגלגל כמהלכן
הראשון: (טו) והיו למאורת. עוד זאת ישמשו,
שיאירו לעולם: (טז) המארת הגדלים וגו'.

ולא היה לשון המקרא לומר תעשיב הארץ, שמיני
דשאין מחלקין כל אחד לעצמו נקרא עשב פלוני,
ואין לשון למדבר לומר דשא פלוני, שלשון דשא
הוא לבישת הארץ בעשבים כשהיא מתמלאת
בדשאים: תדשא הארץ. תתמלא ותתפסה לבוש
עשבים, בלשון לע"ז נקרא דשא ארכאז"י, כלן
בערפוביא וכל שרש לעצמו נקרא עשב: מזריע
זרע. שיגדל בו זרע לזרע ממנו במקום אחר: עץ
פרי. שיהא טעם העץ כטעם הפרי. והיא לא
עשתה כן, אלא "ותוצא הארץ וגו' ועץ עשה פרי"
ולא ועץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו,
נפקדה גם היא על עונה ונתקללה. (ספרים אחרים
אינו, ודו"ק): אשר זרעו-בו. הן גרעיני כל פרי
שמהן האילן צומח כשנוטעים אותו: (יב) ותוצא
הארץ וגו'. אף על פי שלא נאמר למינהו בדשאין
בצומיהן, שמעו שנצטוו האילנות על כך, ונשאו
קל וחמר בעצמן, כמפרש באגדה בשחיטת חלין:
(יד) יהי מארת וגו'. מיום ראשון נבראו וברביעי
צוה עליהם להתלות ברקיע, וכן כל תולדות שמים
וארץ נבראו ביום ראשון, וכל אחד ואחד נקבע
ביום שנגזר עליו, הוא שכתוב: "את השמים",

אֶת־הַמָּאֹר הַגָּדֹל לְמַשְׁלַת הַיּוֹם וְאֶת־
הַמָּאֹר הַקָּטָן לְמַשְׁלַת הַלַּיְלָה וְאֶת־
הַכּוֹכָבִים כִּשְׁמִי: י וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בְּרִקְיעַ
הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ: י וְלַמָּשָׁל בַּיּוֹם
וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיֵּרָא
אֱלֹהִים בִּיָּטוֹב: יט וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם
רְבִיעִי: פ כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׂרְצוּ הַמַּיִם שָׂרָץ
נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי
רִקְיעַ הַשָּׁמַיִם כִּשְׁמִי: כא וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־
הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֶת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה |
הַרֹמֶשֶׁת אֲשֶׁר שָׂרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֶת
כָּל־עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים בִּיָּטוֹב כִּשְׁמִי:
כב וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ
אֶת־הַמַּיִם בַּיָּמִים וְהָעוֹף יִרָב בָּאָרֶץ כִּשְׁמִי:
כג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי: פ כד וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֶמָּה וּרְמֵשׁ וְחַיֵּית־אָרֶץ

בְּבִרְבֵּיא יֵת נְהוּרָא רַבָּא לְמַשְׁלַת
בִּימָמָא וַיֵּת נְהוּרָא זַעְרָא לְמַשְׁלַת
בְּלִילְיָא וַיֵּת כּוֹכְבֵּיא: יז וַיְהִי
יְתֵהוּן יי בְּרִקְיעָא דְשָׁמַיָא
לְאַנְהָרָא עַל אֶרְעָא: יח וְלַמָּשָׁל
בִּימָמָא וּבְלִילְיָא וּלְאַפְרָשָׁא בֵּין
נְהוּרָא וּבֵין חֹשְׁכָא וַחֲזָא יי אַרִי
טב: יט וַיְהִי רִמְשׁ וַיְהִי צִפּוֹר
יוֹם רְבִיעָא: כ וַאֲמַר יי יִרְחֲשׁוּן
מִיָּא רַחֲשׁ נִפְשָׁא חַיָּתָא וְעוֹפָא
יִפְרַח עַל אֶרְעָא עַל אִפִּי רִקְיעָא
דְשָׁמַיָא: כא וַבִּרְא יי יֵת תַּנִּינֵיא
בְּבִרְבֵּיא וַיֵּת כָּל נִפְשָׁא חַיָּתָא
דְרַחֲשָׁא דִי אֲרַחֲשׁוּ מִיָּא לְזַנְיָהוּן
וַיֵּת כָּל עוֹפָא דְפִרַח לְזַנְיָהּ וַחֲזָא
יי אַרִי טב: כב וַבִּרְיָ יְתֵהוּן יי
לְמִימָר פּוֹשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוּ יֵת מִיָּא
בִּימָמָא וְעוֹפָא יִסְגִּי בְּאַרְעָא:
כג וַיְהִי רִמְשׁ וַיְהִי צִפּוֹר יוֹם
חֲמִישָׁא: כד וַאֲמַר יי תִּפְקִי
אֶרְעָא נִפְשָׁא חַיָּתָא לְזַנְיָהּ בְּעִיר
וּרְחֲשׁ וַחֲזָא אֶרְעָא לְזַנְיָהּ וַיְהִי

רש"י

נֶפֶשׁ הַחַיָּה. נֶפֶשׁ שֵׁישׁ בָּהּ חַיּוֹת: (כב) וַיְבָרֶךְ
אֹתָם. לְפִי שְׂמֵחַסָּרִים אוֹתָם, וְצָדִין מֵהֶם וְאוֹכְלִין
אוֹתָם, הַצָּרְכוּ לְבִרְכָּהּ, וְאַף הַחַיּוֹת הַצָּרְכוּ לְבִרְכָּהּ,
אֵלָּא מִפְּנֵי הַנֶּחֱשׁ שֶׁעֲתִיד לְקַלְלָהּ, לִכְּךָ לֹא בִּרְכוּ,
שֶׁלֹּא יֵהָא הוּא בִּפְלִל: פָּרוּ. לְשׁוֹן פָּרִי, כְּלוֹמַר עֲשׂוּ
פְּרוֹת: וּרְבוּ. אִם לֹא אָמַר אֵלָּא "פָּרוּ", הָיָה אֶחָד
מוֹלִיד אֶחָד וְלֹא יוֹתֵר, וְכֵן "וּרְבוּ", שֶׁאֶחָד מוֹלִיד
הֶרְבֵּה: (כד) תּוֹצֵא הָאָרֶץ. הוּא שְׂפָרְשָׁתִי, שֶׁהִפֵּל
נִבְרָא מִיּוֹם רֵאשׁוֹן, וְלֹא הַצָּרְכוּ אֵלָּא לְהוֹצִיאָם:
נֶפֶשׁ חַיָּה. שֵׁישׁ בָּהּ חַיּוֹת: וּרְמֵשׁ. הֵם שָׂרָצִים,
שֶׁהֵם נְמוֹכִים וְרוֹמְשִׁים עַל הָאָרֶץ וְנִרְאִים כְּאִלוּ
נִגְרָרִים, שֶׁאֵין הִלּוּכָן נֶכֶד. כָּל לְשׁוֹן רִמְשׁ וְשָׂרָץ

שְׂוִים נִבְרָאוּ וְנִתְמַעְטָה הַלְבָּנָה עַל שְׂקִטְרָגָה
וְאָמְרָה: "אִי אֶפְשָׁר לִשְׁנֵי מַלְכִּים שִׁישְׁתַּמְשׁוּ בְּכֶתֶר
אֶחָד": וְאֵת הַכּוֹכָבִים. עַל יְדֵי שְׂמַעַט אֶת הַלְבָּנָה,
הֶרְבֵּה צָבָאִיהָ לְהַפִּיס דַּעְתָּה: (כ) נֶפֶשׁ חַיָּה.
שִׁיָּהָ בָּהּ חַיּוֹת: שָׂרָץ. כָּל דְּבַר חַי שֶׁאֵינוֹ גִּבֹּה מִן
הָאָרֶץ קְרוִי שָׂרָץ: בְּעוֹף, כְּגוֹן זְבוּבִים. בְּשָׂקָצִים,
כְּגוֹן נְמָלִים וְחַפּוּשִׁים וְתוֹלְעִים, וּבִבְרִיּוֹת כְּגוֹן חֹלֵד
וְעַכְבָּר וְחִמָּט וְכִיּוֹצָא בָּהֶם, וְכָל הַדְּגִים:
(כא) הַתַּנִּינִם. דְּגִים גְּדוֹלִים שְׂפִיָּם, וּבְדַבְרֵי אַגְדָּה
הוּא לְוִיתָן וְכֵן זִוְגוּ, שֶׁבָּרָאם זָכָר וּנְקֵבָה, וְהָרַג אֶת
הַנְּקֵבָה וּמְלָחָה לְצַדִּיקִים לְעֲתִיד לְבָא, שֶׁאֵם יָפְרוּ
וְיָרְבוּ לֹא יִתְקַים הָעוֹלָם בְּפִגְיָהֶם. הַתַּנִּינִם כְּתִיב:

לְמִינָהּ וַיְהִי־בֶן־כָּסִי׃ כה וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־חֵית־
הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֶת־כָּל־
רֶמֶשׂ הָאָדָמָה לְמִינָהּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים בִּי־
טוֹב כָּסִי׃ כו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ
בְּדְמוּתֵנוּ וַיְרֹדוּ בְּדָגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׁ
עַל־הָאָרֶץ כָּסִי׃ כז וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם
בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה
בָּרָא אֹתָם כָּסִי׃ כח וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר
לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת־הָאָרֶץ
הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיַּה הָרֹמֶשֶׁת

בֶּן׃ כה וַעֲבַד יְיָ יַת חַיַּת אֶרֶץ
לְזֶנֶה וַיַּת בְּעִירָא לְזֶנֶה וַיַּת כָּל
רַחֲשָׁא דְאֶרֶץ לְזֶנֶה וַיַּת וַיַּת יְיָ
אַרִי טַב׃ כו וַאֲמַר יְיָ נַעֲבִיד
אִינְשָׁא בְּצַלְמֵנָא בְּדְמוּתֵנָא
וַיִּשְׁלֹטוּן בְּנוּנֵי יִמָּא וּבְעוֹפָא
דְּשָׁמַיָא וּבְבְעִירָא וּבְכָל אֶרֶץ
וּבְכָל רַחֲשָׁא דְרַחֲשָׁא עַל אֶרֶץ׃
כז וַיִּבְרָא יְיָ יַת אָדָם בְּצַלְמָה
בְּצֶלֶם אֱלֹהִין בָּרָא יַתָּה דְכָר
וּנְקֵבָא בָרָא יַתָּהוּן׃ כח וַיְבָרִיךְ
יַתָּהוּן יְיָ וַאֲמַר לְהוּן יְיָ פּוֹשׁוּ
וּסְגוּ וּמְלוּ יַת אֶרֶץ וּתְקוּפוּ עֲלֶיהָ
וּשְׁלוּטוּ בְּנוּנֵי יִמָּא וּבְעוֹפָא
דְּשָׁמַיָא וּבְכָל חַיַּתָּא דְרַחֲשָׁא עַל
וּבְכָשָׁה וַיְרֹדוּ בְּדָגַת

רש"י

את האדם ולא כתב וַיִּבְרָאוּ׃ בְּצַלְמֵנוּ. בְּדְמוּתֵנוּ. בְּדְמוּתֵנוּ. לְהַבִּין וּלְהַשְׁכִּיל׃ וַיְרֹדוּ בְּדָגַת הַיָּם. יֵשׁ בְּלִשׁוֹן הַזֶּה לִשׁוֹן רֹדוּ וּלִשׁוֹן יִרְדָּה׃ זָכָה, רֹדָה בְּחַיֹּת וּבְבְהֵמֹת, לֹא זָכָה, נַעֲשֶׂה יְרֹד לְפָנֵיהֶם וְהַחֲיָה מוֹשְׁלֵת בּוֹ׃ (כז) וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ. בְּדְמוּתֵנוּ הָעֲשׂוּי לּוֹ, שֶׁהַכֹּל נִבְרָא בְּמֵאֶמֶר וְהוּא נִבְרָא בְּיָדִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלט): "וַתֵּשֶׁת עָלַי פֶּסֶךָ", נַעֲשֶׂה בְּחֹתֶם כְּמִטְבַּע הָעֲשׂוּיָה עַל יְדֵי רֶשֶׁם, שֶׁקּוֹרִין קוֹנִי"ו בְּלַע"ז, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "וַתִּתְּנֵם כַּחֲמֵר חֹתֶם": בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ. פֶּרֶשׁ לָךְ שְׂאוֹתוֹ צֶלֶם הַמֶּתֶקֶן לּוֹ, צֶלֶם דִּיוֹקָן יוֹצְרוֹ הוּא: זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם. וְלַהֲלֹן הוּא אוֹמֵר: "וַיִּקַּח אֶחָת מִצֵּלְעָתִיו וְגו'". מְדַרְשׁ אֲגָדָה, שֶׁנִּבְרָאוּ שְׁנֵי פְּרָצוּפִים בְּבְרִיאָה רְאשׁוֹנָה, וְאַחֵר כֶּךָ חֲלָקוֹ. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: כָּאֵן הוֹדִיעָךְ שֶׁנִּבְרָאוּ שְׁנֵיהֶם בְּשֵׁשׁ, וְלֹא פֶרֶשׁ לָךְ כִּיצַד בְּרִיתָן, וּפֶרֶשׁ לָךְ בְּמָקוֹם אַחֵר: (כח) וּבְכָשָׁה. חֶסֶר וַיִּי, לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַזָּכָר כּוֹבֵשׁ אֶת הַנְּקֵבָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה יְצָאֲנִית, וְעוֹד לְלַמֶּדְךָ שֶׁהָאִשָּׁה, שֶׁדָּרְכָהּ לְכַבֵּשׁ,

בְּלִשׁוֹנֵנוּ קוֹנוֹמוֹבְרִי"שׁ: (כח) וַיַּעַשׂ. תִּקְנֵם בְּצִבּוֹנֵם, בְּתִקְוֹנָן וּבְקוֹמֶתָן: (כו) נַעֲשֶׂה אָדָם. עֲנוּתָנוֹתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמַדְנוּ מִכָּאֵן: לְפִי שֶׁהָאָדָם הוּא בְּדְמוּת הַמַּלְאָכִים וַיִּתְּקֵנָאוּ בּוֹ, לְפִיכָךְ נִמְלָךְ בָּהֶם, וּכְשֶׁהוּא דֵּן אֶת הַמַּלְכִים הוּא נִמְלָךְ בְּפִמְלִיָּא שְׁלוֹ, שֶׁכֵּן מְצִינוּ בְּאַחָאב, שֶׁאֲמַר לוֹ מִיכָה: "רְאִיתִי אֶת ה' יוֹשֵׁב עַל פֶּסָאוֹ, וְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם עוֹמֵד עָלָיו מִימֵינוּ וּמִשְׁמָאלוֹ". וְכִי יֵשׁ יָמִין וּשְׁמָאל לְפָנָיו? אֵלָּא אֵלּוֹ מִימִינִים לְזִכּוֹת וְאֵלּוֹ מִשְׁמָאִילִים לְחֻכָּה, וְכֵן "בְּגִזְרֵת עִירִין פִּתְגָמָא וּבְמֵאֶמֶר קְדִישִׁין שְׁאֵלְתָּא". אֵף כָּאֵן בְּפִמְלִיָּא שְׁלוֹ נִטַּל רְשׁוּתָא, אֲמַר לָהֶם: יֵשׁ בְּעֲלִיוֹנִים בְּדְמוּתֵי. אִם אֵין בְּדְמוּתֵי בְּתַתְּוֹנִים, הֲרִי יֵשׁ קִנְיָה בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית: נַעֲשֶׂה אָדָם. אֵף עַל פִּי שֶׁלֹּא סִיעֵוָהוּ בִּיצִירָתוֹ וַיֵּשׁ מְקוֹם לְאַפִּיקוֹרְסִים לְרֵדוֹת, לֹא נִמְנַע הַפְּתוּב מִלְלַמֵּד דְּרַךְ אֶרֶץ וּמִדַּת עֲנוּהָ, שֶׁיִּהְיֶה הַגְּדוֹל נִמְלָךְ וְנוֹטֵל רְשׁוּת מִן הַקָּטָן, וְאִם כֵּתִב "אֶעֱשֶׂה אָדָם", לֹא לְמַדְנוּ שֶׁהִיא מְדַבֵּר עִם בֵּית דִּינוֹ, אֵלָּא עִם עֲצָמוֹ, וְתִשׁוּבָתוֹ כֵּתִב בְּצִדּוֹ: "וַיִּבְרָא אֱלֹהִים

אַרְעָא: כט וְאָמַר יי הָא יְהִיבִית
לְכוֹן ית כָּל עֲסָבָא דְּבֵר זִרְעָה
מִזְדָּרַע דִּי עַל אֲפִי כָּל אֲרַעָא וְיִת
כָּל אֵילָנָא דִּי בֵּה פִירִי אֵילָנָא
דְּבֵר זִרְעָה מִזְדָּרַע לְכוֹן יְהִי
לְמִיכָל: ל וְלִכְּל חֲנוּת אֲרַעָא
וְלִכְּל עוֹפָא דְּשָׁמַיָא וְלִכְּל דְּרַחֲשׁ
עַל אֲרַעָא דִּי בֵּה נִפְשָׁא חֲיָתָא ית
כָּל יִרְזַק עֲסָבָא לְמִיכָל וְהוּהּ כֵּן:
לא וְחִזָּא יי ית כָּל דִּי עֲבַד וְהָא
תְּקִין לְחֻדָּא וְהוּהּ רִמְשׁ וְהוּהּ
צִפּוֹר יוֹם שְׁתִּיתָאִי: א וְאַשְׁתַּכְּלָלוּ
שְׁמַיָא וְאַרְעָא וְכָל חֵילֵיהוֹן:
ב וְשִׁינִי יי בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה
עֲבַדְתָּה דִּי עֲבַד וְנַח בְּיוֹמָא
שְׁבִיעָאָה מְכַל עֲבַדְתָּה דִּי עֲבַד:
ג וּבְרִיךְ יי ית יוֹמָא שְׁבִיעָאָה
וְקַדִּישׁ יְתֵה אַרְי בֵּה נַח מְכַל
עֲבַדְתָּה דִּי בְּרָא יי לְמַעַבְד:
ד אֵלִין תּוֹלְדַת שְׁמַיָא וְאַרְעָא

לַעֲשׂוֹת כס"י: פ שְׁנֵי דִּ- אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בַּהֲבֵרָאָם בְּיוֹם

עַל-הָאָרֶץ כס"י: כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נֹתְתִי
לָכֶם אֶת-כָּל-עֵשֶׂב | זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי
כָל-הָאָרֶץ וְאֶת-כָּל-הָעֵץ אֲשֶׁר-בּוֹ פְּרִיעֵץ
זֶרַע זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָה כס"י: ל וְלִכְּל-חֵית
הָאָרֶץ וְלִכְּל-עוֹף הַשָּׁמַיִם וְלִכְּל | רוֹמֵשׁ
עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת-כָּל-יִרְקָה
עֹשֶׂב לְאֹכְלָה וַיְהִי-כֵן: לא וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-
כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה-טוֹב מְאֹד וַיְהִי-עֶרֶב
וַיְהִי-בֹקֶר יוֹם הַשְּׁשִׁי כס"י: פ ב א וַיִּכְלּוּ
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל-צְבָאָם: ב וַיִּכְּל אֱלֹהִים
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְכַל-מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה כס"י:
ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת-יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ
כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל-מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר-בָּרָא אֱלֹהִים
לַעֲשׂוֹת כס"י: פ שְׁנֵי דִּ- אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בַּהֲבֵרָאָם בְּיוֹם

רע"י

"יום הששי" בה"א, אותו יום ו' בסיון) המוכן
למפן תורה: (ב) ויכל אלהים ביום השביעי.
רבי שמעון אומר: בשר ודם שאינו יודע עתיו
ורגעיו, צריך להוסיף מחל על הקדש, אבל הקדוש
ברוך הוא, שידע עתיו ורגעיו, נכנס בו כחוט
השערה ונראה כאלו כלה בו ביום. דבר אחר: מה
היה העולם חסר? מנוחה. באת שבת, באת מנוחה,
בלתה ונגמרה המלאכה: (ג) ויברך ויקדש. ברכו
במן, שכל ימי השבוע ירד להם עמר לגלגלת,
ובששי לחם משנה, וקדשו במן שלא ירד כלל
בשבת, והמקרא כתב על העתיד: אשר ברא
אלהים לעשות. המלאכה שהיתה ראויה לעשות
בשבת, כפל ועשאה בששי, כמו שמפךש
בבראשית רבה: (ד) אלה. האמורים למעלה:

מצוה על פריה ורביה ולא האשה: (כט) לכם
יהיה לאכלה ולכל חית הארץ. השנה להם
בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו
להמית בריה ולאכל בשר, אך כל ירק עשב יאכלו
יחד כלם, וכשבאו בני נח, התיר להם בשר,
שנאמר: "כל רמש אשר הוא חי וגו'", "כִּי־יִרְקָה
עֹשֶׂב", שהתיר לאדם הראשון, "נתתי לכם את
כל": (לא) יום הששי. הוסיף ה' בששי, בגמר
מעשה בראשית, לומר שהתנה עמהם על מנת
שיקבלו עליהם ישראל חמשה חמשי תורה. דבר
אחר: "יום הששי", כלם תלויים ועומדים עד "יום
הששי", הוא ששי בסיון. (ספרים אחרים, שביום
ו' בסיון, שקבלו ישראל התורה, נתחזקו כל יצירת
בראשית, ונחשב כאלו נברא העולם עתה, וזהו

עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם כִּסִּי: ה וְכָל |
 שֵׁיחַ הַשָּׁדָה טָרֵם יִהְיֶה בָאָרֶץ וְכָל-עֵשֶׁב
 הַשָּׁדָה טָרֵם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה
 אֱלֹהִים עַל-הָאָרֶץ וְאָדָם אֵין לַעֲבֹד אֶת-
 הָאָדָמָה כִּסִּי: ו וְאָדָם יַעֲלֶה מִן-הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה
 אֶת-כָּל-פְּנֵי הָאָדָמָה כִּסִּי: ז וַיִּיצֹר יְהוָה אֱלֹהִים
 אֶת-הָאָדָם עֹפֶר מִן-הָאָדָמָה וַיִּפַּח בְּאַפּוֹ
 נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה כִּסִּי:

כד אתפריאו ביומא די עבד יי
 אלהים ארעא ושמיא: ה וכל
 אילני חקלא עד לא הוו בארעא
 וכל עסבא חקלא עד לא צמח
 ארי לא אחית מטרא יי אלהים
 על ארעא ואנש לית למפלח ית
 אדמתא: ו ועננא הוה סליק מן
 ארעא ואשקי ית כל אפי
 אדמתא: ז וברא יי אלהים ית
 אדם עפרא מן אדמתא ונפח
 באנפוהי נשמתא דחיי והות

רנ"י

ה' אלהים. ה' הוא שמו. אלהים, שהוא שליט
 ושופט על כל, וכן פרוש זה בכל מקום לפי
 פשוטו: ה' שהוא אלהים: (ו) ואד יעלה. לענין
 בריתו של אדם. העלה התהום והשקה עננים
 לשורות העפר, ונברא אדם, כגבל זה, שנותן מים
 ואחר כך לש את העפר, אף כאן "והשקה", ואחר
 כך "וייצר": (ז) וייצר. שתי יצירות, יצירה
 לעולם הזה ויצירה לתחית המתים, אבל בכהמה,
 שאינה עומדת לדן, לא נכתב ביצירתה שני
 יודי"ן: עפר מן האדמה. צבר עפרו מכל האדמה
 מארבע רוחות, שפכל מקום שימות, שם תהא
 קולטתו לקבורה. דבר אחר: נטל עפרו ממקום
 שנאמר בו: "מזבח אדמה תעשה לי", אמר:
 הלואי תהיה לו כפרה ויוכל לעמד: ויפח באפיו.
 עשאו מן התחתונים ומן העליונים, גוף מן
 התחתונים ונשמה מן העליונים. לפי שביום ראשון
 נבראו שמים וארץ. בשני, ברא רקיע לעליונים.
 בשלישי, "תראה היבשה" לתחתונים. ברביעי,
 ברא מאורות לעליונים. בחמישי, "ישרצו המים"
 לתחתונים. הזקק בששי לבראות בו בעליונים
 ובתחתונים, ואם לאו, יש קנאה במעשה בראשית,
 שיהיו אלו רבים על אלו בבריאת יום אחד: נפש
 חיה. אף בכהמה וסיה נקראו: "נפש חיה", אף זו

תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות
 ה'. ללמדך שכלם נבראו בראשון. דבר אחר:
 בהבראם, בה"א בראם, שנאמר: "כיה ה' צור
 עולמים", בב' אותיות אלו של השם, יצר שני
 עולמים, ולמדך כאן, שהעולם הזה נברא בה"א.
 (ספרים אחרים: רמז כמו שהה"א פתוחה למטה,
 כך העולם פתוח לשבים בתשובה, ועולם הבא
 נברא ביו"ד, לומר שצדיקים שבאותו זמן מועטים
 כמו י' שהיא קטנה באותיות) רמז שירדו הרשעים
 למטה לראות שחת, בה"א זאת שסתומה מכל
 צדדיה ופתוחה למטה, לרדת דרך שם: (ה) טרם
 יהיה בארץ. כל טרם שבמקרא לשון 'עד לא' הוא
 ואינו לשון קדם, ואינו נפעל, לומר הטרים, באשר
 יאמר הקדים, וזה מוכיח, ועוד אחר: "כי טרם
 תיראון", עדין לא תיראון, ואף זה תפרש: עדין
 לא היה בארץ, כשנגמרה בריאת העולם בששי
 קדם שנברא אדם: וכל עשב השדה. עדין לא
 צמח, ובשלישי שכתוב "ותוצא הארץ", לא יצאו,
 אלא על פתח הקרקע עמדו עד יום ו', ולמה?: כי
 לא המטיר. ומה טעם לא המטיר? לפי ש"אדם
 אין לעבד את האדמה" ואין מכיר בטובתן של
 גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צריך לעולם,
 התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים:

ח וַיִּפֹּט יְהוָה אֱלֹהִים בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם וַיֵּשֶׁב
 שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר כִּסִּי: ט וַיִּצְמַח יְהוָה
 אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נִחְמָד לְמִרְאָה
 וְטוֹב לְמֵאכֹל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הָגֶן וְעֵץ
 הַדַּעַת טוֹב וְרַע כִּסִּי: י וַנָּהֵר יָצָא מֵעֵדֶן
 לְהִשְׁקוֹת אֶת־הָגֶן וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבַּעַה
 רִאשִׁים: יא שָׁם הָאֶחָד פִּישוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת
 כָּל־אַרְץ הַחַוִּילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזֶּהָב כִּסִּי: יב וְזֶהָב
 הָאֶרֶץ הַהוּא טוֹב שָׁם הַבָּדֶלֶח וְאַבֵּן הַשֹּׁהַם:
 יג וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִיחוֹן הוּא הַסּוֹבֵב אֶת
 כָּל־אַרְץ פּוּש כִּסִּי: יד וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי
 חִדְקֵל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אֲשׁוּר וְהַנָּהָר
 הָרְבִיעִי הוּא פָּרַת כִּסִּי: טו וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים
 אֶת־הָאָדָם וַיִּנָּחֵהוּ בְּגֹן־עֵדֶן לְעִבְדָּהּ

בְּאֶדָם לְרוּחַ מַמְלָלָא: ח וַנְּצִיב יי
 אֱלֹהִים גִּינְתָא בְּעֵדֶן מִלְּקַדְמִין
 וְאֲשׁוּי תַּמָּן יַת אָדָם דִּי בְרָא:
 ט וַאֲצֻמַּח יי אֱלֹהִים מִן אֲרַעָא
 כָּל אֵילָן דְּמִרְגָּג לְמַחְזִי וְטַב
 לְמִיכַל וְאֵילָן חַיָּיא בְּמַצִּיעוֹת
 גִּינְתָא וְאֵילָן דְּאֶכְלִין פִּירוּהִי
 חַפִּימִין בֵּין טַב לְכִישׁ: י וַנָּהֲרָא
 הָוָה נָפִיק מֵעֵדֶן לְאַשְׁקָאָה יַת
 גִּינְתָא וּמִתַּמָּן יִתְפָּרֵשׁ וְהָוִי
 לְאַרְבַּעָה רִישֵׁי נְהָרִין: יא שׁוּם
 חֲדָ פִישוֹן הוּא מְקִיף יַת כָּל אֲרַע
 דְּחַוִּילָה דִּי תַּמָּן דִּהְבָּא:
 יב וְזֶהָב דְּאֲרַעָא הָהִיא טַב תַּמָּן
 בְּדִלְחָא וְאַבְנֵי בּוֹרְלָא: יג וְשׁוּם
 נְהָרָא תְּנִינָא גִיחוֹן הוּא מְקִיף יַת
 כָּל אֲרַעָא דְּכוּשׁ: יד וְשׁוּם נְהָרָא
 תְּלִיתָאָה דִּיגְלַת הוּא מְהֻלָּף
 לְמַדְנִחָא דְּאַתּוּר וְנְהָרָא רְבִיעָאָה
 הוּא פָּרַת: טו וַדְּבֹר יי אֱלֹהִים יַת
 אָדָם וְאֲשֶׁרָה בְּגִינְתָא דְּעֵדֶן

רש"י

(ט) וַיִּצְמַח. לְעֵנִין הָגֶן הַפְּתוּב מִדְּבַר: בְּתוֹךְ הָגֶן.
 בְּאֲמַצֵּעַ הָגֶן: (יא) פִּישוֹן. הוּא נִילוּס נְהָר
 מִצְרַיִם, וְעַל שֵׁם שְׁמִימִי מִתְּבַרְכִּין וְעוֹלִין וּמִשְׁקִין
 אֶת הָאֶרֶץ, נִקְרָא פִישוֹן, כְּמוֹ "וּפָשׁוּ פְרָשָׁיו". דְּבַר
 אַחֵר: "פִּישוֹן", שֶׁהוּא מְגַדֵּל פֶּשֶׁתָּן, שְׁנֶאֱמַר אֶצֶל
 מִצְרַיִם: "וּבֹשׁוּ עוֹבְדֵי פֶשֶׁתִּים": (יג) גִּיחוֹן.
 שֶׁהִיא הוֹלֶכֶת וְהוֹמָה וְהִמִּיתָה גְדוֹלָה מְאֹד, כְּמוֹ:
 "וְכִי יֵצֵא", שְׁמִנְגָת וְהוֹלֶכֶת וְהוֹמָה: (יד) חִדְקֵל.
 שְׁמִימִי חֲדִין וְקִלִּין: פָּרַת. שְׁמִימִי פֶרִין וְרִכִּין,
 וּמְבָרִין אֶת הָאָדָם: פּוּש וְאֲשׁוּר. עֲדִין לֹא הָיוּ,
 וְכַתֵּב הַמְּקַנָּא עַל שֵׁם הָעֵתִיד: קִדְמַת אֲשׁוּר.
 לְמִזְרְחָהּ שֶׁל אֲשׁוּר: הוּא פָּרַת. הַחֲשׁוֹב עַל כָּלָם,
 הַנּוֹכַח עַל שֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: (טו) וַיִּקַּח. לְקַחוּ
 בְּדְבָרִים נְאִים וּפְתָחוּ לִכְפֹּס. ב"ר:

שֶׁל אָדָם, — חִזָּה שְׂבָכְלָן, שְׁנַתוֹסָף לוֹ דַּעָה וְדְבּוּר:
 (ח) מִקֶּדֶם. בְּמִזְרְחוֹ שֶׁל עֵדֶן נָטַע אֶת הָגֶן, וְאִם
 תֹּאמַר, וְהָרִי כְּתִיב: "וַיִּבְרָא וְגו'" אֶת הָאָדָם וְגו'?"
 רֵאִיתִי בְּבְרִיתָא שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסִי
 הַגָּלִילִי, מַל"ב מִדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרָשָׁת, וְזוֹ אַחַת
 מֵהֶן, כָּלֵל שְׁלֹאֲחֶרִי מַעֲשָׂה, הוּא פָּרְטוֹ שֶׁל
 רֵאשׁוֹן: "וַיִּבְרָא וְגו'" אֶת הָאָדָם זֶהוּ כָּלֵל, סֵתָם
 בְּרִיאָתוֹ מִהֵיכָן וְסֵתָם מַעֲשָׁיו. חֲזֹר וּפִרְשׁ "וַיִּצְרָר ה'
 אֱלֹהִים וְגו'" וַיִּצְמַח לוֹ גֶּן עֵדֶן וַיִּנָּחֵהוּ בְּגֶן עֵדֶן,
 וַיִּפֹּל עָלָיו תְּרִדְמָה. הַשּׁוּמֵעַ סְבוּר שֶׁהוּא מַעֲשָׂה
 אַחֵר, וְאִינוֹ אֶלָּא פָּרְטוֹ שֶׁל רֵאשׁוֹן. וְכֵן אֶצֶל
 הַבְּהֵמָה, חֲזֹר וְכַתֵּב: "וַיִּצְרָר ה' וְגו'" מִן הָאֲדָמָה כָּל
 חֵית הַשָּׂדֶה" כְּדִי לְפָרֵשׁ "וַיִּבָּא אֶל הָאָדָם" לְקִרְוֹת
 שֵׁם וּלְלַמֵּד עַל הָעוֹפוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ מִן הָרֶקֶק:

למפלגה ולמטרה: טז ופקיד יי
אלהים על אדם למימר מפל
אילן גינתא מיכל תיכול:
יז ומאילן דאכלין פירוהי
חפמיין בין טב לביש לא תיכול
מנה ארי ביומא דתיכול מנה
מימת תמות: יח ואמר יי אלהים
לא תקין למהוי אדם בלחודוהי
אעפיד לה סמך לקבלה:
יט וברא יי אלהים מן ארעא
כל חות ברא וית כל עופא
דשמאי ואיתה לות אדם למחזי
מה יקרי לה וכל די הנה קרי לה
אדם נפשא חיתא הוא שמה:
כ וקרא אדם שמהן לכל בעירא
ולעופא דשמאי ולכל חות ברא
ולאדם לא אשפח סמך לקבלה:
כא ורמא יי אלהים שנתא על
אדם ודמך ונסיב חדא מעלעוהי
ומלי בשרא תחותה: כב ובנא יי
אלהים ית עלעא דנסיב מן אדם
לאתמא ואיתה לות אדם:

ולשמרה כס"י: טז ויצו יהוה אלהים על-האדם
לאמר מכל עץ-הגן אכל תאכל: יז ומעץ
הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום
אכלך ממנו מות תמות: יח ויאמר יהוה
אלהים לא-טוב היות האדם לבדו אעשה-לו
עזר כנגדו כס"י: יט ויצר יהוה אלהים מן-
האדמה כל-חית השדה ואת כל-עוף
השמים ויבא אל-האדם לראות מה-יקרא-לו
וכל אשר יקרא-לו האדם נפש חיה הוא
שמו כס"י: שלישי כ ויקרא האדם שמות לכל-
הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה
ולאדם לא-מצא עזר כנגדו כס"י: כא ויפל יהוה
אלהים | תרדמה על-האדם וישן ויקח אחת
מצלעתיו ויסגר בשר תחתנה כס"י: כב ויבן
יהוה אלהים | את-הצלע אשר-לקח מן-

רש"י

ופרשהו: "כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם,
הוא שמו לעולם": (כ-כא) ולאדם לא מצא
עזר. ויפל ה' אלהים תרדמה. כשהביאן, הביאן
לפניו כל מין ומין זכר ונקבה, אמר: לכלם יש בן
זוג, ולי אין בן זוג, מיד: "ויפל": מצלעתי.
מסטריו, כמו: "ולצלע המשכן", זהו שאמרו:
"שני פרצופין נבראו": ויסגר. מקום החתך: וישן
ויקח. שלא יראה חתיכת הבשר שממנו נבראת,
ותתבזה עליו: (כב) ויבן. כבנין, רחבה מלמטה
וקצרה מלמעלה, לקבל הולד, פאוצר של חטים,
שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה, שלא יכביד
משאו על קירותיו: ויבן וגו' את הצלע וגו'
לאשה. להיות אשה, כמו: "ויעש אותו גידעון

(יח) לא-טוב היות וגו'. שלא יאמרו שתי
רשיות הן, הקדוש ברוך הוא יחיד בעליונים ואין
לו זוג, וזה בתחתונים ואין לו זוג: עזר כנגדו.
זכה – עזר, לא זכה – כנגדו להלחם: (יט) ויצר
וגו' מן האדמה. היא יצירה, היא עשיה האמורה
למעלה: "ויעש אלהים את חית הארץ וגו'", אלא
בא ופרש שהעופות נבראו מן הרקק. לפי שאמר
למעלה, מן המים נבראו, וכאן אמר, מן האדמה
נבראו, ועוד, למדך פאן, שבשעת יצירתן מיד בו
ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם, ולדברי
אגדה: יצירה זו, לשון רדוי וכבוש, כמו: "כי
תצור אל עיר", שכבשן פחת ידו של אדם: וכל
אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו'. סרסוהו

האדם לְאִשָּׁה וַיִּבְרָא אֱלֹהֵי־הָאָדָם כִּסְיִי: כג וַיֹּאמֶר
 הָאָדָם זֹאת הִפְעֵם עֵצִים מִעֲצָמִי וּבִשָּׁר
 מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לִקְחָהּ
 זֹאת כִּסְיִי: כד עַל־כֵּן יַעֲזֹב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־
 אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד כִּסְיִי:
 כה וַיְהִיו שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא
 יִתְבַּשְּׁשׁוּ כִסְיִי: ג אֶוְהַנְחֹשׁ הָיָה עָרוֹם מִכָּל־
 חֵית הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהֵי־הָאִשָּׁה אֵף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ
 מִכָּל־עֵץ הָגֶן כִּסְיִי: ב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנְּחֹשׁ
 מִפְּרִי עֵץ־הָגֶן נֹאכֵל: ג וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר
 בְּתוֹךְ־הָגֶן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא
 תָמוּתוּ בּוֹ כִּסְיִי: ד וַיֹּאמֶר הַנְּחֹשׁ אֶל־
 הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תָּמוּתוּן כִּסְיִי: ה כִּי יֵדַע אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶּם מִמֶּנּוּ

רע"י

סבה קפץ הנחש עליהם, ראה אותם ערומים
 ועוסקים בתשמיש לעין כל ונתאווה לה: ערום
 מכל. לפי ערמתו וגדלתו, היתה מפתו: "ערום
 מכל", "ארור מכל" [בראשית רבה]: אף כי־אמר
 וגו'. שמא אמר להם: "לא תאכלו מכל וגו'", ואף
 על פי שראה אותם אוכלים משאר פרות, הרבה
 עליה דברים כדי שתשיכנו ויבא לדבר באותו
 העץ: (ג) ולא תגעו בו. הוסיפה על הצווי, לפיכך
 באה לידי גרעון, הוא שנאמר: (משלי ל) "אל־תֹסֶף
 על דבריו": (ד) לא־מוֹת תָּמוּתוּן. דחפה עד
 שנגעה בו, אמר לה: 'כשם שאין מיתה בנגיעה, כך
 אין מיתה באכילה' (בראשית רבה): (ה) כִּי יֵדַע.
 כל אמן שונא בני אמונתו, מן העץ אכל וברא את
 העולם (בראשית רבה): והייתם כאלהים. יוצרי

לאפוד", להיות אפוד: (כג) זאת הפעם. מלמד
 שבא אדם על כל בהמה וחיה, ולא נתקרה דעתו
 עד שבא על חנה: לזאת יקרא אשה כי מאיש
 וגו'. לשון נופל על לשון, מכאן שנברא העולם
 בלשון הקדש: (כד) על כן יעזב־איש. רוח
 הקדש אומרת כן, לאסור על בני נח את העריות:
 לבשר אחד. הולד נוצר על ידי שניהם, ושם נעשה
 בשרם אחד: (כה) ולא יתבששו. שלא היו
 יודעים דרך צניעות, להבחין בין טוב לרע, ואף על
 פי שנתנה בו דעה לקרות שמות, לא נתן בו יצר
 הרע עד אכלו מן העץ, ונכנס בו יצר הרע, וידע
 מה בין טוב לרע: (א) והנחש היה ערום. מה
 ענין זה לבאן, היה לו לסמך: "ויעש לאדם
 ולאשתו כתנות עור וילבשם"? אלא ללמד, מאיזו

וּנְפַקְחוּ עֵינֵיכֶם וְהִייתֶם בְּאֱלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב
וְרָע כִּס"י: ו וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֹאכָל
וְכִי תֹאווֶה-הוּא לְעֵינַיִם וְנַחֲמַד הָעֵץ לְהַשְׁכִּיל
וַתִּקַּח מִפְּרִיו וַתֹּאכַל וַתֵּתֶן גַּם-לְאִישָׁהּ עִמָּה
וַיֹּאכַל כִּס"י: ז וַתִּפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי
עֵרֶמָם הֵם וַיִּתְּפוּ עָלֶיהָ תֹאנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם
חֲגֹרֹת כִּס"י: ח וַיִּשְׁמְעוּ אֶת-קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים
מִתְהַלֵּךְ בִּגְן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם
וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הָגֵן כִּס"י:
ט וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל-הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ
אֵיכָה כִּס"י: י וַיֹּאמֶר אֶת-קִלְךָ שָׁמַעְתִּי בִּגְן
וַאֲיֹרָא כִּי-עִירָם אָנֹכִי וַאֲחַבָּא: יא וַיֹּאמֶר מִי
הִגִּיד לְךָ כִּי עִירָם אַתָּה הַמִּן-הָעֵץ אֲשֶׁר

עֵינֵיכֶם וְהִיִּיזוּן כְּרַבְרָבִין חֲפִימִין
בֵּין טַב לְבִישׁ: ו וַחֲזַת אַתָּתָא
אַרִי טַב אֵילָן לְמִיכָל וְאַרִי אַסִּי
הוּא לְעֵינִין וּמְרַגַּג אֵילָנָא
לְאַסְתָּפְלָא בֵּה וְנִסְיַבַת מֵאַבֵּה
וְאַכְלַת וַיִּהְבַת אָף לְבַעֲלָהּ עִמָּה
וְאַכַּל: ז וַתִּפְתַּחְתָּא עֵינֵי תְרוּוִיהוֹן
וַיֵּדְעוּ אַרִי עֲרִטִילָאִין אֵינִין
וְחִטִּיטוֹ לְהוֹן טְרַפִּי תֹאנִין וְעַבְדוֹ
לְהוֹן זְרוּזִין: ח וַשְׁמַעוּ יְת קַל
מִימְרָא דִּי אֱלֹהִים מִהִלָּף בְּגִינְתָא
לְמַנָּח יוֹמָא וַאֲיִטְמַר אָדָם וַאֲתַתָּה
מִן קָדָם יִי אֱלֹהִים בְּגוֹ אֵילָן
בְּגִינְתָא: ט וַיִּקְרָא יִי אֱלֹהִים לְאָדָם
וַאֲמַר לֵה אָן אַתָּ: י וַאֲמַר יְת קַל
מִימְרָךְ שְׁמַעִית בְּגִינְתָא וְדַחֲלִילַת
אַרִי עֲרִטִילָאִי אָנָא וַאֲיִטְמַרִית:
יא וַאֲמַר מִן חֻי לָךְ אַרִי
עֲרִטִילָאִי אַתָּ הַמִּן אֵילָנָא

רש"י

עוֹלָמוֹת: (ו) וַתֵּרָא הָאִשָּׁה. רָאָתָה דְּבָרֵיו שֶׁל
נָחֶשׁ וְהִנָּאוּ לָהּ וְהִקְדִּימָתָהּ (בראשית רבה): כִּי טוֹב
הָעֵץ. לְהִיּוֹת בְּאֱלֹהִים: וְכִי תֹאווֶה-הוּא לְעֵינַיִם.
כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ: "וּנְפַקְחוּ עֵינֵיכֶם": וְנַחֲמַד
לְהַשְׁכִּיל. כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ "יֹדְעֵי טוֹב וְרָע":
וַתֵּתֶן גַּם לְאִישָׁהּ. שֶׁלֹּא תָמוּת הִיא, וַיִּחְיָה הוּא
וַיֵּשֶׁא אַחֲרֶיהָ: גַּם. לְרַבּוֹת בְּהִמָּה וְחַיָּה:
(ז) וַתִּפְקַחְנָה וְגו'. לְעֵנִין הַחֲכָמָה דְּבַר הַפְּתוּב
וְלֹא לְעֵנִין רֵאִיָּה מִשֶּׁשׁ, וְסוּף הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ:
וַיֵּדְעוּ כִּי עֵרֶמָם הֵם. אָף הַסּוּמָא יוֹדֵעַ כִּשְׁהוּא
עֵרֶם, אֲלֹא מֵהוּ "וַיֵּדְעוּ כִּי עֵרֶמָם הֵם"? מִצָּוָה
אַחַת הֵיטָה בִּידָם וְנִתְעַרְטְלוּ הִימָנָה (בראשית רבה):
עָלֶיהָ תֹאנָה. הוּא הָעֵץ שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ, בְּדָבָר
שֶׁנִּתְקַלְקַל, בּוֹ נִתְקַנּוּ (סנהדרין ע), אֲכָל שְׁאָר
הָעֵצִים מְנַעוּם מִלְטֹל עֲלֵיהֶם, וּמִפְּנֵי מָה לֹא
נִתְפָּרַס הָעֵץ? שְׁאִין הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חָפֵץ
לְהוֹנוֹת בְּרִיָּה, שֶׁלֹּא יִכְלִימוּהוּ וַיֹּאמְרוּ: זֶהוּ

שֶׁלָּקָה הָעוֹלָם עַל יָדוֹ (מדרש רבי תנחומא):
(ח) וַיִּשְׁמְעוּ. יֵשׁ מִדְּרָשִׁי אֲגָדָה רַבִּים, וּכְבָּר
סִדְרוֹם רַבּוֹתֵינוּ עַל מְכוֹנָם בְּבִרְאשִׁית רַבָּה וּבְשָׁאָר
מִדְּרָשׁוֹת, וְאֵינִי לֹא בָּאתִי אֲלֹא לְפָשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא,
וְלִאֲגַדָּה הַמִּשְׁבַּת דְּבָרֵי הַמִּקְרָא דְּבַר דְּבוּר עַל
אִפְּנֵי: וַיִּשְׁמְעוּ. מָה שְׁמַעוּ? שְׁמַעוּ אֶת קוֹל
הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, שֶׁהִיָּה מִתְהַלֵּךְ בִּגְן: לְרוּחַ
הַיּוֹם. לְאוֹתוֹ רוּחַ שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה מִשָּׁם (סְפָרִים
אַחֲרִים: לְשָׁם, וְדו"ק כִּי בֶן עֶקֶר), וְזוֹ הִיא
מַעֲרִבִית, שֶׁלִּפְנוֹת עָרֵב חֲמָה בַּמַּעֲרֵב, וְהֵם (שם
לח) סָרְחוּ בַּעֲשִׂירִית: (ט) אֵיכָה. יוֹדֵעַ הִיָּה הֵיכָן
הוּא, אֲלֹא לְכֻנָּס עִמּוֹ בְּדָבָרִים, שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִבְהָל
לְהִשָּׁיב אִם יַעֲנִישֶׁהוּ פְתָאֵם (בראשית רבה). וְכֵן
בְּקִין אָמַר לוֹ: (בראשית ד) "אֵי הֶבֶל אַחִיד"? וְכֵן
בְּבִלְעָם: (במדבר כב) "מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ"?
לְכֻנָּס עִמָּהֶם בְּדָבָרִים, וְכֵן בְּחֻזְקָהּ, בְּשִׁלּוּחֵי
מְרוֹדָךְ בִּלְאָדָן (ישעיה לט): (יא) מִי הִגִּיד

דפסקדתך בדיל דלא למיכל מנה
אכלת: יב ואמר האדם אתתא
דיהבת עמי היא יהבת לי מן
אילנא ואכלית: יג ואמר יי
אלהים לאתתא מה דא עבדת
ואמרת אתתא חוּיָא אטעינית
ואכלית: יד ואמר יי אלהים
לחויָא ארי עבדת דא ליט את
מכל בעירא ומכל חות ברא על
מעך תיזיל ועפרא תיכול כל
יומי חייך: טו ודכבו אשוי בינך
ובין אתתא ובין בנך ובין בנה
הוא יחי דכיר לך מה דעבדת לה
מלקדמין ואת תחי נטיר לה
לסופא: טז לאתתא אמר אסגאה
אסגי צעריכי ועדוייכי בצער
תלדי בנין ולנת בעלך תהא
תאובתיך והוא ישלט בך:
יז ולאדם אמר ארי קבילת
למימר אתתך ואכלת מן אילנא
די פקידתך למימר לא תיכול

צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת כס"י: יב ויאמר
האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתתה
לי מן העץ ואכל כס"י: יג ויאמר יהוה אלהים
לאשה מה זאת עשית ותאמר האשה הנחש
השיאני ואכל כס"י: יד ויאמר יהוה אלהים
אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל
הבהמה ומכל חית השדה על גחונך תלך
ועפר תאכל כל ימי חייך כס"י: טו ואיבה
אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה
הוא ישופך ראש ואתה תשופנו עקב כס"י: טז
אלה האשה אמר הרבה ארבה עצבונך
והרנך בעצב תלדי בנין ואל אישך
תשוקתך והוא ימשל בך כס"י: יז ולאדם
אמר כי שמעת לקול אשתך ותאכל מן העץ

רש"י

לך. מאין לך לדעת מה בשת יש בעומד ערם?:
המן העץ. בתמיהה: (יב) אשר נתתה עמדי.
(ע"ז ה) כאן כפר בטובה: (יג) השיאני. הטעני,
כמו: (ישעיה לו) "אל ישיא לכם חזקיהו": (יד) כי
עשית זאת. מכאן שאין מהפכים בזכותו של
מסית, שאלו שאלו: למה עשית זאת? היתה לו
להשיב: דברי הרב ודברי התלמיד, דברי מי
שומעין? (סנהדרין כט): מכל הבהמה ומכל חית
השדה. אם מבהמה נתקלל, מחיה לא כל שכן?
העמידו רבותינו מדרש זה במסכת בכורות (דף ח),
ללמד שימי עבדו של נחש שבע שנים: על גחונך
תלך. רגלים היו לו ונקצצו: (טו) ואיבה אשית.
אתה לא נתפונת אלא שימות אדם, כשיאכל הוא
תחלה, ותשא את תוה, ולא באת לדבר אל תוה
תחלה, אלא לפי שהנשים דעתן קלות להתפתות

לך. מאין לך לדעת מה בשת יש בעומד ערם?:
המן העץ. בתמיהה: (יב) אשר נתתה עמדי.
(ע"ז ה) כאן כפר בטובה: (יג) השיאני. הטעני,
כמו: (ישעיה לו) "אל ישיא לכם חזקיהו": (יד) כי
עשית זאת. מכאן שאין מהפכים בזכותו של
מסית, שאלו שאלו: למה עשית זאת? היתה לו
להשיב: דברי הרב ודברי התלמיד, דברי מי
שומעין? (סנהדרין כט): מכל הבהמה ומכל חית
השדה. אם מבהמה נתקלל, מחיה לא כל שכן?
העמידו רבותינו מדרש זה במסכת בכורות (דף ח),
ללמד שימי עבדו של נחש שבע שנים: על גחונך
תלך. רגלים היו לו ונקצצו: (טו) ואיבה אשית.
אתה לא נתפונת אלא שימות אדם, כשיאכל הוא
תחלה, ותשא את תוה, ולא באת לדבר אל תוה
תחלה, אלא לפי שהנשים דעתן קלות להתפתות

אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה
הָאֲדָמָה בְּעֹבוּרְךָ בְּעֲצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי
חַיֶּיךָ כִּסִּי: יח וְקוֹץ וְדִרְדָּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאִכְלָתָ
אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה כִּסִּי: יט בְּזַעַת אֶפֶיךָ תֹּאכַל
לֶחֶם עַד שׁוֹבֶכְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לִקְחָתָּ
כִּי־עֹפֶר אֶתָּה וְאֶל־עֹפֶר תָּשׁוּב כִּסִּי: כ וַיִּקְרָא
הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הִיְתָה אִם
כָּל־חַי כִּסִּי: כא וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לָאָדָם
וְלִאִשְׁתּוֹ כֶּתֶנֹת עוֹר וַיִּלְבָּשֵׁם כִּסִּי: פ רביעי
כב וַיֹּאמֶר א יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הִיָּה כְּאֶחָד
מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וְרַע וְעָתָה א פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ
וְלָקַח גַּם מִעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וְחַי לְעֹלָם כִּסִּי:
כג וַיִּשְׁלַחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגֶּן־עֵדֶן לְעֹבֵד

מִנָּה לִיטָא אֲרַעָא בְּדִילָךְ בְּעַמְלָא
תִּיכְלִינָה כָּל יוֹמֵי חַיֶּיךָ:
יח וְכוּבִין וְאַטְדִין תַּצְמַח לָךְ
וְתִיכּוּל יֵת עֶסְבָּא דְחַקְלָא:
יט בְּזַעְתָּא דְאַפֵּךְ תִּיכּוּל לְחֻמָּא
עַד דְּתִיתּוּב לְאַרְעָא דְמִנָּה
אֲתַבְרִיתָא אַרִי עֶפְרָא אֲתָ וְלַעֲפָרָא
תִּתּוּב: כ וְקָרָא אָדָם שֵׁם אֶתְתָּה
חַוָּה אַרִי הִיא הִתּוּב אֲמָא דְכָל בְּנֵי
אָנָּשָׁא: כא וַעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים
לְאָדָם וּלְאֶתְתָּה לְבוֹשִׁין דִּיקָר
עַל מִשְׁךְ בְּשָׂרִיהוֹן וְאֶלְבִּישָׁנוֹן:
כב וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָאָדָם הָוָה
יְחִידִי בְּעַלְמָא מִנָּה לְמִידַע טַב
וּבִישׁ וּכְעַן דִּילְמָא יוֹשִׁיט יָדָהּ
וְיִסַּב אָף מֵאִילָן חַיָּא וְיִכּוּל וְיַחֲיִי
לְעֹלָם: כג וַיִּשְׁלַחֵהּ יְיָ אֱלֹהִים
מִגִּינְתָּא דְעֵדֶן לְמַפְלַח בְּאַרְעָא

רש"י

מִצָּא עוֹר כְּגִידוֹ. לְפִיכָף: "וַיִּפֹּל... תַּרְדֵּמָה", וְעַל
יָד שֶׁכָּתַב: "וַיְהִי שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים", סִמָּךְ לוֹ פֶּרֶשֶׁת
הַנֶּחֱשׁ, לְהוֹדִיעַךְ שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁרָאָה אוֹתָם עֲרֻמִּים וְרָאָה
אוֹתָם עֲסוּקִים בְּתַשְׁמִישׁ, נִתְאָוָה לָהּ וּבָא עֲלֵיהֶם
בְּמַחֲשָׁבָה וּבְמִרְמָה: חַוָּה. נוֹפֵל עַל לְשׁוֹן חַיָּה,
שֶׁמִּחַיָּה אֶת וְלְדוֹתֶיהָ, כְּאֲשֶׁר תֹּאמַר (קֵהֶלֶת ב כב):
"מָה הָיָה לָאָדָם" בְּלִשׁוֹן הָיָה: (כא) כֶּתֶנֹת עוֹר.
יֵשׁ דְּבָרֵי אֲגָדָה אוֹמְרִים: חֲלָקִים כְּצִפְרֵן הָיוּ
מְדַבְּקִים עַל עוֹרָן, וְיֵשׁ אוֹמְרִים: דְּכָר הֵבֵא מִן
הָעוֹר, כְּגוֹן צֶמֶר הָאֲרָנְבִים שֶׁהוּא רַךְ וְחָם, וְעָשָׂה
לָהֶם כֶּתֶנֹת מִמֶּנּוּ: (כב) הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ. הָרִי
הוּא יְחִיד בְּתַחְתּוּנִים, כְּמוֹ שֶׁאֵינִי יְחִיד בְּעֲלִיּוֹנִים,
וְמָה הִיא יְחִידָתָהּ? "לְדַעַת טוֹב וְרַע", מָה שֶׁאֵין כֵּן
בְּבִהְמָה וְחַיָּה: וְעָתָה פֶּן־יִשְׁלַח יָדוֹ וְגו'. וּמִשְׁחִיחָהּ
לְעוֹלָם, הָרִי הוּא קְרוֹב לְהַטְעוֹת הַבְּרִיּוֹת אַחֲרָיו,
וְלֹאֲמַר אָף הוּא אֵלּוּה. וְיֵשׁ מְדַרְשֵׁי אֲגָדָה, אֲכַל אֵין

וּנְמָלִים. מִשָּׁל לִיּוֹצֵא לְתַרְבוֹת רָעָה, וְהַבְּרִיּוֹת
מְקַלְלוֹת שְׂדִים שִׁנְק מֶהֶם: (יח) וְקוֹץ וְדִרְדָּר
תַּצְמִיחַ לָךְ. הָאֲרֶז, כְּשֶׁתּוֹרַעְנָה מִיְּגֵי וְרָעִים, תַּצְמִיחַ
קוֹץ וְדִרְדָּר, קוֹנֵדֶס וְעַכְבִּיּוֹת, וְהֵן נֹאכְלִים עַל יְדֵי
תַקּוֹן (בִּיצָה לד): וְאִכְלָתָ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. וְמָה
קָלְלָהּ הִיא זֹו, וְהֵלֵא בְּבִרְכָּה נֹאמַר לוֹ: "הִנֵּה נִתְתִּי
לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֹרַע וְרֹעַ וְגו'?" אֵלֶּא מָה אָמַר
כְּאֵן בְּרֹאשׁ הָעוֹנֵן: "אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעֹבוּרְךָ
בְּעֲצָבוֹן תֹּאכְלֶנָּה", וְאַחֵר הָעֲצָבוֹן: "וְקוֹץ וְדִרְדָּר
תַּצְמִיחַ לָךְ", כְּשֶׁתּוֹרַעְנָה קִטְנִיּוֹת, אוֹ יִרְקוֹת גִּנָּה,
הִיא תַצְמִיחַ לָךְ קוֹצִים, וְדִרְדָּרִים וְשָׂאֵר עֲשָׂבֵי
הַשָּׂדֶה, וְעַל כְּרַחֲךָ תֹאכְלֶם: (יט) בְּזַעַת אֶפֶיךָ.
לְאַחֵר שֶׁתַּטְרִיחַ בּוֹ הַרְבֵּה: (כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם.
חֲזוֹר הַכְּתוּב לְעִנְיָנוּ הָרִאשׁוֹן: "וַיִּקְרָא הָאָדָם
שְׁמוֹת", וְלֹא הִפְסִיק אֵלֶּא לְלַמֶּדךָ שֶׁעַל יְדֵי קְרִיאַת
שְׁמוֹת נִזְדַּוְּגָה לוֹ חַוָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְלָאָדָם לֹא

אֶת־הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם: כד וַיִּגְרֹשׁ אֶת־
הָאָדָם וַיִּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגִן־עֵדֶן אֶת־הַפְּרִכִּים
וְאֵת לֶהֱט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לְשֹׁמֵר אֶת־דֶּרֶךְ
עֵץ הַחַיִּים כס"י: ס ד א וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה
אִשְׁתּוֹ וַתְּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי
אִישׁ אֶת־יְהוָה כס"י: ב וַתִּסָּף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו
אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד
אֲדָמָה כס"י: ג וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי
הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה כס"י: ד וְהָבֶל הֵבִיא גַם־
הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֻלְבֵּהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה
אֶל־הָבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ כס"י: ה וְאֶל־קַיִן וְאֶל־
מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיַּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָנָיו:
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה
נָפְלוּ פָנֶיךָ: ז הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא
תֵיטִיב לִפְתַּח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקְתּוּ

דאיתפרי מתמן: כד ותרירי ית
אדם ואשרי מלקדמן לגינתא
דעדן ית פרוכיא וית שגן חרבא
דמתהפכא למיטר ית אורח אילן
חייא: א ואדם ידע ית חוה
אתתה ועדיאת וילידת ית
קין ואמרת קניתי גברא (מן)
קדם יי: ב ואוסיפת למילד ית
אחוי ית הבל וחוה הכל רעי
ענא וקין הוה פלח בארעא:
ג וחוה מסוף יומין ואיתי קין
מאבא דארעא תקרבתא קדם יי:
ד והבל איתי אף הוא מבפרי
ענא ומשמנהון וחות רעוא מן
קדם יי להבל ולקורבנה:
ה ולקין ולקורבנה לא הות רעוא
ותקף לקין לחדא ואתפכישו
אפוהי: ו ואמר יי לקין למא
תקיף לך ולמא אתפכישו אפיף:
ז הלא אם תיטיב עובדך ישתבק
לך ואם לא תיטיב עובדך ליום
דינא חטאת נטיר ודעתידי

רש"י

נולדה עם קין, ועם הבל נולדו שתיים, לכך נאמר
”ותסף” (בראשית רבה): (ב) רעה צאן. לפי
שנתקללה האדמה פרש לו מעבודתה: (ג) מפרי
האדמה. מן הגרוע, ויש אגדה שאומרת: זרע
פשתן היה. (דבר אחר: מפרי, מאיזה שפא לידו,
לא טוב ולא מבחר): (ד) וישע. ויפן, וכן: ”ואל
מנחתו לא שעה”, לא פנה, וכן ”ואל ישעו”, לא
יפנו, וכן: (איוב יד) ”שעה מעליו”, פנה מעליו:
וישע. ירדה אש ולחכה מנחתו: (ז) הלא אם
תיטיב. כתרגומו פרושו: לפתח חטאת רבץ.
לפתח קברך חטאך שמור: ואלריך תשוקתו. של
חטאת, הוא יצר הרע, תמיד שוקק ומתאנה
להכשילך: ואתה תמשלבו. אם תרצה, תתגבר

מישבין על פשוטו: (כד) מקדם לגן עדן.
במזרחו של גן עדן, חוץ לגן: את־הפרכים.
מלאכי חבלה: החרב המתהפכת. ולה להט לאים
עליו מלפנס עוד לגן. תרגום להט, שגן, כמו שלף
שנגא, ובלשון לעז לאמ”ה (קלינגע), ומדרשי
אגדה יש, ואני איני בא אלא לפשוטו:
(א) והאדם ידע. כבר קדם הענין של מעלה קדם
שחטא ונטרד מגן עדן, וכן ההריון והלדה, שאם
כתוב ”וידע אדם”, נשמע שלאחר שנטרד היו לו
בנים: קין. על שם ”קניתי”: את ה’. כמו עם ה’,
כשבא אותי ואת אישי, לבדו בראנו, אבל בזה,
שתפים אנו עמו (נדה לא): את־קין את־אחיו
את־הבל. ג’ אתים רבויים הם, מלמד שתאומה

וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ רַשִׁי: ח וַיֹּאמֶר קִין אֶל־הֶבֶל
 אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיִּקָּם קִין אֶל־הֶבֶל
 אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ רַשִׁי: ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קִין אֵי
 הֶבֶל אָחִיךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הִשְׁמַר אָחִי
 אָנֹכִי רַשִׁי: י וַיֹּאמֶר מַה עָשִׂיתָ קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ
 צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה רַשִׁי: יא וְעַתָּה אָרוּר
 אַתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ
 לִקְחַת אֶת־דְּמֵי אָחִיךָ מִיָּדְךָ רַשִׁי: יב כִּי תֵעָבֵד
 אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תִסָּף תֵּת־כֹּחָהּ לָךְ גַּע וְנָד
 תִּהְיֶה בָאָרֶץ רַשִׁי: יג וַיֹּאמֶר קִין אֶל־יְהוָה גָּדוֹל
 עֲוֹנִי מִנְּשׂוֹא רַשִׁי: יד הֵן גִּרְשַׁת אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל
 פְּנֵי הָאֲדָמָה וּמִפְּנֵיךָ אֶפְתָּר וְהָיִיתִי גַע וְנָד
 בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל־מִצְאֵי יַהֲרָגֵנִי: טו וַיֹּאמֶר לוֹ

לֹא־תִפְרָעָא מִנָּךְ אִם לֹא תִתּוּב וְאִם
 תִּתּוּב יִשְׁתַּבֵּק לָךְ: ח וַיֹּאמֶר קִין
 לְהֶבֶל אָחוּהִי וְהָיָה בְּמַהוּיָהוּן
 בְּחִקְלָא וְקָם קִין בְּהֶבֶל אָחוּהִי
 וְקָטְלָה: ט וַיֹּאמֶר יְיָ לְקִין אֵן הֶבֶל
 אָחוּךָ וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְנָא הִנְטֵר אָחִי
 אָנָּא: י וַיֹּאמֶר מַה עֲבַדְתָּא קֹל דְּם
 זִרְעִין דַּעֲתִידִין לְמַפֵּק מִן אָחוּךָ
 קִבִּילִין גְּדָמִי מִן אָרְעָא: יא וְכַעַן
 לִיט אַתָּה מִן אָרְעָא דַּפְתַּחַת יֵת
 פּוּמָה וְקִבִּילַת יֵת דְּמָה דְּאָחוּךָ מִן
 יָדְךָ: יב אֲרִי תִפְלַח בְּאָרְעָא לֹא
 תוֹסִיף לְמַתָּן חִילָה לָךְ מִשְׁלִט
 וְגַלִּי תִהִי בְּאָרְעָא: יג וַיֹּאמֶר קִין
 קָדָם יְיָ סָגִי חוֹבִי מִלְּמַשְׁבָּק:
 יד הָא תִּרְכִּיתָא יִתִּי יוֹמָא דִּין
 מֵעַל אִפִּי אָרְעָא וּמִן גְּדָמָךְ לִית
 אִפְשָׁר לְאַטְמָרָא וְאִחִי מִשְׁלִט
 וְגַלִּי בְּאָרְעָא וְיִהִי כָל דִּישְׁכַּחְנִי
 יִקְטְלִינִי: טו וַיֹּאמֶר לֵה יְיָ לְכֹן

רַשִׁי

מִנְּשׂוֹא. בְּתַמִּיקָה, אַתָּה טוֹעֵן עֲלִיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים,
 וְעוֹנִי אִי אִפְשָׁר לָךְ לְטַעֵן? (ב"ר): (טו) לְכֹן
 פֶּל־הֲרָג קִין. זֶה אֶחָד מִן הַמִּקְרָאוֹת שֶׁקָּצְרוּ
 דְּבָרֵיהֶם, וְרָמְזוּ וְלֹא פָּרְשׁוּ: "לְכֹן פֶּל־הֲרָג קִין",
 לְשׁוֹן גְּעָרָה, כֹּה יַעֲשֶׂה לוֹ כֹּךְ וְכֹךְ עֲנֵשׁוּ, וְלֹא פָּרַשׁ
 עֲנֵשׁוּ: שְׂבָעִתִּים יָקָם. אֵינִי רוֹצֶה לְהַנָּקֵם מִקִּין
 עַכְשָׁו, לְסוּף שְׂבָעָה דּוֹרוֹת אֲנִי נוֹקֵם נִקְמָתִי מִמֶּנּוּ,
 שֶׁיַּעֲמֹד לְפָנַי מִבְּנֵי בְּנֵי וַיַּהַרְגֵהוּ, וְסוּף הַמִּקְרָא
 שֶׁאָמַר: "שְׂבָעִתִּים יָקָם", וְהוּא נִקְמַת הֶבֶל מִקִּין,
 לְמַדְנֵה שֶׁתַּחֲלֹת הַמִּקְרָא לְשׁוֹן גְּעָרָה הִיא שְׁלֹא תִּהְיֶה
 בְּרִיָּה מִזִּיקָתוֹ, וְכִיּוֹצֵא בּוֹ (שְׁמוּאֵל ב ה): "וַיֹּאמֶר דָּוִד
 כָּל מִכָּה יְבוֹסִי וַיִּגַּע בְּצַנּוֹר", וְלֹא פָּרַשׁ מַה יַּעֲשֶׂה
 לוֹ, אֲבָל דִּבְרַת הַכְּתוּב בְּרָמְזוֹ, "כָּל מִכָּה יְבוֹסִי וַיִּגַּע
 בְּצַנּוֹר וַיִּקְרַב אֶל הַשַּׁעַר וַיִּכְבְּשֵׁנּוּ, וְאֵת הָעוֹרִים
 וְגו'", וְגַם אוֹתָם יָכָה, עַל אֲשֶׁר אָמְרוּ: 'הָעוֹר
 וְהַפֶּסֶת לֹא יָבֹא אֶל תּוֹף הַבַּיִת', הַמִּכָּה אֶת אֱלֹהֵי

עֲלִיו: (ח) וַיֹּאמֶר קִין. נִכְנָס עִמּוֹ בְּדִבְרֵי רִיב
 וּמִצָּה, לְהַתְּעוֹלֵל עֲלָיו לְהַרְגוֹ, וַיֵּשׁ בְּזֶה מִדְּרָשִׁי
 אֲגִידָה, אִךְ זֶה יִשׁוּבוּ שֶׁל מִקְרָא: (ט) אִי הֶבֶל
 אָחִיךָ. לְהַכְנִס עִמּוֹ בְּדִבְרֵי נַחַת, אוֹלִי יִשׁוּבֵי,
 וַיֹּאמֶר: 'אֲנִי הִרְגֵתִיו וְחִטָּאתִי לָךְ: לֹא יָדַעְתִּי.
 נַעֲשֶׂה כְּגוֹנֵב דַּעַת הָעֲלִיוֹנָה: הִשְׁמַר אָחִי. לְשׁוֹן
 תַּמָּה הוּא, וְכֵן כָּל ה"א הַנִּקְוָדָה בְּחֻטֵּף פֶּתַח:
 (י) דְּמֵי אָחִיךָ. דָּמוֹ וְדָם זִרְעִיוֹתָיו. דִּבְרַת אַחֵר,
 שֶׁעָשָׂה בּוֹ פְּצָעִים הַרְבֵּה, שְׁלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מִהֵיכָן
 נִפְשׁוֹ יוֹצֵאָה (סְנַהֲדִין לו): (יא) מִן הָאֲדָמָה. יוֹתֵר
 מִמָּה שֶׁנִּתְקַלְלָה הִיא כִּכְרַת בְּעוֹנָה, וְגַם בְּזוֹ הוֹסִיפָה
 לְחִטָּא: אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לִקְחַת אֶת־דְּמֵי
 אָחִיךָ וְגו'. וְהִנֵּי מוֹסִיף לָהּ קָלְלָה אֲצִלָּךְ: "לֹא
 תִסָּף תֵּת־כֹּחָהּ" (סְפָרִים אַחֲרִים: הַפֶּל דְּבוּר אֶחָד,
 מ"מִן הָאֲדָמָה" עַד בָּאן): (יב) גַּע וְנָד. אֵין לָךְ
 רְשׁוּת לְדוֹר בְּמָקוֹם אֶחָד: (יג) גָּדוֹל עוֹנִי

יְהוָה לָבֶן כָּל־הָרֶג קִין שְׁבַע־תִּים יָקָם וַיֵּשֶׁם
 יְהוָה לְקִין אוֹת לְבָלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ כָּל־
 מִצְאוֹ רַשׁ"י: טו וַיֵּצֵא קִין מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב
 בְּאֶרֶץ־נוֹד קְדַמַּת־עֵדֶן רַשׁ"י: יז וַיַּדַּע קִין אֶת־
 אִשְׁתּוֹ וַתֵּהָר וַתֵּלֶד אֶת־חֲנוּךְ וַיְהִי בְנָה עוֹר!
 וַיִּקְרָא שֵׁם הָעוֹר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוּךְ רַשׁ"י: יח וַיִּוְלֶד
 לְחֲנוּךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־מַחֲוִיאֵל
 וּמַחֲוִיאֵל יָלַד אֶת־מֶתוֹשָׁאֵל וּמֶתוֹשָׁאֵל יָלַד
 אֶת־לָמֶךְ רַשׁ"י: חמישי יט וַיִּקַּח־לוֹ לְמֶכֶּךְ שְׁתֵּי נָשִׁים
 שֵׁם הָאֶחָת עֵדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה רַשׁ"י:

רַשׁ"י

כָּל קָטִיל קִין לְשִׁבְעָא דְרִין
 יתְפַרַע מִנָּה וְשׁוּי יִי לְקִין אֶתָּא
 בְּדִיל דְּלֹא לְמַקְטִיל יְתָה כָּל
 דִּישְׁבַּחְנָה: טו וַנִּפֹּק קִין מִן קֳדָם
 יִי וַיֵּתִיב בְּאַרְעָא גְלִי וּמַטְלִטִל
 דְּהוּהָ עֲבִידָא עֲלוּהִי מִלְּקַדְמִין
 דְּגִינְתָּא דְעֵדֶן: יז וַיַּדַּע קִין יֵת
 אֶתְתָּה וַעֲדִיאָת וַיִּלְדֵּת יֵת חֲנוּךְ
 וַהֲוָה בְּנִי קְרָתָא וַיִּקְרָא שְׁמָא
 דְּקְרָתָא כְּשׁוּם בְּרָה חֲנוּךְ:
 יח וַאֲתִילִיד לְחֲנוּךְ יֵת עִירָד
 וְעִירָד אוֹלִיד יֵת מַחֲוִיאֵל
 וּמַחֲוִיאֵל אוֹלִיד יֵת מֶתוֹשָׁאֵל
 וּמֶתוֹשָׁאֵל אוֹלִיד יֵת לָמֶךְ:
 יט וַנִּסְיב לָהּ לְמֶכֶךְ תַּרְתִּין נָשִׁין

שהוא אומר בזכר 'הוליד', ויש מקום שהוא
 אומר 'ילד', שהלדה משמשת שתי לשונות:
 לדת האשה, נישטר"א בלע"ז, וזריעת תולדות
 האיש, אינוזנד"ר בלע"ז. כשהוא אומר 'הוליד',
 בלשון הפעיל, מדבר בלדת האשה: פלוני
 הוליד את אשתו, בן או בת, וכשהוא אומר
 'ילד', מדבר בזריעת האיש, והוא בלע"ז
 אניידרי"ר: (יט) ויקח לו למהר. לא היה
 לו לפרש כל זה, אלא למדנו מסוף הענין
 שקים הקדוש ברוך הוא הבטחתו שאמר:
 "שבעתים יקם קין", ועמד למך לאחר שהוליד
 בנים ועשה דור שביעי והרג את קין, והו
 שאמר "כי איש הרגתי לפצעי וגו'": שתי
 נשים. (כ"ר) כך היה דרכן של דור המבול:
 אחת לפרה ורבקה ואחת לתשמיש, זו שהיא
 לתשמיש משקה כוס של עקרין (ספרים אחרים
 אינו), כדי שתעקר, ומקשטת ככלה ומאכילה
 מעדנים, וחברתה נזופה ואכלה כאלמנה. והו
 שפרש איוב (כד כא): "רועה עקרה לא תלד,
 ואלמנה לא ייטיב", כמו שמפרש באגדת חלק:
 עדה. היא של פרה ורבקה, על שם שמגנה
 עליו ומוסרת מאכלו (ספרים אחרים: ממאכלו).
 עדה תרגום של סורה: צלה. היא של

אני אעשנו ראש ושר, כאן קצר דבריו, ובדברי
 הימים א' (יא ו) פרש יהיה לראש ולשר: וישם
 ה' לקין אות. חקק לו אות משמו במצחו,
 (ספרים אחרים): "כל מוצאי יהרגני", הבקמות
 והחיות, אבל בני אדם עדין לא היו שירא
 מהם, רק אביו ואמו, ומהם לא היה ירא
 שיהרגוהו, אלא אמר: עד עכשו היה פחדתי
 על כל החיות, כמו שכתוב: "ומוראכם וגו'",
 ועכשו, בשביל עון זה לא ייראו ממני החיות
 ויהרגוני, מיד: "וישם ה' לקין אות", החזיר
 מוראו על הכל: (טז) ויצא קין. יצא
 בהכנעה, כגונב דעת העליונה: בארץ נוד.
 בארץ שכל הגולים נדים שם: קדמת עדן. שם
 גלה אביו כשגרש מגן עדן, שנאמר: "וישפן
 מקדם לגן עדן וגו'", לשמר את שמירת דרוך
 מבוא הגן, שיש ללמד שהיה אדם שם, ומצינו
 רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחים,
 שנאמר: (דברים ד) "אז יבדיל משה וגו' מזרחה
 שמש". דבר אחר: "בארץ נוד", כל מקום
 שהלך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו, והבריות
 אומרים: "סורו מעליו, זהו שהרג את אחיו":
 (יז) ויהי קין "בנה עיר ויקרא שם העיר"
 לזכר בנו חנוך: (יח) ועירד ילד. יש מקום

ב וַתֵּלֶד עֵדָה אֶת־יִבְל הִוא הָיָה אָבִי יִשָּׁב
 אָהֵל וּמִקְנָהָ כִּסִּי: כא וְשֵׁם אָחִיו יִבְל הִוא הָיָה
 אָבִי כָל־תַּפֵּשׁ בְּנוֹר וְעֹגֵב: כב וַצֵּלָה גַם־הִוא
 יֵלֶדָה אֶת־תּוֹבֵל קִין לְטֵשׁ כָּל־חֲרָשׁ נַחֲשֶׁת
 וּבְרָזָל וְאַחֻזַּת תּוֹבֵל־קִין נַעֲמָה כִּסִּי: ששי
 כג וַיֹּאמֶר לְמֶדָּה לְנָשָׁיו עֵדָה וַצֵּלָה שְׁמַעֲנָן קוֹלִי
 נָשִׁי לְמֶדָּה הָאֲזֹנָה אִמְרָתִי כִּי אִישׁ הֲרַגְתִּי
 לְפָצְעִי וַיֵּלֶד לַחֲבֶרְתִּי כִּסִּי: כד כִּי שִׁבְעָתִים

שום חד עדת ושום תנינתא צלה:
 כ וילידת עדת ית יבל הוא הוה
 רבהון דכל דיתבי משפנין ומרי
 בעיר: כא ושום אחיה יובל
 הוא הוה רבהון דכל דמנגנ על
 פום נבלא ידעי זמר פנורא
 ואבובא: כב וצללה גם-הוא
 ילידת ית תובל קין רבהון דכל
 ידעי עיבידת נחשא ופרזלא
 ואחזתה דתובל קין נעמה:
 כג ואמר למד לנשוי עדת
 וצללה שמענ קלי נשי למד
 אצינתא לממרי לא גברא קטלית

דבדילה אנא סביל חובי ואף לא עולימא חבלית דבדילה ישתצי זרעי: כד ארי לשבעא דרין איתלין

רש"י

והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפיסן: שמענ
 קולי. להשמע לי לתשמיש: וכי איש אשר הרגתי,
 לפצעי הוא נהרג, וכי אני פצעתי מזיד, שיהא
 הפצע קרוי על שמי? וילד אשר הרגתי, לחברתי
 נהרג? כלומר על ידי חברתי, בתמיהה. והלא שוגג
 אני ולא מזיד, לא זהו פצעי ולא זהו חברתי:
 פצע. מכת חרב, או חץ, מקאדור"ה בלע"ז:
 (כד) כי שבעתים יקם קין. קין, שהרג מזיד,
 נתלה לו עד שבקעה דורות, אני שהרגתי שוגג, לא
 כל שכן שיתלה לי שביעיות הרבה?: שבעים
 ושבעה. לשון רבוי שביעיות אחז לו, כך דרש רבי
 תנחומא, ומדרש בראשית רבה: לא הרג למד
 כלום, ונשיו פורשות ממנו משקימו פריה ורביה,
 לפי שנגזרה גזרה לכלות זרעו של קין לאחר
 שבקעה דורות, אמרו: מה אנו יולדות לבקלה.
 למחר המבול בא ושוטף את הכל. והוא אומר
 להן: "וכי איש הרגתי לפצעי", וכי אני הרגתי את
 הכל שהיה איש בקומה וילד בשנים, שיהא זרעי
 פלה באותו עון? ומה קין שהרג, נתלה לו שבקעה
 דורות, אני שלא הרגתי, לא כל שכן שיתלו לי
 שביעיות הרבה? וזהו קל וחמר של שטות. אם כן,
 אין הקדוש ברוך הוא גובה את חובו ומקיים את

תשמיש, על שם שיושבת תמיד בצלו, דברי אגדה
 הם בבראשית רבה: (כ) אבי ישוב אהל ומקנה.
 הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות, וישוב
 אהלים, חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה צאנו,
 וכשפלה המרעה במקום זה, הולך ותוקע אהלו
 במקום אחר. ומדרש אגדה: בונה בתים לעבודת
 אלילים, כמה דאתא אמר (יחזקאל ח ג): "סמל
 הקנאה המקנה", וכן אחיו: "תפש בנור ועוגב"
 לזמר לעבודת אלילים: (כב) תובל קין. תובל
 אמנותו של קין, תובל, לשון תכלין, תובל והתקין
 אמנותו של קין, לעשות כלי זין לרוצחים: לטש
 כל-חרש נחשת וברזל. מחדד אמנות נחשת
 וברזל, כמו (איוב טז ט): "ילטש עיניו לי". חרש,
 אינו לשון פצל (בסגול) אלא לשון פועל (בצירי),
 שהרי נקוד קמץ קטן וטעמו למטה, כלומר מחדד
 ומצחצח כל כלי אמנות נחשת וברזל: נעמה. היא
 אשתו של נח, בבראשית רבה: (כג) שמענ קולי.
 שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמיש, לפי שהרג את
 קין ואת תובל קין בנו, שהיה למד סומא ותובל
 קין מושכו, וראה את קין ונדמה לו כחיה, ואמר
 לאכיו למשך בקשת, והרגו, וכיון שידע שהוא קין
 זקנו, הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והרגו,

לְקִינָן וְלִמְךָ שְׁבַעִים כֹּה וַיֵּדַע
 וְשִׁבְעָא: כֹּה וַיֵּדַע אָדָם עוֹד יֵת
 אֶתְתָּה וַיֵּלֶדֶת בֶּר וַקְרָא יֵת שְׁמָה
 שֵׁת אָרִי אָמַר יֵהָב לִי יֵי בֶר אֶחָד
 חֲלָף הָבֵל דְּקָטְלָה קִינָן: כו וּלְשֵׁת
 אָף הוּא אֶתְּלִיד בֶּר וַקְרָא יֵת
 שְׁמָה אָנוּשׁ בְּכֵן בְּיוֹמוֹהִי חָלוּ בְנֵי
 אִינוּשָׁא מְלַצְלָאָה בְּשִׁמָּא דִּינִי:
 א דִּין סִפְר תּוֹלְדַת אָדָם בְּיוֹמָא
 דְּבָרָא יֵי אָדָם בְּדַמוֹת אֱלֹהִים
 עֲבַד יֵתָה: ב דְּכַר וְנוֹקְבָא בְּרָאנוֹן
 וּבְרִיךְ יֵתָהוֹן וַקְרָא יֵת שְׁמָהוֹן
 אָדָם בְּיוֹמָא דְּאֶתְבְּרִיאוּ: ג וַחֲיָא
 אָדָם מָאָה וּתְלָתִין שָׁנִין וְאוֹלִיד
 בְּדַמוֹתָה דְּדָמִי לָהּ וַקְרָא יֵת שְׁמָה
 שֵׁת: ד וַהֲוֹ יוֹמֵי אָדָם בְּתַר
 דְּאוֹלִיד יֵת שֵׁת תְּמַנִּי מָאָה שָׁנִין
 וְאוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן: ה וַהֲוֹ כָּל
 יוֹמֵי אָדָם דְּחָיָא תְּשַׁע מָאָה
 וּתְלָתִין שָׁנִין וּמִית: ו וַחֲיָא שֵׁת
 מָאָה וַחֲמִשׁ שָׁנִין וְאוֹלִיד יֵת
 אָנוּשׁ: ז וַחֲיָא שֵׁת בְּתַר דְּאוֹלִיד
 יֵת אָנוּשׁ תְּמַנִּי מָאָה וּשְׁבַע שָׁנִין
 וְאוֹלִיד בְּנִין וּבָנָן: ח וַהֲוֹ כָּל
 יוֹמֵי שֵׁת תְּשַׁע מָאָה וּתְרַפָּא עֶשְׂרִי
 שָׁנִין וּמִית: ט וַחֲיָא אָנוּשׁ

עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּמִית: ס וַיְחִי אָנוּשׁ תְּשַׁעִּים שָׁנָה

יָקָם-קִינָן וְלִמְךָ שְׁבַעִים וְשִׁבְעָה כֹּה וַיֵּדַע
 אָדָם עוֹד אֶת-אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת-
 שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שֵׁת-לִי אֱלֹהִים זָרַע אַחֵר תַּחַת
 הָבֵל כִּי הָרְגוּ קִינָן כֹּה וַיֵּלֶשֶׁת גַּם-הוּא
 יֵלֶד-בֶּן וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ אָנוּשׁ אִזּוֹ הוֹחֵל לִקְרָא
 בְּשֵׁם יְהוָה כֹּה וַיֵּדַע אָדָם סִפְר תּוֹלְדַת אָדָם
 בְּיוֹם בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם בְּדַמוֹת אֱלֹהִים עָשָׂה
 אוֹתוֹ כֹּה: ב זָכַר וְנוֹקְבָה בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם
 וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָם: ג וַיְחִי
 אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בְּדַמוֹתָו
 כִּצְלָמוֹ וַיִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ שֵׁת כֹּה: ד וַיְהִי יוֹמֵי
 אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת-שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה
 וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ה וַיְהִי כָּל-יוֹמֵי אָדָם
 אֲשֶׁר-חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה
 וּמִית: ס וַיְחִי-שֵׁת חֲמִשׁ שָׁנִים וּמֵאוֹת שָׁנָה
 וַיּוֹלֶד אֶת-אָנוּשׁ: ז וַיְחִי-שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
 אֶת-אָנוּשׁ שְׁבַע שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה
 וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת: ח וַיְהִי כָּל-יוֹמֵי-שֵׁת שְׁתַּיִם
 עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּמִית: ט וַיְחִי אָנוּשׁ תְּשַׁעִּים שָׁנָה

רש"י

תַּאֲוָתוֹ (בראשית רבה): (כו) אִזּוֹ הוֹחֵל. לְשׁוֹן חֲלִין,
 לִקְרָא אֶת שְׁמוֹת הָאָדָם וְאֵת שְׁמוֹת הָעֶצְבִּים בְּשִׁמוֹ
 שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לַעֲשׂוֹתֵן אֱלִילִים וְלִקְרוֹתֵן
 אֱלֹהוֹת: (א) זֶה סִפְר תּוֹלְדַת אָדָם. זֹה הִיא סְפִירַת
 תּוֹלְדוֹת אָדָם, וּמִדְּרָשִׁי אֲגָדָה יֵשׁ רַבִּים: בְּיוֹם בָּרָא
 וְגו'. מִגִּיד שְׁבִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא, הוֹלִיד: (ג) שְׁלֹשִׁים
 וּמֵאוֹת שָׁנָה. עַד כָּאן פֶּרֶשׁ מִן הָאִשָּׁה (ב"ר):

דְּכָרוֹ: (כה) וַיֵּדַע אָדָם וְגו'. בָּא לוֹ לְמַךְ אֲצֵל
 אָדָם הָרֵאשׁוֹן וְקָבַל עַל נָשִׁיו, אָמַר לָהֶם: יְכִי עֲלֵיכֶם
 לְדַקְדֵּק עַל גִּזְרֹתַי שֶׁל מְקוֹם? אֲתֵם עֹשׂוֹ מִצְוֹתַי,
 וְהוּא יַעֲשֶׂה אֶת שְׁלוֹ. אָמְרוּ לוֹ: קָשַׁט עֲצָמְךָ
 תַּחֲלָה, וְהָלֹא פִּרְשַׁת מֵאֲשַׁתְּךָ זֶה מָאָה וּשְׁלֹשִׁים
 שָׁנָה, מִשְׁנֹקֶסָה מִיתָה עַל יָדְךָ, מִיָּד: "וַיֵּדַע אָדָם
 וְגו'", וּמָהוּ עוֹד? לְלַמֵּד, שֶׁנִּתְּסַפֵּה לוֹ תַּאֲוָה עַל

תשעין שנין ואוליד ית קינן:
 י וחיא אנוש בטר דאוליד ית
 קינן תמני מאה וחמש עשרי
 שנין ואוליד בנין ובנן: יא והוו
 כל יומי אנוש תשע מאה וחמש
 שנין ומית: יב וחיא קינן שבעין
 שנין ואוליד ית מהללאל:
 יג וחיא קינן בטר דאוליד ית
 מהללאל תמני מאה וארבעין
 שנין ואוליד בנין ובנן: יד והוו
 כל יומי קינן תשע מאה ועשר
 שנין ומית: טו וחיא מהללאל
 שתין וחמש שנין ואוליד ית
 ירד: טז וחיא מהללאל בטר
 דאוליד ית ירד תמני מאה
 ותלתין שנין ואוליד בנין ובנן:
 יז והוו כל יומי מהללאל תמני
 מאה ותשעין וחמש שנין ומית:
 יח וחיא ירד מאה ושתין ותרתין
 שנין ואוליד ית חנוך: יט וחיא
 ירד בטר דאוליד ית חנוך תמני
 מאה שנין ואוליד בנין ובנן:
 כ והוו כל יומי ירד תשע מאה
 ושתין ותרתין שנין ומית:
 כא וחיא חנוך שתין וחמש שנין
 ואוליד ית מתושלח: כב והליך
 חנוך בדחלתא דיי בטר דאוליד
 ית מתושלח תלת מאה שנין
 ואוליד בנין ובנן: כג והיה כל
 יומי חנוך תלת מאה ושתין
 וחמש שנין: כד והליך חנוך
 בדחלתא דיי וליתוהי ארי (לא)

ויולד את-קינן: ויחי אנוש אחרי הולידו
 את-קינן חמש עשרה שנה ושמונה מאות
 שנה ויולד בנים ובנות: יא ויהיו כל-ימי אנוש
 חמש שנים ותשע מאות שנה וימת: יב
 ויחי קינן שבעים שנה ויולד את-מהללאל:
 יג ויחי קינן אחרי הולידו את-מהללאל
 ארבעים שנה ושמונה מאות שנה ויולד בנים
 ובנות: יד ויהיו כל-ימי קינן עשר שנים ותשע
 מאות שנה וימת: טו ויחי מהללאל חמש
 שנים וששים שנה ויולד את-ירד: טז ויחי
 מהללאל אחרי הולידו את-ירד שלשים שנה
 ושמונה מאות שנה ויולד בנים ובנות: יז ויהיו
 כל-ימי מהללאל חמש ותשעים שנה ושמונה
 מאות שנה וימת: יח ויחי-ירד שתים
 וששים שנה ומאת שנה ויולד את-חנוך:
 יט ויחי-ירד אחרי הולידו את-חנוך שמונה
 מאות שנה ויולד בנים ובנות: כ ויהיו כל-
 ימי-ירד שתים וששים שנה ותשע מאות
 שנה וימת: כא ויחי חנוך חמש וששים
 שנה ויולד את-מתושלח: כב ויתהלך חנוך
 את-האלהים אחרי הולידו את-מתושלח
 שלש מאות שנה ויולד בנים ובנות: כג ויהי
 כל-ימי חנוך חמש וששים שנה ושלוש מאות שנה: כד ויתהלך חנוך

רש"י

(כד) ויתהלך חנוך. (ב"ר) צדיק הנה וקל (ספרים) מהר הקדוש ברוך הוא וסלקו והמיתו קדם זמנו,
 אחרים: וקבל) בדעתו לשוב ולהרשיע. לפיכך, וזהו ששנה הכתוב במיתתו לכתב: "ואיננו"

אֱמִית יְתֵהּ יִי: כה וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח
מָאָה וּתְמָנָן וּשְׁבַע שָׁנִין וְאוֹלִיד
יֵת לָמָד: כו וַחֲיָא מְתוּשֶׁלַח בְּתֵר
דְּאוֹלִיד יֵת לָמָד שְׁבַע מָאָה
וּתְמָנָן וּתְרַתִּין שָׁנִין וְאוֹלִיד בְּנִין
וּבָנָן: כז וַהֲוּ כָּל יוֹמֵי מְתוּשֶׁלַח
תְּשַׁע מָאָה וְשִׁתִּין וּתְשַׁע שָׁנִין
וּמִית: כח וַחֲיָא לָמָד מָאָה וּתְמָנָן
וּתְרַתִּין שָׁנִין וְאוֹלִיד בָּר: כט
וַקְרָא יֵת שְׁמָה נֹחַ לְמִימְר דִּין
יִנְחֻמָּנָא מַעֲבֻדְבָּנָא וּמִלְאוּת יִדְנָא
מִן אֲרַעָא דִּי לְטִטָּה יִי: ל וַחֲיָא
לָמָד בְּתֵר דְּאוֹלִיד יֵת נֹחַ חֲמִשׁ
מָאָה וּתְשַׁעִין וּחֲמִשׁ שָׁנִין וְאוֹלִיד
בְּנִין וּבָנָן: לא וַהֲוּ כָּל יוֹמֵי לָמָד
שְׁבַע מָאָה וּשְׁבַעִין וּשְׁבַע שָׁנִין
וּמִית: לב וַהֲוָה נֹחַ בֶּר חֲמִשׁ
מָאָה שָׁנִין וְאוֹלִיד נֹחַ יֵת שֵׁם
יֵת חָם וְיֵת יֶפֶת: א וַהֲוָה כֹּד
שְׂרִיאוּ בְנֵי אֲנָשָׁא לְמַסְגִּי עַל אֲפִי
אֲרַעָא וּבְנָתָא אֲתִילִידוּ לְהוֹן:

א וַיְהִי כִּי־הִחֵל הָאָדָם
וַיֻּלֵּד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יֶפֶת: ו

*הקורא יטעים הגריש קודם התלישא

רש"י

לחמש מאות? אמר הקדוש ברוך הוא: 'אם
רשעים הם, יאבדו במים ורע לצדיק זה (ספרים
אחרים: לזרע של צדיק זה), ואם צדיקים הם,
אטריח עליו לעשות תבות הרבה? כבש את מעינו
ולא הוליד עד חמש מאות שנה, כדי שלא יהא
יפת, הגדול שבבניו, ראוי לענשין לפני המבול
(ב"ר), דכתיב: (ישעיה סב) "כי הנער בן מאה שנה
ימות", ראוי לענש לעתיד, וכן לפני מתן תורה:
את־שם את־חם ואת־יפת. והלא יפת הגדול
הוא?! אלא בתחלה, אתה דורש את שהוא צדיק,
ונולד כשהוא מהול ושאברהם יצא ממנו וכו'.

בעולם למלאות שנותיו: פי לקח אתו. לפני זמנו,
כמו: (יחזקאל כד) "הנני לוקח ממך את מחמד
עיניך": (כח) ויולד בן. שממנו נבנה העולם:
(כט) זה ינחמנו. ניח ממנו את עצבון ידינו. עד
שלא בא נח, לא היה להם כלי מחרשה, והוא הכין
להם, והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים
כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון, ובימי
נח נחה. וזהו "ינחמנו". ואם לא תפרשהו כן, אין
טעם הלשון נופל על השם, ואתה צריך לקרות
שמו מנחם: (לב) בן חמש מאות שנה. אמר רבי
יודן: מה טעם כל הדורות הולידו לק' שנה, וזה

לְרֹב עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה וּבָנוֹת יִלְדוּ לָהֶם:
 ב וַיֵּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בָּנוֹת הָאָדָם כִּי
 טַבֹּת הָיָה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר
 בָּחָרוּ כִּי: ג וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יִדּוֹן רוּחִי בָאָדָם
 לְעַלְם בְּשָׁגֶם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו מֵאָה
 וְעֶשְׂרִים שָׁנָה כִּי: ד הַנִּפְלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים
 הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים
 אֶל־בָּנוֹת הָאָדָם וַיִּלְדוּ לָהֶם הַמַּה הַגִּבֹּרִים
 אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אֲנָשֵׁי הַשָּׁם כִּי: פ מִפְּתִיר ה וַיֵּרָא
 יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֹצֵר
 מַחֲשַׁבְתּוֹ לָבֹר רַק רָע כָּל־הַיּוֹם: ו וַיִּנָּחֵם יְהוָה

ב וַחֲזֹזוּ בְנֵי רִבְרִבְיָא יְת בְּנֵת
 אֲנָשָׁא אַרְי שְׁפִירָן אֲנִין וְנִסְיָבו
 לְהוֹן נָשִׁין מִכָּל דִּי אַתְרַעֲיָאוּ:
 ג וַאֲמַר יְיָ לֹא יִתְקַנֵּם דְּרָא בִישָׁא
 הָדִין קָדְמִי לְעַלְם בְּדִיל דְּאֲנֹן
 בְּשָׂרָא וְעוֹבְדֵיהוֹן בִּישָׁא אַרְכָּא
 יִהְיִיבַת לְהוֹן מָאָה וְעֶשְׂרִין שָׁנִין
 אִם יִתּוּבֹן: ד הַגִּבֹּרִים הָיוּ
 בְּאַרְעָא בְּיָמֵי אֲנֹן וְאַף בְּתַר
 כֵּן דִּי עַלְיָן בְּנֵי רִבְרִבְיָא לְוֹת בְּנֵת
 אֲנָשָׁא וַיִּלְדִּין לְהוֹן אֲנֹן גִּבֹּרִים
 דְּמַעֲלָמָא אֲנָשִׁין דְּשָׁמָא: ה וַחֲזֹא
 יְיָ אַרְי סְגִיאת בִישָׁת אֲנָשָׁא
 בְּאַרְעָא וְכָל יֹצֵרָא מַחֲשַׁבְתּוֹ לָבֹה
 לְחוּד בִישָׁ כָּל יוֹמָא: ו וַתֵּב יְיָ
 בְּמִימְרָה אַרְי עֲבַד יְת אֲנָשָׁא

רש"י

וְאִם לֹא יָשׁוּבוּ, אָבִיא עֲלֵיהֶם מִבּוֹל. וְאִם תֹּאמַר
 מִשְׁנוּלָד יָפֶת עַד הַמִּבּוֹל אֵינוֹ אֶלָּא מֵאָה שָׁנָה, אֵין
 מְקַדֵּם וּמֵאַחֵר בַּתּוֹרָה (פסחים ו). כִּכֹּר הֵיטָה הַגִּזְרָה
 גְּזוּרָה עֲשָׂרִים שָׁנָה קִדְּם שְׁהוּלִיד נַח תּוֹלְדוֹת, וְכֵן
 מְצִינוּ בְּסֹדֶר עוֹלָם. וַיֵּשׁ מִדְּרָשִׁי אֲנָדָה רַבִּים בִּ"לֹא
 יְדוֹן", אֲכַל זֶה הוּא צִחְצוּחַ פְּשׁוּטוֹ: (ד) הַנִּפְלִים.
 עַל שֵׁם שְׁנִפְלוּ וְהִפִּילוּ אֶת הָעוֹלָם, וּבָלְשׁוֹן עִבְרִית,
 לְשׁוֹן עֲנֻקִים הוּא: בְּיָמִים הָהֵם. (כ"ר) בְּיָמֵי דוֹר
 אָנוּשׁ וּבְנֵי קִין: וְגַם אַחֲרֵי־כֵן. אֵף עַל פִּי שְׂרָאו
 בְּאַבְדֵּן שֶׁל דוֹר אָנוּשׁ, שֶׁעָלָה אוֹקִינּוֹס וְהִצִּיף שְׁלִישׁ
 הָעוֹלָם, לֹא נִכְנַע דוֹר הַמִּבּוֹל לְלִמּוּד מֵהֶם: אֲשֶׁר
 יָבֹאוּ. הָיוּ יוֹלְדוֹת עֲנֻקִים כְּמוֹתֶם: הַגִּבֹּרִים. לְמַרְד
 בְּמָקוֹם: אֲנָשֵׁי הַשָּׁם. אוֹתָם שְׁנָקְבוּ בְּשִׁמּוֹת: עִירָד,
 מַחוּיָאֵל, מִתּוּשָׂאֵל שְׁנָקְבוּ עַל שֵׁם אֲבָדֵן, שְׁנִמּוּחוֹ
 וְהוֹתָשׁוּ. דְּכָר אַחֵר: אֲנָשֵׁי שְׁמֹמֹן, שֶׁשְׁמָמוּ אֶת
 הָעוֹלָם: (ו) וַיִּנָּחֵם ה' כִּי־עָשָׂה. נִחָמָה הֵיטָה
 לְפָנָיו שֶׁפָּרְאוּ בַּתְּחִלָּתוֹנִים, שְׁאֵלוּ הֵיטָה מִן הָעֲלִיּוֹנִים,
 הֵיטָה מִמְרִידֵן. בְּבִרְאשִׁית רַבָּה: וַיִּתְעַצֵּב. הָאָדָם:
 אֶל־לָבוֹ. שֶׁל מָקוֹם. עָלָה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מָקוֹם
 לְהַעֲצִיבוֹ, זֶה תִּרְגּוּם אוֹנְקֵלוֹס. דְּכָר אַחֵר: "וַיִּנָּחֵם",

(בבראשית רבה): (ב) בְּנֵי־הָאֱלֹהִים. בְּנֵי הַשָּׁרִים
 וְהַשּׁוֹפְטִים. דְּכָר אַחֵר: בְּנֵי הָאֱלֹהִים, הֵם הַשָּׁרִים
 הַהוֹלְכִים בְּשַׁלְיחוֹתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אֵף הֵם הָיוּ
 מִתְעַרְבִים בָּהֶם. כָּל 'אֱלֹהִים' שֶׁבְּמִקְרָא לְשׁוֹן מְרוּת,
 וְזֶה יוֹכִיחַ: (שמות ד) "וְאִתָּה תִּהְיֶה לוֹ לְאֱלֹהִים",
 (שם י) "רְאֵה נִתְתִּיף אֱלֹהִים": כִּי טַבֹּת הָיָה. אָמַר
 רַבִּי יוֹדֵן: טַבֹּת כְּתִיב, כְּשֶׁהָיוּ מִיִּטְיָבִין אוֹתָהּ
 מְקַשְׁטֶת לִיכְנֹס לַחֲפָה, הֵיטָה גְּדוֹל נִכְנָס וּבוֹעֲלָה
 תַּחֲלָה (כ"ר): מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ. אֵף בְּעוֹלַת בַּעַל,
 אֵף הַזָּכָר וְהַבְּהֵמָה (כ"ר): (ג) לֹא־יִדּוֹן רוּחִי
 בָּאָדָם. לֹא יִתְרַעַם וְיִרִיב רוּחִי עָלִי בְּשִׁבִּיל הָאָדָם:
 לְעַלְם. לְאַרְף יָמִים, הֵיטָה רוּחִי גְּדוֹן בְּקִרְבִּי אִם
 לְהַשְׁחִית וְאִם לְרַחֵם, לֹא יִהְיֶה מְדוֹן זֶה בְּרוּחִי
 לְעוֹלָם, כְּלוּמַר, לְאַרְף יָמִים: בְּשָׁגֶם הוּא בָשָׂר.
 כְּמוֹ בְּשָׁגֶם בְּסִגּוּל, כְּלוּמַר, בְּשִׁבִּיל שָׁגֶם זֹאת בּוֹ,
 שֶׁהוּא בָשָׂר וְאֵף עַל פִּי כֵּן אֵינוֹ נִכְנַע לְפָנָיו, וּמָה אִם
 יִהְיֶה אֵשׁ, אוֹ דְּכָר קָשָׁה? כִּיּוֹצֵא בּוֹ: (שופטים ה)
 "עַד שֶׁקָּמְתִי דְּבוֹרָה", כְּמוֹ שֶׁקָּמְתִי, וְכֵן "שִׁאֲתָהּ
 מִדְּבַר עֲמִי", כְּמוֹ שִׁאֲתָהּ, אֵף "בְּשָׁגֶם" כְּמוֹ בְּשָׁגֶם:
 וְהָיוּ יָמָיו וְגו'. עַד ק"כ שָׁנָה אֲאַרְיָ לָהֶם אִפִּי,

בִּי־עֲשֵׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְּעֶצֶב אֱלֹ-
לֵבוֹ כִּסִּי: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֲמַחָה אֶת־הָאָדָם
אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאָדָמָה מֵאָדָם עַד־
בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נִחְמַתִּי
כִּי עֲשִׂיתָם כִּסִּי: ח וַנַּח מִצָּא חַן בְּעֵינֵי יְהוָה:

פ פ פ

פכפ

קמ"ו פסוקים, אמציה, יחזקיהו סימן.

רש"י

אָמַר לוֹ: וְכֵּן עֲשִׂיתָ? אָמַר לוֹ: שְׂמַחְתִּי
וְשְׂמַחְתִּי אֶת הַכֹּל. אָמַר לוֹ: וְלֹא הָיִיתָ יוֹדֵעַ
שְׂסוּפּוֹ לְמוֹת? אָמַר לוֹ: בְּשַׁעַת חֲדוּתָא –
חֲדוּתָא, בְּשַׁעַת אֲכִלָּא – אֲכִלָּא. אָמַר לוֹ: כִּךְ
מַעֲשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵף עַל פִּי שְׁגָלוֹי לְפָנָיו
שְׂסוּפֵן לַחֲטָא וּלְאַבְדֵּן, לֹא נִמְנָע מִלְּכַרְאָן (וְעֵיין
ברא"ם) בְּשִׁבִּיל הַצַּדִּיקִים הָעֲתִידִים לַעֲמֹד מִקָּדְשׁ:
(ז) וַיֹּאמֶר ה' אֲמַחָה אֶת־הָאָדָם. הוּא עֶפֶר,
וְאֲבִיא עָלָיו מִים וְאֲמַחָה אוֹתוֹ, לִכְךָ נֹאמַר לְשׁוֹן
מִחוּי: מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה. אֵף הֵם הַשְּׁחִיתוּ דְרָכָם
(כ"ר). דְּכָר אַחֵר: הַכֹּל נִכְרָא בְּשִׁבִּיל אָדָם, וְכֵינֵן
שֶׁהוּא כָּלָה, מֵה צָרָךְ בְּאֵלּוּ?: כִּי נִחְמַתִּי כִּי
עֲשִׂיתָם. חֲשַׁבְתִּי מֵה לַעֲשׂוֹת עַל אֲשֶׁר עֲשִׂיתָם:

חסלת פרשת בראשית

נִהְפָכָה מִחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל מְקוֹם מַמְדַּת רַחֲמִים לְמַדַּת
הַדִּין, עָלָה בְּמַחֲשָׁבָה לְפָנָיו מֵה לַעֲשׂוֹת בְּאָדָם
שְׂעֵשֶׂה בָּאָרֶץ. וְכֵן כָּל לְשׁוֹן נָחוּם שְׂבַמְקָרָא, לְשׁוֹן
נִמְלֹךְ מֵה לַעֲשׂוֹת: (במדבר כג) "וְכֵן־אָדָם
וַיִּתְּנָחֵם", (דברים לב) "וְעַל עֲבָדָיו יִתְּנָחֵם", (שמות
לב) "וַיִּנָּחֵם ה' עַל הָרָעָה", (שמואל א טו) "נִחְמַתִּי
כִּי הִמְלַכְתִּי". כָּלֵם לְשׁוֹן מִחֲשַׁבָּה אַחֲרֵת הֵם:
וַיִּתְּעֶצֶב אֱלֹ־לֵבוֹ. נִתְאַבֵּל עַל אֲבָדֵן מַעֲשֶׂה יָדָיו,
כְּמוֹ: (שמואל ב יט) "נִנְעֶצֶב הַמֶּלֶךְ עַל בְּנוֹ", וְזֶה
כְּתִבְתִּי לְתִשְׁבּוּת אֶפִיקוֹרוֹס אֶחָד שֶׁשָּׂאֵל אֶת רַבִּי
יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְחָה, אָמַר לוֹ: 'אֵין אַתָּם מוֹדִים
שֶׁהַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רוֹאֶה אֶת הַנוֹלָד? אָמַר לוֹ:
'הֵן, אָמַר לוֹ: 'וְהָא כְּתִיב "וַיִּתְּעֶצֶב אֱלֹ־לֵבוֹ"?
אָמַר לוֹ: 'נוֹלָד לָךְ בֶּן זָכָר מִיָּמֶיךָ? אָמַר לוֹ: 'הֵן,

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׁם מִשֶּׁה לְפָנַי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עִי־חַיִּים הֵיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ, וְתִמְכִּיָּה מֵאֲשֶׁר. דְּרָכֶיהָ דְּרִכִּי־נֶעֱם, וְכָל־נִתְיַבְתִּיהָ שְׁלוֹם. אַרְךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בְּשִׁמְאֻלָּהּ
עֶשֶׂר וְכָבוֹד. יֵי חֶפֶץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יִגְדִּיל תּוֹרָה וַיֹּאדִיר:

מדִּיקִים לַגְּלוּל הַסֵּפֶר תּוֹרָה נֶגֶד הַתּוֹרָה, שֶׁמְקוֹם הַתּוֹרָה יִהְיֶה בְּאִמְצַע הַסֵּפֶר תּוֹרָה מִבְּחוּץ. * הַאֲבֵנִט חוֹגְרִים בַּתְּחִילָת
שְׁלִישׁ הַתַּחֲתוֹן שֶׁל הַסֵּפֶר תּוֹרָה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגולל הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנָבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם
הַנֶּאֱמָרִים בְּאֵמַת בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבַמֹּשֶׁה עֶבְדּוֹ וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ
וּבְנָבִיאֵי הָאֵמַת וְצִדֵּק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים לזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הוקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת בראשית בישעיה פרק מב

מב ה כֹּה־אָמַר הָאֵל יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטִיָּהֶם רִקַּע הָאָרֶץ וְצִאֲצִיאָהּ נִתֵּן נִשְׁמָה לָעָם
עָלֶיהָ וְרוּחַ לְהִלָּכִים בָּהּ: וְאֲנִי יְהוָה קְרֹאתֶיךָ בְּצִדֵּק וְאֶחָזֵק בְּיָדְךָ וְאֶצְרֶךָ וְאֶתְנַהֵּךְ לְבָרִית
עִם לְאוֹר גּוֹיִם: וּלְפָקֹחַ עֵינַיִם עוֹרוֹת לְהוֹצִיא מִמִּסְגָּר אִסִּיר מִבֵּית כָּלֹא יִשְׁבִּי חֹשֶׁךְ: ה אֲנִי
יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהַלֵּלְתִּי לְפָסִילִים: ט הָרְאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת
אֲנִי מַגִּיד בְּטָרֶם תִּצְמַחְנָה אֲשֻׁמִּיעַ אֶתְכֶם: י שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ תְּהַלֵּלְתוּ מִקְצֵה הָאָרֶץ
וְיִרְדֵּי הַיָּם וּמִלְאוֹ אֲיִים וְיִשְׁבִּייהֶם: יא יִשְׂאוּ מִדְּבַר וְעָרְיוּ חֲצֵרִים תִּשָּׁב קֶדֶר יִרְנֹו יִשְׁבִּי סֹלַע
מִרְאשׁ הָרִים יִצְוּחוּ: יב יִשְׁיִמוּ לַיהוָה כְּבוֹד וּתְהַלֵּלְתוּ בְּאֲיִים יִגִּידוּ: יג יְהוָה כְּגֹבֹר יֵצֵא בְּאִישׁ
מִלְחָמוֹת יַעִיר קְנָאָה יִרְעַל אֶפְי־יִצְרִיחַ עַל־אֵיבָיו יתְגַבֵּר: יד הַחֲשִׁיתִי מַעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפֵּק
בִּיּוֹלָדָה אֶפְעֶה אֲשֶׁם וְאֲשַׁאף יָחֵד: טו אַחֲרֵיב הָרִים וּגְבְעוֹת וְכָל־עֵשְׂבָם אוֹכִישׁ וְשִׁמְתִּי
נְהָרוֹת לְאֲיִים וְאֶגְמִים אוֹכִישׁ: טז וְהוֹלַכְתִּי עוֹרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יִדְעוּ בְּנִתִּיבוֹת לֹא־יִדְעוּ
אֲדָרִיכֶם אֲשִׁים מִחֹשֶׁךְ לִפְנֵיהֶם לְאוֹר וּמַעֲקָשִׁים לְמִישׁוֹר אֱלֹה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתֶם וְלֹא
עֹזְבֵתִים: יז נִסְגּוּ אַחוֹר יִבְשׁוּ בִשֵּׁת הַבְּטָחִים בַּפֶּסֶל הָאֱמָרִים לְמַסְכָּה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ:
יח הַחֲרָשִׁים שִׁמְעוּ וְהַעֲוָרִים הִבִּיטוּ לִרְאוֹת: יט מִי עוֹר כִּי אִם־עֶבְדִּי וַחֲרָשׁ כְּמִלְאָכִי אֲשַׁלַּח
מִי עוֹר כְּמִשְׁלָם וְעוֹר כְּעֶבֶד יְהוָה: כ רְאוֹת רַבּוֹת וְלֹא תִשְׁמֹר פִּקּוּחַ אֲזֻנִּים וְלֹא יִשְׁמַע:
כא יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יִגְדִּיל תּוֹרָה וַיֵּאדִיר:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוֹר כָּל הָעוֹלָמִים, צִדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,
הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַּבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁכָל דְּבָרָיו אֵמֶת
וְצִדֵּק: נֶאֱמַן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ

אַחֲרֵיכֶם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אֶתָּה: בְּרוּךְ אַתָּה יי, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיִּינוּ, וְלַעֲלוּבֹת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׁמַּח בְּמַהֲרָה
בְּיָמֵינוּ: בְּרוּךְ אַתָּה יי. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ:

שְׂמַחֲנוּ, יי אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלֵיהֶוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחְךָ,
בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לִבָּנוּ, עַל כְּסֹאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנָּחֲלוּ עוֹד
אַחֲרֵים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בָשָׂם קִדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכְבֶּה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בְּרוּךְ אַתָּה יי, מֶגֶן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שְׁנַתַּתָּ לָנוּ
יי אֱלֹהֵינוּ לְקִדְשָׁהּ וְלִמְנוּחָהּ, לְכָבוֹד וּלְתַפָּאֲרָתָהּ. עַל הַכֹּל, יי אֱלֹהֵינוּ
אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרֶךְ שְׁמֶךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם
וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יי, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

בשנה מעוברת מוסיפים ומסיימים ב"ואחרי לא יהיה". "הנהגה זו ענין פרטי השייך אלי - ואין זו
הוראה לרבים". (משיחות שבת בראשית (א) ה'תשי"ז סעיף ו' ושבת בראשית ה'תשד"מ סעיף יב):

כַּבְּוֹהֵא עֲסִבְנוּ וְשִׁסְוִי הִפַּח בְּחוּרִים כָּלֵם וּבִבְתִּי כָלֵאִים תְּחַבֵּאוּ הִיוּ לָבוֹ וְאִין מַצִּיל מִשְׁפָּה וְאִין אִמֶּר
הַשֵּׁב: כַּבְּוֹ מִי בְּכֶם יִאֲוִין זֹאת יִקְשֹׁב וְיִשְׁמַע לְאַחֲרֵי: כַּד מִי נִתֵּן לְמִשְׁפָּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבָזוּיִם הָלֹא
יְהוָה זֶו חֲטָאנוּ לוֹ וְלֹא אָבוּ בְּדַרְכֵּי הָלֹךְ וְלֹא שְׁמָעוּ בְּתוֹרָתוֹ: כַּד וְיִשְׁפָּךְ עָלָיו חֲמָה אָפוֹ וַעֲזוּ מִלְחָמָה
וּתְלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יִדַּע וּתְבַעֲרֵבּוּ וְלֹא יִשְׁעִים עַל-לֵב: מַגֵּן אֲוַעֲתָה כַּה־אִמֶּר יְהוָה בְּרֹאךְ יַעֲקֹב
וְיִצְרָךְ יִשְׂרָאֵל אֶל-תִּירָא כִּי גִאֲלִיתִיךָ קָרָאתִי בְּשִׁמְךָ לִי-אֶתָּה: כַּד בִּיתְעֵבֵר בְּמִים אֶתָּה אֲנִי וּבִנְהָרוֹת לֹא
יִשְׁטַפּוּךָ בִּי-תִלָּךְ בְּמוֹ-אֵשׁ לֹא תִכְוֶה וְלִהְבֶּה לֹא תִבַּעֲרֵבּוּ: גִּבְרִי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ
נִתַּתִּי כְּפָרְךָ מִצָּרִים כּוֹשׁ וּסְבֵא תַחְתִּיךָ: דִּמְאִשֵּׁר יִקְרָתְךָ בְּעֵינֵי נִכְבְּדָתְךָ וְאֲנִי אֶהְבֵּתִיךָ וְאַתָּה אָדָם תַּחְתִּיךָ
וְלֵאמֹים תַּחַת נִפְשֶׁךָ: הֵאֱלִיתִירָא כִּי אֶתְּךָ-אֲנִי מִמּוֹרָח אֲבִיא זִרְעֶךָ וּמִמַּעַרְב אֶקְבָּצֶךָ: וְאִמֶּר לְצַפּוֹן תִּנֵּי
וּלְתִימָן אֶל-תִּכְלָאִי הִבִּיאִי בְנֵי מִדְּחֹק וּבְנוֹתֵי מִקְצֵה הָאָרֶץ: וְכַל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרֹאתִיו יִצְרָתִיו
אֶף-עֲשִׂיתִיו: חֲהוּצִיא עִם-עוֹר וְעִינַיִם יֵשׁ וְחֲרָשִׁים וְאֲזָנִים לָמוֹ: ט כָּל-הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וַיֵּאסְפוּ לְאֵמִים
מִי כְּהֵם יִגִּיד זֹאת וְרֹאשֵׁנוֹת יִשְׁמִיעֵנוּ וְתִנּוּ עֲדִיהֶם וְיִצְדְּקוּ וְיִשְׁמָעוּ וַיֵּאמְרוּ אִמָּת: י אַתָּה עַדִּי נֶאֱסִי-יְהוָה
וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בַּחֲרָתִי לְמַעַן תִּדְּעוּ וְתִאֱמִינוּ לִי וְתִכְנִינוּ בִּי-אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא-נִוָּצֵר אֵל וְאַחֲרִי לֹא יִהְיֶה:

המולד: יום רביעי, שעה 2 אחר הצהריים, 42 דקות, 14 חלקים.

ראש חדש מרחשון, ביום הרביעי וביום התמישי הבא עלינו לטובה.

לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
באר שבע	05:48	05:43	08:00	08:02	08:32	08:34	09:30	09:31	17:08	17:02	17:32	17:26	16:44	17:35
חיפה	05:49	05:44	08:00	08:02	08:32	08:34	09:30	09:31	17:06	16:59	17:30	17:23	16:30	17:33
ירושלים	05:45	05:40	07:59	08:01	08:30	08:32	09:28	09:29	17:07	17:01	17:31	17:25	16:22	17:33
תל אביב	05:50	05:45	08:01	08:03	08:33	08:35	09:31	09:32	17:06	17:00	17:30	17:24	16:43	17:34
אוסטריה וינה	06:25	06:16	08:24	08:28	08:56	09:00	09:50	09:53	17:02	16:51	17:31	17:21	16:48	17:46
אוסטרליה מלבורן	05:18	05:26	08:12	08:07	08:44	08:39	09:51	09:48	18:45	18:51	19:11	19:17	18:33	19:29
אוקראינה אודסה	06:26	06:18	08:25	08:29	08:58	09:01	09:52	09:55	17:06	16:55	17:34	17:25	16:39	16:59
אוק. דנייפרופטרובסק	06:11	06:01	08:09	08:13	08:41	08:45	09:36	09:38	16:48	16:37	17:17	17:07	16:19	17:09
אוקראינה ז'יטומיר	06:42	06:32	08:36	08:41	09:09	09:14	10:03	10:05	17:08	16:56	17:38	17:27	16:40	17:31
אוקראינה קייב	06:34	06:24	08:29	08:34	09:01	09:06	09:55	09:58	17:01	16:50	17:32	17:21	16:33	17:25
אוקראינה דונייצק	06:00	05:51	07:58	08:02	08:30	08:34	09:24	09:27	16:36	16:25	17:06	16:55	16:09	16:59
איטליה מילאנו	06:50	06:42	08:51	08:54	09:23	09:27	10:18	10:20	17:34	17:24	18:02	17:52	17:07	18:06
אקוואדור קיטו	05:47	05:48	08:21	08:20	08:51	08:50	09:54	09:53	18:10	18:09	18:31	18:30	17:51	18:34
ארגנטינה ב. איירס	05:56	06:04	08:46	08:42	09:19	09:15	10:26	10:23	19:14	19:19	19:39	19:45	19:00	19:56
ארגנטינה ברילוצ'ה	06:35	06:43	09:34	09:29	10:05	10:00	11:13	11:10	20:17	20:24	20:44	20:52	20:22	21:14
ארה"ב בולטימור	06:25	06:18	08:30	08:33	09:03	09:06	09:59	10:00	17:24	17:16	17:50	17:42	16:59	18:25
ארה"ב ברוקלין נ.י.	06:15	06:08	08:21	08:23	08:52	08:55	09:49	09:50	17:13	17:05	17:39	17:31	16:48	17:42
ארה"ב ג'רסי	06:16	06:09	08:21	08:24	08:53	08:56	09:49	09:51	17:12	17:04	17:39	17:31	16:47	17:42
ארה"ב דטרויט	06:54	06:46	08:58	09:01	09:30	09:33	10:25	10:27	17:47	17:39	18:14	18:06	17:22	18:17
ארה"ב היוסטן	06:27	06:23	08:40	08:42	09:13	09:14	10:10	10:11	17:49	17:43	18:13	18:07	17:26	18:16
ארה"ב לוס אנג'לס	06:03	05:58	08:14	08:16	08:46	08:48	09:43	09:44	17:17	17:11	17:42	17:35	16:54	17:44
ארה"ב מיאמי	06:23	06:19	08:38	08:39	09:11	09:12	10:09	10:09	17:52	17:47	18:15	18:10	17:29	18:19
ארה"ב ניו הייבן	06:13	06:06	08:17	08:20	08:49	08:52	09:45	09:47	17:06	16:58	17:33	17:25	16:41	17:37
ארה"ב שיקאגו	06:10	06:03	08:16	08:19	08:47	08:50	09:43	09:45	17:07	16:58	17:34	17:25	16:42	17:36
בוליביה לה פאס	05:49	05:53	08:34	08:32	09:03	09:01	10:08	10:06	18:43	18:44	19:04	19:06	18:26	19:11
בלגיה אנטוורפן	07:21	07:11	09:14	09:19	09:47	09:52	10:40	10:43	17:43	17:31	18:14	18:03	17:15	18:19
בלגיה בריסל	07:19	07:09	09:14	09:19	09:46	09:51	10:40	10:43	17:45	17:33	18:16	18:05	17:17	18:20
בלרוס ליובאוויטש	06:42	06:30	08:31	08:37	09:03	09:09	09:56	09:59	16:51	16:37	17:25	17:12	16:22	17:16
ברזיל ס. פאולו	05:20	05:25	08:05	08:02	08:36	08:34	09:41	09:39	18:18	18:21	18:41	18:44	18:03	18:51
ברזיל ריו דה ז'נרו	05:07	05:12	07:51	07:49	08:23	08:20	09:28	09:26	18:04	18:07	18:27	18:30	17:49	18:37
בריטניה לונדון	06:38	06:28	08:33	08:37	09:04	09:09	09:58	10:01	17:02	16:50	17:33	17:22	16:34	17:37
בריטניה מנצ'סטר	06:52	06:41	08:43	08:48	09:15	09:20	10:08	10:11	17:06	16:54	17:39	17:27	16:38	17:43
גרמניה ברלין	06:47	06:37	08:39	08:44	09:12	09:17	10:05	10:08	17:05	16:53	17:38	17:26	16:37	17:30
גרמניה פרנקפורט	07:00	06:50	08:56	09:01	09:28	09:32	10:22	10:25	10:22	10:25	18:00	17:49	17:02	17:53
הודו בומביי	06:34	06:32	06:34	06:32	09:26	09:26	10:25	10:25	18:15	18:11	18:37	18:33	17:54	18:37
הודו פונה	06:28	06:26	08:49	08:49	09:21	09:21	10:20	10:20	18:13	18:09	18:35	18:31	17:51	18:35
הונגריה בודפשט	06:14	06:06	08:13	08:17	08:45	08:49	09:39	09:42	16:51	16:41	17:20	17:10	16:24	17:14
טורקיה איסטמבול	06:18	06:18	08:29	08:32	09:01	09:04	09:57	09:59	17:20	17:12	17:47	17:38	16:55	17:42
יוון אתונה	06:41	06:35	08:48	08:50	09:20	09:23	10:17	10:18	17:45	17:37	18:10	18:03	17:20	18:07
מולדובה קישינב	06:27	06:35	08:33	08:37	09:06	09:10	10:00	10:03	17:12	17:02	17:41	17:31	16:45	17:35

לוח זמנים לשבוע פרשת בראשית בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א		
מקסיקו מ. סיטי	06:25	06:27	08:51	08:52	09:21	09:22	10:21	10:21	18:18	18:14	18:40	18:36	17:57	18:40
ניו-זיילנד קרייסטצ'רץ	05:30	05:20	08:17	08:12	08:50	08:45	09:58	09:55	19:00	19:08	19:28	19:36	18:49	19:40
נפאל קטמנדו	06:00	06:04	08:22	08:23	08:52	08:54	09:51	09:52	17:37	17:31	18:00	17:55	17:14	17:59
סינגפור סינגפור	06:44	06:44	09:12	09:12	09:45	09:44	10:46	10:46	18:55	18:54	19:16	19:15	18:36	19:19
פולין ורשא	06:04	06:15	08:09	08:14	08:40	08:45	09:34	09:37	16:37	16:24	17:09	16:57	16:08	17:01
פרו לימה	05:39	05:36	08:11	08:09	08:44	08:42	09:47	09:46	18:08	18:09	18:29	18:30	17:51	18:34
צרפת ליאון	06:59	07:07	09:08	09:12	09:40	09:44	10:35	10:37	17:51	17:41	18:20	18:10	17:25	18:23
צרפת פריז	07:14	07:23	09:21	09:25	09:52	09:57	10:47	10:49	17:57	17:46	18:27	18:16	17:29	18:30
קולומביה בוגוטה	05:33	05:33	08:05	08:05	08:35	08:35	09:37	09:37	17:49	17:48	18:10	18:09	17:30	18:13
קנדה טורונטו	06:33	06:41	08:44	08:47	09:16	09:19	10:11	10:13	17:31	17:22	17:58	17:49	17:05	18:01
קנדה מונטריאול	06:13	06:21	08:22	08:25	08:54	08:58	09:49	09:51	17:05	16:55	17:33	17:23	16:38	17:36
קפריסין לרנקה	05:54	05:59	08:07	08:09	08:40	08:42	09:37	09:38	17:07	17:00	17:31	17:25	16:43	17:29
רוסיה מוסקבה	07:04	07:16	09:06	09:11	09:37	09:43	10:29	10:33	17:24	17:10	17:59	17:45	16:55	18:01
רוסיה רוסטוב(נא-דון)	06:43	06:52	08:50	08:54	09:22	09:26	10:17	10:19	17:29	17:18	17:58	17:48	17:02	17:52
שווייץ ציריך	06:46	06:54	08:55	08:59	09:26	09:30	10:21	10:23	17:35	17:25	18:04	17:54	17:08	18:06
תאילנד בנקוק	06:07	06:08	08:30	08:30	09:03	09:03	10:03	10:03	17:59	17:56	18:20	18:17	17:38	18:21

בלוח זה, הזמנים חושבו על פי "סדר הכנסת שבת" ופסקי אדמוה"ז בסידורו. (פרט לסוף זמן קריאת שמא לשיטת המג"א).

אגרות קודש

ב"ה, י"ט תשרי, תשי"ט

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מיי"א תשרי,

בו שואל באם להמשיך הלימוד בכולל, כיון שאין הסתדרות אחרת.

בענין כגון דא יש להזהר, שלא יעשה הענין רגילות דהעדר פעולה בהנוגע להסתדרות, שהרי הגוף נוטה להשיטה דשב ואל תעשה, ועליו להתבונן על הסתדרות יציבה, ויתיעץ עם אותם המכירים אותו ומכירים תנאי המקום בהנוגע לחשש זה, ובהתאם לזה יעשה.

לפלא שאינו מזכיר דבר ע"ד הוספה בלימוד החסידות לעצמו וכן לזולתו, והרי הפצת המעינות חוצה דרישת והכרח השעה היא.

בברכה לבשו"ט.

מפני קדושת המועד לא בא כ"ק אדמו"ר שליט"א על החתום, והנני חותם בשמו,

המזכיר

סדר מצות הדלקת נרות לשמיני עצרת – שמחת תורה ושבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולכרך ... ביחד עם אחיותי, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול (בחול"ל נותנים בערב החג (שמיני עצרת). גם עבור היום השני (שמחת תורה)) אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבהלה.

ערב שמיני עצרת ושמחת תורה (בחול"ל: ערב שמיני עצרת)

יש להדליק – בחול"ל לפני כניסת החג 'נר נשמה' (או שלהבת גז וכדומה) כדי לאפשר העברת אש להדלקת הנרות בלילה השני (שמחת-תורה).

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים – אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

במידה והתעכבה הדלקת הנרות, והחג כבר נכנס, יש להדליק את הנר על ידי העברה מאש שהודלקה לפני כניסת החג. אסור בשום אופן להדליק על ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית). מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

פָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

פָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחֲיָנוּ וְקִיָּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזֶמֶן הַזֶּה:

בחול"ל ליל שמחת תורה

זמן הדלקת נרות הערב – רק בלילה, לאחר צאת הכוכבים, הדלקת הנרות נעשית אך ורק על ידי העברה מאש הדלוקה לפני כניסת החג. אסור בשום אופן להדליק על ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית).

פָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם טוֹב:

פָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחֲיָנוּ וְקִיָּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזֶמֶן הַזֶּה:

ערב שבת קודש פרשת בראשית

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים – אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחר ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחר הבהלה. מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

פָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יְשֻׁבַּת קִדְּשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצמידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מכל פלאויב ואורב ולסמים וחיות רעות בדרך ומכל פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

בחסות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו שרה (אולגה) בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606761

ת.ד. 2 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 2 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: Chish@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus
Issue # 00135
19/10/2008